

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

POLITIKOS IR MEDIJŲ MAGISTRO PROGRAMA

RŪTA KUPETYTĖ

II kurso studentė

**VEIKIMO STRATEGIJŲ KAITA SOVIETINIAME RADIJO LAUKE: LIETUVOS
TSR RADIJO ATVEJIS, 1980-1990 m.**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: dr. Nerijus Maliukevičius
Konsultantė: prof. dr. Natalija Arlauskaitė

Vilnius, 2018

Magistro darbo vadovo/ės išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....
(data)

.....
(v., pavardė)

.....
(parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....
(data)

.....
(Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Magistro darbo recenzentas/ė:

.....
(v., pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė:

Komisijos nariai:

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Kupetytė R. Veikimo strategijų kaita sovietiniame radijo lauke: Lietuvos TSR radijo atvejis, 1980-1990 m.

Politikos ir medijų specialybės, magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas N. Maliukevičius. – V., 2018. – 260 p.

Reikšminiai žodžiai: Lietuvos TSR radijas, sovietmetis, mikro lygmuo, strategijos, Gorbačiovas, Perestrokia, Glasnost, Persitvarkymo Sąjūdis, Bourdieu, sakytinė istorija.

Šiame darbe, remiantis prancūzų sociologo P. Bourdieu teorija, nagrinėjama, kaip vėlyvuju sovietmečiu (1980-1990 m.) keitėsi radijo lauke dirbusių žmonių strategijos. Taip pat siekiama išsiaiškinti, kaip sovietmečiu buvo patenkama į radijo lauką, koks buvo radijo lauko santykis su galios lauku, kaip tarpusavy konkuravo radijo lauko dalyviai. Darbe naudojamas sakinės istorijos metodas, kuris vis dažniau pasitelkiamas sovietinio lauko tyrimams. Todėl tyrimo metu buvo apklausta devyniolika vėlyvuju sovietmečiu Lietuvos TSR radijuje žmonių.

Turinys

Įvadas.....	4
1. ŽURNALISTIKOS LAUKAS P. BOURDIEU TEORIJOJE.....	11
1.1. Lauko samprata P. Bourdieu teorijoje.....	11
1.2. Žurnalistikos lauko P. Bourdieu teorijoje specifika.....	13
1.3. Agentų veikimo strategijos sovietmečiu.....	17
2. TYRIMO METODOLOGIJA.....	21
3. VEIKIMO STRATEGIJŲ KAITA SOVIETINIAME RADIJO LAUKE (1980-1990 m.).....	27
3.1 Radijo laukas galios lauko atžvilgiu.....	27
3.1.1. Patekimas į radijo lauką.....	27
3.1.2. Cenzūros mechanizmas radijo lauke.....	30
3.2 Agentų santykių struktūra radijo lauke.....	37
3.2.1. Agentų santykių struktūra vertikaliame lygmenyje.....	37
3.2.2. Agentų santykių struktūra horizontaliame lygmenyje.....	40
3.3. Veikimo strategijos radijo lauke.....	44
3.3.1. Prisitaikymo ir dvigubo gyvenimo strategijos.....	45
3.3.2. Laukimo ir ribų bandymo strategijos.....	47
3.3.3. Permainų ir pasitraukim iš lauko strategijos.....	49
Išvados.....	54
Literatūros sąrašas.....	57
Šaltinių sąrašas.....	62
Priedai.....	63
Priedų sąrašas.....	63
Summary.....	258

ĮVADAS

Pastaruoju metu pasirodo vis daugiau tyrimų, kuriuose analizuojamas sovietinis laikotarpis Lietuvoje¹. Svarbu pažymėti, kad juose, skirtingai nei ankstesniuose moksliniuose darbuose, yra orientuojamasi į mažai nagrinėtą mikro² arba individo lygmenį, kuriame siekiama išsiaiškinti sovietmečiu gyvenusio asmens ir sovietinės santvarkos santykį, elgesio strategijas. Motyvai, kodėl mokslininkai atlieka būtent tokio pobūdžio tyrimus, susideda iš kelių aspektų: Nepriklausomybės pradžioje sovietmetis dažniausiai buvo tiriamas makrolygiu, taip siekiant išsiaiškinti, kaip funkcionavo pats mechanizmas; vis dažniau kalbama apie sovietmečio padarinius dabartinei visuomenei; jaunesnės kartos mokslininkai tiesiogiai nesusidūrė su sovietine santvarka, todėl individo ir santvarkos santykį gali tirti iš šalies.

Sutariama, kad centriniu mikro lygmens objektu laikomas sovietinis žmogus³, kuriam dažnai taikomas homo sovieticus⁴ apibrėžimas. Sovietinė santvarka, konstruojant tokį žmogų, kaip vieną pagrindinių įrankių naudojo propagandos mechanizmą⁵, kuris labai stipriai veikė per žiniasklaidos priemones, ribojamas kelių lygių cenzūros⁶. Į sovietinį propagandos mechanizmą buvo įtraukta daug viešojo diskurso kūrėjų: rašytojų, žurnalistų, kurie dažnai ne tik turėjo prisiimti sovietinės ideologijos skleidėjų vaidmenį, bet ir apsispręsti, kokią strategiją pasirinkti. Pavyzdžiui, vėlyvučiu sovietmečiu „[...] viešojoje erdvėje esantys žmonės atliko „ribų bandytojo“ vaidmenį.“⁷

Svarbų vaidmenį, skleidžiant propagandinį turinį, atliko Lietuvos TSR radijuje dirbę žmonės, kurie, remiantis Lietuvos TSR ministrų tarybos valstybinio televizijos ir radijo komiteto pareigybinėmis charakteristikomis⁸, buvo ideologiniai darbuotojai. Tai leidžia teigti ir tuo metu radijuje dirbusių darbuotojų prisiminimai: „[...] reikėjo atitikti to meto kultūrinę ideologinę doktriną.“

⁹ Nors „[...] politinės propagandos institucija buvusi sovietinė žiniasklaida sėkmingai nuasmenino žurnalisto kūrybą, [...]“¹⁰ žurnalistai buvo ribojami cenzūros mechanizmo. Vis dėlto vėlyvučiu sovietmečiu, šį laikotarpį nagrinėjusių mokslininkų teigimu, viešojo diskurso kūrėjai turėjo galimybę

---

¹ Pvz., Tomas Vaiseta, *Nuobodulio visuomenė. Kasdienybė ir ideologija vėlyvučiu sovietmečiu (1964 – 1984)*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.

² Gintautas Mažeikis, *Propaganda ir simbolinis mąstymas: monografija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2010, 325.

³ Martin Ebon, *The Soviet propaganda machine*. New York: McGraw-Hill Book Co, 1987, 337.

⁴ Mažeikis, 325.

⁵ Ebon, 337.

⁶ Arvydas Sabonis, Stasys Sabonis (sud.) „*Rašytojas ir cenzūra: straipsnių ir dokumentų rinkinys*“. Vilnius: Vaga, 1992.

⁷ Vilius Ivanauskas, *Įrėmintą tapatybę: Lietuvos rašytojai tautų draugystės imperijoje*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto skaitykla, 2015, 414.

⁸ Nuostatai, pareigybinės charakteristikos, Vilnius, 1974. Asmeninis LRT darbuotojo archyvas.

⁹ Blynaitė, Kneičienė, Pacevičienė, Pečiulienė, Stankevičienė, Višgelienė, 184.

¹⁰ Gintaras Aleknonis, *Lietuvos radijas. Viena diena ir 80 metų*. Vilnius: Vaga, 2006, 89.

rinktis¹¹. (aut. Vėlyvojo sovietmečio ribos įvairiuose mokslo darbuose svyruoja. Vienur vėlyvojo sovietmečio pabaigos riba žymima ties 1985 m. kitur – 1988 m. Šiame darbe vėlyvuojų sovietmečiu laikomas paskutinis sovietmečio dešimtmetis Lietuvoje – 1980-1990 m.).

Todėl galima teigti, kad nors oficiali cenzūra Lietuvoje veikė iki Nepriklausomybės atkūrimo, paskutiniame sovietmečio dešimtmetyje (1980-1990 m.) atsirado prielaidos veikimo strategijų kaitai mikro lygmenyje sovietiniame radijo lauke.

Šio darbo **tikslas**: Remiantis P. Bourdieu lauko teorija, ištirti, kaip vėlyvuojų sovietmečiu (1980-1990 m.) kito individų (mikro lygmens) veikimo strategijos radijo lauke.

Darbo uždaviniai:

- Apibrėžti tyrimo metodologiją;
- Teorinėje darbo dalyje išanalizuoti žurnalistikos lauko veikimą P. Bourdieu teorijoje¹², išanalizuoti asmenų, veikusių sovietmečiu, veikimo strategijų modelius;
- Remiantis sakytinės istorijos metodu, surinkti tyrimo duomenis (atlikti giluminius pusiau struktūruotus interviu su sovietmečiu Lietuvos TSR radijuje dirbusiais žmonėmis);
- Išanalizuoti ir interpretuoti surinktus duomenis;
- Suformuluoti išvadas.

Nagrinėti paskutinį sovietmečio dešimtmetį pasirinkta ne tik dėl to, kad vėlyvajame sovietmetyje viešojoje erdvėje veikę žmonės atliko ribų bandytojų vaidmenį, bet ir dėl to, kad į šį laikotarpį patenka Gorbačiovo pradėtos persitvarkymo bei viešumo politikos. Todėl šiame darbe tikrinama **tezė**, jog 1985 m. *Sovietų sąjungos vadovu tapus M. Gorbačioviui ir paskelbus Perestroikos ir Glasnost politikas, sovietiniame radijo lauke, kuriame vis dar egzistavo oficialus cenzūros mechanizmas, lauko veikėjų (mikro lygmens) strategijos keitėsi esmingai.*

Pažymima, kad šio darbo tyrimo **objektu** pasirinktas būtent Lietuvos TSR radijo laukas, nes sovietmečio periodu didžiausią auditorijos pasiekiamumą turėjo Lietuvos TSR radijas, tačiau mokslininkų, nagrinėjusių sovietinį laikotarpį, pastebėjimu, iki šiol sovietinis radijo laukas Lietuvoje praktiškai netyrinėtas¹³. Lietuvos TSR radijas tuo metu buvo svarbus propagandos mechanizmas, kurį efektyviai naudojo sovietinė valdžia, nes „Aukštoji partinė nomenklatūra niekada nebuvo abejinga viešajai nuomonei, ne ta prasme, kad labai jos paisydavo, bet pastangų palankiam savo įvaizdžiui

¹¹ Ivanauskas, 414.

¹² Pierre Bourdieu, Loic J. D. Wacquant. *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*. Vilnius: Baltos lankos, 2003, 131.

¹³ Audronė Čepkauskaitė, „Devyni radijo dešimtmečiai: radijas propagandai naudotas visais laikais.“ LRT radijo laida, Vilnius 2016 04 22.

<http://www.lrt.lt/naujienos/kalba_vilnius/32/134102#wowzaplaystart=0&wowzaplayduration=3002000> [Žiūrėta 2017 05 01]

reikšmė čia būdavo išskirtinė.“¹⁴ Būtent tada išplito frazė: „Juk per radiją sakė“¹⁵, kuri tuo metu turėjo neigiamą ir propagandinę reikšmę. Dar pirmosios sovietinės okupacijos metu valdžia pradėjo intensyvią radiofikaciją¹⁶, kuri tęsėsi iki antrosios okupacijos pabaigos. Per šį laikotarpį transliacijų apimtis padidėjo dvigubai, didesnėse miestų aikštėse įrengti garsiakalbiai, kurie transliavo valstybės vadovų kalbas. Antrosios okupacijos metu Lietuvoje intensyviai pradėtas diegti laidinis radijas, dar kitaip vadinamas radijo tašku¹⁷, kuris transliavo tik Lietuvos TSR radijo programas. Remiantis 1982-ųjų sociologinių tyrimų duomenimis, radijo imtuvus turėjo 97,6 proc. gyventojų¹⁸, o pačioje radijo struktūroje darbuotojų, kuriuos nuolat saistė cenzūra, skaičius išaugo kelis kartus (vien pirmaisiais antrosios okupacijos metais nuo 20 proc. iki 94 proc.)¹⁹, kurie „[...] įgiję bolševikinės patirties, kūrė visiškai naują komunikacijos priemonę, kurios svarbiausiu uždaviniu tapo agitacija ir propaganda.“²⁰

Tarp mikro lygmens tyrimų posovietinėje erdvėje reikia išskirti nepriklausomo Rusijoje veikiančio Levados analizės tyrimų centro mokslininkų: J. Levados, L. Gudkovo, A. Dobrenkos, darbus, kuriuose įvairiais aspektais tyrinėjamas sovietinis žmogus²¹. Centro įkūrėjas Jurijus Levada didelį dėmesį taip pat skyrė tam, kokią įtaką sovietmečio padariniai daro šiandienai. Kalifornijos universiteto prof. Aleksėjus Yurchakas tyrė, kaip vėlyvuosiu sovietmečiu elgėsi Sovietų sąjungoje gyvenę individai, kas lėmė jų pasirinkimus²².

Vis dėlto svarbu paminėti, kad šio darbo objektui svarbus ir cenzūros mechanizmo veikimas, kuris galėjo turėti lemiamą įtaką žurnalistų strategijų pasirinkimui. Cenzūros mechanizmas ir jo stiprumas, kuris postsovietinėje erdvėje ilgą laiką buvo tiriamas kaip propagandos mechanizmo dalis, kur mikro lygmuo yra aptariamas tik per pasipriešinimo sovietinei santvarkai elementus²³. Vakarų akademinėje literatūroje, nagrinėjančioje cenzūrą tradicine prasme, didžiausia priešara kyla tarp liberaliosios koncepcijos²⁴, kuri cenzūrą traktuoja kaip išorinę, priverstinę ir represinę²⁵, ir jos kritikos – marksistinės²⁶ koncepcijos, kurioje teigiama, kad kalbos laisvė neegzistuoja. Pastaraisiais metais

¹⁴ Jonas Januitis, *Užvakar ir šiandien. Atsiminimai*. Vilnius: Rosma, 1998, 123.

¹⁵ Čepkauskaitė.

¹⁶ Blynaitė, Kneitienė, Pacevičienė, Pečiulienė, Stankevičienė, Viselgienė 151.

¹⁷ Ten pat, 179.

¹⁸ Stasys Štikelis, *Radijas ir televizija: informacinis žinybas*. Vilnius: [s.n.] 1983, 92.

¹⁹ Blynaitė, Kneitienė, Pacevičienė, Pečiulienė, Stankevičienė, Višgelgienė, 151.

²⁰ Aleknonis, 83.

²¹ Lev Gudkov, „Conditions Necessary for the Reproduction of "Soviet Man." *Sociological Research*, Volume 49, 2006. <<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.2753/SOR1061-0154470601?needAccess=true>> [Žiūrėta: 2017 09 08].

²² Yurchak Alexi, *Everything was forever, until it was no more: he last Soviet generation*. Oxford: Princeton University Press, 2006.

²³ Sue Curry Jansen. *Censorship. The Knot That Bind Power and Knowledge*. New York: Oxford University Press 1988.

²⁴ Levinson Sanford, *The Tutelary State: „Censorship“, „Silencing“, and the „Practices of Cultural Regulation“* *Censorship and Silencing*, Los Angeles, 1995, 43.

²⁵ Mattheu Bunn, „Reimagining Repression: New Censorship Theory and after“. *History & Theory*. 2015, Volume 54. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/hith.10739/abstract>. [Žiūrėta: 2017 05 25].

²⁶ Ten pat.

vis dažniau nuo orientavimosi į valdžios figūras (tradicinio požiūrio) pereinama prie naujosios cenzūros teorijos²⁷, kuri cenzūrą traktuoja išsklaidytai, kur gausybė dalyvių yra efektyvūs cenzoriai, o savicenzūra²⁸, kuri gali būti ir cenzūros forma, ir asmeninis sprendimas, yra efektyvesnė nei aiškūs valdžios veikimo būdai.

Nagrinėjant Lietuvoje atliktus tyrimus, kuriuose siekiama išsiaiškinti propagandinio mechanizmo dalyvių santykį su cenzūra ir jų strategijas, reikia pastebėti, kad daugelis jų orientuoti į literatūros lauką. Vienas pirmųjų 1985 m. Čikagoje leistoje knygoje „Tekstai apie tekstus“²⁹ vidinio cenzoriaus idėją rašytojų galvose³⁰ iškėlė poetas Tomas Venclova. Svarbu paminėti ir tai, kad profesorius akcentavo, jog egzistuoja ir kita pusė, kuri nuolatos maištauja prieš cenzūrą³¹. Būtent pastarasis naratyvas, atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, keliems dešimtmečiams įsitvirtino tyrimų lauke. 1992 m. pasirodžiusioje prisiminimų knygoje „Rašytojas ir cenzūra“³², kurioje surinkti visų cenzūros mechanizmo grandžių atstovų: Glavlito, leidėjų, rašytojų, prisiminimai, vyrauja dviejų tipų naratyvai: prisitaikymo prie taisyklių („Pirmiausia autorių gniaužė vidinis redaktorius“³³; „[...] ši apysaka buvo pirmasis mano kūrinys, kurį rašiau negalvodamas, patiks jis redaktoriams ar nepatiks, pasieks skaitytoją ar nepasieks“³⁴) ir bandymo apeiti cenzūrą („Mokėmės vadinamosios Ezopo kalbos, vildamiesi, kad tarybinės ideologijos prievaizdai tos kalbos nesupras“³⁵; „[...] į literatūrą atėjau pavėluotai, nes nenorėjau dainuoti liaupsių kvailybės paradams“³⁶). Vis dėlto svarbu paminėti, kad kiek vėliau politologas Kęstutis Girnius kritikavo šiuos atsiminimus, teigdamas, kad juose teisinamas prisitaikymas³⁷, ir vienas pirmųjų pradėjo kalbėti apie tai, kad Lietuvos sovietmečio visuomenė idealizuojama, pristatant ją kaip rezistuojančią. Dar didesnis lūžis žmonių santykio su sovietine santvarka tyrimuose įvyko prieš daugiau nei dešimtmetį, kai pasirodė sovietologės Nerijos Putinaitės knyga „Nenutrūkusi styga“³⁸, kurioje didžiausias dėmesys skiriamas prisitaikymo strategijai, kuri ilgą laiką, pasak autorės, buvo „neutralus trečiasis“, įsiterpęs tarp kolaboravimo ir pasipriešinimo³⁹. Pastaraisiais metais leidinių, kuriuose į sovietmečio viešojo diskurso kūrėjus

---

²⁷ Ten pat.

²⁸ John Horton, *Self-Censorship*. In *Res Publica*, 2011, Vol. 17(1).

< https://www.researchgate.net/publication/225646941_Self-Censorship>. [Žiūrėta: 2017 05 26].

²⁹ Tomas Venclova, *Tekstai apie tekstus*. Chicago: Mackaus knygų leidimo fondas, 1985.

³⁰ Ten pat, 122.

³¹ Ten pat.

³² Sabonis.

³³ Ten pat, 36.

³⁴ Ten pat, 13.

³⁵ Ten pat, 185.

³⁶ Ten pat, 158.

³⁷ Kęstutis Grinius. „Pasipriešinimas, prisitaikymas, kolaboravimas.“ *Naujasis Židinys*. 1996, nr. 5, 268-279.

³⁸ Nerija Putinaitė. *Nenutrūkusi styga: prisitaikymas ir pasipriešinimas sovietų Lietuvoje*. Vilnius: Aidai, 2007.

³⁹ Ten pat, 7.

žiūrima kritiškai, pasirodė ir daugiau: istoriko Tomo Vaisetos „Nuobodulio visuomenė“⁴⁰, kolektyvinis darbas „Nematoma sovietmečio visuomenė“⁴¹, Viliaus Ivanausko „Įrėmintą tapatybę: Lietuvos rašytojai tautų draugystės imperijoje“⁴². Nemažai straipsnių šia tema parengė istorikas Arūnas Streikus⁴³, Kęstutis Raškauskas⁴⁴, Valdemaras Klumbys⁴⁵ ir kt. Nors autorių išvados nebūtinai sutampa, galima išskirti kelias strategijas, kurias jų pasikartojimas leidžia vadinti reikšmingomis. *Prisitaikymas*, tačiau suvokiamas kaip nesavanoriškas, neturint alternatyvų⁴⁶ ir asmeninis pasirinkimas, turint alternatyvų⁴⁷: *kolaboravimas*⁴⁸, *rezistencija*⁴⁹, *įrėminimas*⁵⁰, *nuoboduly*⁵¹. Dar vieną strategiją – *laukimą* – išskyrė Sonata Šulcė, kuri tyrinėjo TSR rašytojų sąjungos atvejį.

Atsižvelgiant į šio darbo lauką, svarbu akcentuoti, kad minėtuose tyrimuose dominuoja literatūros⁵², o ne žiniasklaidos veikėjai. (Visgi galima teigti, kad ypač Lietuvoje šie du laukai: literatūros ir žiniasklaidos, sovietmečiu gana stipriai persipindavo⁵³). Kaip vieną ryškesnių darbų, kuriame tyrinėjamas vėlyvasis sovietmetis Lietuvoje mikro lygmeniu, reikia išskirti kolektyvinę monografiją „Sąjūdžio ištakų beiškant. Nepaklusniųjų tinklaveikos galia“⁵⁴. Joje mikro lygmens tyrimai padėjo atskleisti savaimios visuomenės įtaką Sąjūdžio susiformavimui.

Taip pat reikia pastebėti, kad dauguma tyrimų⁵⁵ posovietinėse šalyse remiasi dokumentų turinio: archyvinės medžiagos ir Sovietų sąjungos valdžios nutarimų, analize.

Kaip jau minėta, nepaisant tyrimų gausos, kuriuose analizuojamas rašytojų, nomenklatūros ar visuomenės (matematikai, archyvarai, architektai, valgyklos vedėjai) santykis su sovietine santvarka, žiniasklaidos laukas ir jo santykis su cenzūros mechanizmu iš esmės yra nenagrinėtas, išskyrus

---

⁴⁰ Vaiseta.

⁴¹ Ainė Ramonaitė (sud.) *Nematoma sovietmečio visuomenė*. Vilnius: Naujasis židinys – Aidai, 2015.

⁴² Ivanauskas.

⁴³ Pvz., Arūnas Streikus. Bažnyčios ir sovietų valdžios santykiai Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje 1940 – 1990 m. Panašumai ir skirtumai. *Genocid.lt* < <http://genocid.lt/Leidyba/12/arunas.htm>>. Žiūrėta: [2017 05 15].

⁴⁴ Pvz., Kęstutis Raškauskas. Rezistencija, kolaboravimas ir konformizmas sovietmečiu: Sąvokų vartosenos tendencijos. *Akiračiai 2007 rugpjūtis*, Nr. 8.

⁴⁵ Valdemaras Klumbys, „Lietuvos kultūrinio elito elgesio modeliai sovietmečiu“. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2009.

⁴⁶ Ten pat.

⁴⁷ Girmius.

⁴⁸ Ten pat.

⁴⁹ Ten pat.

⁵⁰ Ivanauskas.

⁵¹ Vaiseta.

⁵² Pvz., Robert Darnton. *Censors at Work*, New York, London, 2015.

⁵³ Halina Korsakienė. *Veidai ir likimai*. Vilnius: Vaga. 1982.

⁵⁴ Jūratė Kavaliauskaitė, Ainė Ramonaitė (sud.) *Sąjūdžio ištakų beiškant. Nepaklusniųjų tinklaveikos galia*. Vilnius: Baltos lankos, 2011.

⁵⁵ Epp Lauk, *Practice of Soviet Censorship in the Pree. The Case of Estonia*. „Nordicom nformation“, 1999, Volume 3. < <http://www.nordicom.gu.se/en/publikationer/nordicom-information/nordicom-information-31999>>. [Žiūrėta 2017 05 25].

epizodinius atvejus, kurie dažniausiai yra kitų tyrimų dalys. Pavyzdžiui, prof. Žygintas Pečiulis, tyrinėjęs sovietinės Lietuvos televizijos programos turinį, be kitų pjūvių nagrinėjo, kaip masinės propagandos įstaigos darbuotojai vertino savo santykį su sovietine sistema⁵⁶. Mokslininkas priėjo prie išvados⁵⁷, kad tuo metu televizijoje dirbusių žmonių santykis su sistema buvo dvejopas. Vieni teigia, kad dirbdami sovietinėje sistemoje jautėsi blogai, stengėsi ją apeiti, kiti tokį darbą laikė amatu, neišvengiamai susijusiu su ideologijos skleidimu.

Orientuojantis į radijo lauką, reikia pastebėti, kad nemažai dėmesio yra sulaukusios į Sovietų sąjungą transliuotos užsienio radijo stotys, „Amerikos balsas“, „Laisvoji Europa“⁵⁸, ar radijo trukdymų⁵⁹ atvejai. Kalbant apie pačių darbuotojų santykį, svarbu pažymėti, kad yra išleista keletas atsiminimų knygų, kuriose galima užčiuopti, kaip tuo metu save suvokė Lietuvos TSR radijo darbuotojai⁶⁰, tačiau gilesnių tyrinėjimų nėra.

Analizuojant, kokie metodai naudojami atliekant tokio pobūdžio tyrimus, reikia pastebėti, kad dažniausiai jie remiasi turinio analize (literatūros kūrinių, rankraščių, spaudos) ir sovietinių institucijų nutarimais. Pastaraisiais metais sovietmečio tyrimams vis dažniau taikomas sakininės istorijos metodas⁶¹, kuris plačiau aptariamas šio darbo metodologijoje.

---

⁵⁶ Žygintas Pečiulis, „Sovietinės televizijos diskurso daugialypumas“, *Informacijos mokslai*, 2014, nr. 67, <http://www.zurnalai.vu.lt/informacijos-mokslai/article/view/1588>. [Žiūrėta 2017 06 05].

⁵⁷ Ten pat.

⁵⁸ Inga Zaškauskienė. „Vakarų radijo transliacijos į sovietinę Lietuvą 1950 – 1990 metais“. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2015.

⁵⁹ Pvz., Rimantas Pleikys, *Jamming*, Vilnius: 1998.

⁶⁰ Pvz., Januitis.

⁶¹ Aurimas Švedas, „Sakininės istorijos galimybės sovietmečio ir posovietinės epochos tyrimuose (atminties, kultūros ir istorijos politikos problematikos aspektas)“. *Lietuvos istorijos studijos*, 2010, nr. 26.

http://www.academia.edu/4203181/Sakytin%C4%97s_istorijos_galimyb%C4%97s_sovietme%C4%8Dio_ir_posovietin%C4%97s_epochos_tyrimuose_atminties_kult%C5%ABros_ir_istorijos_politikos_problematikos_aspektas_in_Lietuvo_s_istorijos_studijos_2010_Nr._26_p._148-161. [Žiūrėta 2017 06 04].

1. ŽURNALISTIKOS LAUKAS P. BOURDIEU TEORIJOJE

1.1 Lauko samprata P. Bourdieu teorijoje

Žurnalistikos laukas, kaip atskiras analizės objektas, Pierre'o Bourdieu teorijoje atsirado gana vėlai. Todėl, prieš pradėdant analizuoti žurnalistikos lauko koncepciją, pirmiausia svarbu išanalizuoti bet kurio lauko veikimo principus. Vieno žymiausių XX amž. pabaigos prancūzų sociologo Pierre Bourdieu lauko teorijos, kuria remiamasi šiame darbe, prielaidoms įtakos turėjo daugelio sociologijos klasikų, tokių kaip H. Spencerio, M. Weberio, K. Markso ar E. Durkheimio darbai⁶². Vis dėlto svarbu pažymėti, kad visiškai tapatinti P. Bourdieu su šiais klasikais negalima. Nors vienam pagrindinių P. Bourdieu teorijos elementui, lauko koncepcijos susiformavimui, postūmį suteikė M. Weberio sociologijos idėjos⁶³, o dalis sąvokų perimta iš K. Markso teorijos, būtina pažymėti, kad tiek lauko, tiek ir iš K. Markso perimtą kapitalo idėją, P. Bourdieu transformavo. Kai kurie kritikai, atsižvelgdami į tai, kad P. Bourdieu rūpėjo, kaip Prancūzija iš kapitalizmo pereina į vėlyvąją jo stadiją, priskiria prie postmodernizmo srovės⁶⁴.

Kaip jau minėta, P. Bourdieu teorijos pagrindinis elementas – laukas. Pats P. Bourdieu jį aiškina, kaip objektyvių santykių tarp pozicijų tinklą arba išsidėstymą, kur laikomasi specifinės logikos.⁶⁵ Kadangi P. Bourdieu visuomenę mato diferencijuotą į daugybę pusiau autonomiškų laukų,⁶⁶ iš esmės, bet kuriai sričiai – politikai, menui, mokslu ir pan. galima pritaikyti lauko struktūrą. Analizuojat lauką būtent struktūriškai, svarbu pažymėti, kad pagrindiniai lauko veikėjai yra agentai, kuriuos supaprastintai galima vadinti individais (P. Bourdieu nemėgo tokio supaprastinimo), kurie lauke užima tam tikrą poziciją. Lauke agentai pasiskirsto pagal galios santykius hierarchiškai: dominuojančius ir tuos, kurių atžvilgiu dominuojama.⁶⁷ Dėl hierarchijos ir to, kas kam dominuos, nuolat vyksta kova, todėl pirminė lauko struktūra turi potencialą kisti, tačiau tam didelės įtakos turi ne tik viduje besikeičiantys galios santykiai, bet ir išorinės sąlygos, tokios kaip istorinės aplinkybės ir pan. Pirminė lauko dalyvio arba agento pozicija priklauso nuo galios arba kapitalo (ekonominio, socialinio, kultūrinio, simbolinio), kuriuo jis tuo metu disponuoja ir kokie kapitalai yra vertingi

---

⁶² Žilvinė Gaižutyte-Filipavičienė, *Pierre'as Bourdieu ir socialiniai meno žaidimai*. Vilnius: kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2005, 104.

⁶³ Gaižutyte-Filipavičienė, 124.

⁶⁴ Jeremy F. Lane, *Pierre Bourdieu: A Critical Introduction*. London: Pluto Press, 2000, 4.

⁶⁵ Pierre Bourdieu, Loic J. D. Wacquant. *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*. 131-132

⁶⁶ Rodney Benson. „The Field Theory in Comparative Context: A New Paradigm for Media Studies.“ *Theory and Society*, Vol. 23 No. 3, 1999.

<<https://steinhardt.nyu.edu/scmsAdmin/uploads/000/689/Benson%20Theory%20and%20Society%20best%20copy.pdf>

> [Žiūrėta 2017 08 05].

⁶⁷ Pierre Bourdieu, Loic J. D. Wacquant. *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*, 79.

konkrečiame lauke. Kitas faktorius – jau minėta hierarchinė sistema, kurioje nuolat vyksta kovos⁶⁸. Kadangi kiekvienas laukas turi savo *doxa*⁶⁹, kuri apibrėžia neabejotinas mąstymo ir motyvacijos prielaidas, glūdinčias sąmonėje ir *illusio*, kuri galima suprasti kaip taisyklių rinkinį pritaikomą žaidime, tai nuolatinė kova lauke yra neišvengiama.

Jau ne kartą minėtas ekonominio, socialinio, kultūrinio ir simbolinio kapitalo⁷⁰ sąvokas verta aptarti plačiau. Kaip jau buvo pastebėta, kapitalo sąvoka kyla iš K. Markso teorijos, nors pats P. Bourdieu norėjo nuo to atsiriboti. P. Bourdieu teigia, kad kapitalas yra kaupiamas darbas, o K. Marksas, kad tai yra materializuota darbo vertė⁷¹. Kritikų vertinimu, panašumų tarp K. Markso ir P. Bourdieu kapitalo aiškinimų yra daugiau nei skirtumų. Taip pat P. Bourdieu lauko teorijos kritikai pastebi, kad mokslininkas apskritai klaidingai interpretavo kapitalo ir vertės sąvokas. todėl tai, ką P. Bourdieu vadina kapitalu, turėtų būti vadinama verte, nes tam, kad vertę būtų galima vadinti kapitalu, perteklinė vertė turi būti paverčiama produkcija⁷². Kultūrinį kapitalą P. Bourdieu teorijoje galima apibrėžti kaip išsilavinimą, pomėgius, įgūdžius, įvertinimus. Socialinį – kaip individo absorbuotus ryšius ir socialinius tinklus, kuriems priklauso agentas. (Vėlesni autoriai, tokie kaip Robertas Putmanas, socialinį kapitalą apibrėžė ne per individo lygmenį, o kolektyvine prasme⁷³. Simbolinį kapitalą – kaip transformuotą ir užmaskuotą fizinio „ekonominio“ kapitalo formą⁷⁴, kuri tam tikromis aplinkybėmis, ilguoju periodu garantuoja ekonominę naudą⁷⁵. Nuo turimų kapitalų, kuriuos P. Bourdieu vadina koziriais⁷⁶, priklauso veikėjo galia ir dominuojančiųjų bei dominuojamųjų santykių pasiskirstymas, o laukus galima skirstyti pagal tai, kokia kapitalo rūšis jame dominuoja⁷⁷. Paprastai dominuojantieji gali priversti lauką veikti savo naudai, tačiau agentams pasirinkus tinkamas strategijas, galios santykiai ir vertingo kapitalo formos lauke gali kisti. Tai, kokią strategiją pasirinks lauko dalyvis, stipriai priklauso nuo jo habituso, kuri P. Bourdieu apibrėžia kaip „[...] strategiją generuojantį principą, įgalinantį veikiančiuosius susidoroti su nenumatytais ir nuolat kintančiomis aplinkybėmis, [...] kuris sujungdamas buvusius potyrius, kiekvieną akimirką funkcionuoja kaip suvokimų, supratimų ir veiksmų matrica ir leidžia pasiekti be galo įvairių tikslų.“⁷⁸ Kitaip tariant,

---

⁶⁸ Pierre Bourdieu, Loic J. D. Wacquant. *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*, 130-132.

⁶⁹ Gaižutytė-Filipavičienė, 130.

⁷⁰ Jenn Webb, Tony Schirato, Geoff Danaher. *Understanding Bourdieu*. Australia: A&U Academic, 2002.

⁷¹ Goran Bolin. „The Forms of Value: Problems of Convertibility in Field Theory“. *Tripple C*, Vol. 10, No. 1, 2002, 33-41.

⁷² Ten pat.

⁷³ Irima Matonytė. Socialinis kapitalas: nuo mokslinių tyrimo perspektyvų prie empirinių pastebėjimų. Gero valdymo klausimas. Sociologija. *Mintis ir veiksmai*. Nr. 1(13), 2014. <http://www.zurnalai.vu.lt/sociologija-mintis-ir-veiksmai/article/view/5946> [Žiūrėta 2017 12 01].

⁷⁴ Pierre Bourdieu. *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: University Press, 1977, 183.

⁷⁵ Pierre Bourdieu. *The Field of Cultural Production*. Cambridge: University Press, 1993, 75.

⁷⁶ Pierre Bourdieu, Loic J. D. Wacquant. *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*, 132.

⁷⁷ Rodney Benson. „The Field Theory in Comparative Context: A New Paradigm for Media Studies.“

⁷⁸ Pierre Bourdieu, Loic J. D. Wacquant. *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*, 39.

habituso formavimasis – ilgas procesas, kuriam įtaką daro išoriniai, su lauko vidaus taisyklėmis nesusiję faktoriai, tokie kaip šeima, išsilavinimas ar patirtys, o skirtingos egzistencijos sąlygos inspiruoja skirtingus habitusus⁷⁹. Pabrėžtina, kad P. Bourdieu lauko teorijos kritikai atkreipia dėmesį į tai, jog mokslininkas, analizuodamas lauke susiklostančius santykius, daugiau dėmesio skiria dominuojančiajai lauko daliai, kur agentams priklauso didesnis kapitalas, kuris leidžia jiems užimti dominuojančią poziciją, todėl jie yra labiau autonomiški nei tie, kurie atsiduria dominuojamojoje pusėje⁸⁰.

1.2. Žurnalistikos lauko P. Bourdieu teorijoje specifika

Kaip jau ne kartą buvo pažymėta, kiekviename lauke jo dalyviai laikosi specifinės logikos arba tam tikrų žaidimo taisyklių. Tą patį galima pasakyti ir apie žurnalistikos lauką, kurį pagal savo struktūrą galima tapatinti su kultūros lauku⁸¹. Pats P. Bourdieu žurnalistikos lauką ilgą laiką traktavo kaip politikos lauko dalį ir žurnalistikos lauko nelaikė autonomišku. Pirmą kartą žurnalistikos lauką P. Bourdieu atskyrė 1996 m. pasirodžiusioje knygoje „On Television”⁸², kur nagrinėjo komercializuojamą Prancūzijos televizijos lauką. Vis dėlto žurnalistikos laukas, kurį P. Bourdieu vadina mikro kosmosu⁸³, pasižymi žemu autonomijos lygiu, tačiau lauko išskirtinumas yra tas, jog jis turi mediacijos arba tarpininko efektą⁸⁴, nes turi galimybes įeiti ir analizuoti kitus laukus ir vėliau tai viešinti⁸⁵. Tačiau, skirtingai nei kiti kultūros laukai, žurnalistikos laukas yra žymiai labiau priklausomas nuo išorinių jėgų⁸⁶, tokių kaip ekonomikos ar politikos laukas, kuris žurnalistikos lauko atžvilgiu yra galios pozicijoje. Be to, žurnalistai užima dviprasmišką poziciją politiniame pasaulyje, kuriame jie yra įtakingi veikėjai, tačiau nepilnaverčiai nariai⁸⁷.

Nagrinėjant P. Bourdieu žurnalistikos lauko teorijos kritiką, reikia pastebėti, jog tarp mokslininkų didžiausių diskusijų sulaukia lauko autonomijos klausimas. P. Bourdieu žurnalistikos lauko teoriją nagrinėjęs Kolumbijos universiteto prof., Michaelis Shudsonas teigia, kad P. Bourdieu, teigdamas, jog žurnalistikos laukas yra autonomiškas, turintis savo logiką, nekelia klausimo, **kiek**

---

⁷⁹ Pierre Bourdieu. *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press, 1984, p. 170.

⁸⁰ Bolin.

⁸¹ Rodney Benson. „The Field Theory in Comparative Context: A New Paradigm for Media Studies.

⁸² Bourdieu, Pierre. *On Television*. New York: The New Press. 1998.

⁸³ Ten pat, 39.

⁸⁴ Rodney Benson. „The Field Theory in Comparative Context: A New Paradigm for Media Studies.

⁸⁵ Pierre Bourdieu. „The Political Field, the Social Science Field, and the Journalistic Field.“ Rodney Benson, Erik Neveu (sud.), *Bourdieu and the Journalistic Field*. Cambridge: Polity Press, 29.

⁸⁶ Jenn Webb, Tony Schirato, Geoff Danaher. *Understanding Bourdieu*, 184.

⁸⁷ Bourdieu, *On Television*, New York: The New Press, 1988, 4.

laukas yra ir turėtų būti autonomiškas⁸⁸. Mokslininkas teigia, kas autonomiškumas priklauso nuo pačių žurnalistų ir redaktorių, nes niekas nenori būti priklausomas nuo valdžios ar ekonominio spaudimo. Jis taip pat pabrėžia, kad žurnalistikos lauką reikėtų laikyti priklausomu ne tik nuo valdžios ir ekonominio spaudimo, bet ir nuo įvykių, tokių kaip branduolinės nelaimės ar didelio masto teroristiniai įvykiai⁸⁹.

Nors daugelis autorių sutinka, kad žurnalistikos laukui įtaką daro politikos ir komercijos laukai, nemaža dalis mokslininkų šalia šių aspektų įtraukia daugiau parametrų. Komunikaciją tyrinėjantys Izraelio Ben Guriono prof. Zvi Reichas ir Miuncheno Liudviko Maksimiliano universiteto prof. Thomas Hanitzschas teigia, kad žurnalistikos lauko autonomija yra ribojama dviejuose lygiuose: išoriniame ir vidiniame⁹⁰. Išorinis laukas apima politiką, valstybinę cenzūrą, įstatymus ir taisykles. Vidiniai ribojimai yra susiję su žurnalistų laisve priimti sprendimus, atsiribojant nuo valdžios spaudimo, komercinių faktorių ir nuo naujienų srauto. Amerikiečių mokslininkas J. Herbertas Altschullas teigia, kad lauką riboja: įstatymai ir taisyklės, leidėjų interesai, viešieji ryšiai, reklamdaviai, neformali draugų įtaka, giminės, lobistai, politinės partijos, prekybinės sąjungos, religinės grupės⁹¹. Teksaso universiteto žurnalistikos prof. Stephenas D. Reesas be makro lygmens įtakos atsižvelgia ir į mikro lygmenį⁹². Mikro lygmuo apima žurnalisto nuostatas, išsilavinimą ir kontekstą, taisykles, normas, procedūras, technologiją, laiką, erdvę, redakcinę politiką, ekonomiką ir galios santykius. Makro lygmuo – valdžią, reklamdavius, viešuosius ryšius, šaltinius, interesų grupes ir kitas žiniasklaidos priemones. Nors šio darbo tyrimo objektui tai nėra aktualu, vis dėlto verta paminėti, jog naujausi tyrimai rodo, kad pastaraisiais metais žurnalistikos lauko autonomijai vis didesnę įtaką daro technologinės inovacijos.

Būtina dar kartą akcentuoti, kad P. Bourdieu knygoje „On Television“ nagrinėjo vis labiau komercializuojamą Prancūzijos žurnalistikos lauką kapitalizmo sąlygomis, todėl reikia paminėti, kad kai kurių P. Bourdieu žurnalistikos laukui taikomų struktūrų neįmanoma perkelti į sovietinę sistemą, pavyzdžiui, konkurencijos tarp tos pačios rūšies žiniasklaidos priemonių. Be to, socializmo sąlygomis radijo laukas buvo žymiai labiau priklausomas nuo politikos lauko nei žurnalistikos laukas įprastomis sąlygomis. Reikia pastebėti, kad pats P. Bourdieu, kalbėdamas apie žurnalistikos lauko

---

⁸⁸ Michael Schudson, „Autonomy from What? Rodney Benson, Erik Neveu (sud.) *Bourdieu and the journalistic field*. Cambridge: Malden [Mass], 2010, 214-223.

⁸⁹ Ten pat.

⁹⁰ Helle Sjøvaag, „Journalistic Autonomy Between Structure, Agency and Institution“. *Nordicom Review* 34, 201. https://www.researchgate.net/publication/262727055_Journalistic_Autonomy_Between_Structure_Agency_and_Institution. [Žiūrėta 2017 08 09].

⁹¹ Ten pat.

⁹² Ten pat.

priklausomybę nuo politinio lauko, komunistinę santvarką išskiria kaip išskirtinį atvejį⁹³. Teigti, kad radijo laukas buvo žymiai labiau priklausomas nuo politikos nei kiti žurnalistikos laukai, leidžia tai, jog jis buvo kontroliuojamas tiek iš vidaus, tiek iš išorės. Pirma, radijas struktūriškai priklausė valdžiai bei „tapo viena iš daugelio Kultūros ministerijos valdybų“⁹⁴. Antra, buvo kuriamas kaip Maskvos radijo analogija, pradedant tomis pačiomis laidomis, baigiant Maskvos radijo laidų retransliacijomis⁹⁵. Todėl, kalbant P. Bourdieu terminais, galima teigti, kad visiems Sovietų sąjungos tokio tipo radijams buvo taikomos visuotinai pritaikomas bendras normų rinkinys⁹⁶. Trečia, buvo diegiamos technologijos kurios padėtų kontroliuoti radijo veiklą. Pavyzdžiui, 1948 m. įdiegta radijo įrašymo aparatūra ir „nuo tada programa buvo transliuojama iš anksto įrašyta, ją buvo lengviau cenzūruoti.“⁹⁷ Ketvirta, radijo lauko viduje veikė griežtas cenzūros mechanizmas, kurio centrinė ašis buvo Glavlit (san. iš rusų kalbos *Главное управление по охране государственных тайн в печати*), cenzūravęs įvairias kultūros sritis. Nors pats cenzūros tinklas buvo žymiai platesnis „Kiekvienos laidos tekstą iš anksto reikėjo pristatyti paskirtam Glavlito įgaliotiniui, kuris ant kiekvieno puslapio uždėdavo spaudą: „Transliuoti leidžiama“.

Pereinant prie kito aspekto, kurį nagrinėdamas Prancūzijos televizijos lauką akcentuoja P. Bourdieu, – konkurencijos tarp tos pačios rūšis žiniasklaidos priemonių – reikia pastebėti, kad šį aspektą galima adaptuoti ir sovietiniam radijo laukui. Tačiau būtina akcentuoti, kad konkurencija, skirtingai nei ją interpretuoja P. Bourdieu, sovietmečiu vyko su išorės propagandinėmis stotimis: „Laisvoji Europa“ ar „Amerikos balsas“. Teigti, kad Sovietų sąjunga šias stotis įžvelgė kaip stiprius konkurentus, leidžia sovietmečiu sukurtas didžiulis radijo trukdymų tinklas, funkcionavęs iki 1988 m., kuriame veikė du tūkstančiai siųstuvų ir dirbo penki tūkstančiai žmonių. Eterio trukdymai buvo suprantami kaip teisėtas būdas „ginti valstybės suverenitetą.“⁹⁸ Sovietų sąjunga, pažeidinėdama tarptautines radijo konvencijas ir žodžio laisvės principus, 1948 m. nustelbė „Amerikos balso“ ir Londono BBC laidas rusų kalba, 1951 m. Rytų Europos šalys ėmė slopinti „Laisvąją Europą“, o SSRS 1953 m. – „Laisvąją radiją“⁹⁹. Lietuvoje užsienio radijo laidos pradėtos slopinti 1940 m., o 1948 m. – masiškai. Siųstuvai buvo įrengti tiek už Lietuvos ribų, tiek ir Lietuvoje¹⁰⁰. „Sovietinės valdžios ir politinės struktūros darė viską, kad žmonės negalėtų klausytis užsienio radijo laidų. Nesant

---

⁹³ Patrick Champagne, „The “Double Dependency“: Tje Journalistic Field Between Politics and Markets. Rodney Benson, Erik Neveu (sud.) *Bourdieu and the journalistic field*. Cambridge: Malden [Mass], 2010, 48-63.

⁹⁴ Januitis 35

⁹⁵ Aleknonis, 85.

⁹⁶ Pierre Bourdieu, Loic J. D. Wacquant. *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*, 148.

⁹⁷ Ten pat.

⁹⁸ Rimantas Pleikys, „Empire of Noise.“ Dokumentinis filmas, 2006.

⁹⁹ Ten pat.

¹⁰⁰ Pleikys, *Jamming*, 89.

pakankamai techninių priemonių nuslopinti užsienio stočių radijo laidas, griebtasi teroro prieš gyventojus. Jie už šių radijo laidų klausymąsi buvo gąsdinami kalėjimo bausmėmis, kitomis fizinio ir dvasinio susidorojimo priemonėmis.¹⁰¹ Sovietų valdžia, siekdama atsverti užsienio propagandinių stočių transliacijas ne tik trukdė jų klausymą, bet ir 1946 m. Lietuvos TSR radijuje pradėjo transliuoti propagandines laidas užsieniui. Tuometinis Lietuvos televizijos ir radijo vadovas Jonas Januitis savo prisiminimuose yra rašęs, kad laidų turinys buvo propagandinis, o jų auditorija turėjo būti užsienyje gyvenantys lietuviai. Radijas buvo viena iš propagandos priemonių, per kurią panašiu metu įsikūręs tautiečių grįžimo į tėvynę komitetas siekė sugrąžinti lietuvius iš vakarų¹⁰². 1965 m. Lietuvos radijas užsieniui pradėjo transliuoti laidas anglų kalba. Pastarųjų laidų atsiradimo kilmė kvestionuojama iki šiol. Tuo metu televizijos ir radijo komiteto vyr. inžinieriumi dirbęs Henrikas Juškevičius yra sakęs, kad radijas laidas anglų kalba pradėjo transliuoti slapta nuo Maskvos, o valdžiai buvo paaiškinta, jog jos reikalingos kalbą pamiršusiems lietuviams, nors buvo skirtos viso pasaulio auditorijai¹⁰³. Vis dėlto Jonas Janutis yra sakęs, kad nuo Maskvos nebuvo niekas slepiama, o pagrindinis laidų tikslas buvo transliuoti lietuviams, kurie nebemoka lietuvių kalbos¹⁰⁴.

Analizuojant žurnalistikos lauką iš vidaus, svarbu pastebėti, kad jis kaip ir kiti laukai turi griežtas vidines taisykles. Viena vertus, lauko dalyviai gali rinktis, kokius klausimus užduoti, kokių kampu pateikti istoriją, bet, iš kitos pusės, jie žino, kokios yra lauko taisyklės ir standartai¹⁰⁵. Nagrinėjant žurnalistikos lauko agentų arba individų strategijas, pirmiausia, svarbu atsižvelgti į tai, kokią patirtį į lauką atsineša veikėjai – „[...] svarbu išsiaiškinti, kas patenka į lauką, kokios jų socialinės ir ekonominės šaknys, kur jie lankė mokyklą ir kur įgijo profesiją [...]“¹⁰⁶ Patekę į lauką, agentai taip pat priima tam tikras taisykles, kurias P. Bourdieu vadina žaidimo taisyklėmis. Jau minėta specifinė lauko veikimo logika, ne viename P. Bourdieu teorijos aiškinime prilyginama kovos laukui¹⁰⁷ arba žaidimui, kur egzistuoja savos taisyklės ir sava logika¹⁰⁸, tačiau reikia akcentuoti tai, jog erdvė egzistuoja tik tokiu atveju, kai lauko dalyviai arba žaidėjai siekia lauko siūlomų laimėjimų¹⁰⁹, dar kitaip vadinamų kapitalu. Pavyzdžiui, kultūros autoriteto siekiame meno lauke, mokslinio autoriteto – mokslo lauke ar dvasinio autoriteto – religijos lauke. Vis dėlto svarbu pastebėti, kad žurnalistiniame lauke ekonominis, kultūrinis ir socialinis kapitalai išreiškiami per kitokius

---

¹⁰¹ Juozapas Romualdas Bagušauskas, „Užsienio radijo laidos tautos kovoje dėl laisvės sovietinio režimo metais.“ *Genocidas ir rezistencija*, 2, 2001. <http://genocid.lt/Leidyba/10/juozapas.htm> [Žiūrėta 2017 05 16].

¹⁰² Januitis, 150.

¹⁰³ Lrt.lt. „Lietuvos radijas nutraukia laidų užsieniui transliacijas.“ <<http://www.delfi.lt/verslas/medija/lietuvos-radijas-nutraukia-laidu-uzsieniui-transliacijos.d?id=25220097>>, [žiūrėta 2017.05.15].

¹⁰⁴ Januitis, 160.

¹⁰⁵ Jenn Webb, Tony Schirato, Geoff Danaher. *Understanding Bourdieu*, 184.

¹⁰⁶ Rodney Benson. „The Field Theory in Comparative Context: A New Paradigm for Media Studies.“

¹⁰⁷ Pierre Bourdieu, Loic J. D. Wacquant. *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*, 38.

¹⁰⁸ Ten pat, 133.

¹⁰⁹ Ten pat, 40.

parametrus nei kituose laukuose. Dabartinėmis sąlygomis žurnalistiniame lauke ekonominis kapitalas išreiškiamas per tiražus, reklamą, auditorijos dydį, kultūrinis – komentarus, apdovanojimus, socialinis – per dominavimą.¹¹⁰

Vis dėlto būtina pastebėti, kad minėtos kapitalo formos galėjo veikti kapitalizmo sąlygomis, tačiau neveikė sovietinėje sistemoje. Tuo laikotarpiu prieinamiausia kapitalo forma buvo socialinis kapitalas, kuris išreiškiamas per pažintis ir gerus santykius, o vėliau gali būti konvertuojamas į prieigą prie įvairių deficitinių prekių.¹¹¹ Ekonominis kapitalas buvo ribojamas socializmo principų, tuo metu kultūrinį kapitalą keitė „praktikos ir žinojimas, susidariusios per sovietinį kasdienį gyvenimą, asmens įsitvirtinimą socializmo eros socialumo erdvėje.“¹¹²

1.3. Agentų veikimo strategijos sovietmečiu

Nors P. Bourdieu nenagrinėjo, kokios konkrečios agentų arba individų strategijos veikia būtent žurnalistikos lauke, analogijos galima ieškoti kultūriniame lauke, kuris, kaip jau minėta, struktūriškai yra panašus į žurnalistikos lauką. Kultūrinis laukas, viena vertus, atsiduria galios lauko kontrolėje, kur taisykles nustato dominuojantieji, bet jis taip pat yra ir kovos laukas, kuriame arba siekiama išsaugoti galios pozicijas, arba transformuoti lauką. Todėl skirtingas pozicijas užimantys veikėjai pasirenka strategiją, kuria jie siekia išsaugoti arba pagerinti savo poziciją lauke¹¹³. Dominuojantieji lauką gali priversti funkcionuoti savo naudai, tačiau, kaip jau ne kartą minėta, lauke vyksta nuolatinė kova, todėl siekiant pakeisti lauko taisykles tenka susidurti su tais kuriems dominuojama. Vis dėlto „[...] tam tikromis istorinėmis aplinkybėmis, kurias reikia empiriškai išnagrinėti, laukas gali imti funkcionuoti kaip aparatas. Kaip viešpataujantieji įstengia ir geba numalšinti ir užgniaužti tų, kuriems viešpatauja, pasipriešinimą ir reakcijas, tuomet judama tik iš viršaus į apačią ir galiausiai dėl dominavimo kova ir dialektika lauke išnyksta. Istorijos esama tik tuomet, kai žmonės maištauja, priešinasi, veikia.“¹¹⁴ Būtent tokios aplinkybės, kai laukas veikia kaip aparatas, susiklostė sovietmečiu. Kalifornijos universiteto prof. Aleksėjaus Yurchako teigimu, užprogramuotas veikimas ypač buvo juntamas vėlyvuosiu sovietmečiu, nes iki 1986 – ū, 1987 – ū metų, kai prasidėjo TSRS vadovo M. Gorbačiovo politinės ir ekonominės reformos, įprastai vadinamos Perestroika (rus. перестройка, liet. persitvarkymas) ir atvirumo politika Glasnost (rus. гласность, liet. atvirumas),

¹¹⁰ Rodney Benson, Erik Neveu, „Introduction: Field Theory as a Work in Progress.“ Rodney Benson, Erik Neveu (sud.), *Bourdieu and the journalistic field*. Cambridge: Malden [Mass], 2010, 4-28.

¹¹¹ Laima Žilinskienė (sud.) *Sovietmečio atminties gyvenimo istorijose*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014, 198.

¹¹² Ten pat.

¹¹³ Pierre Bourdieu. *The Field of Cultural Production*, 30.

¹¹⁴ Pierre Bourdieu, Loic J. D. Wacquant. *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*, 137.

Sovietų sąjungos gyventojai jautėsi taip tarsi gyventų amžinoje valstybėje, kurioje pokyčiai yra neįmanomi¹¹⁵. Sovietinė santvarka nuo pat susikūrimo siekė sukurti sau ideologiškai palankią visuomenę, kurios nariai vėliau daugelyje tyrimų įgavo homo sovieticus apibrėžimą, kuriam priskiriami tokie bruožai kaip¹¹⁶: buvimas tokiu pat kaip kiti, limituotas ir izoliuotas gyvenimas, hierarchijos ir ribų suvokimas, nepasitenkinimas tuo, ką gauni, autoritetų pripažinimas, galvojimas tik apie save, pasitikėjimo trūkumas, nusivylimas ir t.t. Daug dėmesio tokios visuomenės tyrimams kartu su kolegomis skyręs Rusijos sociologas ir nepriklausomos sociologinių tyrimų organizacijos – „Levados“ centro įkūrėjas Jurijus Levada yra pastebėjęs, jog kiekvienas istorinis periodas sukonstruoja naują socialinį individų tipą¹¹⁷. Nagrinėjant vėlyvąjį sovietmetį, galima teigti, kad susiformavo stagnacijos paveiktas žmogus, kuris turėjo darbą ir butą arba laukė, kol jį gaus¹¹⁸. Būtent tokio tipo žmogus, J. Levados teigimu, pateko į Perestroikos laikotarpį, kur jo laukė naujos galimybės, tačiau pats socialinis tipas jau buvo susiformavęs ir priklausė tik valstybei, nes „[...] tinkamas sovietinis žmogus negalėjo reprezentuoti nieko, kas yra už Sovietų sąjungos ribų. Tokiam žmogui nevalstybinė medicina, išsilavinimas, mokslas, literatūra, ekonomika ar produkcija tiesiog buvo neprieinami¹¹⁹. Kaip pastebi sovietologė Nerija Putinaitė, pasitelkdama Baudrillard'o simuliakro analogiją, jeigu iki atšilimo žmonės gyveno simuliakre, tai „Vėlyvąjį sovietmetį galime vardyti kaip simuliacijos simuliaciją. Pirmiausia todėl, kad komunistiniams tikslams praradus realų patrauklumą, imtas simuliuoti pats žavėjimasis.“¹²⁰ A. Yurchakas pastebi, kad daugelis sovietinių žmonių gyveno dvigubą gyvenimą. Viena vertus, tokios vertybės kaip lygybė, bendruomeniškumas, nesavanaudiškumas, altruizmas, draugiškumas ir t.t. buvo labai svarbios, tačiau kasdieniame gyvenime žmonės ribas peržengdavo, normas perinterpretuodavo ar išvis nepaisydavo¹²¹. Kartu su J. Levada dirbusio ir dabar „Levados“ centrui vadovaujančio sociologo Levo Gudkovo teigimu, transformavus homo sovieticus savoką, ją būtų galima pritaikyti visiems totalitariniams režimams, nes sukurti „New man“¹²² arba naują žmogų siekė visi totalitariniai režimai, kurie, padedant propagandai, švietimo sistemai, represijoms, siekė susikurti ideologiškai palankų žmogų, kuris ateityje padėtų režimui. Tam L. Gudkovo teigimu, buvo sukurtas visas socialinis tinklas – nuo kaimynų iki skundžiančių bendradarbių. Tačiau vienas pagrindinių mechanizmų, padėjusių užtikrinti

---

¹¹⁵ Alexei Yurchak, 1.

¹¹⁶ Gudkov.

¹¹⁷ Iurii A. Levada, „Social Types in the Transitional Period“ *Sociological Research*, Volume 37, 1998.

< <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.2753/SOR1061-0154370222?needAccess=true> > [Žiūrėta 2017 09 09].

¹¹⁸ Ten pat.

¹¹⁹ L. D. Gudkov. „Soviet Man“ in the Sociology of Iurii Levada. *Sociological Research*, Volume 47, 2008.

< <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.2753/SOR1061-0154470601?needAccess=true> > [Žiūrėta 2017 10 10].

¹²⁰ Putinaitė 24-25.

¹²¹ Yurchak, 8.

¹²² Gudkov.

ideologinio žmogaus kūrimą, kaip teigia Gintautas Mažeikis, buvo propaganda, kuri siekė pakeisti žmogaus tapatybę, „[...] paverčiant asmenį propaguojamos ideologijos totaliniu subjektu ir naikinant jo vietos tapatybės bruožus.“¹²³ G. Mažeikio teigimu, sovietinė propaganda veikė keliais lygiais: ilgalaikė propaganda, kelerių metų trukmės propagandinės kampanijos ir mikropropaganda.¹²⁴ Ilgalaikę propagandą sudarė Markso ir Lenino raštai, partijos suvažiavimų sprendimai, kelerių metų kampanijos orientavosi į konkrečius tikslus, pavyzdžiui, kolektyvizaciją, mikro lygmenyje buvo orientuojamasi į vietos lygmenį, pavyzdžiui, konkretų kolūkį.

Lietuvos TSR radijas propagandos skleidime atliko svarbų vaidmenį. Tuo metu Lietuvos TSR radijui ir televizijai vadovavęs Jonas Januitis yra rašęs, kad tuo laiku radijas ir televizija turėjo perteikti marksizmo ir leninizmo ideologiją, o didžiausias dėmesys buvo skiriamas propagandos redakcijai, kur turėjo dirbti „ideologiškai ir intelektualiai išprusę žurnalistai ir režisieriai.“¹²⁵ Analizuojant Lietuvos TSR ministrų tarybos valstybinio televizijos ir radijo komiteto pareigybinės charakteristikas (3 Priedas) galima matyti, kad oficialiai žurnalistai buvo naudojami kaip ideologiniai įrankiai. Pavyzdžiui, rajono radijo redakcijai buvo keliami tokie uždaviniai kaip „[...] padėti partinei organizacijai aiškinti darbo žmonėms Komunistų partijos ir Tarybinės vyriausybės nutarimus, mobilizuoti kolūkiečius, tarybinių ūkių ir pramonės įmonių darbininkus, [...] diegti į gamybą pirmūną patyrimą ir mokslo laimėjimus [...] Radijo laidose nušviečiamas socialistinis lenktyniavimas [...] pasakojama apie tarybinių tautų draugystę [...]“¹²⁶ ir pan. Kitas pavyzdys – Lietuvos TSR valstybinio TVR komiteto Radijo vyr. laidų vaikams ir jaunimui redakcijos gamybinio pasitarimo protokolo asmeninis darbo planas 1986 – iems metams (4 priedas), kuriame žurnalistai įsipareigoja „[...] į laidas vaikams kviestis darbo pirmūnus, menininkus, karo veteranus, [...] paprašyti, kad ikimokyklinio auklėjimo įstaigose [...] vaikai galėtų kolektyviai klausytis jiems skirtų radijo laidelių.

Didžiulio priežiūros ir propagandos mechanizmo veikiamų žmonių viena dažniausių strategijų sovietmečiu buvo prisitaikymas, kuris, Nerijos Putinaitės teigimu, viena vertus, buvo būtinas, tačiau kartu suformavo jau minėtą homo sovieticus žmogaus tipą¹²⁷. Be to, mokslininkė teigia, kad prisitaikymas tyrimuose dažnai vertinamas kaip neutralus tačiau „[...] gebėjimo gerai prisitaikyti prie esamos situacijos nedera vertinti kaip dorybės ar moralinio nuopelno.“¹²⁸ Politologas Kęstutis Girnius, nagrinėjęs inteligentų strategijas, teigia, jog sovietmečio Lietuvoje dažniausiai buvo naudojamos trys strategijos: pasipriešinimas, prisitaikymas ir kolaboravimas¹²⁹. K. Girniaus teigimu,

---

¹²³ Mažeikis, 245.

¹²⁴ Ten pat, 24.

¹²⁵ Januitis, 207.

¹²⁶ Ten pat.

¹²⁷ Putinaitė, 8.

¹²⁸ Ten pat.

¹²⁹ Girnius.

pasipriešinimo strategija buvo intensyvesnė ankstyvuoju sovietmečiu, kai sąlygos tam buvo sudėtingesnės. Vėlyvajame sovietmetyje pasipriešinimas buvo itin retas, o prisitaikymas ir kolaboravimas dažniausiai buvo teisinami tuo, jog taip elgėsi visi.¹³⁰

Kaip jau minėta, kai kuriomis istorinėmis aplinkybėmis laukas gali pradėti veikti kaip aparatas. Sovietmetis būtent ir sukūrė tokias aplinkybes. Kultūros lauko, kuriam sovietmečiu buvo priskiriamas ir žurnalistikos laukas, kaip aparato, veikimo sąlygas užtikrino cenzūros mechanizmas, kuris sovietinę tapatybę nagrinėjusio Viliaus Ivanausko teigimu, buvo sukonstruotas „[...] ne reaguojant iš viršaus, bet kuo labiau per horizontalų veikimą, galimus „užkliuvimus“ autorius stengėsi pats pastebėti, juos taip pat sufleruodavo kolegos ar išgaudydavo atsakingi vadovai.“¹³¹ Apskritai daugelio sovietinę cenzūrą nagrinėjančių mokslininkų pastebėjimu, cenzūros mechanizmas, nepaisant to, kad oficiali institucija buvo Glavlitas, susidėjo iš kelių laiptelių: savicenzūros, redaktorių ir Glavlito, „[...] daugeliui įkūnijančio cenzūrą [...]“¹³². Analizuojant žurnalistikos lauką, Lietuvos TSR televizijos cenzūrą nagrinėjęs prof. Žyginas Pečiulis pastebi, kad Glavlitas buvo paskutinė institucija, kuri neatliko pagrindinio cenzoriaus vaidmens ir ką nors išbraukdavo retai. Pečiulio teigimu, „[...] vieną kartą pamokyti autoriai jau žinojo, kas galima ir kas ne [...]“¹³³. N. Putinaitės teigimu, šių laukų dalyviai taip pat prisitaikė¹³⁴. Ž. Pečiulis pastebi, kad tai buvo susiję su „elementariu buitiskumu [...] savotiškas kompromisas, leisiantis kalbėti toliau; modernios medijos ir totalitarinės visuomenės priešpriešą, kūrėjų norą esamomis sąlygomis realizuoti savo kūrybines intencijas, siekis išgyventi [...]“¹³⁵ Vis dėlto rašytojas Tomas Venclova pastebi, kad nepaisant to, jog kiekvieną žurnalistą veikė savicenzūros mechanizmas, lygiai taip pat kiekvienas žurnalistas norėjo maištauti prieš cenzūrą, todėl „[...] ta esybė mėgina išplėsti leidžiamą pasaulio ribas, pasakyti tai, kas paprastai nepraeina ir reikšti ištikimybę ir lojalumą.“¹³⁶ Kalbant apie radijo lauką, šie bandymai labiausiai buvo jaučiami vėlyvuoju sovietmečiu. Analizuojant iš programos perspektyvos, pavyzdžiui, 1987-aisiais buvo sugrąžintos tiesioginės laidos, 1988-aisiais pirmosios mišios ir tautiška giesmė¹³⁷. Dar daugiau – Aleksėjaus Yurchakas teigia, kad daugelis Sovietų sąjungoje gyvenusių žmonių 1980 m. niekaip negalėjo patikėti, kad sistema kada nors žlugs, tačiau, kai tai įvyko, viskas atrodė logiška ir daugelis suprato, kad visada žinojo, jog sistema yra kuriozinė, stagnuojanti, nekintanti ir t.t.¹³⁸

---

¹³⁰ Ten pat.

¹³¹ Ivanauska, 98.

¹³² Sabonis, 3.

¹³³ Pečiulis.

¹³⁴ Putinaitė, 19-20.

¹³⁵ Pečiulis

¹³⁶ Venclova, 122.

¹³⁷ Aleknonis, 104.

¹³⁸ Yurchak, 4.

2. TYRIMO METODOLOGIJA

Magistro darbo tyrime bus remiamasi vieno žymiausių XX amž. pab. prancūzų sociologo **Pierre'o Bourdieu lauko teorija**, taip pat sovietmečio veikėjų strategijas tyrinėjusių užsienio ir Lietuvos mokslininkų darbais, bei Lietuvos TSR radijo archyviniais dokumentais. Svarbu akcentuoti, kad P. Bourdieu lauko teoriją plėtojo ilgus metus, todėl darbo teorinėje darbo dalyje aptarti esminiai lauko veikimo principai, daugiau orientuojantis į žurnalistikos lauką. P. Bourdieu tirti lauką siūlo remiantis šiais parametrais¹³⁹:

- a) *Lauko padėties analizė galios lauko atžvilgiu (patekimas į lauką; žurnalistikos lauko padėtis politikos – galios lauko atžvilgiu; galios legitimizavimo būdai);*
- b) *Objektyvi rungtyniaujančių agentų arba institucijų pozicijų santykių struktūra; (dominavimas lauke, vertingų kapitalo formų išskyrimas);*
- c) *Agentų habitus sistemos, kurias jie įgijo internalizavę apibrėžtą socialinę ir ekonominę padėtį (lauko dalyvių strategijos, jų pokytis).*

Būtent remiantis šia logika bus nagrinėjamas veikimo strategijų kitimas vėlyvuju sovietmečiu Lietuvos TSR radijo lauke. Svarbu akcentuoti, kad P. Bourdieu tyrinėjo žurnalistikos lauką, bet ne radijo. Kadangi mokslininkas ne kartą savo darbuose yra pažymėjęs, jog visuomenę galima suskirstyti į pusiau autonomiškus laukus, šiame darbe radijo laukas traktuojamas kaip atskiras laukas, kuriam taikomi P. Bourdieu žurnalistikos lauko veikimo principai. Tokį sprendimą leidžia daryti ir tai, kad Lietuvos TSR radijas sovietmečiu buvo viena pagrindinių žiniasklaidos priemonių, turėjusi didžiausią auditoriją.

Tyrime orientuojamasi į mikro arba individo lygmenį, siekiant pamatyti gilesnius sluoksnius ir subjektyvius faktorius, nulėmusius Lietuvos TSR radijo lauko dalyvių pasirinkimus vėlyvuju sovietmečiu. Mikro lygmens tyrimuose vis dažniau naudojamas **sakytinės istorijos metodas** – giluminiai interviu su įvykio dalyviais tam tikru istoriniu periodu, kuris leidžia pamatyti naujas tyrimų erdves, sukcentruoti tyrėjo dėmesį į gilesnius sluoksnius¹⁴⁰, daryti prielaidas apie subjektyvius faktorius, kuriuos dažnai sunku atskleisti remiantis vien dokumentais. Sakytinės istorijos metodas bus naudojamas ir šio darbo tyrime (pusiau struktūruoti giluminiai interviu su vėlyvuju sovietmečiu 1980 – 1990 m. Lietuvos TSR radijuje dirbusiais žmonėmis). Svarbu

---

¹³⁹ Pierre Bourdieu, Loic J. D. Wacquant. *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*.

¹⁴⁰ Paul Thomson, „The Voice of the Past. Oral History“. Robert Perks, Alistair Thomson (sud.), *The Oral History Reader. Third Edition*. New York, Routledge, 2016, 21-28.

pažymėti, kad ribota apimtis neleidžia pilnai išplėtoti sakinės istorijos metodo teorinių prielaidų, todėl bus aptariami svarbiausi metodo aspektai.

Mokslininkai sutaria, jog sakinės istorijos metodą reikėtų vertinti su tam tikromis išlygomis¹⁴¹. Būtina akcentuoti, kad metodo patikimumo klausimas kvestionuojamas nuo to laiko, kai jis pradėtas naudoti didesne apimtimi – penktajame dvidešimto amžiaus dešimtmetyje, po Antro pasaulinio karo¹⁴², nors daugelyje šaltinių taip pat pažymima, jog žmonių pasakojimai pradėti rinkti dar prieš kelis tūkstančius metų¹⁴³. Pozityvistinėje kritikoje keliama *informantų galimybių prisiminti, nostalgijos praeičiai, kolektyvinio naratyvo, interviuotojo ir interviuojamojo šališkumo* klausimai.¹⁴⁴ Tuo metu metodo šalininkai teigia, kad prisiminimų subjektyvumas leidžia ne tik analizuoti istorinę praeitį, bet ir ryšius tarp *dabarties ir praeities*, tarp *individo ir praeities* bei tarp *individualių ir kolektyvinių prisiminimų*¹⁴⁵. Kai kurie mokslininkai pažymi ir tai, kad subjektyvumo problema kyla analizuojant ne tik sakinės istorijos metodu surinktus duomenis, bet ir oficialius rašytinius šaltinius, nes „jie gali būti atsiradę iš tam tikrų manipuliatyvių intencijų, kai ką nutylint, šališkai pabrėžiant, iškreipiant ir pan.“¹⁴⁶

Atsižvelgiant į metodo trūkumus ir privalumus, galima apibendrinti, kad sakinės istorijos metodas leidžia tyrėjui: „*Susikurti idealų šaltinį; gauti kokybine prasme unikalų informaciją; leidžia kurti istorinę perspektyvą ir suvokti reiškinius ilgesniame laikotarpyje; leidžia įtraukti asmenį į istorijos rekonstravimą.*“¹⁴⁷ Vis dėlto, atliekant tyrimą, svarbu atsižvelgti į metodo netobulumus, tokius kaip „*Žmogiškosios atminties patikimumo problema; sakinės istorijos šaltinio specifikos, nulemiančios perėjimo iš mikro į makro lygmenį problema; specifinių reikalavimų sakinės istorijos tyrimą norinčiam vykdyti mokslininkui problema.*“¹⁴⁸

Kaip minėta, mokslininkai sakinės istorijos metodą ypač Vakaruose naudoja jau daugiau nei šešis dešimtmečius, be to, moksliniuose darbuose analizuojama ir paties metodo logika bei technologija¹⁴⁹. Tarp dažniausiai minimų sakinės istorijos reikalavimų išskiriama¹⁵⁰: *klausimyno parengimas, pokalbio garsinis arba vaizdinis įrašymas, transkribavimas, apibendrinimas ir*

¹⁴¹ P vz., Robert Perks, Alistair Thomson (sud.), *The Oral History Reader. Third Edition*. New York, Routledge, 2016.

¹⁴² Robert Perks, Alistair Thomson (sud.), *The Oral History Reader. Third Edition*, 11.

¹⁴³ P vz., Ten pat.

¹⁴⁴ Robert Perks, Alistair Thomson (sud.), *The Oral History Reader. Third Edition*. New York, Routledge, 2016, 9.

¹⁴⁵ Valerie Yow, „Interviewing Techniques and Strategies. Robert Perks, Alistair Thomson (sud.), *The Oral History Reader. Third Edition*. New York, Routledge, 2016.

¹⁴⁶ Loreta Jokonytė, „Ieškant neužrašyto – sakinė istorija literatūros tyrimuose.“ Kn. Rimantas Kmita (sud.) *Nevienareikšmės situacijos : pokalbiai apie sovietmečio literatūros lauką*. Vilnius: lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015, 17-30

¹⁴⁷ Švedas

¹⁴⁸ Ten pat.

¹⁴⁹ Lijana Stundžė, Giedrė Rutkauskaitė. „Moterų sakinė istorija. Komunikacinis aspektas.“ *Informacijos mokslai*, 68, 2014. <http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/163/articles/3920/public/63-76.pdf>. [Žiūrėta 2017 09 25].

¹⁵⁰ Donald Ritchie A. *Doing Oral History*. Oxford : Oxford University Press, 2003, 19.

talpinimas archyve. Pabrėžiama, kad interviuojant svarbu atsižvelgti į tai, jog pašnekovas gali jaustis nervingai ir nenori atrodyti kažko neatsimenantis,¹⁵¹ akcentuojamas pašnekovo nenutraukiamumas, loginės minties sekimas, etiniai dalykai. Taip pat reikia pastebėti, jog dauguma mokslininkų pažymi, kad duomenų rinkimas, remiantis sakytinės istorijos metodu, ir vėliau jų apdorojimas transkribuojant, nėra tapatus įprasto teksto rašymui. Italų mokslininko, besigilinančio į sakytinės istorijos metodą, Alessandro Portellio teigimu, kai kurias prasmes suprasti galima tik fiksuojant pauzes, ritmiką, nusijuokimus ir pan.¹⁵² Lietuvoje metodo techninės pusės analizę kiek išsamiau yra aptaręs istorikas Aurimas Švedas¹⁵³. Apibendrinant galima teigti, kad tyrimuose naudojamas sakytinės istorijos metodas reikalauja detalaus interviuotojo pasirengimo pokalbiui, o duomenų analizėje – kritinio vertinimo, atsižvelgiant į metodo problematiką.

Analizuojant jau atliktus tyrimus, remiantis šiuo metodu, reikia pastebėti, kad nepaisant to, jog Vakaruose sakytinės istorijos metodas naudojamas gan dažnai, Lietuvoje ir visoje posovietinėje erdvėje jis pradėtas naudoti žlugus sovietinei santvarkai. Pastaraisiais metais Lietuvoje šis metodas dažnai pasitelkiamas būtent sovietmečio tyrimuose, nes leidžia apeiti sovietinės santvarkos netobulumus: dokumentų naikinimą, faktų kraipymą ir pan. Tačiau svarbu akcentuoti tai, kad sovietmetį tiriantys mokslininkai ir naudojantys sakytinės istorijos metodą, neretai susiduria su išankstine problema, jog žmonės, pasakodami apie savo santykį su sovietmečiu, nori pasirodyti geresniais nei yra iš tikrųjų¹⁵⁴. Vis dėlto prof. Ainė Ramonaitė pastebi, jog tyrimo metu tenka susidurti su priešinga tendencija – „[...] perdėtu kuklumu ir nenoru prisiimti jokių „rezistentų“ laurų.“¹⁵⁵ Kitas svarbus aspektas – paties tyrėjo santykis su sovietmečiu, nes „[...] jeigu tuo metu gyvenai, laikotarpis gali būti vertinamas subjektyviai, tačiau labai sudėtinga to meto įvykius paaiškinti tuo laiku negyvenusiems, nes kyla pavojus nukrypti į totalią kritiką.“¹⁵⁶

Būtent Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto prof. Ainės Ramonaitės ir Jūratės Kavaliauskaitės suburtos mokslininkų grupės tyrimus, publikuojamus leidinyje „Nematoma sovietmečio visuomenė“¹⁵⁷ galima laikyti vienu iš nedaugelio darbų, kur sovietmetis nagrinėjamas remiantis sakytinės istorijos metodu. Taip pat galima išskirti Vilniaus Ivanausko darbą „Įrėmintą tapatybę. Lietuvos rašytojai tautų draugystės imperijoje“¹⁵⁸, kuriame naudojami interviu su Lietuvos, Rusijos, Gruzijos, Kazachstano ir Kirgizijos kultūros veikėjais. Prieš kelerius metus,

---

¹⁵¹ Ten pat, 87.

¹⁵² Portelli Alesaandro, „What Makes Oral History Different?“ *The Oral History Reader. Third Editinion*. New York, Routledge, 2016, 63-74.

¹⁵³ Švedas.

¹⁵⁴ Ramonaitė, 25.

¹⁵⁵ Ten pat.

¹⁵⁶ Pečiulis.

¹⁵⁷ Ramonaitė.

¹⁵⁸ Ivanauskas.

remiantis šiuo metodu, Lietuvių literatūros tautosakos institutas tyrė literatūros lauką sovietmečiu Lietuvoje¹⁵⁹. Dalios Marcinkevičienės darbe „Prijaukintos kasdienybės 1945-1970 metai. Biografiniai Lietuvos moterų interviu“¹⁶⁰ tyrinėta moterų patirtis politinio atšilimo ir stagnacijos pradžios sovietmečio metais.

Šiame darbe iš viso apklausta devyniolika (Priedai nr. 5-23) vėlyvuojū sovietmečiu Lietuvos TSR radijuje dirbusių žmonės, siekiant padengti visą už turinį atsakingų darbuotojų struktūrą (Lentelė nr. 1). Svarbu pastebėti, kad su turiniu susijusiais asmenimis šiuo atveju laikomi ir išleidėjai ar režisieriai, todėl, kad siekiant kiek labiau išvengti pasakojamosios istorijos metodo galimo subjektyvumo, svarbu išsiaiškinti, kaip šie darbuotojai matė žurnalistų darbą iš šalies.

1980-1990 m. Lietuvos TSR radiją sudarė aštuonios redakcijos¹⁶¹: propagandos vyr. redakcija, informacijos vyr. redakcija, vaikų ir jaunimo laidų vyr. redakcija, literatūros ir dramos vyr. redakcija, muzikos vyr. redakcija, fondinių įrašų ir meninių kolektyvų vyr. redakcija (ši redakcija į tyrimą neįtraukta, nes buvo techninio pobūdžio ir nekūrė turinio), užsienio laidų vyr. redakcija, laidų rusų kalba vyr. redakcija. Taip pat už turinį radijuje buvo atsakingi: komiteto pirmininko pavaduotojas radijui, programų vyr. direkcija, planavimo ir išleidimo skyrius, pranešėjų skyrius, režisierių skyrius. Skyrių ir redakcijų darbuotojai, siekiant atspindėti kuo daugiau skirtingų patirčių ir istorinių aplinkybių, atrinkti, remiantis keliais pjūviais:

- Pradėję dirbti iki 1985 m. (M. Gorbačiovo atėjimo į valdžią). Iš viso: 14 darbuotojų;
- Pradėję dirbti po 1985 m. Iš viso: 5 darbuotojai;
- Užimantys vadovaujančias pareigas. Iš viso: 6 darbuotojai: komiteto pirmininko pavaduotojas radijui, 4 skyrių vedėjai, 1 vyr. redaktoriaus pavaduotojai;
- Neužimantys vadovaujančių pareigų. Iš viso: 13 darbuotojų: 3 pranešėjai, 7 korespondentai/redaktoriai, 1 išleidėjas, 1 atsakingasis sekretorius. 1 garso režisierius.

Kaip jau minėta, remiantis sakytinės istorijos metodu su darbuotojais atlikta devyniolika pusiau struktūruotų interviu. Dėl nehomogeniškos paties radijo struktūros, klausimynus galima skirstyti į dvi kategorijas: bendrus klausimus visiems darbuotojams (Priedas nr. 3) ir specifinius, atsižvelgiant į darbo pobūdį. (Priedas nr. 4).

---

¹⁵⁹ Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, „Pokalbiai: literatūros laukas sovietmečiu“. http://www.lti.lt/lt/literaturos_laukas_sovietmeciu [Žiūrėta 2017 08 09].

¹⁶⁰ Dalia Marcinkevičienė. *Prijaukintos kasdienybės 1945-1970 metai. Biografiniai Lietuvos moterų interviu*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007.

¹⁶¹ Lietuvos TSR Valstybinio televizijos ir radijo komiteto telefonai. Vilnius, 1989. Asmeninis LRT darbuotojo archyvas.

Būtina pažymėti, kad kai kurių skyrių darbuotojai yra mirę arba atsisakė kalbėti, todėl iki galo padengti už turinį atsakingų darbuotojų struktūros nepavyko. Nors vidutiniškai pokalbis su respondentais trukdavo apie valandą, kai kurie pokalbiai gerokai trumpesni arba ilgesni, svyruojantys nuo dvidešimties minučių iki dviejų valandų. Tai lėmė tokie faktoriai kaip žmogaus amžius, nenoras kalbėti ar nuklydimai nuo temos. Kadangi daugelis interviu atlikti LRT pastate, kai kuriems respondentams buvo svarbu savo pasakojimą iliustruoti iš sovietmečio likusiais dokumentais ar technika.

Su visais respondentais buvo kalbama gyvai, nepateikiant konkrečių klausimų iš anksto, tik nurodant pokalbio temą. Prieduose (Priedai nr. 3-21) pateikiamos pokalbių transkripcijos, kuriose galima rasti visų pokalbių medžiagą. Siekiant autentiškumo, informantų kalba netaisyta, atskirai žymimos prasminės pauzės ar nusijuokimai, kurie analizuojant medžiagą gali būti svarbūs kontekstiniame lygmenyje. Nepaisant interviu metu pasitaikiusių nukrypimų nuo šio darbo temos, transkripcijose pateikiami pilnai transkribuoti pokalbiai.

RADIJO STUKTŪRA

Komiteto pirmininko pavaduotojas
radijui

**PROGRAMŲ VYR.
DIREKCIJA**
Direktorė
Direktorės pav.
Atsakingoji sekretorė
Vyriausiasis režisierius

**PLANAVIMO IR IŠLEIDIMO
SKYRIUS**

PRANEŠĖJŲ SKYRIUS

REŽISIERIŲ SKYRIUS

VYRIAUSIOSIOS REDAKCIJOS

PROPAGANDOS VYR. REDAKCIJA ● Propagandos skyrius ● Pramonės mokslo ir technikos skyrius ● Agropromoninis skyrius	INFORMACIJOS VYR. REDAKCIJA ● Planavimo ir laidų transliavimo skyrius ● Respublikinės informacijos ir nestudijinių transliacijų skyrius	VAIKŲ IR JAUNIMO LAIDŲ VYR. REDAKCIJA ● Moksleivių laidų skyrius ● Jaunimo laidų skyrius	LITERATŪROS DRAMOS VYR. REDAKCIJA	MUZIKOS VYR. REDAKCIJA ● Tarybinių tautų ir klasikinės muzikos skyrius ● Muzikinės informacijos ir propagandos skyrius	FONDINIŲ IRAŠŲ IR MENINIŲ KOLEKTYVŲ VYR. REDAKCIJA ● Repertuarinis skyrius ● Įrašų ir laidų meninio apiformavimo skyrius ● Fondinių įrašų garso skyrius ● Garso režisierių asistentai ● Laidų garso režisieriai	UŽSIENIO LAIDŲ VYR. REDAKCIJA ● Laidų lietuvių kalba skyrius ● Laidų anglų kalba skyrius ● Laidų lenkų kalba skyrius ● Eterio kontrolės medžiagos parengimo skyrius	LAIDŲ RUSŲ KALBA VYR. REDAKCIJA
--	--	---	--	---	---	--	--

Lentelė nr. 1. Radijo lauko struktūra. (Sud. autoriaus, remiantis Lietuvos TSR telefonų knyga¹⁶²)

¹⁶² Lietuvos TSR Valstybinio televizijos ir radijo komiteto telefonai. Vilnius, 1989. Asmeninis LRT darbuotojo archyvas.

3. VEIKIMO STRATEGIJŲ KAITA SOVIETINIAME RADIJO LAUKE (1980-1990 m.)

3.1. Radijo laukas galios lauko atžvilgiu

3.1.1. Patekimas į radijo lauką

Analizuojant radijo žurnalistikos lauką vėlyvuoju sovietmečiu, pirmiausi, svarbu akcentuoti, kad tuo metu Lietuvoje buvo transliuojama vienintelė radijo stotis – Lietuvos TSR radijas, todėl visą lauką apima tik šis radijas.

Remiantis P. Bourdieu teorija, nustatyti analizuojamo lauko ribas yra gana sudėtinga, tačiau visuomet egzistuoja patekimo į lauką barjerai, todėl, prieš pradėdant nagrinėti radijo lauką galios lauko atžvilgiu, svarbu išsiaiškinti, kaip apskritai buvo patenkama į šią struktūrą. Pirmiausia reikia pastebėti, kad į radiją ateinančių asmenų arba P. Bourdieu terminais kalbant agentų biografijos buvo smulkiai tikrinamos kadrų skyriaus, kuris buvo susijęs su saugumo struktūromis, tačiau patekimo į lauką kontrolės mechanizmas stipriai priklausė nuo to, kokią poziciją pretenduoja užimti asmuo. Vienareikšmiškai galima teigti, kad stipriausia patekimo į lauką kontrolė buvo taikomas diktoriaus. Tai galima sieti su tuo, kad iki 1987 –ųjų, kai buvo vėl pradėtos transliuoti tiesioginės laidos, vieninteliams diktoriaus buvo leidžiama dirbti tiesioginiame eteri. Pirmiausia diktoriai turėjo praeiti specialų, iš kelių etapų sudarytą, konkursą, kurį galima priskirti balso ir dikcijos kontrolės mechanizmui. Taip pat atrinktas diktoriaus turėjo užpildyti anketą, kurioje buvo tikrinama kandidato praeitis: „Mane nustebino, kad reikėjo prieš konkursą tokią didžiulę anketą **užpildyti apie gimines** [...] Nu, labai smulkia, pasirodo, **tikrindavo KGB**, [...]“¹⁶³ Vis dėlto svarbu paminėti, jog sovietinei ideologijai prieštaraujantys faktai biografijoje, nebūtinai reiškė, kad asmuo nepateks į lauką:

„[...] kada aš jau laimėjau tą konkursą, pasikvietė [...] ir sako: „Vaikeli, – nes man buvo devyniolika metų, – ką tu darai? [...] **Ar galima meluoti tokioj įstaigoj?** O pasirodo, kai reikėjo pildyti anketą, ne tik tėvai, ne tik seneliai, jeigu jie mirę, tai kur palaidoti. [...] Na, vat ir tokį **pasizadėjimą paėmė, kad aš daugiau ateity nemeluočiau** tų anketinių duomenų, tai, kad, man atrodo, buvo viskas patikrinta, netgi užsiminė, ar mokyklos laikais dalyvavau mitinge prie Adomo Mickevičiaus paminklo [...]“¹⁶⁴

Pabrėžtina, kad ne vienas tuo metu radijuje dirbęs asmuo, prieš pradėdamas dirbti, manė, kad tam tikri biografijos faktai: „pagal biografiją aš turbūt nelabai tinkama turėčiau būti, **nes iš tremtinių**“¹⁶⁵; aš esu

¹⁶³ 10 Priedas. Interviu su diktoriaus/e. Pranešėjų skyrius, 2017 11 03.

¹⁶⁴ 11 Priedas. Interviu su diktoriaus/e. Pranešėjų skyrius, 2017 10 07.

¹⁶⁵ 9 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriaus/e. Informacijos vyr. redakcija. Planavimo ir laidų transliavimo skyrius. 2017 12 13.

saugumo sugautas kokioj septintoj klasė, **kai šventėm Vasario šešioliktąjį** [...].¹⁶⁶ turėjo sutrukdyti patekti į radijo lauką. Likusiems darbuotojams neteko susidurti su tiesioginiu tikrinimu, tačiau daugelis informantų sako nujausdavę, kad tikrinimai vyko, o kai kuriais atvejais tai išaiškėdavo vėliau, kai būdavo sužinoma, kad vadovaujančias pareigas užimantys asmenys disponuoja konfidencialia informacija apie savo pavaldinius:

„[...] kai pažiūrėdavai į personalo skyrių, tai žinodavai, kad apie tave žino viską. [...] jinai buvo mano kaip **kuratorė**, tai jinai **žinojo apie mane viską**. Pirmas dalykas, kurį jinai man pasakė: [...] tau reikia išsiskirti su šituo žmogumi.“¹⁶⁷

Analizuojant pokalbius su tuo metu radijuje dirbusiais asmenimis, galima teigti, kad įpratai į radiją buvo patenkama keliais būdais:

- praėjus specialią atranką;
- pagal paskyrimą, baigus žurnalistikos studijas;
- atsiradus laisvai vietai arba infiltruojant.

Kaip jau minėta, griežtą atranką, norint dirbti radijuje, buvo būtina praeiti asmenims, siekiantiems užimti diktoriaus poziciją. „[...] buvo skelbtas konkursas, dalyvavo į vieną vietą virš trijų šimtų žmonių“¹⁶⁸

Atsiradus laisvai vietai, naujas asmuo į radiją būdavo priimamas įvairiai, pavyzdžiui, skelbiant konkursą arba kviečiant patikimą ir jau patikrintą konkretų asmenį:

„[...] aš buvau neryžtingas ir negalėjau iš karto pasakyti, ar aš sutinku dalyvauti konkurse, ar ne, sakau man reikia truputį pagalvoti, [...] Po penkių dienų paskambina man vyriausiasis redaktorius [...] ir sako: „Iš visų kandidatų mes išsirinkom tave“. Sakau: „Palaukit, kaip, **nes aš nedalyvavau konkurse**“. Na, sako, žodžiu, mes žinom, ką tu dirbti, tavo publikacijų skaitėm spaudoje, girdėjom, kaip tave, kaip muziejaus darbuotoją, (*aut. asmuo dirbo Lietuvos TSR ateizmo muziejuje*) kalbino per radijo laidas. Sako: „**Mes išsirinkom tave**“.¹⁶⁹

„[...] niekada neplanavau ateiti į radiją, tiksliau planavau eiti į radijo orkestrą [...] nesakysiu, kokios aplinkybės susiklostė, **anais laikais buvo korupcijos apraiškų** [...] buvo laisva vieta radijuje ir atėjau į muzikos redakciją.“¹⁷⁰

Taip pat svarbu paminėti, kad dalis radijuje dirbusių žurnalistų neturėjo žurnalistinio išsilavinimo, į darbą neretai buvo priimami kitas specialybes baigę asmenys, atsižvelgiant į tai, kokio pobūdžio laidas ar medžiagą jie turėjo rengti, ypač tai buvo dažna praktika teminėse redakcijose, tokiose kaip muzikos, literatūros ar žemės ūkio:

¹⁶⁶ 5 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Propagandos vyr. redakcija. Agropromoninis skyrius, 2017 10 12.

¹⁶⁷ 22 Priedas. Interviu su režisieriumi/e. Režisierių skyrius, 2017 12 01.

¹⁶⁸ 11 Priedas. Interviu su diktoriumi/e. Pranešėjų skyrius, 2017 10 07.

¹⁶⁹ 6 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Propagandos vyr. redakcija, 2017 09 30.

¹⁷⁰ 21 Priedas. Interviu su skyriaus vedėju/a. Muzikos vyr. redakcija. Tarybinių tautų ir klasikinės muzikos skyrius, 2017 12 13.

„Čia buvo sako, kad Januičio sumanymas, kad **žurnalistas nėra profesija** [...] jeigu **muzikoj**, tai buvo **profesionalus muzikas**, [...] **žemdirbių** laidas ruošė tikrai baigę **žemė ūkio institutą ar akademiją** [...] o jau tos **žurnalistinės išmonės**, kadangi jos tuo metu nereikėjo daug, tais jos tiesiog buvo galima išmokti.“¹⁷¹

Iš čia išplaukia išvada, kad sovietmečiu, patenkant į radijo žurnalistikos lauką, kai kuriais atvejais **kultūrinis** kapitalu, kuriam, paprastai priskiriamas išsilavinimas, buvo laikomas ne žurnalistinis išsilavinimas, o specifinės srities žinios. Toks sprendimas leido pritraukti specialistus, kurie gerai išmanė konkrečią sritį, tačiau svarbu akcentuoti, kad tokiu būdu sovietinė cenzūra galėjo neutralizuoti žurnalistikos vertybines normas: objektyvumą, įvairių nuomonių atspindėjimą, o iškreiptą žurnalistikos suvokimą, kuriame įprastas ideologijos ir cenzūros mechanizmas, suformuoti jau pradėjus dirbti. Iš Lietuvos TSR radijo darbuotojų pasakojimų galima spręsti, kad nauji darbuotojai žurnalistikos pagrindų, informacijos pateikimo išmokdavo iš vyresnių kolegų, neretai aukštesnės kategorijos, arba vadovavosi savo susikurtu įsivaizdavimu, kas leistina ir neleistina nagrinėjamoju laikotarpiu: „[...] nu tiesiog labai fainą turėjau skyriaus vedėją [...], kuris, nu, man tokius **elementarius dalykus susakydavo**, pavyzdžiui, kaip paklausti [...]“¹⁷²; „Buvo **mokytojai priskirti**. Mano mokytoja iš karto tapo Undinė Nasvytytė“¹⁷³

Vis dėlto svarbu paminėti, kad asmenys, baigę žurnalistikos studijas, čia taip pat dirbo, gavę paskyrimus, ypač šis procesas suaktyvėjo vėlyvuju sovietmečiu, kai Vilniaus universiteto žurnalistikos studijose atsirado specializacijos: spaudos, radijo, televizijos. Tada radijo specializaciją pasirinkę žmonės buvo ruošiami konkrečiai darbui Lietuvos TSR radijuje, nes kitų radijų nebuvo. Žurnalistai, dar studijuodami, turėjo atlikti praktiką šiame radijuje, o baigę studijas gaudavo paskyrimą ateiti čia dirbti, todėl šių asmenų patekimas į lauką iš esmės buvo užprogramuotas renkantis specializaciją. Šiuo atveju žurnalistų ruošimas ideologiniam darbui prasidėdavo dar universitete:

„Žurnalistams irgi buvo **vieni ten tų pagrindiniai dalykai visos tos nesąmonės** [...] labai stipriai, buvo daug dalykų, sakau, tos **marksizmo disciplinos ir TSKP istorija**, nu, vat per tuos dalykus [...].“¹⁷⁴

„[...] **tarybinė spauda, komunistinė užsienio**, kažkaip kitaip ji ten vadinosi, užsienio spauda, kur irgi mokėmės tikrai apie „Morning Star“ ir ten Australijos komunistų laikraščius ir visa kita, tai **mokslinis komunizmas, kur buvo valstybinis egzaminas** ir kas tik nori, tai aišku, kad to buvo nemažai, visose kitose specialybėse to buvo sukaupu, o šitoj ypatingai [...].“¹⁷⁵

---

¹⁷¹ 6 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Propagandos vyr. redakcija, 2017 09 30.

¹⁷² Ten pat.

¹⁷³ 11 Priedas. Interviu su diktoriumi/e. Pranešėjų skyrius, 2017 10 07.

¹⁷⁴ 14 Priedas. Interviu su vyr. redaktoriaus pavaduotoju/a. Vaikų ir jaunimo vyr. redakcija, 2017 12 22.

¹⁷⁵ 18 Priedas. Interviu su išleidėju/a. Užsienio laidų vyr. redakcija. Laidų lietuvių kalba skyrius, 2017 10 10.

Analizuojant infiltruotų asmenų patekimą į radijo lauką, svarbu paminėti, kad šiame darbe jie nėra pakalbinti tiesiogiai, tačiau praktiškai visų informantų pasakojimuose minima, kad kiekviename skyriuje dirbo po infiltruotą asmenį:

„Čia sako vienas agentėlis jau raportą parašė, nes radijas nuo Lenino laikų buvo iš vidaus **prifarširuotas stebėtojų, agentūrinių veikėjų.**“¹⁷⁶

„[...] buvo viena redaktorė, kuri kaip mes juokavom redakcijoj, kad pats vyriausias redaktorius [...] jeigu tu jai, pavyzdžiui, nepatikai dėl kažko ten, tai jau jinai už tave ten nenueis ir nelinkels jam į taktą, kad taip, šita gali dirbt.“¹⁷⁷

Taip pat reikia pastebėti, kad dalis infiltruotų asmenų ilgainiui asimiliavosi su Lietuvos TSR radijuje dirbusiais žurnalistais ir nebeatliko jiems priskirtos funkcijos, ypač šis procesas sustiprėjo paskutiniaisiais sovietmečio metais, todėl į lauką buvo infiltruota nemažai naujų žmonių.

„[...] kai kurie jų buvo labai gabūs, kai kuriuos ėmė graužti sąžinė [...] juos labai **stūmė čia, ypatingai per atgimimo laikotarpį** atėjusieji nauji. Juos stūmė į čia, reikėjo prižiūrėti, buvo nuo Lenino laikų galvojama, kad čia yra labai pavojinga.“¹⁷⁸

Apibendrinant galima teigti, kad visu tiriamuoju laikotarpiu (1980-1990 m.) patekimo į lauką kontrolės mechanizmas išliko **nepakitęs**, tačiau paskutiniaisiais sovietmečio metais (1985-1990m.) lauke daugėjo žurnalistikos specialybę baigusių ir infiltruotų asmenų. Norintiems patekti į radijo lauką reikėjo įveikti tam tikrus barjerus (praeities tikrinimas, konkursas, specifinės srities arba žurnalistinės žinios), kurių dydis priklausė nuo siekiamos užimti pozicijos.

3.1.2. Cenzūros mechanizmas radijo lauke

Kaip jau minėta teorinėje darbo dalyje, remiantis P. Bourdieu teorija, žurnalistikos laukas, nors ir yra autonomiškas, atsiduria galios lauko įtakoje. Šiame darbe darom prielaida, kad radijo laukas atsiduria politikos lauko įtakoje. Analizuojant radijo žurnalistikos lauką politikos lauko atžvilgiu, reikia pastebėti, kad pagrindinis įrankis kontroliuoti šį lauką ir legitimizuoti galios poziciją, buvo cenzūra. (*Aut. Pažymima, kad šiame skyriuje cenzūros mechanizmo veikimas nagrinėjamas iki 1985 m.; veikimas po 1985 m. nagrinėjamas skyriuje 3.3 „Veikimo strategijos radijo lauke“*)

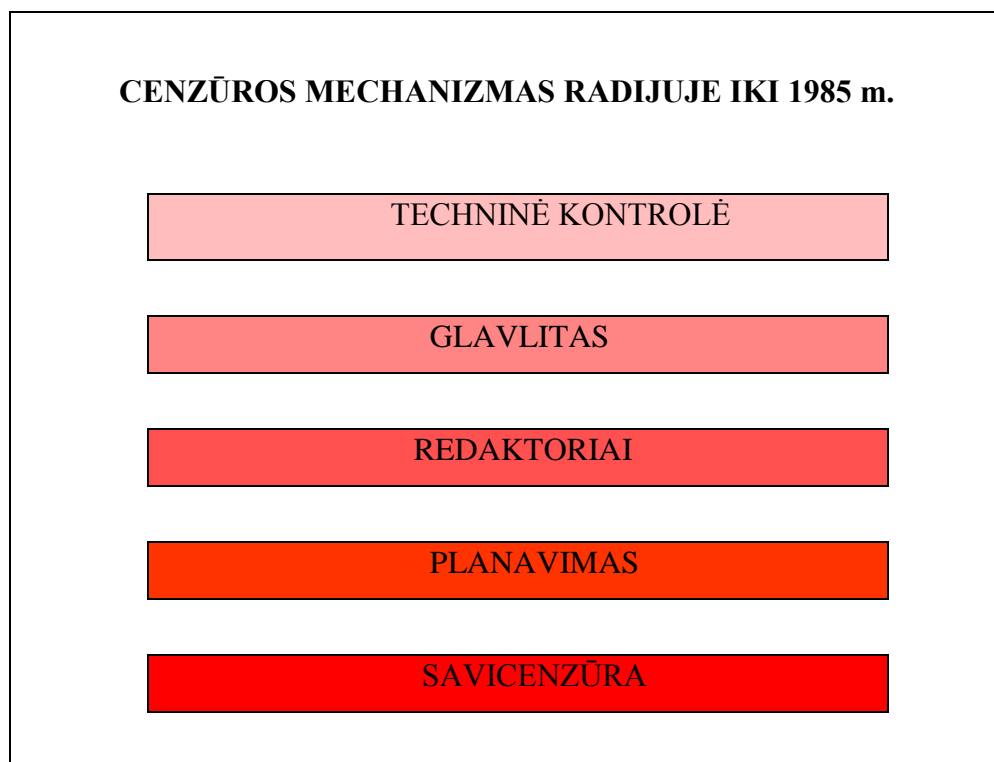
Cenzūros mechanizmas buvo inkorporuotas į patį radijo lauką, kur, iš vienos pusės, cenzūrą atliko išorės prižiūrimos struktūros, tokios kaip Glavlit ar partija, iš kitos pusės, patys žurnalistai,

¹⁷⁶ 7 Priedas. Interviu su skyriaus vedėju/a. Informacijos vyr. redakcija, Respublikinės informacijos ir nestudijinių transliacijų skyrius, 2017 10 31.

¹⁷⁷ 21 Priedas. Interviu su skyriaus vedėju/a. Muzikos vyr. redakcija. Tarybinių tautų ir klasikinės muzikos skyrius, 2017 12 13.

¹⁷⁸ 7 Priedas. Interviu su skyriaus vedėju/a. Informacijos vyr. redakcija, Respublikinės informacijos ir nestudijinių transliacijų skyrius, 2017 10 31.

užimantys aukštesnes pareigybes, pavyzdžiui, vyresnieji redaktoriai, skyrių vedėjai ir t.t. Nors įprastai tyrimuose kultūros lauko cenzūra traktuojama kaip daugiapakopė, dažniausiai susidedanti iš savicenzūros, redaktorių ir Glavlito, kuris dažnai įvardijamas kaip svarbiausia grandis, radijuje cenzūros tinklas buvo gerokai tankesnis, taip siekiant įvesti kuo daugiau saugiklių: vidinė cenzūra, planavimas, vyresnieji redaktoriai, Glavlitas, techninė kontrolė, perklausos. (Lentelė nr. 1)

Lentelė nr. 1 Cenzūros mechanizmas radijuje iki 1985 m. Sudaryta autoriaus, remiantis interviu duomenimis. (Ryšikiai raudona – stipriausia cenzūros pakopa, blyškiai raudona – silpniausia cenzūros pakopa).

Reikia pastebėti, kad dažnu atveju informacija į radijo lauką jau patekdavo cenzūruota, todėl tai, kiek lauko dalyvis tiesiogiai susidurs su cenzūros mechanizmu, stipriai priklausė nuo to, kokioje redakcijoje dirbo asmuo. Pavyzdžiui, dirbant informacijos: „[...] tai, kas ėjo iš „Eltos“ jau **savaime buvo oficialu**, [...].“¹⁷⁹; „[...] **ne interneto laikai**, tai iš kur tu ją semdavaisi? Iš enciklopedijų, laikraščių, knygų, kurias randi bibliotekoj [...] tu nieko negalėjai gauti.“¹⁸⁰ ar muzikos redakcijose, žurnalistai nesusidūrė su tiesiogine cenzūra, nes laidų turinį turėjo kurti iš jau cenzūruotos medžiagos:

[...] buvo vadinama turbūt nepamenu redkoleginė kažkokia redakcija ar kas, žodžiu, patys **aukščiausi viršininkai joje dalyvaudavo**, orkestras rašydavo studijoj, visi kolektyvai ateidavo rašyti arba gaudavom iš plokštelių įrašų studijos ir **visi iki vieno buvo perklausomi ir ne taip, bet žodis į žodį ir, jeigu jau ten koks žodelis užkliūna**,

¹⁷⁹ 9 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Informacijos vyr. redakcija. Planavimo ir laidų transliavimo skyrius. 2017 12 13.

¹⁸⁰ 18 Priedas. Interviu su išleidėju/a. Užsienio laidų vyr. redakcija. Laidų lietuvių kalba skyrius, 2017 10 10.

tai jau būdavo toje perklausoje dalyvaudavo kartais ir tų kūriniių autoriai, [...] ir tada būdavo sakoma: „Nu, va čia ten, tu,“ – Bložei, pavyzdžiui: „Tu ten parašei, šitie žodžiai mums ten nelabai, gal galėtum perdaryti tuos žodžius ir ką ir **žmogus eidavo perdarinėti**.“¹⁸¹

Kai kuriais atvejais tai galima taikyti ir literatūros bei dramos redakcijai, kurioje buvo aiškiai apibrėžtas sovietinių rašytojų sąrašas, iš kurio turėjo būti kalbinami autoriai.

Pereinant prie **vidinio** cenzūros aparato ir analizuojant pirmąją pakopą, – **savicenzūrą** – remiantis P. Bourdieu lauko teorija galima priskirti žaidimo taisyklėms, kurias priima visi į lauką patenkantys agentai. Galima teigti, kad savicenzūra veikė keliomis pakopomis: planuojant temą, prieš pateikiant ją planavimo skyriui, kalbinant pašnekovus, rengiant reportažo tekstą, techniškai tikrinant reportažą. Darbuotojų teigimu, jie dar prieš pateikdami reportažą planavimo skyriui, redaktoriams, Glavlitui žinodavo, kokios temos yra leistinos, kaip jas pateikti ir kokius pašnekovus galima kalbinti.

„Nuo pirmo žingsnio iki paskutinio [...] Tie, kurie buvo disidentai, tai jie ir buvo disidentai, o tie, kurie čia dirbo, **žinojo**, kad tu **negali kritikuot valdžios** [...]“¹⁸²

Nagrinėjant antrąją pakopą – **planavimo cenzūrą** – reikia pastebėti, jog redakcinė taryba, kuriai buvo priskirtas planavimo vaidmuo, ir kurią sudarė: radijo direktorius, vyriausi redaktoriai, vyriausiasis režisierius ir kt., ne tik tvirtino žurnalistų siūlomas temas, bet ir, siekiant išlaikyti ideologinę liniją radijuje, ragino žurnalistus propaguoti sovietinį gyvenimo būdą, minėti sovietines šventes:

„Aš sakyčiau, kad toks **pirmas etapas cenzūros** tai jau būdavo ten toj taryboj ir ten būdavo sudaromi ne tik tokie, kad eilinę savaitę aptaria, bet būdavo ir tokie tematiniai, metiniai planai. [...] Labai dažnai būdavo, kad tos **temos ir netikdavo** [...] ten radijo direktorius skatina, kad ieškoti **plenumų medžiagose, vedamuosiuose straipsniuose, suvažiavimuose tų temų**.“¹⁸³

„[...] tu gali mirt, bet tu privalai tą žmogų įrašyt, nes supranti visaip gali būt, jis ten gali kažkur išvažiuot, nu, ten nelabai važiuodavo, bet, pavyzdžiui, susirgt, niekas į tai neatsižvelgė. Tu **parašai ir jis turi būt toj laidoj**.“¹⁸⁴

Pereinant prie **redaktorių cenzūros**, būtina pabrėžti, kad būtent šiame etape turinys buvo tikrinamas daugiausiai ideologiškai, kad atitiktų sovietmečiu viešajam diskursui keltus ideologinius reikalavimus:

[...] **iš redakcijos net neišeidavo**, skyriaus vedėjas viską žinojo – kas galima ir kas negalima. [...] skaitydavo tą tekstą gal **penki žmonės iki montažo** [...]žodžiu, **cenzūra būdavo kabinete**, jau kai atnešdavai į Glavlitą [...] tai jos beveik žinodavo, kad **galima pasirašyt neskaičius**, bet jos vis tiek paskaitydavo.“¹⁸⁵

¹⁸¹ 21 Priedas. Interviu su skyriaus vedėju/a. Muzikos vyr. redakcija. Tarybinių tautų ir klasikinės muzikos skyrius, 2017 12 13.

¹⁸² 19 Priedas. Interviu su atsakinguoju sekretoriumi/e. Laidų rusų kalba vyr. redakcija, 2017 11 27.

¹⁸³ 20 Priedas. Interviu su planavimo ir išleidimo skyriaus vedėju/a, 2017 12 19.

¹⁸⁴ 19 Priedas. Interviu su atsakinguoju sekretoriumi/e. Laidų rusų kalba vyr. redakcija, 2017 11 27.

¹⁸⁵ 6 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Propagandos vyr. redakcija, 2017 09 30.

„[...] svarbiausia buvo praeiti mūsų vyriausią redaktorę, kuri, nu, viską žinojo, kas jau gali būti, ko negali.“¹⁸⁶

Analizuojant informantų pavyzdžius apie tai, ką žurnalistų tekstuose išbraukdavo **Glavlitas**, galima teigti, kad jis atliko strateginės, o ne turinio kontrolės funkciją:

„[domu būtų sužinoti, pavyzdžiui, kiek Lietuva priklia grūdų, bet **mes bendrų skaičių negalėjom skelbti**.“¹⁸⁷; [...] kažkokias tai sėklytes siūsdavo į Maskvą, [...] veždavo konteineriuose į Maskvą [...] aš pakalbinau to instituto darbuotojus [...] pasirodo, kad aš padariau baisų nusikaltimą, kad **atskleidžiau baisią paslaptį**.“¹⁸⁸; „[...] muzikinė laida buvo apie vieną šokį vaikų [...] kad į aikštę išbėga gandriukai [...] sulesa tas varlytes **gandras raudonom kojom** ir raudonu snapu [...] tą **gandra reikėjo iškirpti**, nes buvo toks apsidraudimas, kad žodžiu metaforiškai čia kažką įžiūrėjo.“¹⁸⁹; „[...] Rostropovičius, kai jis pabėgo, mes ten dar nežinojom, kad jisai, nu, jis nepabėgo, jam dėl Solženycino atsisakė, reiškia, panaikino jo pilietybę, jis turėjo ten pasilikti, mes to nežinojom ir buvo jo vardas paminėtas, jinai **išbraukė, pasakė taip reikia**.“¹⁹⁰

Nagrinėjant **techninę kontrolę**, reikia pastebėti, kad pirmiausia šios kontrolės funkcija buvo išvengti techninio broko, tačiau tai kartu buvo ir dar vienas barjeras patikrinti, ar žurnalistas, įskaitydamas tekstą, nepabandė išvengti cenzūros pataisymų:

„[...] techninės vadinamosios kontrolės jau būdavo sumontuota laida be žinių klausomasi, tai reiškia, kad **vaidino, kad klauso**, reiškia, **techniškai**, ar viskas gerai [...] o iš tiesų aš manau, kad dar **sekdavo**, ar tikrai viskas **išbraukta**, išimta ir taip, kaip **parašyta popierėlyje** ir tada, kai perklausydavo, tai jau būdavo galima tokią laidą leisti į eterį.“¹⁹¹

Be to, reikia pastebėti, kad sovietinė cenzūra buvo sukūrusi nemažai **techninių** barjerų, apsaugančių galutinį turinį, kuris patekdavo į eterį. Iki 1987 – ujų laidos (išskyrus žinias ir pristatymus) nebuvo transliuojamos tiesiogiai, o visų laidų, reportažų tekstai turėjo būti transkribuojami. Reikia akcentuoti ir tai, kad cenzūra veikė ne tik turinio redagavimo lygmeniu, bet ir remiantis jėgos struktūromis, pavyzdžiui, į tiesioginio eterio studijas, kur skaitomas tekstas, galėjo patekti tik diktoriai, kurie turėjo turėti specialius leidimus ir buvo tikrinami milicijos:

„[...] ne bet kas galėjo prieiti prie radijo diktorių. Ateini, **parodai milicininkui leidimą**, jis patikrina tavo, ką tu nešiesi [...] Po to ateini prie jau studijų, vėl sėdi ir, **jeigu tavo leidime nėra raudono brūkšnio, nieks nepateks**, o čia labai nedaug, kas turėjo raudoną brūkšnį. *O ką reiškia tas raudonas brūkšnys?* Kad tik gali ateiti ten, kur studijos yra [...] Mes dirbom antrame aukšte ir koridoriuj stovėjo postas, pro tą postą nepraeisi be to raudono brūkšnio.“¹⁹²

Taip pat visos studijos buvo kontroliuojamas, stebint jas per vaizdo kameras:

¹⁸⁶ 14 Priedas. Interviu su vyr. redaktoriaus pavaduotoju/a. Vaikų ir jaunimo vyr. redakcija, 2017 12 22.

¹⁸⁷ 5 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Propagandos vyr. redakcija. Agropromoninis skyrius, 2017 10 12.

¹⁸⁸ 6 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Propagandos vyr. redakcija, 2017 09 30.

¹⁸⁹ 14 Priedas. Interviu su vyr. redaktoriaus pavaduotoju/a. Vaikų ir jaunimo vyr. redakcija, 2017 12 22.

¹⁹⁰ 19 Priedas. Interviu su atsakinguoju sekretoriumi/e. Laidų rusų kalba vyr. redakcija, 2017 11 27.

¹⁹¹ 18 Priedas. Interviu su išleidėju/a. Užsienio laidų vyr. redakcija. Laidų lietuvių kalba skyrius, 2017 10 10.

¹⁹² 11 Priedas. Interviu su diktoriumi/e. Pranešėjų skyrius, 2017 10 07.

„[...] kiekvienam aukšte buvo peržiūrų kambarys, kur stovėdavo televizorius ir būdavo vykdomos peržiūros, [...] o pas generalinį Januitį buvo monitoriai, kur jis galėdavo įsijungti bet kurią studiją ir pažiūrėti, kad ten vyksta tuo metu.“¹⁹³

Sovietmečiu radijo korespondentų tinklas įvairiuose Lietuvos rajonuose buvo itin tankus, be to, korespondentais dirbę žurnalistai bent kartą per savaitę būdavo siunčiami į komandiruotę. Šiuo atveju žurnalisto laisvė ir viena iš žurnalistikos pamatinių normų – rinktis, ką kalbinti, buvo visiškai apribota. Žurnalistas, norėdamas pakalbinti asmenį, pirmiausia tai turėjo derinti su TSKP Centro komitetu, kuris paskirdavo būsimą kalbėtoją. Be to, žurnalistas, atvykęs į rajoną, buvo nuolat prižiūrimas partijos atstovų:

„[...] dažniausiai autobusų stotyje **pasitikdavo to rajono sekretorius** ir su savo automobiliu, tarnybiniu aišku, nuveždavo iki sakykim į tarybinį ūkį [...] ir ten aišku **dalyvaudavo ir to kolūkio, komjaunimo ten koks sekretorius, tas iš rajono atvykęs žmogus.**“¹⁹⁴

Taip pat reikia pastebėti, kad cenzūros mechanizmas veikė ne tik radijo lauko viduje. Su cenzūra susidurdavo ir žurnalistų pašnekovai, kurie, iš vienos pusės, buvo cenzūruojami savo lauko dominuojančiųjų, iš kitos pusės, žurnalistų, kurie aiškiai žinojo, ką jiems turi pasakyti pašnekovai. Galima teigti, kad tokiu būdu būdavo praplečiamos radijo lauko ribos ir pašnekovai, kurie nebuvo tiesioginiai radijo lauko dalyviai, kuriam laikui turėjo prisiimti radijo lauko taisykles. Pavyzdžiui, fiksuojami atvejai, kai žurnalistai patys padiktuodavo ar parašydavo tekstą pašnekovui, arba apskritai vietoj reikiamo pašnekovo pakalbindavo fiktyvų:

„[...] kai aš važinėdavau pas tas pačias melžėjas ar vairuotojus, [...]tu jiems bandydavai paaiškinti, kad man reikia taip daugmaž **aukštesnėm frazėm**, aukštesniais kažkokias sakiniiais pasakyt. [...] Tuo metu ta vadinama Sovietų sąjunga, jinai nebuvo niekam, nei daugeliui iš mūsų nebuvo nei tėvynė, nei kas ir maža to, kad žmogus ir taip tą sakinį sunkiai surezga, o jam dar kalbėti apie tai, kas jam [...] nemiela [...] šita žmogui sakydavau: „Nepyk, **jeigu tau nesigauna, sakyk sau, tu sutinki, kad va tą tekstą, kokio man maždaug reikia, [...] aš padarysiu kitu būdu?**“¹⁹⁵

„[...] tekdavo nuvažiavus irgi pamatyti, kad **vaikai paruošti, jie stovi su lapukais** tarkim ten tekstukai parašyti [...]“¹⁹⁶

Kaip jau minėta, radijo struktūra sovietmečiu buvo didžiulė, todėl ir cenzūrose mechanizmas ne visur veikė vienodai. Atskirai būtina aptarti laidas rusų kalba ir laidas užsieniui.

Laidos rusų kalba Lietuvos TSR radijuje buvo transliuojamos kiekvieną dieną. Šiose laidose dirbusių žurnalistų teigimu, dėl to, kad laidos buvo transliuojamos būtent rusų kalba, suprantama

¹⁹³ 22 Priedas. Interviu su režisieriumi/e. Režisierių skyrius, 2017 12 01.

¹⁹⁴ 15 Priedas. Interviu su korespondentu/e vėliau redaktoriumi/e. Vaikų ir jaunimo vyr. redakcija. Jaunimo laidų skyrius, 2017 11 15.

¹⁹⁵ Ten pat.

¹⁹⁶ 14 Priedas. Interviu su vyr. redaktoriaus pavaduotoju/a. Vaikų ir jaunimo vyr. redakcija, 2017 12 22.

valdžios aparatui, šiai redakcijai tekdavo susidurti su mažesne cenzūra, be to, rusų redakcijos darbuotojai savaime buvo laikom lojalesniais valdžiai nei, pavyzdžiui, laidų lietuvių kalba:

„[...] apriori manė, **kad rusai yra lojalūs**, supranti mes buvo savi, nu, rusai, maža to, tie visi KGB – ištiesai jie klausė radiją ir jie supranta, nu, jie girdi, ką mes kalbam ir **supranta tą kalbą**, tai vienu žodžiu, iškart pagauna ir jeigu kas. Ir šiaip buvo [...] požiūris, kad jau rusai tikrai lojalūs ir reiškia mes kaip tik **daugiau sau leisdavom negu lietuviai**, nes ten tai labai akylai žiūrėjo, ką tu ten pasakoji.“¹⁹⁷

Analizuojant laidas užsieniui, pirmiausia svarbu akcentuoti, kad viešajame diskurse ši redakcija buvo siejama su specialiosiomis struktūromis:

„Jeigu anglų kalba tai вообще (*rus. apskritai*), tai jau čia irgi išvis neaišku. Labai, labai tikrino ir tik savi, **tam tikrų sferų žmonės, galėjo dirbti** toj laidoj, **ypač anglų kalba**.“¹⁹⁸

Vis dėlto svarbu pastebėti, kad laidų užsieniui redakcijoje dirbę žmonės tokį požiūrį laikė mitu:

„[...] žodis užsienis jįsai buvo magiškas sovietiniais laikais, beveik niekas arba retai išvažiuodavo į užsienį, juk tikriausiai ne vienas žmogus galėjo pagalvoti, kad jeigu tu dirbi užsienio laidų redakcijoje, [...] kad prieš tave žmogus iškart stabteli ir čia daug po tuo slepiasi dalykų. Iš karto žmogui kyla klausimas, kad, jeigu tu dirbi užsienio laidų redakcijoje, tai tu tikriausiai neišvažiuoji iš užsienio [...] tuo tarpu niekas mes nevažinėjom. **Tu dirbi užsienio laidų redakcijoje – aha, o kaip tu pakliuvai į tą užsienio laidų redakciją? Tu, jeigu pakliuvai, į užsienio laidų redakciją, tu man nepasakok pasakų, tu esi susijęs su struktūrom, tu esi tikriausiai užverbuotas, nes jau ten tikrai nepaims eilinių.** [...] baigei anglų kalbą, man gi pasakė pirmoj darbovietėj po beveik metų, kai aš dirbau. Tai aš nusistebėjau, kad su manim labai mandagiai sveikinasi visi darbuotojai, tai man per naujametinį kolegė sako: „*Sako savo vardą*, kaip gi su tavim nesisveikins? Ar tu žinai, kad tave visi saugumiečiu laiko?“ Ir atsimenu iškart išsiblaiviau, linksmybės man pasibaigė.“¹⁹⁹

Galima teigti, kad išorei skirta propaganda veikė kitaip nei viduj skirtose laidose. Laidose užsieniui tematika gan stipriai skyrėsi nuo to, kas buvo transliuojama vidaus auditorijai. Pirmiausia šiose laidose praktiškai nebuvo transliuojama politinių temų, laidos buvo labiau orientuotos į žmonių gyvenimo ir kultūrinės temas:

„Tai svarbiausia žinia užsieniui turėjo būti iš Lietuvos, kad mes esam, **Lietuva yra, Lietuva gyva** ir čia vyksta gyvenimas [...] mes to dar nežinojom, pasaulis egzistavo ir pasaulis, matyt, spaudė pačią Tarybų sąjungą, tuos topinius veikėjus, vėlgį vakaruose kalbėdavo, kad čia okupacija, šalis okupuota, tai mes turėjom kalbėti, kad mes dar esam, Lietuva egzistuoja.“²⁰⁰

Taip pat reikia pastebėti, kad propaganda užsieniui buvo konstruojama taip, kad būtų išvengta sovietinių klišių:

„[...] susakė, kad niekada mes **nesikreipsim bičiuliai, draugai ir visa kita į klausytojus**, niekada **nesakėm Tarybų sąjungą**, visada mes sakėm Sovietų sąjungą, jau tais laikaisi, tai tokių tarsi paprastesnių buvo, bet čia, jau

¹⁹⁷ 19 Priedas. Interviu su atsakinguoju sekretoriumi/e. Laidų rusų kalba vyr. redakcija, 2017 11 27.

¹⁹⁸ Ten pat.

¹⁹⁹ 17 Priedas. Interviu su korespondentu/e vėliau redaktoriumi/e/ Užsienio laidų vyr. redakcija. Laidų anglų kalba skyrius, 2017 11 06.

²⁰⁰ 16 Priedas. Interviu su skyriaus vedėju/a. Užsienio laidų vyr. redakcija. Laidų anglų kalba skyrius, 2017 11 16.

viduj redakcijoj, buvo pasakyta, kad vengti klišių sovietinių, [...] taip tarsi mes jiems **draugiškesni būsim, gal artimesni**, [...]²⁰¹

Prie cenzūros mechanizmo galima priskirti ir balso kontrolę, kuri buvo taikoma diktoriaus, kurie būdavo traktuojami kaip tarpininkai tarp sovietinės ideologijos ir klausytojų, ir sovietinę propagandą turėjo pateikti žmonėms patrauklia forma, todėl didelis dėmesys buvo skiriamas diktorių balsui ir tarčiai. Svarbu paminėti, jog iš diktorių buvo reikalaujama sovietinės skaitymo manieros, kuriai būdingas balso pastatymas, dažnu atveju žemas balsas ir t. t. Diktorių balsai taip pat būdavo skirstomi pagal tematiką. Pavyzdžiui, buvo diktorių, kurie negalėdavo skaityti informacijos Sovietų sąjungos vadovo mirties atveju dėl netinkamų balso savybių.

„Reikalavo tokio kuo šiltesnio santykio, kadangi ta informacija sausa labai, kad žmonės pajustų, kad rūpi reikalai, šiltai, normaliai turi skaityt kaip **artimam bičiuliui**. [...] Sakykim Brežnevo mirties atveju irgi skaičiau nekrologą, tai kol **gedulas tas valstybinis, trim, keturiom dienoms parinkdavo tuos balsus vyrų tokius minorinius, žemus** [...] taip išretindamas skaitai: „Tarybų sąjungos komunistų partija praneša partijai ir tarybinei liaudžiai, kad šiandien eidamas mirė [...]“. Nu, būt tarpininku tarp partijos politikos, nešt žmonėms partijos žodį turėjai, reikšdamas politinę poziciją, nes sakydavo, o kur politinė pozicija?“²⁰²

Kaip jau minėta, didžioji dalis cenzūros vykdavo redakcijos viduje, o išorinės struktūros, neretai pasiekiančios ir Maskvą, įsikišdavo kritiniu atveju ir nuolat stebėjo turinį: „[...] nes vis tiek mūsų tos laidos buvo įrašomos ir vėl kažkas iš Maskvos vėl klausydavo [...].“²⁰³; „[...]iš Maskvos buvo gautas leidimas, kad aš galiu transliuoti tą laidą ir ta paslaptis buvo nuimta [...].“²⁰⁴

Reikia pastebėti, kad išorinės cenzūros institucijos ypač suaktyvėjo atšilimo laikotarpiu, tuo metu vidinių institucijų kontrolė ir savicenzūra silpo. Taip pat paskutiniaisiais okupacijos metais išorės institucijos bandė verbuoti žurnalistus ir tiesiogiai kištis į turinį:

[...] teko daryti tokius pasakojimus apie bandymus Lietuvoje atsikurti politinėms partijoms, [...] pavaduotojas radijo reikalams Jonas Mitalas sako: „Jūsų medžiaga, [...] reikia nunešti į saugumo komitetą, saugumo komitetas turi patikrinti, ar gali tokia medžiagai eiti ar neiti. [...] „Mes jums turim tokį prašymą.“ Sakau: „Kokį?“ Sako: „Mes žinom, ką jūs dirbat, kaip jūs dirbat [...], **bet į eterį išeina ne viskas, ką jums pakalba pašnekovai**.“ Sako: „**Mes norėtumėm turėt viską, kas yra, ką jums pakalba**“. [...] ir liepė man pagalvoti reiškia pora dienų ir tada paskambino man į kabinetą ir aš tada buvau baisiai drąsus, kadangi ne kabinete, o telefonu man reikėjo atsakyti ir aš prisiminiau kunigo tokio žodžius, kuris pasakė juos saugumiečiams, kai jį verbavo dirbti saugumui, kai jis baigė kunigų seminariją, tai jis pasakė, kad mano kultūra neleidžia su jumis bendradarbiauti. Nu, ir su tuo užsibaigė, kažkaip prie manęs toliau nekibo [...].“²⁰⁵

²⁰¹ 18 Priedas. Interviu su išleidėju/a. Užsienio laidų vyr. redakcija. Laidų lietuvių kalba skyrius, 2017 10 10.

²⁰² 10 Priedas. Interviu su diktoriumi/e. Pranešėjų skyrius, 2017 11 03.

²⁰³ 11 Priedas. Interviu su diktoriumi/e. Pranešėjų skyrius, 2017 10 07.

²⁰⁴ 6 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Propagandos vyr. redakcija, 2017 09 30.

²⁰⁵ Ten pat.

Svarbu akcentuoti, kad žurnalistams už bendradarbiavimą su KGB buvo siūlomas atlygis, geresnės gyvenimo sąlygos, kurios P. Bourdieu teorijoje prilyginamos **ekonominiam** kapitalui, pvz., pinigai arba būstas:

„[...] Mes jums čia **ir sumokėsime** [...]“²⁰⁶

„Kvietė bendradarbiaut su KGB. [...] Aš pasakiau, kad ne, nes jeigu aš sutiksiu ten dirbti, tai mane tėvas išvarys iš namų arba numirs [...] „Girdėjau, kad čia tau labai nesiseka su butu, su gyvenamuoju plotu, tai ateik pas mus maždaug mes čia tau **ir butą duosim ir viską**.“²⁰⁷

Apibendrinant galima teigti, kad radijo laukas ilgą laiką buvo stipriai veikiamas galios – politikos lauko įtakos, todėl vėlyvuosiu sovietmečiu cenzūros mechanizmas, per kurį vyko radijo lauko kontrolė, pradėjo veikti kaip aparatas iš inercijos. Tokią išvadą leidžia daryti ir tai, kad iki 1985 m. cenzūros mechanizmas radijuje veikė iš apačios į viršų: savicenzūra, planavimas, vyr. redaktoriai, Glavlitai, techninė kontrolė. Galima teigti, kad radijo lauke buvo sukurta daugybė barjerų, kuriais siekta apsaugoti į eterį patenkantį turinį.

3.2 Agentų santykių struktūra radijo lauke

Analizuojant radijo lauką pagal **rungtyniaujančių agentų santykių struktūrą**, reikia pastebėti, kas čia konkurencija vyko dviem kryptimis: **vertikaliai** – siekiant karjeros ir **horizontaliai**, – siekiant pripažinimo. Analizuojant tiek vertikalią, tiek horizontalią kryptis reikia pastebėti, kad 1980-1990 m. laikotarpį prasmingiausia skirstyti į du laiko tarpsnius:

- Iki 1987-1988 m. (Sąjūdžio Lietuvoje užuomazgų);
- Nuo 1987-1988 m.

Būtent 1987 m. galima laikyti ribiniu momentu, nuo kurio svariai keitėsi lauko dalyvių santykių struktūra lauke.

3.2.1. Agentų santykių struktūra vertikaliame lygmenyje

Analizuojant **vertikalią kryptį laikotarpiu iki 1987 m.**, galima teigti, kad lauko dalyviai buvo pasiskirstę į tuos, kurie norėjo užimti vadovaujančią poziciją, ir tuos, kurie nesiekė karjeros. Reikia pastebėti, kad žurnalistai nuo korespondento iki vyresniojo redaktoriaus pozicijų arba nuo trečios diktorius kategorijos iki pirmos kilo priklausomai nuo išdirbtų metų. Tuo metu aukštesnių pozicijų:

---

²⁰⁶ Ten pat.

²⁰⁷ 5 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Propagandos vyr. redakcija. Agropromoninis skyrius, 2017 10 12.

vyresniojo redaktoriaus, vyresniojo redaktoriaus pavaduotojo, skyriaus vedėjo ar direktoriaus pozicijos buvo tiesiogiai susijusios su partiniu lojalumu. Aukštesnę poziciją norintys arba verčiami užimti žurnalistai turėjo įstoti į komunistų partiją. Apskritai lauko dalyvius, kurie užėmė aukštesnį postą, galima skirstyti į tris kategorijas:

- **Siekė karjeros ir buvo lojalūs partijai:** „[...] „Jau dabar mirus pavaduotoja vis sakydavo: „Pirma partija, paskui šeima.“²⁰⁸

- **Siekė karjeros, tačiau nebuvo lojalūs partijai:** „[...] matyt ten turėjo būti kažkoks skaičius ten toje redakcijoje [...] nežinau, **mane buvo privertę**, nes aš ten karjerą, kai dariau, žodžiu, nuo jaunesnės redaktorės iki vyriausios redaktorės, tai galiausiai mane privertė.“²⁰⁹

- **Nesiekė karjeros, tačiau buvo verčiami jos siekti ir stoti į partiją, kuriai nebuvo lojalūs.**

Svarbu pastebėti, kad šiuo atveju lauko dalyviai paprastai siekė išvengti stojimo į partiją, tačiau tai, kokį sprendimą pasirinks lauko dalyvis ir kokios sankcijos už tai bus taikomos, priklausė nuo konkrečių aplinkybių:

„[...] man pačiai buvo siūloma į tą partiją du kartus, sakė trečią kartą neprašysim [...] aš buvau pionierė ir komjaunuolė, bet tai buvo kažkaip mokykloje, va, toks spaudimas, o čia **buvo visiškai toks pasirinkimas pačios**, kad aš galėjau laisvai pasakyti, kad aš tikrai nestosiu ir tikrai nenoriu būt, bet buvo už mane kiti, kuriuos priėmė [...]“²¹⁰

„Nu, pavyzdžiui, man aš, aišku, nerodžiau iniciatyvų, bet vis būdavo mūsų ten partijos padalinio sekretorius sakydavo [...] labai gerai dirba, sąžininga, reikėtų ją į partiją priimti [...] aš galvojau, ką reikės sakyti, jeigu pasiūlyt man į partiją, **nes jeigu siūlo, kaip ir atsisakyti netinka**. [...] kodėl eilė neateidavo, todėl, kad būdavo norinčių [...] tie, kurie norėdavo daryti karjerą.“²¹¹

Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad, informantų teigimu, norinčiųjų stoti į partiją visada buvo daugiau negu vietų partijoje skirtų žurnalistams. Viena vertus, tai galima sieti su tuo, kad pirmenybė partijoje buvo teikiama darbininkams, tuo metu žurnalistai buvo traktuojami kaip tarnautojai. Antra vertus, tai leidžia teigti, kad tų, kurie siekė karjeros arba buvo lojalūs partijai, buvo daugiau negu numatė Lietuvos TSR radijo partijos padalinio apimtys. Reikia pažymėti, kad apskritai lauko dalyviai, kurie nesiekė įstoti į partiją, stojančiuosius traktavo kaip karjeristus, o ne ideologiškai lojalius partijai:

„[...] mes visi žinome, kad čia vot reiškia **karjeristė**, nes supranti **įstojimas į partiją, jisai nebuvo ideologinis** žingsnis, jisai buvo grynai karjeros su mintim ir visi tai žinojo, su tokia panika žiūrėjo, nu, vat karjeristas įstojo į partiją, ne tai, kad aš tai tikiu tais idealais.“²¹²

---

²⁰⁸ 5 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Propagandos vyr. redakcija. Agropromoninis skyrius, 2017 10 12.

²⁰⁹ 14 Priedas. Interviu su vyr. redaktoriaus pavaduotoju/a. Vaikų ir jaunimo vyr. redakcija, 2017 12 22.

²¹⁰ 20 Priedas. Interviu su planavimo ir išleidimo skyriaus vedėju/a, 2017 12 19.

²¹¹ 8 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Informacijos vyr. redakcija. Respublikinės informacijos ir nestudijinių transliacijų skyrius, 2017 12 02.

²¹² 19 Priedas. Interviu su atsakinguoju sekretoriumi/e. Laidų rusų kalba vyr. redakcija, 2017 11 27.

Apibendrinant galima teigti, kad šiuo atveju **asmens dominavimas** lauke priklausė nuo lauko dalyvio asmeninės pozicijos. Atsižvelgiant į sovietinio lauko struktūrą, simbolinį kapitalą įgydavo tie lauko dalyviai, kurie siekė karjeros, remdamiesi kultūriniu kapitalu, susiformavusiu pagal sovietinius standartus. Vis dėlto svarbu pažymėti, kad tų lauko dalyvių požiūriu, kurie turėjo kritiškesnę santykį su sovietine santvarka, aukštų pozicijų užėmimas nebuvo laikomas pasiekimu. Šiuo atveju laimėjimu buvo laikoma galimybė išvengti stojimo į partiją.

Analizuojant vertikalią kryptį po 1987 m., reikia pastebėti, kad šiuo laikotarpiu, iš esmės, keitėsi mechanizmas, leidžiantis užimti vadovaujančias pozicijas radijo lauke. Kadangi tai stipriai koreliuoja su lauko dalyvių strategijos pasikeitimu tuo laiku, todėl santykių struktūra plačiau plėtojama skyriuje aptariančiame strategijas (žr. sk. 3.3 Veikimo strategijos radijo lauke) Apibendrinant galima pasakyti, kad prasidėjus Sąjūdžiui, daugelis vadovaujančias pozicijas užimančių asmenų iš lauko pasitraukė patys, tuo metu naujų priėmimas nebebuvo taip stipriai susijęs su partine priklausomybe. Nors į pačias aukščiausias pozicijas asmenys tuo metu vis dar buvo skiriami komunistų partijos Centro komiteto, „Paskyrė. Išsikvietė į Centro komitetą ir ten pas kažkokį sekretorių reikėjo [...] Prisimenu, kad reikėjo pereiti va tą, žodžiu, nes tai buvo ministrų tarybos radijo ir televizijos komitetas prie SSSR ministrų tarybos.“²¹³ iš kitų, naujai ateinančių asmenų, užimančių vadovaujančias pareigas, nebebuvo reikalaujama įstoti į partiją:

„Aš dar tik buvau pradėjus dirbti eiline redaktore, jis man sako: „Žinok, šitoj įstaigoj taip: jeigu durnas, tai bus pats didžiausias viršininkas. [...] Matyt jie visi buvo paskirti, aš atsimenu juos visus, paskui jau pradėjo ateiti protingi žmonės, bet pirmieji tai buvo paklusnūs klapčiukai, kurie turėjo atsiskaityti, čia buvo toks vos ne politinis darbas. [...] **Aš tai nebuvo partijos narė.** [...] *O jūs kai buvot skyriaus vedėja nereikalavo į partiją stoti?* Ne, ne, ne, jau, kaip aš sakau, [...] nu kažkur prieš pat, gal metai likę ar pora (*aut. Iki Nepriklausomybės*)“²¹⁴

„[...] link tos mūsų Nepriklausomybės, kai viskas paprastėjo, tai **jau tada dirbo ir nepartinė** [...] labai buvo gera redaktorė.“²¹⁵

Galima teigti, kad iki 1987 – ujų simbolinį kapitalą, remdamiesi lojalumu partijai, įgiję agentai pasitraukė iš radijo lauko, o karjera radijuje buvo daroma remiantis žiniomis, išdirbtu stažu ir kitais kriterijais.

---

²¹³ 23 Priedas. Interviu su komiteto pirmininko pavaduotoju/a radijui, 2017 11 03.

²¹⁴ 16 Priedas. Interviu su skyriaus vedėju/a. Užsienio laidų vyr. redakcija. Laidų anglų kalba skyrius, 2017 11 16.

²¹⁵ 21 Priedas. Interviu su skyriaus vedėju/a. Muzikos vyr. redakcija. Tarybinių tautų ir klasikinės muzikos skyrius, 2017 12 13.

3.2.2. Agentų santykių struktūra horizontaliame lygmenyje

Analizuojant **horizontalią** kryptį, galima teigti, kad visu tiriamuoju laikotarpiu (1980-1990 m.) žurnalistinėse, tačiau nevadovaujančiose pozicijose dominavo **diktoriai**: „[...] aukščiausias buvo luomas, o paskui jau valdžia, žinot, valdžios grietinėlė.“²¹⁶

Diktoriai išskirtinę padėtį pirmiausia įgavo dėl to, jog vieninteliai galėjo patekti į tiesioginio eterio studijas ir būtent nuo jų priklausė, kad visus cenzūros mechanizmus perėjęs turinys eteryje liktų nepakeistas:

„[...] kai tu eterį padarai klaidą, tave ant to gėdos kilimo [...] bet kiek galios buvo duota diktoriam. Na, sprogo Černobilio ta elektrinė, pusvalandinės žinios, tą žinią mums įmeta prieš pabaigą ir irgi spęskit savo nuožiūra.“²¹⁷

Antra, diktoriai, kurie buvo girdimi tiesioginiame eteryje, dėl didelės Lietuvos TSR radijo auditorijos aprėpties buvo gana žinomi.

„Nu, baltas žmogus, tautos žiedas, o kaip kitaip. Taip, taip, taip netgi ir renginiuose kažkur. Pavyzdžiui, aktorių daug, o diktorių tai reta, na ir vis tiek nu ir mūsų balsai – pakuždėk tyliai, tyliai ir visi viską girdi [...] Ir nuo ryto iki vakaro, dar kai tie taškai (*aut. laidinis radijas, kuris sovietmečiu buvo įrengtas praktiškai visuose namuose*), kaip stovėjo ir ateik į polikliniką registratūrą ir sako: „Sako, savo pavardę, [...] Žinot, vat, taip ir paskui tave žiūrinėja po kauliuką.“

Svarbu pastebėti, kad diktoriai dėl savo žinomumo turėjo gana didelį simbolinį kapitalą kuris suteikdavo privilegijų tiek už Lietuvos TSR radijo lauko ribų, tiek ir pačiame lauke. Pavyzdžiui, dėl savo žinomumo **už radijo lauko** ribų diktoriai galėjo lengviau užmegzti ryšį su asmenimis, kurie turėjo priėjimą prie ekonominio kapitalo, pavyzdžiui, deficitinių prekių:

„Taigi ir kavos gaudavom [...] majonezo, o žirneliai ir agurkėliai, tai jau čia Nauji metai ir pas mus stalai labai buvo atsinešdavom jau tokios mes bagotos visko gaudavom.“²¹⁸

Svarbu pastebėti, kad diktoriai savo pranašumą prieš kitus lauko dalyvius jautė ir lauko viduje. Viena vertus, tai buvo išreikšta per santykius tarp žmonių:

„[...] Taip, buvo **išskirtinė kasta**. [...] pavyzdžiui, operatoriai (*aut. garso operatoriai*) buvo žemoji grandis [...].“²¹⁹

Kita vertus, diktoriai savo žinomumą **radijo lauke** galėjo konvertuoti į aiškiai matomas privilegijas. Pavyzdžiui, diktoriai gaudavo didesnę atlyginimą nei kiti lauko dalyviai, turėjo ilgesnes atostogas, kurios siekė du mėnesius, būdavo aptarnaujami be eilės:

„Diktoriai būdavo, vienas dalykas, jie turėdavo **du mėnesius atostogų**, tai jie jau čia atostogaudavo, be to, kadangi jiems vieninteliams reikėjo į eterį, tai bufete, kuris būdavo labai garsus ir būdavo eilės jame amžinai, tai ateidavo diktoriai ir jie niekada į tą eilę nestodavo, jie visada būdavo pirmi, nes jie buvo **žvaigždės**.“

²¹⁶ 11 Priedas. Interviu su diktoriumi/e. Pranešėjų skyrius, 2017 10 07.

²¹⁷ Ten pat.

²¹⁸ 11 Priedas. Interviu su diktoriumi/e. Pranešėjų skyrius, 2017 10 07.

²¹⁹ Ten pat.

Analizuojant **turinį kūrusių žurnalistų** poziciją, reikia pastebėti, kad šiuo atveju nagrinėjamą laikotarpį reikėtų dalinti į dvi dalis:

- Iki 1987-1988 m.;
- Po 1987-1988 m.

Svarbu pastebėti, kad turinį kūrusių žurnalistų žinomumas iki 1987 m. buvo gerokai mažesnis nei diktorių. Viena vertus, pačių informantų nuomone, jie nekūrė žurnalistinio turinio, už kurį juos galėtų vertinti klausytojai, kita vertus, žurnalistai neturėjo priėjimo prie tiesioginio eterio arba, kitaip sakant, tokio žinomumo, kokį buvo įgiję diktoriai. Galima teigti, jog daugelis žurnalistų iki 1987 m. radijo lauke dirbo dėl ekonominio kapitalo. Pirmiausia, atlyginimai, lyginant su to meto Lietuvoje gautais atlyginimais, buvo gana dideli:

„[...] atlyginimai čia būdavo dideli, nes kai gaudavai kategoriją, iš karto jau šimtas keturiasdešimt – dvigubai didesnis, trečia kategorija – jau šimtas šešiasdešimt. [...]”²²⁰

Be to, būtina akcentuoti, kad žurnalistai kritikos vengimą ar pagyrimus galėdavo paversti materialinėmis vertybėmis, tačiau svarbu pažymėti, kad tai, ar pasinaudoti tokiomis galimybėmis, priklausė nuo paties žurnalisto:

„Buvo galima **parsiduot. Rengiant reportažus**, visą laiką buvo galima papietaut už valdžios pinigus [...] važiuojam į bazę jūs galėsit pasižiūrėt, o bazėj ir čekiškas alus, ir „Fanta“, ir „Cocacola“ [...] yra čia spalvotų televizorių [...] maždaug davė suprast – tu **nedaryk kritinio reportažo, bet viską, ką tu čia matai, tu galėsi nusipirkt.**“²²¹

„[...] Aš, pavyzdžiui, darau jaunimui, aš skambinu sekretoriui komjaunimo į rajoną ir sakau: „Aš atvažiuoju“. Viskas jau paruošta, tave sutinka, už rankytės veda. Vienu žodžiu, jeigu tu vyras – tave girdo, jeigu tu moteris – tau saldainiai ir panašiai. Jie visi mūsų **žiauriai bijojo**, nors mes jų **niekad nei kritikavom, nes mes negalėjom ir neturėjom galimybių**, bet dėl viso pikto. [...] maža kas, gal aš paskui į centro komitetą parašysiu, kad blogai priėmė.“²²²

Simbolinio kapitalo įgijimu tarp turinį rengusių žurnalistų iki 1987 m. galima laikyti visos Sovietų sąjungos mastu vykusius žurnalistų konkursus, kurie viena vertus, buvo ideologizuoti, bet, iš kitos pusės, buvo susiję su tam tikrais žurnalistinio darbo gebėjimais, kurie galioja tiek sovietinėje santvarkoje, tiek ir dabartinais laikais, pavyzdžiui, gebėjimas praklabinti pašnekovus, netipinių temų atradimas:

„[...] aš, pavyzdžiui, asmeniškai nesu niekam rašiusi nei vieno sakinio, niekam pati. Būdavo žurnalistai parašo ten kokiam darbininkui, ką jis ten prie staklių daro. [...] Aš nesu rašiusi nei vieno sakinio ir gal per tą nerašymą

²²⁰ 10 Priedas. Interviu su diktoriumi/e. Pranešėjų skyrius, 2017 11 03.

²²¹ 5 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Propagandos vyr. redakcija. Agropromoninis skyrius, 2017 10 12.

²²² 19 Priedas. Interviu su atsakinguoju sekretoriumi/e. Laidų rusų kalba vyr. redakcija, 2017 11 27.

sakykime man žmonės kalbėdavo ir aš esu laimėjusi du jaunojo žurnalisto konkursus. [...] Tai aš manau, kad vis tiek ir tada buvo vertinamas kažkoks gyvumas, nors gal kiti darydavo kažką ir kūrybiškiau, išradingiau [...].²²³

„[...] kokie aštuoniasdešimt aštunti, matyt, metai buvo, taip pasitaikė, kad grynai mieste susipažinau su keliom merginom, [...] jos studijavo kažką susijusio su atominėmis elektrinėmis ir jos atlikinėjo [...] praktiką Ignalinos atominėje elektrinėje [...] man sutiko papasakot apie tai, kas toj elektrinėj darosi, kas negerai [...] po kiek laiko atsirado tokia galimybė, kad **kvietimas dalyvauti buvusios Sovietų sąjungos tos jaunųjų žurnalistų ten konkursas** ar kažkas buvo Maskvoje. [...] Kai kurie keistai ypač tų Azijos respublikų žurnalistai žiūrėjo, nes jiems tai dar buvo naujovė, kad galima apie tokius dalykus kalbėti jau. Rusai jau reagavo šiek tiek ramiau, na, ir netgi taip išėjo, kad aš **už tą reportažą, tą interviu su tom merginom apie atominę elektrinę Sovietų sąjungoje antrą vietą netgi užėmiau**. Jie taip sakė: „Nepyk, pirmos vietos už tokią temą, mes tau niekaip negalime duot, nes būsime nesuprasti.“²²⁴

Reikia pastebėti, kad nuo 1987 m., prasidėjus Sąjūdžiui, turinį kūrę žurnalistai įgijo gerokai didesnę simbolinį kapitalą. Pirmiausia, tai galima sieti su sugrąžintu tiesioginiu eteriu, kurio metu tiesiogiai kalbėdavo ir turinį rengiantys žurnalistai. Tačiau lemiamu veiksmu reikėtų laikyti kritinių reportažų atsiradimą: „Reikėjo dirbti ir tu tapsi žinomas. Tapsi ne tada, kai tu lėksi į partijos komitetą, į Vyriausybę [...]“²²⁵ Galima teigti, kad tuo laikotarpiu žurnalistai, pradėję rengti kritinius reportažus, įgavo gerokai didesnę socialinį kapitalą. Taip pat būtina akcentuoti, kad jeigu iki Sąjūdžio laikotarpio radijo lauke dažnai buvo dirbama dėl ekonominio kapitalo – didelių atlyginimų arba socialinių ryšių, kurie vėliau buvo konvertuojami į galimybę įsigyti deficitinių prekių ir pan., tai prasidėjus Sąjūdžiui, radijo lauke dominuojančios kapitalo formos keitėsi ir po truputį transformavosi į dabartinėmis sąlygomis žurnalistikos laukui būdingas kapitalo formas, tokias kaip ekonominį kapitalą, išreiškiamą per tiražus, ar socialinį – per dominavimą. Galima teigti, kad tuo laiku dominuojančia kapitalo forma radijo lauke tapo būtent socialinis kapitalas, nes stipriai augo radijo klausomumas, žurnalistai tapo žinomi ir jų buvo klausomasi. Svarbu pastebėti, kad, informantų nuomone, būtent tuo laiku jie pradėjo dirbti žurnalistinį darbą:

„[...] Prasidėjo **tikra žurnalistika**, prieš tai buvo ideologinė organizacija [...] to darbo, kurį aš dirbau sovietmečiu, aš nelaikau žurnalistika, tai nėra jokia žurnalistika. Ir aštuoniasdešimt kokie aštunti metai, tai jau prasideda pats tas.“²²⁶

---

²²³ 8 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Informacijos vyr. redakcija. Respublikinės informacijos ir nestudijinių transliacijų skyrius, 2017 12 02.

²²⁴ 15 Priedas. Interviu su korespondentu/e vėliau redaktoriumi/e. Vaikų ir jaunimo vyr. redakcija. Jaunimo laidų skyrius, 2017 11 15.

²²⁵ 7 Priedas. Interviu su skyriaus vedėju/a. Informacijos vyr. redakcija, Respublikinės informacijos ir nestudijinių transliacijų skyrius, 2017 10 31.

²²⁶ 19 Priedas. Interviu su atsakinguoju sekretoriumi/e. Laidų rusų kalba vyr. redakcija, 2017 11 27.

„[...]visi suprato, kas čia bus, ir **atsitraukė su savo cenzūra**, nes prasidėjo visai kitas, absoliučiai kita žurnalistika“²²⁷

„[...] staiga pradėjai kūrybinį darbą dirbti, **tikrą informacinį kūrybinį darbą** – ko nebuvo per visą sovietmetį“²²⁸

Apibendrinant galima teigti, kad nagrinėjamoju laikotarpiu 1980-1990 m. diktorių pozicija, kuri leido įgyti žinomumą, dominavimą ir jį konvertuoti į materialines vertybes, išliko nepakitusi. Tuo metu turinį kūrusių žurnalistų pozicija stipriai keitėsi prasidėjus Sąjūdžiui.

Kaip jau minėta, šiame darbe galima teigti, kad iš esmės visuose radijo padaliniuose dirbo infiltruoti asmenys, todėl analizuojant santykius tarp lauko dalyvių, reikia pastebėti, kad vyravo nepasitikėjimo atmosfera. Svarbu pastebėti, kad visose redakcijose analizuojant šį aspektą susiklostė skirtingos situacijos:

- Buvo spėliojama, kurie asmenys yra infiltruoti: „[...] aš laikausi, kad kol tu nematai popieriuko, tu negali sakyti; buvo nuojautos, tarsi visi įvardindavo, tarsi apie tą patį kalbėdavo, tari puse lūpų, bet įrodymų nėr.“²²⁹

- Buvo žinoma, kurie asmenys yra infiltruoti: „[...] pasakydavo, parodydavo, pirštu parodydavo prie šito nepliurpk. Diktoriai vieną iš savų pagavo.“

- Infiltruotieji patys atskleidavo savo tapatybę: „[...] kai kurie iš jų viešai parodydavo tuos pažymėjimus, bet reikėjo į juos taip pat žiūrėti labai atlaidžiai, jų buvo labai daug.“²³⁰

Vis dėlto svarbu pastebėti, kad net ir žinojimas, kurie asmenys yra infiltruoti, kėlė nepasitikėjimo ir baimės atmosferą. Pirmiausia buvo suprantama, kad šių asmenų dalyvavimas lauke yra neišvengiamas, žurnalistai tarpusavy bijojo kalbėti atvirai, nuolatinė baimė būti paskūstam. Svarbu pastebėti, kad skundimo atvejai radijo lauke pasikartodavo periodiškai.

„[...] kad būdavo **skundikų**, tai faktas, kad pranešdavo, nes tada baliukus mes švęsdavom su maistu, su gėrimais, tada dar nedraudavo, žinai, ir vieną kartą aš tik prisimenu **užgriuvo komisija** mums bešvenčiant, kažkieno ten gimtadienis buvo, aš galvoju, ar mano ar ten koks, nežinau, bet žinojom, kas yra kas, žinojom [...]“²³¹

Tačiau svarbu pažymėti, kad paskutiniaisiais sovietmečio metais požiūris į šiuos asmenis keitėsi ir į jų dalyvavimą lauke nebebuvo žiūrima taip natūraliai kaip anksčiau:

„[...] tais paskutiniaisiais metais mano laidos jau buvo nepriklausomos, jau dariau kaip sakoma apie politinio gyvenimo aktualijas [...] ir atsirasdavo toks tipelis, kurį mes vadindavom višteliu, redaktorius, ir jam **iš tų agentūrinių sumetimų buvo liepta aiškintis, ką aš esu sumanęs, ką aš darysiu**, su kuo kalbėsiu iš Lietuvos politinių veikėjų [...] kol man trūko kantrybė ir aš nuėjau pas tuos, kurie tai galėjo spręsti, pasidariau nepriklausomu nuo redakcijos, aš atsiskyriau kaip etatas, va taip įveikiau.“²³²

²²⁷ 18 Priedas. Interviu su išleidėju/a. Užsienio laidų vyr. redakcija. Laidų lietuvių kalba skyrius, 2017 10 10.

²²⁸ 16 Priedas. Interviu su skyriaus vedėju/a. Užsienio laidų vyr. redakcija. Laidų anglų kalba skyrius, 2017 11 16.

²²⁹ 18 Priedas. Interviu su išleidėju/a. Užsienio laidų vyr. redakcija. Laidų lietuvių kalba skyrius, 2017 10 10.

²³⁰ 7 Priedas. Interviu su skyriaus vedėju/a. Informacijos vyr. redakcija, Respublikinės informacijos ir nestudijinių transliacijų skyrius, 2017 10 31.

²³¹ 16 Priedas. Interviu su skyriaus vedėju/a. Užsienio laidų vyr. redakcija. Laidų anglų kalba skyrius, 2017 11 16.

²³² 7 Priedas. Interviu su skyriaus vedėju/a. Informacijos vyr. redakcija, Respublikinės informacijos ir nestudijinių transliacijų skyrius, 2017 10 31

Apibendrinant galima teigti, kad infiltruoti asmenys Lietuvos TSR radijo lauke kėlė nepasitikėjimo atmosferą tarp lauko dalyvių, be to, tai galėjo tapti lemiamu faktoriumi rungtyniaujant lauke vertikaliąją kryptimi (siekiant karjeros) horizontaliai (santykiuose tarp žmonių) ar išmetimo iš lauko priežastimi. Taip pat reikia pastebėti, kad dėl netolygaus pačių infiltruotų asmenų santykio su santvarka ir lauko dalyvių skirtingo žinojimo apie juos, santykiai redakcijose susiklostydavo skirtingai.

3.3. Veikimo strategijos radijo lauke

Remiantis P. Bourdieu teorija, kokią veikimo strategiją pasirinko į lauką atėjęs žmogus, priklauso nuo jo ankstesnių patirčių: išsilavinimo, šeimos ir pan., kurios suformavo jo habitusą. Svarbu pastebėti, kad šio darbo objekto atveju, darbuotojo santykiui su sistema didelę įtaką darė tai, kaip į sovietinę santvarką buvo žiūrima jo šeimoje, mokykloje, kuriuo laikotarpiu asmuo pradėjo dirbti radijuje bei koks požiūris vyravo konkrečioje redakcijoje. Galima teigti, kad tie darbuotojai, kurių artimoje aplinkoje sovietinė santvarka nebuvo vertinama kritiškai, dažnu atveju siekiant apsaugoti patį asmenį, darbą propagandinėje institucijoje priėmė gerokai natūraliau ir kaip savaime suprantamą:

„[...] keistai atrodys, **aš netgi tikrosios Lietuvos istorijos nežinojau**, taip, kaip buvo iš tikrųjų, kadangi mokykloje mus šitų dalykų nemokė [...] mūsų mama ten buvo iš tokių pasiturinčių ūkininkų tai ten buvo ir jos brolis sušaudytas ir mama su sesere į Sibirą išvežta [...] mama [...] nesakė tiesos, nors mano kai kurie bendraamžiai, vilniečiai, aš supratau, kad jie daug daugiau tos tikrosios Lietuvos istorijos žinojo.“²³³

„[...] aš atėjau iš tokios mokyklos, kur aš buvau mokoma, mes vėlgi buvom **įsprausti į tam tikrus rėmus, mokomi tam tikrų dalykų** ir jau tikrai nuo tavo šeimos priklausė, kiek tu žinai, kas yra už to, [...] **mano tėvai apie tai nekalbėjo, aš, pavyzdžiui, tų dalykų nežinojau**, aš nežinojau [...] kad kažkas vyksta, nes sakykim mano dėdė Jonas Stašaitis, jisai buvo vienas iš „Katalikų kronikos“ platintojų ir jo namuose buvo mašinėlė dauginami tie egzemplioriai [...]“²³⁴

Svarbu paminėti, kad tų darbuotojų atveju, kurie į radijo lauką atėjo turėdami kritinę patirtį apie sovietinę santvarką, kurių aplinkoje buvo kalbama apie Lietuvos istoriją, prie radijo lauko žaidimo taisyklių prisitaikė gerokai sudėtingiau:

„Aš taip išauklėtas buvau. [...] Dažnai mano pažymiai trimestre būdavo visi penketai, bet pažymys už elgesį nepatenkinamas, nes aš visą laiką atsikalbinėdavau. [...] Man neatrodė teisinga, kad man bando išaiškinti, kad aš negaliu eiti į bažnyčią, [...] **jeigu aš būčiau labai ilgai dirbęs prie sovietų valdžios, aš būčiau, ko gero, gal ir**

²³³ 20 Priedas. Interviu su planavimo ir išleidimo skyriaus vedėju/a, 2017 12 19.

²³⁴ 13 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Literatūros dramos vyr. redakcija, 2017 12 20.

nedirbęs, nes mano, pavyzdžiui, šeimoje buvo manoma, kad bet koks bendradarbiavimas su sovietine žiniasklaida, spauda tai yra kolaboravimas su valdžia.²³⁵

„[...] aš tokioj šeimoj buvau užaugęs ir **mano pažiūros ne visai buvo sutampančios su tuometine ideologija**.“²³⁶

Kaip jau minėta, santykis su sovietine santvarka, darė didelę įtaką tam, kokią veikimo strategiją atėjęs į radijo lauką pasirinks asmuo. Analizuojant veikimo strategijas 1980-1990 m. šį laikotarpį reikėtų dalinti į tris dalis:

- **iki 1985 m.;**
- **nuo 1985 m. iki 1988 m.;**
- **nuo 1988 m. iki 1990 m.**

Būtent šiuos momentus galima laikyti lūžio taškais, kai veikimo strategijos radijo lauke kito. Svarbu akcentuoti, kad veikimo strategijos keitėsi lemiamos ne vien darbuotojų iniciatyvos. Sovietinis radijo laukas ilgą laiką buvo labai inertiškas ir, kaip jau minėta šiame darbe, veikė kaip aparatas, todėl naujų strategijų susiformavimui didžiausią įtaką darė istorinės aplinkybės, tokios kaip M. Gorbačiovo atėjimas į valdžią ar besiformuojantis Sąjūdis.

3.3.1. Prisitaikymo ir dvigubo gyvenimo strategijos

Analizuojant žurnalistų veikimo strategijas **iki 1985 – u metų**, reikia pastebėti, kad dažniausiai žurnalistai pasirinkdavo **prisitaikymo** strategijas (perkeliant į P. Bourdieu teoriją priimdavo dominuojančiųjų primestas taisykles: paisyti cenzūros mechanizmo, laikytis ideologijos ir pan.) arba **dvigubo gyvenimo**. Vis dėlto svarbu paminėti, kad tiek prisitaikymo, tiek dvigubo gyvenimo atveju, konkrečiai radijo lauke tai reiškė tokį pat žaidimo taisyklių priėmimą ir prisitaikymą prie jų, tačiau veikimo strategijos už lauko ribų šiais dviem atvejais skyrėsi.

Prisitaikymo strategijoje lauko dalyviai žaidimo taisykles priėmė natūraliai, nekvestionuodami jų kilmės moralumo. Kaip jau minėta, tam didelę įtaką turėjo tai, su kokia patirtimi į lauką atėjo agentai:

„Reikia prie jos **taikytis**, kitaip ji tave sudoros vienu ar kitu atveju.“²³⁷

²³⁵ 5 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Propagandos vyr. redakcija. Agropromoninis skyrius, 2017 10 12.

²³⁶ 15 Priedas. Interviu su korespondentu/e vėliau redaktoriumi/e. Vaikų ir jaunimo vyr. redakcija. Jaunimo laidų skyrius, 2017 11 15.

²³⁷ 7 Priedas. Interviu su skyriaus vedėju/a. Informacijos vyr. redakcija, Respublikinės informacijos ir nestudijinių transliacijų skyrius, 2017 10 31.

„[...] tu **esi mažas žmogus**, ten apačioj kapstaisi ir niekas sakykim nei tavęs spaudžia, nei tu kokios didelės politikos darai.“²³⁸

Svarbu pastebėti, kad nemaža dalis žurnalistų tokios strategijos pasirinkimą, vertindami tai iš šiandieninės perspektyvos, bando legitimizuoti laikmečio dvasia, baime ar tuo, jog taip elgėsi visi:

„Dabar tai, žinai, atrodo kolaborantai mes visi tokie, **prisitaikėliai**, bet supranti žmogus, kuris tada negyveno, neįsivaizduoja, kad tai buvo, nu, neįmanoma, žinai, kaip koncentracijos stovykloj, nu, **neįmanoma maištaut, tu neturi įrankių, nors ir buvo tokių, kurie maištavo**. [...] Ar mes vat paveikėm kažką? Manau, kad ne. [...] nu galbūt ir paveikėm, nu, mano nuodėmė tokia, bet aš ją paskui bandžiau visais įmanomais būdais išgyvendinti, nu, vat taip buvo.“²³⁹

Analizuojant **dvigubo gyvenimo** pasirinkimo strategijas, reikia pastebėti, kad šie asmenys prie radijo lauko taisyklių taip pat prisitaikė, kai kuriais atvejais netgi stipriau nei pirmuoju atveju, tačiau jų strategija asmeniniame gyvenime nesutapo su strategija darbe:

„Aš prisiminu, kai buvo pirmasis mitingas prie Mickevičiaus, aš prie jo buvau, bet aišku bijojau ant rytojaus [...] O ant rytojaus, reiškia, ašėjau į kažkurį partijos komitetą, man reikia įrašyti ten kažką prieš jau tą mitingą.“²⁴⁰

„[...] **skaitydavom visišką melą, šitas labiausiai slėgdavo** [...] Buvo epizodas, kai kilau liftu ir tekstus turėjau pagrindinio žurnalo, [...] Su manim – Mitalas, komiteto pirmininko pavaduotojas, kadru skyriaus viršininkas. Aš žiūriu į juos ir galvoju, kad jūs žinotumėt, ką aš dabar vežusi, po savaitės viskas per priešiškus balsus ateis iš kitos pusės.“²⁴¹

Būtina pažymėti, kad dvigubo gyvenimo strategijos pasirinkimas kraštutiniais atvejais reiškė didelę riziką. Čia būtina aptarti atvejį, kai radijuje diktoriais dirbęs ir aukščiausią kategoriją turėjęs asmuo, leido pagrindinį žurnalą. KGB užfiksavus šį atvejį, diktorius buvo priverstas išeiti iš darbo ir galėjo grįžti tik po Nepriklausomybės atkūrimo:

„[...] su draugais sugalvojom leisti pagrindinį žurnalą [...]. Man skambina čia į darbą: „Jus trukdo iš valstybės saugumo komiteto, reikia susitikt. [...] aišku, jie **pradėjo spaust kažkaip vadovybę**, kadru skyrių: „Ėėė, čia tas skaito (*aut. sako savo pavarde*) čia skaito, čia reikia konkursą į jo vietą. [...] Aš pasiemiau biuletinį [...] Tie gydytojai nežinojo, kad po dviejų mėnesių ten reikia padirbti kokį porą dienų ir paskui vėl gali. [...] Januitis pasikvietė, sako: „Nu, tai, ką aš galiu padaryt, biuletenis pereikvotas“ Sėdi dar partijos sekretorius Leipus. [...] **Ir išsiskyrėm**.“

Dar vienas svarbus aspektas, kad kai kurie lauko dalyviai to, ką jie darė iki 1985 m. apskritai nelaiškė žurnalistiniu darbu, o prisitaikymą traktavo kaip galimybę užsidirbti pinigus, arba perkeliant į P. Bourdieu teoriją, ekonominį kapitalą:

²³⁸ 8 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Informacijos vyr. redakcija. Respublikinės informacijos ir nestudijinių transliacijų skyrius, 2017 12 02.

²³⁹ 19 Priedas. Interviu su atsakinguoju sekretoriumi/e. Laidų rusų kalba vyr. redakcija, 2017 11 27.

²⁴⁰ 8 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Informacijos vyr. redakcija. Respublikinės informacijos ir nestudijinių transliacijų skyrius, 2017 12 02.

²⁴¹ 10 Priedas. Interviu su diktoriais/e. Pranešėjų skyrius, 2017 11 03.

„[...] nu, kaip tu **dirbai už pinigus**, kad nuvažiuoti vasarą kur nors į Krymą. Aš labai daug keliavau, aš per sovietmetį apvažiavau visą tarybų sąjungą iki Baikalo. Supranti, ten prie visų jūrų buvau, nu va tam tu dirbi, kad tą mėnesį praleisti puikiai. [...] mes uždirbom gerai, čia buvo pats geriausias darbas.“²⁴²

„Nežinau, negirdėjau nei vieno, kad kvailai sakytų, kaip statom komunizmą, nu, nei vieno aš tokio nesutikau, bent viešai nei vieno. **Nu, dirbi, atidirbi, algą moka** [...]“²⁴³

Apibendrinant galima teigti, kad prisitaikymo arba dvigubo gyvenimo strategijos buvo tiesiogiai susijusios su asmenine lauko dalyvio patirtimi, sankcijų, tokių kaip iškritimo iš lauko, baime ar motyvuojant masiškumu, nes taip elgėsi visi.

3.3.2. Laukimo ir ribų bandymo strategijos

1985 – aisiais į valdžią atėjus Gorbačiovui ir paskelbus Perestroiką arba persitvarkymo bei Glasnost arba viešumo politikas, žurnalistams buvo sudarytos prielaidos laisvesniam kalbėjimui ir kritikai. Vis dėlto reikia pasakyti, kad Lietuvos TSR radijuje per kelis dešimtmečius sukurtas mechanizmas toliau veikė inertiškai:

„Man atrodo [...], kad gal tie **visuomeniniai procesai ėjo greičiau negu pats radijas**. Radijas vijos visa šitą. [...] peržengt taip, kaip tu daug metų dirbai, nu, keisti, pakeisti visa tai, buvo gana sunku.“²⁴⁴

Analizuojant tokio veikimo priežastis, galima teigti, kad pirmiausia vadovaujančias pareigas užimantys asmenys nebuvo linkę nieko keisti arba negalėjo susitaikyti su pokyčiais. Antra, dalis darbuotojų bijojo, kad permainingos, kurias skelbė M. Gorbačiovas, yra laikinos, todėl rinkosi **laukimo** strategiją, tokiu būdu iš esmės nekeisdami savo ankstesnės veikimo strategijos (prisitaikymo), bet ir neprieštaraudami tiems, kurie pasirinko, kitokį veikimo būdą. Vis dėlto svarbu pažymėti, kad dalis žurnalistų tuo metu rinkosi naują – **ribų bandymo** strategiją.

Ribų bandymo strategiją apskritai reikėtų sieti su galios pozicijų lauke pasikeitimu. Jeigu iki 1985 m. žurnalistai nekvestionuodami laikėsi vadovų nurodymų, tai po Gorbačiovo atėjimo į valdžią dalis žurnalistų patys ėmėsi iniciatyvos keisti lauko žaidimo taisykles: kritikuoti, pereiti prie tiesioginio eterio. „[...] reikėjo lįsti, niekas tau nesakė: „tu eik.“ [...] Reikėjo nebijoti rizikuoti, lįsti ir tada tie visi plyšiai prasiverdavo.“²⁴⁵ Naujos taisyklės buvo motyvuojamos M. Gorbačiovo paskelbta Perestroika ir Glasnost politika, todėl galima sakyti, kad radijo vadovai, kurie bijojo pokyčių, patys atsidūrė M. Gorbačiovo politikos įtakoje, kuri nesutapo su jų pozicija, tačiau sutapo su kai kurių žurnalistų:

²⁴² 19 Priedas. Interviu su atsakinguoju sekretoriumi/e. Laidų rusų kalba vyr. redakcija, 2017 11 27.

²⁴³ 9 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Informacijos vyr. redakcija. Planavimo ir laidų transliavimo skyrius. 2017 12 13.

²⁴⁴ 20 Priedas. Interviu su planavimo ir išleidimo skyriaus vedėju/a, 2017 12 19.

²⁴⁵ 7 Priedas. Interviu su skyriaus vedėju/a. Informacijos vyr. redakcija, Respublikinės informacijos ir nestudijinių transliacijų skyrius, 2017 10 31.

„Zabulytė buvo tas paskutinis žmogus – radijo direktorė, po skyriaus vedėjo ir vyriausiojo redaktoriaus. Jeigu aš **nepralauždavau šito barjero**, aš **eidavau su visais tekstais tiesiai pas Zabulytę**, tėkšdavau ant stalo ir sakydavau: „**Kodėl šitos medžiagos negalima praleisti, jeigu Gorbačiovo Perestroika jau prasidėjo?**“²⁴⁶

Būtent nagrinėjamoju laikotarpiu – 1987 – aisiais į eterį buvo grąžintos tiesioginės laidos. Svarbu pažymėti, kad šis pokytis buvo inspiruotas pačių žurnalistų.

„Mes pasakėm: „Darysim.“ Ir vadovai sako: „Nu kažin, nu, o kaip jūs čia darysit, pabandykit.“²⁴⁷

[...] buvo kompanija **jaunų žurnalistų**, sako padarom laidą tokią „Klausiate-atsakome“ čia buvo sukviesti visi žurnalistai, techninis personalas, nes nieko anksčiau to nebuvo. [...] „Klausiate-atsakome“ tai yra tos pačios Gorbačiovo paskelbtos Glasnost ir demokratija dalis.“²⁴⁸

Nagrinėjant šią strategiją, taip pat reikia pastebėti, kad ribų bandymas dažniausiai buvo pasirenkamas tarp jaunų žurnalistų, į radiją atėjusių po 1985 m., Gorbačiovo atėjimo į valdžią. Nagrinėjant, kodėl jauni žurnalistai pasirinkdavo būtent tokią strategiją, galima teigti, kad ribų bandymas daugeliu atveju jiems atrodė savaime suprantamas. Tą galima sieti su tuo, kad visa atmosfera tuo metu buvo laisvesnė, darbuotojams nebeteko susidurti su itin griežtu cenzūros mechanizmu, be to, didelę įtaką darė ir subjektyvus faktas, kad žurnalistai buvo jauno amžiaus:

„Tuo metu apie tą Nepriklausomybę kaip ir labai nedrąsiai tik svajojom ir sakykim tokia tik vizija kaip ir buvo ir padariau tą laidelę, aš dabar neatsimenu, kaip ten atsitiko, kad ar galbūt vyriausiam redaktoriui neužkliuvo, ar tuo metu nepasiklausė tas ir ta laida išėjo į eterį. [...] Kitą dieną buvau rimtai iškviestas ant kilimėlio pas tą patį radijo direktorių. Sako: „**Su galva tau viskas gerai?**“ Tačiau vėlgi aš sakau laikai buvo tokie, kad už tokį dalyką aš manau **kokias aštuoniasdešimtų metų pradžioj aš ko gero, būčiau lėkęs iš darbo ir velnias žino, ar dar kuo būtų pasibaigę.** [...] Sakykime taip, aš **prisitaikiau prie tos ideologijos**, kai man reikėjo prisitaikyti, kur buvo galimybė, aš bandydavau iš to pasišaiptyti.“²⁴⁹

„Šiaip tai pradėdavo programą taip ten, pavyzdžiui, dvyliką valandą: „Laba diena, čia Tarybų Lietuvos radijas, girdėsite vidurdienio žinias.“ Ir mes su (*aut. mini kolegos pavardę*) pasakėm: „Laba diena, čia Lietuvos radijas, dabar vidurdienis.“ Mes visiškai suinterpretavom, tai iš karto atbėgo programų direktorė, bet **mums nieko už tai nebuvo**, nes jau prasidėjo šiltėjimas ir jau kažkas suprato, kad čia gal tarybų, gal ne tarybų Lietuva, [...]“²⁵⁰

Analizuojant **laikimo** strategiją, reikia pastebėti, kad dažniausiai ją nulemdavo baimė ir nežinomybė, ar pokyčiai iš tikrųjų įvyks. Galima teigti, kad kuo daugiau metų žmogus buvo dirbęs radijuje, tuo dažniau jis rinkdavosi būtent laikimo strategiją:

²⁴⁶ 5 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Propagandos vyr. redakcija. Agropromoninis skyrius, 2017 10 12.

²⁴⁷ 7 Priedas. Interviu su skyriaus vedėju/a. Informacijos vyr. redakcija, Respublikinės informacijos ir nestudijinių transliacijų skyrius, 2017 10 31.

²⁴⁸ 5 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Propagandos vyr. redakcija. Agropromoninis skyrius, 2017 10 12.

²⁴⁹ 15 Priedas. Interviu su korespondentu/e vėliau redaktoriumi/e. Vaikų ir jaunimo vyr. redakcija. Jaunimo laidų skyrius, 2017 11 15.

²⁵⁰ 12 Priedas. Interviu su diktoriumi/e. Pranešėjų skyrius. 2017 11 20.

„Lūžio metu jie labai sunkiai išgyveno šitą dalyką, kad, pavyzdžiui, mes jaunimas veržiamės ir sakom, kad reikia važiuoti į kokį nors Panevėžį, ten nuimtas pirmasis sekretorius. [...] **Jiems tai buvo sunku. Gal jie turėdami patirties bijojosi, kad, nu, va, čia maždaug ne pirmą kartą, atšilimas buvo ir prie Chruščiovo, ir paskui ateis vėl represijų metas.**“²⁵¹

Nagrinėjant vadovų poziciją, galima teigti, kad jie patys neinicijavo pokyčių, tačiau ir netaikė griežtų sankcijų:

„Mūsų tie skyrių vedėjai ir vyriausi redaktoriai jie nebuvo pasikeitę, tai nebuvo tokie staigūs pasikeitimai Lietuvoje, kaip kad jau buvo įvykę Maskvoj, sakykim, bet jie **sukandę dantis tiesiog praleisdavo.**“²⁵²

„Ties Žalgirio stadionu, [...] norėjo statyti garažus [...] daug ten buvo tokių šviesių žmonių ir tie žmonės pasipriešino [...] ten gyveno mano kolega, jisai įrašė ir atsinešė tą kasetę [...] ateina mūsų direktorė [...] sako: „Atiduokit.“ [...] po to pradėjom slapstyti ir nieko nesakyt ir jau mūsų viršininkai suprato, kad ne jų laikai [...] mano viršininkas sako: „**Mes mintimis su jumis, bet negalim to garsiai pasakyt.**“²⁵³

Apibendrinant galima teigti, kad jeigu iki 1985 m. galios santykiai ir kontrolės mechanizmas veikė iš viršaus į apačią, tai po M. Gorbačiovo atėjimo į valdžią dalies iniciatyvos ėmėsi žurnalistai.

3.3.3. Permainų ir pasitraukim iš lauko strategijos

Analizuojant strategijų kitimą radijo lauke nuo 1988 – ujų, Sąjūdžio, iki 1990 m., Nepriklausomybės paskelbimo, reikia pastebėti, kad šiuo laikotarpiu strategijos keitėsi esmingiausiai ir vyraujančia strategija galima laikyti **permainų**. Tačiau svarbu pastebėti, kad šią strategiją daugeliu atveju lauko dalyviai turėjo priimti besąlygiškai arba apskritai **pasitraukti iš lauko**. Vis dėlto pasitraukimo strategijos absoliutinti ir sieti su tuo, kad naujoji, vyraujanti permainų strategija pasitraukusiems buvo nepriimtina, dalis žmonių pasitraukė dėl to, kad ankstesnė jų strategija visiškai kirtosi su naująja, todėl dažniausiai ji buvo taikoma tarp vadovaujančias pozicijas iki tol užėmusių asmenų. Kaip jau minėta šiame darbe anksčiau, būtent tuo metu įvyko ir vadovų pasikeitimo metas, kai iš naujųjų nebebuvo reikalaujama partinės priklausomybės:

„Nu, mūsų **vadovui tai buvo didžiausias smūgis.** [...] Supranti jis buvo toks sentikis, [...] vat jis buvo partietis ir visa karjera jo buvo grindžiama tuo [...] Aš dabar įsivaizduoju, kad jam buvo šokas. [...] Jisai statėsi namą, viskas taip klostėsi puikiai ir staiga tas Gorbačiovas nelaimingas su savo Perestroika ir atgimimas. Jam tai buvo, jisai jautė, kad galas ateina, bet jisai būtų prisitaikęs ir prie dabartinių sąlygų.“²⁵⁴

²⁵¹ 5 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Propagandos vyr. redakcija. Agropromoninis skyrius, 2017 10 12.

²⁵² Ten pat.

²⁵³ 19 Priedas. Interviu su atsakinguoju sekretoriumi/e. Laidų rusų kalba vyr. redakcija, 2017 11 27.

²⁵⁴ Ten pat.

[...] jis laikėsi visai kitų nuostatų ir, na, aš dabar bijau pasakyti, kurie tai metai buvo, bet **atsistatydino reišia iš vyriausiųjų redaktorių**, jau kai čia plevėsavo tos visos Lietuvos, tiesiog matyt jausdamas, kad tiek metų išdirbęs tarsi toje ideologijoje, aš nežinau [...] bet jis atsistatydino.²⁵⁵

Analizuojant pačių žurnalistų strategijas, reikia pastebėti, kad sunkiausiai permainas priėmė laidų rusų kalba rengėjai. Tačiau būtina pabrėžti, kad apskritai redakcijoje žmonės pasiskirstė į tris dalis:

- Išlikusių lojalių sovietinei santvarkai ir pasitraukusių iš lauko: „[...] jisai pateko į tą radijo stotį „Литва Советская“ (rus. „Sovietinė Lietuva“). [...] Ir staiga, kai viskas devyniasdešimtais metais pradėjo suktis, [...] staiga jis patenka į tą kitą barikado pusę. Buvo jis lojalus valdžiai? Ne, bet supranti čia buvo grėsmė visam jo, nu, kaip gyvenimui. Jo žmona vadovavo fabrikui vyno ir degtinės [...] jie buvo labai turtingi.“²⁵⁶

- Išlikusių lojalių sovietinei santvarkai, tačiau nepasitraukusių iš lauko;
- Veikusią pagal permainų strategiją.

Svarbu pastebėti, kad ilgainiui likusieji radijo lauke, tačiau išlikę lojalūs sovietinei santvarkai, buvo pradėti spausti kitų lauko dalyvių:

„**Rusų redakcijai buvo labai sunkus apsisprendimas**, jiems buvo labai sunku priimti, kad taip nutiko ir vyriausias redaktorius sakė: [...] nu, negali būti, kad viskas grįš atgal kaip buvo ir jie kažkaip ilgą laiką nėjo ir nedarė jokių medžiagų. Laida jų buvo penkiolika valandų ir mes buvom susitarę, kad jau vieną dieną pradės tą savo laidą, aš sakiau: „Darykit tiek, kiek galite, nors dešimt minučių ar penkiolika ir liko kelios minutės, žiūriu prie mikrofono nieks neateina.“²⁵⁷

„Tai buvo su rusų redakcija, ten buvo pora žmonių atsimenu, tai vienas norėjo daryti reportažą pasipiktinusių žmonių apie tai, kodėl yra ruošiamasi pakeisti Raudonosios armijos prospektą į Savanorių prospektą, nu, tai ką – išsikviečiau žmogų ir aiškinau, nu, kad čia... Jisai čia priešinosi ten dar kažką, nu, bet **būdavo tokių sudėtingų situacijų, kai reikėdavo įtikinėti žmones**.“²⁵⁸

Analizuojant **permainų** strategiją, svarbu pastebėti, kad žurnalistams jos laikytis leido vis labiau silpstantis pats cenzūros mechanizmas:

„Kuo toliau, tuo mažėjo tas rėtis, **tas tinklas saugos, jis tarsi skydo**, [...] kažkaip tai savaime, aš nežinau, ar čia buvo kokie nurodymai, ar kaip, bet vis mažiau ir mažiau buvo, [...] nebereikėjo kažkaip atsimenu šifruoti, atėjo toks metas, kad netgi pasakė, nu, nebereikia čia tų tekstų, tik padaryti maždaug kažkokį ten scenarijų planą pateikti.“²⁵⁹

²⁵⁵ 13 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Literatūros dramos vyr. redakcija, 2017 12 20.

²⁵⁶ 19 Priedas. Interviu su atsakinguoju sekretoriumi/e. Laidų rusų kalba vyr. redakcija, 2017 11 27.

²⁵⁷ 20 Priedas. Interviu su planavimo ir išleidimo skyriaus vedėju/a, 2017 12 19.

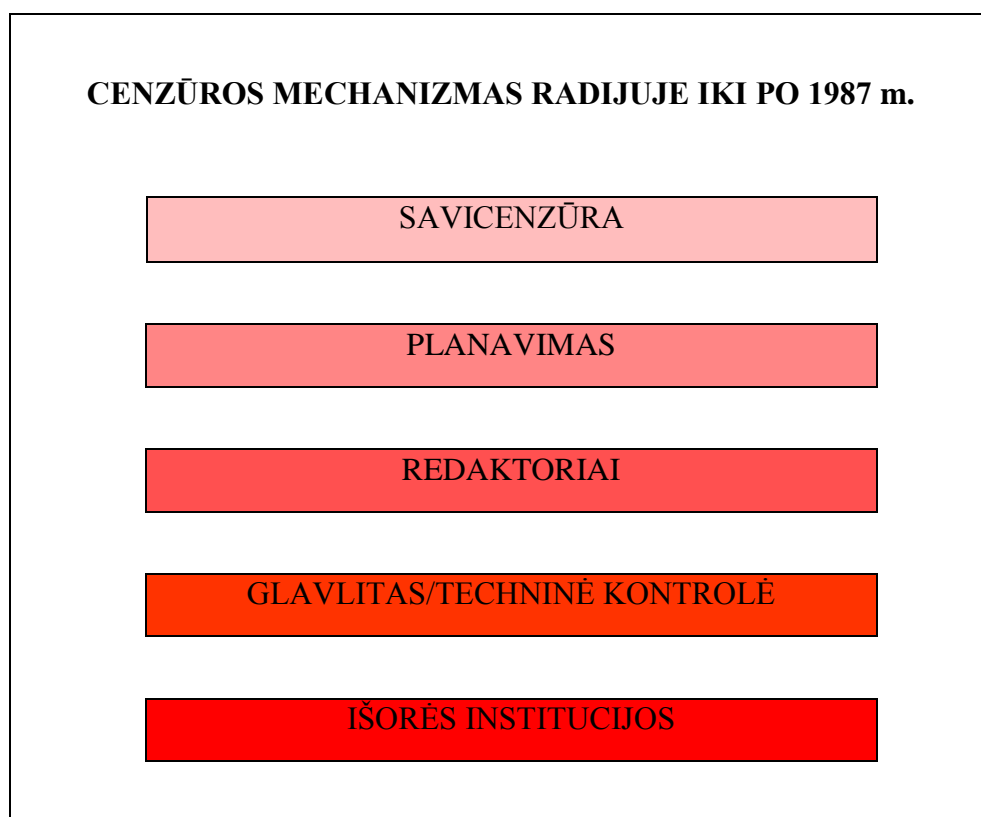
²⁵⁸ Informantas nr. 19

²⁵⁹ 13 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Literatūros dramos vyr. redakcija, 2017 12 20.

Nors kaip jau minėta šiame darbe, Sąjūdžio metais atsirado nemažai bandymų kontroliuoti radijo lauką iš išorės, viduj veikusi cenzūros sistema labai silpo. Pavyzdžiui, tekstai nebebuvo transkribuojami, vėliau jų nebetikrino ir Glavlitas, nors tokia institucija vis dar funkcionavo:

„[...] Glavlitas dirbo iki tam tikros valandos [...] mes ateidavom, sakydavom: „Žinot, mes nespėjam, mūsų laida dar ruošiama, tai čia, žinote, **uždėsite mums antspaudėlį ant tuščios aplankėlės**, tai jau paskui darydavo ir taip.“²⁶⁰

Lyginant cenzūros mechanizmo veikimą iki 1985 m. ir nuo 1987 m., reikia pastebėti, kad jeigu ankstesniu laikotarpiu daugeliu atveju stipriausiai veikė savicenzūra, o išorės institucijos įsikišdavo tik kritiniu atveju, tai po 1987 m. savicenzūra buvo silpniausioji grandis. Laikotarpį nuo 1985 m. iki 1987 m. cenzūros mechanizmo požiūriu reikėtų laikyti pereinamuoju. Todėl apibendrinant galima teigti, kad iki 1985 – ujų cenzūros mechanizmas veikė iš viršaus į apačią, o po 1987 – ujų, jis stipriausias buvo viršūnėse. (Lentelė nr. 2)

Lentelė nr. 2 Cenzūros mechanizmas radijuje po 1987 m. Sudaryta autoriaus, remiantis interviu duomenimis (Ryšikiai raudona – stipriausia cenzūros pakopa, blyškiai raudona – silpniausia cenzūros pakopa).

Jeigu iki Sąjūdžio laikotarpio pagrindinis instrumentas, kurį politikos laukas naudojo radijo lauko atžvilgiu, buvo cenzūra, tai nusilpus šiam mechanizmui, labai sumažėjo ir politikos lauko įtaka žurnalistikos laukui. Tačiau svarbu pažymėti, kad tuo metu keitėsi ir pats politikos laukas, todėl pokyčiai tiek viename, tiek kitame lauke veikė sinchroniškai.

²⁶⁰ 18 Priedas. Interviu su išleidėju/a. Užsienio laidų vyr. redakcija. Laidų lietuvių kalba skyrius, 2017 10 10.

Vis dėlto permainų strategijos negalima laikyti besąlygine. Nors bendroji viso lauko strategija buvo kovoti prieš sovietinę santvarką, vis dėlto savisaugos instinktas, kad gali sugrįžti senoji santvarka, išliko, be to, dalis žmonių permainų strategijos laikėsi ne todėl, kad tai buvo pati priimtinausia strategija, o todėl, kad ji buvo dominuojanti:

„Aš galvoju, kad buvo toks begalinis didelis entuziazmas ir atrodo, kad tarsi, kai aš stebėjau žurnalistus, **atrodė, kad tarsi to tarybinio periodo ir nebuvo**, jie visi buvo taip tarsi pasinėję į tą naują gyvenimą, jiems atrodo tarsi ir nebuvo cenzūros [...] bet buvo ir kitokių dalykų, pavyzdžiui, per tą, kai mes buvom pas akluosius (*aut. Po Sausio 13 – osios, kai buvo okupuotas Lietuvos radijo ir televizijos pastatas, radijo laidų rengimas ir transliavimas buvo perkeltas į Aklyjų ir silpnaregių biblioteką*), v, ten dirbom, tai ten buvo ne taip, kad **buvo ir baimės, buvo, kad ir sako nesakysim savo pavardžių, kiti sakė, taigi mus vis tiek žino ir iš balsų pažįsta, visaip, man atrodo, buvo, visko buvo.**“

[...] Sąjūdžio metu buvo žmonių, kurie **patapo dideliais patriotais**, o iš tikrųjų per tą visą Naugarduke jų iš viso nebuvo, **jie buvo dingę, o paskui jie buvo labai netgi dideli patriotai**, darė patriotines laidas, visa kita. [...] Dabar kai kuriuos matau [...] jau kurie yra dideli patriotai, su jais daugiausiai tada buvo, jiems daugiausiai buvo problemų.²⁶¹

Būtina akcentuoti, kad nors P. Bourdieu teorijoje teigiama, jog laukui taikoma bendra logika, reikia pastebėti, kad šio darbo objektu atveju pokyčiai visame lauke nevyko homogeniškai. Pokyčių greitis ir mastai labai stipriai priklausė nuo subjektyvių faktorių, tokių kaip amžius, kultūrinio kapitalo: vakarų žiniasklaidos vartojimas, apsiskaitymas ir pan., kuris iki tol buvo užslopintas, ar to, kokie santykiai buvo susiklostę konkrečioje redakcijoje. Kaip pavyzdį galima pateikti laidų užsieniui redakciją, kuri užėmė labai svarbų vaidmenį sovietiniame propagandos mechanizme, tačiau permainos būtent šioje redakcijoje prasidėjo sparčiausiai:

„[...] iš pradžių mes buvom labai **dideliam kontraste**, nes čia jau Edvinas Butkus buvo tuo metu vyriausias redaktorius ir mūsų toks tikslas buvo, kadangi jisai, mes išeinam vakare ir mes išeinam vakare, ir mes ruošiam tokią žurnalinę laidą už visą dieną, mes visur dalyvaujam, visur atbūnam, jeigu mitingas, tai mes būnam jame iki galo. Mes pradėjom tuo metu naudoti atpasakojimą su citatom, kas ką sakė ir tas buvo labai didelis kontrastas nelabai ryškiam televiziniam kalbėjimui arba per vietinę radiją išvis niekas nekalbėjo, nebuvo tokios manieros. [...] **visi tiesiog mus pradėjo Lietuvoj tada klausyt ir aš atsimenu klausydavo vienu metu drįstu sakyt, kad mes pasakojom galbūt išsamiausiai**, nes tas formatas buvo geras, televizija tuo metu dar buvo tokiose rankose, čia buvo kaip ir tokia autonominė vieta.“²⁶²

Nors tiksliai įvardyti ir objektyviai įvertinti, kas lėmė, jog permainos sparčiausiai vyko būtent laidų užsieniui redakcijoje sudėtinga, tačiau remiantis informantų pasakojimais, galima išskirti tokius subjektyvius faktorius, kuriuos P. Bourdieu terminais kalbant reikėtų priskirti kultūriniam kapitalui,

²⁶¹ 20 Priedas. Interviu su planavimo ir išleidimo skyriaus vedėju/a, 2017 12 19.

²⁶² 17 Priedas. Interviu su korespondentu/e vėliau redaktoriumi/e/ Užsienio laidų vyr. redakcija. Laidų anglų kalba skyrius, 2017 11 06.

kaip užsienio žiniasklaidos vartojimas, anglų kalbos valdymas, apsiskaitymas jaunas kolektyvo amžius:

„[...] čia vat vėlgi reikia pasakyti, kad laidos užsieniui, ar taip supuolė visi trupučiuką turėjo tokio **anglosaksiško mandrumo**, kas labai juokingai skamba, bet jo buvo. Mūsų ir Kalėdiniai vakarėliai tuo metu naujametiniai jie būdavo gerokai kitokie negu pas kitus. Tiesa, ateidavo labai nemažai dėstytojų iš universiteto, kartais jie pavaduodavo netgi, kai diktoriai išeidavo į atostogas. Vėlgi visi jau pasiklausydavo „BBC“.“²⁶³

„Tiesiog vat taip išėjo ir mes taip darėm, ir mes nesijautėm, kad mes darėm kažką labai drąsiai, bet buvo pakankamai **jaunas kolektyvas**, lyginant su kitais padaliniais, nes aš buvau kokių dvidešimt septynerių, mano kolegos – nu, trisdešimt-trisdešimt penkeri, čia jau buvo tas vidurkis ir jiems visiems tas buvo labai įdomu.“²⁶⁴

„[...] aš tokios aplinkos, **tokios inteligentiškos, tai nebepatyriau**, [...] aš kelerius metus, aš tik klausydavausi tų pokalbių, jų diskusijų, nes vis tiek, kai išsilavinę, jie diskutuoja apie tai, kas vyksta ir tai, ką jie girdėjo per koki radiją ir ką jie perskaitė, nes jau knygos ėjo, tai man tokį akiračiui ir gyvenimui davė, tokia gera mokykla.“²⁶⁵

Apibendrinant galima teigti, kad po 1988 m. keitėsi Lietuvos TSR radijo lauko žaidimo taisyklės. Nors dažniausia lauko dalyvių prisiimta strategija buvo permainų, tačiau ne visos redakcijose pokyčiai vyko tokiu pat tempu. Be to, kai kurie agentai lygiai taip, kaip prisitaikė prie sovietmečiu taikytų žaidimo taisyklių, taip prisitaikė ir prie Sąjūdžiu susiformavusių taisyklių.

---

²⁶³ Ten pat.

²⁶⁴ 18 Priedas. Interviu su išleidėju/a. Užsienio laidų vyr. redakcija. Laidų lietuvių kalba skyrius, 2017 10 10.

²⁶⁵ 16 Priedas. Interviu su skyriaus vedėju/a. Užsienio laidų vyr. redakcija. Laidų anglų kalba skyrius, 2017 11 16.

IŠVADOS

Vėlyvuojū sovietmečiu (1980-1990 m.) Lietuvos TSR radijuje mikro lygmens strategijos keitėsi keliais etapais. Lūžio momentais reikėtų laikyti:

- 1985 m., kai Sovietų sąjungos vadovu tapo M. Gorbačiovas;
- 1988 m., kai Lietuvoje prasidėjo persitvarkymo Sąjūdis.

Galima teigti, kad 1980-1985 m. radijo laukas buvo visiškai atsidūręs politikos (galios) lauko įtakoje, kuri buvo išreikšta per cenzūros mechanizmą, sukūrusį daugybę turinio patekimo į eterį barjerų, todėl cenzūros tinklas Lietuvos TSR radijo lauke buvo gerokai **tankesnis** nei kituose kultūros laukuose. Iki 1985 m. cenzūros mechanizmas veikė **iš apačios į viršų**, kur svarbiausią vietą užėmė savicenzūra.

Dėl stiprios cenzūros ir inertiško lauko veikimo dauguma Lietuvos TSR radijo agentų iki 1985 m. laikėsi **prisitaikymo** strategijos, dalis – **dvigubo gyvenimo**. Svarbu pastebėti, jog svarstydami apie tokį savo pasirinkimą dabartinėmis sąlygomis, kai kurie lauko dalyviai siekia jį legitimizuoti, teigdami, kad sovietmečiu nebuvo galimybių elgtis kitaip. Vis dėlto reikia pastebėti, kad lauko dalyviai galėjo daryti smulkesnius pasirinkimus, tokius kaip stojimas arba ne į Lietuvos komunistų partiją, karjeros siekimas ar kolaboravimas su sovietinės valdžios struktūromis.

Nors šiame darbe tikrintoje **tezėje** teigiama, kad *1985 m. Sovietų sąjungos vadovu tapus M. Gorbačioviui ir paskelbus Perestroikos bei Glasnost politikas, sovietiniame radijo lauke, kuriame vis dar egzistavo oficialus cenzūros mechanizmas, lauko veikėjų (mikro lygmens) strategijos keitėsi esmingai*, reikia pažymėti, jog *radijo laukas kurį ilgą laiką veikė iš inercijos, strategijų pokytis nebuvo staigus ir keitėsi tik iš dalies*. Todėl laikotarpį nuo 1985 m. iki 1988 m. radijo lauke reikia laikyti pereinamuoju, kai daugelis veikėjų rinkosi **laukimo** arba **ribų bandymo** strategijas.

Esminiu lūžiu strategijų pasikeitime laikomi 1988 m., kai prasidėjo persitvarkymo Sąjūdis. Tuo metu didžioji dalis lauko dalyvių rinkosi **permainų** strategiją arba buvo priversti **pasitraukti** iš Lietuvos TSR radijo lauko. Pastaroji strategija buvo ypač dažna tarp vadovaujančias pozicijas užėmusių lauko dalyvių. Pabrėžtina, kad didelę įtaką strategijų pasikeitimui darė cenzūros mechanizmo silpnėjimas, kurį bandyta tvirtinti, padedant išorinėms struktūroms. Todėl prieinama prie išvados, kad po 1988 m. cenzūros mechanizmas veikė iš **viršaus į apačią**.

Nors P. Bourdieu lauko teorijoje, kuria remiamasi šiame darbe, laukui paprastai taikomos bendros žaidimo taisyklės, reikia pastebėti, kad 1985 m. M. Gorbačioviui atėjus į valdžią, o 1988 m. prasidėjus persitvarkymo Sąjūdžiui, Lietuvos TSR radijo laukas keitėsi ne vienodu tempu ir netolygiai. Šį lauko nehomogeniškumą sąlygojo subjektyvūs veiksniai: asmeninė patirtis prieš patenkant į lauką, amžius, kultūrinis kapitalas, pažiūros redakcijoje. Be to, reikia pažymėti, kad

galima matyti analogiją tarp radijo lauko mikro lygmens ir apskritai visuomenėje vėlyvuoju sovietmečiu įsitvirtinusių strategijų.

Išanalizavus radijo lauką pagal **rungtyniaujančių agentų santykių struktūrą**, galima teigti, kad 1980-1990 m. lauko dalyviai konkuravo dviem kryptimis: **vertikaliai** – siekiant karjeros, ir **horizontaliai** – siekiant pripažinimo. Iki 1985 m. dominavimas ir pripažinimas lauke priklausė nuo lauko dalyvio asmeninės pozicijos ir santykio su sovietine santvarka. Atsižvelgiant į sovietinio lauko struktūrą, geresnes karjeros galimybes turėjo tie lauko dalyviai, kurie buvo lojalūs Lietuvos komunistų partijai. Vis dėlto svarbu pažymėti, kad tų lauko dalyvių požiūriu, kurie turėjo kritiškesnę santykį su sovietine santvarka, aukštų pozicijų užėmimas nebuvo laikomas pasiekimu. Šiuo atveju laimėjimu buvo laikoma galimybė išvengti stojimo į partiją. Taip pat visu nagrinėjamoju laikotarpiu dominuojančią poziciją užėmė diktoriai, kurie dėl savo žinomumo galėjo įgyti **simbolinį** kapitalą.

1988 m. prasidėjus Sąjūdžiui, turinį kūrę žurnalistai pripažinimo galėjo sulaukti ne tik siekdami karjeros, bet ir rengdami valdžios atžvilgiu kritinius reportažus. Taip pat būtina akcentuoti, kad jeigu iki 1987 m. radijo lauke dažnai buvo dirbama dėl **ekonominio** kapitalo: didelių atlyginimų arba socialinių ryšių, kurie vėliau buvo konvertuojami į galimybę įsigyti deficitinių prekių ir pan., tai prasidėjus Sąjūdžiui, radijo lauke dominuojančios kapitalo formos keitėsi ir po truputį transformavosi į dabartinėmis sąlygomis žurnalistikos laukui būdingas kapitalo formas. Todėl galima teigti, kad besikeičiančios veikėjų strategijos ir galios santykių pasiskirstymas lauke, keitė ir vertingas kapitalo rūšis.

Pabrėžtina, kad P. Bourdieu žurnalistikos lauko teorija, kuria remiamasi šiame darbe, leido sukonstruoti tyrimo įrankį, tačiau sovietmečio tyrimuose ši teorija reikalauja tam tikrų adaptacijų. Pirmiausia tai susiję su tuo, kad P. Bourdieu, nagrinėdamas žurnalistikos lauką, rėmėsi komercinės žiniasklaidos struktūros pavyzdžiu, kuris buvo neįmanomas sovietmečiu. Adaptacijos ypač reikalingos P. Bourdieu naudojamiems kapitalo (ekonominio, socialinio, kultūrinio, simbolinio) formoms, kurios sovietmečiu neatitiko P. Bourdieu žurnalistikos laukui taikomo suvokimo. Tačiau, kaip jau minėta, būtina pabrėžti, kad po 1988 m. kapitalų išraiškos labai stipriai keitėsi ir priartėjo prie P. Bourdieu teorijos. Todėl galima teigti, kad šios teorijos dalies neatitikimas sovietinės santvarkos sąlygoms, leido pamatyti pačios radijo žurnalistikos neatitikimą žurnalistinėms normoms sovietmečiu ir pokytį vėlyvuoju laikotarpiu.

Būtina pažymėti, kad **sakytinės istorijos** metodas, kuris buvo naudotas šiame darbe, leido pamatyti gilesnius lauko dalyvių strategijų pasirinkimo motyvus bei subjektyviuosius faktorius, tačiau pažymima, kad naudojantis šiuo metodu, išlieka rizika, jog kai kurie faktai informantų pasakojimuose prisimenami ar interpretuojami subjektyviai, todėl darant apibendrinimus, siekta, kad panašus naratyvas atsikartotų bent kelių lauko dalyvių pasakojimuose.

Atsižvelgiant į tai, kad strategijų pokytis Lietuvos TSR radijo lauke vyko nehomogeniškai, ateityje būtų prasminga ištirti ne tik Lietuvos TSR radijo, bet ir televizijos lauko mikro lygmens strategijų pokytį vėlyvuoju sovietmečiu. Tokiu būdu būtų ištirtas stambiausias žiniasklaidos vienetas veikęs sovietmečiu ir apimtų visą garso ir vaizdo raiškos žiniasklaidos lauką, veikusį vėlyvuoju sovietmečiu Lietuvoje.

Literatūra:

1. Aleknonis Gintaras. *Lietuvos radijas. Viena diena ir 80 metų*. Vilnius: Vaga, 2006.
2. Alexi Yurchak, *Everything was forever, until it was no more: the last Soviet generation*. Oxford: Princeton University Press, 2006.
3. Bagušauskas Juozapas Romualdas, „Užsienio radijo laidos tautos kovoje dėl laisvės sovietinio režimo metais.“ *Genocidas ir rezistencija*, 2, 2001. <http://genocid.lt/Leidyba/10/juozapas.htm> [Žiūrėta 2017 05 16].
4. Benson Rodney. „The Field Theory in Comparative Context: A New Paradigm for Media Studies.“ *Theory and Society*, Vol. 23 No. 3, 1999. <https://steinhardt.nyu.edu/scmsAdmin/uploads/000/689/Benson%20Theory%20and%20Society%20best%20copy.pdf> [Žiūrėta 2017 08 05].
5. Benson Rodney, Erik Neveu, „Introduction: Field Theory as a Work in Progress.“ Rodney Benson, Erik Neveu (sud.), *Bourdieu and the journalistic field*. Cambridge: Malden [Mass], 2010.
6. Bunn Mattheu, „Reimagining Repression: New Censorship Theory and after.“ *History & Theory*. 2015, Volume 54. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/hith.10739/abstract>. [Žiūrėta: 2017 05 25].
7. Bourdieu Pierre. *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press, 1984.
8. Bourdieu, Pierre. *On Television*. New York: The New Press, 1998.
9. Bourdieu Pierre. *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: University Press, 1977.
10. Bourdieu Pierre. *The Field of Cultural Production*. Cambridge: University Press, 1993.
11. Bourdieu, Pierre. The Political Field, the Social Science Field, and the Journalistic Field. In Rodney Benson; Neveu, Erik (Eds.). *Bourdieu and the Journalistic Field*. Cambridge: Polity Press.
12. Bourdieu Pierre, Loic J. D. Wacquant. *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*. Vilnius: Baltos lankos, 2003.
13. Bolin Goran. „The Forms of Value: Problems of Convertibility in Field Theory“. *Tripple C*, Vol 10, no. 1, 2002, 33-41.
14. Blynaitė Laura, Vilija Kneitienė, Eglė Pacevičienė, Oona Pečiulienė, Iirena Stankevičienė, Gintarė Viselgienė (sud.) *Lietuvos radijas, 1926-2016: faktai, kūrėjai, laidos*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2016.
15. Champagne Patrick, „The “Double Dependency“: The Journalistic Field Between Politics and Markets. Rodney Benson, Erik Neveu (sud.) *Bourdieu and the journalistic field*. Cambridge: Malden [Mass], 2010.

16. Čepkauskaitė Audronė, „Devyni radijo dešimtmečiai: radijas propagandai naudotas visais laikais.“ Radijo laida, Vilnius 2016 04 22. <http://www.lrt.lt/naujienos/kalba_vilnius/32/134102#wowzaplaystart=0&wowzaplayduration=3002000> [Žiūrėta 2017 05 01].
17. Darnton Robert. *Censors at Work*, New York, London, 2015.
18. Donauskaitė Džina. „Politikos žurnalistika. Lietuvos žiniasklaidos elito nuomonių analizė.“ *Komunikacija ir informacija*. 2010, nr. 3.
19. Ebon Martin, *The Soviet propaganda machine*. New York: McGraw-Hill Book Co, 1987.
20. Elliot John E.. Gorbachev's Perestroika. *Contemporary Economic Policy*. 1989, volume 7.
21. Gaižutytė-Filipavičienė Žilvinė, Pierre'as Bourdieu ir socialiniai meno žaidimai. Vilnius: kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2005.
22. Girnius Kęstutis, „Pasipriešinimas, prisitaikymas, kolaboravimas. *Naujasis Židinys*. 1996, nr. 5.
23. Gudkov Lev, „Conditions Necessary for the Reproduction of "Soviet Man." *Sociological Research*, Volume 49, 2006. <<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.2753/SOR1061-0154470601?needAccess=true>> [Žiūrėta: 2017 09 08].
24. Gudkov L. D.. “Soviet Man“ in the Sociology of Iurii Levada. *Sociological Research*, Volume 47, 2008.
<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.2753/SOR1061-0154470601?needAccess=true> [Žiūrėta 2017 10 10].
25. Horton John, Self-Censorship. In *Res Publica*, 2011, Vol. 17(1). <https://www.researchgate.net/publication/225646941_Self-Censorship>. [Žiūrėta: 2017 05 26].
26. Jakonytė Loreta, „Ieškant neužrašyto – sakytinė istorija literatūros tyrimuose.“ Kn. Rimantas Kmita (sud.) *Nevienareikšmės situacijos : pokalbiai apie sovietmečio literatūros lauką*. Vilnius: lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015.
27. Jansen Sue Curry, *Censorship. The Knot That Bind Power and Knowledge*. New York: Oxford University Press 1988.
28. Janutis Jonas, *Užvakar ir šiandien. Atsiminimai*. Vilnius: Rosma, 1998.
29. Ivanauskas Vilius, *Įrėmintą tapatybę: Lietuvos rašytojai tautų draugystės imperijoje*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto skaitykla, 2015.
30. Yow Valerie, „Interviewing Techniques and Strategies. Robert Perks, Alistair Thomson (sud.), *The Oral History Reader*. Third Edition. New York, Routledge, 2016.
31. Jūratė Kavaliauskaitė, Ainė Ramonaitė (sud.) *Sąjūdžio ištakų beiškant. Nepaklusniųjų tinklaveikos galia*. Vilnius: Baltos lankos, 2011.

32. Klumbys Valdemaras, „Lietuvos kultūrinio elito elgesio modeliai sovietmečiu“. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2009.
33. Korsakienė Halina, *Veidai ir likimai*. Vilnius: Vaga, 1982.
34. Lane Jeremy F., Pierre Bourdieu: A Critical Introduction. London: Pluto Press, 2000, 4.
35. Lauk Epp, Practice of Soviet Censorship in the Pree. The Case of Estonia. „Nordicom nformation“, 1999, Volume 3. < <http://www.nordicom.gu.se/en/publikationer/nordicom-information/nordicom-information-31999>>. [Žiūrėta: 2017 05 25].
36. Levada Iurii A., „Social Types in the Transitional Period“ Sociological Research, Volume 37, 1998.
< <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.2753/SOR1061-0154370222?needAccess=true>> [Žiūrėta 2017 09 09].
37. Levinson Sanford, The Tutelary State: „Censorship,“ „Silecing,“ and the „Ppractices of Cultural Regulation“ *Censorship and Silecing*, Los Angeles, 1995.
38. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, „Pokalbiai: literatūros laukas sovietmečiu“. http://www.ilti.lt/lt/literaturos_laukas_sovietmeciu [Žiūrėta 2017 08 09].
39. Lrt.lt. „Lietuvos radijas nutraukia laidų užsieniui transliacijas.“ <<http://www.delfi.lt/verslas/medija/lietuvos-radijas-nutraukia-laidu-uzsieniui-transliacijos.d?id=25220097>>, [žiūrėta 2017.05.15].
40. Marcinkevičienė Dalia. *Prijaukintos kasdienybės 1945-1970 metai. Biografiniai Lietuvos moterų interviu*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007.
41. Matonytė Irmina. Socialinis kapitalas: nuo mokslinių tyrimo perspektyvų prie empirinių pastebėjimų. Gero valdymo klausimas. Sociologija. *Mintis ir veiksmai*. Nr. 1(13), 2014. <http://www.zurnalai.vu.lt/sociologija-mintis-ir-veiksmai/article/view/5946> [Žiūrėta 2017 12 01].
42. Mažeikis Gintautas, Propaganda ir simbolinis mąstymas: monografija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2010.
43. Žyngintas Pečiulis, „Sovietinės televizijos diskurso daugialypumas“, *Informacijos mokslai*, 2014, nr. 67, <http://www.zurnalai.vu.lt/informacijos-mokslai/article/view/1588>. [Žiūrėta 2017 06 05].
44. Pleikys Rimantas, „Empire of Noise.“ Dokumentinis filmas, 2006.
45. Pleikys Rimantas, *Jamming*, Vilnius: 1998.
46. Portelli Alesaandro, „What Makes Oral History Different?“ The Oral History Reader. Third Edition. New York, Routledge, 2016, 63-74.
47. Putinaitė Nerija, *Nenutrūkusi styga: prisitaikymas ir pasipriešinimas sovietų Lietuvoje*. Vilnius: Aidai, 2007.

48. Rakauskas Rytis, Sovietų propaganda užsienio lietuviams: Lietuvos radijo programa anglų kalba. Magistro darbas. Vilniaus universitetas, 2011.
49. Ramonaitė Ainė (red.), *Nematoma sovietmečio vsuomenė*. Vilnius: Naujasis židinys – Aidai, 2015.
50. Raškauskas. Rezistencija, kolaboravimas ir konformizmas sovietmečiu: Sąvokų vartosenos tendencijos. Akiračiai 2007 rugpjūtis, Nr. 8.
51. Ritchie Donald, A. *Doing Oral History*. Oxford : Oxford University Press, 2003, 19.
52. Sabonis Arvydas, Stasys Sabonis (sud.) „*Rašytojas ir cenzūra: straipsnių ir dokumentų rinkinys*“. Vilnius: Vaga, 1992.
53. Schudson Michael, „Autonomy from What? Rodney Benson, Erik Neveu (sud.) Bourdieu and the journalistic field. Cambridge: Malden [Mass], 2010.
54. Sjøvaag Helle, „Journalistic Autonomy Between Structure, Agency and Institution“. *Nordicom Review* 34, 201. https://www.researchgate.net/publication/262727055_Journalistic_Autonomy_Between_Structure_Agency_and_Institution. [Žiūrėta 2017 08 09].
55. Streikus Arūnas, Bažnyčios ir sovietų valdžios santykiai Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje 1940 – 1990 m. Panašumai ir skirtumai. *Genocid.lt* < <http://genocid.lt/Leidyba/12/arunas.htm>>. Žiūrėta: [2017 05 15].
56. Stundžė Lijana, Giedrė Rutkauskaitė. „Moteryų sakinė istorija. Komunikacinis aspektas.“ *Informacijos mokslai*, 68, 2014. <http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/163/articles/3920/public/63-76.pdf>. [Žiūrėta 2017 09 25].
57. Štikelis Stasys, *Radijas ir televizija: informacinis žinynas*. Vilnius: [s.n.] 1983.
58. Šulcė Sonata, „Už Rašytojų sąjungos susirinkimų durų: Rašytojų elgsena sovietmečiu 1953-1964 m.“ *Naujasis židinys*, 4, 2015. < http://www.nzidinys.lt/204307/leidiniai/naujasis_zidinys-aidai/2015-nr-4> [Žiūrėta 2017 06 06].
59. Švedas Aurimas, „Sakinės istorijos galimybės sovietmečio ir posovietinės epochos tyrimuose (atminties, kultūros ir istorijos politikos problematikos aspektas)“. *Lietuvos istorijos studijos*, 2010, nr. 26. http://www.academia.edu/4203181/Sakytin%C4%97s_istorijos_galimyb%C4%97s_sovietme%C4%8Dio_ir_posovietin%C4%97s_epochos_tyrimuose_atminties_kult%C5%ABros_ir_istorijos_politikos_problematikos_aspektas_in_Lietuvos_istorijos_studijos_2010_Nr._26_p._148-161. [Žiūrėta 2017 06 04].
60. Thomson Paul, „The Voice of the Past. Oral History“. Robert Perks, Alistair Thomson (sud.), *The Oral History Reader*. Third Edition. New York, Routledge, 2016, 21-28.

61. Vaiseta Tomas, Nuobodulio visuomenė. Kasdienybė ir ideologija vėlyvuoju sovietmečiu (1964 – 1984). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.
62. Venclova Tomas, *Tekstai apie tekstus*. Chicago: Mackaus knygų leidimo fondas, 1985.
63. Webb Jenn, Tony Schirato, Geoff Danaher. *Understanding Bourdieu*. Australia: A&U Academic, 2002.
64. Zaškauskienė Inga. „Vakarų radijo transliacijos į sovietinę Lietuvą 1950 – 1990 metais“. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2015.
65. Žilinskienė Laima (sud.) *Sovietmečio atminties gyvenimo istorijose*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014.

Šaltinių sąrašas:

1. Lietuvos TSR Ministrų tarybos valstybinis televizijos ir radijo komitetas. *Nuostatai, pareigybinės charakteristikos*. Vilnius: 1974. Asmeninis LRT darbuotojo archyvas.
2. Radijo vaikų ir jaunimo valandėlių redakcijos asmeninis darbo planas 1986 – iems metams. Asmeninis LRT darbuotojo archyvas.
3. Lietuvos TSR Valstybinio televizijos ir radijo komiteto telefonai. Vilnius, 1989. Asmeninis LRT darbuotojo archyvas.

PRIEDAI

Priedų sąrašas

- 1 priedas. Lietuvos TSR ministrų tarybos valstybinis televizijos ir radijo komitetas. Nuostatai. Pareigybinės charakteristikos.
- 2 priedas. Radijo vaikų ir jaunimo valandėlių redakcijos asmeninis darbo planas 1986 – iems metams.
- 3 priedas. Bendri klausimai visiems darbuotojams.
- 4 priedas. Klausimai pagal redakcijas.
- 5 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Propagandos vyr. redakcija. Agropromoninis skyrius, 2017 10 12
- 6 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Propagandos vyr. redakcija, 2017 09 30.
- 7 Priedas. Interviu su skyriaus vedėju/a. Informacijos vyr. redakcija, Respublikinės informacijos ir nestudijinių transliacijų skyrius, 2017 10 31.
- 8 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Informacijos vyr. redakcija. Respublikinės informacijos ir nestudijinių transliacijų skyrius, 2017 12 02.
- 9 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Informacijos vyr. redakcija. Planavimo ir laidų transliavimo skyrius. 2017 12 13.
- 10 Priedas. Interviu su diktoriumi/e. Pranešėjų skyrius, 2017 11 03.
- 11 Priedas. Interviu su diktoriumi/e. Pranešėjų skyrius, 2017 10 07.
- 12 Priedas. Interviu su diktoriumi/e. Pranešėjų skyrius. 2017 11 20.
- 13 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Literatūros dramos vyr. redakcija, 2017 12 20.
- 14 Priedas. Interviu su vyr. redaktoriaus pavaduotoju/a. Vaikų ir jaunimo vyr. redakcija, 2017 12 22.
- 15 Priedas. Interviu su korespondentu/e vėliau redaktoriumi/e. Vaikų ir jaunimo vyr. redakcija. Jaunimo laidų skyrius, 2017 11 15.
- 16 Priedas. Interviu su skyriaus vedėju/a. Užsienio laidų vyr. redakcija. Laidų anglų kalba skyrius, 2017 11 16.
- 17 Priedas. Interviu su korespondentu/e vėliau redaktoriumi/e/ Užsienio laidų vyr. redakcija. Laidų anglų kalba skyrius, 2017 11 06.
- 18 Priedas. Interviu su išleidėju/a. Užsienio laidų vyr. redakcija. Laidų lietuvių kalba skyrius, 2017 10 10.
- 19 Priedas. Interviu su atsakinguoju sekretoriumi/e. Laidų rusų kalba vyr. redakcija, 2017 11 27.

20 Priedas. Interviu su planavimo ir išleidimo skyriaus vedėju/a, 2017 12 19.

21 Priedas. Interviu su skyriaus vedėju/a. Muzikos vyr. redakcija. Tarybinių tautų ir klasikinės muzikos skyrius, 2017 12 13.

22 Priedas. Interviu su režisieriumi/e. Režisierių skyrius, 2017 12 01.

23 Priedas. Interviu su komiteto pirmininko pavaduotoju/a radijui, 2017 11 03.

Pradėjo dirbti: 1979 m., komiteto pirmininko pavaduotoju/a tapo 1989 m.

Pareigybinės charakteristikos

14.

informacijas apie svarbiausius rajono gyvenimo įvykius, tikrina žiūrovų ir klausytojų laiškus, tiria darbo žmonių nuomonę apie televizijos ir radijo programas, vykdo kitus Komiteto nurodymus.

2. Rajono radijo redakcijos uždavinys - padėti partinei organizacijai aiškinti darbo žmonėms Komunistų partijos ir Tarybinės vyriausybės nutarimus, mobilizuoti kolūkiečius, tarybinių ūkių ir pramonės įmonių darbininkus, tarybinę inteligentiją, vykdyti gamybinius planus ir socialistinius įsipareigojimus, kelti darbo našumą, mažinti produkcijos savikainą, didinti gamybos efektyvumą, atskleisti nepanaudotus rezervus, diegti į gamybą pirmųjų patyrimą ir mokslo laimėjimus. Vietinės radijo laidos turi skatinti klausytojus aktyviau dalyvauti valstybės ir gamybos valdyme, vystyti tarybinę demokratiją. Radijo laidose nušviečiamas socialistinis lenktyniavimas, sąjūdis už komunistinę pažūrą į darbą ir visuomeninę nuosavybę, pasakojama apie tarybinių tautų draugystę ir bendradarbiavimą, proletarinį internacionalizmą.

Radijo laidų medžiaga turi būti pagrįsta konkrečiais kolūkių ir tarybinių ūkių, pramonės įmonių ir organizacijų gyvenimo ir darbo veiklos faktais. Ji savo turiniu turi būti gili, o forma - įvairi: rajono žinios, trumpi gamybos pirmųjų, specialistų pasisakymai, specialistų konsultacijos ir patarimai, reportažai iš įvykio vietos, korespondencijos, apybraižos ir vaizdeliai apie žmones, klausytojų laišškai ir t.t. Gali būti ruošiamos ir teminės laidos, skirtos įvairiems vietos gyvenimo klausimams. Radijo laidose turi atspindėti partinių, komjaunimo organizacijų avangardinis vaidmuo, profsąjunginių organizacijų veikla, komunistiškai auklėjant darbo žmones, rūpinantis jų kultūra ir buitimi. Taipogi reikia dažniau pasakoti apie vietinių Tarybų sprendžiamas ekonomikos, kultūros, liaudies švietimo ir kitas aktualias problemas.

3. Rajono radijo laidos transliuojamos dienomis, kai neišeina rajoninis laikraštis (2-3 kartus per savaitę) po 15-20 minučių per parą. Laidų transliavimo valandas nustato

2 priedas. Radijo vaikų ir jaunimo valandėlių redakcijos asmeninis darbo planas 1986 – iems metams

RADIJO VAIKŲ IR JAUNIMO VALANDĖLIŲ REDAKCIJOS

Ats. sekret. O. Rastenytės,
Vyresn. redaktorės
Stankevičiūtės O.,
redakt. @. Valantinienės

ASMENINIS DARBO PLANAS 1986-siems metams.

1. Rengiant laidas "Radijas vaikams" vadovautis Mokyklų reformos nutarimais. Palaikyti glaudžius ir pastovius ryšius su vadovaujančiais LKJS CK ir LTSR Švietimo ministerijos atsakingais darbuotojais, kad šie informuotų apie naujoves ir poslinkius ikimokyklinio auklėjimo sistemoje, keisti laidų koncepciją, plėsti tematiką, įvairinti naujus laidų ciklus.
2. Prenumeruoti sąjunginius ir respublikinius leidinius vaikams bei metodinę literatūrą / Dietskaja literatūra", "Doškolnoje vospitanije", "Semja i škola", "Genys", Žvaigždutė". / Pasirūpinti, kad Sąjunginė spauda suteiktų galimybę kas mėnesį nusipirkti neprenumeruojamą žurnalą vaikams "Kolobok". Prenumeruojamos literatūros pagrindu užsivesti operatyvinį dosjė.
3. Į laidas vaikams kviestidarbo pirmūnus, menininkus, karo veteranus, revoliucinio judėjimo dalyvius, rašytojus. Transliuoti geriausius rašytojų kūrinius vaikams, radiofonizuoti ir palikti fonduose ilgalaikiam naudojimui V. Žilinskaitės "Melagių pilį" /moralinė tema/ ir Dž. Rodario "Toratas danguje" /antimilitaristinė tema/.
4. Užmegzti ryšius su LKJS CK ir LTSR Švietimo ministerijos darbuotojais ir paprašyti, kad ikimokyklinio auklėjimo įstaigose darbo dienomis nuo 9.45 val iki 10.00 val. nebūtų pamokėlių ir vaikai galėtų kolektyviai klausytis jiems skirtų radijo laidėlių.

3 priedas. Bendri klausimai visiems darbuotojams.

Bendri klausimai visiems darbuotojams

- Kada pradėjote dirbti radijuje?
- Kokiomis aplinkybėmis atėjote į radiją?
- Ar atėjus į radiją jums teko susidurti su specifiniu tikrinimu?
- Ar atėjus į radiją kas nors pasakė, ką galima ir ko negalima kalbėti?
- Kaip jums atrodo, kaip veikė cenzūra radijuje?
- Ar iš darbuotojų buvo reikalaujama ideologinio lojalumo/įstoti į komunistų partiją?
- Kaip radijuje buvo daroma karjera?
- Ar buvo pokyčių radijuje 1985 m., į valdžią atėjus Gorbačiovui?
- Ar visi darbuotojai vienodai reagavo į Perestroikos, vėliau sąjūdžio pokyčius, jeigu jų buvo?
- Lietuvos TSR radijas buvo propagandinė institucija, koks buvo jūsų santykis su tuometine santvarka?
- Ar žurnalistai sovietmečiu turėjo privilegijų?

4 priedas. Klausimai pagal redakcijas.

Klausimai komiteto pirmininko pavaduotoju radijui	Klausimai planavimo ir išleidimo skyriui	Klausimai pranešėjų skyriui	Klausimai režisierių skyriui	Klausimai propagandos vyr. redakcijai
<ul style="list-style-type: none"> •Kaip tapote vadovu? •Kiek jums teko bendrauti su politine valdžia? • Ar buvo reikalaujama lojalumo politinei valdžiai? 	<ul style="list-style-type: none"> •Ar buvo standartas, pagal kurį turėjo būti planuojamos radijo programos? 	<ul style="list-style-type: none"> •Kaip vyko diktorių atranka? •Ar buvo sovietinis skaitymo standartas? •Kiek priklausomai nuo temos buvo kontroliuojamas basas? 	<ul style="list-style-type: none"> • Ar sovietmečiu laidos turėjo specifinį įforminimą? 	-
Klausimai informacijos vyr. redakcijai	Klausimai vaikų ir jaunimo laidų vyr. redakcijai	Klausimai muzikos vyr. redakcijai	Klausimai užsienio laidų vyr. redakcijai	Klausimai laidų rusų kalba vyr. redakcijai
-	-	<ul style="list-style-type: none"> •Ar buvo leistina ir neleistina muzika radijuje? 	<ul style="list-style-type: none"> •Ar egzistavo skirtumai tarp propagandos vidaus auditorijai ir užsienio? 	<ul style="list-style-type: none"> •Kaip jūsų redakcijoje buvo reaguojama į pereinamąjį laikotarpį Sąjūdžio laiku?

5 priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Propagandos vyr. redakcija.

Agropramoninis skyrius, 2017 10 12

Sutartiniai ženklai, galiojantys visoms transkripcijoms:

[...] – pauzė;

... – nebaigta mintis;

(aut.) – autoriaus paaiškinimai.

R. K. Tai aš pirmiausia noriu paklausti, ar galiu įrašyti, mokslo tikslams bus naudojama ir anonimiška?

P. Galima.

R. K. Tai kada jūs atėjote į radiją dirbti?

P. 1985 m. rugpjūčio pabaigoje.

R. K. Ir kokiomis aplinkybėmis atėjote?

P. Aš baigiau Vilniaus universitetą, gavau paskyrimą į Lietuvos radijo ir televizijos komitetą, į laidų žemdirbiams skyrių, propagandos redakcijoje, taip vadinosi tokia propagandos redakcija.

R. K. Ir nemažai žmonių čia atėjo, kurie buvo ne žurnalistiką baigę, ar daug tokių atėjo, kurie buvo žurnalistiką baigę?

P. Keletas žmonių buvo, kurie baigę žurnalistiką. Į televiziją ir į radiją buvo, gal antra ar trečia laida buvo, kuomet buvo radijo ir televizijos specializacija, atsiradusi universitete.

R. K. Tai jūs radijo konkrečiai specializaciją?

P. Aš konkrečiai radijo specializaciją. Tai buvo (aut. vardija kartu į radiją atėjusius dirbti kolegas), dar keletas žmonių.

R. K. Ir kai jūs atėjot į radiją, ar kažkas susakė, kaip reikia dirbti, ką galima, ko negalima sakyti?

P. Aš iš radijo rašiau vieną kursinį, vieną diplominį darbą ir dvejus metus esu atlikęs praktiką būtent žemės ūkio laidose.

R. K. Kelintais metais?

P. 1983-1984 m. vasarą ir 1984-1985 vasarą.

R. K. Ir kaip jūs tą praktiką prisimenat?

P. Gerai prisimenu praktiką. Važiuodavom tikrinti laiškų, pvz., rašo žmonės iš kaimo, kad dulka kelias neišasfaltuotas ir skalbinių negali pasidžiauti, tai važiuodavom tokių skundų tikrinti, arba, pvz., skundžiasi, kad pieno riebumą blogai nustatinėja, tai važiuojam tokių laiškų tirti, tai tokios praktikos buvo. Arba atsakinėdavom į laiškus, reikėdavo tiesiog atsakyti į laiškus, visi laiškai būdavo

registruojami laiškų skyriuj. Į tuos laiškus reikėdavo atsakyt kažkaip vienaip arba kitaip – arba padaryt kažkokią tai žinutę, arba atsakyt asmeniškai.

R. K. Mhm, o jau tada, kai atėjot dirbt į radiją, nebe praktikos atlikti, dar kartą paklausiu – ten buvo kažkas susakyta?

P. Ne, nebuvo nieko konkrečiai susakyta. Tiesiog būdavo tvarka nustatyta tokia, kad yra vyriausias redaktorius, propagandos redakcijos skyriaus vedėjas. Tai yra mano tiesioginiai vadovai ir visą medžiagą aš turėjau tiesiogiai tikslint su jais. T. y., visi įrašomi tekstai, kurie patekdavo į laidas, jie būdavo iššifruojami, t. y. išrašomi ant popieriaus lapo, nunešami rankraščiai į spausdinimo skyrių, mašininkų skyrių. Mašininkės atspausdina, pagal tą tekstą tu sumontuoji radijo įrašą ir paskui to įrašo klausosi prieš transliaciją. Reikia primint, kad nebuvo jokių tiesioginių laidų, buvo visos įrašinės laidos ir tas įrašines laidas prieš transliacijas klausydavosi vyriausias redaktorius ir skyriaus vedėjas, kartais ir aš, ir tikrindavo, ar tekstas, kuris parašytas popieriuje, sutampa su tekstu, kuris sakomas radijo įrašė. Tai tuos dalykus aš žinojau tiesiog ateidamas, tai buvo tokia nustatyta tvarka

R. K. O va jūs sakot žinojot tuos dalykus, o iš kur?

Paprasčiausiai tai buvo tokia sovietinė tvarka, tai nebuvo galima kritikuot partijos, nebuvo galima laužyt nustatytos tvarkos ir jeigu tau pasako, kad tu važiuosi, padarysi reportažą, parveši, mes pasiklausysim ir nuspręsim, dėti tą reportažą ar nedėti, tai visiškai tai buvo savaimė suprantama, kad yra tokia tvarka, tai galima dabar priskirti dabar redakciniams dalykams, kad jie veikia tiesiog kaip redaktoriai, bet buvo žinoma, pvz., kad yra ir Glavlito skyrius Lietuvos radijo ir televizijos komitete, kuris taip pat skaitydavo tuos tekstus, ir būdavo dar techninės kontrolės skyrius, tai yra techninės kontrolės skyriaus darbuotojas, jisai perklausydavo įrašą ir tik jis turėjo tokį lapelį, kaip banderolę, kuriuo užklijuodavo juostą. Juostos iš dėžės, kurioje, ant kurios nėra užklijuotos banderolės, tokios juostos negalėdavo leist į eterį. Būtinai turėjo būt su ta techninės kontrolės banderole ir su Glavlito parašu. Glavlito parašas – tai yra cenzūra praktiškai sovietinė, darbuotoja dėdavo tokį atvaizdą, pasirašydavo ant aplankėlės ir toks įrašas galėdavo būti transliuojamas, tai su ta tvarka mus supažindino, mes su ta tvarka tiesiog buvom susitaikę ir žinojom, kad tų barjerų arba linijų negali peržengti, nes kitu atveju susidursi su tiesiogine kontrole, tai tavo laidos neišleis, tavo įrašą gali išbraukyt, visiškai išmest iš laidos. Būdavo dažnai, kad pasiklauso laidą jau sumontuotą, tarkim, žemės ūkio laida būdavo 20 min., pasiklauso jau sumontuotą laidą ir sako: „Šitas reportažas neis“. Ir turi permontuot viską iš naujo, žodžiu, ir padaryt naują laidą – išimt, išredaguot. Tarkim, būna, kad redaktorius ir skyriaus vedėjas išredaguoja po žodį, netgi atsidusimus, kvėpavimą. Nu tai tiesiog išimdavo kaip tokį, jie taip elgdavosi kaip redaktoriai, tai būdavo redakciniai pataisymai, bet kartais elgdavosi tiesiog kaip vidiniai cenzoriai, tiesiog, kad ne, šitaip negali eit. Galiu pateikt pavyzdį.

R. K. Mhm.

P. Važiavom į kolūki, reikėdavo daryti tokius nieko neįpareigojančius reportažus rudenį, kada trūksta rankų žemės ūkyje. Važiuoja miestų pramonės darbuotojai, kokie nors inteligentai, pramonės darbuotojai važiuoja bulvių kast arba obuolių rinkti, arba dar kažkokį tai žemės ūkio, nu ir aš nuvažiavęs klausiu: „Tai jums čia smagu?“ „Nu, nelabai mums čia smagu, bet ką darysi, yra tokia tvarka, maždaug mes norim padėt žemės ūkiui“. Ir klausimas mano toks: „Tai jūs parsivežat maždaug ko nors iš to kaimo – kokių nors bulvių, morkų? Jums čia įdeda, kad jūs parsivežtumėt į miestus?“ „Taip, tai aišku, čia mes visą laiką jau 10 m. su tuo kolūkiu bendradarbiaujam, labai draugiški, geri santykiai, tai atrodo lyg ir būtų gerai, kad miestas su kaimu bendradarbiauja, bet kad pasiimam ir mums duoda čia morkų arba bulvių nusipirkti, jau tas dalykas yra negerai“. „O kodėl negerai?“ „Dėl to, kad tai prieštarauja partijos linijai, tai turi būti visiškai neatlygintinas darbas, tai turi būti toks idėjinis darbas, kad mes, vykdydami partijos nutarimus, važiuojame, suprantame, kad kaimui reikia padėti, ir važiuojame kaimui padėti, bet mes iš kaimo už tai nieko nesitikim“. Tai va, tokius dalykus išėmė man iš laidos – subraukė, subraukė, pasakė: „Ne, šitas dalykas neis“.

R. K. O dažnai tokie atvejai būdavo, kad kažką išbraukdavo, neleisdavo?

P. Stabiliai. Beveik kiekvienoj laidoj būdavo, kad kažką išbraukdavo, bet aš sakau, tai buvo redakciniai pataisymai. Mes žinom, pvz., kad Glavlitas niekad nepraleis tokios medžiagos. Įdomu būtų sužinot, pvz., kiek Lietuva prikulia grūdų, bet mes bendrų skaičių negalėjom skelbt, pavyzdžiui, kad 3 mln. tonų prikulia. Negalėdavom tokių skaičių skelbti rajono mastu, kad rajonas prikūlė tiek ir tiek, ir žinojom maždaug, kodėl mums to neleidžia sakyti. Dėl to ir gal taip, gal kartais kažkas ir yra paaiškinęs mums, kad dėl to kapitalistai Vakaruose gali paskaičiuoti, kiek iš tiesų mes prikuliam grūdų, sudėjus visų rajonų tuos suminius skaičius arba kiek primelžiam pieno. Aišku, Vakarai tuos dalykus tai žinojo, bet buvo taip slepiamas prirašymas, nes paprastai tai prirašinėdavo, nebūdavo tų derlių ten tais sovietiniais laikais tokių kolūkiuose. Kaip skelbdavo, tiesiog paimdavo, matyt, kad būtų planai įvykdyti, jie popieriu prirašydavo, ir planai įvykdyti, nesvarbu, kad karvės ten negauna pašarų tiek, kiek priklauso, arba suskaičiuodavo gal, pvz., ir tų pačių sodybiniuose sklypuose žmonių prikultus javus arba primelžtą pieną, ir tada parašydavo ataskaitoj partijai, kad, reikia, planai įvykdyti. Tai tokia tvarka buvo ir mes žinojom, kad tų skaičių negalima skelbt, jeigu tu juos netyčia ir įdėsi iš neapsižiūrėjimo arba iš nežinojimo, tau tuos skaičius vis tiek išbrauks, ir tu turėsi perrašyt laidą per naujo tiesiog.

R. K. O apskritai, atėjus į radiją, buvo tikrinama, kas ateina, ar jūs apie tai ką nors žinojot, ar nebuvo išvis tokio fakto?

P. Ar buvo tikrinami žmonės, jų praeitis?

R. K. Mhm.

P. Sunku pasakyti. Aš manau, kad čia lemdavo, jeigu jau tu patekai į universitetą ir baigei žurnalistiką, ir tavęs per tą laiką neišmetė, tu gali manyti, kad tave jau ten patikrino, nes vis tiek kažkokia visuomeninė veikla būdavo, kažkur tu dalyvaudavai. Aš buvau, pvz., ir, ir, ir universiteto kultūros klube buvau, dalyvavau visokiuose ten renginiuose, organizavom istorikų dienas, melagių kermošiai, ten fizikų dienos irgi kažkokių būdu reikėdavo dalyvauti, tai aš manau, kad jie jau universitete šį bei tą išsiaiškino, ir aš manau, kad netgi stojant į žurnalistiką universitete pasižiūrėdavo, koks tai žmogus yra. Man tai labai keista, kad aš įstojau, nes aš turėjau giminių, artimų giminių, mano pusbroliis gyveno Amerikoje, du pusbroliai gyveno. Mes su jais nesusirašinėjom, nepalaikėm kontaktų, nes mano dėdė, tėvo broliis, emigravo į Ameriką 1930-1933 m. Tai buvo labai seniai, mes nelabai net ir žinojom, kad mes turim ten giminių, bet, matyt, kam reikėjo, tas žinojo, ir kažkodėl tie dalykai nekliuvo, nes jeigu būtume palikę kažkokius kontaktus, bet aš, antra vertus, aš buvau aktyvus, [...] kaip čia pasakyti, [...] praktikuojantis katalikas, ir va tas mane stebino, nes aš, mes apskritai mokykloj klasėj į komjaunimą įstojom tik tai po to, kai auklėtoja pasakė: „Neįstosit į jokias aukštąsias mokyklas ir eisit į sovietinę kariuomenę“. Bet aš niekad, net universiteto laikais, nevengdavau ir nesibaimindavau, eidavau į bažnyčią ir nemaniau, kad dėl to mane turėtų persekioti. Tai dėl to, dėl to tikrinimo sunku pasakyti, bet mane pasirinko, aš pats nelabai norėjau į radiją eiti. Aš buvau pasirinkęs iš pradžių spaudos žurnalistiką, bet dėl tarties, dėl kalbos kalbininkai parekomendavo katedros vedėjui Žeimantui ir pasakė – ten radijui, televizijoj trūksta vyrų: „Žodžiu, eisi tu“. Nu nelabai norėjau, bet tai katedros vedėjas nusprendė, ir aš ten patekau. Paskui rašiau vieną, antrą darbą kursinį iš radijo, ar gal tik vieną rašiau kursinį darbą, ir paskui diplominį darbą pasirinkau, bet jau po to, kai aš žinojau, kad radijas bus mano specialybė, tai ta specializacija buvo trečiam kurse, tai vat, o kaip ten tikrindavo, tai sunku pasakyti. Jeigu būtum kažką prisidirbęs, kažką būtum prieš tarybų valdžią viešai kažką kažkur pasakęs, tai, ko gero, tas būtų atsiliepęs, nors aš sakau, man labai keista, nes aš esu saugumo sugautas kokioj septintoj klasėj, kai šventėm Vasario 16 d., tai tas biografijos faktas, arba mokyklos vadovybė, išleisdama mane su atestatu, charakteristikoj neįrašė, arba tai saugumiečiams, saugumui neatrodė svarbu, kad ten buvau pagautas Vasario 16 d. šventimuose, tai vat.

R. K. O žurnalistikos mokymas sovietmečiu – kiek jis buvo ideologizuotas, o gal nebuvo?

P. Nu, tai kaip ideologizuotas. Mes ir socialistinių šalių žurnalistikos istoriją, su kažkokiais negirdėtais pavadinimais komunistiniais laikraščiais, mus turėdavo susipažinti su jais, o šiaip tai tas mokslas buvo ideologizuotas, kadangi, nu, ne pačios specialybės mokymasis, kadangi mes mokėmės TSKP istorijos – Tarybų Sąjungos komunistų partijos istorijos, mokėmės Lietuvos komunistų partijos istorijos. Pati istorija buvo ideologizuota tiesiog, nes visko, ką mes dabar žinom, tiesiog tose knygose, vadovėliuose nebuvo. Viskas buvo meluojama, viskas buvo kitaip rašoma, tai aišku, kad

ideologizuota, gal tiek, kad sakykim 19 a. Lietuvos istorija arba spaudos istorija buvo mažiau ideologizuota, nes tiesiog pateikiami kaip istoriniai faktai – apie „Varpą“, apie Kudirką, apie tuos dalykus, tai mes tuos tokius istorinius faktus žinojom, mokėmės, bet, pvz., apie kokią nors Keliuočio „Naująją Romuvą“ tai nebuvo nieko pasakyta. Apskritai apie tarpukario Lietuvos spaudą, žiniasklaidą nieko nebuvo praktiškai, bet literatūros daug skaitėm. Užsienio literatūra visus penkerius metus buvo, lietuvių literatūra penkerius metus, užsienio kalba penkerius metus. Tai mes daugiau galbūt mokėmės iš užsienio literatūros, iš principo skaitėm tai, kas tuo metu buvo bestseleriai ir topinė literatūra ir Vakarų pasauly – labai greitai pas mus tie dalykai ateidavo, netgi, kai iš Paryžiaus, Sorbonos universiteto stažuotės grįžo Tapinas, tai mes netgi uždraustus Sovietų Sąjungoj filmus žiūrėdavom, nes jisai buvo parsivežęs iš Prancūzijos tas filmų kopijas ir mes katedroj tuos filmus žiūrėdavom, tai buvo tokios paskaitos, į kurias ateidavo netgi kitų specialybių studentai, o šiaip tai visos studijos ideologizuotos.

R. K. O tie žurnalistikos principai – kaip būdavo pateikiami?

P. Pateikiamai jie būdavo praktikiniai principai. Tai tiesiog kažkokius tekstus reikėdavo paskaityt, kažkokius tekstus reikėdavo pamontuot. Mes praktinių įgūdžių įgavom tiktai praktikos metus, t. y. tomis vasaromis, kai mes dirbdavom mėnesį, du. Tai tiesiog pradėjom nuo laiškų redagavimo, nuo laiškų, klausytojų laiškų skaitymo, atsakymų ruošimo. Ruošdavom tokias žinutes, kas kiek prikūlė, socialistinis lenktyniavimas, o paskui važiuodavom tiesiog į vietą, pasiėmę mikrofoną ir, matyt, žinodavo, kad jeigu mums ir nepavyks, tai jie nelabai tą mūsų medžiagą buvo ir planavę, bet jeigu pavyks gerai, tai įdės kažkur į laidą – apie pieno riebumą arba kažkur žiemai neparuošta kaimo ambulatorija, arba ten kaimo ambulatorijos gydytoja labai gera, tai žmonės pasidžiaugs. Tai va tokius dalykus pradėjom daryt, o paskui po 1985 m., kada atėjo Gorbačiovas jau į valdžią, tai buvo visai kitokie, nearti dirvonai.

R. K. O, pvz., ar žurnalistikos studijose kas nors aiškindavo apie cenzūrą, kad tokia egzistuoja, ar apie tokius dalykus nebuvo kalbama?

P. [...] Hm, mes tai tuos dalykus, aš pats atsinešiau iš šeimos, iš namų, nes aš klausydavausi ir kitų radijo stočių, tėvas klausydavosi kitų radijo stočių: Vatikano radiją, „Amerikos balsą“, Pietų Lietuvoje mes galėdavom matyti Lenkijos televiziją, Lenkijoje televizija ir radijas buvo laisvesnė. Pvz., Lenkijos „Liata“, kur buvo tiesioginės gyvos laidos, tai supratimą, kuo skiriasi sovietinis mūsų radijas ir televizija nuo kitų radijo stočių, tai mes turėjom ir mes girdėjom, kad pas mus yra cenzūra, kad pas mus yra nesakoma tiesa arba sakomas melas, arba sovietinė tiesa skiriasi nuo Vakarų tiesos. Ta aš, pvz., tai atėjau jau tai žinodamas, nes tą atsinešiau iš šeimos, bet universitete mes tų dalykų negalėjom sužinot. Sakydavo dėstytojai, kad, tarkim, skaitykit tarp eilučių arba pasakydavo, kad dabar mirė Brežnevas, stebėkite, kas bus paskirtas laidojimo komisijos pirmininkas, pirmininku, tas

bus skirtas generalinis sekretorius. Mus mokė truputį skaityti tarp eilučių, ir ne viskas, kas parašyta, maždaug yra tiesa. Ne viską reikia priimti kaip absoliučią tiesą. Tą mes irgi mokėmės, bet tai nebūtinai tikrai specialybės studijose, bet tiesiog, net ir mokydamiesi literatūrą, mes turėjom išmokyti daugelio dalykų.

R. K. Bet sovietinei santvarkai tai nebuvo palanku?

P. Na, sovietinei santvarkai mes apskritai žurnalistai nebuvom tokie jau labai parankūs, nu bent kaip aš įsivaizduoju, kad Lietuvos žurnalistai, gal jie nebuvo tiek įsukti į didelę propagandinę mašiną, nes kai kurie galėjo, pvz., darydami kokias literatūrinės apžvalgas, juk pas mus irgi tiek ir mene, tiek ir kultūroj buvo neįprastų dalykų, tarkim, Vaitkaus Kauno dramos teatro gastrolės 1985 m., Vilniuje „Kaligula“ mėlynieji žirgai tokioj raudonoj pievoj, pastatymai, jie pritraukdavo tūkstančius žiūrovų, nuolat būdavo rodomi Vilniaus dramos teatre ir, ir mes sėdėdavom ant grindų, Jansonas mums parūpindavo leidimus, tai ten būdavo taip potekstėj kritikuojamas ir sovietinis režimas, jaunam žmogui tai būdavo: „O kaip čia šitaip galima, tai reiškia prievarta, režimas“. Tokie vaizdiniai, tai ir iš literatūros mes mokėmės iš tiesų, kaip atskirti pelus nuo grūdų, – kur yra propaganda, kur yra ideologija, kur yra tikras gyvenimas, kur nėra tikras gyvenimas. Na, tiesiog taip ir buvom mokomi – per literatūrą, per kiną, per meną.

R. K. Ir jūs sakėt, kad jau atėjus Gorbačiovui į valdžią pasikeitė...

P. Glasnost, Perestroika, demokratija, viešumas, demokratija. Taip, 1985 m. balandžio plenumas ir Gorbačiovas paskelbė savo doktriną, ir, o jau čia prasidėjo įdomesni dalykai, pvz., Česlovas Juršėnas, jisai buvo Marksizmo-Leninizmo universiteto lektorius, ir mums, jauniems specialistams, sakė, jisai viešoj paskaitoj pradėjo aiškinti, kuo skiriasi Gorbačiovo politinis biuras ir Gorbačiovo partija nuo ankstesnių partijų, tai yra nuo Brežnevo, Andropovo, ten Černenkos, tai paaiškino, kad jie, jie, jie daug ką keičia. Jie daug ką keičia, pvz., jie pakeitė karinę doktriną iš puolamosios į gynybinę, pasakė, kad Gorbačiovo politiniam biure yra tie, kurių tėvai buvo tremti, arba tie, kurie į partiją įstojo jau po Stalino mirties. Maždaug davė suprast: „Jūs jaučiat skirtumą, kad atėjo kita, reiškia, valdžia?“ Tai iš to buvo galima suprast, kad laikai keičiasi, ir, antra vertus, mes jau kažkaip pasimokėm ir rusų laikraščių, pvz., „Literaturnaja gazieta“ jau daug rašė apie tokius tyrimus, priešpartinius bosus vidurinėj Azijoje, karinius ešelonus, tiesiog, kurie netgi tų buvusių komunistinių sąjunginių komunistų partijų vadus nuimdavo, sodindavo arba šaudydavo, tai rusų literatūroj, aš ją skaičiau, nes mano žmona – bibliotekininkė, tai buvo labai nemažai drąsių straipsnių, ir, kas be ko, pasirodė daug, daug, daug literatūros, kuri Sovietų Sąjungoj buvo uždrausta, Sovietų Sąjunga buvo pradėjusi leisti – ir poezija, ir Bulgakovas, ir Solženycinas, ir kiti, kurie tiesiog matos, kad kritikavo tą sovietinį režimą, ypač Stalino režimą ir NKVD, KGB, ir iš to mes supratom, kad mes galim daugiau kalbėti, nors, sakykim, čia, Lietuvoj, dar visi bijojo, dar buvo nenuimti, dar ir Songaila ten buvo, ir, ir, ir

Griškevičius buvo, ir Brazauskas buvo, ir visi kiti, bet, bet mes jau supratom, kad jeigu jau Maskvoj gali patys rusai taip kalbėti, reiškia, mes galim elgtis drąsiau.

R. K. O tai kaip keitėsi radijo darbe, ar keitėsi kažkaip?

P. Mmmm, keitėsi kaip. Jau keitėsi taip, kad tu, žmogus, važiuoji... Aš prisimenu bent tris reportažus. Vienas, viena kelionė buvo į Didžiasalį, į plytų gamyklą, tas garsusis Didžiasalis Ignalinos rajone. Aš nuvažiavau ir padariau kritinį reportažą apie tai, kad žmonės nuodijami pratiškai toje gamykloje, dėl to, kad yra kūrenamas mazutas plytom išdegti, visą laiką yra pilna dūmų, žmonės cechuose dūsta, jokios ventiliacijos, suodžiai skraido ore, moterys pasakoja, kad jos negali išsivesti vaikų į lauką, negali pasidžiovinti skalbinių lauke arba balkone, nes parsineša juos... Švarius išneša, parsineša juodus, tai vienas toksai buvo, man atrodo, pirmas reportažas. Paprastai po tokių reportažų mes paskui prašydavom komentaro, nu, tuo metu tai buvo Liaudies kontrolė, dabar valstybės kontrolės atitikmuo, ir, reiškia, jie pasakė, kad taip toliau negali būt, ir jie buvo nusprendę, kad iš Baltarusijos, regis, į tą gamyklą atvesti dujas, kas, beje, kažkoku būdu buvo jau ir atsitikę. Tai buvo maža žurnalisto pergalė prieš sistemą, kuri toleravo tokią, nu kaip, ne prieš sistemą, bet prieš tvarką, kai sistema toleruoja tokias darbo sąlygas. Kitas reportažas panašus buvo iš Plungės, dirbtinių odų gamyklos, man regis, ar iš Telšių, kur irgi važiavom kaip ir vykdyti partinės užduoties, irgi būdavo priimami tokie partijos Centrinio komiteto plenumų nutarimai, kaip pasiruošti žiemai, kad gamyklos būtų langai užsandarinti, kad būtų sutvarkytas šildymas, kad žmonėms būtų kiek įmanoma padoresnės sąlygos. Aš nuvažiavau, nieko šito neradau. Tai buvo atspirties taškas. Važiuoji, ir plenumas nutarė, kad reikia sudaryti normalias sąlygas žiemą dirbti. Nu, nuvažiuoji, žmonės nelabai dar ir kalba. Su paprastu mikrofonu aš įsirašiau, paskui tiktai moteris pastebėjo, sako: „Jūs čia vis tiek įsirašinėjot, ir leiskit, kaip bus, taip bus“. Taip, ir po to kažkokia reakcija būna, po to jau buvo, jau tada partinė nomenklatūra, matyt, buvo išsigandusi, kad bet kuriuo atveju jie jautė, kad juos pašalins atėjęs Gorbačiovas, ir naujoji valdžia, bet jeigu jie dar kažko nepadarė arba juos užklumpa žurnalistas, jie buvo išsigandę, jie bijojosi žurnalistų, kad po kiekvieno tokio reportažo kažkieno galvos lėks. Tai vat mes, aš asmeniškai jau negaudavau tokios užduoties, bet mano tokie reportažai jau praeidavo.

R. K. Bet jie vis tiek turėjo praeiti redaktorius, gaut Glavlito parašą?

P. Taip, taip, Glavlitas, jis, be kita ko, nelabai kišosi į tą problematiką. Glavlitas netikrino, ar tu kritikuoji, nu gal jie žiūrėdavo anksčiau, ar tu kritikuoji, prie Gorbačiovo aš neprisimenu, kad Glavlitas būtų prie manęs prikibęs dėl to, kad aš kritikuoju gamyklą. Jeigu aš būčiau pasakęs, kad už tai, kas dedasi tose gamyklose, yra atsakinga ir kalta partija, taip, gal būtų šitą sakinį išmetę, bet kadangi mes atsiremdavom, kaip pasakė Gorbačiovas, Gorbačiovas pasakė šitaip, Gorbačiovo naujoji politika numato, tai mes atsiremiam kiekvieną kartą į tą sakinį – valdišką, trafaretišką sakinį. Tiesiog plenumė Gorbačiovas pasakė, kad, įgyvendinant maisto programą, ten tuo metu 1985 m. ar 1986 m.

buvo įgyvendinama maisto programa, nes Sovietų Sąjungoj trūkdavo maisto, reikia, kad pavasarinės sėjos metu kaimo parduotuvėse būtų visos būtiniausios prekės, kad kaimo žmonėms nereikėtų važiuoti per darbymetį į rajoninę parduotuvę, į rajono centrą. Ir mes irgi išvažiuojam iš Liaudies kontrolės su kažkokiu žemės ūkio skyriaus, išvažiuojam, pervažiuojam pusę rajono, nieko viso šito neradom – nei plaktukų, nei vinių, nei dešrų, nei gaiviųjų gėrimų – nieko, kas buvo numatyta tame sąraše, mes neradom, ir aš tada sakau: „Plenume Gorbačiovas pasakė šitaip. Mes nuvažiuojam, tas dalykas neįvykdytas“. Ir jau mes galėjom duoti tokius reportažus. Mūsų tie skyrių vedėjai ir vyriausi redaktoriai, jie nebuvo pasikeitę, tai nebuvo tokie staigūs pasikeitimai Lietuvoj, kaip kad jau buvo įvykę Maskvoj, sakykim, bet jie sukandę dantis tiesiog praleisdavo, nu ką gi – geras reportažas, reikia kritikuoti, bet jeigu kalbant apie Glavlitą, jie nesikišdavo į tuos dalykus. Tai jie manydavo, kad tai redakciniai dalykai. Jeigu aš būčiau pasakęs, kad Tarybų Sąjunga ir Komunistų partija ar Gorbačiovas asmeniškai atsakingas už tai, kas dedasi čia Lietuvoj, kad trūksta maisto, visa tai būtų išmetę, ir mane būtų išmetę.

R. K. Kaip buvo tampama apskritai redaktoriais ir kaip karjera buvo daroma radijuje?

P. Aš pats buvau, nu, priimtas korespondentu, paskui buvau, tapau redaktoriumi, vyresniuoju redaktoriumi ir vyriausiuoju redaktoriumi.

R. K. O kelintais čia metais?

P. 1985 m. buvau priimtas korespondentu, 1987 m. tapau redaktoriumi, tai reiškia jaunesniuoju redaktoriumi, toks, kuris gali turėti vieną laidą per savaitę, paskui vyresniuoju redaktoriumi, nepamenu, ką tai reiškia, tik tiek, kad didėjo gal dešimčia rublių atlyginimas, ir paskui vyriausiuoju redaktoriui.

R. K. Bet čia dar apie sovietmetį kalbam?

P. Čia apie sovietmetį, iki 1990 m. Vyriausiuoju redaktoriumi, tiesa, aš tapau 1992 m., jau po Nepriklausomybės atkūrimo, kadangi labai aktyviai mes, jaunimas, reiškėmės nepriklausomybės dalykuose. Tai jau buvo prasidėjusios gal nuo 1988 m. tiesioginės laidos, aš buvau vienas iš tų, kuris nebijojo tiesioginių laidų. Buvo tokia laida „Klausiame-atsakome“, tada su klausytojais, klausytojai galėdavo skambinti, užduoti klausimus, ateidavo tie patys valdžios atstovai tiesiogiai į laidą, tiesioginę transliaciją, žmonės skambina, jau galima užduoti klausimus, tai mes kadangi buvom aktyvistai, aktyvesni, tai mus pastebėjo ir kažkokia nematoma ranka mus vis pastumdavo į priekį. Tai buvo vyresni kolegos, ar tai buvo naujai besikeičiantys radijo ir televizijos vadovai. Po Janučio išėjimo kaip ir keitės, jau atėjo jaunesni – Kuolelis, Tapinas, kiti, daug jų buvo – Kaušpėdas... Nu, žodžiu, jau dabar sunku ir prisiminti, bet taip, po Janučio išėjimo ir jau po Nepriklausomybės paskelbimo, jau aišku, kad jaunus stūmė į priekį. Viena, kad mes ir patys stengiamės ir daug darėm, nes turėjom ir tos energijos, užsidegimo. Antra vertus, tokia buvo ir partijos doktrina – keisti. Jau

pradėjo keisti rajonų partijų sekretorius, jau mes tada džiaugiamės, kai prasidėjo Sąjūdis, Sąjūdžio grupės ypač pradėjo veikti rajonuose, ir Sąjūdžio grupės pradėjo aiškinti, ryškinti visus trūkumus, kas ko prisivogęs, ką negero padaręs praeity, žodžiu, tai kildavo į viešumą, buvo „Sąjūdžio žinios“, jau buvo pradžioje kai kurie ir laikraščiai. Tai praktiškai mano karjeros pradžia – 1985m. iki 1988 m., 1989 m. – gyvos tiesioginės laidos, tai aš dirbau su tomis juostinėmis, įrašomomis apie trejus metus.

R. K. Mhm, o tas tapimas iš korespondento į redaktorių, vėliau – vyresnįjį redaktorių. Ką reikėjo daryt, kad kiltumėt tais karjeros laiptais?

P. Tiesiog gerai dirbt, rodyt kažkokios iniciatyvos, galbūt netgi tai, kad tu visą laiką priešinaisi vyresniųjų nuomonei, buvo, aš manau, buvo tokia radijo direktorė Zabulytė, jinau buvo mano diplominio, ar diplominio, ar kursinio darbo, aš dabar neatsimenu, vadovė ar pavaduojanti darbo vadovą, ir kadangi aš gerai universitete mokiausi, jinau gal ir po dviejų praktikų pastebėjusi, kas aš visai neblogai padarau, ten ir tuos skundus tiriu, pienas, nu, blogai nustatomas pieno riebumas, nu, neišasfaltuotas kelias, tai prasidėjo tie tokie smulki, ta tokia kritika, jinau buvo leidžiama ir sovietmečiu. Pvz., tu negali kritikuot partijos, bet tu gali kritikuot žmones, kurie nesilaiko bendrai nustatytų gyvenimo gerėjimo rodiklių. Jeigu pasakyta, kad gretimam kaime išasfaltuotas kelias, o čia žmonės gretimam kaime to išasfaltuoto kelio neturi ir taip gyvena, ir tu gali kritikuoti. Man visą laiką neatrodė padoru kalbėti tik ditirambus partijai, paprastai to ir nebuvo daroma, bet stengdavausi, man būdavo įdomu padaryt kažkokią kritinę medžiagą. Nu, aš taip nuo 1985 m., paskui pramonės skyriuj. Nu aš jau minėjau tuos tokius reportažus, paskui, man atrodo, kad aš lyg premiją buvau gavęs respublikinę tarp radijo-spaudos žurnalistų, ir kadangi Zabulytė buvo tas paskutinis žmogus – radijo direktorė, po skyriaus vedėjo ir vyriausiojo redaktoriaus, jeigu aš nepralaušdavau šito barjero, aš eidavau su visais tekstais pas Zbulytę, tēkšdavau ant stalo ir sakydavau: „Kodėl šitos medžiagos negalima praleisti, jeigu Gorbačiovo Perestroika jau prasidėjo?“ Nu, gal va tas dalykas – įžūlumas, noras atsikirtinėti tiem vyresniems kolegoms, šiek tiek purkštavimas prieš tą pačią sistemą, gal atkreipė jų dėmesį, tiesiog ir pamažu ten kas dvejus metus, kas trejus metus tave ten, mes to nevertinom kaip ir paaukštinimo, tiesiog tu korespondentas, neturi laidos, važinėji po visą Lietuvą, darai kažkokias nedideles medžiagas, praeina kažkur dveji metai – tai gal tu daryk, ir laidą paimsim, duosim mes tau kokią savaitinę laidą, o paskui vyriausioju redaktorium tai aš tapau praktiškai tikrai per Sąjūdžio, Nepriklausomybės laikus. Iš tiesų buvau vienas iš pirmųjų, kuris pradėjo tiesiogines laidas vesti.

R. K. Mhm, ir kaip buvo su tom tiesioginėm laidom?

P. Gerai.

R. K. Kaip jos atsirado išvis?

P. Atsirado iš tos pačios Perestroikos, iš noro išbandyti kažkokį žanrą, sakau, nebuvo nė vienos gyvos laidos, išskyrus žinias.

R. K. Bet jūs patys sugalvojot tas tiesiogines laidas?

P. Man atrodo patys, nu buvo tokia kompanija jaunų žurnalistų, sako: „Padarom laidą tokią „Klausiame-atsakome“. Čia buvo sukviesti visi žurnalistai, techninis personalas, nes nieko anksčiau nebuvo. Man atrodo, pirma laida buvo pasijungimas su Šiauliais. Šiaulių studijoje sėdėjo ten kažkokie partijos veikėjai, mes turėjom kalbėti apie tai, kaip ten žmonės gyvena, žodžiu, apie aplinkosaugos dalykus, dar kažką, apie, apie, galbūt ten ir partija jau kritikavo tuo metu, nes galima buvo paskambint. Aišku, kaip ir dabar yra tam tikra kontrolė, kad ten nenusišnekėtų žmogus, ar nepradėtų ant tavęs varyt, ar nepradėtų keiktis, kažkoks žmogus buvo prie telefono, bet va taip ir prasidėjo. „Klausiame-atsakome“ – tai yra tos pačios Gorbačiovo paskelbtos „Glasnost ir demokratija“, dalis turėjo atsirasti, aš nežinau, aišku, kadangi atsirado tokia laida, matyt, jau vadovai buvo supratę, kad tokios laidos, aš šito dalyko nežinau, kad šitos laidos yra kažkur kitur, kažkur Maskvoj, tokios panašios tiesioginės laidos vyksta, nes nepamirškim, kad ir partijos suvažiavimai iš Maskvos tiesiogiai buvo transliuojami per televiziją, ir pas mus buvo transliuojami jie, tie dalykai jau buvo tiesiogiai transliuojami ir, matyt, paskui pamažu persimetė ir į tiesioginį eterį, rengiant kitas laidas, ne vien tiktai partijos suvažiavimai buvo tiesiogiai transliuojami, bet, matyt, pamatė, kad įgyvendinta Gorbačiovo Perestroika, reikia sukurti kažkokią tiesioginę laidą. Matyt, iš pradžių ataskaitai, vat pateiksim ataskaitai, kad pas mus yra. Ar tas nurodymas ėjo iš Lietuvos Centro Komiteto ideologijos ir propagandos skyriaus, ar jisai ėjo iš Maskvos, nes mes dar iki Nepriklausomybės atkūrimo, tas radijo televizijos komitetas, jisai priklausė ir Maskvos centrinei organizacijai.

R. K. O kai jūs palyginat, vis tiek jūs atėjot dirbti tuo lūžio momentu, ir kiti žmonės, kurie dirbo iš seniau, kaip jiems tas visas perėjimas vyko?

P. Kai kuriems buvo labai sunku, jiems buvo labai sunku susitaikyti su tuo, kad jų laikas praėjo, mums tai buvo gerai.

R. K. Bet o galvojant apie tą cenzūros visą mechanizmą, ribų bandymą. Kiek jie bandė, seniau dirbantys žmonės, tai daryti?

P. Ką jie bandė laužyt?

R. K. Mhm, ar bandė iš vis?

P. Aš manau, kad, ko gero. Aš galėčiau pasakyti apie didesnę dalį tų žmonių, su kuriais dirbau, galbūt tikrai – ar skyriaus vedėjas ar vyriausias redaktorius – pagal savo pareigas, bijodamasis dėl savo darbo, gal jie ten apsidrausdavo, išbraukdavo daugiau negu reikėjo išbraukti.

R. K. Čia jau tuo lūžio metu ar anksčiau?

P. Dar galima kalbėt apie kokius 1984-1985 m. Paskui lūžio metu jie labai sunkiai išgyveno šitą dalyką, kad, pvz., mes, jaunimas, veržiamės ir sakom, kad reikia važiuot į kokį nors Panevėžį, ten nuimtas pirmasis sekretorius. Mes sakom nuimtas, nes, be abejo, ta reforma, Perestroika nuo 1985 m. ėjo iš viršaus į apačią – nuiminėdavo sąjunginių respublikų partinius bosus, paskui tas prasidėjo čia, Lietuvoj. Žodžiu, nuvažiuojam, mes darom ten, kad ateitų arba partijai pradėtų vadovaut, ar rajono valdžiai pradėtų vadovaut žmogus, kuris ateina su Sąjūdžiu, pvz., iš tremtinių, iš mokytojų, iš inteligentijos, tai jiems buvo tai sunku, kad mes važiuojam, šnekinam tuos naujuosius žmones, kurie keičia sovietinę nomenklatūrą. Jiems tai buvo sunku. Gal jie, turėdami patirties, bijojosi, kad nu va, maždaug čia ne pirmą kartą yra atšilimas, tas atšilimas buvo ir prie Chruščiovo, ir paskui ateis vėl represijų metas, jeigu mes čia dabar pasiduosim tokiam vėjavaikiškam entuziastui, kaip čia jaunimas elgiasi, tai ateis laikas ir su mumis susidoros.

R. K. O kodėl jūs nebijojot?

P. Aš taip išauklėtas buvau. Aš tą atsinešiau. Aš dar kartą kartoju – aš gerai mokiausi vidurinėj mokykloj, universitete, ir plus aš iš šeimos atsinešiau. Tiesą sakant, nelabai aš ko ten bijojausi ir mokykloj. Dažnai mano pažymiai trimestre būdavo visi penketai, bet pažymys už elgesį – nepatenkinamas, nes aš vis laiką atsikalbinėdavau, man neatrodė teisinga, kad man bando išaiškinti, kad aš negaliu eiti į bažnyčią ar dar kažką, pradeda šnekėti prieš mano įsitikinimus, tai aš tada atsikalbinėdavau ir už tai gaudavau nepatenkinamą elgesį.

R. K. Bet jūs nebijojot kažkokių represijų?

P. Ne. Jau man atrodė už Vasario 16 d. yra represija, aš nuvažiavau su savo charakteristika užsiregistruoti į karinį komitetą, kada ten, šešiolikos metų reikia pirmą kartą užsiregistruoti, toksai senas papulkininkis į mane pasižiūrėjo, sako: „Aš nežinau, ką tu ten prisidirbai vidurinėj mokykloj, bet aš matau, kas parašyta charakteristikoj, žodžiu, tu stenkis įstoti į aukštąją mokyklą, kad nepatektum į sovietinę armiją, nes kitu atveju tu pateksi į povandeninį laivyną ir tavo gyvenimas bus trumpas“. Tai aš nežinau, po viso to tas praėjo, aš baigiau vidurinę mokyklą, nepaisant visko, aš įstojau į universitetą, ir gerai tą universitetą baigiau, ir gavau tą darbą, nors buvo vienas susitikimas, kontaktas čia, mūsų įstaigoj, kadru skyriaus darbuotojas, kuris palaikė ryšius su KGB, mūsų įstaigą kontroliavo ir KGB karininkas, kuris čia buvo dirbantis žmogus, sėdintis mūsų patalpose, buvo susitikimas, kada kvietė bendradarbiaut su KGB, dirbti KGB, tiksliau nebendradarbiauti, bet dirbti su KGB, tai buvo vienas vienintelis kontaktas su KGB. Aš pasakiau, kad ne, nes jeigu aš sutiksiu ten dirbti KGB, tai mane tėvas išvarys iš namų arba numirs, tai, žodžiu, man, kodėl aš nesibijojau, todėl, kad tokie įsitikinimai. Tiesą sakant, jauno žmogaus dabar paklausk, ar jisai ko nors bijosi? Jis irgi pasakys: „O ko man bijot? Aš nieko nesibijau“.

R. K. O su tuo KGB taip ir pasibaigė, pasakė, kad ne, ir viskas?

P. Jo. Pasakė, nu, jūs dar pagalvokit, gal mes su jumis susisieksime. Ten buvo tokia istorija. Aš buvau, 1985 m. vedžiau, 1986 m. pirmoj pusėj gimė man dukra, ir aš neturėjau kur gyvent, nes man nedavė čia radijo-televizijos bendrabučio. Sakė, jeigu tu būtum viengungis, tai mes tau duotumėm bendrabutį, bet kadangi tu vedęs ir dar turi vaiką, tai mes tau bendrabučio neduodam ir, žodžiu, aš pradėjau kelt vėją. Aš pasakiau, kad aš pasiimsiu savo mergaites ir žmoną, ir nueisiu prie vykdomojo komiteto badaut. Tai paskui aš, tiesą sakant, tą bendrabutį gavau ir KGB karininkas sako: „Girdėjau, kad čia tau labai nesiseka su butu, su gyvenamuoju plotu, tai ateik pas mus – maždaug mes čia tau ir butą duosim, ir viską, žodžiu, iš kažkur buvo sužinojęs. Matyt, apie mane tokį papasakojo čia gal iš kadrų skyriaus ar iš kur, paskui jie galvojo, kad galima užverbuoti, žmogus paprastai užsiverbuodavo dėl geresnių gyvenimo sąlygų ar dėl darbo sąlygų, tai tuo ir baigėsi. Bet, man atrodo, tas susitikimas gal buvo kokiais 1989 m. ar kada, kad jau atėjo ta Nepriklausomybė. Tiesa, tas KGB karininkas paklausė, sakė: „Kodėl tu savo dokumentuose nenurodei, kad turėjai giminių, kad turi giminių Amerikoj?“ Jie dažnai gaudydavo ir šantažuodavo tuo, kad tu turi giminių Amerikoje. Tai aš pasakiau, kad mano dėdė, tėvo brolis, yra miręs, o su pusbroliais kontakto nepalaikom, tai iš teisų taip ir buvo, nes amžiaus skirtumas didelis yra tarp manęs ir mano pusbrolių.

R. K. Apskritai tokių bandymų daugiau verbuot radijų buvo?

P. Manęs niekas daugiau neverbavo, ir neverbavo, kad tu bendrauk su mumis, ir va įskųsk kažką. Manęs dėl to nekalbino. Mane kalbino pereiti į KGB, tiesiog pačią tą jų įstaigą, bet manęs neprašė, kad tu važiuosi į užsienį, tiesą sakant, užsienį niekad ir nebuvo, nebuvo buvęs, pirmoji kelionė buvo 1992 m. į Stokholmą, tai, be kita ko, tada ir (aut. mini vieno radijo darbuotojo vardą), ir (aut. mini kito radijo darbuotojo vardą) važiavo iš jaunesnių žurnalistų. Juos, matyt, vakariečiai, kurie čia bandė daryt pas mus smegenų plovimą, tad mes truputėlį pakeitėme tą savo mentalinį mąstymą, tai jie žiūrėjo irgi, kad važiuotų jaunesni, nes jie jaunesni, pamatę pasaulio, jiems pasaulis atsivėrė visai kitaip, jie čia grįžę gal ir patys kažką padarys, pastums viską į priekį, tai mes už tai. Aš, kai grįžau 1992 m., tai man ir pasiūlė 1992 m. tapti informacijos redakcijos vyriausiuoju redaktorium.

R. K. Ir baigiant dar apie tai, kiek apskritai žurnalistas sovietmečiu buvo tokia gerbiama, privilegijuota profesija?

P. Radijas ir televizija tuo metu buvo vieninteliai, nebuvo jokių komercinių radijo stočių, tai mes buvom kaip ir privilegijuoti. Turiu omeny, kad mes dirbom vieninteliame tuo metu radijuje, dabar tai yra kitaip, tu negali žinot, kuris radijas yra populiariesnis, ar mūsų, o tuo metu be jokių išlygų tai buvo vienintelis radijas, ir buvo didelė garbė dirbt radijų. Bet, antra vertus, ir man pačiam, pvz., jeigu aš būčiau labai ilgai dirbęs prie sovietų valdžios, aš būčiau, ko gero, gal ir nedirbęs, nes mano, pvz., šeimoje buvo manoma, kad bet koks bendradarbiavimas su sovietine žiniasklaida, spauda, tai yra kolaboravimas su valdžia, buvo tokie įsitikinimai, ir aš taip buvau įsitikinęs. Jeigu dirbsi žiniasklaidoj,

kuri priklauso partinei valdžiai, tai iš tiesų taip buvo ir „Komjaunimo tiesa“, tai buvo komjaunimo CK organas, „Tiesa“ buvo partijos organas, radijas-televizija priklausė, nors priklausė Ministrų Tarybai formaliai, bet aišku, kad buvo kuruojama iš Centro Komiteto. Ai ačiū Dievui, kad man nereikėjo ilgai dirbt, nes prie Gorbačiovo man atsivėrė tie keliai, ko aš ir norėjau, o tai yra dirbti, tarnauti tiesai, žmogui, tautai, ir juolab, kad nuo 1987 m. aš pradėjau ruošti tokią kultūrinę-publicistinę laidą „Abipus Nemuno“, tai jau ten atsidarė ir kiti kultūriniai horizontai su žmonėmis, kurie grįžo iš Vakarų pasaulio, čia jau leido parvažiuoti jiems ir kabėtis su senais inteligentais, jau trečtiniais, jau žmonės pralaisvėjo, jau galėjo kalbėtis truputį apie save. Tai tas laikmetis, bet aš sakau, jeigu būtų reikėję dirbt sovietmečiu ir girti sovietinę valdžią, tai mano paties savigarba, savivertė būtų labai prasta buvus, nes tėvui tas nepatiko, sovietinė propaganda ir ideologija, tai...

R. K. Bet vis tiek kurį laiką dirbot?

P. Nu, nuo 1985 m. iki 1990 m., iki nepriklausomybės, bet sakau – jau nuo Gorbačiovo laikų, nuo Perestroikos viskas pasikeitė.

R. K. Ir dar – kalbant apie tą privilegijuotumą žurnalistų. Kiek tą buvo galima išnaudoti, galbūt kažkokių prekių deficitinių gauti?

P. Buvo galima parsiduot, rengiant reportažus visą laiką buvo galima papietaut už valdžios pinigus, kokios nors ūkininko sodyboj, buvo galima gauti kažkokių prekių, jeigu tu.... Buvo vienas toks reportažas Rokiškio rajone, apie kurį aš pasakojau. Nuvežė mus, nors kaimo parduotuvėse nebuvo jokių prekių, jie sako: „Bet, žinokit, mes visų šitų prekių jau esam atsivežę į bazę ir tik nespėjo išvežiot. Važiuojam į bazę, jūs galėsit pasižiūrėt, o bazėje – ir čekiškas alus, ir „Fanta“, ir „Cocacola“. Tuo metu gėrimų taip paprastai nenusipirksi, ir užvežė, kad mes bendradarbiaujam su latviais, yra čia ir spalvotų televizorių aštuoniasdešimt ten kokiais tai metais, dabar neprisiminsiu, kad maždaug davė suprast – tu nedaryk kritinio reportažo, bet viską, ką tu čia matai, tu galėsi nusipirkt. Nu, nesakė, kad tu pirk tą televizorių, mes už tave sumokėsime, bet vien ta galimybė nusipirkt tą spalvotą televizorių, bet jeigu tu vieną kartą taip padarysi, tai kitą kartą tu jau negalėsi daryt kritinio reportažo, tas tave gali pasivyti bet kada.

R. K. Tai nebandėt to?

P. Ne.

6 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Propagandos vyr. redakcija, 2017 09 30.

R. K. Tai aš pirmiausia noriu paklausti, ar sutinkat, kad būtų įrašyta ir bus naudojama mokslo tikslams?

P. Sutinku, įdomu ir pasirašau po kiekvienu žodžiu atsakomingsai.

R. K. Kada jūs atėjot dirbt į radiją?

P. 1981 m. lapkričio 26 d.

R. K. O kokiom aplinkybėm atėjot, kaip į radiją tuo metu buvo ateinama?

P. Na, nežinau, kaip buvo ateinama, įvairiom turbūt aplinkybėm. Man tai buvo, mano kelias buvo labai toks netradicinis, nes kolega... Žodžiu, aš dirbau muziejų, vienam iš Lietuvos muziejų, ir man tiesiog pasiūlė dalyvauti radijo konkurse. Žodžiu, vesti politinio turinio laidas. Na, ir aš atėjau, ir man taip nepatiko. Taip nepatiko ne tai, kad, žodžiu, šita įstaiga, bet nepatiko tie žmonės, su kuriais aš susidūriau. Jie tokie buvo visi kažkokie pikti, susireikšminę, tokie labai, labai tokie oficialūs, o aš iš mažo kolektyvo, labai tokio šilto, gražaus ir, na, ir man pasakė, kad reiškia, kad reikės vesti ateistinio pobūdžio laidas, ieško redaktoriaus. Aišku, aš kadangi istorikas, dirbau Ateizmo muziejų skyriaus vedėju, man ta sritis buvo labai gerai žinoma, bet aš neturėjau jokios žurnalistinės patirties, aš esu tikras istorikas – istorijos ir visuomenės mokslų dėstytojas. Na va, ir aš, ir kadangi man nepatiko, aš buvau neryžtingas ir negalėjau iš karto pasakyti, ar aš sutinku dalyvauti konkurse, ar ne. Sakau: „Man reikia truputį pagalvoti“. Ir mano tas pagalvojimas truko tai, kad pokalbis vyko penktame aukšte, aš liftu nusileidau į pirmą aukštą ir vidaus telefonu paskambinau, kad aš nesutinku dalyvauti konkurse ir, žodžiu, mano kelias užsibaigė. Po penkių dienų paskambina man vyriausiasis redaktorius – Antanas Šimkūnas ir sako: „Iš visų kandidatų mes išsirinkom tave“. Sakau: „Palaukit, kaip, nes aš nedalyvavau konkurse“. Na, sako, žodžiu, mes žinom, ką tu dirbti, tavo publikacijų skaitėm spaudoje, girdėjom, kai tave, kaip muziejaus darbuotoją, kalbino per radijo laidas. Sako: „Mes išsirinkom tave“. Na, gi taip ir atėjau, žodžiu, ir nežinau tokia, sakau, (aut. juokiasi), tokie paslaptingi dalykai buvo. Pirmiausia, kad man pasiūlė tokį atlyginimą, kurį turėjo senbuviai – reiškiasi, skyrių vedėjai arba vyresnieji redaktoriai, na, ir taip va aš pradėjau dirbti toje redakcijoje ir teko, jeigu kiti būdavo ten specializuojasi, sakykim, buvo tokia, aš dirbau propagandos redakcijoje – tai ten buvo ir žemės ūkio laidos ir ekonominės laidos.

R. K. O taip ir vadinosi?

Taip, Lietuvos radijo propagandos redakcija radijų ir televizijai, kultūros redakcija radijų ir televizijai, žodžiu, būdavo jos analogiškos. Va, ir toje propagandos redakcijoje buvo baisiai daug, netgi tokia laida superinė – „Marksimo-Leninizmo radijo universitetas“ (aut. šypsosi). Na, žodžiu, tokia

buvo grynai propagandinio turinio, nu, kad ir šeimos, pvz., laida, laida šeimai irgi buvo skirta propagandos redakcijai, netgi tokia nekalta laida „Prie knygų lentynos“ – būdavo labai įdomi laida, bet irgi buvo skirta propagandos redakcijai. Tai va toks mano buvo kelias ir pradėjau 1981 m. dirbti.

R. K. Tai realiai to konkurso kažkokio nereikėjo praeiti?

P. Nebuvo jokio, jokio nebuvo, tiesiog pasakė, kad mes išsirinkom tave, nepaisant, kas ten dalyvavo. Dar aš nežinau, žodžiu, tokia paslaptis, bet aš be jokių pažinčių, be nieko ir be jokios patirties.

R. K. O jūs kada nors galvojot, kodėl va jus pasirinko?

P. Nežinau, nebuvau nei komunistas, nei komjaunuolis, nei, nei kažkuo pasižymėjęs, tiesiog nežinau, tiesiog net negaliu pasakyti šiandien, ir jokios nei pažintys, nieks, manęs nieks neprotegavo, aš esu kaimo vaikas ir niekada (aut. juokiasi) neturėjau jokio absoliučiai jokio užnugario, kad kas nors ką nors padėtų, o aš ir nepriimčiau, nes, nu, nemėgstu. Aš viską gyvenime dariau savo jėgom.

R. K. O kai atėjot į radiją, ar buvo jums pasakytos kažkokios taisyklės, ko negalima kalbėti, kaip reikėtų kalbėti?

P. Nu, žodžiu, buvo tokie bendri, iš tų bendrų susirinkimų aš supratau, žodžiu, kad čia yra, nu ir tada visi suprato, kur tu bedirbtum, ar tu spaudoj, ar radijuj, ar televizijoje, tu supratai, žodžiu, to laikmečio dvasią – ką tu gali kalbėti, ką tu, apie ką tu negali kalbėti, na, ir sakyčiau, kad buvo netgi tokia triguba cenzūra. Sakykim, buvo tokia vidinė cenzūra, kadangi tu žinojai, kiek tu gali kalbėti, kiek tu gali, kokius tu gali pašnekovus rinkti, kokias temas rinkti. Antras buvo sakyčiau toks etapas – redakcinė cenzūra, kadangi buvo skyriaus vedėjas, vyriausio redaktoriaus padėjėjas, vyriausio redaktoriaus atsakingas sekretorius ir taip toliau, ir taip toliau – tokie laipteliai. Nu, ir pagrindiniai buvo patys, pati tikriausia Glavlito, reiškia, čia buvo būstinė dviejų darbuotojų, kurie sekė kiekvieną tavo eilutę, kiekvieną žodį, nes kiekvienas garselis turėjo būti iššifruotas popieriuje, viskas turėjo būti sudėta į aplankėlę ir kiekvienas popieriaus lapelis turėjo būti vizuotas parašu. Jeigu kūrybinių darbuotojų parašai buvo mėlyna spalva, tai Glavlito – raudona.

R. K. Ir kai jūs kalbat apie savicenzūrą, tai kur buvo tos ribos, ko jūs žinojot, kad jau negalima pasakyti?

P. Nu, tiesiog labai fainą turėjau skyriaus vedėją – amžiną atilsį Stasį Patacką, kuris, nu, man tokius elementarius dalykus susakydavo, pvz., kaip tenais, na va, kaip paklausti, kaip, žodžiu, ten ir taip toliau, ir taip toliau, na, kad tuo metu, kaip pasakyti, kad, nu, ir žinojom, kaip ir žinojom ribotą informaciją, ir, sakykim, tos informacijos iš užsienio nebūdavo, nebūdavo gi interneto, nebuvo jokių šaltinių, iš kur tu galėtum, sakykim, kažką tai susižinoti. Būdavo didžiulis vienas kambarys, vadinas „Dosjė“ – tai buvo visų rajonų laikraščių, centrinių ir kai kurių žurnalų iškarpos, ir jeigu tau reikia

temos, pvz., sakykim, na, tarkim, apie Gedimino pilį, tai tu eini ten yra, žodžiu, Vilnius, architektūra, ir tu ten ieškai. Tavo būdavo pagrindiniai informacijos šaltiniai – „Dosjė“ iškarpos.

R. K. O dabar yra buvę, kad redaguodavo, kažko nepraleisdavo tokių atvejų?

Oi, čia labai dažni atvejai, labai dažni atvejai, ir, atrodo, nagrinėji kažkokią absoliučiai nekaltą temą, ir net gali taip greitai, taip užpuldavo tave, kad net nežinai dėl ko, tai, va, galiu tą vieną faktą papasakoti. Reiškia, aš, nu, kadangi ir šiaip buvau toks besidomintis visom sritim, nu, kadangi jaunas, fainas, žodžiu, ir visa kitą, ir reiškia balandžio mėnesį, artėjant kosmonautikos dienai, balandžio dvyliktą, berods, taip buvo sovietmečiu, man kilo, man susidarė tokios sąlygos, tokios galimybės, man vienas, reiškia, žmogus iš planetariumo pasiūlė tokį įdomų susitikimą. Atvažiavo labai retas svečias – akademikas Jazdovskis iš Maskvos – tas žmogus, kuris ruošė Gagariną pirmajam skrydžiui, asmeniškai kaip tėvas dirbo su juo. Sako: „Vytatai, mes galim suorganizuoti pokalbį su juo, reiškia, interviu“. Oi, aš pagalvojau, kaip įdomu, žodžiu, rusiškai puikiai kalbėjau, žodžiu, nu, ir tą tematiką daugmaž žinojau. Na, ir aš su tuo akademiku, reiškia, pasikalbėjau, tie įrašai neišlikę, aišku, viskas ten buvo vėliau, ten sunaikinta, bet labai buvo įdomus pokalbis, jis man papasakojo, pvz., labai daug detalių, čia galėtų būt atskira tema, apie, kaip reiškia, kaip buvo nuspręsta, kad žmogus gali kilti į kosmosą, kaip apskritai vyko tie pirmieji skrydžiai, bet aš galvojau, ką reikia pridėti, nu, neįdomu bus klausytis pokalbio su akademiku. Žodžiu, jis kalba kaip ir visi akademikai, nu sausiai, glaustai ir taip toliau, o radijų norisi kažko tai tokio, nu ir aš sugalvojau tokį variantą – kuo Lietuvos mokslininkai prisideda prie kosminių tyrimų centro. Žinojau tikrai nuogirdom, kad mūsų vienas iš instituto, mokslų akademijos instituto biologijos institutas, reiškia, bendradarbiauja su kosminių tyrimų centru, ir jie, žodžiu, kažkokias tai sėklytes siūsdavo į Maskvą ir ten, žodžiu, veždavo konteineriuose į kosmosą, ir žiūrėdavo, kaip ten tos sėklytės dygsta, kaip jos auga, kaip daiginasi, paskui jos grįždavo atgal ir čia stebėdavo, žodžiu, nu, vykdavo tokie moksliniai eksperimentai, mokslinės studijos. Na, ir aš pakalbinau iš to instituto darbuotojus, jie papasakojo, kokios ten tos sėklytės, kaip jos atrenkamos, kaip jos vežamos, kaip jos daiginamos – viską iššifravau, aš taip kaifavau, kad susidarė, nu, toks įdomus siužetas, 20 min. laida. Nu, ir prasidėjo. Pasirodo, kad aš padariau baisų nusikaltimą, kad atskleidžiau baisią paslaptį, negalima buvo, reiškia, transliuoti tos lietuviškosios dalies, kuo čia Lietuva prisideda prie kosminių tyrimų centro. Tos sėklytės, pasirodo, jų daiginimas kosmose buvo tokia baisi paslaptis, kad Glavlitas nepasirašė tos laidos. Žodžiu, jie skambino, skambino į centrinę būstinę (čia buvo Lenino prospekte tuo metu), tas Glavlitas. Paskui, maža buvo to, jie turėjo net skambinti į Maskvą, kad ar galima leisti tokį dalyką. Žodžiu, radijo laidoj pasakyti, kad ir Lietuva prisideda prie kosminių tyrimų centro veiklos, reiškia, ir taip toliau. Nu, ir ačiū Dievui, iš Maskvos buvo gautas leidimas, kad aš galiu transliuoti tą laidą ir ta paslaptis buvo nuimta, bet turbūt savaitę prasikankinau, nes nežinojau, ar išeis laida, ar neišeis, o laida būdavo kas savaitinė, reikėjo labai

staigiai. Nu, paskui, sakykim (aut. juokiasi), kitas toks cenzūros atvejis buvo 1987 m., mes kaifuojam, mes minim Lietuvos krikšto 600 m. sukaktį. Nežinau, kodėl taip atsitiko, reiškia, tuometinis Lietuvos radijo ir televizijos komiteto pirmininkas Jonas Januitis pasirinko auka mane, kad aš turiu nuvažiuoti į Kauną ir pakalbinti, tuo metu ir pakalbinti aukščiausią katalikų bažnyčios vadovą Lietuvoje vyskupą Juozą Preikšą apie tą katalikybės sukaktį, jubiliejų, reiškia, kaip bažnyčia ruošiasi, pasiruošusi ir kaip ruošiasi švęsti, ir svarbiausia, kad tai ne radijui daryt, o televizijai, o aš televizijoje niekada nebuvau rodęsis nei ekrane, nežinau nei kaip ten elgtis ir visa kita, ir aš tada ten tiems visiems klerkams, jo, pasakiau, kad aš nesutinku, kadangi aš nesu bandęs. Ir kodėl mane pasirinko radijo žmogų į televizijos reportažą, juo labiau, kad tas kadras turėjo eiti ne Lietuvai, o užsieniui? Ir turėjo būti padarytas čiki piki, žodžiu, kad ten oje oje. Nu, žodžiu viskas tvarkoj, nuvažiuoju į Kauną, nufilmuoju, viskas. Viskas labai gražu, idealiai pakalba vyskupas, žodžiu, ir ten trumpas buvo gal penkių ar šešių minučių toks siužetas. Gražiai sumontuojam su dengimais, su vaizdais ir skambutis iš apačios, iš antro aukšto Januitis nepatenkintas šituo, nu ir kviečia visą komandą, aišku, ir mane. Sako: „Nu, viskas tvarkoj, bet tai kaip jūs nepagalvojot apie tokį dalyką? Sako: „Reikėjo pridėti labai daug knygų, pridėti medalių, pridėti visko, kad katalikybės jubiliejui baisiai valdžia čia prisideda, ir kad čia nu žodžiu jokių trukdymų nėra, čia laisva ir, žodžiu, žmonės gali tikėti ir ten taip toliau“. Sakau: „Pirmininke, palaukit, išleistas vienas kalendoriukas, toks, kaip kad būna kišeninis kalendoriukas ant delno telpa, vienas medaliukas, kurio žmonės nematys ir vienas didelis medalis, kuris buvo skirtas kiekvienai bažnyčiai“. Nu, jisai sako: „Gerai, nu bet reikėjo pridėti jų daug ant stalo, kad atrodytų, kad daug išleista jų ta proga“. Nu, ir įsivaizduokit. Mes turėjom važiuot antrą kartą, antrą kartą turėjom važiuot į Kauną, viską perfilmuoti, pridėti daug šitų medalių, pridėti daug šitų katalikų kalendorių, žinynas toks jubiliejinis kasmetis leidinys buvo, tų kalendoriukų pridėti, medaliukų, žodžiu, kad atrodytų labai daug ir grįžom, sumontavom, va, dabar sako jau viskas gerai.

R. K. O kuriam lygmeny apskritai ta cenzūra, kaip jūs sakėt – savicenzūra, redaktoriai, Glavlitas, kuriam lygmeny jina buvo stipriausia?

P. Labai, kad jina iš redakcijos net neišeidavo, skyriaus vedėjas viską žinojo – kas galima (aut. juokiasi) ir kas negalima, pirmasis skaitydavo mano tekstą. Jis paskaito, šitą išbraukia, šitą išbraukia, šitą išbraukia, ir tai nesiginčijama, nes tuo metu nieks nesiginčijo – nei žemdirbiai, nei ekonominių laidų vedėjai, nei ideologinių laidų, sakykim, rengėjai. Skyriaus vedėjas jeigu išbraukia – viskas, nes jis, žodžiu, vėl savo lygmeny. Jeigu jis neišbraukdavo, skaitydavo tą tekstą gal penki žmonės iki montažo, tada galėdavai jau montuoti, bet reikėdavo taip montuoti, kad žodis žodin, kas yra tekste būtų ir ten, ir nebandyk apgauti, sakykim, kad ten tu pakeisi tekste arba juostoj nebus, arba juostoj bus, o tekste nebus, nes paskui vyriausio redaktoriaus pavaduotojas, atsakingasis sekretorius ar skyriaus vedėjas visada perklausydavo laidas, nebūdavo taip... Juk tiesioginio eterio nebūdavo, visos

laidos buvo įrašinėjamos, stipriai prieš laiką perklausomos ir, žodžiu, tada, jeigu yra kur neatitikimai vėl reikėdavo iškirpt, išbraukt, kadangi sukirpimų, kirpimų daug juostoj negalėdavo būti magnetinė, tai jeigu būdavo, berods, penki kirpimai, reikėdavo vėl viską iš naujo perrašyti, ir vėl, vėl viskas, žodžiu, ir, ir laidos negalėdavai montuoti tol, kol nėra Glavlito parašo su raudona varnyte, kas reiškia, kad jis perskaitytas. Žodžiu, cenzūra buvo kabinete, jau kai atnešdavai į Glavlitą, tos moterys čia dvi dirbo, tai jau jos beveik žinodavo, kad galima pasirašyt neskaičius, bet jos vis tiek paskaitydavo, kad ir mašinaliai, nu, žodžiu, jeigu ten kas nors. Nes tai įdomiausia, kad šita organizacija vadinosi vyriausioji valdyba literatūros ir meno reikalams, bet aš dirbau nei literatūrai (aut. juokiasi) nei menui, bet reikėjo viską reikėjo tikrinti per ją.

R. K. O yra tekę kažkada ir už ribų išeiti radijo pastato į kažkokį KGB būt iškvieštam ar dar kur nors?

P. Teko būti iškvieštam, ir ne kartą, jau artėjant tam šiltajam laikotarpiui, jau artėjant tam atgimimo laikotarpiui. Dabar negaliu pasakyti, ar kokiais 1985 m., ne, ne 1985 m. devyniasd... ne, palaukit, tai, žodžiu, aštuoniasdešimt kažkuriais ar šeštais, ar penktais, ar septintais metais man teko daryti tokius pasakojimus apie bandymus Lietuvoj atsikurti politinėms partijoms, berods, jeigu neklystu, demokratų partija viena pirmųjų atsikūrė – Krikščionys demokratai, paskui kitos ten tokios menkesnės ir, va, ir aš ruošiau tokius, reiškia, trumpus pasakojimus, trumpus interviu. Susiradau tų partijų tuos atkūrėjus, na, ir po pirmojo (aut. juokiasi) būtent po Krikščionių demokratų reportažo, reiškia, paruošto siužeto man, reiškia, radijo pirminink... pavaduotojas radijo reikalams – Jonas Mitalas sako: „Jūsų medžiaga, reiškia, turi, jūsų medžiaga reikia nunešti į saugumo komitetą, saugumo komitetas turi patikrinti, ar gali tokia medžiaga eiti, ar neiti“. Nu, ir, kas man beliko? Reikėjo pačiam važiuoti. Žodžiu, į saugumą, ten per tokį langelį atiduodavai tą tekstą ir, žodžiu, tada paslaptinai skambučiai paskambindavo, kada tu gali atsiimti ateiti tą tekstą, tai, nežinau, pirmą kartą tas prie to neprisikibo, o, žodžiu, atidavė per tą langelį paskaitę tą tekstą, viskas buvo tvarkoj. Dabar nepamenu apie kokią kitą partiją, reiškia, tai tada jau buvau, atėjau atsiimti aš čia, galvojau, nu, greit užšoksiau, ir iškart vėl greit išeinu. Ne, sako: „Tu turi užėiti į kabiną“. Nu, ir tada jau ten vienas žmogus jau palydėjo mane iki kabineto, o ten stovi, reiškia, trys vyrai kostiumuoti, žodžiu, labai tokia nejauki atmosfera, ir įdomu, kad labai pasimetė žmogus, kuris buvo, na, baigęs istoriją, reiškia, dviem metais vėliau už mane ir pradėjo mane mokyti, kas negerai yra šiame tekste. Na, aš šifravau tai, ką sakė žmonės, pvz., tos atsikuriančios partijos vadovo aš paklausiau, kaip dabar atsimenu, nu reiškia partija buvo panaikinta, jinai reiškia dirbo, nu, jinai buvo užsieny, žodžiu, kai kurių partijų vadovai emigravę ir tos partijos vienaip ar kitaip veikė užsienyje, ir va, kai aš klausdavau, kaip ten jos išsilaikė ir ten taip toliau, ir taip toliau, tai va toks baisus priekaištas buvo, kad sako: „Jūs, vat, neskaitot tarp eilučių, reikia skaityti tarp eilučių“. Sakau: „O kas ten parašyta?“ Nu, čia susidaro toks vaizdas, kad tos

politinės partijos tokia įtakinga jėga, kad jos čia, žodžiu, ruošiasi Lietuvoj kažką tai padaryti vos ne perversmą ir visa kita. Nežinau, iš kur man atsirado drąsos, šitai aš pasakiau, nu, labai tokią, nežinau, dabar net sunku pagalvot, kaip man taip išsprūdo, tai sakau: „Jūs skaitot tarp eilučių, aš skaitau, kas eilutėse parašyta“. Nu, ir va tada, žodžiu, sako: „Reikia atsargiai, su tokia mintim ir, nu, va kai kurias pastraipas reikėtų, žodžiu, pataisyti, nes per daug sureikšmintos, sureikšmintas jų vaidmuo ir taip toliau, ir taip toliau“. Na, ir bet tuo pokalbis neužsibaigė, tada man sako: „Taip, ir taip ponas“. Ne, tada nebuvo pono: „Draugas Markevičiau, – sako, – mes jums turim tokį prašymą“. Sakau: „Kokį?“ Aš galvoju, gal aš neberuošiu daugiau tokių interviu ir kad man nereikėtų čia vaikščioti. Sako: „Mes žinom, ką jūs dirbat, kaip jūs dirbat ir kad vat ruošiat va tokius, šitą, bet į eterį, sako, išeina ne viskas, ką jums pakalba pašnekovai. Sako: „Mes norėtumėm turėt viską, kas yra, ką jums pakalba“. Aš tada pasakiau, kad šitą, man sakau: „Aš nežinau, sakau, kaip čia galima šitą padaryt, sakau, nes tai, ką tu, reiškia, girdi, išmontuoji ir išmeti, to nieko nėra“. Tai jie norėtų, reiškia, turėt visą juodąjį variantą tos juostos. Mes jums čia ir sumokėsim, ten buvo daug tokių, toks trumpas pokalbis ir liepė man pagalvoti, reiškia, porą dienų, ir tada paskambino man į kabinetą ir (aut. juokiasi) aš tada buvau baisiai drąsus, kadangi ne kabinete, o telefonu man reikėjo atsakyti, ir aš prisiminiau kunigo tokio žodžius, kuris pasakė juos saugumiečiams, kai jį verbavo dirbti saugumui, kai jis baigė kunigų seminariją, tai jis pasakė, kad mano kultūra neleidžia su jumis bendradarbiauti. Nežinau, iš kur aš radau tada jėgų, aš tada į ragelį pasakiau: „Mano kultūra neleidžia, reiškia, va taip elgtis ir teikti jums medžiagą“. Nu, ir su tuo užsibaigė, kažkaip prie manęs toliau nekibo, toliau dirbau savo darbą, nu, ir atėjo nepriklausomybės laikai, tada jau virsmas kapitalus daugiau negu galima įsivaizduoti.

R. K. O apskritai tas darbas 1981 m., kai atėjot, ir po to jau atšilimo metu, jisai keitėsi žurnalistikos prasme?

P. Ne, nu tai labai keitėsi. Pagaliau mes buvom: aš, (aut. mini dviejų kolegų vardus ir pavardes), dar keli mes buvom pirmieji, kurie, kuriems buvo patikėtas tiesioginis eteris.

R. K. Čia kelinti metai buvo?

P. Žinokit, negaliu, čia reikėtų patikslinti. Net negaliu pasakyti, buvo „Aktualijų studija“, kuri ir dabar skamba, tai buvo...

R. K. Bet dar sovietmetis tada?

P. Dar sovietmetis, dar buvo sovietmetis, ir mes pradėjom, pradėjom tiesiogines laidas transliuot, tai buvo neįtikėtinas dalykas, žodžiu, kad tu gali, gali kalbėti tiesioginiame eteryje, jau tada nebebuvo, žodžiu, nu kaip pasakyt, aišku, buvo baisi baimė, kadangi vis tiek labai daug ką pasirašydavai, ir taip toliau, nu, kadangi mes buvom išmuštruoti, mes buvom, nepasakyčiau, kad sugadinti, bet mes buvom išmuštruoti, na, kaip cirko žirgai, kadangi tu žinai, kur turi bėgti, ką turi daryti, ką tu gali kalbėti, ką negali tu kalbėti ir, nu, pagaliau ir dabar, tu negali kalbėti, nes tu žinai, kad vis tiek vienokio ar kitokio

rezonanso susilauks tavo kalba. Pabandyk, kad ir dabar, nepriegulmingoj Lietuvoj, pavaryti ką nors ant valdžios, taigi bus, bus šiokia tokia reakcija, man atrodo.

R. K. O tematiškai daugiau buvo galima kažko pasakyti, sau leisdavot?

P. Ne, nu tai žinoma, žinoma, jau tada, artėjant tam atšilimo laikotarpiui ir visa kita, nes jau daug tokių, tokių detalių būdavo visokių, nes sakau, nu, pvz., anksčiau žmogus, nu, pvz., žmogus negalėjo dirbt. Netgi toks dalykas buvo, negalėjo žmogus dirbti labai gerai, galėjo dirbt tik gerai, buvo daug tokių visokių...

R. K. Tekste nebuvo galima sakyti?

P. Ne, ne, ir juostoj negalėjo būti, žmogus negalėjo. Buvo, buvo mėgiami, nemėgiami autoriai, žodžiu, poetai, rašytojai, negalėjai kalbėt apie šituos, žodžiu, jų neigiamas savybes, nes buvo ir, ir girtuoklių, žodžiu, ir, ir visi gi žinom ir poetų, ir menininkų, kurie vėliau ir žuvo, reiškia, per savo tas blogas gyvenimo aplinkybes ir taip toliau, ir taip toliau, nu, buvo daug, daug, daug visokiausių dalykų.

R. K. O kaip jūs jautėtės kaip žurnalistas vat žinodamas, kad yra kažkokios ribos, ko galima, ko negalima kalbėti?

P. Nu, kaip, nu, jautėmės tokie darbininkai, ir viskas. Atlieki savo pareigą, ir žinojai, na va, kai prasidėjo tas atšilimas, tai nebuvo, kad taip visi staigiai dėjo, ir ant rytojaus pradėjo kalbėti, po truputį vat bandei kažką taip pakalbėti, taip pakalbėti, žinai, o taigi, pvz., būdavo toks dalykas, kad, kaip ir mokslininkai sakydavo, mano dėstytojai, akademikai, profesoriai sakydavo – jeigu disertacijoje kuo daugiau paminėsi, kuo daugiau bus citatų iš Lenino raštų, tuo bus geresnis darbas tavo. Po to reikėdavo Brežnevą cituoti, jo trilogiją: „Возрождение“ „Целина“ ir dar viena buvo – nežinau, ir kiekvienoj redakcijoje būdavo aptarimai, kaip dabar redakcinės tarybos, redakciniai pasitarimai, pasikalbėjimai būdavo tada (aut. juokiasi) kartą per savaitę žodžiu, būdavo skaitoma „Целина“, „Возрождение“ ir dar viena knyga pagal tai reikėdavo ir laidas ruošti. Centrinio Komiteto plenumai būdavo tiesioginiai rodikliai, pagal ką turėdavo ruošti, cituoti plenumo medžiagą arba ką pasakė apie pramonę, ką pasakė apie žemės ūkį, ką pasakė apie šeimą, apie kultūrą, apie kiną, apie, apie šitą viską tu turėjai būtinai paminėt, kad taip buvo pasakyta Centrinio Komiteto plenumo, ir tai buvo, ir tai buvo, kaip dabar, sakykim, mes kuriame, sakykim, prasideda kūrybinis sezonas rudens, vasaros ir taip buvo. Taip ir būdavo ir čia. Būdavo plenumas, ir keičiasi tada programa, nauji vėjai, visa kita. Žodžiu, kas nors Maskvoje tiksliai atsitiko visi nurodymai iš karto čia. Čia tu turi aklaai įgyvendinti. Jeigu neįgyvendini, išei iš čia ir tu. Ir tu nereikalingas, nieks čia... Sakau, ginčytis tuo metu nebuvo galima ir gerbiamas (aut. juokiasi) didžiai gerbiamas mūsų pirmininkas, jis sakydavo, tokią turėjo labai gerą – čia nesiginčijama, ir viskas tuo pasakyta. Jeigu aš dar pasiginčijau, vieną kartą, sakau, ten taip ir taip, aš jums dar kartą sakau: „Čia nesiginčijama“.

R. K. O viduj jūs pagalvodavot, kad kažkaip čia gal ne taip?

P. Ne, tai, žinoma, taigi aš esu istorikas, aš gi žinojau, ypač iš tos ir tos Lietuvos istorijos dalies. Sakykim, gi mes apie Vasario 16 d. net, net neužsimindavom laidose, kad tokia diena. Būdavo toks radijo kalendorius, kaip ir dabar yra, radijo kalendorius. Sakykim, net nepamindavai, nebuvo galima, tokios datos buvo neminimos. Pats baisiausias dalykas būdavo, atrodo, tokia nekalta visiems šventa diena – Lapkričio pirmoji. Nieks apie tai nekalbėdavo, nebuvo galima. Paskui jau kažkaip artėjant Atgimimui, atšilimui jau buvo tada, kada kunigai pradėjo organizuoti, reiškia, paskui toks „Romuvos“, reiškia, sambūris organizuodavo Vėlinių paminėjimą. Na, ten skaitydavo poetų eiles ir visa kita, tai vat, bet apie tokius dalykus sovietmečiu nebuvo galima, neegzistavo tokios, reiškia. Egzistavo tiktai Konstitucijos diena, egzistavo tiktai Revoliucijos diena, vat, ką greit minėsime – Šimtmetį, ir taip toliau. Vat, artėjant tom datom, tai jau čia buvo vajėtau – atskiros programos, atskiros laidos, atskiros ataskaitos duodamos Centro Komitetui ir visom kitom institucijom. Nu, panašiai yra ir dabar.

R. K. O kaip atrodo, kas buvo geras žurnalistas sovietmečiu, radijo žurnalistas?

P. Nu, buvo baisiai daug talentingų žmonių čia. Sakykim, turėjo geras įžvalgas, gerus balsus. Gerus, gerus, daug gerų sumanymų, nu bet jis nė vienas negalėjo išsišokt. Nu, nė vienas negalėjo, nebuvo nė vieno, kuris galėjo, nu, vat, kad galėtų būti kaip pavyzdys, pradedant sportu, baigiant aukštąja politika. Visi buvo tarsi suniveliuoti, kad, nu, visi tokie. Tokie, tegu neįsižeidžia kolegos, bet tai buvo tokia pilka masė. Ir, vat, galėčiau iš tų, sakykim, čia irgi, artėjant Atgimimui, tai vat (aut. mini kolegos vardą), kuris pradėjo drąsiai kelti, nu, tokias maištingas mintis, kad vat valdžia negerai elgiasi, kad va tokį ir tokį ministerį reikėtų pasodinti, tokį reikėtų atleisti, žodžiu, ir taip toliau, tai vat išskirčiau gal tiktai vienintelį jį.

R. K. Bet jeigu kalbėtumėm apie savybes, kokių tų savybių turėjo turėt sovietmečiu žurnalistas geras?

P. Nu, kaip tų savybių, kaip pasakyt, aš nežinau, tiesiog, nu, buvo, matot, sakykim, anksčiau manyčiau aš, sakyčiau, kad anksčiau žurnalistai buvo labai stipriai parengti, labai gerai mokėjo lietuvių kalbą, labai buvo gera dikcija, labai buvo geras, tiesiog labai aukštas išsilavinimas. Dar vat, sakykim, radijui buvo, ir televizijoje buvo tokia, reiškia, įdomi specifika, tegul neįsižeidžia žurnalistai, čia buvo sako, kad Janučio sumanymas, kad žurnalistas nėra profesija, ir jis rinkdavosi, tarkim, jeigu yra kultūrinė laida, tarkim, apie, apie prozą, poeziją, tai turi redaktorius būti, reiškia, arba rašytojas, arba šiaip, jeigu meno laidoj, tai turėtų būti reiškia menininkas, jeigu apie baletą kalbėti, tai baletu išmanytojas. Ne redaktorius, o balerinas, ir buvo tokių. Pvz., jeigu muzikoj, tai buvo profesionalus muzikas ir taip toliau, ir taip toliau, ir žemdirbių laidas ruošė tiktai baigę žemės ūkio institutą ar akademiją, kaip jis tuo metu vadinosi, pramonės taip pat, kurie buvo baigę, pvz., pramonės ekonomiką Vilniaus universitete, ir buvo jie visi specialistai, o jau tos žurnalistinės išmonės, kadangi jos tuo metu

nereikėjo daug, tai jos tiesiog buvo galima išmokti. Ir, ir vat labai daug žmonių, jeigu patikrintum, pradedant kažkuo ir baigiant manim, tai yra ne žurnalistai, o savo srities specialistai, kviesti čia dirbti, ir po to jau tas žurnalistines visas, žurnalistinius įgūdžius įgiję čia.

R. K. O šiaip žurnalistai radijo privilegijuota klasė buvo tuo metu?

P. Uoj ne, neturėjom jokių privilegijų, vienintelė privilegija buvo būti Žurnalistų sąjungos nariu ir, ir mokėti mokestį, ir iš to nieko negaut. Nebuvo jokių privilegijų, nieko, nieko negalėdavai ir, sakykim, kaip dabar žurnalistas, tu gali afišuotis, kad aš esu žurnalsitas, tu esi žinomas, tu girdimas ir taip toliau, ir dabar radijų mažiau, bet ypač televizijos žurnalsitai, tai žvaigždės, jeigu ne visos, tai kas antra. O šiaip radijo, nors ir buvo labai talentingų žmonių, ir dabar yra super talanetingų žmonių, bet juos vertina tiktai žmonės, klausytojai arba žiūrovai, o taip, kad tu jaustumėsi kažkokiu ir būtum čia ypatingai pagerbtu ir ten taip toliau, tai ne.

R. K. Bet girdimumo momentas tuo metu buvo didelis?

P. Buvo labai didelis, buvo didžiulis. Tai buvo vienintelis radijas. Pradėjau dirbti, kada buvo vienitnelis radijas Lietuvoj. Paskui komercinės stotys, kai atsirado, tai, tarkim, mūsų „Aktualijų studija“, ryto laida, jau, jau kai atsirado „Radijo centras“, „M-1“, jau buvo kokios trys, keturios radijo stotys, tai mūsų reitingas klausomumo buvo toks, kad, sudėjus visų kitų į vieną krūvą, nesiekdavo mūsų klausomumo, nes „Lietuvos radijas“ buvo klausomiausias, ir ilgą laiką, ir aš manau, kad dabar yra klausomiausias, labai klausomas – ne klausomiausias, bet labai klausomas, dėl to, kad nebuvo pirmiausia kitos alternatyvos, ką paklausti, o dabar aš, va, kai bendrauju, pradedant kaimo žmonėmis, baigiant miesto inteligentais, mus klauso už informacijos patikimumą. Aš dar paprovokuoju specialiai, sakau: „Čia va tokia, čia muzika ir visa kita“. Ne, norint gauti patikimą informaciją, jie klausosi „Lietuvos radijo“. Vat, už tai myli, jau nekalbant ten apie žmones, balsus ir žvaigždes, ir taip toliau, bet už patikimumą. Tai yra didžiausias, man atrodo, įvertinimas.

R. K. Ir kai jūs iš dabartinės perspektyvos žiūrit į tą sovietmetį ir apskritai, kaip viskas tuo metu veikė, ta cenzūra, kaip vat dabar žiūrint atrodo?

P. Žinai, aš vis dėlto pasakyčiau, kad ,nepaisant mūsų to, kaip pasakyti, gniuždymo, niekinimo tuo metu ir taip toliau, bet, žinokit, vat, aš nežinau, galbūt neteisingai būsiu suprastas, bet, žinokit, tai buvo gera mokykla, jinai kažkaip labai užgrūdino. Dabar supranta žmogus, ateina ir va tu, ir kiti, jūsų nieks neužgrūdino, jūsų nieks neturėjo, jums viskas labai lengvai ateina, supranta dabar viskas pyst sumontuoja, išmeti iš kompiuterio, viską, žinai, matai, labai staigiai viskas verda ir labai greitai rezultatas yra pasiekiamas. Mes turėjom, žodžiu, tą per tą kančią viską iškentėt, ir aš manau, kad tai irgi, žodžiu, kažkuo tai užgrūdina, ir nesakyčiau, kad tai viskas, kas buvo, ten buvo taip ir blogai. Mus tas laikmetis išmokė galbūt atsakomybės tokios, turėti jausmą ir atsakomai žiūrėt į savo pareigą, į savo darbą, ką tu darai. Na, o dabar tas, vat, gyvenimo tempas, tas skubėjimas tiesiog

atpalaiduoja žmogų, na, ir vat, žiūrėkit, kiek ir tiesioginiame eteryje, netiesioginiam praslysta tokių visokių, na, aišku čia valstybės perversmo nieks nenori padaryti ir taip toliau, bet vat tokių šiukšlių, tokių, tokių, tokių visokių nesusipratimų, kas pasitaiko eteryje, tai, nu, neturėtų būti, nes aš, pvz., tris kartus stažavausi Danijos radijuje, ir tai, ko mus išmokė, aš labai daug ko pasigendu mūsų tarp daugelio transliuotojų, kaip kad ir mums galima pritaikyt kai kuriuos biškį, nu reikia biškį reikia tokios savitvardos, nuovokos ir, ir atsakomybės.

7 Priedas. Interviu su skyriaus vedėju/a. Informacijos vyr. redakcija, Respublikinės informacijos ir nestudijinių transliacijų skyrius, 2017 10 31.

R. K. Tai pirmiausia noriu paklausti, ar sutinkat, kad būtų įrašyta ir mokslo tikslais bus naudojama?

P. Tai sutinku, nes nebijau nei savo balso, nei pavardės, nei to, ką aš pasakysiu. A, dar kaip kunigui komuniją gausiu paskui, kai pasibaigs?

R. K. Komunijos negausit.

P. Ne? Paplotėlio gaila, iš tavo rankų būtų skanu.

R. K. Kada jūs atėjot į radiją?

P. Neatsimenu, 1965 m. 1965 m. turbūt.

R. K. Ir kaip atėjot, ar pakvietė, ar pats atėjot?

P. Ne, nutariau, kad radijas yra mano pašaukimas, jau buvau bandęs, nuėjau, ėmiau zonuoti, kaip tai padaryti, buvo labai sunku, tai vyko Kaune, nes nebuvo vietų, o paklausa, kaip ir dabar, buvo nemaža. Na, ir kai vienas iš ten dirbusių žmonių pasimirė – Česlovas Ambraziūnas, vieta atsilaisvino, o aš jau buvau, kaip sakoma, užsirekomendavęs, tai mečiau ankstesnę galimybę tobulėti kitoje srityje ir nuėjau, ir dirbu iki šiol su tam tikromis pertraukomis.

R. K. Ir sovietmetis buvo tuo metu, kai atėjot į radiją. Ar jums atėjus kažkas pasakė, ko galima, ko negalima sakyti?

P. Ne, tai čia mes taip vulgarizuojam tokiu klausimu situaciją. Jau aš esu gimęs tarybiniais laikais, 1944 m., ir gyvenant toje sistemoje – augant, mokantis, studijuojant, dirbant, domintis visa kuo, žinai, kur gyveni, ką gali, ko negali – lygiai taip pat, kaip ir šiandien, kada politinė sistema pasikeitė, tu privalai žinoti, ko, ką gali, ko negali, ir kaip ir tada, taip ir dabar yra labai daug, ko tu negali, ir nesiimi daryti to, nes tau tai gali vienaip ar kitaip atsiliepti. Tai yra sistemos nubrėžti rėmai ir čia nieko nei naujo, nei įdomaus aš nepasakysiu. Reikia prie jos taikytis, kitaip ji tave sudoros vienu ar kitu atveju.

R. K. Sakot, kad buvo rėmai. Kur buvo tos ribos, kad jau negalima?

P. Na, buvo apibrėžtos temos, jeigu dabar, nors yra bendrų temų, kurių nebuvo galima tada, ir labai jos nepageidautinos ir dabar, pvz., Rainių žudynės. Tais laikais buvo nenaudinga kalbėti, nes tai buvo tarybinių karių, įvairių čia užsilikusių agentų sadizmas – nepaprastas, žiaurus, nesuvokiamas sadizmas, ir dabar tai yra labai nenaudinga, ir niekur apie tragediją arba Rainių žudynes nieko nekalbama, nors visko yra – ir literatūros, ir žmonių, ir kapavietės atviros tebėra su žmonių istorijomis, vat vienas iš pavyzdžių – ir tada, ir dabar – nenaudinga. Tada buvo nenaudinga dėl vienu priežasčių, dabar dėl kitų, nes mes užgautumėm ką nors iš tų ten dalyvavusių vėlgi.

R. K. Ir kaip pati ta cenzūra vykdavo? Ar jūs pats žinodavot, ar po to kažkas redaguodavo, išbraukdavo?

P. Čia pasižiūrėjau anksčiau savo duotą interviu „Balsui“ kažkokiam portalui, dar jis turbūt tebėra. Ta cenzūra, aš niekada nesu girdėjęs tokio žodžio tais laikais. Na, buvo iš vadovėlio, iš studentavimo laikų tas terminas, apibrėžimas. Niekas kuo toliau nuo to tarybinio laikmečio, jūs jį vadinat sovietmečiu, o mus tie patys kalbininkai, kurie ir dabar yra šulai, mokė, kad tarybinis, tartis, Lietuvos taryba, tada būtų Vilniaus sovietas. Žodžiu, tie patys kalbininkai, dirbdami tarybiniais laikais, mus šito išmokė, ir tada, kuo toliau nuo tų tarybų laikų, dabartinė karta, ir tada seksiančios, po tavo kartos tolimesnės vis didesnę cenzūrą, vis didesnius ribojimus tame laikotarpyje matys tarsi mes būtume sėdėję už geležinių tvorų, už geležinių vartų ir nieko negalėję, visur leidimai. Ir kur tiktai bepatysu, visur tave nušaus arba pasodins, taip nebuvo. Tais laikais, kiek aš dirbau radijuje, žmonės nebuvo vienas kitam žvėrys, kaip ir dabar ne visi žmonės vieni kitiems yra vilkai. Ir visada atsirasdavo puikių žmonių, kurie padėdavo. Santvarkos keičiasi, bet žmogaus charakteris ir prigimtis nesikeičia. Ir patardavo, pasakydavo, tai nebuvo taip, kad tu, tave, nors galiu pasakyt vieną pavyzdį – darbas Alytaus rajono laikrašty „Komunistinis rytojus“. Jaunas redaktorius Pleskus, ateina korespondentas, mano pavardė [aut. sako savo pavardę], foto korespondentu aš ten buvau, nuotraukos ir laikraštis išspausdina raudonosios gurguolės veža grūdus, vežimai, arkliai turi uodegas, jomis mosuoja, žmonės sėdi ant maišų su grūdais patenkinti, o po savaitės mane kviečia į susirinkimą, ir rašo man papeikimą, ir visi šypsosi iki ausų, užsidirbai, nes tu nufotografavai iš tremties paleistus banditus, kurie su ginklu rankose kovojo. Dabar tai būtų partizanai, disidentai ir visi kiti patriotai, už tai, kad aš, matyt, turėjau suprast, niekas negalėjo man prieštarauti. Bet, sako, taip reikia, tave reikia nubausti, nes taip pareikalavo saugumo įgaliotinis rajone. Na, nubaudė ir visi juokėsi, ir po mėnesio tą mano bausmę panaikino, bet taip reikėjo, tai va, buvo toks įsikišimas pakankamai aiškus, o šiaip patardavo, pasakydavo, ir jeigu aš išvardinčiau, kokių aš pasiklausydavau antitarybinių, išvis antisocialistinių kalbų toj pačioj Kauno redakcijoje, kur, per kurią ėjo menininkai Lietuvos žymūs, žinomi ir klasikoje įsitvirtinę žmonės. Ką jie kalbėdavo, niekas niekur nebėgdavo, nei jokių raportų nerašydavo, gal ir rašydavo, bet savo atsiminimų knygoje ir nieko iš ten nepasodino, neišvežė, neištrėmė, nesumušė, nenušovė, todėl, kad viena buvo afiša, ir kita buvo žmogiški žurnalistų darbo santykiai. Aš dirbau su prezidento, Lietuvos prieškarinio prezidento sūnumi, pvz., ir mes tiek kalbėdavome, ir galėjo klausytis mikrofonai, kiti galėjo uždrausti, man uždrausti, jam uždrausti Vytautui Dovydaičiui dirbi radijui, to nebuvo. Tos geležinės sienos, ją tiktai šiandien paišo tie, kurie ir tada inkštė ir nieko nedarydami vis kalbėdavo, kaip juos skriaudžia. Ir dabar tokių žmonių pilna, kurie nieko nesugeba, nenori sugebėti, neįgali ir visą laiką kalba, kad juos kažkas spaudžia, skriaudžia, neleidžia, nenori, kad jie dirbtų ir panašiai. Išmislas tai yra. Jeigu tu nori, tu gali pasakyti tarp eilučių. Vaikų darželių jungimas – rusų,

lenkų ir lietuvių, tai būtų iš karto nualinę mūsų, na, genofondą, kad būtų kalbama darželiuose rusų kalba, ir mes kalbėjom apie tai tarybiniais laikais atvira burna. Žmonės man dabar primena, kad tai tokia politika, ir pati Maskva paneigė, nes tai buvo Muravjovo lygio, na, ideologinis smurtas – vienas iš pavyzdžių tikrai. Kitas pavyzdys iš tų laikų žiauriųjų, okupacijos laikų. Balandžio pirmoji, dabar mano šposyti, kad neužgautų kokio viršininko, o tada mes nebijojom juoktis ir politinėm temom, nebijojom pašvęsti ir gimtadienių bendrų, na, ir niekas niekur nebėgdavo skūsti, ir sumontavom pseudo reportažą – fake news. Į garažą šmirgelius paleidom, fone pirmūnė kalba, kaip jinai įvykdo penkmetį, per du metus padaro, dar produkciją išsiunčia. Paskui mes, visa ta grupelė, leisdami į kelnes, montuojam, montuojama buvo aparatinėse, negalėjai prie kompiuterio, kaip dabar, ir staiga įlenda galva ir sako, toks garbanotas, tamsaus gymio žmogus, toks jaunas jau komjaunimo veikėjas, ir sako: „O Vokietijos tai nėra, yra demokratinė Vokietija ir Vakarų Vokietija – federacinė“. Mes sakom: „Vasia, eik tu, kurėjai, netrukdyk tu mums čia dirbti.“ Vasia iškart pasišalino. Mes nunešam šitą reportažą pavaduotojui, o tai buvo mūsų ideologiniai cenzoriai, tikri, kurie stebėjo, kaip su ideologija laidose. Va, bet jie irgi buvo dažniausiai žmonės, nors buvo ir išimčių. Klauso Petras Rupšėnas, irgi puikus reportažas, taip dirba, dūzgia cechas iš Alytaus, viskas taip čia tuoj kurt laidos tekstą pasirašysim, ir jau į eterį iš karto, ir staiga skambutis. Pavaduotojas pakelia ragelį, pas komiteto pirmininką kviečiamas. Paskui padeda, sako: „Tave kviečia, ne mane.“ O aš buvau tada skyriaus vedėjas. Nueinu, pradarau duris Jono Mitalo, o tas, kiek aš veriu duris, tiek jo veidas šiepiasi iki ausų. Tai ką sako: „Išdulkinot Rupšėną?“ Nes jis suprato, kad tai yra balandžio pirma, bet, sako, eik atgal, sako, bet jūs, kai juokaujat, tai, sako, žiūrėkit, kas jūsų klauso. Čia, sako, vienas agentėlis jau raportą parašė, nes radijas nuo Lenino laikų buvo iš vidaus prifarširuotas stebėtojų, agentūrinių veikėjų. Mes juos žinojome, jų dabar vaikai čia dirba keli. Saugumo veikėjų vaikų čia mes turime. Na, ką – jie visi žmonės, tik tiek, kad reikia žinoti, kad kai pasikeičia santvarkos, pasikeičia ir agentūrinių informatorių raportų nešimo vieta. Neša į kitą vietą, kitiems asmenims, bet šita sistema veikia, valstybė turi gintis, tik aš nežinau, ar radijas yra pavojingiausias nuo Lenino laikų. Tas objektas, kur reikia labai viską stebėti. Tai va, tokia cenzūra. Šiandien gali kalbėti, ką nori, šita tiesa, kaip sakoma pagaliau išaiškėjo. Išėini į gatvę – ir rėk, čia būdavo vienas, aš jį esu nufotografavęs, rėkia prieš visus veikėjus, prieš viską, tokiais baltais marškiniais statybininkas, beje, mano laidų klausytojas. Va, ir, na ir kas, jeigu tu neturi reitingų, tu gali rėkti, ką nori, ir tokių smulkių politinių veikėjų yra pilna, kurie rėkia. Kas juos girdi? Jie visiems nusibodę kaip ir aš, bet kada rėkia organizuota masė – visi didieji portalai į vieną pusę pučia organizuotai, kada ne tik portalai, bet ir popieriniai laikraščiai, televizijos ta pačia tonacija varo anti. Na, metai praėjo naujo Seimo, naujos valdžios vadinamos. Man ji pakankamai priimtina, nes daro kažką konkrečiai, ir staiga jie visi pasikeičia portalų vadovai. Vieno, „Lietuvos rytas“, „Alko“ savininkai, „Alfos“ savininkai, „Delfio“ šia Monikėlė, dar ten kas.

„Lietuvos ryto“ ir laikraštis, ir komanda krepšinio subyrėjo. Kas atsitiko? Taigi vat – naujoviškas cenzūros variantas. Valdžia nebedavė jiems pinigų per tuos savo veiklos užsakymus, populiarinimo užsakymus ir per metus jie išleido dūšes. Vat, naujas cenzūros variantas. Tu gali rėkti, bet, žinok, kad ilgai nerėksi, jeigu neturi iš ko maitintis. Jeigu tu maitiniesi kukliai, kaip mes su tavim, Rūta, tai mes galim rėkti dar ir toliau, kažkas išgirsta. Va, ir buvo toks Kėdainiuose korespondentas, tada buvo kiekvienam rajone po radijo korespondentą tais žiauriais laikais, ir tas korespondentas Vytautas Grinkus. Dabar nebėra korespondentų, dabar Briuselyje, Amerikoje, Katalonijoje, Ispanijoje yra, bet Kėdainiuose neturim. Ir visur kitur nebeturim, tik tai kažkokiuose regionuose. Tai jis sakydavo Vytautas Grinkus: „Mėtyk šūdą į sieną ir kuris nors prilips“. Tai vat vienas iš būdų pasireikšti šiandien. Mėtyk, mėtyk, mėtyk, gal kažkam užklius, į teismą tave paduos, nes tu neturėdamas reitingų, o reitingams reikia pinigų, o pinigams vėl gi reikia reitingų, tu gali kalbėti. Man patinka kalbėti, man nereikia didelių reitingų, tokius, kokius aš turiu, man jų pilnai pakanka gyvenime, tai va tiek.

R. K. O jeigu mes kalbėtumėm apie sovietmetį, kai jūs atėjot tam septintajam dešimtmetį dirbti, kuo dirbot?

P. Korespondentas, dariau laidas iš karto.

P. O kokioj redakcijoj?

Kauno redakcija, Kaune kitos nebuvo. Tai buvo laida iš Kauno, ten reikėdavo sudėti porą reportažų, porą pasakojimų, informacijų apie gamyklas. Gamyba, gamyba, gamyba dažniausiai, va. Aš tik pasakysiu dar iš tų laikų vieną pavyzdį apie cenzūrą. Atėjo jaunas studenčiokas, toks, kaip tu, tik tai vyriškos lytis – Kazimieras Valus. Pirmoji darbo diena, na, ir čia informacijos redakcija, aš joje praleidau didžiąją savo gyvenimo dalį Vilniuje, ir jam, reiškiasi, liepė sudėti, na, jis redaguoja informacijas, kaip ir tu redaguojiesi sau tekstus, jeigu skaitai žinias. Dabar nebeskaitai jau. Na, ir jis sumaišo, vietoj geriausio kolūkio, padaro jį blogiausiu, ar atvirksčiai, nežinau, o kadangi klausydavo. Buvo toks [aut. mini kolegą vardą, pavardę] – CK, Centro komiteto partijos skyriaus vedėjas, įtakingas žemės ūkio skyriaus vedėjas. Paskambina tam pačiam Mitalui, Mitalas buvo labai žmogiškas, jis, nu, sako bauskit. Nu, sako, kad čia dar tik studenčiokas, dar tik atėjo pirma diena. Ot, kaip tik šitą nubausti reikia. Ir parašė tam vargšui Kazimierui Valui papeikimą už tą pirmąją klaidą, kurią jis čia padarė. Vat, kokia graži istorija, Rūta, koks gražus jos tęsinys, koks gražus nepotizmo pavyzdys. To – vienturtė, šito – nomenklatūrinio veikėjo dukra patenka į Nepriklausomybės laikus, tampa didžiausia patriote, kokią tik tai kalbininkai galėjo žinoti. Prirašo apie save puslapių puslapius patriotinės veiklos ir tampa radijo direktore šičia. Ir ilgus metus čia skandina informaciją ir visa kita tais metodais, kuriais dirbo jos tėvas tada. [aut. mini kolegės vardą, pavardę] jos pavardė, kaip ten tada buvo jos [aut. mini tos pačios kolegės vardą, pavardę]. Va, va toks istorijos ratas, niekas šiam

pasauly nieko neatranda, tik ratas sukasi. Cenzūra ir dabar yra. Na, reikia žinoti, kiek tu gali, bet tarp to galėjimo ir negalėjimo, ribos, tu gali labai smarkiai į vieną ar kitą pusę pasistumti. Štai va pavyzdys. Esu užsirašęs – Jonavos azoto avarija, to didžiulio komplekso, 1988 m. pavasaris. Sprogsta viskas, ir debesis, vėjas iš pietų Šventosios, Neries slėniu, Šventosios, kyla chaosas Lietuvoje, ir mes jau tada jau radijų buvom, mes buvom žmonės. Tada Rupeika lekia pas Zabulytę, pas kitus. Daryk, sako, ką nori, nutrauk laidas, ar žinios, nesvarbu, kas, eik į eterį ir skelbk. Ir mes skelbėm debesies judėjimą, ką turi daryti žmonės, kur jiems trauktis ir uždengti šulinius ir visa kitą. Minutė po minutės tas debesis ėjo ir dabar mes, aš, nuvažiavęs į Šventosios ten prie Upininkų, aukščiausią slėnį, atrandu tuos žmones ir jie viską prisimena. Tada nebuvo cenzūros, viskas buvo panaikinta, Bronė Zabulytė buvo nuostabus žmogus.

R. K. Čia kurie metai maždaug galėjo būti?

P. 1988 m. Va, kaip buvo galima ją įveikti. Visada buvo žmonės, nors viskas buvo draudžiama, atseit negalima. Kaip tu nutrauksi, įsieis. Darėm, padarėm ir galbūt daugybei žmonių tas, dovanojom sveikatą – psichinę sveikatą, neduok Dieve, debesis būtų pasisukęs į Kauną – tai tik pavyzdys, ką galėjo tada padaryti radijas. Padarėm tokį darbą, o jau tais paskutiniaisiais metais aš minėjau pavaduotojus, mano laidos jau buvo nepriklausomos, jau dariau, kaip sakoma, apie politinio gyvenimo aktualijas ketvirtadieniais ir atsirasdavo toks tipelis, kurio, kurį mes vadindavom višteliu, redaktorius, ir jam iš tų agentūrinių sumetimų buvo liepta aiškintis, ką aš esu sumanęs, ką aš darysiu, su kuo kalbėsiu iš Lietuvos politinių veikėjų – eidavo, inkšdavo aplinkui stalą sukiodavosi, kol man trūko kantrybė ir aš nuėjau pas tuos, kurie tai galėjo spręsti, pasidariau nepriklausomu nuo redakcijos, aš atsiskyriau kaip etatas, va taip įveikiau.

R. K. Sovietmečiu čia buvo?

Taip, čia buvo 1986, 1987, 1988 m.

R. K. Bet kodėl jums tai leido daryti?

P. O todėl, kad reikėjo daryti. Jeigu tu darai, ir kiti matė, kad padarei, ne aš vienas, dar buvo [aut. mini kolegą vardą, pavardę], paskui ėjo vyriausiuoju redaktoriumi. Čia viena buvo afiša ir kita buvo Lietuva, Rūta, ir tie žmonės labai daug tais laikais Lietuvai nuveikė, o kad čia įsivaizduojama geležinė siena, tvora, kalašnikovai. Tai Grybauskaitę saugoja su kalašnikovais prie grąžtų gamyklos ir aš eidamas pro šalį stebėdavau, kai buvo mūsų visa šita kontora užimta, stovėdavo du prie durų ir saugodavo. Parašyk į šitą savo darbą.

R. K. Bet tas toks laisvėjimas atsirado Gorbačiovui atėjus į valdžią ir tos ribos prasiplėtė?

P. Taip, reikėjo lįsti, niekas tau nesakė – tu eik. Daugybė kolegų buvo su titulais, vardais, ordiniais medaliais, ir dabar panašaus lygio tie medaliai ir tie ordinai išsimelžę, kas labai nori, išsimelžia juos. Reikėjo nebijoti rizikuoti, lįsti, ir tada tie visi plyšiai prasiverdavo, nes antroji pusė buvo kas –

žmonės, kurie tavęs klausė bent šiuo atveju radijuje, ir tas ryšys buvo labai aiškus. Iš kokio radijo, ką tu ten darai – man nelabai reikėjo aiškinti, bet daugumai, tu, kai nueini: a, koks čia, kur čia, kada čia? Kur čia pagauti? Kada transliuoja? Ir panašiai. Va, o tada buvo vienas radijas ir nereikėjo ilgai aiškinti, ir jeigu per radiją tais tarybiniais laikais būdavo kas nors kritiška pasakoma, o pastaraisiais metais ir aš pats daug pasakydavau tos kritikos, lėkdavo galvos, didelės galvos, rajonų komitetų pirmieji sekretoriai, antrieji nulėkdavo, ministrai ir kiti nulėkdavo. Dabar, jeigu tu pasakei ir iš paskos nepradėjo šaudyti kulkosvaidžiai, lėkti granatos, visi ramiai praleidžia pro ausis ir nieko nedaro, va, tai irgi viena iš žurnalistinės veiklos ribojimo formų. Tu gali daužyti galvą į sieną, niekam tai nerūpės.

R. K. Gerai, jūs pradėjot dirbti Kauno redakcijoje reporteriu, o kuo vėliau dirbot?

P. Aš vadinausi korespondentu. Aš, paskui pasiūlė man pereiti į Vilnių, nes ten vyko konfliktas, bet ne dėl cenzūros.

R. K. Bet čia irgi dirbot korespondentu?

P. Ne, čia aš tapau informacijos skyriaus, informacijos redakcijos skyriaus vedėju, reportažų skyriaus vedėju – iš esmės tokiu pasilikau ir dabar, tik tai pat sau vedėjaujuosi.

R. K. Tai jums reikėjo skaityti kitų parengtus reportažus, tekstus?

P. Reikėdavo paklausti, reikėdavo padėti juos išmokti daryti. Tada, Rūta, tais okupaciniais laikais, radijas naudojo arba radijuje buvo gausybė žanrų. Dabar beliko vienas žanras – sėdi žvaigždutė, verčia iš užsienio tekstą, jos tekstą išverstą skaito koks nors šveplu balsu kolega iš kito radijo kampo, ir tai trunka valandą laiko. Vienas skaito, kitas skaito – čia vienas iš tokių žanrų, ir visa tai vadinasi radijas – niekur nėra gyvo žodžio, yra tik tai vertimas gana prastas kai kada, va, nors tobulėja. Va, kitas yra žanras – surašoma didžiulė žmonių grupė, ir paskui korespondentė – panaši į tave arba į kitas koleges, sukapoja, sukarpą, savo tekstu pripaišo tas vietas, kur jai nubodu arba reikia sutrumpinti, ir toks vyksta tralialia. Tai nėra žanras, tai yra toks rezginys, kurio pradėti klausytis ir jeigu ten nėra kokio nors netikėtumo – arba užmiegi, arba išjungti, o jeigu negali nei užmigti, nei išjungti – tai tada kančia.

R. K. Bet vis dėlto apie sovietmetį kalbėkim.

P. Tai, aš kalbu, kad tada žanrai padėjo aplenkti pavojingus tuos, pavojingas tas vietas. Buvo dar toks žanras, kad galėjai juoktis, tyčiotis. Aš dariau jaunimui, jaunimo bangas – populiarios labai laidos. Čia darė visas Vilnius ir iš Kauno aš darydavau jas, vesdavau ir ten galėjai daryti pokalbius su jaunais aktoriais, su bet kuo. Tu galėjai kalbėti keuriom, penkiom prasmėm, bet visi pagaudavo tą, kurią reikia, galėjai juoktis, juoko niekas nedraudė. Žinoma, objektai buvo, kaip sakoma, apriboti, bet ir dabar jie apriboti. Pabandykit pakritikuoti panebę.

R. K. O redaguoti tekstus reikėjo, kai jau buvot skyriaus vedėju?

P. Ateidavo produktas pas mus, mes nesizemindavom iki to, kad knibinėtis prie žodelių, nebent išgirsdavom kokį keiksmazodį ar dar kažką.

R. K. O ideologiškai?

P. Kad nebuvo kur tos ideologijos taikyti, valstybės rėmai buvo aiškūs, veiklos rėmai buvo aiškūs. Na, apie kunigus mes, apie tikėjimą nebuvo net ir tokių laidų. Aš sakau tik tarp kelių žodžių praslydo gamyba, darbas, dirbantis žmogus tada buvo pagarboj, didelėj pagarboj, ir mes su tais žmonėmis bendraudami, mes taip pat stengiamės būti žmonėmis, nors kas vengdavo, tai va būdavo, tu nueini į gamyklą Vilniuje ypatingai, ir vienas kalba lietuviškai, vienas kalba lietuviškai, o tu nueini į cechą, kur kalba tik rusiškai, baltarusiškai, na, bet visi baltarusiai tais laikais kalbėjo rusiškai, tuo labiau lenkai kalbėjo rusiškai, mokėsi rusų mokyklose, ir jų vaikai studijuodavo rusų aukštosiose mokyklose. Vat šitą, būdamas šiokiu tokiu lietuviu, tu jausdavai šiokį tokį nepatogumą, ieškodavai tokių žmonių, kurie gali tą patį pasakyti lietuviška, bet kaip būdavo liūdna, kad tu nueini kažkur, pamatai kažkur sąrašuose aš ar mėgau su karo dalyviais kalbėti, nes tai buvo, na, ugnies ir krauju išbandyti žmonės, tikri žmonės daugiausia. Pamatai pavardes pogrindininkai, lietuviškos pavardės, naujos kažkur atsirado, bijai gi. Susiskambini, nueini ir tas žmogus prabyla rusiškai, jis susigūžęs, jis labai išsigandęs, jis sako: „Tu atleisk.“ Bet sako: „Du paliudijo, kad aš buvau pogrindininkas.“ Ir aš sako: „Pasidariau tuo pogrindininku, bet tu neklausk, nes mes ten nieko nedarėm.“ Pritaikyk šitą pavyzdį šiems laikams – pogrindininkų kasdien vis daugiau. Nesi pogrindininkė dar?

R. K. (aut. juokiasi) nesu. O apskritai jūs – vienas pirmųjų, pirmasis pradėjęs daryti tiesiogines laidas radijuje, kaip jas leido daryti?

P. Paprasčiausiai, reikėjo norėti daryti. Mes pasakėm: „Darysim.“ Ir vadovai sako: „Nu, kažin, nu o kaip jūs čia darysit, pabandykit.“ Nebuvo kruvinų priešų, krauju taškančių mūsų galvas, nebuvo. Trakų pilį Sniečkus restauravo. Nė viena dabartinė žinyba to nepadarytų. Padarė, Sniečkus padarė, stovi dabar, čia tiktai menkas pavyzdėlis. Gedimino kalnas nebūtų tada sugriuvęs, pirmiesiems simptomams pasimačius, būtų puolę, būtų čp padarytas, o čp – rusiškas žodis, ypatingas įvykis tai būtų buvę politikai, moralei ir išvis istorijai, o dabar sugrius.

R. K. Kaip apskritai klausytojai reagavo, kai tos tiesioginės laidos prasidėjo?

P. Niekaip, niekaip, čia jau nebe į temą, bet tau įdomu. Mes galvojom, didžiausia baimė buvo ir mano paties, kad tie žmonės, gavę galimybę tiesiogiai paskambinti į eterį, specialiai darėm, kad skambintų, kad jie atsiras, kur iškolios tarybų valdžią, nu, ir tada sako: „Nu tau viskas bus“. Atėjo pirmininkai čia visokie, šitie visi agentėliai vietiniai irgi ausis pastatę, bet jiems buvo pasakyta: „Jūs čia ramiai laikykitės.“ Jau tokie lakai buvo. Na, ir mes jau buvom truputį užaugę, niekas nepasakė blogo žodžio, žmonės taip norėjo mums padėti, jiems buvo taip smagu, kada per radiją jie išgirdo: „Čia – Lietuva.“ Čia buvo pirmoj laidoj, Lietuva klauso, o Lietuva... Būdavo galima sakyti, įprasta toks tekstas

„Tarybų Lietuva, o kad Lietuva jau ne, jau ne, bet darėm – reikėjo kažkam eiti truputį priekyje, bandyti, o iš paskos ėjusieji galvojo, nu ateis laikas, mes tave nusodinsim, kaip ir dabar.

R. K. Kodėl vieni tai darė, kiti ne?

P. (aut. atsidūsta) labai lietuviška, apsidraudimas. Penki šimtai metų nuo Vytauto mes vis prisitaikom prie naujų valdovų – tai prie kokių nors Vytauto totorių, tai prie lenkų, tai prie Muravjovų, carų, prie plikbajorių lenkiškų, prie Oginskių perbėgelių iš Rusijos šitų. Genetika pasikeitė, prisitaikėliai mes pasidarėm. Pažiūrėk į Nepriklausomybės akto signatarų, tų dvidešimties pavardes. Ar tyrinėjai, kas jie tokie? Socialiniu požiūriu netyrinėjai, jie visi kilę iš laisvųjų valstiečių, tikrai vienas iš bajorių Vieکشnių, susirasi kas toksai. Visi kiti buvo iš laisvųjų valstiečių, jų genetika nebuvo dar pažeista, jie nebuvo prisitaikėliai, visi tie, kur tada susirinko, ir dabar dar tokių yra.

R. K. Bet kodėl vieni prisitaikėliai, kaip jūs sakot, buvo jau tuo Sąjūdžio laiku, o kiti ne?

P. Matai, vieni mėgsta rizikuoti, patirti pojūčių, o kiti mėgsta skaičiuoti pinigus, kiek aš susidėjau jau, koks bus namas, kokia mano tvora, ką aš už tos tvoros pasistatysiu – lietuviška, lietuviška, bet tu pagalvok, kodėl vokiečiai, užimdami Lietuvą, jau buvo numatę lietuviams vietą už Uralo, ten dabar daug naftos. Va, o šituos latvius ir estus palikę būtų čia. Vis tiek mes buvom bjaurūs pagonys, pokario metų pasipriešinimas buvo stipriausias, mes vis tiek dar turim savyje kažko lietuviškumo ir cenzūrą mes nebijom, nebijom.

R. K. Kaip buvo sovietmečiu karjera radijuje daroma?

P. Reikėjo dirbti.

R. K. Bet o tarkim, kiek reikėjo paklusti tai tarybų valdžiai?

P. Karjera nebuvo, kaip čia pasakius, kad tu nulenkai galvą ir su viskuo sutinki, čia nebuvo tiek daug durnų vadovų, kad šitokiu savo elgesiu padarytum karjerą. Čia dar reikėjo sugebėti, aš paminėjau Joną Mitalą pavarde – idėjinis žmogus – labai tėviškas, labai rūpestingas, labai pastabus, labai kultūringas, čia visą dieną galima apie tai kalbėti, kokia buvo jo kadruų politika. Buvo Januitis, kurį iki šiol čia gerbia. Jis buvo griežtas, ne visada teisingas, mano barzdos labai nemėgo ir aš jau buvau ten užsitikrinęs nemalonumų virtinę pas jį, bet nelindau be reikalo jam į akis. Va, karjerą reikėjo sugebėti ir dirbti. Čia buvo gambiausi aktoriai, diktorių visas kolektyvas, aukščiausio lygio skaitovai, iš kurių mokytis ir mokytis ne tik skaitymo, bet ir kultūros, intelekto, na, bendravimo kultūros, tai buvo elitas mūsų, aristokratai radijuje buvo, va šitie žmonės, buvo daugiau režisūra radijo, Grakauskas Vytautas, visa serija kompozitorių. Daug jų, jie visi būrėsi čia buvo orkestras, puikūs, kokie muzikantai, buvo chorai, čia buvo kultūros vienas iš centrų Lietuvos. Iš čia išeidavo į teatrus, išeidavo toliau, o dabar kas iš niekur niekas neateina. Diktoriai yra, na, panaikinti arba sunaikinti kaip tokie, na gal jie kitur gi nebegali glaustis, gero balso turėtojai dabar nebereikalingi Lietuvoje.

R. K. O tuo metu radijo žurnalistas buvo privileijuota specialybė arba darbas?

P. Ne, atlyginimai buvo nedideli, lakstymas.

R. K. O tas žinomumas visuomenėj, jis kažkoks buvo?

P. Taip, reikėjo dirbti, ir tu tapsi žinomas, o žinomas tapsi ne tada, kai tu lėksi į partijos komitetą, į Vyriausybę, dar buvo Aukščiausioji Taryba, parlamentas vadinosi, buvo tokia kategorija, ir man pasakydavo, aš ten nesiverždavau, mano šefuojamos sritys buvo staklių gamybos, statybos, daugybė kūrybinių organizacijų, ten nereikėjo politikos, o į ten, sako, eis berniukai su pažymėjimais ir aš juos visus puikiai žinojau ir mano vadovaujamo skyriaus, kai ten pora iš jų užgėrė, aš nuėjau pas tą patį Mitalą, irgi gal čia negarbingai elgiausi. Sakau: „Aš nebegaliu, jie geria ir geria, į mano grasinimus ir visa kita, nu, aš išvažiuoju daryt reportažo, jau jie girti.“ Atsiduso, sako: „Ne aš jiems vadovauju ir ne tu jiems vadovauji, va taip. Kad tas mitingas vyko prie Onos bažnyčios, skaitei, matei, žinai.“ Tai va, buvo redaktorius tuo metu vyriausiasis Juozas Varvuolis – labai – saugumietis, bet puikus žmogus, garbingas žmogus, tokių taip pat ne vieną teko sutikti. „Juozai, – sakau, Aš nueisiu ten.“ Jau taip, jau aš jaučiausi, reiškiasi, turįs autoritetą bambos srityje. Sako: „[aut. mini savo vardą], sako, ne tau ten eiti. Yra berniukai su pažymėjimais.“ Ir nuėjo, dabar juos matome filmuos, ir kitur, kokie jie patriotai.

R. K. O jūs sakot – berniukai su pažymėjimais. Kas buvo tie berniukai su pažymėjimais?

P. Saugumiečiai, agentėliai, kai kurie iš jų viešai parodydavo tuos pažymėjimus, bet reikėjo į juos taip pat žiūrėti labai atlaidžiai, jų buvo labai daug. Na, ir kai kurie buvo labai gabūs, kai kuriuos ėmė graužti sąžinė ir vienas iš jų, paskui greitai labai mirė, aš dar jį susitikdavau būdamas Seime ar Aukščiausiojoje Taryboje. Sakydavau: „Vasia tu nepergyvenk, – sakydavau, – Giedraičiuose paminklas žuvusiems Lietuvos gynėjams, ten tavo giminaičių pavardė. Bogomolnikovai nuo Zarasų, tavo.“ Jis vis tiek sako: „Aš negaliu, aš negaliu.“ Liūdnas yra pasidavėlio galas, nes paskutinę akimirką jis pamato prieš save sąžinę. Neparduokim nieko pigiai, o brangiai taip.

R. K. O, tie saugumiečiai ji žurnalistinį darbą dirbo?

P. (aut. atsidūsta) tu kai kuriuos ir dabar iš jų sutinki čia, prasilenki. Kai kurių yra sūnūs čia dirba, o tėvai kruvinom rankom darbavosi, operatyvininkais. Nieko, bet aš jaučiu šitą kvapą kraujo.

R. K. Bet jie žurnalistinį darbą tuo metu dirbo?

P. Taip, o juos labai stūmė į čia, ypatingai per Atgimimo laikotarpį atėjusieji nauji. Juos stūmė į čia, reikėjo prižiūrėti, buvo nuo Lenino laikų galvojama, kad čia yra labai pavojinga, kas čia kalba, ką daro, reikia stebėti iš viršaus, daryti įtaką, įtakos agentai. Nu, bet prie visko gali priprasti, prie tokių ypač.

R. K. O kaip jūs žinojot, kurie yra saugumiečiai?

P. Todėl, kad pasakydavo, parodydavo, pirštu parodydavo: „Prie šito nepliurpk.“ Diktoriai vieną iš savų pagavo. Klausyk, sako: „Mane kviečia į saugumą, mane kviečia į saugumą.“ Tokie buvo kieti vyrai Stankevičius, buvo dar keli. Pasiėmė tokį neūžaugą į kampa, pasistatė, sako: „Tau tuoj pat

sumalam snukį, tu pranešinėjai į saugumą anekdotą?“ Dar, tas drebėdamas: „Aš, aš, vyrai, nemuškit, aš aš.“ Sako: „Kodėl tu taip darai, kodėl tu toks esi svolačius?“ Sako: „Aš studijuoju Minsko mokykloje ir man reikia kursiniam darbui, man pristigo šviežios medžiagos, pavyzdžių, – kaip ir tu dabar atėjai gyvo pavyzdžio pas mane, – man pristigo pavyzdžių, ir aš jus pridaviau.“ Pastatė jį, sako: „Žiūrėk, kad daugiau tu mums nepasipainiotum po ranka.“ Dabar jis suvaidino labai patriotiškam filme, vos ne pagrindinį vaidmenį – patriotas [...] skuduras.

R. K. O jūs sakot parodydavo pirštu. O kas parodydavo?

P. O tas pats Mitalas parodydavo, nes jis mėgo...

R. K. O Mitalas buvo kas?

P. Pavaduotojas, aukščiausia valdžia radijo. Sako: „Tu žiūrėk su šituo.“ Bet jis žinojo, kad iš mūsų toliau neis. Daug ir čia pasakydavo, ir ten pasakydavo, niekada nebūna taip, kad šiukšlė nepaliktų pėdsakų, visą laiką iš jos kas nors byra, iš šiukšlės byra dar smulkesnės šiukšlės, ir pėdsakai lieka, elgesys, susigūžimas.

R. K. O tai tie žmonės ateidavo be jokio konkurso tiesiog?

P. Konkursų tada nebuvo, tu tiesiog sužinodavai, kad laisva vieta.

R. K. Diktorių buvo...

P. Buvo, pas juos tai buvo, ten vertino balsą, sugebėjimus. Va, o radijų, tuose darbuose, tu tiesiog turėjai būti jau kažką padaręs. Taip nebuvo švaistomasi kadrais, kad čia, o iš gatvės paimsim tą arba to sūnelį atvarysim. Sūnelių čia nebuvo, reikėjo sugebėti, reikėjo sugebėti kalbėti, reikėjo sugebėti kirčiuoti, reikėjo sugebėti išsiversti, nereikėjo tada dar sugebėti tiesiogiai kalbėti, be teksto malti, malti, dažniausiai dabar šūdą mala be teksto daugybė radijo stočių, bet tada reikėjo sugebėti redaguoti, tada reikėjo mokėti lietuvių kalbą, ne šiaip sau, kad įskaitą gautum ar pažymį, bet sugebėti dirbti ir kalbininkai tada mums buvo autoritetas, o dabar kalbininkai, kurie užsidirba supatriotindami vieną ar kitą žodį, jau jie yra mums menki kalbininkai, o tie tikrieji šulai po truputį pasitraukia nuo tokio jų aktyvumo. Nu matai, kaip yra.

R. K. O apskritai šiaip ateinančius žmones tikrindavo kas nors jų praeitį?

P. Matyt, žiūrėdavo, betgi mes visi jau pradėdavom nuo vidurinės mokyklos rašyti biografijas. Ir aprašydavom gražias, kad mano tėvai ir mažažemių valstiečių ūkio, kad tėvas mirė, kad mama dirba kažkur tai, nors buvo šimtas hektarų to ūkio palikta, praskolinta be kita ko prie Smetonos, kad tėvas banditas dar. Bet visi, kuriems reikėjo, šitą žinojo, taip pat žinojo, tai nepaslėpsi. Klausdavo, kur antkapis, esu susidūręs porą sykių gyvenime, o kur antkapis tėvo, ir viskas. Dabar sudegina ir urnas nešiojasi stalčiuose kažkur, kišenėse.

R. K. O čia ateinantys žmonės, jie kokius mokslus būdavo baigę, dabar daugiausia žurnalistiką, o tada?

P. Tada baigdavo tikrus mokslus, tada žurnalistiką baigti reikėjo mokytis. Žurnalistika – ne mokslas, bet gausybė sričių, iš kurių susideda šitas mokslas, šituos reikėjo išmokti. Aš iki šiol prisimenu savo lietuvių kalbos, logikos, psichologijos nebuvo, istorijos mokytoją, anglistę, prisimenu, jie mokė, jie reikalavo. O dabar aš matau – copy paste, copy paste. Aukščiausio rango vadovai mokslo tokius dalykus daro. Pasižiūri internete mokslinius darbus net klaidų neištaiso daktarai mokslų. Na, kai tu nesuderini linksnių, kablelių nesudedi šituose. Aš nesakau, kad viskas sužlugo, bet dabar aš sakau – nebeturiu, kur nusispjauti, tik šitam kambarėly, visur daktarai.

R. K. O jūs, prieš ateidamas į radiją, ką veikėt?

P. Aš dirbau statybose, aš po kariuomenės, atpyliau statybose, kad galėčiau gauti kambariuką, paskui iš statybų sako: „Eik į Raitkomą.“ Aš ten prabuvau metus, nepilnus metus laiko. Sako – jau tau čia karjera, tu mokslus baigėi, tris kursus per vienus metus, tai aš nuėjau į radiją, ten dabar dar stebi, kodėl aš to nedariau, nėjau kaip šitie, tai būdavo šūdas išgyventi, sako: „Tu eik Salomėjos Nėries eilėraščius darbinių tūbų kišenėj laikai.“ Išsitrauki, ten mokaisi prie statybų tose dulkėse Kaune. „Spindulio“, beje, spaustuvę mes rekonstravom, laužėm ją, visa kita, o paskui visą likusį laiką radijas, aš mokykloj, dar prieš mokyklą, dirbau, mokyklos laikais dirbau ir daug kur dirbau, atostogos buvo, ir moksleiviškos, tai mano buvo melioracijoje buvo, kolūkį reikėjo užsidirbt, bet ir dabar jūs turit užsidirbt.

R.K. O jūs sakot algos nebuvo tuo metu didelės, bet tarkim tas žinomumas gal vis tiek padėdavo?

P. Nee, juokinga, o ką tu nusipirksi, o kiek reikia, yra žmonių, kuriems visą laiką reikia blizgančių daiktų ir yra kur nereikia. Esmė yra, aks tavimi tiki ir kaip kalbėti, kad tavimi toliau tikėtų.

R. K. Ir jeigu mes apibendrintumėm, koks buvo žurnalisto santykis su politine valdžia tuo metu, kaip jums atrodo?

P. Gerbė tuos, kurie nelindo į užpakalį.

R. K. Visuomenė gerbė?

P. Ne, veikėjai gerbė, susidūriau ne kartą. Jeigu tu nebuvai trintukas ir tas USB kištukas, tai susilaukdavai. Pavyzdys. Buvo antrasis sekretorius Vladas Beriozovas. Dar tie laikai, jis buvo ORG skyriaus vedėjas, labai rimtas skyrius, tas pats, kas saugume, KGB šitame, operatyvinis skyrius, kur šaudydavo ir žudydavo, ir savo rankomis mušdavo žmones, čia, Lukiškėse, ir kitur rajonuose. Negalėjo vienas su pažymėjimu, kitas kažkur ar užgėrė, ar dar. „Ek, – sako, – čia tau reikia, jau mes leidimus aprašė.“ O tada į CK taip neįeisi. Nueinu, ORT skyriaus vedėjas apie rinkimus kažką, pasiruošimą rinkimams kažką, ataskaitos ten kažkokios. Atsisėdu, reiškias, atsistoju, jis labai, ranką paspaudžiu: „Žinot, aš dar prieš tai norėčiau jūsų paprašyti. Mano duktė yra bibliotekininkė, ir jeigu ji išgirs mano kalbėjime nors keletą klaidų kirčiavimo, o jau, neduok Dieve, rašybos, tai man geriau namuose nesirodyti.“ Aš tada tą tekstą peržiūrėjau, jisai jį skaitė, praėjo daug metų, mes paskui

susidūrėm, sėdėjom kartu, buvom lygtai ir bendražygiai kažkokie. Jis rusas, Lietuvos rusas, net ne iš Lietuvos jie atvažiavę. Va, pavyzdys – jie gerbė ir mus, jie gerbė ir kalbą. Aš nekalbu apie visus, yra išimčių, yra atvirkštinių pavyzdžių, bet aš kalbau apie šitą, man tada padarė labai didelį įspūdį. Sako: „Aš negaliu padaryti klaidų, aš nenoriu padaryti klaidų.“ O jo žmona lietuvė, ir dukra, aišku, Lietuvoj mokėsi, va toks pavyzdėlis, paprastas.

R. K. Bet aš suprantu, kad jūs nuolat bandydavot ribas, negi niekada jūsų nepasikvietė ir nepasakė, ką čia darot?

P. Pasakydavo, bet draugiškai, o aplinkui, žinoma, buvo labai daug tituluotų, buvo labai daug pavydo, o tu eik, tu daryk, o jie tūnodavo ir laukdavo, o kas iš to išeis per tuos perversmo metus, o kas čia bus, kaip čia bus, visi šulai sulindo po velėna ir laukė. Nu o mes, durneliai, lindom, o kas daugiau belieka bandito sūnui. Lindom, ir, žiūrėk, mes laimėjom, bet ką mes jums davėm, jums.

8 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Informacijos vyr. redakcija.
Respublikinės informacijos ir nestudijinių transliacijų skyrius, 2017 12 02.

R. K. Tai pirmiausia noriu paklausti, ar sutinkat, kad būtų įrašyta, anonimiška ir mokslo tikslais bus naudojama?

P. Gerai, kalbėkimės.

R. K. Kada jūs maždaug pradėjot dirbti radijuje?

P. 1977 m.

R. K. Ir kokiom aplinkybėm atėjot į radiją?

P. Baigusi universitetą.

R. K. Paskyrimas buvo?

P. Taip, paskyrimas. Seniau, žinoma, nė vienas žmogus neateidavo į darbą, į pirmąjį darbą neturėdamas paskyrimo. Taip pat nebūdavo, kad žmogus, baigęs universitetą, negautų paskyrimo, neturėtų kur dirbti. Nu, tiesiog sistema parūpindavo, kad kiekvienas žmogus turėtų kur dirbti.

R. K. Apskritai, atėjus į radiją, kas nors susakė taisykles, ką galima, ko negalima sakyti?

P. Neprisimenu, ne, ne, tikrai ne.

R. K. Ir apskritai, kaip tas cenzūros mechanizmas veidavo tuo metu radijuje, kaip jums atrodo?

P. Nu, tai aš suprantu, kad jūs ne su manim viena kalbate, tai mūsų kadangi didelė įstaiga, negaliu pasakyti kaip mažuose, pvz., rajono laikraštyje ar kur nors.

R. K. Bet konkrečiai radijuj?

P. Taip, tai kadangi didelė įstaiga, tai buvo cenzoriai du. Ir jie, kaip suprantu, dirbdavo ir anksti ryte, ir vėlai vakare, nes tas būdavo dėl žinių tarnybos. Tai vat žinių tarnyba kol dirba, tai ir cenzorius yra, ir visas laidas vizuodavo, buvo dvi moterys, kiek aš pamenu. Na, kaip sakyti, toj tarnyboj dvi, ir jos pasikeisdavo, nes ar dienomis, ar valandomis, negaliu to pasakyti, nepamenu, bet visą laiką jau kai tik dirba žurnalistai, tai ir cenzorius sėdi atskiram kambary, kaip tokia tarnyba. Ir visas laidas, jau visiškai sutvarkytas, po to, kai jas peržiūri redaktūra ir kai redakcija nusprendžia, kad būtent toks tekstas gali eiti į eterį, reikėdavo nešti pas tą cenzorių ir jį perkaitydavo ir vizuodavo, štampą dėdavo ir pasirašydavo. Ir dabar, reiškia, aš dirbau ir naujienu tarnyboje, ir kaip, sakykime, profilineje redakcijoje, kaip, sakykime, nu, ne operatyvines laidas darydavau, galima sakyti taip. Kol darydavom neoperatyvias laidas, tai būdavo atneši pas cenzorių, tos cenzorės (aut. juokiasi) kažkaip tokios pasipūtę moterys būdavo, padedi ant stalo, ir ten ji pasako po trijų valandų ar ten po valandos, padedi ant stalo, reiškia – ji perskaitys, ir mes negalime atiduoti tos laidos, reiškia, tavo procesas neužbaigtas, lauki, kol jisai pavizuos, ir jau tada galutinis atiduoti į išleidimą vadinamą, o kai jau žiniose, tai tu tik

užneši, jinai greitai perskaito čia pat, ir tada vizuoja, nu, žodžiu, žinioms buvo prioritetas. Tai, sakyčiau, apie technologinius dalykus, va, va toks buvo procesas.

R. K. Mhm, o ar daug braukydavo tas Glavlitas?

P. Dabar, kadangi man minėjot, kad reikės, ir aš dabar net galvoju. Aš gal pasakyčiau, kad neatmenu, kad man ką nors būtų išbraukę. Neatmenu, bet gal neatmenu gal ir todėl, kad būtų išbraukę, kad mes jau ir nebepalikdavom to, kas galėtų kelti cenzoriui, reiškia, problemą. Tai dar vienas dalykas, sakykime, aš nebuva, čia buvo tos vadinamos uždaros gamyklos, nu kadangi mano buvo tokia tematika, gamyklos kolektyvai, mokslo įstaigos, tai nes specializavosi žurnalistai tuo metu, iš tiesų specializavosi. Tai buvo uždaros gamyklos, kur gamindavo gal akrinei pramonei, gal kažkam, sakykime, tai aš, pvz., toje gamykloje nesu nė karto buvusi, ten eidavo mūsų skyriaus vedėjas, tai aš ir nesu buvusi, nu, kas dar galėjo būti, sakykime galėjo būti [...] uostas Klaipėdoje, kaip ir dabar yra strategiškai svarbios įmonės. Nu kalbėkim apie gamyklas. Strategiškai svarbūs objektai, ir tada būdavo strategiškai svarbūs objektai, tai galbūt, kad aš ir nesu buvusi tuose strategiškai svarbiuose objektuose, nors aš esu buvusi atominės elektrinės statybose komandiruotėje. Aš neatsimenu, bet, ko gero, aš ten pasakojau, tokį dariau pasakojimą, kaip čia atvažiuoja jaunimas, kaip jisai stato entuziastingai ir panašiai, kaip jie gyvena, kaip jie leidžia laisvalaikį, tai, kad ir iš atominės elektrinės, tai nėra kažkoks tai specifinis, nu, toks pranešimas, kuris būtų, nes jau turbūt buvo vieša, kad, sakykime, Ignalinos rajone statoma elektrinė, bet mano vyras dirbo televizijoje, tai aš kai užsiminiau, tai jisai sako: „Ką jie ten braukys, mes patys žinodavome, ko nereikia dėti.“ Sako, pvz., jeigu būtum parodę, kad Šiauliuose vaikšto tarybiniai kareiviai, turiu galvoje nufilmuota, tai jau iš karto tą kadra iškirptų, nes televizija ir vaizdą cenzūruodavo, matyt. Tą kadra iškirptų, kadangi Šiauliuose tarybinių kareivių neturi būti, nes tas oro uostas, kuris buvo karinis, tai jis buvo, na, slaptas. Tai lygiai taip pat galėtumėm sakyti, kur buvo ten atominės tos reaktorių šachtos prie Platelių, ar ne? Tai jeigu nufilmuotum, kad prie Platelių ežero ateina maudytis grupė tarybinių kareivių, nusirengia uniformas ir jie pradeda maudytis, tai va matyt tą kadra irgi iškirptų, nes ten jų neturi būt, va ten jų neturi nieks pamatyti, nes kareiviai tai irgi šiaip sau nesibraižydavo su uniformomis po miestą, tiktai jie turėdavo su dokumentu būti, kai juos išleidžia į laisvą dieną gal arba laisvas valandas, laisvų dienų negaudavo, bet laisvas valandas. Bet, sakykime, tokiuose Šiauliuose kareivių kadangi neturi būti, tai ir jų neturi matyti, nu tai vat. Tai galime taip kalbėti apie tą kažkokį. Nu, vidinę cenzūrą, reiškia, kad tu žinai apie ką ten nekalbėti. Dabar apie turinį, tai, aišku, tenai propagandinio turinio mes jokio ten neskleisdavom ir neduodavom, nu, ką dar?

R. K. O kaip viskas keitėsi Gorbačiovo laikais, ar keitėsi apskritai čia, radijų?

P. [...] Mes, radijas, iš karto pradėjome, nu kaip ten Gorbačiovo, aš gal net nelabai atsiminčiau, kad būtent su Gorbačiovu, bet gal, sakykim, su Sąjūdžiu, tai jau nuo pirmos, nuo birželio, sakykime, ta

žinia ėjo, ir tikrai niekas necenzūravo, ne, ir mes patys visi lėkdavome į mitingus. Net nežinau. Va ten gal, galiniam kambary, mes sėdėjom keturiose, tikrai išgirstam, kad mitingas, vienas turėjo mašinėlę, visi sėdame į mašinėlę ir visi nulekiame, tai dabar nežinau, turbūt visas kambarys negalėtų į mitingą išlėkti, taip išeitų tuo metu su priešiška valstybinei santvarkai. Tai, jeigu mes kalbėtumėm apie tai, kaip valdžia pasitiko pertvarką, tai galima sakyti su visišku entuziazmu arba jeigu kas ir nesutiko, tai gal, sakykime, su tylija tolerancija, nes, nu, jeigu jau ir plačiau kalbėti, tai mes tikrai žinom, kad iš kolūkių, iš fabriku, iš visur būdavo mašinos, autobusai samdyti, ir žmonės važiuodavo į tuos renginius, tai čia, nu be kalbų. Dabar kaip pas mus? Dar prieš tai jau buvo tokios grupės, iš kurių aš dariau, dabar man jau sunku ir teisingai prisiminti, atrodo buvo tokia „Talka“ grupė, kur toks patriotiškai nusiteikęs jaunimas tvarkė, kėlė mūsų tokius paveldo objektus, gal ir istorinės atminties jau objektus, kadangi didelis laikas skiria, tai jau to tikslumo gali ir nebūti, sakykime, pavadinimuose ar kažkur, tai aš gal nesivelsiu, aš tik kaip idėją sakau, tai, sakykime, visada, kai jau žinojom dar iki Sąjūdžio, kad bus tokie renginiai, tai vat, sakykim, eini su tos grupės lyderiu, darai interviu, kaip ir mes dabar darome kažkokio įvykio anonsą ir tuos anonsus darydavome, nu inteligentijos tokie sambūriai būdavo, tai ir iš tų sambūrių jų idėjas ir, pvz., mano nebuvo, kaip sakytum, užšakuotas nė vienas pranešimas, tik aš prisimenu, kažkoks buvo vienas mano įrašas dėl Rusų kapinių, kad ar ten kelias turi kažkaip praeiti, bet aš, taip suprantu, jiems ir iki šiol nepraėjo tas kelias. Nu, bet kažkokie tai projektai buvo, tai va buvo kažkoks tai judėjimas prieš tą kelią, nu, ir aš turėjau tokį įrašą, tai va kažkodėl pasakė, kad to įrašo neleisti, tai čia jau buvo jau Sąjūdis, jau visiškai tas laikas. Nu, šiaip nebuvo cenzūros. Va, televizijai, tai aš galiu, buvo tokia istorija, paskui ir galvos lėkė kažkam, kai iš Vingio parko mitingo ten kažką iškarpė, bet radijas ne, radijas viską, mes viską transliavome, mes buvome Nepriklausomybės šaukliai.

R. K. Bet tas kilo, leidimo kažkokio reikėjo eit į tuos mitingus, ar tai iš vadovybės, ar iš žurnalistų kilo labiau?

P. Nu, pvz., kai aš eidavau į tuos renginukus, vadinkime, tai aš pati gal ten nueidavau, ir tada siūlydavau. Dabar mes matote, yra vienas dalykas, ką žino viršūnės, ir kokią komandą duoda, ir apačia. Tai kadangi aš tiesiog buvau žurnalistė, tai man, kaip tokiai, tos politikos, jeigu imtumėm grynai tarybinius laikus, tai nei tada sakė, kad tu ten žodžiu taip, taip darykim, kažkam pasakydavo, kažkam pasakydavo, ir jie žinodavo ir gal tuos svarbiausius momentus, sakykim, ką reikia atspindėti, ko reikia neliesti, tai jie ir reguliuodavo. O tu esi mažas žmogus, ten apačioj kapstaisi, ir niekas, sakykim, nei tavęs spaudžia, nei tu kokios didelės politikos darai, va taip, sakykime, gal. Taip apie tuos vat, o tada Sąjūdį. Sąjūdy, naujienų tarnyboj, mūsų vyriausias redaktorius buvo Vidmantas Putelis, tai ir aš sakyčiau, kad jis labai atvirai tą priėmė ir, pvz., jis pats transliavo pirmąjį Sąjūdžio suvažiavimą. Nu, ir paskui mes transliavom, Baltijos kelią transliavom, tai dar iki suvažiavimo, metai

iki suvažiavimo, tai mes transliavome, viską organizavom naujienų tarnyba. Nu čia, sakykim, naujienų tarnybos vadovybė, turbūt ir radijo vadovybė, tą organizavo, tai vėlgi galėtume sakyti – oficialiai santvarkai priešiški dalykai, bet čia pas mus buvo visiška laisvė ir visiškas palaikymas, ir, nu, didžiulis pakilimas tam darbe toj pačioj ir transliacijoje, ir tam procese, nu, žinote jeigu šitaip, bet gal atrodo, kad čia perdaug rožiškai ir galbūt atrodė, kad niekas nieko nespaudė, niekas nieko nedarė, tai ką galėčiau, gal, sakykim, kurie tą norėjo ryškiau, tai gal tie juto, galbūt juto, prieš juos va (aut. mini vieno kolegos vardą, pavardę), tai jisai ten toks gali su juo dar pabandyti pakalbėti. Kas norėjo, žodžiu, parodyti daugiau, pasakyti daugiau, tai tie galbūt juto, bet jeigu tu, sakykim, kapstaisi tame lygyje, kuris nesukelia valstybei pavojaus, kaip jiems tada atrodė, tai niekas nieko tau ir nesako. O jeigu grynai apie tarybinius laikus, tai aš sakau. Jeigu tu žinai, kad tavo tokia tematika, ten eini ten papasakot, kaip ten fabrikas koks dirba, kaip ten darbininkai ilsisi ir nieko tokio neatskleidi, tai, suprantama, nei ten tu nori nieko daugiau pasakyti nuėjęs, nei tau paskui sako, kad čia tu kažką pasakei ne taip. Na, tiesiog kaip gali sakyti, jeigu ir paskaitytumėt ten to meto kažkokias publikacijas, tai matytumėt. Nu, jos tokios, bet tai ne todėl, kad pasakė kas nors taip, taip, taip rašyk, taip, taip, taip daryk, bet, na, tiesiog galbūt žmonės jaučia tą foną, nu, ir jie, jie taip stumiasi, tai va. O paskui dar vienas toks momentas, nu kad ir iš gamybos kolektyvo, sakykim, aš darydavau reportažus. Tai eini į tą įmonę, paskambini, kad atvažiuos į rajoną, tai skambini į rajoną partijos komiteto arba jeigu į jaunimo, tai rajono komjaunimo komitete būdavo pramonės skyrius. Vat, skambini ir tada sakai, kad aš noriu ten iš jūsų tokios ir tokios įmonės padaryti reportažą tokia, tokia tema. OK. Netgi būna taip, kad jie susitaria, pasako, kad atvažiuos korespondentė, tenai jau irgi arba partijos sekretorius, arba komjaunimo sekretorius laukia, tu pasakai, kad aš norėsiu kalbėti ir su darbininkais. Nu, arba ten nebūtinai ten staklių darbininkais, gal iš visur įmonėse, pvz., būdavo ten koks nors saviveiklos klubai, kolektyvai, vot, sakai, aš norėsiu ten papasakoti apie jūsų jaunimo ten kažkokį tai laisvalaikį, nu ir OK, jau jie sutaria, sakykim, arba tau pačiam net nebereikia į tą įmonę skambinti, jau jie susitaria, kad tą ir tą dieną atvažiuos, ir netgi, būna, nueini į tą partijos komitetą, nuvažiuoji arba miesto transportu, arba jų transportu, nu arba šiaip iš viešbučio važiuoji, ten nakvoji kokiam tolimesniam rajone, ir tada jau ryte važiuoji, arba iš autobusų stoties kaip artimesnis. Nu nesvarbu ta technologija, bet, reiškia, nuvažiuoji, jau žino, arba būni susiskambinęs taip pat. Pirmas kelias reportažui tai skambini į partijos, komjaunimo arba profsąjungą, kiekvienam kolektyve taip buvo, ir tu tenai nueini, ir tave ten, aš kalbu konkrečiai apie įmones, veda į cechą, jau ten kalbiesi, jau ten yra žmogus. Tai o dabar ir tą cenzūrą, tai jeigu, sakykim, ten aš nuvažiuoju, aš nežinau, ar ten iš to fabriko galima sakyti, ko negalima, bet jau jeigu, sakykim, kalba partijos sekretorius, tai jis pasakys tikrai tai, ką apie juos galima pasakyti. Tai va, ta cenzūra tokia, sakykim, ir gaudavosi, na, sakykime, gal tais laikais buvo ta technologinė grandinė to saugumo išvystyta ar sutvarkyta, kad viskas eina kaip koks nors

konvejeris kažkoks. Ir dabar žmonės būdavo kartais pasirašę tekstą, ir jie ten, nu, paskaito, mes netgi matom, ir Sabonis skaito savo pirmuosius interviu. Dabar aš, pvz., asmeniškai nesu niekam rašiusi nė vieno sakinio, niekam pati, būdavo žurnalistai parašo ten kokiam darbininkui, ką jis ten prie staklių daro, jį ten pasižiūri, pasižiūri, aprašo, parašo, nes faktiškai visada reikėdavo, kad reportaže kalbėtų ir žmonės, ne tik tai kokie viršininkai, kaip sakiau, cecho viršininkas ar panašiai. Tada, aš nes rašiusi nė vieno sakinio ir gal per tą nerašymą, sakykime, man žmonės kalbėdavo, ir aš esu laimėjusi du jaunojo žurnalisto konkursus (aut. juokiasi), nes nu kaip tais laikais kalba žmonės, paprasčiausiai, kalba gyvas žmogus, taip su emocijom, su dar kažkuo, reiškia, nesvarbu, ar jis inžinierius, ar jis ten darbininkas, tai vat. Tai aš manau, kad vis tiek ir tada buvo vertinamas kažkoks gyvumas, nors gal kiti darydavo kažką ir kūrybiškiau, kažką išradingiau, bet du kartus iš eilės laimėjau jaunojo žurnalisto konkursą, tada mama net sako: „Tai ką, pas jus ten nėra kam dirbti, kad tu du metus iš eilės laimėjai?“ Tai toks vat juokas ir toks prisiminimas, tai vat apie tą cenzūros tokią grandinę. Jinai buvo pačioj sistemoj ta cenzūros grandinė.

R. K. Bet, kaip sakot, į strateginius objektus ten jau skyrius vedėjai buvo siunčiami?

P. Nu, aš nežinau, gal ne todėl ten kartais būdavo objektai. Vat, pvz., mūsų skyriuj dribo keturi vyrai ir aš, ir savaitę trys vyrai ir aš, viena moteris. Vot, reiškia, lygios galimybės, vat, pažiūrėkite, kaip buvo gerai ir nebuvo nepasitenkinimo. Savaitėj keturios komandiruotės, tenai kokia nors Naujoji Akmenė, Ukmergė ir ten Panevėžys koks nors, ane? Nu, ir klausia manęs pirmiausia: „Kur tu norėsi važiuoti?“ Nu, aš pasižiūriu, noriu, sakau, į Ukmergę (aut. juokiasi). Už tai, kad Ukmergė arčiausiai ir nieks ten nesako, kad, o ten į Naująją Akmenę, nežinau, kiek valandų tas autobusas dardėdavo – penkias ar kelias, tik aš vieną kartą esu buvusi. Atsimenu, vidury nakties ten autobusas nuvažiuoja, reikia eiti į tą viešbutį pėsčiomis be jokių ten taksi, nu tai va, tai, sakykime, gal tas, gal ten skyrius vedėjas, jis turi Klaipėdoj giminių, turėdavo, tai va uostas, ir važiuoja ten į Klaipėdą. Seserį aplanko, dar kažką. Tai ne tik todėl, kad vat neleisim tavęs, gal nebuvo to, kad neleisim tavęs, bet ir dažnai vat, sakykim, mes turėdavom savo mėgstamus miestus, jau susipažįsti, ten žinai, kad gerai kalba žmonės kur nors, ir vat tada ir toks pasirinkimas būdavo. Jo, gal kažkiek ir būdavo, kur, sakykim, kad jau tikrai koks nors į karinius objektus, žinoma, mes visai neidavom, bet vat turiu galvoj įmones, pramonės įmones, kur karinėj pramonės, bet mes išvis neidavom į tas, kur akrinėj pramonėj gamina, tas kur tenai slaptos įmonės, gal nebent ko nors, kaip pasiruošė žiemai, ten toks ciklas būdavo, ar tvarkingai sutvarkyti šilumos tinklai, tai jau koks ten skirtumas kokioj gamykloj blogai sutvarkyta šilumos tinklai. Ten gi nesakysi gamina raketom detales, tiesiog sako, kad vamzdynas praleidžia orą. Tai tiesiog, matyt, kažkam jau būdavo pasakyta, kad negalima iš ten, ten neiti, ten nekalbėti, kaip vat minėjau, reiškia, televizijoj dirba, žino, kad Šiauliuose negali rodyti kareivių, nes ten kareivių nėra (aut. juokiasi), aerodromo nėra, karinio aerodromo nėra, nu tai va, aš tai, manu, nu tokie.

R. K. O kiek apskritai pačioj įstaigoj buvo tos ideologijos ar ten reikėjo partijai priklausyti?

P. Kaip reikėjo? Taip, papasakosiu. Čia buvo taip, tokia buvo strategija, aš nebuvo komunistų partijos narė, o komjaunuolė buvau, nes, nu, faktiškai visi ten būdavo komjaunuoliai, ten automatiškai surašo, o jau į partiją reikia įstot. Reiškia taip, čia būdavo du darbininkai, vienas kūrybinis darbuotojas. O kokie gi čia darbininkai, tai čia faktiškai visi vairuotojai, visi staliai buvo komunistai ir proporciškai tada galėdavo vienas jau įstoti iš kūrybinių darbuotojų į tą partiją, bet, nu, buvo faktiškai norinčių eilė, o būdavo, tai reikėjo ten leisti komjaunimo sienlaikraščius, būti aktyviam ten kažką veikloj toj, ten visa kita, jau, žodžiu, užsitarnauti, kad jau tu čia esi aktyvistas, dalyvauti susirinkimuose, kalbėti ir panašiai. Nu, pvz., man, aš aišku nerodžiau iniciatyvų, bet vis būdavo, mūsų ten partijos padalinio sekretorius sakydavo, nu žodžiu, ten jau X tokia, kad ji labai gerai dirba, sąžininga, reikėtų ją į partiją priimti, taip sakydavo, o aš galvoju, ką reikės, žinai, sakyti, jeigu pasiūlys man į partiją, nes jau jeigu siūlo, kaip ir atsisakyti netinka. O kodėl, reiškia, kodėl eilė neateidavo, vat, kodėl būdavo norinčių, nu tiesiog, tie, kurie norėdavo daryti karjerą, jie norėjo į tą partiją, nes tu net skyrelio vedėju nebūsi. Skyrius, vat mūsų skyrius buvo keturi žmonės ir jau skyriaus vedėjas, net tokio skyrelio vedėju tu nebūsi, nebūdamas komunistas. Bet vat mūsų tas vedėjas, sakykime, buvo, dar jam amžiaus cenzas neatėjo ir jokių priežasčių nėra, kad jį galėtų keisti, jis, reiškia, valdžiai tinka, amžius tinkamas, ir nėra jokio postūmio jį keisti. Ir čia tada nereikia nieko tam skyriui ruošti, vat, sakykim, tas žmogus išeitų, sakykim, į pensiją, ir tada žiūri: „Aha, čia pas juos keturi žmonės, ką iš jų darysime vedėju?“ Tai tada kažkam galbūt sakytų: „Tu stok į partiją, mes tavęs...“ Taip ir sakytų: „Mes tave darysime vedėju.“ Arba, sakykime, jeigu aš tikrai noriu karjeros, ir galvoju, va, kai mano vedėjas išeis į pensiją, tai aš jau norėčiau, nes tada struktūros buvo labai stabilios, jeigu jau yra tas skyrelis, tai jis ir yra šimtą metų (aut. juokiasi). Ir aš galvočiau, oi, aš norėsiu būti vedėja, nu, aišku, aš tada tikrai turėčiau norėti bandyti į tą partiją, kad jau kai tik atsilaisvins ta vieta, kad tai čia jau, aišku, priklausytų, ar aš noriu būti partijoje, ar aš noriu vadovauti. Nu, gali būti, aš noriu vadovauti, bet aš nenoriu būti partijoje, man, nu, ne, nes, pvz., aš ir nenorėjau, ir kad mane siūlytų. Galvoju, jeigu pasakytų, kad stok, ką aš pasakyčiau. Tai aš netgi esu girdėjusi tokių jaunimo pokalbių: „Aš tiek daug ten laiko dirbau, ten tą sienlaikraštį leidau, o čia kitai panelei irgi ten, sakykim, pasiūlė, nes maždaug jinai graži, ten patiko visiems, ir sako, kad tu būk ten ta irgi partijos narė, o paskui jau, aišku, ir karjera kažkokia didesnė. Tai vat, va toks dalykas, dabar reiškia, kaip apie tą pasaulėžiūrą ir suvaržymą pasaulėžiūros, nu ką aš galiu sakyti. Pvz., aš mokykloj giedojau bažnyčios chore, bet buvau komjaunimo sekretore. Tiesiog mane paskyrė ta sekretore, nes, nu, kaip – gerai mokiausi ir pagal mokyklos lygį tiesiog buvau gabesnė ar kaip nors ten, sakykim. Toliau, universitete taip pat į tą bažnyčią ėjau, čia dirbdama taip pat į tą bažnyčią ėjau. Ir Vilniuje, ir savo gimtame rajone, ir aš nesakyčiau, kad kada nors kas nors mane persekiojo, pastebėjo, įskundė ar panašiai. Žinoma, labai

didelis ateistas buvo mūsų skyriaus vedėjas, ir jeigu aš pasakyčiau jam, kad aš einu į bažnyčią, nežinau, kas ten būtų, nežinau, nes aš, atsimenu, jis buvo susilaužęs koją ir tiesiog prikaustytas prie lovos ligoninėje. Seniau žmonės būdavo labai draugiški, lankydavo savo bendradarbius ligoninėse, ir mes, reiškia, lankėm tą savo skyriaus vedėją, ir jisai pasakojo, ten buvo chirurgijos skyrius, ir, matyt, žmonės mirdavo ir pasikviesdavo, tais laikais būdavo galima pasikviesti sakramentui, paskutiniam tam ligonio sakramentui, tai jis, atsimenu tikrai, duok Dieve šviesų atminimą ir tam žmogui, ir visiems kitiems. Jisai sako: „Negaliu tik atsikelti, kai kunigas ateina, išvaryčiau aš su ramentais“. Reiškia, ir kunigus, ir tuos ligonius, reiškia, pas kuriuos ateina. Nu, tai aš galiu pasakyti, reiškia, kaip va mes sėdėjome už vieno stalo, tokių absoliutiškai skirtingų požiūrių ir įsitikinimų žmonės, bet gal mes tada, nu kaip, aš žinojau, kad man nereikia, aš nebuvo kokia Sadūnaitė ir aš paprasčiausiai nepropagavau tos savo pasaulėžiūros. Nu, kaip, o tą tarybinę pasaulėžiūrą jie nevengė propaguoti, sakykime taip, bet kaip žmonės, mes visiškai galėjom draugiškai sugyventi ir su didele pagarba ir darbe, ir paskui vėlesniam bendravime, nu aš taip galėčiau pasakyti. Bet, žinoma, jeigu aš norėčiau būti buvusi kokia Sadūnaitė, tai aš nei būčiau čia dirbusi, nei būčiau galėjusi ten ką nors, vat, irgi sakyti: „Eikime visi kartu į bažnyčią. Vat į mitingą galėjom eiti, va tada jau buvo visiškas atlydis.“

R. K. O tai kaip skyriaus vedėjui perėjimas būtent tas, tuo laiku?

P. Išėjo į pensiją, labai piktinosi, žiauriai piktinosi, buvo vienas iš tų žmonių, kur žiauriai piktinosi nauja santvarka, tiesiog žiauriai, bet aš tuo laiku, aš jau buvau kitam skyriuje, tai aš net negalėčiau paakyti jau to laiko, kai jau prasidėjo Sąjūdis, nes aš jau dirbau kitoj redakcijoje, bet aš tikrai žinau, kad žiauriai nepatiko tas laikas, taip.

R. K. Tai, žodžiu, tas perėjimas skirtingas?

P. Taip, bet va, sakykime, radijuje labai mažai žmonių buvo, nes mes jeigu prisimintumėm po Sausio 13-osios, tai tik vienas vairuotojas, nu, aš apie radiją kalbu, nu gal mūsų tą padalinį, vienas vairuotojas, kuris buvo tikrai su tarybine armija čia atėjęs ir netgi jis, atrodo, ne kareivis buvo, o man atrodo ten kažkokios sąsajos su KGB, bet jis ne karininkas, gal irgi ar vairuotojas ar kažkas, tai, nu vat, ir paskui, ir viena operatorė, kaip dabar vadintumėm montuotoja, ar ten išleidėja, kuri buvo ištekėjusi už ukrainiečio ir namuose rusiškai kalbėdavo, beje, ir vaiką Ruslanu buvo pavadinusi. Beje, nu tuo laiku ištekėti už ruso, tai neatrodė gerbtinas dalykas. Nu vot labai, sakykime, dabar labai nebėra kažkokios viešosios tos nuomonės reikšmės ar ten kažkokios paprotinės tos tradicijos, reikšmės nėra, vat tolerancija, tolerancija, ar ne? O vat tada, sakykime, tikrai nebuvo tolerancijos, kad tu už ruso ištekėtum, ar tu su kareiviu vaikšiotum panelė, nu ne, tai buvo tau visuomenė pagarbos neparodys. Sakykim, nieko tokio, nes mano viena pažįstama, mergaitė iš Klaipėdos, nuo kareivio turėjo vaiką. Ir kaip mes gražiai bendravom, viskas taip, bet o tokia bendroji nuomonė, nu taip asmeniškai tu gali bendrauti, bet bendroji nuomonė – ne, visi rodys tau nepagarbą, nu tokią vidinę nepagarbą, ir toki, tai

va, sakykim, gal aš sakyčiau va būtent tas dalykas ir išlaikė tas tradicijas ir labai lengvą atgimimą, nes, nu, kažkokiu būdu, nežinau, tai buvo į kraują tas visas, vat kaip aš ir kalbėjau, ir tas tikėjimas galų gale, nes nu dabar – ką tu gali tą mokyti tą Dievą mylėti, bet jau dabartiniai vaikai nu nelabai ten bėga į tuos bažnyčios chorus giedoti. Ne, tiesiog yra viskas greičiau ir kitaip, vat, sakykim, ir tas visoks virsmas yra greitesnis, pasaulėžiūros taip pat, tai va.

R. K. O kaip apskritai radijuj karjera buvo daroma?

P. Nu, tai kaip? Nu tai per partiją (aut. juokiasi). O ką dar? Nu aš nežinau, ar tas seksualinis priekabiavimas (aut. juokiasi), nu bet čia galima dar kaip sakyti – visur buvo visko, nu bet tokių, kad atvirai, kad kažkokios merginos dėl to, kad jos kažkieno merginos, nesigirdėjo. O kad tu turėjai būti partinis, tai taip, turėjai būti partinis. Nu, be to, vis tiek tie kvalifikaciniai reikalavimai irgi buvo. Nu, aš, mat, nedirbau tuose kūrybiniuose kolektyvuose, nes mano kolektyvas, jis vis tiek buvo ten tas toks fakto ar dar kažko, sakykime, bet kad čia buvo gabių meno žmonių ar šiaip, tai tikrai ir, pvz., ypač pradžioje to radijo ir televizijos, tai išvis čia dirbo daugybė rašytojų, daugybė artistų, daugybė režisierių ir, sakykim, netgi paprastose laidose, kurias dabar ten laikytumėm ar vaikų redakcija ar kažkas, tie žmonės, kurie dirbo ten, jie paskui pradėjo knygas rašyti, nu tiesiog. O paskui, vėliau, jie išėjo išvis į kūrybinį kelią, į kūrybinį darbą, tai negali sakyti, kad čia rinko bet ką, tik lojalius ir panašiai. O va tą lojalumą, tai aš nežinau net kaip apsaugoti. A, nu tai ten dar yra pasakoję, reiškia, ten vat ima ir kažkas nešioja kryželį, nu bet ten tikrai retas atvejis, kad ten kryželį kažkas nešiotų, nes aš sakau, paprastai, nu nieks neišdrįsdavo. Ten ir tie partijos sekretoriai, čia nebuvo tokių, čia priklauso nuo žmogaus kaip ir, sakykim, kai kuriose mokyklose direktoriai gauda vaikus, ar eina į bažnyčią, ar ne, o čia, sakykim, pats partijos sekretorius, jis partijos sekretorius pagal ten kažkokią susiklosčiusią tradiciją, įstaigos netgi šitos, kiek žinau, jis sau ramiausiai Kūčių vakarą valgo sau langus užsidengęs Kūčias. Betgi jisai nekalba, čia va, visiems nebėgioja, jis gi žino ten, kurie yra tikrai atsidavę aktyvistai, komunistai, tai jis nebėgioja ir nesako: „Oi, va aš einu namo, dabar Kūčias valgysiu.“ Ne, jis tylutėliai laukia vakaro, pareis namo, pavalgys tas Kūčias. Aš, pvz., eidavau Kūčių valgyti, kai dirbau pas tėvo draugą, kuris buvo tokios labai Vilniuje žinomos parduotuvės sekretorius, bet jis nebuvo komunistas, šiaip jisai turėjo aukštesnes pareigas, bet nestojo į partiją, ir tada jį padarė tokios didelės parduotuvės direktorium. Aš eidavau valgyti Kūčių pas juos, nes darbo diena, tu neparvažiuosi, bet man paskambina: „Ateik valgyti Kūčių“. Nu, mes pavalgom ir, sakykim, nei aš ten darbe sėdėdavau ir sakydavau: „Oi, oi, oi, aš šiandien eisiu ten pas tėvo draugą Kūčių valgyti. Ne, nu tiesiog paprasčiausiai sakau, mes nebuvom kokios nors Sadūnaitės, tai buvo nu tiesiog tyliai ramiai, išlaikyta tradicija, vat, sakyčiau taip, bet buvo žmonių, kurie, sakyčiau, ir tikrai aktyvistai buvo, ir propagandistai to gyvenimo, tai jie, žinoma, tai viešai reiškesi, gal būtų ir persekioję, jeigu būtų žinoję, nu bet tiesiog, tai va, čia ta ir cenzūra, ir ta kaip, sakykim, tas vidinis tavo gyvenimas, tai

jis buvo ir vidinis gyvenimas, ir tokia savicenzūra, ir buvo va tam tikros, ir jeigu jau ten kalbant tai, ką mes skelbėme, ten publikuodavom, tai irgi tu tiesiog žinai, kad tai galima sakyti, kažkokiu tai būdu, žinai, kad tai galima sakyti, bet ten tai, kaip pradžioje klausėt, kad ten tave kažkas pamokė, kad ten to nesakyk, to nedaryk. Aš prisimenu, kai buvo pirmasis mitingas prie Mickevičiaus, aš prie jo buvau, bet, aišku, bijojau ant rytojaus, kad manęs nepamatytų, nes kadru skyrius žiūrėjo filmuotą medžiagą, ir aš galvojau, ką aš sakyčiau, jeigu mane pamatys. Nu, galvoju sakyčiau: „Aš žurnalistė, man įdomu, ir aš nuėjau pažiūrėti, kas ten darosi.“ Nu aišku, kuo ten būtų baigęsi, tai nežinau, bet aš buvau ne todėl, kad aš ten patriotė ir pati būčiau nuėjusi. Ne, aš net tokių laurų nenoriu. Buvo mano draugė, kuri gimusi kalėjime, nes jos mama ten dalyvavo studentų kažkokiam judėjime, ir, žodžiu, jinai buvo suimta, paskui ištremta, o jinai gimė kalėjime čia, Vilniuj, ir jinai tris mėnesius buvo neprasta, kaip sakydavo mamos, kasa iš lovos iškrisdavo, ten pelė ar, žiūrėk, per tą kasą užbėgdavo į lovą, nu, ir, žodžiu, taip. Ir jinai taip, atsimenu, sako: „Aš gimiau kalėjime, mano mama tremtinė, ir aš turiu teisę nueiti į tą mitingą.“ Ir mes kartu nuėjom, bet mes nebuvom viso laiko. Ten mano draugė netoli gyveno, tai mes ten biškį pas draugę užbėgom, biškį į mitingą nubėgam, pasiklausom, ir va taip va, reiškia, trupučiuką buvom tame mitinge. O ant rytojaus, reiškia, aš ėjau į kažkurį partijos komitetą, man reikia, reiškia, įrašyti ten kažką prieš jau tą mitingą, ką šneka kažkokia jau ten partijos veikėja, gal jau aš tą pažinojau, ten, prisimenu, moteris buvo, kad jinai taip nuoširdžiai sako: „Kiek mes stengiamės, kiek mes dirbom, kad, reiškia, kad tas mitingas neįvyktų.“ O vis tiek jie susirinko. Nu, va kaip išeina, sakykim, tas dvigubas gyvenimas ar dvideidystė kažkokia, sakykime. Reiškia, vieną dieną aš pati tame mitinge stoviu, ant rytojaus įrašau kažkokį tai žmogų, kad jau, bet, sakykime, ne aš sugalvojau, kad va reikia įrašyti, kad kažkas kalbėtų prieš mitingą. Va, čia tai jau būdavo, nu kaip ir, sakykim, valdžios organizuota, gal ten ir skyriaus vedėjo ar vyriausio redaktoriaus. Sako: „Vat reikia nueit ten ir ten, ir įrašyti va tokį ten žmogų, nu kad paaiškintų, kaip čia blogai, kad įvyko tas mitingas, arba dar prisimenu, reikėjo kažką įrašyti iš universiteto, kaip čia blogai, kad televizijoje buvo iškelta trispalvė per Vasario 16-ąją. Nu, ir aišku čia ne pats jau sugalvojai, čia sako reikia nueiti ten ir ten, ir įrašyti, nu ir, aišku, tie žmonės ten. Nu, kaip partijos komitetai jau ten nuoširdžiai pergyvena, kad tas mitingas įvyko, o universitete, atsimenu, kad ten kažkaip kalbėjo labai su atšilusiais dantim. Nu, bet, matyt, irgi, ar ten komjaunimo koks sekretorius, gal jis jau irgi savo viduje nieko tokio, kad tą vėliavą iškėlė, bet jeigu jis nepasisakys, jį gaus, nes jo dar tuo laiku yra toks statusas, tokios pareigos, tokios funkcijos ir jis kažką turi sakyti. Nu, juo labiau, kad jis irgi universitetas, studentas ar tenai mokslininkas koks nors, nu tai va. Arba tu esi tas ir šneki, ką reikia, arba tu turi kažkur pasitraukti, tai va.

R. K. O apskritai žurnalistai tuo metu, kiek tai buvo privilegijuota specialybė?

P. Nu, aš nežinau, kad dabar, pvz, lyginant privilegijas ir tada privilegijas, tai privilegijų nebuvo, o ką tu turi galvoje privilegijos?

R. K. Ten kažkoks žinomumas, kažkokių produktų gauti, aš apie tokius dalykus kalbu.

P. Ne, mes produktų negaudavom, tik tai čia, viduj, buvo vietinės profsąjungos iškovota krautuvėlė, ten irgi pagal kažkokias pažintis, kad tenai tas profsąjungos pirmininkas kažką pažinojo, kažkokį draugą turėjo gastronomo direktorių ir sutarė, kad čia padarysim filialą, tai vat, kažkuriuo čia jau laikotarpiu čia atsirado ta krautuvėlė, ir ten būdavo ten žirneliai kažkokie, bet tokių krautuvėlių fabrikai visi turėjo n (aut. taria en). Fabrikai turėjo profilaktoriumus vadinamus, kur ten, nu, tokių kaip reabilitacijos centrai, sakykim, ar kažkas panašaus, tai mes nebuvo gamybinis kolektyvas. Jau į tos sovietų pabaigą stiprūs gamybiniai kolektyvai, jie turėjo labai dideles ir poilsio bazes savo žmonėm, ir pačiose įmonėse kambarius, relaksacijos kambarius, medicinos punktus, ten kažkokius masažus ir visa kita, o mes čia nieko neturėjome, mes nei gamybinis kolektyvas, o kaip galėtumėm panašiai taip nueiti, pašnekėti kokioj nors ten mokslo įstaigėlėj, kuri nu, sakykim, gauna biudžeto pinigų, bet neuždirba patys pinigų. Nu, tai mokslininkai jau irgi paskui parduodavo ten kokias nors savo paslaugas ar dar kažką, tai aš dabar galvoju, o be to, nebuvo ten jokių žvaigždžių. Nu, atsirasdavo ten vienas kitas, mes irgi turėjom tokį kolegą, ten rajone dirbo, tai ten jis gali balių suorganizuoti, salę gauti, viskas ten nemokamai. Gali nuvažiuot, ten kokią konferenciją suorganizuot, jis nemokamai salę gauna, ten kažkokius pietus, todėl, kad jis toks žinomas, reiškia žmogus, bet čia jau reikėjo būti pačiam tokiu, ir vaizduoti, kad va, kas aš esu, va, kas aš esu, o jeigu tu to nevaizdavai, tai niekas nei tavęs žinojo, o be to, nu televizija dar, televizija dar, dar, o aš nesakyčiau, kad ten, nu reikėtų gal pakalbėti su spaudos žurnalistais, bet aš nemanau, kad ten kas jų pavardes įsimindavo ir jų paveikslus žinodavo. Televizija – taip, televizijos diktoriai jau ten kažkuo save laikė, ir jau ten paveikslas maždaug buvo, bet mes jau čia tai jau nieko ten nelaikėm, nei ten ką. Nu, žinoma, jei save gal daugiau kažkuo laikė. Nežinau, bet čia apskritai priklauso, kaip ir dabar yra ir žinomų žurnalistų, ir daug dirbančių žurnalistų, bet jie nėra išsipūtę iki kažko. Jie teisingi, jis dirba savo darbą ir nieko nesineša, o ir ten žinoma, žinoma, nes galėjai, galėjai kažkuo būti, bet nežinau, čia priklauso nuo žmogaus – ar tau užtenka to, kad tu tiesiog dirbi, tau patinka dirbti ir viskas. Aš, pvz., vat važiuodavom į tas gamyklas. A nu vat žinau, va televizijojej mano viena tokia pažįstama, nu baisiai ten atsiveždavo, pigiau nusipirkdavo, ką gamina, nuvažiuos ten į kokį puodų fabriką, tai ten puodų kokį rinkinį, nes nebūdavo, galų gale, pirkdavai ne todėl, kad ten, tai ten nusipirksi, nes gal ten ir krautuvėlės tuose fabrikuose būdavo ar ten savikaina kažkokia, ten nuvažiuosi į mėsos ten mėsą. Aš, pvz., nesu nei nieko nusipirkusi, nei kokių dovanų gavusi, čia kaip ir visur, kaip ir tas seksualinis priekabiavimas, taip pat, na, turi sužibėti tos akys, kad tau ten kažkas patinka, ar tiesiog, nu, paerzinti turi kažkaip.

Tai vis tiek, nu turi kažkaip parodyti, kad tave domina ar ta produkcija, ar kažkas, ir kad tu nori gauti, bet jeigu tu abejingas, tai tau nieko, nei ten tau pasiūlys, nei ten ką. Tai va.

9 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Informacijos vyr. redakcija.

Planavimo ir laidų transliavimo skyrius. 2017 12 13.

R. K. Tai aš pirmiausiai noriu paklausti, ar sutinkat, kad būtų įrašyta, mokslo tikslais ir anonimiška?

P. Gerai, gerai, gerai.

R. K. Kada jūs maždaug pradėjot dirbti radijuje?

P. Nu, ką reiškia maždaug? 1971 m. antram kurse.

R. K. Mhm, ir kokiom aplinkybėm atėjot į radiją?

P. Tiesiog informacijos redakcija ieškojo, ieškojo kokios greitos mergiotės, kuri pakeistų išėjusią į dekretą moterį, taip atėjau. Dirbau gal pusmetį, nes tuomet reikėjo, buvau antram kurse, reikėjo važiuot į praktiką ir būtinai į spaudą, tai po pusmečio išvažiavau į praktiką ir baigiau darbą. Tada ketvirtam kurse vėl atėjau į praktiką radijuje ir buvau įdarbinta, tai nuo septyniasdešimt trečių dirbu nuolatos.

R. K. Mhm, ir kuo dirbot?

Kai atėjau, buvau jaunesnioji redaktorė, tai iš esmės buvo iš teletaipo, kuris buvo mūsų rusiuky parneši iš „Eltos“ išverstas žinias. Jas duodi surinkti mašininkei ir sudedi žinias, nes anksčiau žinios buvo griežtai apribotos: čia lietuviška informacija, o čia užsienio informacija, ir tos užsienio informacijos būdavo daugiau negu lietuviškų. Tai dėliojau tokias užsienio žinutes, nu du kartus iš esmės. Vieną kartą politbiure pasižiūri ir duodi mašininkei perrašyti, o paskui jau labai seki, ar mašininkė nepadarė klaidų, tada dedi į aplankutę ir pasirašo būdavo pamainos vadovas, tai yra buvo vyriausias redaktorius ir trys jo pavaduotojai. Buvo trys pamainos, tai kiekviena pamaina turėjo savo vyriausio redaktoriaus pavaduotoją. Jis pasirašo ir eina, ir neši į išleidimą, ir skaito diktorius.

R. K. O šiaip, atėjus į radiją, jums kas nors pasakė, ką galima, ko negalima sakyti?

P. Ne, niekas nepasakė, tai turbūt... Ką reiškia galima sakyti ar negalima? Nu, tokios kalbos net nebuvo, nes vienintelė agentūra buvo „Elta“ arba buvo dar, nu „Elta“ buvo, per „Eltą“ ėjo, vėliau atsirado, kai radijas pradėjo pirkt „RIA Novosti“, tai ta prasme turėjom vertėją, nu, ir versdavo. Savaitgaliais, kai „Elta“ nedirbdavo, ateidavo ta pati vertėja iš „Eltos“ versdavo ir ką čia pasakyti? Jokio kito šaltinio nebuvo. Lietuviška informacija, tiesa, ėjo buvo kitas šaltinis beveik turėjom visuose rajonuose korespondentą, tai bet, nu, jų būdavo, prasidėjo sėja, tai sudedi daug informacijų: Raseiniuose pasėjo tiek Balbierišky pasėjo tiek, tą tiek. Būdavo speciali sėdėjo moteris stenogramistė ir ji užrašinėjo, tai toks buvo, o visa kas kita eidavo iš „Eltos“. „Elta“, kaip suprantu, būdavo jau cenzūruota, patikrinta ir jau tai yra tikra informacija.

R. K. O kiek tas turinys jis buvo ideologizuotas?

P. Ideologizuotas? Nu, aš manau, kad jis buvo visas ideologizuotas. Jeigu prasidėjo suvažiavimas arba, neduok dieve, ne ta tvarka, kad ir tarybų sąjungos, sovietų komunistų partijos politinio biuro vadus sumaišys, neduok dieves ne ta tvarka išvardinsi, tai jau baisus skandalas arba Lietuvos visi turėjo savo seką. Ne, tai šitai mes gaudavom iš „Eltos“ tiktai galėdavo atsitikti toks daiktas perrašant, nes mašininkė visokia būdavo: ir skubanti, ir užsimiegojusi arba dar kokia neatidi, tai svarbu vat tinkamai perskaityti, nu, pati korektore, kad neatsitiktų, kad ko nors pametė arba eilę sumaišė, tai ir ideologizuota, nu kaip. Visa, kas vyko gyvenime, kokia būdavo sovietinė propaganda, tai ir buvo čia. Tai jau paskui, nu tai Perestroikos laikais, jau pasikeitė, o šiaip anuo metu, tai buvo, buvo santykis dar su diktorium. Vienas diktorius jam reikia prieš pusvalandį penkias minutes perskaityt ir dar nelabai supranta, ką perskaito, tik gražiu balsu skaito, nu, kitam užtenka penkių minučių perskaityt, bet tokių, kad lėktum paskutinę minutę įkišti, kaip dabar paskutinę sekundę įkišti ką nors į žinias, tokio nematyta, neregėt, ne nu kaip ir nieko neatsitikdavo, visuomet gali pranešt po valandos, po dviejų ar po paros būdavo. Tai va, toks gyvenimas būdavo,

R. K. Minėjot Perestroiką, kad tais laikais keitėsi, tai kas keitėsi?

P. Nesvarbu, paskui jau atsirado su laiku, kad tas žinias dėdavo pramaišiu: ir lietuviškos, ir užsienio, atsirado vienoj laidoj, ta prasme sumažėjo tų laidų vien tiktais iš užsienio „Intertaso“ pranešimų. Nu, tai jau atsirado, jeigu čia pasėjo, pasidžiaugė, o vat paskui buvo jau pirkto kitas agentūras be „Intertaso“, nu tai būdavo išverčia: „Tarybų šalyje įvairių kraštų naujienos“: Baikalas, ką padarė, kur Altajus, nu ir visokių tokių, tai galėdavom atsirinkt savarankiškai, kas man patinka iš to biuletenio, aš jį galėdavau atsirinkt, pasitrupinti, ką vertėja išversdavo, nu kaip taip sudėti, tai vat.

R. K. O gerai, kai Sąjūdis prasidėjo, tai tam sraute atsirasdavo va tokių žinių?

P. Nu, jau kai prasidėjo, kažkaip tokio gal ne tą pačią minutę, bet jau, nu jau taip po biški, kai Sąjūdis atsirado, tai čia atviru tekstu ėmėm šnekėti, kad vyksta susirinkimas, įsikūrėm, buvom, nu, paskui kaip sakant prasidėjo ir nunešė.

R. K. Bet tai irgi „Elta“ rašydavo?

P. Nu „Elta“ rašydavo, mes dar turėjom korespondentų skyrių, buvo kelių žmonių korespondentų grupė, tai jau jie galėjo padaryti įrašuką, darydavo taip, pranešinėdavo, taip pat būdavo transliuojama įrašai.

R. K. O tai jūs kiek žinau ir komentarus esat dariusi?

A, nu tai čia šitą anąjį, jo. Bet tai čia šiais laikais, prieš šios Lietuvos.

R. K. Aa, ne sovietmečiu?

P. Prie šios Lietuvos, sovietmečiu buvo ypatingai priskirti galėdavo tiktai rašyt.

R. K. O ką reiškia ypatingai priskirti?

P. Nu, ta prasme būdavo tam tikri žmonės rašydavo, bet iš esmės jie buvo atsitiktiniai tie komentarai, jau čia prie šios valdžios atsirado, radijų atsirado dienos komentaras, dar kokia tokia pozicija. Jo rašydavau, atsimenu metus ar dvejus, ar trejus dienos komentaras. Buvom trise, kadangi būdavo du vyriškiai ir aš, tai manęs visi klausdavo, ar jie manęs neskriaudžia, bet jie visiškai manęs neskriausdavo, aš jų neklausdavau, tai vat. Prasidėjo turbūt nuo trumpų tokių rytinių apžvalgų, kas pasaulyje yra.

R. K. Bet Nepriklausomybės jau laikai?

P. Jo, čia jau prie Maliukevičiaus vadovavimo. Aš esu ir žinias skaičiusi, jeigu jums įdomu, nes reikėjo kažko naujo, kad ne diktorius, o kažkas kito, tai pradžioj kadangi jau čia turbūt devyniasdešimt antri buvo turbūt, kai sugalvojo Maliukevičius Nerijus, kad reikia kitaip – neskambėjęs, neaidėjęs, neįkyrėjęs visiems, tai kitaip. Pradžioj kažkaip nelabai buvo, ką tik kūrėsi „Balticai“, o „Balticai“ – BNS agentūra tai yra, o BNS agentūra kūrėsi iš per kelis kabinetus sėdinčių laidų užsienio lietuviams redakcijos, tai jie bandė jau kurti „BNS“ tekstus ir reikėjo juos kažkur paleisti, tai kažkaip buvo tokia nebylus mūsų susitarimas, nes turėjau, nu, autorines žinias, man rodos, šešioliktą jos ėjo valandą ar septynioliktą, jos ėjo dešimt minučių autorinės, nu kaip ir autorinė laida, bet vadinosi žinios, tai jau jie kažkokiu būdu vis parašydavo kitoniškai ir kažkokiu būdu patekdavau skaityti, kažkokiu būdu radosi daug žmonių, kurie dirbo ministerijoje, dar kažkur, nu kažkur ir po kelių tų žinių radosi skambintojų ir tų naujienų užsirašyk ir skaityk ir visai nesunkiai. O pradėjom nuo to, kad „Eltos“ pranešimą iš antro galo perskaitai ir jau yra kitoniškai.

R. K. O šiaip apskritai jūsų akim žiūrint kaip ta cenzūra čia radijų veikė, ar jautėt jūs ją?

P. Nežinau, bent mūsų informacijos redakcijoje jinau nebuvo piktybiška. Gal kur tenai ideologinėse laidose, tai taip. Kadangi vizuodavo redaktoriaus pavaduotojas, pamainos viršininkas, tai jis kaip ir atsakydavo už tą visą. Nežinau, gal kelis kartus buvo, kad: „Ai gal šito nedėkim.“ - bet cenzūra labai mikliai akį permetus matydavo, bet ir nebuvo dėl ko kibti. Kiek, kad sėja prasidėjo, kad nukasė bulves, o tai, kas ėjo iš „Eltos“ jau savaime buvo oficialu, tai ką cenzūruoti, bet jinau visuomet uždėdavo antspauduką, jo, tai buvo privalu.

R. K. O tuo ten pereinamuoju laikotarpiu, kai pradėjot kažkiek žaisti su tais tekstais?

P. Man rodos jinau tokia, kas privalu, dar yra, bet jau tokia atbula ranka jau dėdavo.

R. K. O šiaip apskritai, ateinant dirbti į šitą įstaigą, kas nors tikrindavo tuos žmones?

P. Nežinau, gal kas tikrindavo nežinau, kas tikrindavo. Turbūt tikrindavo, nu, būdavo tas vadinamas pirmas kadru skyrius ar antras. Nežinau, bet mane studenčiokę priėmė. Pagal biografiją aš turbūt nelabai tinkama turėčiau būti, nes iš tremtinių, aš dėl to neturėjau jokios problemos.

R. K. O jūs žurnalistika baigus?

P. Jo, neturėjau dėl to jokios problemos, gal nepasireiškiau jokiam laisvės mitinge, nežinau.

R. K. O kiek iš darbuotojų buvo reikalaujama tos ideologijos, priklausyti partijai?

P. Partijai? Tai partiniai būdavo tikrai pagal rangą – vyriausias redaktorius ir jo pavaduotojai – viskas visiems kitiems nebuvo privaloma, nieks nereikalavo. Teisybė agituojančių buvo, kad idėjinis komunistas, idėjinė komunistė jau dabar mirus pavaduotoja vis sakydavo: „Pirma partija, paskui šeima“. Nu, tai tokių agituoti būdavo, bet čia tavo valia, nieks neliepė prievarta stot. Buvo ir stojančių, sakė, kad čia tėvynė šaukia, bet nereikalavo, jeigu užimi postą, tai taip.

R. K. Jeigu norėjo jau ten vadovauti kažkam...

P. Nu, tai jo, jeigu norėjai, kaip ir visur. Norėjau posto, tai turėjai būt partinis.

R. K. O apskritai, koks tuo metu buvo santykis tarp žmonių, vis tiek čia buvo ir infiltruotų žmonių?

P. Nu, buvo turbūt ir žinojom bildukas, kuris yra. Nežinau, kas žinojo, nežinojo. Nu, kaip ir dabar yra – vieni žino kažką, kas yra kas, kiti apsimeta, kad nežino arba išvis nesidomi, tai ir tuo metu buvo.

R. K. O tas perėjimo laikotarpis visiems vienodai, visi susitaikė su tuo, kad Sąjūdis, kas viskas keičiasi?

P. Nežinau, kad pas mus labai tokių priešiškų nebuvo. Vieni sakė: „O, matai?“ Kiti tekini bėgdavo, nu aš nežinau, kad būtų kas sakytų: „Ne, ne, ne.“ Nu, būdavo transliuojam iš Vingio parko: „Transliuojam ar netransliuojam?“ – bet tai nu iš esmės turbūt spręsdavo baltuose rūmuose, kitam pastate, jau koks sprendimas pareidavo, toks pareidavo.

R. K. Iš viršaus kildavo vis tiek?

P. Tai buvo generalinis direktorius, pavaduotojas radijui, televizijai, tai jau turbūt spręsdavo jir ir jeigu per vyriausią redaktorių sako: „Imam, darom, siunčiam korespondentą ar transliuojam, nu, jau patys nespręsdavo.

R. K. Ir čia vis dėlto buvo tokia propagandinė institucija, koks tas santykis?

P. Nu, man, pavyzdžiui, visada buvo įdomu dirbti, nes kiekvieną dieną yra kas nors naujo vyksta pasauly. Nu, supranti, kad vyksta, jeigu dar kartasi užsisuki radiją paklausyt „Amerikos balsą“ dar kokį, tai juos girdi, nu, supranti, kad vysta ne taip. Tai pateikiam tai ir dar žinai, kas šalia yra kitaip. Taip, kaip ir dabar mąstom, – vat viena parašyta, bet po šituo gi supranti, ai va čia propaganda, o čia tas. Ar dabar ką mes nesuprantam? Nu, juk lygiai taip pat suprantam, nu, tik formos turbūt pateikimas kitas, o šiaip žmonės yra žmonės. Jo, tai kažkada manęs giminė kokiam subuvime klausė, nu pirmiausia kaip mane priėmė, tai kiek metų aš jau partijoj, kad dirbu radijui. Toks visai inteligentiškas giminaitis klausė. Nu kad aš nesu partijoj. Kaip taip? Labai stebėjos. Visi partiniai. Sakau, pas mus partiniai turbūt trys buvo ar keturi. Partinis tam, kam priklauso, o kam nepriklauso, tai viena buvo tokia panelė, kuri sakė, kad jau labai partija gerai.

R. K. O vat tokių tikičių, kad čia iš tikrųjų ta santvarka ir kaip jūs sakot supratot, kad buvo ir kita pusė, buvo?

P. Nežinau, negirdėjau nei vieno, kad kvailai sakytų, kaip statom komunizmą, nu, nei vieno aš tokio nesutikau, bent viešai nei vieno. Nu, dirbi, atidirbi, algą moka, atidirbi.

R. K. O kas apskritai sovietmečiu skaitėsi geras žurnalistas?

P. Nu, taip. Kad nuvažiuoji į kaimą, randa tinkamą traktorininką, tinkamą melžėją, tinkamai pateikia pasiekimus darbo žmonių, tai geras.

R. K. O ką reiškia tinkamai?

P. Tinkamai, nu, žmogus papasakoja, kaip jisai dirba, stengiasi, normas vykdo, dar ką nors ar dar ką nors, nu, arba atranda tokį, nu, gal yra ir blogų pavyzdžių, gal kokį traktorininką rado pasigėrusį, nu, aukščiau brigadininko jau nebuvo turbūt galima kritikuot. Brigadininkas, netinkamai atliekantis pareigas, dar gal tinkamas pavyzdys būtų. Tiek, kad buvo visi pasiskirstę: reporteriai savo kuruojamom sritim buvo pasiskirstę: kieno karyba, kieno menai, kieno dar kažkas, ko dabar stinga, tai turėjo savo aparatą tokį informacijos rinkimo ir suvokimo.

R. K. O buvo kažkokios neliečiamos temos?

P. Nu, neliečiamos temos – savaime aišku, kur ką valdžia padarė blogai ar dar ką, nu, tai čia nei abejoji, nei ką. Jeigu sau apšneki abejoji, tai tavo reikalas, bet tai nereiškia, kad viešai kalbi.

R. K. O apskritai kiek korespondentai, kai važiuodavo į vietą, ta cenzūra įvykdavo, kad žmogus turi ką pasakyti?

P. Ne, nu tai ir važiuodamas korespondentas žinodavo, ko važiuoti, o jeigu ten ką nors, nu ne viską gi įrašyta leidi į eterį, viena, kad sumontuota ir leisti į eterį ir kas iššifruota.

R. K. Aš pirmiausia noriu paklausti, a sutinkat, kad būtų įrašyta, anonimiška ir mokslo tikslais bus naudojama?

P. Taip.

R. K. Kada jūs pradėjote dirbti radijuje?

P. 1978 m., stažas nuo 1978 m., o konkursą laimėjau 1971 m., aštuoniolika metų, didelis konkursas kelių šimtų žmonių, daugiausia studentų ateidavo. Sėdėdavo tokia meno taryba, vyriausias režisierius, diktorių skyriaus vedėjas, programų direktorė, reikėdavo paskaityt informaciją, po pirmų sakinių pasigirsdavo balsas: „Ačiū, užteks.“ (aut. juokiasi). Tai man paskui, kai pačiam tekdavo atrinkinėt, aš galvodavau, kaip čia jie supranta iš vieno žodžio, kad čia „Ačiū, užteks“, kadangi paskui supratau, kad galima tai ir iš vieno sakinio spręst. Tai, o paskui praktikantu, metai praktikantu dirbi, gaudavau septyniasdešimties rublių atlyginimą, plius stipendija keturiasdešimt penki – visai geras uždarbis, atlyginimai čia būdavo dideli, nes kai gaudavai kategoriją, iš karto jau šimtas keturiasdešimt, jau dvigubai didesnis, trečia kategorija jau šimtas šešiasdešimt, tai, pavertus šitais litais ar eurais, ten iš dešimt daugini, tai dvidešimtmetis uždirbi kokius du tūkstančius litų. Dar uždarbiaudavom pas akluosius, ten, keldami meistriškumą, eidavom skaityt, irgi ten mokėdavo, prisidurdavom prie atlyginimo, akliesiems vaikučiams ir vienas įrašas, kur įskaičiau Vienuolio apsakymus, kad sukos nuo 1978 m. iki šių dienų, vis paskambindavo ir klausdavo, ar galima kažkokių ten autorinių teisių ar ko reikėjo.

R. K. O kaip tie konkursai didžiuliai vykdavo, ką reikėdavo daryti?

P. Pirmam ture reikėdavo paprastą informaciją pasirinktą iš laikraščio paskaityti, to ir užtekdavo, vieną kokią žinutę iš užsienio, iš vidaus politikos, kas likdavo, paskui jau tą pačią dieną antras turas, jau paprašydavo kokį eilėrašį paskaityti, kad matytų tavo meninius sugebėjimus, nes diktoriai turėdavo ir jaunimui skaityt ir paskaitas, būdavo tokios paskaitėlės. Būdavo ten tokios paskaitėlės Jarmalavičiaus, Burokevičiaus, aš atsimenu tekstus, stebėdavausi, kodėl ne patys profesoriai, bet paskui, kai išgirsdavom, kad jie klaba su akcentu, koks Burokevičius, tai va, tekdavo, o šiaip viskas nuo reklamos, jaunimo laidų, literatūrinių, bet daugiausia informacinės – žemės ūkio, kur dabar įrašinėja vien žurnalistai, tai būdavo ir diktoriams tekstai tokie. Jiems tik iš vietų, jeigu būdavo interviu ten su kolūkio pirmininkais, su kolūkiečiais, darbininkais.

R. K. O kokie tie kriterijai atrankos buvo, sakėt, ir pats po to komisijose dalyvaudavot?

P. Kriterijai man paslaptis buvo tam tikra prasme, bent vyrų, toks žemas balsas, aiški tartis, diktija gera. Aš buvau pagrindinis Panevėžio skaitovas – dainų šventės, pergalės dienos minėjimai. Išsikviesdavo į kokį partijos komitetą ir sakydavo: „Reikia jūsų balso.“ Dalyvaudavau skaitovų

konkursuose, ten irgi pirmas vietas respublikiniuose konkursuose, mokėsi ten aktorių vaikai, tai mano tokie mokytojai buvo, Broniaus Babkausko ten sūnūs mokėsi – Aurimas Babkauskas, ir tekdavo šituose renginiuose ten kartu su vyriausiu Babkausku skaityt. O, puikiais aktoriais ten eilėraščius kokius su Banioniu, o šiaip man įstrigo mūsų vaikystėj, mat į kosmosą skrido Gagarinas. Vieną kartą mama pašaukė, sako: „Klausyk, žmogų į kosmosą paleido.“ Ir aš girdžiu, skaito Levitanas iš Maskvos, čia tuoj jungdavo, jeigu kas sukomutuodavo su Maskva, kaip ir žinios vakare būdavo, jau po mūsų lietuviškų žinių, įjungdavo Maskvą dešimtą valandą, mes ir sakydavom: „Netrukus jungsime Maskvą.“ Baigdami programą, irgi netrukus Kremliaus, nu, Kristaus išganytojo ten nesakysi, išversdavom ten jau kitaip, tai tas Maskvos alsavimas jausdavosi, tai vat, kai mama pakvietė tai tas Levitanas: „Человек в космосе работают все радиостанции и телевидения.“ (aut. rus. „Žmogus kosmose, dirba visos radijo stotys ir televizija.“ Galvojau: o čia tai darbas, čia pranešt tokius svarbius įvykius ir šiaip sirgdamas ten, kai vaikai serga, nu ką ten tėvas, radijas stovėdavo, tai labai patikdavo ten Kybarto, Paulausko skaitomos žinios, moterų balsai. Balsai būdavo tikrai rinktiniai, net jau kai pats dirbdavau diktorium, važiuoji ten autobusu anksti rytą ten laukais kokiais, na, kur nors. Jis skaito žinias, čia tas radijas vienas. Vienas radijas buvo, ir šitas labai svarbu, ir taip natūraliai tie balsai susilieja su gamta, su rūku tuo kylančiu, su, nu, darydavo įspūdį tokį. Paskui per Kybarto ten penkiasdešimtmečio jubiliejus kažkaip ten kviesdavo, vertindavo. Sako: „Aš ten pamokysiu tave skaityt.“ Jis buvo puikus aktorius, ne vien diktoriaus darbą dirbo, bet koncertuodavo, važinėdavo po visą Lietuvą, po mokyklas su eilėraščių programom – Marcinkevičiaus ten, Aldonio, rusų poetų, puikiai skaitydavo. Ten buvo jo penkiasdešimtmečio vakaras, aš tada, reiškia, Albina Žukauskė ten skaitė tokią sodrią poeziją, vaizdingą, ir tiko ir jo balsui vaizdingam – kokia simbiozė ten yra nuostabi – su balso, gamtos, Lietuvos. Jis susijaudino, man ant programėlės nupiešė televizorių ir kiauliuką, kiaulė skaito žinias (aut. juokiasi).

R. K. Kaip jums atrodo, ar buvo kažkokia Sovietų Sąjungos skaitymo maniera? Kaip reikėjo skaityti?

P. Maniera buvo. Kadangi mūsų diktoriai važiuodavo į Maskvą, buvo kviečiami tobulintis, patys geriausi būdavo kviečiami, ten tas pat Leviatanas skaitydavo paskaitas jiems, kiti patyrę diktoriai, tokia Visockaja, Obiašas tokie buvo, tai paskui grįžę jie legendas pasakodavo, sakydavo: „Levitano balsas nėra toks stiprus kaip atrodo, jis yra mikrofoniškas, žemas, su tokiu plieno atspalviu, bet gali būti ir aksominis, ten priklausomai nuo, mat kadangi intonacija gimsta smegenų žievėj.“ Tu, kai pagalvoji, ten specialiai daryt negalima, ir Miltinis sakydavo: „Neįmanoma klausyt meistriškai pastatytų Lietuvos radijo diktorių balsų.“ Balsai tiesiog išlavinti yra, bet yra klišės tam tikros, daugybė tų politbiuro narių reikėdavo be santrupų skaityt. Tarybų Sąjungos, Komunistų partijos komiteto

politinio biuro narys Tarybų Sąjungos. Va, tokios neįtikėtinai, arba kada būdavo, tai jos, aišku, labai gadindavo, bet šiaip pats atlikimas, jeigu nežiūrėtum į turinį, tai jis buvo, galėtum klausyt pačių balsų ir to atlikimo net nesigilindamas labai į turinį. Tai, bet mūsų Albertas Cešinskis buvo puikus, puikus diktoriaus ir vertėjas. Tai, sakydavo, ko mums važiuot į tą Maskvą, mes juk daug geriau skaitom už juos. Pagaliau, ką tu ten išmoksi. Jeigu esi profesionalas, pažiūri televizorių, gali trūktelt į vieną ar į kitą pusę, jeigu ko reikalaus. Tokio griežto standarto, kad ten būtų kažkokie reikalavimai, nebuvo, paprastas, kultūringas kalbėjimas, tarsi su žmogum. Reikalaudavo tokio, kuo šiltesnio santykio, kadangi ta informacija sausa labai, viską kad žmonės pajustų, kad rūpi reikalai, šiltai, normaliai turi skaityt, kaip artimam bičiuliui. Labiausiai mėgdavau sporto naujienas skaityt su [aut. mini kolegą vardą, pavardę], ir vienąkart susidūriau su vadinama cenzūra. „Žalgiris“ 1983 m. po pirmo rato buvo lyderiai. Vakaras, be dešimt vienuolika būdavo sporto naujienos, tokie šaukiamieji gražūs signalai, ir aš kadangi ten eidavau ir į stadioną, žiūrėdavau, aš atitinkamai ir perskaičiau: „Žalgiris ten po pirmo turo, ten tapo Tarybų Sąjungos aukščiausios lygos lyderiais (aut. skaito šaukiamąją intonaciją).“ Įleikia išsigandus išleidėja, čia buvo antram aukšte, tai skersai koridoriuje, jai buvo arti mes skaitėm su tokia [aut. mini kolegą vardą, pavardę]. Sako: „Januitis skambina.“ Januitis ryt liepė iš ryto į gamybinį susirinkimą prisistatyt visai brigadai. Aš dar naktį turėjau dirbt, ten perkaičiau laidas, tas ryto žinias, užsieniui viską, bet jau nervinaus, galvojau. Nueinam, pilna salė, ten susirinkimų salė naujam pastate, susirinko, ten ateina Januitis, sako: „Vakar vakare, tamsus vakaras, klausausi aš to radijo, armonikos muzika groja, ir staiga per sporto naujienas kaip infobiuro pranešimą, kaip koks Levitanas ten skaito, kad „Žalgiris“ laimėjo prieš kažką, kaip šitaip galima? Atsistokit, kas ten skaitė?“ Aš atsistoju ten drebėdamas: „A, nu va, pažiūrėkit į šitą. Kokia kategorija? Kokia kategorija? Pirmą kategoriją žmogus turi ir taip skaito, nejučia vakaro nuotaikos.“ Kas čia aš, ne per aukštai? Ir apskritai tada jis perėjo prie televizijos, ten prie Kybarto, kiti pradėjo nepatikt. Tai va, mano buvo toks pirmas kietas susidūrimas (aut. juokiasi) su Janučiu. Ir tai, kad jis klausydavo net sporto naujienų, vadinas, intonacija buvo, čia irgi jautrus dalykas, kartais po pergalės, tokios demonstracijos, eidavo ten jaunimas – Lietuva, „Žalgiris“, o čia per radiją per daug pakiliai, reikia paprasčiau.

R. K. O kas nors paaiškino, kokios tos intonacijos turi būti?

P. Kolegos, pagaliau jų pačių klausydamas, mano mokytojai irgi buvo Gražina Urbonaitė – tokia puiki aktorė, skaitovė. Kai buvau praktikantas, ji vadovavo, nes ji buvo „Panoramos“ režisierė. Tokia „Panorama“ turėdavo režisierius. Jie ten tokį bendrą garsinį audinį žiūrėdavo. Ta „Panorama“ irgi, kaip žinot, Rūta, ji būdavo transliuojama į CK. Trečią valandą generalinė repeticija, ir tie diktoriai prabėgdavo, kas bus skaitoma vakare per „Panoramą“.

R. K. O radijų to paties nebūdavo?

P. Radijų nebūdavo, nebuvo. Radijų buvo toks dalykas. Sakykim, miršta koks politinis veikėjas: Sniečkus, Paleckis, tada labai kruopščiai tikrindavo. Sakykim, Paleckio atveju ten Tautybių tarybos pirmininkas jis buvo, aukščiausią postą Tarybų Sąjungos yra užėmęs. Tai, atsimenu, atėjo teletaipas, ten juostelės užklijuotos tokios ant popieriaus lapo, sukarpytos ten, ir laukia. Atėjo ten komiteto pirmininkas į tą išleidimo skyrių. Studijavo ilgai, bet laukė, kad pirma praneš Maskva, turi pranešt, paskui mes. Kadangi kažkada Maskvos buvo toks užėmęs Tarybų Sąjungos, tai va tokių dalykų ir parinkdavo balsus. Sakykim, Brežnevo mirties atveju irgi skaičiau nekrologą, tai kol gedulas tas valstybinis, trim, keturiom dienom parikdavo tuos balsus vyrų tokius minorinius, žemus ir moterų. (Aut. mini kolegos vardą) sakykim, jau negalėdavo skaityti, nes jos šviesus balsas, tai skaityt apie Brežnevo mirtį jau netinka net tembras. Jų ten buvo tada trys moterys paskirtos ir trys vyrai, kurie ten tokiais falšyvais, liūdnais balsais skaitydavo, na, taip išretindamas skaitai: „Tarybų Sąjungos Komunistų partija praneša partijai ir tarybinei liaudžiai, kad šiandien eidamas mirė.“ O šiaip tai sakydavo mokytojai, Darius Bulovas yra toks puikus mokytojas, kad klausytis geriausiai reikia aktorių. Kadangi susitikdavom su visais, ateidavo Rosenas, tai diktorių kambary visi ruošiasi. Kurauskas, čia žymiausi aktoriai, Laimonas Noreika. Aš dar vaidinau jaunystėj universiteto teatre, tai ten ateidavo ir Noreika, ir Tokus su žmona Milėnaite, šita užmiršau pavardę, Milėnaitė Panevėžyje su žmona pažiūrėt, po to jie ten pastabas sakydavo po tų spektaklių. Tai man gražiausias tai Roseno balsas buvo, vyriškas toks. Išvis yra filmų ten „Niekas nenorėjo mirti“. Ten Brunoja vaidina pagrindinį veikėją lokį, tai vis už kadro ten yra Rosenas. Jis irgi buvo diktorium studijuodamas konservatorijoje ir paksui ten Brežnevo tuos tris veikalus „Mažoji žemė“ ten „Plėšiniai“. Tai kviesdavo Roseną skaityt vis tiesiai į eterį, tai atsisesdavo skaityt ir be klaidų taip porą savaitių skaitydavo po dvylika valandų.

R. K. O kaip jums atrodo, koks diktoriaus vaidmuo buvo sovietmečiu?

P. [...] Nu, būt tarpininku tarp partijos politikos, nešt žmonėms partijos žodį turėjai, reikšdamas politinę poziciją, nes, sakydavo: „O kur politinė pozicija?“ Na, ji buvo falšyva, aišku, jeigu ten skaitydavai. Man teko bendrauti su prieškario Lietuvos, ten tėvo draugai buvo Antanas Miškinis, Jonas Greičiūnas. Jie buvo redaktoriai, laidų vedėjai. Aš klausdavau, kaip skaitydavo ten Lietuvos nepriklausomos diktoriai, sako: „Labai nesiskirdavo, skaitydavo kultūringai.“ Man sakydavo: „Tu išsiskiri tokiu, tiesiog vyriškai skaitai informaciją, ten be jokių tokių puošmenų, be pataikavimo.“ Kartais kolegės net sakydavo: „Tu žinai, per daug atsainiai kartais skaitai. Atsainiai, tarsi tarp kitko reikia labiau suinteresuotai perteikti.“

R. K. O ką reiškia pilietinė pozicija?

P. Pilietinė – čia tokia abstrakti sąvoka. Mum gi būdavo kursai marksizmo-leninizmo visokie, ir čia buvo priversti vaikščioti. Ateidavo žinios, draugijos lektoriai. Čia buvo tokia kaip pridedama – arba kadabra. Niekas nekreipdavo ten dėmesio, skaitydavo ir viskas.

R. K. Bet vis tiek, ką tai reiškia, kažkaip prijaučiant tai sovietinei santvarkai perskaityti?

P. Taip, taip, sakysim, tenka įgarsinti filmą ten kokį – „Tarybų Lietuvos dvidešimt penkmetis“. Dabar, kai Virginijus ruošia tuos „Istorijos detektyvus“, tai aš kai ką įgarsinu ten už kadro, ir atsitinka taip, kad reikia iliustruot ten Tarybų Lietuvos kronikos kadrus, kuriuos įgarsindavo irgi mūsų diktoriai: Štikeis, Kybartas, Rutkutė, Nasvytytė, ir prisiminsiu visada Undinę, kai per kokias spalio šventes: „Aš dabar skaitysiu vyšniavu balsu, vyšniavai.“ Ta pilietinė pozicija būdavo tokia netikra, toks netikras entuziazmas, kurio stengdavomės vengt. Mes niekada nesakydavom: „Kalba Tarybų Lietuvos radijas koks nors.“ Lietuvos „Kalba Vilnius“ būdavo. Šitą tikrai mums reikėjo išsaugoti tą vadinamą logotipą, tiesiog kaip kreipinį autorinį, tas „Kalba Vilnius“, taip, kaip per visą istoriją buvo. Lietuvos radijas – gal čia kai buvo agresija sausio, gal ir reikėjo, kad čia Lietuvos radijas, kad pasaulis geriau orientuotųsi, bet šiaip reikėjo tikrai „Kalba Vilnius“ visur, nežiūrint į tai, kad atsirado komercinių stočių, čia yra mūsų brandas, mūsų ženklas: „Kalba Vilnius“.

R. K. Kiek eterio buvo klausomasi?

P. Būdavo įrašinėjama į tokią juostą plieninę, kontrolinę techniniam skyriui. Ji kažkokia kaip viela atrodė. Atrodo visos programos, jeigu būdavo padaroma klaida ir ten kas nors paskūsdavo, tada imdavo tą ilgą su traškesiais viską, kas, Neduok Dieve, nusikeikdavo ar ką, tai va. O šiaip jis, ar būdamas viešbutį ar kur visada įsijungdavo radiją, ir jeigu kas nepatikdavo, tai skambindavo. Čia ir programų direktorės, buvo Zabulytė tokia, Zabulio ministro sesuo – tokia solidi dama. Ji mane pirma ir pasitiko, kai aš čia atėjau pirma kurse pareiškimo duot. Paskambinau iš milicijos posto, čia va būdavo senuose rūmuose, galėdavai labai greit patekt į patalpas, nereikėdavo eit, tai ji tuoj nusileido, pasitiko: „O, sako, būtinai dalyvauk.“ Galvojau, sako, kad čia kas nors iš diktorių juokauja. Dar universitete per seminarą kažkokių tekstus reikėdavo sakyti, profesorius Sauka: „Diktoriaus karjera užtikrinta tau.“ O šiaip įdomiausia, kad tas radijas būdavo įjungtas net operacinėse. Vienąkart man darė tokią operaciją, ir prieš narkozę aš girdžiu, kaip aš pats skaitau įrašą, reklamą, ir užmigdamas, nu, girdi savo balsą. Ten ar tu atsibusi, ar ne, bet ten buvo tėvo darbovietė – ligoninė, bet va per operacijas būdavo radijas įjungtas, kažkodėl klausydavosi. Dar labai mėgstami dalykai buvo, labai klausomi ir mėgstami, tai pageidavimų koncertai šventadieniais. Sekmadienį ten skaitydavai porą valandų su kokia Rutkute. Ten tie gražūs Lietuvos vietovardžiai, vien tų kaimelių pavadinimai ir šitie tai tikrai puošdavo, net vaikas būdavo, grįžtu, ten kur nors labai atviri ir liejasi muzika liaudies ten koks aštuonvytis.

R. K. Na, diktoriai buvo paskutinė grandis, tai ta valdžia turėjo labai pasitikėti tais žmonėmis?

P. Turėjo. Mane nustebino, kad reikėjo prieš konkursą tokią didžiulę anketą užpildyti apie gimines, kas giminės, kur. Nu, labai smulkia, pasirodo, tikrindavo KGB, jeigu ten kažkokių rasdavo. Tai, aišku, anksčiau kolegos, sako, to nereikėdavo tiesiog dalyvaudav ir viskas, bet paskui jau viskas didžiulė anketa – giminės, kur kas dirba, broliais, seserys.

R. K. Tik diktoriai turėjo pildyti šitą anketą ar ir kiti?

P. Šito nežinau. Kiti abejoju, matyt, tiesiog paskyrimas būdavo, jie nesėdi prie mikrofono, čia būtų įdomu pasidomėt.

R. K. O diktoriai buvo išskirtinė tokia klasė?

P. Nu, tiesiog tokia prestižinė profesija buvo laikoma, atlyginimai buvo, va, kolegės klausiau vieno interviu (aut. mini kolegos vardą, pavardę) pasakojo. Sako, buvo dvigubai didesni atlyginimai negu šiaip. Aš pagalvoju, nu gal, nes kartais uždirbdavai nemažai, nes vis galėdavai prisidurti, ten būdavo toks autorinis atlyginimas, jeigu skaitai meninį tekstą, ten stafkė vadinama tas žargonas, aukščiausia kategorija – devyni rubliai ar trys su puse rublio – žemiausia.

R. K. Ar keitėsi kas nors Gorbačiovo atėjus į valdžią?

P. Aš tuo metu nedirbau jau, buvau institute, tuo metu aš buvau kalbos institute ir tik girdėdavau radiją, dalyvavau mitinguose, buvau įgaliotinis instituto, dalyvaudavau posėdžiuose iniciatyvinės grupės, referuodavau, buvau delegatas, rinkdavom.

R. K. Kodėl jūs taip su pertraukom dirbot?

P. (aut. juokiasi) Čia nu tokia istorija vienintelė, ko gero, buvo. Su draugais sugalvojom leist pogrindinį žurnalą. [...] Įkūrėm tokią Lietuvos jaunimo sąjungą tarsi. Pirmus atsišaukimus pogrindyje parašėm jau 1978 m. į „Aušrą“. „Aušra“ ten Afganistano agresijos proga, viskas, toks buvo dvilypis gyvenimas. Laikėmės konspiracijos, tekstus spausdinom ne namie Jeruzalėj tokį namelį turėjom išsinuomavę, viena mašinėlė, kuria nieko daugiau, net juostelę sunaikindavom. Buvau skaitęs Guzevičiaus prisiminimus, kad tarybiniai rašytojai į saugumo spausdindavo su pirštinėm. Aš irgi išmesdavau juostelę, įdėdavau naują paskui. Ten buvo apie trisdešimties, kad tilptų į vieną kasetę, leidinys, aktualijoms svarbiausioms, ten filmų recenzijoms. Apie Svarinską pasirodė filmas, tai aš tuoj ten recenziją parašiau. Ideologija buvo žmogaus teisių. Ten išrenka Reiganą 1980 m., mes sveikinam, tokį laišką turiningą nusiunčiam. Dalyvavo, matai, organizacijoje Juliaus Sasnausko sesuo Leonora, irgi taip stengdavomės, ją sekdam akivaizdžiai, ir mes telefonu nieko nekalbėdavom apie tai. Leidinį irgi tik perduodavom lietuviams, kurie atvažiuodavo iš užsienio, nufotografavę, net neišryškinę juostelės, tiesiog su juoste patekdavo per sieną, o ten būdavo per lietuvių informacijos centrą, vadovaujamą Gintės Damušytės, paskleidžiama užsienio radijo stotims: „Laisvajai Europai“ rusių ir lietuvių tarnyboms Vatikano radijui, „Amerikos balsui“, ir perduodama, skaitoma, nu ir atspausdinama dar kokiam „Drauge“ laikraštyje, parduodavo, ir rusai išsiversdavo ypač tokias

aktualijas rusų „Svoboda“. Tai va, dirbau tarsi ant dviejų kėdžių ir draugas medikas, dabar profesorius, dirbantis užsienyje – Marcinkevičius – vienąkart išvyko į užsienį ir negrįžo po trijų mėnesių. Man skambina čia į darbą: „Jūs trukdo iš valstybės saugumo komiteto, reikia susitikt.“ Gerai, sakau, nors aš klaidą padariau. Paskui jau patyrę šitie pogrindininkai sako: „Reikėjo poviestkos reikalaut.“ Bet jie pradėjo man skambint, terorizuot mamą, ten jūsų sūnus išprievartavo Žvėryne kažką, čia į miliciją tegul prisistato. Iki tokio lygio mat. Galvoju, nueisiu aš ten. Susitikom konspiraciniam bute, prie universiteto fakulteto, gamtos, kur būdavo karinės paskaitos mums, kepurė numesta, jis ten nori man kavutės išvirt. Sakau: „Negersiu aš jokios kavutės.“ Kažkoku milteliu ten pripils, galvoju. Tai čia va turim duomenų, draugas tavo išvažiavęs į užsienį, tai ir šiaip ten va tokie tekstai paskelbti yra, ar ne jūsų čia darbas?“ „Ne, nu kaip, jis rimtas mokslininkas.“ Gal, sakau, sutrukdė čia. Korėjos laineris čia numuštas, tarp kitko 1983 m., kai žuvo ten 200, ten žinot, Rūta, viską, tai čia mes irgi skaitydavom visišką melą, šitas labiausiai slėgdavo, užsienio gi pasiklausai, girdi, kad visai ne taip, o čia skaitai, va per tą patį „Lulą“, tai va šitas labiausiai slėgdavo, kad tu turėdavai, kai viso pasaulio tragedija, tokias nesąmones. Tai čia, sakau, visokie neramumai gal. „Nu, nu, nu, a mes čia turim duomenų, jūs čia susitikdavot su tokia Daiva, kaip ji, kaip ją galėtumėt apibūdinti, kaip ji čia va tą? Ji gan nepalankiai atsiliepė apie jūsų draugą.“ „Nežinau, sakau, man normaliai, ten emigrantė, viskas.“ „O jūs negalėtumėt parašyt raštu?“ „Nu, ne, raštu nerašysiu nieko, susitikom ir viskas.“ „Nu mes jums galėtumėm ten padėt karjeroj, laidą kokią. Nu, ką, čia diktoriaus darbas nusibodo gal.“ Sakau: „Visiškai nenusibodo, ačiū, užteks.“ Nu, tai vat išsiskyrėm, ten dar kažką, klausai, ar užsienio radijo klausau. Sakau: „Aišku klausau, kad suprasčiau, ką skaitau, kaip diktorius aš turiu kontekstą žinot“. Sakau: „Klausau, mūsų gi toks darbas, niekas gi nedraudžia klausyt, pačiam Januičiui įrašinėja.“ Kai dirbdavau – budėdavau, va čia įrašinėdavo šitam aukšte. Girdėdavosi ten Vatikano šaukiniai, „Amerikos balso“. Jam tokias darydavo santraukas Januičiui, ir jis būdavo, žinodavo, normalu, kad komiteto pirmininkas. „Nu taip, taip, aš nieko...“ Tas saugumietis. Jis prisistatė visai ne tuo, kuo jis buvo, jis ten toks ir toks. Tai va, ir šitas dalykas, aišku, ir pradėjo spaut kažkaip vadovybę, kadru skyrių: „ĖĖĖ tas (aut. sako savo pavardę) čia skaito, čia reikia konkursą į jo vietą.“ Toks buvo akivaizdus spaudimas, kad tu dingtum geriau, nes jau ten galėjo kažką nujaut, kažką išgirst. Aš pasiėmiau biuletinį, ten profesorius Marcinkevičius tokį parašė, kad kraujagyslių uždegimas, galvos kraujagyslių, ten nenustatomas dalykas, bet padarė klaidą. Tie gydytojai nežinojo, kad po dviejų mėnesių ten reikia padirbti kokį porą dienų ir paskui vėl gali. Tai šitą jie užrišo, ir jie, naudodamiesi šituo, kad aš ten sirgau daugiau nei reikia, atleido. Janutis pats pasikvietė, sako: „Nu, tai, ką aš galiu padaryt, biuletenis pereikvotas.“ Sėdi dar partijos sekretorius Leipus. „Taip, primininke.“ Ir išsiskyrėm, o paskui jau prieš pučą jau paskambino (aut. mini

darbuotojo vardą, pavardę), jaunystės draugas, radijo direktorius. Sako: „(aut. sako savo vardą), gali grįžt.“ Taip, grįžau stilistu, kalbininku.

R. K. Bet jūs dirbot propagandinėj įstaigoj ir, kaip sakot, buvo toks antras gyvenimas. Jūs nebijojot, negalvojot, kad vis dėlto taip gali būti?

P. Buvo epizodas, kai kilau liftu, ir tekstus turėjau pagrindinio žurnalo, buvo vidinėj kišenėj. Su manim Mitalas, komiteto pirmininko pavaduotojas, kadruų skyriaus viršininkas. Aš žiūriu į juos ir galvoju: „Kad jūs žinotumėt, ką aš dabar vežuosiu, po savaitės viskas per priešiškus balsus ateis iš kitos pusės.“ Ne, jaunystėj, mat, yra visiškai, nu, stimulus yra kažkoks, noras kažką padaryt, aš jums minėjau, Rūta, sakiau, kad rinkdavosi inteligentai pas Juliją Galkauskienę, Vilniaus dalininkai, rašytojai, vertėjai žymiausi. Julija Šalkauskienė – universiteto rektoriaus profesoriaus Stasio Šalkauskio žmona, graži moteris, vyskupo Paltaroko dukterėčia – geriausia Salomėjos Neries draugė. Atsiminimų apie ją turėjo parašius. Aš mėgau ir mėgstu Salomėją, atleidžiu visokias saules dėl talento. Tai man pasakė: „(aut. mini savo vardą), tu esi okupantų ruporas.“ Tai buvo nuosprendis praktiškai, deja, taip.

R. K. O kaip jūs jautėtės, kai žinojot, kad, viena vertus, galvojat apie vieną, o čia kitaip reikia šnekėti?

P. Čia, Rūta, nuo vaikystės, čia buvo įaugę į kraują. Kažkaip idealas buvo Konradas Valenrodas man įstrigęs, Mickevičius, kai ten galvojo, kad užaugins sau naudingą veikėją, o išėjo priešingai viskas, jis kovojo prieš juos. Vaikystėj, nu ką, buvom pionieriai, geras mokinys – komjaunuoliai. Buvo klasės susitikimas, ten profesoriai, direktoriai gamyklų. Sako: „(aut. mini savo vardą), gi tu privertei mane į komjaunimą įstot, aš buvau ne komjaunuolė.“ Sakau: „Nu, nuodėmė mano, mano kaltė, atleisk, bet gal nepakenkė paskui vis tiek.“ Ji tapo ten tokios statybos tresto, paskui geras pareigas užėmė. Sakau: „Būtų sutrukde ir įstot į aukštąją, kas nors būtų prikišę.“ Reikalaudavo, kad būtų šimtas procentų komjaunuolių, labai geru mokiniu reikėjo būti, ir tai mandatinę komisiją aukštosios mokyklos nepraeitų. Tai va, nuo vaikystės toks dvilypumas. Švęsdavom Kūčias, Kalėdas, Vasario 16-ąją. Visas miestas švęsdavo, gi grįžti, tuščia visais okupacijos laikais. Čia, radijuj, operatorės atsinešdavo kūčiukų, man, kaip jauniausiam, čia reikėdavo vis per visas Kalėdas dirbt, kol aš pasenau, ko suaugau. Dirbi per Kūčias, grįžti per Kalėdas, per Naujus metus, tai tas natūraliai tokį dvilypumą jau, kad yra, yra žurnalai, yra nepriklausoma Lietuva, bet yra ir tai, ką reikia... Aišku, tai yra klaikus dalykas, aš ypač klausdavau, bet išsigąsdavo vienąkart kolegė. Taigi mūsų balsai, tie garsiakalbiai, ai, dirbdavo 1940 pokario metais, kad ir partizaninis karas būdavo, taigi leisdavo per garsiakalbius Lietuvos radiją, miestelių aikštėse dar ilgai būdavo, ten iki kokių 1960 m. būdavo tie garsiakalbiai. Kaip pas mus čia iškabindavo tik per paradus Lenino aikštėj, čia gatvėse pagrindinėse, tai ten diktoriai šūkius

įvairiausias: „Tegyvuoja Tarybų Sąjungos...“ Ir kai kam, kai kas labai įsižeisdavo, jeigu nepaimdavo, nu ten duodavo papildomai uždirbt, viską, nu bet rékt tokius dalykus...

R. K. O kai jūs išėjot iš darbo, kolegos žinojo, dėl ko išeinat?

P. Jie galvojo dėl ligos, nu čia buvo tas biuletenis, bet jau bendraut jau vengdavo, su (aut. mini kolegos pavarde) kartais ten susitikdavau, ten persimesdavom, jis metais už mane, jis anksčiau pradėjo už mane dirbt, laimėjęs konkursą, o paskui viskas taip nutrūko [...] Šiaip, taip nu kolegos buvo puikūs, nuostabūs žmonės visi, čia jausdavosi kaip šeima visi, bet jausdavo ribą, kad negalima ten kalbėt apie daug ką, nes, be abejo, juk galėjo būti ir paklausoma, juk čia buvo ir saugumo skyrius įkurtas toks, ir saugumiečiai sakydavo, kad mes turim čia savo berniukų, oi turim.

R. K. O saugumo skyrius čia šitam pastate buvo?

P. Buvo spec. skyrius prie kadrų skyriaus.

R. K. O tai žinojo apie jį?

P. Žinojo visi, spec. skyrus vadindavosi.

R. K. O kolegos, kurie, kaip sakot, priklausė spec. Skyriui, irgi žinojot, kurie yra?

P. Ne, ne, ten toks paslaptingas dalykas būdavo naujo pastato antram aukšte, pačiam koridorius gale, kaip ir Glavlito tie kambariai mums tarsi neegzistuojantys. Gaudavai ten su kažkokiu ženkleliu ant kiekvieno lapo po tris žinias, neva Glavlito patikrinta. Šiaip aišku, nu, kai gyvenimi tokį dvilypį gyvenimą, buvau gi mokyklos sekretorius, 300 komjaunuolių buvo, tai ten irgi gi susidurdavai, nu kviečia į partijos komitetą. Jūsų komjaunimas, komjaunimo komitetas labai prasta yra ateistinė veikla, mokiniai lanko bažnyčią, reikia sustiprint ateistinį darbą ir dirbt su tais mokiniais. Sakau: „Tai ką jūs norit, kad aš savo klasės draugus sekčiau mokykloj?“ Ten buvo skersai gatvę, dabar prokuratūra yra, ir buvo partijos miesto komitetas, langai žiūrėdavo į mus. Tai ten jeigu norėdavo kokį sekretorių išsikviesti, mane, tai netoli būdavo. Sakau: „Niekada, niekada to nebus ir nebus jokio ateistinio skyriaus“. Sakau: „Šitų komedijų, stebuklų, tų cheminių, kur ten kryžius, atsimenu, atsiranda, ten verkt pradeda raudonom ašarom, kaip padaromi šitie stebuklai. Nieko mes nedarysim jokių.“ Geras internacionalinis auklėjimas, susirašinėjama su Jerevano mokykla, nu va, tokių būdavo, ten dažnai turėdavai. Toks aš mat parašydavau, mano spausdindavo aš pats nenorėdavau, bet parašai rašinėli kokį, tiesa, aš dalyvaudavau komjaunimo stovyklos aktyvuose ten, visi komjaunuoliai suvažiuodavo, sekretoriai į kokią Kulautuvą, Kačerginę palapinėse ten dalindavomės patirtim, bet atvykdavo Keturakis, Drilinga, tuo metu labai visų mėgstamo, labai populiaraus „Nemuno“ žurnalo redaktoriai. Tuose žurnaluose spausdindavo aktus Dichavičiaus ant viršelio, jie mums papasakodavo, kaip ten, kaip sunku, ir kaip reikia visgi išlikt patriotu. Patriotu net tokiom sąlygom. Pvz., nebijojo Robertas Keturakis. Man įrašė autografą: „Sako savo vardą kažkokiam komjaunimo sekretoriui, tau bus artimi Gedimino žodžiai, greičiau akmuo pavirs į vandenį, geležis į vašką negu savo ištartą žodį mes

atšauksime.“ Robertas Keturakis. Va, tai tokios buvo komjaunimo, Dariaus ir Girėno buvo žūtis šešiasdešimt penkerių metų minėjimas, tai nuvažiauvau, aš ten paklausiau, grįžęs referavau iš karo muziejaus, kokia „Lituanika“ buvo. Kukurūznikas „An2“ triskart galingesnis už „Lituaniką“, 300 arklio jėgų buvo, o kukurūzinikas 900, ir jie su 300 arklio jėgų Atlantą įveikė. Visi klauso komjaunuoliai, nu va tokių. Tarp mūsų irgi buvo diktorių tokių pokalbių, prisiminimų tokių, juokingų dalykų. Čia tas ribotas kontingentas, socialistinių ten šalių daliniai 1968 m. įvedami į Čekoslovakiją, čia perskaito pranešimą diktorius ten koks nors, pauzė iki kol įjungs Maskvą, ir reikia kažkokią juostelę uždėt, išleidėja atneša, paleidžia juostelę: „Jau slavai sukilo nuo juodmarių krašto, pavasaris eina Karpatų kalnais“ Iš „Jaunimo giesmės“ Maironio, nu, nei tyčia nesugalvosi tokių dalykų, tai paskui buvo patvirtintos, užklijuotos juostelės, tokie etiudai ten Bethoveno...

R. K. O tarp diktorių konkurencija buvo?

P. Ne, ne, va čia keistas dalykas. Sakau, įsižeisdavo tiktai įprastų šitų balsų vietoj vieno pakviesdavo ten kitą per Spalio revoliuciją, tai ten vyrai pykdavo, sakydavo, kad skolingas butelį esi už tai, kad tu skaitai, o ne aš, o šiaip būdavo tik patarimai, ten paklauso koks nors diktorius, Sadukas sako: „[aut. mini savo vardą), tu skaitai, nu natūraliau, tu negražink to balso.“ Jis ir taip sako, ir tarsi va tokios nereikšmingos pastabos, bet žinai, kad jie paklauso, ateina čia į operatorinę, nes čia vis tiek girdi kiekvieną garsą, tau pasakys pastabą kokią. Ten skaitai su Rutkute pageidavimų koncertą, sako, kad nebūtų taip mechaniška viskas, eini per Lietuvą dabar ir kiekvieną kaimą matai – ten vienoks kaimas, kitoks, įsivaizduok į kokią trobą, pamatysi tą vaizdą, bus įdomesnės intonacijos. Kiti ten irgi sakydavo: „O klausiau koncerto“. Nasvytytė: „Kaip tu išsišokai, nu vakaro nuotaika tokia, ten reikėdavo, matyt, kūrinys skamba paskui vėl anonsas, vėl, turi įsijausti, kas išplauks iš to kūrinio.“

R. K. O jūs sakėt pirma, antra, trečia kategorijos. Nuo ko jos priklausydavo?

P. Nuo darbo stažo, čia tiesiog kas penkeri metai būdavo, jeigu ten kiaulysčių nepadarydavai, tave klausydavo ten kurį laiką, fiksuodavo, paskui reikėdavo įrašyt žinias. Įrašydavo tiesiog magnetofonas, susirinkdavo komisija, koks pirmininko pavaduotojas, vyriausias režisierius paklausyt, ne, gerai.

R. K. Mhm, o kai jus tada iškvietė į tą konspiracinį, tai čia kelinti metai buvo?

P. 1983 m., dar pratraukiau aš čia per Gorbačiovą, jau po Brežnevo mirties, bet dar. Paskui buvo dar, galutinai galvoja gal visgi dar kartą. Nuėjau, sako, šiaip tai poviestkos reikia laukti, nueini su poviestka į saugumą, bet aš pasiėmiau ypatingam archyve, paėmiau savo bylą dabar, ataskaita saugumiečių yra, ten pokalbiai, buvo daromas poveikis, užverbuoti nepavyko, išvada trumpa (aut. juokiasi).

R. K. Bet ar jūs supratot, kad jus bando verbuoti tuo metu?

P. Be abejo, be abejo, nes jie atviru tekstu. Va, jūsų draugas užsieny, medikas žymus, mus domina naujausia medicinos aparatūra, medikamentai, nu pramoninis špionažas, tarp kitko tas saugumietis buvo tas, kuris užverbavo Prunskienę, tas pats majoras. Variantai ten Donelas ir Donela, aš paprasčiau pažymėjimą, sau – prašom, majoras Donela paskui jis, bet įdomus dalykas išdirbo Laurinkaus, perėjus į šitą saugumą Lietuvos, jis dirbo užsienio ryšių skyriuj, siaubas, o paskui muitinėj kažkur, aš dar pasekiau, kadangi Mečys vis tiek yra, susitikdavom Sąjūdy, su jo žmona dirbdavom, tai.

R. K. Koks apskritai buvo tas santykis su politine santvarka?

P. Santykis, kad ji greičiau pasibaigtų, nes natūraliai sakau, tai tas dvejopas mūsų gyvenimas, atsiverti kalendoriaus lapelį. „Šiandien septyniasdešimt devintųjų Vasario 16 d., svarbu, kaip tu pasakysi tą, jeigu sakysi taip, nu tai. Oi, galvodavau paimsiu ir... bet žinodavai, kuo viskas baigsis iš karto.

R. K. Bet kildavo toks noras?

P. Bet kildavo, draugai ten išlydėdami ten kurso draugai sakydavo: „Sako savo vardą, tu dirbk ten, nes, sako, kai rėks, tai tu pasakysi – virš Lietuvos giedras dangus, ir mes suprasim.“ (aut. juokiasi). Čia buvo mat ta fašistinės Ispanijos Franko. A, laikiau egzaminą, tai lijo lietus, anglų kalbos ir dėstytojas klastingai paklausė, sako: „Kaip lyja?“ Sako: „Kaip dažnai lyja Ispanijoje?“ Virš Ispanijos giedras dangus, ženklas sukilimui. Aišku, nu kad taip baigsis palyginti taikiai, kad subyrės šita imperija, tai ir taip greitai dar mes jauni buvom, trisdešimt metų gi buvo per Sąjūdį, tai trisdešimt vieneri, nes trisdešimt šešeri diktorium aš dirbau gražiausius jaunystės metus, tai, aišku, nieks nesitikėjo, galvojo, tas tęsis, tęsis, labai galingai atrodė tie grėsmingi ginklai, bet Reiganas, popiežius, tas visiškai nežmoniškas lėktuvo su 269 keleiviais numušimas, matant, kad tikrai keleivinis lėktuvas, kad ten ir bjauriausia, kad skaitai apie tai, kad nenumušė lėktuvo, kitą dieną skaitai, kad paleido jo kryptimi įspėjamuosius šūvius, paskui raketą, kuri nepateikė, paskui ir raketė, kuri ir penktą dieną, kad numušė, tai kai visas pasaulis žino, piktinasi. Arba tas Afganistanas, grįžta ten jaunimas, bendraamžiai ten cinkuotose karstuose, tai skaitai kažką. Sakau, 1979 m. va tas laikotarpis toks kupinas absurdo. A. a. Albertas Ceršinskis, ruošdamasis žinioms, ir sakydavo: „люблю бред“. Бред – tai tokios nesąmonės. Paskui atsisėdo su savo tokiu aksominiu balsu, ir per televiziją jis skaitydavo su tokiu Paulausku, ir per radiją, mum dar reikėdavo irgi rusiškai skaityt prognoz3 lėktuvams šitiems „An 2“, kurie tręsdavo laukus, (aut. mini kolegos vardą) būdavo ryškiausias akcentas, vietoj sakydavo димка, tai lakūnai sakydavo, koks ten Димка už 300 metrų (aut. juokiasi). Димка – tai vardas, о дымка tai migla.

R. K. Ar galima jus įrašyti ir mokslo tikslams bus naudojama?

P. Taip, jaučiuosi laiminga pasiaukojusi mokslo tikslams ir kūną galėsiu palikti radijui.

R. K. Ir kada jūs pradėjot dirbti radijuje?

P. 1974 m. gegužės 20 d.

R. K. O kokiom aplinkybėm atėjot į radiją?

P. Buvo skelbtas konkursas, dalyvavo į vieną vietą virš 300 žmonių. Susirinko visas būrys gražiausių Lietuvos moterų, nes buvo televizijos ir radijo diktorių. Nu, ir pavyko man su kolege Irena Žitkute laimėt tą konkursą. Buvo trys turai, taip pat, kaip stojant galbūt, sakyčiau, į politinius mokslus ir galbūt konservatoriją, nes aš bandžiau irgi į aktorinį stot ir reikėjo eilėrašį sakyti, kažką pasakoti, nes dabar irgi panašiai priima ir į kitas radijo stotis – kiek tu turi iškalbos. Pvz., duoda laiką ir kiek tu gali per penkias minutes papasakoti kažką, taigi tai tema. Na, vat laimėjau tą konkursą, po kelių mėnesių gavau jau etatą, nu ir tapau radijo diktore, ir dar metus laiko dirbau ir televizijoje.

R. K. O ką per konkursą reikėjo daryti?

P. Reikėjo eilėrašį perskaityti, reikėjo žinias paskaityti ir papasakoti, dabar jau nebepamenu, kokia tema, nes tuo metu aš nieko neprisimenu, ką aš kalbėjau, kaip aš skaičiau, nes tas žmonių, nes tas žmonių antplūdis toks ir, žinot, taip griežtai ir kad prieš kamerą, aš tai norėjau radijo diktore būti. Įsivaizdavau, ateinu prie mikrofono sau ir šneku, o čia, žinot, ir televizijos operatoriai, ir aš tiesiog įėjau į tą aparatinę, pasisveikinau, maniau, kad ten sėdi komisija, o ten, pasirodo, buvo langas su veidrodžiu, tai ten nei komisijos, nei nieko ir, juokingiausia, kad buvo transliuota visam komitetui mūsų tam vadinam ir, žinot, išėjau po konkurso, ir visi viską matė, viską žino, kiek tu nusišnekėjai, kiek ką, nes komisija tai buvo labai stipri – buvo kalbininkai, buvo balsas tie visi specialistai, buvo diktoriai, na kad purtė, tai mus juodai, juodai, juodai. Tai ir po to tas nepasitikėjimas, aš kaip ir minėjau ne kartą, aš galvoju vieną kartą pasigarsins ir sakys, nu, tai, ką tu čia veiki tiek metų, nes kai gyvenime kalbi, tas balsas nėra visiškai išskirtinis, kad tu galėtum kažką nurungti arba, pvz., poezijos skaitymai, tai, nu, dalyvavau aš irgi konkursuose, bet kad tai būtų mano hobis, tai ne.

R. K. O ateinant ten kas nors tikrino kažkokią praeitį, giminių ryšius ir panašiai?

P. Taip, kada aš jau laimėjau tą konkursą, pasikvietė ponas, tada draugas Didžiariekis, kadru skyriaus pirminink..., tas viršininkas, pasisodino ir sako: „Vaikeli, – nes man buvo devyniolika metų, – ką tu darai? – Aš, taip. – Ar galima meluoti tokioje įstaigoje?“ O, pasirodo, kai reikėjo pildyti anketą ne tik tėvai, ne tik seneliai, jeigu jie mirę, tai kur palaidoti. Dieve, galvoju, kam aš dabar detalizuosiu, kad mano močiutė Sibire palaidota, Igarkoj, kad senelį nušovė rusai, kad jisai palaidotas Ukmergės rajone. Parašiau: mirė, ir viskas. Ir parašiau, atrodo, kad palaidoti Ukmergėje, bet, pasirodo, jie netgi ir tai

patikrino, viską: kas buvo išvežti, visi giminės, kas sugrįžo, kur gyveno, visa tai. Na, vat ir tokį pasižadėjimą paėmė, kad aš daugiau ateity nemeluočiau tų anketinių duomenų, tai, kad, man atrodo, buvo viskas patikrinta, netgi užsiminė, ar mokyklos laikais dalyvavau mitinge prie Adomo Mickevičiaus paminklo, nes mes ėjom, bet, kad kažkaip į kameras nepatekom, mes ten, nes nu tikrai visur iš pakampių bandėm dalyvaut. Aš Vilniaus vaikas, tai visuose renginiuose dalyvaudavau, tai vat, ai vat labai smarkiai, tai čia aš žinau, kad tikrino, ir kas, nu, ta praeitis svarbi buvo.

R. K. Bet tie faktai neužkliuvo?

P. Neužkliuvo, matot, aš turėjau laimę, kažkaip žmonės mane mėgo. Aš atėjau naivi devyniolikmetė, labai ilgom blakstienom, plazdančiom tokiom. Žinot, nuoširdžiai žiūrėjau ir, kaip visi sakė, tu ne lūpom šypsais, o akim, ir mėgo, ir valdžia, nes aš atėjau tik ką palaidojusi tėvelį ir po metų mirė mano mama, tai aš dvidešimties metų buvau, žinot, našlaitė, ir kai patekau jau į diktorių kolektyvą, kur buvo dvidešimt šeši žmonės ir asai visi, kurie ėsdavo jaunimą juodai. Ten bet kokį žodį neištarsi, ne taip atsisėsi, ten buvo, na, aš nemoku apsakyti, koks, kokia atranka, tai jie visi mane pamėgo, vaikeliai vadino ir nu kažkaip vat, taip tolerantiškai, nebuvo suėsta, nes turbūt nėra kolegos, kur, pvz., praveri duris ir jau žinai iš karto kažkas bus pakabinta, įgelta, pasisūsta ar dar kažkaip tai.

R. K. O kaip jums atrodo, kodėl ta konkurencija tarp diktorių buvo?

P. Todėl, kad buvo kaip ir teatre – garbės reikalas. Mes visi buvo atlikėjai. Dabar mes rengiam vieną laidą ir vienoj laidoj mes maudomės, o tada atėjai į darbą, na, sakykim nuo septynių ryto, skaitai žinias, tada atneša įrašus, kolūkietišką radijo stotį, ir tu jau tampi nebe diktorius, o perimi to redaktoriaus mintis, netgi intonaciją, tu turi perteikti žemės ūkį – apie visas ligas, apie viską. Tu gi patarinėji, tu gi labai išminčius. Po to sveikata, po to jaunimo laidos, po to svarbiausios būdavo laidos užsienio lietuviams, tai jau tokia Gražina Urbonaitė buvo režisierė, na, tai ten šeši prakaitai plaukdavo, kol mes įrašydavom tą laidą. Ten viskas preciziškai, kiekviena raidė turėjo būt ištarta ir irgi apie viską žinot ir ką reiškia, jeigu, pvz., valandinė laida sudėta – tai ir poezija, ir iš kažkokio kultūros renginio, tai ir intonaciškai keičiasi, na, ir kiekvienas norėjo, žinot, būt, ir dar priedo buvo kategorijos, nuo to atlyginimai priklausė. Na, ir, vat, pvz., dainų šventės renginiai, mmm, transliacijos, tai jau čia buvo, žinot, super super, kas galėjo vesti ir kai kas dabar labai pasišaipto: „Oi, kas čia yra, transliacijas vedei, bet įsivaizduokit – nuo žinių pereiti prie transliacijos, aš ne aikštėj stovėjau, aš skaičiau diktorinį tekstą, na ir, kai pagalvoju, vis tiek džiaugiuosi, kad tokie jaunikliai buvo patikėta – dainų šventės, labai šaunu, nes mūsų kolektyvo nariai eidavo visi kažkaip dar ir į koncertus į filharmoniją ir į estrados tuos, bet kadangi aš nekenčiau lietuviškos muzikos visos, nei etnografinių tų visų ansamblių, nei nieko, tai jau aš tikrai dainų šventėse dirbdavau, o šiaip tai dėl to buvo ir ta baisi, baisi, baisi, baisi buvo ta, kaip dabar atsijoti, ir, pvz., jeigu jau veteranai veda transliacijas, kai mes atėjom jaunikliai, visi klausosi, analizuoja, kiekvieną frazę, kiekvieną

padavimą, o kai aš jau pradėjau dirbt, tai iš pavydo prieina ir užsuka garsą, kad nereikia girdėt. Čia tų poem... žinot, čia teatras, čia visi šypsosi į akis, o tik nusisukai, na, mes turim kolegų, kurie iš tų laikų – gyvas, gražus pavyzdys, čia komplimentai, o po to viskas sumalama, tai vat taip ir buvo. Čia didelė, didelė konkurencija buvo arba tas algų pakėlimas, nes, matot, nu ir buvom, nu mes buvom elitas. Čia tiesiog buvo garbės reikalas, mmm, aš taip, aš negaliu sakyt, kad aš labai didžiudavaus. Taip, mano giminė, draugai didžiavosi, kad aš radijo diktorė. Na, įsivaizduokit tais laikais, kai visi jau ateidavo dvidešimt penkerių metų subrendę, o čia jauniklė, ir čia tavo balsas skamba, ir tavo vardas, pavardė, na, ir, pvz., kai kurie kolegos įeidavom tik į kavinę ir visi: „Diktoriai atėjo“ – ir eilė prasiskiria, ir elitas eina. Žinot, būdavo taip gėda, kad, nu, gali ir toj eilėj pastovėt, nu, kas čia kavos puodelį paimti. Ir reikalavimai buvo dideli, mes turėjom viską išmanyti. Gali dabar taip: parašo laidą, atspausdina spausdinta mašinėle, pradurtas tas tekstas, taisyta, raidės klijuotos, tai gerai, jeigu yra laiko dar pasiruošt, bet tą tekstą patikrina dar vyriausiasis redaktorius, paskui dar vyriausias ir tada Glavlitas, ir tau atneša, ir vis tiek milijonai klaidų, ir, kai tu etery padarai klaidą, tave ant tos gėdos kilimo. Būdavo labai posėdžiai, meno komisijos nagrinėja visa kita. Čia toks, žinot, nu, kas nori būt išmaudytas, ane, per susirinkimą? Niekas to nenori, tai vat, taip ir kovojom, žinot, pečiais, su šypsena veide, bet kažkaip tai. Na, čia, matyt, nuo charakterio priklauso žmonių. Na, vat ir, pvz., kaip ir, kad norėjo būti viršininku, irgi darė karjerą, norėjo, o buvo daug tokių, kurie norėjo būt paprasčiausiais eiliniaus diktoriais, tiesiog mėgėdavosi savo darbu. Sakau, mane baisiai Rutkutė įkvėpdavo visada, tiesiog ateina, užsidaro ir tiesiog skęsta tam savo darbe. Na, va mano mokytoja Undinė vien ką, kokia tai buvo asmenybė, bet ji žaižaravo visa, po to Liuda Triponaitė ir, žinot, kai kalbi, tai, pvz., ko baisu kalbėti su kolegom. Iš karto: „Ne ta priegaidė, ne taip sukirčiavai.“ O kartais taip norisi, nu, paprasčiausiai, ūkiškai pakalbėt ir nusišnekėti kažkaip taip ar ne taip.

R. K. O jūs sakot, kai kurie norėjo tapti viršininkais, darė karjerą, kaip buvo įmanoma radijų padaryti karjerą?

P. Radijo grupės vadovas būdavo, tai arba paskirdavo, bet dažniausiai išsitarnaudavo ir, vat, iš kolegų nu tai ką, nu tai pačios suprantam mes: skundimai, kaip ką pašnekėjo, ką padarė, nes, pvz., jeigu kas ten važiuodavo į užsienį, tai vis tiek iš kalbų, ką tu ten darei. Pvz., į kokią Lenkiją kas nors nuvažiuodavo. Aha, tai gal tu spekuliantė ar dar kažkas. Na, va tokių dalykėlių, nes matot, kaip ir kiekvienoj virtuvėj toj – kaip tau sustatys grafiką, nes mes dirbdavom maksimum šešias valandas ir, jeigu tu atidirbai ryte ir kita pozicija tau tiktai naktį kitos dienos, tai tu labai daug valandų išieiginių yra, priedo atostogos, mes turėdavo keturiasdešimt dvi darbo dienas atostogų, tai vat, nuo to priklausydavo ir atlyginimai, tai vis tiek, kur prastumti tą kategoriją – vieniems metų metais nekeldavo, o kiti tai, tai vat ir buvo tokie, pvz., kai mes sakėm, norėjom sukilom, kad nuvartyt tą nuo

to pėdės stalo, savo tą viršininką. „Jums blogas – mums geras“, – buvo pasakymas ir viskas, tai vat tai tokie ir kriterijai buvo.

R. K. O apskritai, kaip jūsų skyrius vadinosi, kuriame jūs dirbot?

P. Radijo diktoriai.

R. K. Radijo diktoriai, toks atskiras skyrius buvo, ar ne?

P. Taip, taip, taip ir buvom, na, žinot, prieš tą visą perversmą dvidešimt šeši žmonės, tai pamainoj keturi, keisdavomės, vis tiek buvo trys programos: pirma, antra ir stereo programa, tai, vat, paskui dar papildomai įrašus ir dar būdavo labai tokių daug labai – ateina, bet neužsibūnančių tokių ir, kai manęs dabar klausia, mano atmintis gan gera, yra, vat, aš turiu laimę, kad aš beveik su visais bendrauju, pasiskambinam, pasišnekam, bet daug praėjo, daug, daug, nu, vat, tokie neužsisėdėdavo, kurie norėjo būt diktorium, tik norėjo būt, o nieko daugiau nedarė. Na, ir kaip visuomet sakiau, nereikia to ypatingo balso, bet turi turėt kažkokį savo tembrą, kad skirtumeis iš kitų žmonių, nes dabar man, pvz., liūdna darosi. Aš įsijungiu „M-1“, „M-1 Plus“ ir aš pasimetu – visi vienodi, viskas vienoda. Aš sakau, tegul būna šveplas, žemas, aukštas, spiegiantis. Na, ir vis tiek kažkaip tai mokė, jeigu tai yra laida, vis tiek žanras. Nu, su vaikais negali ir to balso, žinot, visi ten žemindavo tuos balsus, arba ten aukštindavo, arba ten apvaidindavo, taigi radijo spektaklius statydavo ir mus gi kviesdavo. Tai, pavyzdžiui, koks džiazas, jūs pati įsivaizduojat, nu džiazui norisi biškį žemesnio balso, o dabar aš, kai pasiklausau, „Klasikoj“, kai pionierišku balseliu, su rusišku akcentu, man pasakoja apie džiazą, nu, aš negaliu klausyt, man tiesiog informacija praeina ir aš taip priėjau sakau: kolege, nu užkimkit jūs nors vieną kartą, nu nors šiek tiek, kad kažkas kitaip suskambėtų.

R. K. O šiaip, atėjus į radiją, kas nors pasakė kažkokias taisykles, kaip reikia skaityti, koku tembru?

P. Buvo mokytojai priskirti. Mano mokytoja iš karto tapo Undinė Nasvytytė, bet kadangi ji buvo tokia, na, kaip pasakyt, šarminga moteris, ji manęs paklausė, ar aš fiziką gerai mokiausi mokykloj, sakau: „Gerai.“ „Mokėsi įjungti raktą?“ – nes viskas buvo rankiniu būdu – įsijungi, išsijungi, sakau: „Mokėsiu.“ – tai, sako, eik ir koncertuok. Žinot, sėdi ir skaitai: „Lietuvių liaudies harmonizuotą dainą atlieka tas ir tas, ir skaitai, kartoji, ir taip yra baisu, tai ji tik žiniom ateidavo, o paskui reikėjo klausyti, tai kad, kaip pasakyt, aš viską, aš savamokslė esu, niekas nieko nemokė, ir dabar, pvz., aš daug tokių turiu, kad aš iš kitų radijo stočių, aš iš kitų pasaulio stočių mokausi, pvz., aš nesuprantu prancūzų kalbos, bet aš jaučiu intonacijas. Pvz., vat mėgaujuosi, kai aš grįžtu visuomet iš užsienio automobiliu ir, kai įvažiuojam į Suvalkus, jau ten būna naktinė programa, kaip viena moteris dirba, nu atrodo, kad ji tavo draugė ir kad šalia, ir tembras, ir tas išėjimas į eterį tiek kartų, kiek tau reikia, vat, labai, labai šaunu. Pvz., Montekarlo radijas. Nieko nesuprantu, bet klausausi kaip muzikos, kaip ir, vat, savo kolegų, taip. Na, jau jauti, kaip orai skaitomi nu pats žinai, kaip žinias reikia paduot, o priedo dar

trupučiuoką keisdavosi. Buvo labai oficiozas toks, kad varai grynai automatu, po to atšilimas, galų gale, netgi tokie pasižadimai, žinot, na šablonas: „Kalba Vilnius, čia Tarybų Lietuvos radijo pirmoji programa ir mes taip: „Čia Lietuvos radijo.“ Žinot, ach, ta Tarybų tarsi dėl laiko stokos praleidai, tai, vat, va tokie niuansiukai, o dėl tos cenzūros, va, dar grįžtant, tai tekstai tie visi patikrinti, bet mūsų pareiga surast klaidą ir, jeigu kažką ne taip perskaitai, jau viskas, blogai. Ne redaktorius gauna, mes gaunam. Na, ir žinot, mes, jaunikliai, kai atėję, vis tiek mokslų kažkokių ragavę, labai norėjom patvarkyt tą valdišką lietuvių kalbą, kad nebūtų tokie tie sakiniai baisūs, o dar dažniausiai iš rusų kalbos versti. Na, ir aš sau leidau pašmaikštauti (aut. juokiasi). Užsienio žinios ir aš ten pataisiau porą frazių, tai, žinot, na, man ne taip nuskambėjo. Kitą rytą man liepė staigiai prisistatyt, man nepasiaiškino tiksliai, gal, žinot, labiau žinotų tie, kurie arčiau tos cenzūros dirbo. Pasirodo, eidavo šifruotės užsienio ten kažkam dirbantiems gal ambasadoj ir tiesiog, žinot, užšifruoti žodžiai ir negali pakeisti nė vieno žodelio, netgi, žinot, tos liuftpauzės padaryt ne vietoj, čia kaip kokia radijo gamaėjo, tai, vat, va tokie dalykai, tai žinau, kad labai tada gavau velnių už tą savo saviveiklą. Na, ir, kai būdavo, pvz., oficialios kalbos, mum netekdavo skaityt tų centro komiteto sekretorių, bet įsivaizduojat po tris su puse valandos varo iš laikraščių, kas gali gi išklausyt tas nesąmones, tai bet ten irgi, neduok Dieve, suklupti ir tai, vat, aš kartais dabar irgi klausydamosi mūsų apžvalgos juokiuosi. Parašytas straipsnis, ne tu jį parašei, parašytas tekstas viskas ir tu tik pasižymėjęs skaitai ir klupinėji ir kaip man, sakau, reikėtų vis dėlto tokia, va, mus išmokė gėda, jeigu jau tu sakai savo pavardę, reiškia jau tu pasirašai ir, pvz., gal ir gerai šiais laikais, kai pasisako žmogus prieš žinias, bet kartais, kai jis tiek milijonų kartų susimauna, aš norėčiau žinot, žinot, kas tiek susimovė (aut. juokiasi), tai vat, tai vat mes kartais skaitėme žinias pasisakydavom, bet jeigu kartais ar suklupei, ar kažkokia nesąmonė, nu gi būna ir liežuvis susivelia, tai, tai šita ir tada reikėtų tos pavardė, o, pvz., dar vat apie tą cenzūrą yra žinios sudėtos, bet kiek buvo galios duota diktoriai. Na, sprogo Černobylio ta elektrinė, pusvalandinės žinios, tą žinią mum įmeta prieš pabaigą ir irgi spręskit savo nuožiūra. [...] nu, sprogo elektrinė, sprogo, nu ką tu ten žinai, kaip yra, tai, ačiū Dievui, kad užteko laiko, trumpa informacija, kad ji praėjo, o po to būtų, kas čia tokio įvyko, žinot, nu, tai vis tiek, nes vis tiek mūsų tos laidos buvo įrašomos ir vėl kažkas iš Maskvos, vėl klausydavo, tai vat, nes ir fainų visokiausių bajoriukų būdavo, nes mes naktim gi irgi gyvi dirbdavom, o liūdna, o gi pasišnekėt norisi. Nu, ir, pvz., išleidėja užmigo, nu, ir kolega sako: „Klausyk, paleidom kosminį laivą, kaip mes paleidom?“ O išleidime stovėjo toksai karo lauko aparatas dundundun ir tiesioginis ryšys su Maskva. Jinai: „Aljo, aljo eta Vilnius, космический корабль пустили (švepluoja, rus. paleido kosminį laivą).“ Maskva supranta, kad mes paleidom kosminį laivą. Čia išėjo iki centro komiteto tas visas, suprantat, kolega norėjo pajuokauti, jai atkeršyti, tai vat, bet tai kiekvieną, va, tokia smulkmenėlė,

viskas ėjo per Maskvą, ir man patiko, kolegė kitą kartą jam dirbant psichiatrinę iškvietė (aut. juokiasi). Jie atvažiavo, jį surišo, tai vat mes va taip šmaikštaudavom.

R. K. Na, diktoriai vis dėlto skaitydavo tuos jau Glavlito ir visų redaktorių patikrintus tekstus ir jau nuo jūsų priklausydavo, kad išeitų viskas nepakeista, o būdavo tas noras kažkaip kažką gal pakeisti?

P. Nu, tai aišku, kad būdavo, pavyzdžiui, kaip ir koncertą, pristatai anonsą, po to mes jau norėdavo mikširuoti (aut. pritildyti garsą), žinot, ir, pvz., intro eina, ir mes pradžioj kažką pasakom, mėgaudavomės sveikinimo tuose visuose koncertuose, žiniose irgi, bet ką tu ten gali labai pakeisti, nes kaip ir žinias atneša su vyriausiojo redaktoriaus parašu. Būdavo tokia aplankėlė, kiekvienai laidai sudėta ir tu turi pasirašyti vardu, pavarde, vos ne tėvavardžiu, tai ir ta va cenzūra nuo priklausomai nuo tų Maskvos centro komiteto generalinių tų sekretorių. Labiausiai mane juokino kai, pvz., aš mėgstu, nu vat užsienio estradą, ir kai reikėdavo pildyti, kokia muzika skambėdavo, žinot toj aplankėlės kitoj pusėj rašai – Džonas Lenonas, tėvavardis (aut. juokiasi), iš kur tu gali žinoti, ane? Vat iki tokių nesąmonių, iki tokių absurdu, viskas buvo taip, pvz., kada ateini į darbą, taigi čia ne bet kas galėjo prieiti prie radijo diktorių. Ateini, parodai milicininkui leidimą, jis patikrina tavo, ką tu nešiesi, rankinės tūrį visą. Po to ateini prie jau studijų, vėl sėdi ir, jeigu tavo leidime nėra raudono brūkšnio, nieks nepateks, o čia labai nedaug, kas turėjo tą raudoną brūkšnį?

R. K. O ką reiškia tas raudonas brūkšnys?

P. Kad tik gali ateiti ten, kur studijos yra, va tik į tą, va tas patalpas. Mes dirbom antram aukšte ir koridorių stovėjo postas, pro tą postą nepraeisi be to raudono brūkšnio. Jeigu, pvz., tu tik ar naujas atėjęs, ar tau nėra reikalo neštis savo medžiagos, diktoriai ar ten va išleidimui, taigi išleidimas patikrindavo viską, visas dainas, žinot, ar sudėta, ar viskas atitinka, kad tiktai viskas būtų taip, kaip turi būt su jokiais nukrypimais, o tai taip norėjosi, aišku, ir paskui sušiltėjo ir tas skaitymo tonas, bet per tiek metų tai...

R. K. O kas keitėsi, vat, iš tikrųjų tada, kai atėjot, ir tada jau, kai Sąjūdis prasidėjo, tas atšilimo laikotarpis?

P. Oi, tas, žinot, toksai, o viltis, o gal bus viskas kitaip, nes mano karta visa hipiavo. Žinot, mes buvom pasaulio vaikai, gėlių vaikai, tos laisvės idėjos ir, pvz., nu ką mes galim padaryti, pvz., kaip aš, jauna moteris, kokių dvidešimt trejų metų, ten dvidešimt penkerių, ir, pvz., prieini, apsauga sako: „Ką nešat?“ Nu viskas rusiškai, žinot, čia buvo noro reikalas kalbėti rusiškai: „Что несешь? (aut. ką nešies?)“ – „Бомбу надувную.“ Žinot, tas надувную, pripučiamą bombą kažkodėl tai, tai vat labai džiaugiamės, kai čia buvo iškelta vėliava, kai ir visi žiūri ir netiki savo akim, va čia, kur tualetai buvo moterų, iškelta ta vėliava, paskui, kai, žinot, va tos represijos su šunim čia lakstė, uostė, kaip kas, ką, o, žinot, visi linksmų plaučių, kas turėjo sumuštinį rankinuke, tą šuo pribėgęs uosto, tai tu gal šnipas

ar ką, tai tokių visokių nesąmonių, o ta laisvės banga, bet prie tų visų norų, prie šnekų, ar dalyvausi, ar eisi, ar ten kažką, visą laiką klausėsi ir buvo tokių kolegų, kurie, žinot, gavo ženklelį Sąjūdžio, tai pamenu mano kolegai, su kuriuo aš atėjau į diktorius – Kęstučiui Sakalauskui, šviesaus atminimo, pribėgo mano kolega ir nuplėšė tą ženkliuką: „Ką tu darai, tu pagalvok iš viso kokioj tu įstaigoj dirbi.“ Ir, vat, tai va čia buvo tas. O, pvz., aš tikrai, vat, kaip sako, negalima čia kaip garbė būt, bet, pvz., kad susitvarkiau su Sausio 13-osios aukų laidotuvių, aš ateinu paprasčiausiai į eilinį diktorinį budėjimą ir žinom, kad bus laidojama, ir niekas jokios medžiagos neparašė ir mes su Širka taip viens į kitą – jungia transliaciją, o ką sakyti, nebuvo mobilių, kad tau praneštų, pasakytų, o dabar eina ten ta kolona, neša karstus, tai kas ten buvo iš žmonių, iš telefono automatų skambindavo, greitai Širka nubėgo pas akluosius (aut. po Sausio 13-osios Lietuvos radijo ir televizijos komiteto pastatas buvo užimtas ir radijas persikėlė į Aklųjų įrašų studiją), pasiėmė poezijos, mes vienas kitam, vat, rinkom eilėraščius, kas tiktų, paskui Birutė Liauškienė puolė greitai kažkokį tekstą rašyti, tai, vat, kai tą susitvarkėm ir įsivaizduojat – aš nuėjau jau po laidotuvių, dar visos tokios virpėdamos, nes ten viskas bendroj patalpoj buvo tokioj kaip koridoriuj, ir ateina apsauga ir sako: „Tave kviečia.“ Ir man žmogus paduoda eilėraščių „Loretai“, ir aš skaitau, ir aš šiurpstu. Žinot, o čia buvo Loretai Asanavičiūtei, kažkas parašė, sužinojo, kad mes čia esam ir vat atnešė tą eilėraščių, būtent, kad spėtumėm perskaityti, tai, vat, va tuo ir įdomus buvo darbas. Ne tai, kad dabar kažką savo tik sukuri, o čia prie visų prisilieti, ir va ta didelė atsakomybė, nu, vat, kad tik nesudirbt, kad tik kažkaip, ogi kiek buvo tokių sudirbimų – ar skubėjimas, ar nepasiruošimas ar... Tai vat...

R. K. O šiaip jūs kaip sovietmečiu jautėtės kaip žurnalistė, žinant, kad tai sovietmetis yra ir kad yra kažkokios ribos?

P. Nu, o kaip galima jaustis? Tu gimei, tu augai, čia nieko keisto. Ne tai, kad kažkokia kepurė tau uždėta. Visi gyveno, priklausė nuo šeimos, nuo giminės tradicijų, nuo draugų. Aš mokiausi labai šaunioj Vilniaus dvidešimt pirmoj vidurinėj mokykloj, laisvamanių mokykloj. Pvz., vat Jurgis Jurgelis buvo mano mokytojas, tai mes tokie visi laisvamaniai buvom, Brodo vaikai, Kernagis, čia visi buvo draugai, čia ta karta. Tėvai, mano mamytės tėvelis – represuoti. Ji sugebėjo per langą išbėgti su viena basute, paskui kažkaip tai pritapo. Buvo labai daug žmonių, aš žinau, kurie nešventė nei Velykų, nei Kalėdų iš tos baimės, arba tiesiog, žinot, jau buvo numarintos tos tradicijos, o mes gyvenom pilnakraujį gyvenimą, klausėm „Amerikos balso“, jaunimas klausėsi tą radijo Praha, netgi tą Lenkijos radiją, Varšuvą klausėm, stengiamės kažkaip, nu, va tą uždraustą literatūrą skaityti, pvz., иностранная (rus. užsienio) literatūrą, kai gaudavom, tai iš rankų į rankas eidavo ir, na, aš gyvenau labai, labai geru laikotarpiu buvo, mat, aš šešerių metų nuėjau į mokyklą ir aš vis nepritapdavau, mano klasiokai būdavo vyresni, o jų draugai dar vyresni, o kadangi aš tokia jau jauniausia, aš visa norėjau spėti suvalgyt viską, viską pamatyti. Tik užsimena, kad išėjo kažkokia knyga, galvoju, man

bus gėda, jeigu aš nežinosiu, ar spektaklio nepamatysiu, o juk tokie laikai „Jesus Cry“ Antanėlio buvo pastatyta, nu, va toj mūsų šokiuose visokiuose, vat, tai vat, tai ta dvasia visa ir plazdėjo ir, kad, na, vat mes gyvenom ir, kad, pvz., kaip ir Kalanta brendo jau, jei ne Kalanta, būtų kitas kažkas padaręs va taip. Kažkaip tai jau pamažu arba, pvz., žiūrėkit per pobūvius visokius niekas nekalbėdavo apie tą tremtį, bet aš labai žaviuosi, ar iš baimės, ar jie dokumentus pasirašė, pažiūrėkit, visi Sibiro tremtiniai, jie dabar tik sako buvo sunku, bet jau čia senatvė verkia, bet jie kažkaip ištvėrė, stojiškai, tas ar tėvynės ilgesys, kažkas tai, vat fantastiškas kažkoks buvo tikėjimas, nors tikėjimas mano, va, tokia moteriška turėjo būt seniai palaužtas, juk po karo taip laukė visi, kaip ir mano seneliai, tėveliai amerikiečių pagalbos, kai miškuose visi susislėpė, taigi, pvz., pas mano močiutę ateidavo naktį arba žaliukai, arba partiz..., tie rusai, ir beldžia į duris, ir nežinai, kas ten ateina, tai vat ir išmokai prisitaikyti, išmokai kalbėti, pvz., ir visur skyles surasdavai, pvz., buvo politinio švietimo namai, nu ir, pvz., tokia paskaita – šviesi komjaunimo tenai ateitis ir paskui mažom, mažom raidytėm, na, koks nors labai labai geras filmas, ir parašyta – ištraukos, ir mes nueinam, ir mes gaunam progą pamatyti tą tokį retą, retą filmą, tai kad kažkaip tai, sakau, buvo pribre... Ir, kaip ir šeimoj ir, pvz., kai prasidėjo šičia, tai aš dirbau kaip diktore, o mano brolis nuėjo į gynėjus, ir jis buvo Landsbergio vos ne asmeninis sargas, tas gynėjas, nes jo metras, du metrai ir stotas, tai Landsbergio jau ten nepašausi, kaip mes juokėmės, iš jokių pusių, tai, vat, tai kažkaip tai ta dvasia taip ir gyvenom. Ar aš atsakiau?

R. K. O radijų to irgi prisitaikymo reikėjo?

P. Taip, taip, labai, labai labai. Na, įsivaizduokit, dabar mes dviese kalbam, ateina kažkas, staigiai nutyli, kažką kitą kalbi. Žinai, kas tave parduos, kiek kartų tu esi jau parduotas, tai, kad ir, galų gale, gali pasiimti kokį kelialapį, gauti per didžiausias pastangas, ir tavęs neišleidžia. Kaip į tokią Lenkiją, tenai buvo galima išvažiuot turint ten giminių, pažįstamų, tai irgi visi kažkaip tai sukosi, kad išvažiuot, pasižiūrėt, ir jeigu tu kažką leptelsi, tu neišvažiuoji ir tau nieks nepaaiškina, kodėl. O čia, nu, tai, bet mes, kaip pasakyt, mes sveikai priėmėm, nu, turi būti tų geniukų, turi būti.

R. K. Ir apskritai, va, jūs sakėt, kad diktoriai ateidavo į kavinę ir jau iš karto visi matydavo, ar diktoriai buvo privilegijuota klasė?

P. Taip, čia aukščiausias buvo luomas, o paskui jau valdžia, žinot, valdžios grietinėlė, bet diktoriai, taip, visi žinojo, visi, nu, ir eidavo klausti, arba, pvz., kirčių ateidavo aktoriai irgi mūsų kambarių poilsio tam mes bendraudavom. Taip, buvo išskirtinė kasta, buvo. Tai po to, kai mus išbarstė, žinot, va, čia tarp mūsų šnekant, ne kurie kolegos su tokiu pasimėgavimu, kad sužlugdė tuos diktorius, sužlugdė, juk nereikėjo to turto išblaškyt, galima buvo į kalbininkų etatą kokį, su studentais padirbėti, ne kažin kokius mes atlyginimus gaunam, bet buvo tas toks noras greitai, greitai, greitai nušluoti. Kažkaip nežinau, man tai labai keistai pasirodė, nes sakau ir vėl laimė – aš pasilikau ir atlaikiau baisia bangą neapykantos tų, kurie buvo priversti išeit. Na, įsivaizduokit – visą gyvenimą dirbi, na, sakykim

sąmoningą dvidešimt metų vieną darba, tau pasako: „Ačiū“. Kas, pvz., tokią Dagną Juknaitę, pensinio amžiaus, metai buvo iki pensijos, kas ją priims kitur, kam ji reikalinga? Na, va ir ėjo per Maximas visur, ir, žinot, kai nu, va, pvz., jeigu tau reiškia, kad tu diktorius, kai eini į kavinę, nu tokia va Stonyte visi, žinot, su skrybėlėm, viskuo, ir staiga tave nusiunčia į „Maximą“. Dabar mes taip demokratiškai – „Maxima“, „Iki“, bet tada buvo žiaurus pažeminimas, žiaurus, tai gelbėjosi įrašinėdami stotelių pavadinimus, kaip kas galėjo.

R. K. O tuo sovietmečiu už radijo ribų irgi jautėsi tas toks, kad čia yra privilegijuoti žmonės?

P. Nu, baltas žmogus, tautos žiedas, o kaip kitaip? Taip, taip, taip. Netgi ir renginiuose kažkur. Pvz., aktorių daug, o diktorių tai reta, na, ir vis tiek, nu, ir mūsų balsai – pakuždėk tyliai, tyliai ir visi viską girdi. Pvz., troleibusu važiuojant, nu, tu sušnibždėk kokią paslaptį ir atkreipi dėmesį, kad visi nuščiuvę klausosi, ką tu pasakoji. Galų gale, mūsų mokėjimas bendrauti buvo, žinot, nu kažkaip nežinau, bet tas tai labai jutosi parduotuvėse, visur, jeigu tik išgirsta balsą, taigi mes keli tikrai buvom ir nuo ryto iki vakaro, dar kai tie taškai kaip stovėjo, ir atėik į polikliniką registratūrą ir sako: „Jankauskaitė? O, Jėzau, negi čia šita pati?“ Žinot, vat taip, ir paskui tave žiūrinėja po kauliuką, naršo.

R. K. Tai ir prekių kažkokių buvo galima tų „po blatu“ gauti?

P. A jakžėš, o kava. Taigi ir kavos gaudavom kažkur, majonezo, o žirnėliai ir agurkėliai, tai jau čia Nauji metai, ir pas mus stalai labai buvo, atsinešdavom, jau tokios mes bagotos, visko gaudavom. Taip, ar kokie kvėpalai ar tušai, nu, tai buvo pasakyta, kad, pvz., dabar yra mada prie basučių nevalia, jeigu iškirpta nosytė, mūvēti kojinių. Čia žiemą, vasarą turėjai vaikšiot su kojine, su gražiais bateliais, gražiai apsirengus. O paskui kildavo klausimas, kai Bigelytė irgi, kai pirštu pastukseno, sako: „Pirmininke, man reikia rūbų.“ Sako: „Kam rūbų ir batų, jeigu tu mataisi iki šičia?“ Taip, ir čia, va, eina diktoriai, nu, mes turėjom būt, atitikti tam ir, neduok Dieve, pvz., viena kolegė, jinai tiesiog alergiškai nekontė kojinių vasarą, tai tuoj pat buvo Butkutė, tada buvo meno tarybos pirmininkė, ir sako – vos ne atleisiu iš darbo, jeigu vaikščiosi. Vyrų su kostiumais turėjo būti, jokių ten tų džinsų, paskui tikrai džinsai, megztukai, bet pamenu, kai atėjo mada tų suplyšusių džinsų, čia jau, žinot, visi skersakiavo, visi tie veteranai vadinami...

R. K. O tas privilegijuotumas buvo tik tarp diktorių, ar ir tarp paprastų žurnalistų, kurie rušdavo medžiagą?

P. Nu, nežinau, matot, visi paprasti norėjo būti vyresniais, visi norėjo padaryti karjerą, o diktoriai, nu, tai vat buvo diktoriai, pvz., operatoriai buvo žemoji grandis, kai sakydavo, žinot, bet čia supraskit, čia ne aš taip sakiau, čia buvo tokia opinija – žemutinė grandis. Ir ne kurios žvaigždės, atėjusios jaunos, kurios ir netapo diktorėm. Man tai labai juokinga buvo, kai radijui buvo devyniasdešimt, ir kai iš visur mano buvę trumpalaikiai kolegos, taigi ir aš buvau diktorius, bet aš nuėjau į bufetavas ir visa kita. Aš manau, kad tas, kuris atėjo ir išbuvo, arba išėjo kažkur į kitą radijo stotį ar dar kažkaip,

bet pagal profesiją, o čia dabar visiems reikėjo interviu, ir tokie pykčiai, kodėl tiktai mus kalbina, o kodėl jų nekalbina, tai vat, tai buvo nustebimas. Tu bendrauji su operatore? Ryte, na, ir, pvz., ta vyresnioji karta savo pavyzdžiui rodė, ateini, iš karto apsaugai „Labas rytas“, valytoja valo, tu su ja labai pagarbiai pasisveikini, tai rodo tavo vidinį išprusimą. Ne tai, kad praeini, operatorė niekis, tas niekis, tai vat mes visi dirbom savo bendrą darbą, tai vat ir, kai sakydavo, darom darbą, išėjai iš ten už savo sienų, tai būt kuom nori, gali būt karalium ar dar kažkuo, bet čia bendrai, tai vat, nes ir dabar matau aš požiūrį kai kurių žmonių, nes jeigu, pagalvojus, būčiau aš pikta operatorė, aš taip sudirbčiau visus sėdinčius prie mikrofono, juk mygtuko spustelėjimas – arba tu dusli, arba tu švepluoji arba dar kažkas, arba ne laiku mikrofonas įjungtas, arba neperspėjo tavęs, suprantat, yra bendras ryšys, bendras darbas, ir labai smagu, kad dabar, žiūriu, perėmė „Ačiū“ po laidos, ane? Tai dabar tas žmogus, sėdėdamas už stiklo, turi suprast, ką mes pagalvojom, ane, kas mums šovė į galvą? Jai gi už tai pinigų nemoka, kad ji, kaip Tėve mūsų, mūsų klausytų, ar ne, arba tu parodei kažkokį ženklelį arba tu greitai surask ar ne, tai vat.

R. K. Tai pirmiausia noriu paklausti, ar sutinkat, kad būtų įrašyta, mokslo tikslais bus naudojama ir anonimiška?

P. Gerai, prašom.

R. K. Kada jūs maždaug atėjot į radiją?

P. Bandžiau skaičiuot, galbūt 1987 m., reikėtų pasitikslint, bet, atrodo, 1987 m.

R. K. Ir kokiom aplinkybėm atėjot?

P. Praėjau per diktorių konkursą, tais laikais dar buvo rengiami diktorių konkursai, man atrodo, kai aš dalyvavau, tai buvo gal priešpaskutinis, ir tai buvo diktorių konkursas, atėjau, buvo trys turai ir praėjau diktorių konkursą.

R. K. O konkurse ką reikėjo daryti?

P. Tiesą sakant, nelabai atsimenu. Pvz., taip, buvo tekstas duodamas ir reikėjo skaityt prie mikrofono, turbūt ir buvo trys turai. Visą laiką pirmiausia reikėjo skaityti tekstą užduotą, paskui, matyt, reikėjo gal kaip nors interpretuoti kitas dienas, nes tikrino, būtent tais laikais labai tikrino, kaip balsas skamba per mikrofoną. Ne tiek buvo svarbu, kaip tu perskaitai tekstą, aktorinio niekas nereikalavo tais laikais, bet kiek skamba per mikrofoną balsas, tas buvo labai svarbu, ir, matyt, va tokiu būdu, ten mūsų buvo pirmam ture apie 200 žmonių, ir paskui po truputį atkrito daugelis, ir paskui jau buvo duotas tekstas, reikėjo jį skaityt, o paskui, kiek pamenu, reikėjo perskaityti tas žinias jau lygtais būtų žinios ir su logika, su interpretacijom, su maždaug tokiais dalykais.

R. K. O apskritai atėjus, kas nors mokė, kaip skaityti?

P. Taip, taip, taip, mokė mus, mano mokytojai buvo Darius Bulovas ir Undinė Nasvytytė. Mes keliese, kai praėjom, tai kiekvienas turėjom savo mokytoją, iš pradžių mus bendrai mokė – ir teksto suvokimo, logikos, kur balsą reikia pakelti, kur nuleisti, kur dėti tašką, tai dar iki šiol labai atsimenu, kai mes visi skaitydami tekstus bangavo ir nemokėjom pabaigti sakinio. Skaitai, skaitai ir padedi tašką, ir tada pradedi nauja intonacija, ir aš niekaip nesuvokdavau, kaip sakydavo: „Nustokit banguoti, nustokit banguot, dėkit taškus, dėkit taškus.“ O tas taško padėjimas visą laiką atrodydavo, kad turi nužeminti balsą, ir kai jau balsą nužemini, tai čia, atseit, taškas. Tai ne taip, tai mus ilgai mokė. Paskui mokė suvokimo teksto, kuris šalutinis sakiny, kuris pagrindinis sakiny, kodėl vieną vietą reikia paaštrinti balsu, o kitą nuleisti, nu, žodžiu, taip trupučiuką interpretuoti.

R. K. O buvo kažkokia sovietinė maniera skaitymo?

P. Aš nežinau, aš šito nežinau, todėl, kad 1987 m., jau tada prasidėjo toksai gal šioks toks lengvumas, žodžiu, man nebuvo jokio sovietizmo, išskyrus tai, kad tekstai buvo iš karto paruošti, jų negalėjai

niekaip interpretuoti. Kas parašyta, tą perskaitei ir, be abejo, skaitėm realijas, tokias, kokios jos buvo tais 1987 m.

R. K. O tuo laiku buvo tikrinami, pvz., žmonės, ateinantys į radiją?

P. Nežinau, kai aš atėjau, tai manęs niekas netikrino, gal asmeniškai, gal per tą laiką, kažkas kažkur kažką patikrino, bet mane, kaip personaliją, niekas niekur nekviatė, niekur nieko neklausinėjo ir, žodžiu, aš nieko nepatyrčiau.

R. K. O apskritai atėjus kas nors pasakė, kad va egzistuoja tokia cenzūra, kad to galima, to negalima?

P. Mes tiesiog žinojom, kad esam diktoriai, ir skaitysim tekstą, kuris yra parašytas. Nebuvo minčių, kad tu gali interpretuoti, tai vienintelis interpretavimas ir buvo, ką tu balsu bandydavai kažką tai išreikšti, kažkokią mintį, o šiaip tai daugiau žinios ir koncertų vedimas. Koncertas, tai vėlgi tiesioginiam eterio koncertų vedimas, tai ten irgi pristatymas kūriniių ir atlikėjų. Būdavo labai įdomūs vakarai per antrą programą, kiekvieną, berods, vakarą būdavo nuo pusės aštuonių, vadinosi „Operos vakaras“, tai tie labai buvo įdomūs vakarai, todėl, kad gaudavai didžiulį tekstą, „Operos vakaras“ trukdavo kokias dvi valandas, ir kiekvieną vakarą reikėdavo perskaityti, kas vyksta antrojo daly, kokie atlikėjai, tai labai būdavo įdomu, todėl, kad sužinai labai daug apie pačią operą, apie autorių, apie kompozitorių, libretą visą, nes transliuodavo ne tik tai lietuvių operos atlikėjus, įvairiausių tų atlikėjų būdavo, tai va tai tokie dalykai, tai tokios ir interpretacijos. Apie cenzūrą mes žinojom tiek, kad vėlgi, kad tai praeidavo kažkur tai kažkokiam aukšte, aš nespėjau susipažinti, mano tai vyresni kolegės žinojo, kuriam aukšte yra ta cenzūra, kur tikrina viską, aš tai to nepatyrčiau, nes nespėjau tiesiog ir mums atnešdavo tekstą, ir mums belikdavo tada jį tik susikirčiuoti, ir viskas, ir perskaityti.

R. K. O apskritai tarp diktorių konkurencija didelė buvo?

P. Nebuvo konkurencijos, bent kaip aš to nepajutau, vien todėl, kad aš tais laikais buvau viena, pati gal jauniausia, tai kaip ir tais laikais buvo vis tiek, kuo esi jaunesnis, tuo labiau žinai savo vietą, o kadangi dirbi su tokiom žvaigždėm, tai ir žinai, kad jie yra vyresni, jie yra autoritetas, tai tu ir elgiesi šiek tiek nuosaikiau, žinant savo vietą iš tikrųjų, todėl, kad kiekvieną kartą dirbi su vyresniu kolega, tai jis tave pamoko kažko, paaiškina, ko tu nežinojai, tai va toks ir buvo. Aš negalėjau konkuruoti su vyresnėm kolegėm, nes jos tiesiog per daug žinomos buvo, ir tai va todėl turbūt.

R. K. O kai jūs sakot, kad dirbot su žvaigždėm, buvo žinoma, tai čia buvo tik radijų viduj ar apskritai buvo išėję už ribų, plačiau, nu, iš tikrųjų buvo tos žvaigždės vadinamos ir išorėj?

P. Gal, aišku, čia, dirbant vietoj, šitam pastate, tai jau labai jautėsi. Be abejo, visi pažinojo šitam pastate ir Rutkutę, ir Undinę, ir kitas mano koleges. Juk mūsų žvaigždiškumas, pvz., šiame pastate taip atrodė. Tiesioginio eterio žmonės ir operatorės, ir diktoriai, ir televizijos, ir radijo, o mes visi turėjom teisę ateiti į kavinę ar valgyklą ir nestovėti eilėje, tai jeigu pirmus mėnesius dar manęs kas

nors nepažinojo ir sakydavo: „Kur lendi be eilės?“ Tai mes turėjom tokius pasikabint ant kaklo tuos cedeliukus ir ten būdavo parašyta, tai aišku, ten po kokio pusmečio jau visi vietos darbuotojai atpažindavo, kas aš tokia ir jau niekas nerėkė: „Nelįsk be eilės!“ Tai mes, eterio žmonės, jau vien tuo jautėmės šiek tiek sužvaigždėję, kad štai mes galim eiti kažkur be eilės, nes čia gi visada būdavo milžiniškos eilės kavinėje. O išorėj, išorėj tų žvaigždžių nedaug buvo, kadangi vis tiek yra teatro, kino aktoriai, visa Lietuva klausė vieno radijo ir žiūrėjo vieną televiziją, tai pavardės buvo žinomos žmonių.

R. K. O šiaip apskritai čia atėjus, jūs jautėt kažkokį laisvėjimą, kad vyksta pokytis?

P. Taip, taip, tiek, kiek pasakojo kolegos, kaip griežtai viskas buvo jų laikais, ten kokiais 1970 m., ypač, kai buvo ta cenzūra. Kai kas prisimindavo iš kolegų radijo kažkuriuos tai metus, kai radijas dar buvo ten, kur dabar Mažasis teatras, jis gi transliuodavo ten viską tiesiogiai, tai ten daug prisimindavo kolegos visokių juokų, kaip bandydavo sušnekėti, kaip sušnekėdavo nesąmones, paskui labai daug įrašų buvo, o mūsų tas laisvėjimas galbūt mūsų niekas nemokė, vieno dalyko, ką mokė mano kolegos, pasakojo – pastatyti balsą ir skaityti viską lyg kokį nekrologą, lėtu tempu, pastačius balsą. Būtent tas pastatymas balso ir skyrė mus, jaunosius diktorius, nuo vyresnės kartos, nes mūsų jau nebemokė pastatyti balso, ir kaip tik sakė: „Kalbėkit natūraliai, žmonių kalba, natūraliom intonacijom.“ Tai gal va tas skirtumas, buvo ir laisvėjimas. Atsimenu tuos metus, neatsimenu kurie čia metai buvo. Jau čia keitėsi laikai, jau Sąjūdis atsirado, ir mes pabandėm pirmą kartą pasakyti. Šiaip tai pradėdavo programą, taip ten, pvz., dvyliktą valandą: „Laba diena, čia Tarybų Lietuvos radijas, girdėsite vidurdienio žinias.“ Ir mes su [aut. mini kolegos vardą, pavardę] pasakėm: „Laba diena, čia Lietuvos radijas, dabar vidurdienis.“ Mes visiškai suinterpretavom, tai iš karto atbėgo programų direktorė, bet mums nieko už tai nebuvo, nes jau prasidėjo šiltėjimas, ir jau kažkas suprato, kad čia gal tarybų, gal ne tarybų Lietuva, gal čia ta Lietuva tuoj keisis. Žodžiu, mus šiek tiek apibarė, bet mes jokių sankcijų – nei finansinių, nei moralinių nepatyrėm.

R. K. O jūs patys sugalvojot taip pasakyti?

P. Taip, taip, nes mes jautėm tą tokį judesį, kad jau, Sąjūdžiui prasidėjus, tos Tarybų Lietuvos greit nebeliks, vis tiek visi tikėjosi, kad tuoj viskas keisis, tai jautėsi, ir tada visi po truputį, vieni dar vis sakydavo – Tarybų, nes nieks nežinojo, kad baigt sakyti tą Tarybų Lietuva, ir aš, sakau, daug labai metų praėjo, aš irgi nelabai užfiksavus to momento esu, kaip pasikeitė, kodėl vieną dieną mes sakmė Tarybų, kitą ne Tarybų Lietuva, kada prasidėjo sakymas Lietuvos radijas, Tarybų Lietuvos radijas, tai, matyt, buvo dar kurį laiką – vieni vienaip sakė, kiti kitaip, aš nelabai atsimenu

R. K. Bet tokio tarsi sprendimo nebuvo, patys kaip sugalvojot?

P. Aš neatsimenu, gal paskui kažkur ir buvo pasakyta, kad nustokim sakyti Tarybų Lietuvos, aš šito neatsimenu, nes tuo laiku, tiesą sakant, kai aš radijui jau dirbau, mano gyvenime labai daug

pasikeitimų buvo, ir tie pirmieji darbo radijų metai labai sutapo su labai ryškiais asmeninio gyvenimo pasikeitimais, kad man pusė gyvenimo galvoj likę iš asmeniškumų kažkokių, ir pusė iš tų, tai gal tas nėra taip ryškiai užsifiksavę, kaip kiti dalykai. Lygiai taip pat, kaip viskas keičiasi, mūsų gyvenimas, kai Sąjūdis atėjo ir žlugo Sovietų Sąjunga, irgi vyko kažkokie asmeniniai pasikeitimai. Tiek mano gyvenime visko buvo, kad aš paskui jau visko nebeatsimenu, nes viskas buvo išskaidyta į tiek gyvenimo dalių, gyvenimas, kad aš, sakau, labai paskui pradėdau painiotis, neatsimenu ar taip buvo, ar nebuvo.

R. K. O šiaip teksto turiny pokyčių kažkokių būdavo, va, per tuos metus nuo 1987 m., kai atėjot, iki 1990 m., kad kažkaip kitaip kalbama galbūt, jau ne apie balą kalbant?

P. Matyt, buvo, todėl, kad pirmais metais mes daugiau skaitydavom tekstą visą paruoštą iš anksto, kuris, matyt, praeidavo visą cenzūrą ir būdavo ten paženklintas visokiais ženklais, o paskui jau, pvz., atsirado spaudos apžvalgos, jau tada mes skaitydavom laikraščius, kuriuose, tiesa, mums irgi parengdavo, bet jau tai, kad tekstas būdavo neparašytas, neatspausdintas mašinėle, nepraėjęs penkių instancijų, o tai, kad, pvz., rytinis laikraštis būdavo sukarpomamas, įklijuojamas į lapus ir skaitomas jau tiesiogiai eksromptu, reiškia, nepraeidavo jau kažkokios kitos cenzūros, iš to jautėsi tas laisvumas labai, kad jau tekstas nėra derinamas su kažkokiom tai instancijom.

R. K. Bet tie laikraščiai buvo tarybiniai?

P. Tarybiniai, taip, tarybiniai laikraščiai.

R. K. O Sąjūdžio ten kažkokių?

P. Jau paskui ir tie atsirado, visi po truputį atsirado. Sakau, tai, kad jie nepraeidavo iš vakaro jokios cenzūros, o tai, kas parašyta, tą ir skaitydavom, tai, tai mes jautėm, kad štai keičias laikai.

R. K. O apskritai tuo metu dirbant komunistų partijai reikėjo priklausyti ar ne?

P. Ne, ne, ne, manęs niekas neklausė, nespėjo. Tiesa marksizmo-leninimo kursus aš dar spėjau palankyti. Dėstė mums toks, čia jau paskutiniai metai turbūt buvo, gal kokie 1989 m., gal kokius keturis mėnesius, atsimenu, valgykloj po pietų vykdavo toks kursas, tai bet įdomiausia, kad juos vedė toks žmogus, kuris paskui, kai jau pasikeitė situacija, Lietuvoje buvo vienas didžiausių parapsichologų Lietuvoje (aut. juokiasi), tai buvo labai įdomu, kad nuo marksizmo-leninizmo iki parapsichologijos nelabai toli, žodžiu.

R. K. O tai reikėjo privalomai tokius kursus lankyti?

P. Taip, buvo privalomai, bet jau man nebeteko nei egzamino laikyti, nei nieko, nes viskas pasikeitė. Ir jeigu dar keletą tų kursų, gal aš kartą į mėnesį teko palankyti, tai jau paskui viskas retėjo, matyt, visi suprato, kad tai yra beviltiška, kad tai yra nesąmonė – išskydo, išskydo jau, iki egzamino aš nepriėjau. Bet dar iš pradžių, kad teko, dar iš paskutiniųjų, matyt, kai planai būdavo, buvo užplanuota, kad štai toks kursas turi praeiti, ir visi turi praeiti tą kursą, tai aš va dar spėjau kažkiek palankyti, čia

panašiai kaip buvo su universitetu. Aš kaip tik universitetą tuo metu baiginėjau ir valstybinį egzaminą, politinės ekonomijos valstybinį egzaminą mus visus išmetė, nes jau atėjo Gorbačiovas ir tai, ką mes mokėmės, mums atrodė su kursioke, kad tai yra visiška nesąmonė, nes mes jau skaitėm spaudoj, aš jau dirbau radijui. Aš žinojau, kad čia viskas kitaip, ir per egzaminą aš pradėjau dėstyti tai, ką aš žinojau, ir mus išmetė iš valstybinio, o kitamet ta pati dėstytoja priiminėjo egzaminą, ir aš pakartojau tą patį, ką buvau parašiusi, ir gavau penkis, ir išlaikiau valstybinį. Tai va, taip per tuo metus viskas ir keitėsi. Už tai aš dabar nelabai viską prisimenu, asmeninis gyvenimas labai keitėsi, universiteto baigimas sutapo, ir darbas radijui sutapo, ir viskas vienu metu, ir tiek visko buvo, kad paskui pradėdi painiotis, ar čia buvo, ar nebuvo.

R. K. O dar tuos kursus tik diktoriai turėjo lankyti ar apskritai visi?

P. Visi, ir redaktoriai ėjo, ten daug mūsų žmonių buvo, techninio personalo nepamenu, bet tai, kad ne tik diktoriai ėjo, tai taip. Žinai, toks, kurie išmanyti, šiaip nieko neišmanė.

13 Priedas. Interviu su korespondentu/e, vėliau redaktoriumi/e. Literatūros dramos vyr. redakcija,
2017 12 20.

R. K. Tai pirmiausia noriu paklausti, ar sutinkat, kad būtų įrašyta, mokslo tikslais naudojama ir anonimiška?

P. Žinoma, žinoma, sutinku.

R. K. Tai kada jūs maždaug pradėjot dirbti radijui?

P. Mano karjera čia prasidėjo labai seniai, 1981 m., aš pagal paskyrimą atėjau į savaitraštį „Kalba Vilnius“, kuris propagavo radijo ir televizijos tinklėlį, ir visas laidas ir aš, na, taip sutapo, kad aš rašiau, mano puslapis buvo skirtas radijo kultūros laidoms: radijo teatras, tada vadinosi literatūros ir dramos redakcija, vadovavo Balys Dačiulis, na, ir, vienu žodžiu, aš su jais labai tampriai bendravau, buvom viename koridoriuje aštuntam aukšte to pastato didelio. Tiesiog rašiau apie jų laidas, anonsus, dalyvaudavau įrašuose, tokie kaip, sakykime, dabar reportažai, gal ir netinka tas žodis, bet tiesiog pasakojimai, kai kuriamos laidos, apie ką ir aš taip po truputį artėjau prie radijo, tiesiog radijo žmonės kitą kartą nespėdami arba besiūlydami kokia tema kildavo, gal tu padaryk interviu kokį radijo, nes žinojo, kad ir specializacija mano buvo radijo žurnalistika, tai, vienu žodžiu, aš taip sutikdavau, jeigu man įdomus tas pašnekovas, koks ten ar rašytojas, ar, atsimenu, pirmas buvo mano toks reportažas iš televizijos studijos. Violetos Palčinskaitės kūrybos vakaras, vienu žodžiu, pagal to laiko kanonus daromas, labai toks iškilmingas, bet televizijos studijoje buvo filmuojama ten prie staliukų – jinai ir stovi, ir vaikšto. Aš ją ten kalbinau, man paliko tokį gražų įspūdį, tada ir poetė Violeta buvo, nežinau, koks ten jos jubiliejus, ir dabar jinai yra labai žavinga ir energinga, bet tada man kažkaip pasidarė įdomu kitas žanras, nes čia tu parsineši, šifruoji, tekstas ir tas juodo-balto, didelė atsakomybė tais laikais, radijas man atrodė toks laisvesnis ir, na, kolegė (aut. mini kolegės vardą ir pavardę) atėjo pagal paskyrimą, bet ji atėjo į radiją ir, vienu žodžiu, ji man pasiūlė ten kaip tik atsirado vieta, bet, sako, galėtum ateiti, pereiti į radiją. Na, aš, aišku, galvojau, buvo tokių svarstymų, bet sutikau ir štai nuo 1985 m. aš esu radijuje.

R. K. O apskritai atėjus į šitą instituciją, kas nors pasakė, kas galima, ko negalima sakyti?

P. Taip, kad pasisodintų ir sakytų, taip nebuvo, bet čia reikia suprati tą laiką, kokiame laike mes gyvenom, nes ir besimokant, dar studijuojant žurnalistiką, na savaime buvo daug kas aišku, nes kai tu gyveni tam tikru laiku, tam tikroj kultūroj, santvarkoj, kažkokioj ideologinėj sistemoj, ji tave įtraukia na taip kažkaip, nežinau, na tiesiog tu gyveni joje, tu esi toje terpėje, tu skaitai tuos laikraščius, kiek jų ten buvo tada, klausaisi radijo, tu girdi tą visą foną, koks jis buvo. Jis buvo toks, o ne kitoks ir, kaip pasakyt, tu supranti, kur yra tas ideologinis, na, tas toksai, kaip sakyt, visas fonas ir visa ta terpė, ką nori mums pasakyt ir ką išauklėt, tu jį priimi, nu tu gyveni tokioj sistemoj. Aišku,

atsimenu būdavo ir pasišaipom, ir pakritikuojam, ir pasijuokiam, bet tai būdavo viskas neoficialiai, nes tu žinai, kaip tą daryti oficialiai, ir na, kad tokio ten mane mokintų, kad sakytų, kad to negali ar gali, to nebuvo, bet sakau, buvo čia gal tokia savaiame aiški nuostata, kad tu žinai, jeigu tu ten pasakysi, ar parašysi, bus negerai, bet be to, buvo labai gerai ta priežiūros sistema išvystyta, kuri to neleido, na, neleido peržengti tų ribų, savaiame viskas kažkaip susidėliojo ir, sakysim, laikrašty vienaip, radijų kitaip, bet visada tu žinojai, ko neminėti, ką reikia paminėti. Man juokingiausia tai būdavo, kada, sakau, tiek spaudoj, tiek radijų būdavo, jeigu ten, sakysime, koks pašnekovas, nes cenzūrodavo ir pašnekovus ir, pvz., jis pasako: „Na, tai labai labai geras kūrinys, nepaprastai.“ Reiškia, visus tuos nuimti, palikti vieną labai arba geriau išimti dėl visa ko, nes, nu, tarsi tai nieko nesako, nes tas menininkas kitą kartą iš tikrųjų geras yra, nebūtinai ten nomenklatūriniai kokie, bet, reiškia, tas mane labai stebindavo, nes tai nebūdavo nei prieš santvarką pasakant, nei kažkokios paslaptys atskleidžiamos, nei kažkokie čia jau kad tu tą kritikuoji ten tarybinę visuomenę ar ką, bet va tų tokių perspaustai pagyrimų geriau nereikia. Toks vat turėdavo būti vidutinis sluoksniš, nu toks per vidurį – nei labai geras, nei labai blogas. Tai vat šitą aš labai greitai pajutau, o pajutau, kad po perklausos jau teksto perskaitymo pasakydavo: „Ai šito geriau nereikia.“ Nu, tai tokia, nu bet šiaip, aišku, kultūros redakcijos, na, mes ne kultūros vadinomės – literatūros ir dramos, nes kultūra tokia nežinau, kai pradedi galvoti net anksčiau, prieš sovietmetį, buvo tos kultūros redakcijos, o vat mūsų sovietmečio, reiškia, buvo literatūra. Literatūra galbūt labiausiai tokia, nežinau, vartojama, labiausiai tokia apskirtai tokia kultūros, meno vėliava, flagmanas, mūsų rašytojai, poetai ir visa kita, kad buvo svarbiausia tarsi sritis. Ir tiktai, dabar bijau pasakyt, kurie tai buvo metai – gal 1983-1984 m., kai atsirado radijo žurnalas „Kūryba“, kur atsirado jau ne tik literatūra, bet ir kitų sričių kultūros temos, iš trijų dalių tokia susidėdavo toks formatas – ar tai interviu, reportažas, ten koks nors portretas, nes tokių kaip pasakojimų, kai mes dabar vadinam tie fyčeriai (angl. feature), na, tais laikais nebuvo.

R. K. Ir apskritai vis tiek tos kultūrinės laidos, ir apie literatūrą, kaip sakot, daug kalbėjot, kiek ten atitikti, kad būtų ten kalbinama tie sovietinio standarto autoriai galbūt?

P. Tai tik sovietinio standarto, o kokie dar? Tiesiog buvo tarybinė literatūra ir tarybiniai rašytojai, ir, nu, aš dabar, kai prisimenu, toks rašytojas Gavelis Ričardas, kuris irgi gyveno toje santvarkoje, nu jis nebuvo tiek toleruojamas, na, Jurga Ivanauskaitė, Aputis, sakysim, nes jie buvo tokie, na, nelabai aiškūs, sakykim. Na, Jurgos Ivanauskaitės jau čia vėliau, bet ta knyga pirmoji buvo ir uždrausta, jau čia savaiame apie tai nekalbam, bet šiaip buvo kažkaip nusistovėjęs ratas tų rašytojų. Aš rašytojų negaliu sakyti, kad daug esu kalbinusi tuo metu, kadangi mano laida buvo ta kūryba ir aš iškartėjau į tą kultūros lauką labiau, kuris buvo na nori nenori, bet reik pasakyt na nelabai toks suprantamas, bet nelabai kaip ir žinomas aš nežinau. Sakau, aš turėjau tokią didesnę laisvę, didesnę laisvę, todėl, kad tie dailininkai kaip ten pasakyt, todėl, kad jeigu jei prieš tarybinę valdžią kažko ten nu nesako, o taip

dažniausiai ir būdavo, visi dirbo labai supratingai, ta prasme, buvo gi ten, sakysime, tokie ir meno būreliai, ir kultūros žmonių, kurie ir rinkdavosi, ir bendravo, bet viešoj erdvėj visi žinojo, bet apie tai niekas nešnekėdavo, tai įjungi mikrofoną šneka apie parodą, apie save taip, kaip, na, tarsi kaip ir reikia, bet šiek tiek laisviau negu kitose laidose – propaganda ten ar kur, kur tu turi įvardint, ten ir pasakyti. Mums to nereikėjo, ten gali pasakyti, kad ne, dažniausiai tai parodų pavadinimai būdavo kokie ten sovietinės, kokios ten lietuvių dailės etapas ar kaip, nu tai savaime jau tu, tu tarsi kepurėlę tą turi, o po to kalbi apie meną, apie raišką, to tokio ideologinio negaliu sakyti, kad labai buvo. Su rašytojais taip, ten buvo tokia didesnė politika, čia buvo mano kolegos Valentinas Strazdelis, šviesios atminties, iš tiesų toks labai įdomus žmogus, sakyčiau, labai intelektualus, ir labai nudegęs nuo tos santvarkos, jo šeima ir visa kita, bet tiesiog žmogus nustumtas į pašalį ir kad neiššoktų dėl tų kitų dalykų, bet jisai labai mokėjo, va, taip išlaviruoti ir, sakysim, labai jautė laiką, kai tiktai jau prasidėjo tas atšilimas, iš karto atsirado jo laidose tų temų tokių laisvesnių, aišku, pradžioj nuo gamtosaugos, žaliųjų ten tos idėjos ir visa kita. Tarp rašytojų irgi tas buvo ne visi tą rašė ir publicistikoj atsirado jau tokių, kad čia reikia gamtą tausoti ir visa kita, ir jis kažkaip labai jusdamas, kiek galima tos laisvės, iš karto kviečia, daro, atsiranda jau laidų tokios temos, bet, sakysim, kaip jūs klausiat, ar rašytojų ką galima, ką ne, nu tokio sąrašo kaip ir nebuvo, bet savaime jis buvo aiškus, nes sakau – jau tokį Ričardą Gavelį tai taip jau plačiau va toj pačioj „Literatūros akiračių“ laidoje, kurią vedė, rengė Strazdelis, tai apie tokį Ričardą Gavelį tokį didesnį padarė jau Rytis Juozapaičius, atlikdamas jau praktiką pas mus, ir kažkaip jau buvo laikas toks, kad irgi jau nu, tu negali nepastebėti to rašytojo, jau kaip ir jis buvo taręs literatūroj savo žodį ir visa kita, bet buvo, aišku, patogūs rašytojai, ir buvo tokie iš kurių nelabai žinosi, ką jie gali paakyti, tai tada vis tiek pirmenybė jau būdavo tiems, bet nebūdavo taip, kad tau pasakytų tu tą ar aną. Tiesiog aš sakau, kai tu gyveni tam laike, tu labai gerai žinai, kas yra, ko nėra, kaip tą ir, sakysim, nežinau, kaip kolegos pasakojo, bet reikėjo tas laidas iššifruoti mums. Tai pradžioj aš labai stropiai šifruodavau, nes reikalavimas, kad pažodinis būdavo, labai to darbo daug techninio, bet tai darydavo. Iššifruoji tą pokalbį visą, tada, reiškia, tą tekstą kitą kartą būdavo, kad tu iššifruoji tada, kai jis jau yra sumontuotas, o montuodavom rankiniu būdu, juosteles klijuodavom ir, sakysim, tau liepia išimti tą sakinį, tą ir iš naujo ten, na, skaitydavo gi irgi keli etapai, ne tik vyriausias redaktorius ir programų direktorė, ir po to eidavo laida į Glavlitą, ir visa kita, na, toks tinklas buvo, bet po to, ką aš noriu pasakyti, nežinau, kaip kitose redakcijose, bet kultūros, vat mūsų literatūros redakcijoje, na, mes buvom, kadangi tai vis tiek laisvesnė sfera, mes greitai kažkaip taip perpratom, kaip čia reikia, ir mes nešifruodavom pažodžiui. Na, parašai tą sakinį maždaug, kad jis galėtų būti kokio laukia, ir taip mes labai pasilengvinom sau darbą, nes jeigu vis tiek rašysi pažodžiui, vis tiek žmogus kažką pasako, vis tie, kaip aš sakiau, tie deminutyvai, sovietmetį gi mes visi lygūs, vienodi turim būti, o čia dabar vieną išskiri, na, tai tu to neparašai, bet juostelėj palieka. Būdavo Glavlitas

nepraleidžia, na, toks tarsi žaidimas būdavo, tu apeini kai kurias taisykles, jos tikrai neesminės, nesvarbios, negriaunančios pasaulio, bet grynai čia kartais juokingai atrodydavo tas visas labai nuoširdžiai tą darysi, tai toks keistas tas žaidimas, truputėlį gudravom.

R. K. O tokių griežtų cenzūros atvejų atsimenat, kad kažko neleido kalbinti, kažką išbraukė?

P. Dabar, aš galvoju, bent ne mano laidose, bent kolegų laidose. Kad išbraukia tai čia taip, bet braukymui yra labai patogios priemonės, kad išbraukė ir tiek, tai buvo labai daug tokių dalykų, bet, sakysim, dabar iš literatų aš nežinau, vat ir to paties Valentino, man atrodo, prieštarinčiai vertinamas rašytojas Vytautas Petkevičius, jisai labai buvo toksai kovotojas, vat, būtent už gamtą, gamtosauką, jis kėlė tokias problemas, kurios, vat, buvo, tuo metu atsirado, jos gi visą laiką buvo, bet tarsi, nu tarsi tai buvo pažangu, tarsi apie tai reikia kalbėti ir jis tos buvo net pristatomas publicistas ir visa kita, tai aš atsimenu, kad yra buvę ten tokių aštresnių pasisakymų, kad sakydavo, kad reikia ten kažkaip pakupiūruoti ir visa kita, jis jau čia per drąsiai šneka, nes žinant jo tolimesnį likimą, taip net įdomu pasakoti, po to, man atrodo, net pats Strazdelis su juo nebesisveikino, nu bet tokiu labai įdomiu laiku gyvenom.

R. K. O tais Gorbačiovo laikais, vėliau – Sąjūdžio, keitėsi kažkas darbe?

P. Laba keitėsi. Kuo toliau, tuo mažėjo tas rėtis, tas tinklas saugos, jis tarsi skydo, reiškia, jeigu pradžioj jis buvo labai tankus, kai aš atėjau ir sakau pradžioj labai sąžiningai tą vykdžiau, po to pamačiau, kad čia nėra taip visi tokie sąžiningi ir kad galima šiek tiek apeiti, juo labiau, kad sakau, mūsų laidos nebuvo ideologinės, nebuvo, nu ideologija, kiek tas menas tą ideologiją propagavo. Aišku, jeigu paminklas ten Leninui yra ar Jakubonio, ar ten Bogdano ten tie, vienu žodžiu, nori nenori tu apie tai kalbi ir jau tai yra ideologija, bet mes vis tiek būdavom, eidavom į tokį asmeniškumą ir kaip tas menininkas supranta, kaip apie tą rašo, apie stilių literatūros būdavo ir kritikai dalyvaudavo, eidavai į tokius specifinius dalykus, kurie niekam per daug nekliūdavo, nes Valentinas visada, jis dar turėjo tokią madą, jis gi pats ir rašytojas buvo, tokius pamfletus, tokias tarybinio gyvenimo negeroves arba šiaip ten intelektualinės kažkokios mintys, satyriniai pastebėjimai. Jis būdamas jisai vėlgi nežinau apie tai niekada su juo nepakalbėjau, bet dabar atėjo mintis. Jis pats į eterį labai retai eidavo, jis kviesdavosi kritiką, kuris tuos rašytojus kalbina ir tada savaime kritikas, jis kaip mokslininkas, literatūrologas jam ten tos ideologijos, nu buvo kai kurie kritikai, kurie pabrėždavo – atitinka ten sovietinės kultūros, ten literatūros, ten kokio tai suvažiavimo tuos kriterijus, uždeda tą kepurę, o po to jie kalba, vis tiek jie kalba su tuo rašytoju, koks jis yra išskirtinis, koks jis ir tokie gana specifiniai pokalbiai jie mažai kam kliūdavo, tai kaip pasakyt, to tokio mes nelabai jautėm kažkokio labai suvaržymo, barimo, to tokio mušimo ar ko, bet, aišku, atėjus Gorbačioviui, artėjant jau visiškai kaip pasakyt, tai sovietinei sistemai griūnant moraliai ir visaip kaip, na, nes jau buvo metas kai viskas labai idiotiškai atrodo ir tą visi jutom, jeigu nemokėdami įvardyt savo, net fiziškai tu jutai, įsijungęs

televizorių, ir kai tu matai, kad šalies vadovas ten neištaria kelių žodžių ten ir tu nesupranti, kas čia su juo darosi, nu tu supranti, priešiniesi tam, tai aš net fiziškai būdavo tas toks kažkoks iškreipto vaido priėmimas, ir tu pats jautiesi to gyvenimo dalim, tai tu stengies atsiriboti ir vat, sakyčiau, mano sritis – kultūros ir visa kita, tą labai leido ir kažkaip tai savaime, aš nežinau ar čia buvo kokie nurodymai, ar kaip, bet vis mažiau ir mažiau buvo, vis mažiau tie tekstai neberekėjo kažkaip, atsimenu, ir šifruoti, atėjo toks metas, kad netgi pasakė, nu neberekia čia tų tekstų, tik parašyti maždaug kažkokį tai ten scenariinį planą pateikti, kas apie ką ten kalbėjo, reziუმė padaryti, nes vis tiek laidos ilgos būdavo – keturiasdešimt, keturiasdešimt penkios minutės, pusvalandis, ten dvidešimt penkios minutės. Labai palengvėjo jau šitas, tada jau taip surašai kaip ten jau vienu žodžiu, o po to nežinau, atsimenu, kad ne kiekvieną laidą ir klausė, na, per metus atsiranda pasitikėjimas, vis tiek esam gi kolegos, visi kūrybiniai, nes mūsų redakcijoje visi žmonės buvo tokie gana kūrybiški, nes Balys Dačiulis jisai rašė tekstus ir dainoms, ir vedė gi tą, rengė scenarijus laidoms toms garsioms, vienu žodžiu, „Subatvakaris“ ir visos kitos, kurios, na, irgi žmonės ėjo į tokią sritį, kur, nu, ten kaime kažkas vyksta, kažkokie vakarėliai po darbo, po sunkaus darbo, visi tėvynei atidirbom, bet va ta buitis, buitiniai konfliktai, ten ištikimybė, neištikimybė, nu vat tokie, arba ten koks nors, gerai, ten kažką pagauna, ten varžtus neša iš gamyklos arba ten kokią mėsą, nu va, tokios temos, kurios ir juokingos, ir satyrinės, bet jos, nu, mes tokiu būdu tarsi kritikavom tas negeroves, bet tai nebuvo kažkokios politikos, todėl mums, sakau, mums buvo lengviau, žymiai lengviau negu kolegoms, kurie dirbo, na, propagandos kokioje redakcijoje, ir visa kita, jau ten, aš manau, taisyklės buvo labai griežtos.

R. K. O tas perėjimas apskritai, ar visi žmonės jį vienodai priėmė, kad va keičiasi santvarka, keičiasi laikai?

P. Mūsų reakcijoje taip. Mūsų redakcijoje vienodai priėmė, labai buvo justai, na, toks, net nežinau kaip čia paaiškinti, buvo justai, kad keičiasi laikas, kad keičiasi apskritai. Aišku, Perestroika, ką tai reiškia, reiškia mes turime keisti savo gyvenimą, pertvarka, tai ir persitvarkymas buvo ta nauja politika, buvo daug apie tai kalbama ir rašytojai kalbėjo ir visa kita, bet entuziazmas buvo tas, kad tarsi tokia viltis, tikėjimas, kaip aš sakiau, iš to tokio apsnūdusio, ir tokio idiotiško liūno, nu, tarsi kažkas jau kitaip ir, man atrodo, va kaip aš ir cenzūros mūsų redakcijoje tas išretėjimas, toks išskydimas irgi buvo susijęs su tuo laiku, nes, na, tarsi savaime jau nebe šiuolaikiška čia taip labai viską sprauti. Atsimenu, atsirado to tokio reikalavimo, ne tai, kad reikalavimas, bet, matyt, ten iš posėdžio ateidavo sakydavo: „Na, reikia taip, kad menininkai kaip žmonės atrodytų, kad laisviau.“ Atsimenu, kaip man sakydavo, jeigu tu nueini pas kokį menininką ar rašytoją, nu tai tu nepulk jau ten iš karto jo klausti, ką čia sukūrėt, bet maždaug, kad nupaišyčiau dar ir aplinką, kad mes čia kažkur sėdim, kad atsirado net tas toks tarsi tos poreikis, kad reikia truputį laisviau, kad mes jau nebeturime laikytis ten taip, nors nežinau, mūsų redakcijoje nebuvo taip, kad bent jau aš savo laidose niekada neskaičiau klausimų.

„Literatūros akiračiuose“, taip, tas buvo. A, tada nuklydau nuo minties, kodėl Valentinas kviesdavosi kritika, nes jis rašydavo scenarijų, su kritiku suderindavo ir scenarijus būdavo, va to scenarijaus būdavo labai laikomasi, nes, reiškia, literatūros kritikus susikviečia. Apvalus stalas, prie to stalo kokie trys, keturi rašytojai, dar koks autorius paskaito ir pagal tą scenarijų viskas eina. Scenarijų netgi būdavo klausimai-atsakymai surašomi, tai va ta prasme aš dabar galvoju, kodėl jis pats to nedarė, kodėl jis nevedė, man atrodo, iš dalies jam buvo ir nepriimtina, nes jis, nu, kada žmogų laužo arba nustumia kažkur ir kažko kaip tarsi jis jautėsi, kad jis negali toje sistemoje, na, taip atsiskleisti, kaip jis norėtų, galėtų ir visa kita. Jis tada randa visokių būdų kaip iš išsisukti ir įdomu tai, kad po to jau Gorbačiovo laikas, jau tais visais atšilimo, jau pertvarkos Valentinas ėmėsi pats daug iniciatyvų, jis ten, atsimenu, pradėjo domėtis ir mūsų išeivijos literatūra jau vieną kitą pradėjo, nes kažkaip tos atsirado toks ir iš tos pusės kažkaip susidūrėm, susidomėjimas Lietuva, kažkokie ryšiai, tai jis, tokia svajonė buvo, ir jis ją įgyvendino, kad būtent jau sugrąžinti ir tą literatūrą, nes po truputį prasidėjo tas toks domėjimasis, kad ne tik, atsimenu, 1988 m. buvo toks nu jau 1987, 1988 m., jau čia atsiranda ta tokia mūsų dainuojanti revoliucija ir visa kita, tokios jau grynai laisvės nuotaikos, tai va tad Valentinas, atsimenu, labai daug bendravo su egzodo, reiškia, menininkais, kultūros ir jis mums labai daug nurodė, nes, nu, prisipažinsiu, daug ko aš ir pati atradau tuo metu, nes aš gi pati baigusi sovietinę mokyklą ir visa kita, ir man tai buvo tokie, na, nauji, kad tai yra, pasirodo, ta kultūra jinai žymiai platesnė, žymiai įvairesnė ir kad yra labai įdomių autorių, tada atsirado tie visi drausti sovietmečiu, kažkaip aš nežinau, nors buvo tad ir tie mūsų vadovai komiteto pirmininkas Juozas Kuolelis, jau čia paskutinis, jau irgi ten ir kviesdavosi ir visko būdavo, bet jau, vat kaip klausiat, ar visi mūsų kolegos tarsi natūraliai perėjo, a ne? Jau nebebuvo galima įspraust, sutvarkyti, jau visi darė taip, kaip jiems atrodė, nesakau, kad ten buvo revoliucijos kažkokios, bet buvo truputėlį kitaip – ir forma kita, ir nauji žmonės atsirado, ir, nu, ten nežinau, buvo tokių juokingų istorijų, bet ar čia reik pasakot?

R. K. Tai papasakokit.

P. Net nežinau, bet yra buvę, kad mes turėjom tokį skyrių, tokį tarybinės literatūros, kur jau ne lietuvių autoriai, bet tie visi kitų respublikų ir kažkaip buvo išskydęs visas tas reikalas prie vat tos visos bangos kažkokio tai laisvumo, išlaisvėjimo, bet reiškia tas skyrius jis vis tie dar laikėsi taip ir aš ateinu, Kuolelis, mūsų pirmininkas, matyt, jausdamas, nes jis buvo gana izoliuotas, aš turiu galvoj nelabai kas ten su juo skaitėsi, ta prasme nebebuvo to tokio iš viršaus ir jau šventa. Jau buvo toks laikas, kai labai visi atsipalaidavę, tai jis, atsimenu, kviesdavosi to mūsų tarybinio skyriaus viršininką, kad, reiškia, jį paveikt ir su juo kalbėt, su juo bendraut, tai labai įdomu buvo Balys Dačiulis, jis irgi laikėsi visai kitų nuostatų, ir, na, dabar aš bijau pasakyt, kurie tai metai buvo, bet atsistatydino, reiškia, iš vyriausiųjų redaktorių, jau kai čia plevėsavo tos visos Lietuvos, tiesiog, matyt, jausdamas, kad tiek metų įdirbęs tarsi toje ideologijoje, aš nežinau, čia jo reiktų klausti šito dalyko, bet jis atsistatydino ir

tada, atsimenu, buvo naujo vadovo rinkimai, ir reikėjo ir mums savo nuomonę pasakyti, nu ko anksčiau gyvenime nėra buvę, kad ten mūsų kas nors klaustų, bet va laiko pojūtis jau mūsų klausia, ar jūs iš savo rato ką nors pasiūlysite kokią kandidatūrą, nu, ir mes tada pasiūlėme poetą Joną Jakštą, va, kuris tikrai labai labai kūrybiškas žmogus, labai toks ne taisyklių žmogus, aš turiu galvoj, kad tiek disciplina, tiek redakcijos tas visas sureguliuavimas jam buvo labai, iš visos pusės, labai sudėtingas, iš kitos pusės jis jautėsi labai atsakingas, irgi, sakau, bandė mums ten visai vadovauti, bet buvo jau labai toks laikas, sakyčiau, labai įdomus, naujų atradimų buvo labai daug ir tikrai laisvesnis.

R. K. O iki Perestroikos Gorbačiovo laikų, kiek iš pačių darbuotojų buvo reikalaujama tos ideologijos, galbūt partijai priklausyti?

P. Įstoti į partiją?

R. K. Taip.

P. Mūsų redakcijoje partinis buvo mūsų vyriausias redaktorius Balys Bačiulis ir va, sakau, kai tos vėliavos suplevėsavo, jis va taip atsimenu, na, atsisakė tų pareigų, kiek žinau, ten buvo jo iniciatyva, kad, nu, aišku jis labai ilgai buvo, neva pavargo, bet jis partinis buvo, dabar aš galvoju Vida Mikšytė buvo įstojus, atrodo, Margevičienė ir viskas, me visi buvom nepartiniai ir vyresni kolegos, na, čia tokia specifinė redakcija, kadangi aš buvau ir (aut. mini kolegės vardą), mes buvom jauniausios, bet va kai čia vyko tie Gorbačiovo, tai ji buvo dekretinėse atostogose, ne, ji buvo vėliau. Buvo, man atrodo, buvo užsimenam, bet būtent jai buvo, jinau buvo atsakinga sekretorė redakcijos, nes į partiją man stot siūlė, kai aš buvau, dar laikraštį dirbau „Kalba Vilniuje“ ir, na, tas siūlymas, nežinau, čia dabar su radiju tarsi nesusiję, bet mes vis tiek kalbam toj pačioj sistemoj, nes mūsų partijos komiteto pirmininkas buvo Leipus, toks, kuris buvo, nu, viso ir radijo, ir televizijos, ir laikraščio, po to ten, matyt, kuopelėm visi buvo tų skyrių vadovai. Bet vieną dieną mane išsikvietė ir aš, kaip po to supratau, mane parekomendavo mūsų savaitraščio partijos tos grupės vadovė ir nes, matyt, ten kas kažkiek laiko reikia, kad įsilietų jaunos tos jėgos, mane išsikvietė ir man kaip tokią didžiausią dovaną. Jau toks įvertinimas aš nežinau su kuo net palyginti, kad va jūs esat kandidatė nuo šitos redakcijos dar neaišku, ar jau čia jus priims, bet jau jūs ruoškitės, ten reikia ir pareiškimą parašyt, pagalvokit ir man buvo, atsimenu, labai, aš buvau labai jauna, čia buvo kokie 1983 m., ir aš galvoju, kaip čia man dabar daryt, nes, nu, vienas dalykas, aš niekada nemaniau stot į tą partiją, niekada nenorėjau daryti, na kiti, žinau, kolegos stoji ne dėl to, kad ten jų tokie įsitikinimai būtų, bet tiesiog dėl karjeros, aš buvau toks žmogus ir dabar galvoju kaip čia man dabar atsakyti, ir aš, atsimenu, tam Leipui nieko nesakiau jau taip, pratylėjau, bet po to jau grįžau į redakciją, ir tai savo sekretorei partijos aš sakau: „Regina, ką man daryti? Aš tikrai dar nepasiruošusi.“ Ji sako: „Negali sakyti, kad nenori.“ Vadinasi, ją nuvertinti, jinau jau čia taip stengiasi dėl manęs ir jinau man tada, atsimenu, 1983 m., tai aš galvoju, ar Gorbačiovas jau buvo tada?

R. K. Ne.

P. Dar ne, bet jinai man kažkaip sakė, jeigu tu atsisakysi tiesiai, ta prasme, aš turiu sugalvot kažkokią labai aiškia priežastį, kodėl aš negaliu į tą partiją, kodėl aš nenoriu, nes, sako, jeigu tu pasakysi, kad nenori ar kaip, tai sako, žinok, karjera šitam komitete baigsis. Aš sakau: „Kodėl baigsis, jeigu aš čia stengsiuosi, dirbsiu, ar kaip?“ Jinai man pasakė: „Tu žinai, aš nenoriu būti blogas pranašas, bet, sako, aš žinau daug tokių atvejų, kai žmonės yra atsisakę ir, sako, jau jie nebedirba pas mus.“ Na, tai buvo toksai perspėjimas, kad tu neteksi praktiškai darbo, kas tais laikais buvo, nu, kaip ir dabar, nu visais laikais turbūt svarbu, kai tu tik pradedi, ir kažką tik pradedi daryt, ir staiga gali nebetekt darbo ir atsimenu man buvo labai baisu, bet man labai pasisekė, kadangi pradėjau lauktis dukros, ir aš išėjau į dekretines, ir kažkaip šitie visi, visos tos istorijos užsimiršo, niekas manęs nebejudino, o kai grįžau, tai į radiją. Radijų kažkaip, aš nežinau, yra užsiminę gal, kad gal čia reiktų, gal čia kaip, bet aš visada taip nutylėdavau, bet, sakau, tokios prievartos ar ten ko tokio jau daugiau ir nejutau, vat vienintelis tas buvo tada, kada jau buvau įkliuvusi ir jeigu ne toks dekretinės, tikrai būtų reikėję stot arba, arba po kiek laiko išeiti.

R. K. O apskritai tuo laiku Ezopo kalba, ypač kultūroj, buvo stipri, kiek tas laidose galbūt pašnekovų atsispindėjo, nežinau, kiek žurnalistams tą buvo galima įpinti?

P. Na, mes tiek buvom tos kalbos persismelkę ir tiek buvom ją įvaldę, kad kai nu, kaip pasakyt, kai klausia, kartais tenka kalbėt ir man sūnus kartais sako: „Tai, ar jūs buvot visi toki kažkokie nelabai sveiki, ar kaip. Kaip jūs galėjot maždaug susitaikyti ir nepasakyti to?“ Tai taip gali klausti tik žmogus, kuris negyveno tuo laiku, ir kuris, vat, būtent tos Ezopo kalbos nežino, nes tos visos metaforos, tie visi dalykai, na, jie buvo, nu, tiesiog buvo mūsų kasdienybėje, taip bendravo ir menininkai, be abejo, jie šitą vartojo, naudojo, bet sakau, rašytojams tai yra, kaip pasakyti, todėl, kad jie ir kūryboj tą naudojo, ir jie gali daug ką pasakyti žodžiu pasakant, kad tu tarsi nei prieš tą sovietinę santvarką, bet čia pat gali padeklamuoti kokį tai eilėrašį, kur yra kitos metaforos, kurios vėlgi nesuprasi kaip ten, ten gi nepasakyta tiesiai šviesiai. Tu jas gali interpretuoti, kaip tu nori, jeigu prie tavęs prisikabina, tu gali sakyti, kad čia apie tą mes kalbame, o ne apie aną. Nu, vienu žodžiu tokie buvo, bet sakau, tai buvo labai, aš nežinau, tai buvo natūralu, nes visi taip kalbėjom teatras taip kalbėjo. Na, aišku vaizduojamojo meno menininkams buvo sunkiausia dėl to, kad jeigu tu nelipdai, nedarai arba nepieši, tai tu toks kaip marginalas ir iš tiesų labai daug tokių menininkų, gi jie labai ilgai buvo neįvertinti ir buvo arba padaro, nu, kaip koks Augustinas Savickas, sakykim, mūsų klasikas, dailininkas, tai jis būdavo tiesiog, nu, jis toks šmaikštus ir visa kita, nu tai jis sakydavo, kad reikia laviruoti – vieną ten portretą padarai kokio kolūkio pirmininko, ten kokios melžėjos ar ką, nu, kokio ten darbo didvyris, nu bet ten yra žmogus, nu iš jo nesijuoki, gi padarai, o po to gali daryt seriją kažko. Pagaliau buvo visa eilė dailininkų, kurie, na, nekabino savo darbų, negalėjo kažkokiose tokiose vietose kaip ten kino

teatrų salėse ar ten kur, nu, ir nekalbėjom tokia kaip Zimblytė, sakykim, va tų menininkų iš tų Kisarauskas, sakykim, ar kas, nu neaišku, ką jie ten daro, bet tai buvo traktuojama, kad, na, nėra jie tie tarybiniai menininkai, bet tada daugiau ne tiek, kad kritikuojama, bet daugiau nutylima būdavo, nes ir tie menotyrininkai, ta prasme, jie, kaip pasakyt, gal čia kitose respublikose buvo įvardijama ir sakoma: „Va, tas netarybinis, jis ten asambliažus drožia, užsiiminėja kažkokiom nesąmonėm.“ Pas mus šito, pvz., nebuvo viešoj erdvėj, nu, tada jis tiesiog apie jį nekalbama. Aišku, menininkui tai yra skaudu, bet, kita vertus, nėra ir pažeminamas, jis pažeminamas tik tokiu būdu, kad tas yra labai skaudu, bet nebūdavo ten ar šaipomasi, ar kaip, na, bent jau mūsų laidose. Aš nežinau, gal mes ir kviesdavomės tokius kritikus, menotyrininkus, kurie, nu, atrodė įdomesni tokie, pažangesni, jau kažkaip nežinau. Gal, kad mes, sakysim, tą žurnalą „Kūryba“ darėm su (aut. mini kolegės vardą), mes pačios jaunos buvom, na, nežinau.

R. K. O, na, apibendrinant mūsų pokalbį, va, kai jūs sakėt, kad sūnus klausė, kodėl jūs nesakėt, tai ar kaip ten tuo metu tas yra, tu supranti, kad tokia yra sistema? Kaip tą jausmą apibūdint, nes vis tiek propagandinė institucija yra?

P. Taip, bet, nu, taip, bet tai yra, man atrodo, kad tai buvo ne tik mūsų toj institucijoj, juk ir mokykloj, sakau, aš atėjau iš tokios mokyklos, kur aš buvau mokoma, mes vėlgi buvome įsprausti į tam tikrus rėmus, mokomi tam tikrų dalykų ir jau tikrai nuo tavo šeimos priklausė, kiek tu žinai, kas yra už to, to tokio sovietinio ir, sakysime, aš apie savo šeimą, jeigu taip visai asmeniškai, apie savo šeimos tremtinius, politinius kalinius, aš sužinojau būtent Gorbačiovo laikais, tikrai jau Sąjūdžio laikais, tikrai va tuo laiku, nes, reiškia, buvo tylima, mano tėvai apie tai nekalbėjo, aš, pvz., tų dalykų nežinojau, aš nežinojau, kad nu kaip tai jaučiau, kad kažkas vyksta, nes, sakykim, mano dėdė, Jonas Stašaitis, jisai buvo vienas iš „Katalikų kronikos“ platintojų ir jo namuose buvo mašinėlė dauginami tie egzemplioriai, tai čia ta garsioji byla, kai buvo jis suimtas ir kalintas, ir visa kita, tai tada aš mačiau, kad namuose kažkas vyksta, kad mano, na, mama ten su tėčiu kažkaip kalba ne taip. Kažkokia paslaptis yra, bet vaikams niekas to nesakė, mes tarsi buvom saugomi nuo to, ir kada staiga, kada atsiranda visi tie dalykai, kai tai pradeda eiti į paviršių, taip, tas aišku labai buvo, labai pribloškė taip, nes, sakau, mano šeimoje taip buvo, mano pusseserės tos, nu, kadangi tuose namuose jie viską žinojo, jiems turbūt kitaip ir jie galbūt, gal jie ir skaudžiau išgyveno tą visą retoriką ir tą visą, nes buvo, nu, vis tiek šeima visa kai persekiojama, čia vėlgi tokia istorija, sakysite, mano atveju nu kaip, nu aš buvau ir komjaunuolė, ir pionierė, ir visa kita – idiotizmo buvo be galo daug, bet tas idiotizmas, jis tokia buvo pelkė, tokia klampybė, nu, kad, atrodo, gyveni tu tokia, tu žinai kaip reikia kalbėti, tu žinai, nebuvo to tokio, pasipriešinimas atsirado žymiai vėliau, va, būtent tada, kai prasidėjo tos visos Perestroikos ir visa kita, nes galbūt žmogus yra toks labai natūralus, prisitaikantis, jis jaučia, kad tos laisvės daugiau, jis ir leidžia sau daugiau. Juk mes daug ką darėm, aš kai sūnui pasakoju, kaip mes

mokykloj, aš esu vilnietė, mūs mokykla centre yra, dabartinė Tuskulėnų gimnazija, tai mes šitam futbolo stadione prieš kiekvienas spalio šventes repetuodavome tą žygiavimą, nu, kaip kokį spektaklį, atsimenu, visi sustatyti, repetuojame, kaip gražiau pražygiuoti, tai, pvz., mano sūnus, jis gimęs 1993 m., jis niekaip nesuvokia, nu, kaip čia taip gali būti: „Ir jūs žygiuojat, ir jūs einat? Reikėjo sakyti, kad aš nenoriu ar kaip.“ Bet va sakau, kai tu negyveni tame laike, kur yra labai daug už tavęs, tos visos patirtys tavo tėvų, tavo šeimų, na, ir mokykla, ir visa kita. Tai, kas mums atrodė idiotiška, bet tas idiotizmas visas buvo sakau tarsi tavo gyvenimo dalis, nu, atrodė, kaip čia gali būti kitaip ir ne dėlto, kad tu nesuprastum, kad negali būti kitaip, tu gi suvoki, kad gali, nes mes gi visi klausėm lenkų radijo, kuris buvo šiek tiek kitoks, klausėm, nu, nežinau ten ir tuos visus draudžiamus radijus ir visa kita, ypatingai tėvai, sakysime, mes jau gal vėliau visa tai atsirado, bet tu supranti, kad yra tas kitoks gyvenimas, bet va kažkaip likimas lėmė, kad tu čia gyveni ir, sakau, dirbdavom, nu, pvz., aš buvau komjaunuolė ir čia komiteto kaip ir narė, ir būdavo, atsimenu, nu, vat atrodytų toks dalykas, reiškia, komjaunimo sekretorius man paskambina ir sako: „Tavo redakcijoj, reiškia, tavo kolega nesusimokėjo ten to mokesčio.“ Mokesčiai ten būdavo labai maži, ten kapeikos, tai aš sakau: „Tai ką man dabar daryti?“ „Tu esi vyresnė, reiškia, komjaunuolė ir tu, kaip vyresnė, turėtum jaunesniam savo jau draugui.“ Reiškia, nu, tarsi įtaką daryti ir sakyti ir tu tarsi tampi kaltas, jeigu kažkas ten kažko nepadaro arba į susirinkimus nevaikšto. Nu, tokie kurioziški dalykai, nes na dabar tarsi mes visi atsakom už save ir kiekvienas esam, turim būt atsakingi, atsakyt už savo žodžius, jeigu aš blogai pasakiau ar ką, o tada dar būdavo primetama dar kažkokia našta, nu, tarsi tavo kažkokia pareiga yra, tai aš atsimenu, kad man tas buvo labai nepriimtina ir juo labiau kad labai juokinga, kai tie patys žmonės po to, kai viskas persivertė, jie buvo labai tokie (aut. juokiasi) jie buvo tokie laisvės kovotojai, visai kitokie, tai vat tas buvo irgi labai įdomu stebėti, nu bet buvo kaip buvo.

14 Priedas. Interviu su vyr. redaktoriaus pavaduotoju/a. Vaikų ir jaunimo vyr. redakcija, 2017 12 22.

R. K. Aš pirmiausia noriu paklausti, ar sutinkat, kad būtų įrašyta, anonimiška ir mokslo tikslais bus naudojama?

P. Žinoma.

R. K. Kada jūs maždaug pradėjot dirbti radijuje?

P. Aš pradėjau dirbti 1978 m. rugpjūčio mėnesį, bet prieš tai, aišku, buvo praktikos irgi vaikų, ir jaunimo redakcijoj, taip, kad aš, kai pradėjau dirbti, atėjau kaip į namus galima sakyti, ir į pažįstamą kolektyvą, ir manęs laukė.

R. K. Ir apskritai jums atėjus kažkas susakė, ką galima, ko negalima kalbėti?

P. Nu, ne, tokių instrukcijų aš tikrai neprisimenu, nes nu buvo kažkaip labai natūraliai. Turėjom tokią vyriausiąją redaktorę, kuri buvo pati mūsų didžiausia cenzorė, ir mes jau bijojom tikrai jos, Natalijos Bajoriūnienės, kuri taip viską žiūrėdavo, kad paskui praktiškai niekur kitur laidos nebeužkliūdavo, ir, aišku, jūs žinot, kad buvo ten viskas šifruojama pažodžiui, su kableliais, ir perklausos prieš eterį, ir skaitydavo, ir radijo direktorius, ir paskui, žodžiu, tas Glavlitas, bet svarbiausia buvo praeiti mūsų vyriausią redaktorę, kuri, nu viską žinojo, kas jau gali būt, ko negali, ir toliau jau, aišku, niekas nebegriždavo mūsų. Dirbant, aišku, pasitaikydavo, nu, neįtikėtinų paradoksų, prisimenu, kažkas tai buvo moksleivių dainų šventė, ten turbūt buvo muzikinė laida, ir ten buvo toks tekstas apie vieną šokį vaikų, kur ten jie vaidindavo gandrų, ir laidos vedėjos tekstas, kad į aikštę išbėga gandrūnai ten, ne, varlytės, ir šoka, ir ateina, žodžiu, gandrų, kuris sulesia tas varlytes, sugaudo gandrų raudonom kojoms ir raudonu snapu, tai va tos raudonos kojos, raudoną snapą ir visą tą gandrą reikėjo iškirpti, nes buvo toks apsidraudimas, kad, žodžiu, metaforiškai jau kažką įžiūrėdavo, kas galbūt čia netinka, nu tai dabar tai skamba absoliučiai neįtikėtinai.

R. K. O kiek tos ideologijos apskritai vaikų laidose buvo?

P. Be abejo, buvo tiek, kiek jos buvo visam gyvenime – visuomenėj, mokykloj, spaliukai, pionieriai, tarybinai vaikai, žodžiu, komjaunimas, taip pat, kaip ir suaugusiųjų laidoje, taip ir nuo mažo vaiko viskas buvo ir tų moksleivių valandėlių, vaikų jų buvo kiekvieną dieną, ir tada, kai aš pradėjau dirbti, jos taip ir vadinosi: pradinukams vadinosi „Spaliukų raketa“, ten turbūt tas „Pionierių laužas“ ar „Trimitas“, aš dabar jau neatsimenu, tiesiog net ir pavadinimai buvo labai tokie atspindintys tą pagrindinę ideologiją, bet tų laidų tai buvo įvairiausių pagal interesus ir, žodžiu, tai jau, kad jokios spragos nebuvo, kad būtų neaprepta, kuri nors auditorijos dalis, bet aš paakysiu, kad nors, na, taip viskas buvo labai ideologizuota, bet dirbti buvo įdomu, todėl, kad mes važinėdavom kiekvieną savaitę, žurnalistas turėdavo važiuot į komandiruotę, apvažiuota buvo visa Lietuva, mokyklos, viskas.

R. K. O kai jūs nuvažiuodavot į kažkokią vietą, kiek tai irgi būdavo derinama iš anksto, kas kalbės, ką turėtų kalbėti?

P. Kaip, jie tenai vietoj derindavosi, tai aš nežinau, bet tekdavo nuvažiavus irgi pamatyti, kad vaikai paruošti, jie stovi su lapukais, tarkim, ten tekstukai parašyti, nu ir reikėdavo gražia forma tuos lapukus iš jų vis dėlto atimti, nes nu mes baisiausiai vengdavom to skaitymo, nors, aišku, tekdavo parašyt, ir ten būdavo kokios progos, ten Spalio revoliucijos metinės, tai laidoj būtinai turėdavo būti kokios nors darbininko, ten socialistinio darbo didvyrio sveikinimas pionieriams ten ta proga, ar kokia, nežinau, – pionierių šventė. Na, ir tekdavo parašyti tekstą ten tam darbininkui, nuvažiuoti ten į kokią gamyklą, ir tiesiog pakišti jam tą popierių, kad jis perskaitytų, tai tokie atvejai būdavo, bet kada bendraudavom su vaikais, rengdavom tas laidas vaikams, vis tiek jos turėjo būti normalios, gyvos, ir tie vaikai neliesdavom mes jiems skaityti iš popieriukų, nu vis tiek stengdavomės kažkaip normaliai pasišnekėti su vaikais, ir tai būdavo labai nelengva, todėl, kad, aš prisimenu, nuvažiavau į vieno mažo miestelio mokyklėlę, kažkur Šiaurės Lietuvoj, dabar negaliu tiksliai prisiminti, gal Biržų rajone, nu tai taip aš ir atsimenu. Dabar einu į mokyklą, ir kaip yra koridorius, tai visi vaikai va taip išrikiuoti, ir šaukia „Laba diena“ visa mokykla, nu kojas pakerta, nu ten tai labai sunku buvo susikalbėti, todėl, kaip vaikas įsitempia, todėl, kad mokytojai tokie įsitempę, tai aš pamenu, kaip dokumentiką, jeigu klausėt, ta kaip Rita Baltušytė irgi pasakojo apie jaunimo laidas, kaip nuvažiuoji ir bandai iš tos melžėjos išmušti, mes ten lenktyniaujam, socialistinis lenktyniavimas lia lia lia, todėl, kad norėjosi tos normalios kalbos, tai va taip, ką dar pasakyti?

R. K. Kiek savicenzūra veikė?

P. Savicenzūra, nu jinai veikė taip, kaip ir dabar, yra, na, pagaliau kažkokie dalykai etikos, taip tai žinodavai, ką gali vyriausia redaktorė, ten ko leisti, ko neleisit, nu kažkaip jausdavai.

R. K. Apskritai kaip tie cenzūros laipteliai veikdavo, ten būdavo planavimas iš pradžių, vyriausiajam redaktoriui reikėdavo rodyti?

P. Taip, rašydavom paraiškas laidų, tai gana iš anksto, tai nesakyčiau tai cenzūros elementas buvo, bet tai pats planavimas buvo labai griežtas, čia jums turbūt bet kurios redakcijos žmogus pasakys. Programų direkcijoj dirbo daug žmonių, ir jie gaudavo tas paraiškas, aš dabar net nežinau prieš kokias dvi, tris savaites tai tikrai, todėl, kad būdavo labai labai derinama netgi komandiruotės, jeigu vienos redakcijos žmogus ten važiuoja į Utenos rajoną, tai tą savaitę iš kokių ten kaip ten vadinosi visuomeninių, propagandos laidų redakcija, jau iš tos redakcijos žmogus į Utenos rajoną nevažiuoja, jis kažkur kitur važiuoja, nu, nes viskas būdavo labai labai sužiūrėta, tai, aišku, kompiuterių nebuvo, nieko nebuvo, tai tų temų juk irgi reikėdavo surasti, nu tai paliukai, pionieriai, tarkim, ta veikla jų vis tiek kažkur kažkiek skirdavosi – vieni ten senelius globojo, triušius augino, ten šiukšles rinko, tai tvarkoj, biblioteką turėjo, laikraščius visų rajonų, eidavom, skaitydavom į Mažvydo biblioteką, visur,

tų temų labai labai ieškodavai pagal tas savo amžiaus grupes. Jaunimui gi laidos buvo, tai ten irgi jie taip pat, žodžiu, va, tai paraiškos, po to, tai jos pereina per vyriausią redaktorių, jinai pateikia programų direkcijai, programų direkcija vėl duoda savo pataisymus, nu taip viskas nuo pat idėjos.

R. K. O kiek Glavlitas braukydavo?

P. Glavlitas braukydavo, sakau, kaip iš mūsų redakcijos, tai jam nebelabai kas likdavo braukti, tai faktiškai jie žiūrėdavo turbūt, kad nebūtų kokių nors ten adresų, nes tos gamyklos būdavo užslaptintos tos karinės, tai va kurios ten pašto dėžutės vadinamos taip ten jos nepraeidavo, o taip tai aš nelabai atsimenu, kad ką nors ten Glavlitas išbrauktų, nu nes jie žiūrėdavo ten tuos politinius, strateginius dalykus o mūsų redakcijoje tokių dalykų beveik nepasitaikydavo.

R. K. O kiek iš pačių darbuotojų buvo reikalaujama tos ideologijos, galbūt įstoti į partiją?

P. Intelligentus į partiją tai ne pirmoj vietoj priimdavo, kaip turbūt, Rūta, žinot, tai nežinau, nu gal kai kas ir norėdavo į tą partiją, kai kam labai liepdavo. [...] bet taip, aš nežinau, matyt, ten turėjo būti kažkoks skaičius ten toje redakcijoje ar kitų kokių, nežinau, mane tai buvo privertę, nes aš ten karjerą kai dariau, žodžiu, nuo jaunesnės redaktorės iki vyriausios redaktorės, tai galiausiai mane privertė.

R. K. O norint kažko pasiekti reikėjo priklausyti partijai?

P. Tai aš suprantu, kad taip, tada nežinau, nes...

R. K. O kai jūs sakot, kad privertė, tai ką jums sakė, kodėl reikia?

P. Aš neprisimenu, nu sakė, kad reikia.

R. K. Mhm, supratau, o tais Sąjūdžio laikais, Gorbačiovo laikais, ar keitėsi kažkas radijų?

P. Oi, labai, labai, nors aš sakau, man kažkaip atrodydavo visada, kad mūsų redakcijoje yra dirbti kur kas įdomiau negu kitose ir mes, (aut. mini kolegos vardą, pavardę), mano kursioakas, ir aš sakydavau: „(aut. min to paties kolegos vardą), ateik pas mus į jaunimo redakciją dirbti, pamatysi, kaip čia įdomu.“ Nu man tokia nuobodybė atrodė tos žinios, nu ką, atsiunčia ten ir dedi, ir visą laiką ten tiktai vat tas dirbtinumas, tas viskas, tai jisai (aut. juokiasi) dabar įrašysit.

R. K. Čia anonimiška, universitete tiktai.

P. Ai, sako, galvot nieko nereikia, o pas jus tai reikia kūrybiškai dirbti, mes tikrai taip dirbom. O ko dabar klausėt?

R. K. Kaip keitėsi Gorbačiovo laikais?

P. A, žodžiu, tai pirmiausia, kas įvyko, tai, bet turbūt čia truputėlį ankstėliau, kokiais 1982 m. išėjo mūsų ta užkietėjusi komunistė Natalija Bajoriūnienė į pensiją, ir tada dar buvo iš jaunimo redakcijos kurį laiką Aleksas Bočiarovas, dabar „Bernardinuose“ dirba, ir tada atėjo Ružas, Albertas Ružas, a. a., ką aš sužinojau tiktai pernai, kai jubiliejų minėjom, tai pasigedom su (aut. mini kolegos vardą, pavardę), sakom: „Kaži, o kur mūsų tas vyriausias reaktorius?“ Tik tada kažkaip apsižiūrėjom, kad jo jau nebėra, tai va, jis apskritai buvo žmogus rašytojas beveik, toks labai plačių, demokratiškų

pažiūrų, jis visus mus labai įkvėpė, ir uždegė, pradėjom mes tiesiog, ir patys viską keisti, ir visuomenė labai padėjo keistis, tai buvo labai labai pastebima, ir tai, nu, tai buvo tokie metai geri tie atgimimo metai, tai, aišku, dar ten visi Andropovai, Černenkos, ko išsirutuliojo, kol praėjo su visom nesąmonėm, o paskui tai viskas, ir laidos pradėjo keistis, tikrai niekas nebestovėjo su lapukais išsirikiavęs – nei vaikai, nei jaunimas.

R. K. O patiem darbuotojam visiems vienodai tas perėjimas buvo priimtinas, ar visi lengvai perėjo?

P. Taip, taip, taip, nu mes tiesiog, nežinau, matyt visi jau buvom jau priėję tą ribą, nes nu jau toliau nebebuvo kur. Taip, pas mus tikrai nebuvo, kad kam nors kas nors būtų visiškai nepriimtina, ten ar išeitų iš darbo, ar pasuktų kažkur į kitą pusę, ne, ne, tai buvo nepaprasti metai, tikrai.

R. K. O kiek tas radijo darbe matėsi cenzūros tas mechanizmas, jau silpnėjo tuo laiku?

P. Tai taip, nu viskas kažkaip greitai vyko, aš dabar nepasakysiu tiksliai, turbūt būtent iš kitų šaltinių, kada tas Glavlitas čia buvo uždarytas, tai ir viskas, viskas pradėjo keistis.

R. K. O apskritai dirbant sovietmečiu, vis tiek tas supratimas yra, kad čia propagandinė institucija, ar tuo metu galvoji kažkaip, kad čia vis tiek ta propagandinė institucija yra, ar tam nebelieka tokio, kažkaip kaip ir natūralu?

P. [...] Nu, turbūt dar iš pradžių tam aštuntajam dešimtmety, nu ką aš žinau, žinokit, mes buvo taip užauginti, jeigu kas negirdėjo šeimose savo ar kažkaip kitur, tai, nu, tu buvai labai vis dėlto, labai apribota ta tavo smegeninė, šitiek laiko buvo sugaišta ten sėdint bibliotekose, ten studijuojant marksizmą kokį, ten jau žurnalistams irgi buvo vieni ten tų pagrindiniai dalykai visos tos nesąmonės. Tai paskui, kai tu pats, aš nežinau, ne visi vienodai brendo, ir ne visi vienodai buvo užauginti, bet kai pradėjo vertis akys, kai matai vien Felinio filmus ar dar kažką, ir galvoji, kaip tu čia buvai, kažkodėl uždarytas, ir kur yra pasaulis, tai nežinau, ir mes tada jau vat tą jau paskutinį dešimtmetį, tai tikrai labai mūsų redakcijoj žmonės buvo tokie, vat dirbom su vaikais ir su jaunimu, bet patys savo akiračių mes kur kas, nu, kaip platesnis buvo mūsų akiratis, mes labai daug skaitydavom, ir, nu, aišku, viskas gi Maskvoj prasidėjo turbūt, ne Lietuvoj, „Литературная газета“ (rus. „Literatūros laikraštis“) ir visus vat tuos literatūrinius žurnalus, knygas, tai tikrai labai labai skaitėm, labai domėjomės ir, nu, kaip patys anksčiau atsivėrėm, negu daug kas aplinkui ir viską pradėjo suprasti, tai ir žmonės mūsų redakcijoj, buvo žmonių, kurie, nu, ne taip, kaip mes, aš tada jau buvau jauna palyginti su kitais, kurie kitais redakcijos darbuotojais, jie turėjo daug didesnį багаžą, ir karą matę, ir pokarį, ir kažkaip dirbo viena rusų literatūros specialistė, kuri apskritai tuos rašytojus disidentus labai gerai žinojo, ir mums, jaunesniems, ir patardavo, ką skaityti, ir papasakodavo, o kai pradėjo Albertas Ružas vadovauti, tai iš viso jis mus veždavosi pas save į namus, ten lydeką atsiveždavo, filmų užsieninių gaudavo iš

kažkur, jau kada viskas prasidėjo, ir mes žiūrėdavom, sėdėdavom, diskutuodavom, tiesiog tai buvo, sakau, kažkoks antras gimimas mūsų pačių kai kurių, vat jaunesnių tada.

R. K. Jūs atėjot baigusi žurnalistiką, o kiek tas žurnalistikos mokymas buvo ideologizuotas?

P. Labai stipriai, labai stipriai, buvo daug dalykų, sakau, tas marksizmo disciplinos ir TSKP istorija, jo, nu vat per tuos dalykus, kiti dalykai universitete buvo normaliai, ir labai gerai dėstomi, gal net tada geriau negu dabar, sakyčiau, nes mes ir pasaulio literatūrą, ir tikrai labai daug skaitėm, labai daug domėjomės, ir labai ir lietuvių kalbos literatūros visi dalykai, tai dabar, aišku, yra labai daug naujų disciplinų, kurios labai daug duoda, ko mes neturėjom, bet pas mus buvo ir meno istorija, kiek ten buvo įmanoma, atsinešdavo iš namų, atsimenu, tokia dėstytoja Kimbartaitė, jau a. a., meno albumų, pasakodavo, rodydavo arba Valiulis, ir kas ten dar iš senųjų dėstytojų – Raguotis, Bulota, tai Bulota, tai išvis ten, mes nežinojom, aš daug vėliau sužinojau, kad Bulota važiavo į Sibirą ten vaikų parsivežti lietuvių, tai gal jie su mumis nelabai atviraudavo tie dėstytoja, bet vis tiek.

15 Priedas. Interviu su korespondentu/e vėliau redaktoriumi/e. Vaikų ir jaunimo vyr. redakcija.
Jaunimo laidų skyrius, 2017 11 15.

R. K. Gerai, tai aš pirmiausia noriu paklausti, ar sutinkat, kad būtų įrašyta ir mokslo tikslais bus naudojama?

P. Taip, sutinku.

R. K. Kada jūs maždaug pradėjot dirbti radijuje?

P. Aš dabar tiksliai negaliu pasakyti, bet pagal tai, kada baigiau universitetą, kadangi aš pradėjau dirbti likus vieniems metams, vieneriems, tai turėjo būti 1985 m. turbūt.

R. K. Ir apskritai atėjus, kažkas susakė kažkokias taisykles, ką galima, ko negalima sakyti?

P. Tai elementariausiai tiek metų, kadangi man jau buvo dvidešimt dveji metai tuo metu, tai domėjausi šiek tiek ir ta politika vadinama, kiek tuo metu buvo galima ja domėtis, ir kitais reikalais, tai aš pats taip daugmaž jaučiau, kas tais laikais buvo galima, ko negalima. Tokių, sakykim, tiesmukiškų nurodymų nebuvo, bet jeigu tu kažką būtum padaręs ne taip, tai buvo tuo metu priemonių, kad tą ištaisyt ir tavo tą politinę liniją pataisyt paprasčiausiai ir viskas.

R. K. Ir jūs dirbot, jaunimo...?

P. Taip, aš planavau dirbti sporto redakcijoje, bet ten dėl tokių asmeninių priežasčių, sakykim, išėjo, kad teko dirbti jaunimo redakcijoje, iš pradžių išvis tokias man, miesto vaikui, juokingas laidas darydavau, nes, kai tik atėjęs, tai aš darydavau laidas apie komjaunimo jaunimo brigadas, važinėdavau pas melžėjas, vairuotojus, su jais darydavau, po to, kadangi viskas neblogai sekėsi, po kiek laiko man patikėjo man kur kas malonesnę temą, tai „Juventos“ laida tokia studentams buvo, ten jau buvo linksmiau, kadangi ten jau buvo galima ir pajuokauti, ir linksmiau kažką padaryti, ir tuo metu, kai aš atėjau jau 1985 m. buvo, sakykim, jau tokių žiaurių represijų nebuvo, jau nieko, atvirai šnekant, netgi už vieną kitą žodį ne tokį pasakytą. Universitetas buvo baigtas, negresia, kad iš jo išmes, nors buvo atvejis, kai mano draugą išmetė iš universiteto faktiškai už tai, kad dalyvavo, kartu dalyvavome demonstracijoje po „Žalgirio“ rungtynių futbolo, tik tiek, sakykim, kad man kažkuria prasme pasisekė – man reikėjo į vieną troleibusą, jam į kitą, ir būtent jį susėmė ten, kur jisai nuėjo, ir faktiškai po kelių dienų jis buvo pašalintas iš universiteto, tai buvo tokių, bet čia jau universitete. O čia, kadangi aš žinojau, kur aš atėjau, bet, sakau, buvo tam tikros ribos, jie žinojo, kaip tai patvarkyti, kaip tai padaryti, ir va, sakau, laikai jau buvo ne tokie baisūs 1985 m., Gorbačiovas valdžioje, prasidėjo ir tas vadinamas Perestroikos, atšilimai, ir taip toliau. Sakau, buvo tokių, jeigu iš juokingų atvejų buvo, kai aš važinėdavau pas tas pačias melžėjas ar vairuotojus, iš anksto būdavo, likus kelioms savaitėms į programą, įrašyta, kad toj ir toj laidoj bus interviu su, sakykime, aš dabar, mano pats pirmasis reportažas buvo iš Leliūnų kaimo, kaip dabar atsimenu, apie komjaunimo jaunimo melžėjų

brigadą, ir aš ten nuvažiavau pirmą kartą, tos melžėjos, jos, kaip ir tie patys vairuotojai, Naradavo irgi tarybinis ūkis atsimenu buvo. Ir tos melžėjos, ir tie vairuotojai, ko gero, buvo galbūt ir puikūs žmonės, ne galbūt, o greičiausiai puikūs žmonės, buvo ir geri darbininkai, tačiau jie tokių žodžių, tokių sakinių, kokių man reikėjo, jie nemokėjo. Jie nemokėjo kalbėti apie kažkokį komunistinį darbo našumą, meilę ten komjaunimui ir partijai, ir teko kartais, dabar jau prisipažinsiu, verstis (o programoj yra jau viskas, tu jau nepakeisi). Būdavo ir tokių absurdiškų atvejų, kai aš paprasčiausiai nesugebėdavau tų kelių sakinių, kurie man yra reikalingi, jie man į mikrofoną, diktofoną, tuo metu į magnetofoną, susakyti. Aš grįždavau į Vilnių, versdavausi taip, kad aš pat vos ne tekstukus tokius trumpus parašydavau, ir mano draugai, pažįstamos merginos, jeigu taip galima buvo, melžėjos arba draugai, būdavo vairuotojai, arba ten dar kokių keistų specialybių žmonės, paprasčiausiai vos neįskaitydavo tuos tekstus, nes kito varianto nebuvo, laida neišeis į eterį, tai čia jau tokie buvo tokie jau dabar juokingi atvejai atrodo, o kaip rimtai buvo viskas tvarkoma, tai čia paprasčiausiai būdavo taip. Tu padarai laidą, viską turi raštu parašyti, viską atspausdinti mašinėle, tada nuneši vyriausiajam redaktoriui, jis perskaito viską, išbrauko, kas, jo nuomone, yra galbūt įtartina, arba pataria kad tu čia paskaityk šitoj vietoj, biškį kitaip, galbūt nebūtina taip, nes aš tokioj šeimoj buvau užaugęs, ir mano pažiūros ne visai buvo sutampančios su tuometine ideologija, ir, aišku, bandydavau bent jau ta vadinama Ezopo kalba ar kažkur pasišaiptyti, galbūt per dantį kažką patraukti, būdavo, kad, matyt, perlenkdavau lazdą. Atsimenu, buvo kažkoks, nusiuntė mane į komjaunimo susirinkimą, vėlgi kažkokiam kolūkyje, o ten viskas ant tiek absurdiška buvo, ten tiesiog absurdo teatras buvo. Aš, galvoju, yra įrašas, matosi, kur ir tie vadinami komjaunuoliai nusišneka, ir ten absurdus šneka, ir aš keliose vietose tai įdėjau, bandžiau per dantį patraukti, bet po to ten buvo viskas iškarpyta, išbraukyta ir, na, galbūt liko ten šiek tiek tokio jumoro, bet faktiškai nieko neliko iš to, ką aš norėjau padaryti, sakykim, taip švelniai pasišaiptyti iš to, kas tuo metu vykdavo. Tai tas buvo vienas patikrinimas, po to tu eini dar su juostele viską iškarpai, susimontuoji, ir tada dar būdavo perklausa likus ten dienai ar kažkiek iki eterio perklausa. Perklausa vėlgi vykdavo vyriausiojo redaktoriaus kabinete, tu sėdėdavai, dažniausiai būdavo už durų, ir laukdavai sprendimo, o jaunas amžius, norisi lėkt kažkur su draugais pabūti, ir tu drebi, kad, Neduok Dieve, tau kažkas bus ne taip, ir tau reikės eiti iš naujo pertaisinėti, perrašinėti ar dar kažką tai. O kitas dalykas ir, kaip supratau, tais laikais tą pačią iš centrinės aparatinės ar dar iš kažkur pasiūsdavo tą įrašą, jį galėdavo tuo pačiu metu klausytis ir valdžia. Tuo metu buvęs radijo direktorius, ir jis jeigu norėdavo pasiklausydavo to įrašo. Po to, jau kai perklausydavo, sakydavo „viskas gerai“, galėjai nešti į eterį. Ai, tiesa, dar buvo toks vadinamas Glavlitas, apie jį aš jau visai pamiršau. Ten Glavlitas dar būdavo, bet iš esmės ten Glavlitas mažiau jau kreipdavo dėmesį, nes viskas, būdavo sprendimai priimami vyriausio redaktoriaus lygmenyje arba būdavo atvejų, kai ir, sakykime, radijo direktorius tuo metu, kadangi televizijos, su pačiu Januičiu taip asmeniškai neteko

susidurti, ir vėl gi tas pats atvejis buvo, čia jau buvo 1988-1989 m., visi tie įvykiai buvo prasidėję, jau pirmosios demonstracijos, prie Mickevičiaus paminklo buvo, viskas, ir šovė į galvą mintis, kad gal va padarysiu tokią tiktai tikimybišką laidelę, kadangi tuo metu, kas galbūt dar nežino, Sovietų Sąjungos laikais dvi respublikos buvo Sovietų nacių organizacijos narės – tai buvo Ukraina ir Baltarusija, joms buvo tokios kaip išskirtinės teisės suteiktos. Na, ir aš nusprendžiau su tokiu vienu, atrodo, politinis apžvalgininkas Kazlauskas buvo, nutariau su juo padaryt tokią laidelę, ten vos ne valandos pokalbio, apie tai, kad ar galėtų Lietuva kada nors, tai buvo, sakau, bijau sumeluot 1988-1989 m., ne taip jau daug, pasirodo, buvo likę, nors tuo metu atrodė, kad tai tiktai gali būti kažkada Lietuva gali būt Sovietų nacių organizacijos nare, kaip, ką jinai ten veiktų toj organizacijoje, ką jinai galėtų daryt, kokius sprendimus priiminėt ar dar kažką, vėlgi, atsiremiant į tai, kad, nu, precedentas kaip ir yra, Ukraina, Baltarusija kaip ir yra. Tuo metu apie tą tikrą Nepriklausomybę kaip ir labai labai nedrąsiai tik svajojom ir, sakykim, tokia tik vizija kaip ir buvo, ir kai padariau tą laidelę, aš dabar neatsimenu, kaip ten atsitiko, kad ar galbūt vyriausiam redaktoriui neužkliuvo, ar tuo metu nepasiklausė tas, ir ta laida išėjo į eterį. Tai bet po to kitą dieną, ta laida, jeigu aš neklystu, išeidavo penktadieniais, jau pirmadienį buvau rimtai iškviestas ant kilimėlio pas tą patį radijo direktorių. Sako: „Su galva tau viskas gerai? Ką tu?“ Tačiau vėlgi, aš sakau, laikai buvo tokie, kad už tokį dalyką aš, manau, kokiais 1980 m. pradžioj aš, ko gero, būčiau lėkęs ir iš darbo, ir velnias žino dar kuo būtų pasibaigę, tada taip praplovė man smegenis ir paaiškino, koks aš esu kvailas ir netoliaregiškas, ir kokias aš čia nesąmones darau, bet iš esmės ta laida išėjo į eterį ir nieko tokio baisaus neatsitiko.

R. K. O kai jūs sakėt, kad ten tie tekstai buvo laidų paruošti, kur jum turėdavo būtinai tai pasakyti, tai jau būdavo surašyta, ką turit pasakyti?

P. Ne, ne, iš esmės, nu, tu pats suvokdavai, kadangi komjaunimo jaunimo brigada, tai jau aišku, jeigu tie jaunuoliai, jie labai gerai dirba, bet jie ne tik turi labai gerai dirbti, bet jie turi apie aukštus idealus, apie meilę partijai, meilę ten savo kolūkiui, kodėl jie taip dirbo, ne dėlto, kad nori uždirbti daugiau, savo šeimą išlaikyti, o tam, kad prisidėti prie savo buvusios tos šalies Sovietų Sąjungos gerovės ir taip toliau, nu, o žmogus, jis kaip ir dabar dirbo dėl to, kad uždirbt daugiau, kad išlaikyt šeimą, kad geriau gyventi, tačiau atviru tekstu to sakyti nebuvo galima, o tie žmonės, jie nesugebėdavo taip, ir tu jiems bandydavai paaiškinti, kad man reikia taip, daugmaž taip ir taip, aukštesnėm frazėm, aukštesniais kažkokiais sakiniais pasakyti. Nu, nuvažiavus į, juo labiau, kad jiems tai svetima, mes galim nuvažiuoti į tą patį kaimo į kolūkį, ir tikrai surasime krūvą žmonių, kurie tikrai pasakys apie tą meilę Lietuvai, apie tai, ko jie nori tai Lietuvai, kadangi tai yra natūralu, taip, tai žmogui yra jo tėvynė. Tuo metu ta vadinama Sovietų Sąjunga, jinai nebuvo niekam, nei daugeliui iš mūsų nebuvo nei tėvynė, nei kas, ir maža to, kad žmogus ir taip tą sakinį sunkiai surezga, o jam dar kalbėt apie tai, kas jam ir širdžiai, atvirai šnekant, nemiela, tai ir sakau, vat tekdavo tada verstis. Rašantiem lengviau

būdavo, galėjo sau paimt ir parašyt, o čia reikėdavo tikrai to vairuotojo, pvz., balso, tai įvardini, kad ten yra Jonas Petraitis, ten kažkiek kilometrų nuvažiavęs, nuvežęs tiek tonų krovinių ar kažką, tai ir būtent jisai turėjo būti, tik aš elgdavausi bent jau tų žmonių atžvilgiu sąžiningai, aš matydavau, kad jisai sėdi šalia, prakaituoja, čia šalia jo dar koks nors komjaunimo sekretorius į jį dar įdelbęs akis sėdi, nu aš tam žmogui sakydavau: „Nepyk, jeigu tau nesigauna, sakyk, sakau, tu sutinki, kad va tą vat tekstą, kokio man maždaug, reikia, nu aš padarysiu tą kitu būdu.“ Žmogus, aišku, kad tikrai nuo manęs tu atsiknisk, sakydavo, kad taip, taip, gerai, tik patrauk nuo manęs tą mikrofoną, ir viskas.

R. K. O būdavo, kad sėdėdavo šalia kažkokie tai?

P. Tai taip ir būdavo, kaip vykdavo tos vadinamos komandiruotės, aš, sakykim, esu važiavęs, sakykime, ir su dabartiniu mūsų užsienio reikalų ministru į kelias komandiruotes. Būdavo taip, kad jeigu ten važiuoji į kokį nors Molėtų rajoną, pvz. Jeigu į kolūkį, tada dažniausiai man tekdavo tais laikais tekdavo jau nusigaut iki rajono centro, ten jau dažniausiai autobusų stotyje pasitikdavo to rajono sekretorius, ir su savo automobiliu, tarnybiniu, aišku, nuveždavo iki, sakykim, į kolūkį tarybinį ūkį ar kur man reikia. Taip, ir ten, ten, aišku, dalyvaudavo ir to kolūkio, komjaunimo ten koks sekretorius, tas iš rajono atvykęs žmogus. Šiaip jau jie to nepaleisdavo, jau palydėdavo. Galbūt ne dėl to, kad jie nujautė, kad aš ten kažkoks antitarybininkas, bet nu tokia tradicija buvo – palydėt, prižiūrėt, kad viskas būtų tvarkinga. Tai vat kaip, sakau, su tuo pačiu ir Linu Linkvičium teko į porą komandiruočių irgi kartu važiuoti, netgi tada iš Vilniaus, netgi tada dar būdavo aplinka, vėlgi hierarchija, kaip ir sakau, jeigu atvažiuoji į kolūkį, tada važiuoji į rajono centrą, rajono centras tave nuveža į kolūkį. Jeigu tu važiuoji apie rajono komjaunimo organizaciją padaryti reportažo, tada jau tu važiuoji į Vilnių, tada važiuoja kažkas iš komjaunimo CK, jie važiuoja kartu su tavim į tą patį vėlgi Molėtų ar Utenos ar ten kokį rajoną, ir jau tu tame rajono centre jau prižiūrint iš Vilniaus, jau CK atstovui, su jais darai tuos vadinamus interviu, taip va viskas ir būdavo.

R. K. Tai pats turinys tų jaunimo laidų jis toks ideologizuotas?

P. Žiauriai būdavo ideologizuotas. Sakau, aš po to užtat džiaugiausi, kai jau perėjau į „Juventus“ laidas tas daryti, vienas dalykas, dar porą metų praėjo tada, ir tada jau, jau, jau, tie laikai, sakau, jau buvo šiek tiek pasikeitę, nes po to teko netgi dalyvaut, kaip ir pačiai pasakojau, vėlgi dabar metų jau, manau, neatsiminsiu, manau, kad kokie 1998 m., matyt, buvo, taip pasitaikė, kad grynai mieste susipažinau su keliom merginom, jos rudės buvo iš Sankt Peterburgo, ir būtent jų tokia reta specialybė, jos studijavo kažką susijusio su atominėmis elektrinėmis, ir jos atlikinėjo praktiką, kaip vėliau paaiškėjo, dėl to aš su jomis susitikau, kad jos atlikinėjo praktiką Ignalinos atominėje elektrinėje. Bare ten paprasčiausiai kažkur su jom susipažinom, išsikalbėjom, ir jos taip, sakykim, man sutiko papasakot apie tai, kas toj elektrinėj darosi, kas negerai, žodžiu, na tuo laiku tas žaliųjų judėjimas ir kilo, bet buvo vos, vos toks ir Lietuvoj, aišku, negalima lyginti, kad buvo tuo metu

Lietuvoj ir kas Maskvoje buvo. Pas mus tuo atžvilgiu gal buvo daugiau tos laisvės gal atsiradę, ir tą netgi interviu jau beveik faktiškai be jokių problemų. Tuo metu buvo toks „Kalba Vilnius“ dienraštis, aš padariau laidą rusų kalba, aišku, išvertęs ten į jį, nors tuo metu, aš bijau pameluot, galbūt ir verst nereikėjo, kadangi tos kalbos – lietuvių ir rusų – jos ėjo, kaip ir dubliavosi, ir čia nesiskaitė, kad čia užsienietiška, jeigu tau rusiškai kalba. O jau po to paprašė manęs iš „Kalba Vilniaus“ išgirdę tą laidą, paprašė jau iš ten atstovas, sako: „Jeigu tu gali, išversk viską, ir mes su mielu noru įdėsime tą aprašymą tų merginų į „Kalba Vilnius“ savaitraštį.“ Ten įdėjom ir kaip tik po kiek laiko atsirado tokia galimybė, kad kvietimas, dalyvauti buvusios Sovietų sąjungos tos jaunųjų žurnalistų ten konkursas ar kažkas buvo Maskvoje. Mes ten gyvenom tuo metu, matyt, centrinės televizijos, dabar pirmas tas kanalas poilsio namuos, ten suvažiavo iš visų buvusių sąjungos respublikų, ir atsivežė tuos. Aš, paprasčiausiai man pasiūlė, aš pagalvojau, kad man ir daryt nieko nereikia, iš esmės, kodėl nenuvažiuot į Maskvą, pasižiūrėt, kas ten vyksta, pabendraut ten su tais pačiais kitų tų vaidinamų respublikų žurnalistais jaunais. Aš primečiau, kad man nieko daryt nereikia, aš turiu rusų kalba įrašą, verst nieko nereikia, svarbiausia, viską turiu paruoštą tą medžiagą, ten nuvažiavau, vykdavo tos perklasos, ten vykdavo, aišku, keistų dalykų, sėdi ir laidos tos būdavo, ir tų laidų, būdavo, sėdi pusę valandos, klausai, pvz., tadžikų kalba laidos kažkokios. Visi susirinkę svarsto, po to tau tadžikas išverčia į rusų kalbą, vyksta aptarimai, dar kažkas tai. Kadangi man problemų nebuvo, pas mane buvo viskas rusų kalba buvo. Kai kurie keistai ypač tų Azijos respublikų žurnalistai žiūrėjo, nes jiems tai dar buvo naujovė, kad galima apie tokius dalykus kalbėti jau. Rusai jau reagavo šiek tiek ramiau, na, ir netgi taip išėjo, kad aš už tą reportažą, tą interviu su tom merginom apie atominę elektrinę Sovietų Sąjungoje antrą vietą netgi užėmiau. Jie taip sakė: „Nepyk, pirmos vietos neužims, tokią temą, mes tau niekaip negalime duot, nes būsime nesuprasti.“ Bet antrą vietą gavau Sovietų Sąjungoj.

R. K. Ne, bet jūs atėjot vis tiek tokiais jau Gorbačiovo laikais, kai viskas laisvėjo ir jums galbūt rizikuot buvo lengviau, bet kai jūs matėt, kaip tie žmonės, kurie iš seniu dirbo, kaip jiems tas perėjimas vyko?

P. Kaip kam, čia, matyt, vėlgi nuo kiekvieno savybių priklauso, kiek to buvo, aš nežinau, kaip tai pavadinti, antitarybiškumo. Jeigu pas žmogų jo mažiau buvo, jeigu jis prisitaikė, vėlgi galbūt nuo užimamų pareigų tai vėlgi priklausė. Man vėlgi aš dabar taip, man, ko gero, lengva buvo, aš nieko prarast negalėjau, gerai, ten būtų mane išmetę iš darbo, dar kažką tai. Ne pirmas kartas, vėl kažką tai būtum susiradęs, užsiėmęs kažkuo kitu. Kaip dabar atsimenu, vyriausias redaktorius arba jis yra direktorius televizijos, savaime suprantama, įsikibęs galbūt tos savo vietos, ir visai požiūris kitoks, tačiau vėlgi aš manau, kad ir nuo užimamų pareigų, ir nuo to vadinamo auklėjimo šeimoj. Mano šeimoj mes augom, klausėmės su tėvu, aš nuo mažų dienų atsimenu, su tėvu klausydavomės ir „Amerikos balso“, ir tų visų laisvės stočių, man tai yra įprasta, man tai, sakykime, taip aš prisitaikiau

prie tos ideologijos, kai man reikėjo prisitaikyti, kur buvo galimybė, aš bandydavau iš to pasišaipyti, pasijuokti, kiek leido tuo metu tos sąlygos. Kažkokia, sakykime, disidentine veikla aš neužsiiminėjau, bet vėlgi, kaip aš sakau, nuo kiekvieno žmogaus, matyt, priklausė, kaip jis reagavo į tuos dalykus.

R. K. Mhm, o jūs žurnalistiką baigėt?

P. Taip.

R. K. Ir kaip būdavo apskritai ateinama į šitą įstaigą?

P. Paskyrimai būdavo įvairūs, su manim irgi ten anekdotinės situacijos būdavo, kadangi dabar galbūt daug kas ir nesupras, dabar dažniausiai dar net nebaigę būna pirmo, antro kurso studentai, matau, ir pas mus čia į radiją arba tą pačią televiziją ateina, to galbūt studentavimo neliko. Man tas studentavimas buvo, bent jau man asmeniškai, buvo labai svarbus, aš norėjau ir mokytis, ir, sakykim, to turėti laisvalaikio, kad galėčiau su savo bendraamžiais, kursiokais pasilinksinti ir taip toliau, ir taip, sakykim, atvirai materialinio poreikio nebuvo. Vėlgi, sakykim, tėvai taip gyveno pakankamai normaliai, man galbūt, kaip žmonėm atvažiuodavo, matot, tie patys kursioakai galbūt iš rajonų, iš kažkur tai, ir tėvams, atvirai šnekant, sunkiau sekdavosi padėti savo vaikams, vėlgi sakau, materialinės tos sąlygos buvo sudėtingesnės, taip, būdavo ir iš mūsų, kur eidavo nuo trečio, ketvirto kurso dirbti. Man tas būdavo nelabai svarbu, aš praktikas tas atlikinėdavau, kiek man reikėjo, o po to atėjo tie vadinami paskyrimo laikai, kažkodėl, aš dabar neatsimenu, kodėl, su radijum ir televizija buvo šiek tiek kitaip. Kad ten jie bandydavo jau kartais ar galbūt žmonių tuo metu pritrūko, kažkaip mane pradėjo verbuot ten nuo trečio, ketvirto kurso, o aš nenorėjau tuo metu dar dirbt, ir viskas baigėsi tuo, kad tuometinis kadru skyriaus viršininkas toks buvo, pavardės aš jau neatsiminsiu jo dabar, ir vieną kartą pasakė, tau jau reikėtų, yra vieta jaunimo redakcijoje, tau jau reikėtų pradėti dirbti. Aš vieną kartą sakiau, kad man ten yra kažkokių reikalų svarbių, dar kartą pasakė, galų gale, viskas baigėsi tuo, kad jis trečią kartą mane pasikvietė rimtai į kadru skyrių ir pasakė: „Arba tu ten nuo tokios tokios dienos ateini dirbti arba gausi paskyrimą į kokį ten Anykščių „Auksinės varpos“ laikraštį, ir galėsi sau sėdėt.“ Tai aš, kaip dabar atsimenu, dar kartą atsiprašiau, jau bilietai yra nupirkti pas draugą į Taliną, sakau, į kariuomenę galiu nuvažiuot keliom dienom ir tada jau grįšiu, tikrai pradėsiu dirbt. Vėlgi aš nežinau, galbūt jie manęs norėjo, dabar man sunku, jau to laiko praėjo, gal kitiems kitaip būdavo. Juo labiau, kad tų vadinamų nebūdavo, dabar pas mus būdavo universitete jau iš esmės specializacijos būdavo, aš, atvirai sakant, neplanavau eiti nei į televiziją, nei į radiją. Aš planavau eiti dirbti laikraštį arba žurnale, rašyti apie sportą ir niekuo per daug nesidomėti, o taip išėjo, kad vos ne draugai ten mane įkalbėjo, tu ten rašyti pradėjai vos ne nuo kokios septintos klasės, tu rašyt daugmaž žinai kaip, einam kartu vat į radiją, televiziją, nes būtent ta grupelė mūsų kaip draugų tokia buvo, nes dabartiniai kaip kolegos ten (aut. mini dvi pavardes) sako: „Nu kortom galėsime pažaist per pertraukas, nes, nu, įdomiau bus. Ką tu ten veiksi su tais rašančiais.“ Na, ir grynai taip grynai parašiau, kad aš

noriu specializaciją radijo pasirinkt. Pasirinkau tą radijo specializaciją, ir mūsų buvo ten nedaug žmonių, aš nežinau kiek, apie dešimt, tie vadinami televizinininkai, dešimt tie vadinami radijo specializacija, ir tu jau faktiškai žinodavai, kad tu greičiausiai eisi į radiją arba į televiziją dirbt, dabar greičiausiai taip nėra, aš noriu, užsimaniau, nuėjau, ten jau, sakykim, aš po to, įgijęs tą radijo arba televizijos specializaciją, į laikraštį galėdavau nueit, o laikraštininkai, kur būdavo, jiems jau sunkiau būdavo, kad staiga susigalvotų, sakytų: „ Aš noriu į radiją arba televiziją.“ Tais laikais tai buvo šiek tiek sudėtingiau turbūt.

R. K. O šiaip ateinant kas nors ten tikrindavo?

P. Aš nežinau, matyt, gal tikrindavo kažką, gal, matyt, ar ideologiškai esi kažką. Aš jeigu kažką ir vaikystėj buvau prisidirbęs, ačiū Dievui, nieks apie tai nesužinojo, ir tokių, ir šeimoj pas mane irgi taip, nepaisant, kad, sakau, nuo pat mažų dienų aš tarsi, sakiau, toks auklėjamas šiek tiek antitarybiškai, bet, laimei, sakykim, galbūt pasisekė, kad pas mane šeimoje galbūt nei ištremtų nebuvo, nei iš esmės nei nieko, toks tarsi ideologiškai aš švarus buvau, ir niekam negalėjau sukelti per daug įtarimų, sakykime taip. Galbūt ten galėjo sukelt įtarimų, kad į komjaunimą vėlai įstojau, nes vėlgi pusiau juokais ir tik paskutinėj klasėj, nes vėlgi prigąsdino mane kažkas, kad jeigu tu stoji į žurnalistiką tais laikais, ir jeigu tu ne komjaunuolis, tai tada šiaip jau keistokai tas galėdavo atrodyti, tai vėlgi draugai vėlgi įkalbėjo – atleis nuo kontrolinio darbo ten, mokykloj, kažkur einam, įstosim ten į tą komjaunimą, tai sakau, tas galbūt galėjo sukelt kodėl ne kaip visi nuo aštuntos klasės ar ten kurios, o tik vienuoliktoj klasėj įstojai į tą komjaunimą, bet šiaip, matyt, aš manau, kad patikrindavo, pasižiūrėdavo, kas ten, iš kur tu esi, nors vėlgi, sakau, tai buvo 1985 m. tai buvo viskas šiek tiek kitaip.

R. K. Bet ten kažkokių tiesiogiai anketų pildyt nereikėjo?

P. Ne, ne tokių dalykų nereikėjo, kad tave jau akivaizdžiai ten kažkas filtruotų tave, tokių dalykų aš bent jau neatsimenu, kad būtų buvę.

R. K. Ir jūs sakėt, kad taip antitarybiškai buvot auklėjamas, bet čia vis tiek propagandinė institucija, ir tą supranti, kai ateini?

P. Nu tai tu tą supranti, užtai ir mano bandymai buvo tokie pasišaipyt iš tų komunistų, darydavai tai, atvirai šnekant, netgi tie, kurie tave tikrindavo, ir tas pats vyriausiasis redaktorius, na, Lietuvoj visą laiką tokios nuotaikos būdavo, kad jos, nu, tie patys, ir ne paslaptis, ir kurie aukštesnes pareigas užimdavo, jie iš viso to tai šaipydavosi, suprasdavo, kad jie yra tam tikros lėlės, vaidinančios kažkokiame netikrame spektaklyje, kur visi žino, kad viskas yra surežisuota, viskas yra netikra, na, ir kiekvienas pasirinkdavo kažkokią sau rolę, vienas didesnę, kitas ne didesnę, kažką galbūt išmesdavo ten į aukštumas, ir jau ten tuos ragus aplaužydavo, bet pasąmonėj vis tiek tie žmonės, ar Lietuvoj ir tokia situacija buvo, kad sovietiniais laikais, ir tas požiūris būdavo, ir tie patys, aš matydavau, kad ir

vyriausiasis redaktorius, jisai supranta, kad aš tai jeigu šaipausi iš to, tai teisybę darau, ir jis pats šypsosi, ir juokiasi, sako: „Supranti, kad dabar to negalima?“ Nes kadangi, sakau, galbūt ir jautēm, kad tuo dar šiek tiek, ypač vėliau, kai atsirado tos ir centrinėj televizijoj „Взгляд“ (rus. „Žvilgsnis“) visokios Listjevo laidos, kai ir ten jau pasidarė visiškai beveik laisva, tai taip ir čia pasidarė laisviau, nors vis tiek būdavo, kad neperlenk tiktais lazdos, bet tie patys, sakau, jie suprasdavo, būdavo tokios žaidimo taisyklės. Tas, ką jis tau drausdavo, jis su tuo tarsi ir sutinka, jis nebuvo bukas kažkoks visiškas komunistas ten tos sovietinės valdžios gerbėjas, bet vėlgi jis žino, kad jeigu jis praleis tą mano, sakykime, pasišaipymą iš kitų komjaunuolių ar komunistų, nukentės jisai. Kad aš nukentėsiu, jam galbūt mažiau rūpėjo, bet nukentės jisai, nukentės jo kėdė, ir visas tas žaidimas, kaip tie pazlai, jie dėliodavosi, kažkas iš tų pazlų neįsipaišydavo, kažkas įsipaišydavo, taip ir viskas vykdavo, ten nežinau, kaip jis vadinasi, konformizmas, ne konformizmas, bet kiek tu galėdavai, tu pasišaipydavai. Sakau, būdavo ten atvejų, kad tu, dar vieną prisiminiau, jau ten po to „Juventos“ laidoj, jau ten pradėjom kaišioti užsienišką muziką, vėlgi jokių nebuvo nei fonotekų, nieko, nes čia pas mus būdavo tiktais Misčiukaitė, Povilaitis geriausiu atveju, dar kažkas, nei jokių užsienio įrašų, buvo tos atsiradusios ir diskotekos vadinamos, bet įrašus vos ne iš draugų iš kasetės įsirašęs atsinešdavai į radiją, ir kur galima, kur negalima, jas bandydavai įkišt į studentiškas laidas, bandydavau pakaišiot, tokius kaip muzikinius intarpus padaryt. Vienas iš tokių irgi klaunadiška situacija, man tuo metu patiko kardiofonas irgi tokia grupė buvo, ir daina apie tą kalėdinę eglutę, kur šiais laikais jinau visiškai nekalta atrodo, taip ten yra keli žodeliai apie kažką kabantį ant tos eglutės, ir mes kaip ta, su (aut. mini kolegos vardą, pavardę), kaip tik tuo metu buvo tos laidos režisierė, sakau, įdedam šitą dainą, nu ji tokia linksma, kaip ir studentiška. Įdėjom tą dainą, tai viskas gerai buvo. Gerai, galima prisikabint prie to, kad ten kažkas ne taip toj dainoj, dar kažkas tai, bet suformuluota man buvo vėlgi pirmadienį, kai vykdavo aptarimai, aš gavau per galvą, ir gana stipriai, nes buvo įžvelgta, kad čia mano vėlgi yra ideologinė provokacija, aš to pats nežinojau, kad atseit aš tą dainą pritaikiau datai, kad tuo metu, tuometinis popiežius Voityla, kad tuo metu popiežius atvažiavo į Lenkiją, ir kad aš va būtent pritaikiau tą dainą popiežiaus vizitui, ir tokiu būdu tarsi bandžiau griauti tuos Sovietų Sąjungos pamatus, nors aš net nežinojau, kad popiežius tuo metu buvo Lenkijoje. Aš įdėjau grynai, kad tai yra smagi, linksma daina. Taip, vėlgi su kažkoku tai pasišaipymu iš tos santvarkos ir taip toliau, bet tuo metu tarsi tas buvo galima, tai jie sugalvojo tą pretekstą, pasirodo, įžvelgė taip giliai, ko aš nemačiau pats.

16 Priedas. Interviu su skyriaus vedėju/a. Užsienio laidų vyr. redakcija. Laidų anglų kalba skyrius,
2017 11 16.

R. K. Tai ar sutinkat, kad būtų įrašyta, mokslo tikslais bus naudojama ir anonimškai?

P. Taip, anonimiškai, būtina be vardo, pavardės.

R. K. Kada jūs pradėjot maždaug dirbti radijuje?

P. Radijuje aš pradėjau dirbti maždaug septintą dešimtmetį kažkur pabaigoj, nors faktiškai gal jau buvo kokie septyniasdešimt, normaliai taip žurnalistinį darbą, tai kokiais 1973 m. Prieš tai buvo visokių darbų, tokie, tai jo.

R. K. O apskritai atėjus į radiją jums kas nors pasakė, kokių taisyklių reikia laikytis, ką galima, ko negalima kalbėti?

P. Pasakė bendradarbiai, nes iš karto tai neduoda tokių užduočių, kad dabar, kai lauki, ateina žurnalistas, baigęs žurnalistiką, jau praktiką atlikęs, o čia kaip ir anglų kalbą buvau baigus, norėjau dirbti šitą darbą, tai, nu, pasako, aišku pasako, tu to nedaryk, tu to nedaryk, gausi per galvą. Tu su tuo, tas tikrai griežtai su tavim kalbės, cenzūra yra, reikia žinot, ką rašyt, reikia tikrinti, ką parašai, turi patikrinti vyriausias redaktorius, va tokie dalykai buvo.

R. K. O jūs pati kažkokias ribas žinojot, ta savicenzūra buvo?

P. Ta savicenzūra buvo išaugus, jo, buvo tas sovietmečiu jau mokykloj mokantis, eidavo kažkokie gandai, kad ten kažkokius moksleivius suėmė, čia buvo Vilniuj tokių visokių, vis išsišaukdavo jau prasidėjus sąmonė, ta kova už Nepriklausomybę ir taip toliau. Tai ta savicenzūra buvo išugdyta, ką gali sakyti, ką gali galvoti, ką gali sakyti, su kuo kalbantis kaip gali galvoti, tai čia buvo taip. Aišku čia buvo laikas, kai reikėjo prisitaikyt prie sistemos, ir būti pakankamai protingam ar gudriam, kad ten ką apeiti.

R. K. O būdavo tokių bandymų apeiti?

P. Tai aišku. Jeigu, reiškia, tais laikais laida buvo pusvalandinė, kaip ir užsienio laidos, kur aš dariau užsienį, tai pusvalandinės laidos, sudedam tekstai, būtinai reikėjo tekstą paduoti. Temos buvo žinomos iš anksto, nes reikėjo planuot ateičiai, kiekvienai kitai savaitei reikėjo suplanuoti laidas, tai nebent kas nors įvykdavo staiga, ir reikėjo keisti temą. Tai viskas buvo atspausdinta, įdėta į aplankėlę vadinamą, gražiai užrašyta data, kada laida eis, ir kadangi laida eidavo naktį, tai laidos būdavo paduodamos jau po pietų. Žinojom, kas cenzoriai, moterys buvo vienos griežtesnės, kitos sukalbamesnės, bet šiaip nebuvo kokio bizūno ar ko nors, susišnekėdavom, suprasdavom viena kitą iš taip paduodi-atšiami, paduodi aplankėlę, išeini, po kažkiek laiko ateini: „Čia jūsų aplankėlė, prašom pasiimti.“ Arba: „Jūs ten parašėt tą ir tą, tai to negalima.“ Tai tą ir gauni pastabą, ateini ir žiūri, jeigu laida neįrašyta dažniausiai būdavo prieš įrašymą, o gal ir įrašyta būdavo, tai tada problemų būdavo,

jeigu įrašyta, bet kažkaip tai mes išsisukdavom, kai va čia sakė (aut. mini kolegos vardą), tai kažkaip mokėdavom gal to sakinio neparasyt, gal jis įrašė pasiliks, susitart, nes galbūt ir užkliūt cenzūrai. Žodžiu, kažkaip žinodavom kuriuo laiku nešt, visokių gudrybių, nu mes irgi nebuvom tokie kvaili, kad kažką apeiti, kažkaip, bet iš esmės, iš esmės laidos buvo užsienio praktikšai ne politinės kurtos dirbančių žurnalistų. Politinė medžiaga ateidavo žiniose iš Maskvos, teletaipai, verčiamos buvo iš rusų tos žinios į lietuvių kalbą ir į anglų kalbą, o laidos užsieniui rėmėsi kultūra. Ta svarbiausia žinia užsieniui turėjo būti iš Lietuvos, kas mes esam, Lietuva yra, Lietuva gyva, ir čia vyksta gyvenimas, ir kviesdavom garsius tokius profesionalus, savo srities ekspertus, garsius, nu, praktiškai ir dirigentai, ir Landsbergis ateidavo pas mus, ir kas tik nori, žodžiu, tokių aš jau dabar net ir pavardę pamiršau, kultūros redaktorės buvo labai stiprios, savo srities specialistės ir konservatoriją baigusios, ir literatės, ir vertėjos, žodžiu, verčiančios. Žmonės, pats tas banduolys dirbančių žmonių, tai buvo labai įdomus, labai faktiškai tokie inteligentiški, išsilavinę žmonės, ir kažkaip labai skyrėsi nuo tos propagandinės kitos, todėl, kad buvo ir propagandos skyrius, kuris taip ir vadinosi – su žemės ūkiu, su kitais, o čia buvo grynai tokia, nu taip širdies nedraskė tos temos, apie kultūrą buvo lengviau šnekėti. Antras dalykas, kad tas išsilavinimas ir akiratis žmonių, kurie dirbo, tai man, kai aš atėjau, tai man tiesiog net buvo Dieve, kaip aš čia gerai, kad aš esu tarp tokių žmonių, tokie įdomūs pokalbiai buvo. Pirmiausia, dauguma skaitė angliškai, tas knygas gaudavo, tada gi užsienio kalba gaut knygą, dar gi nebuvo devintas dešimtmetis. Tai buvo retenybė, čia gi nenusipirksi, ką norėtum ir ką norėtum skaityti. Žodžiu, knygos, va tą gerai atsimenu – gauni knygą parai, tai skaitai naktį ir perkaitai, nu ne visą, ir tada rašai: „ O galima dar parai, nu aš taip noriu pabaigt.“ Ir paskui, aišku, mes visi klausėm BBC, „Amerikos balsą“, nors trukdžiai buvo žiaurūs, kartais pavargdavo ir ausys, ir smegenys nuo tokio tarškėjimo, bet vis tiek pagaudavai. Ir šiaip, prisimenu, žmonės, su kuriais dirbau, tai buvo gerai, tai tie žmonės, supantys, visi viską žinojo, bet prisitaikyt reikėjo. Klausk dar.

R. K. Jūs sakėt, kad ta pagrindinė žinia buvo, kad Lietuva yra, bet vis tiek...

P. Taip, Lietuva yra, kalba egzistuoja, jinai nesurusejus, jinai nekalba rusiškai, svarbu buvo pranešti, kad mes kalbam lietuviškai, kad čia Lietuva.

R. K. Bet kodėl leido apie tai klabėti, juk tai kaip ir nebuvo...

P. Čia reikėjo, matyt, todėl, kad prasidėjo, mes to dar net nežinojom, pasaulis egzistavo, ir pasaulis, matyt, spaudė pačią Tarybų Sąjungą tuos visus topinius veikėjus, vėlgi Vakaruose kalbėdavo, kad čia okupacija, šalis okupuota, tai mes turėjom kalbėti, kad mes dar esam Lietuva, egzistuoja ir dar Juškevičius, kaip aiškina Juškevičius, tai jis įkūrė skyrų anglų kalba, jis įkūrė, nes jo žmona neturėjo darbo. Juškevičius čia dirbo vyriausiu inžinierium, o jo žmona buvo diktore, ten buvo meilės istorija. Jis ją įdabino, ir ji buvo pirmoji, paskui jau ten kiti atėjo, kai jie išvažiavo į užsienį, nu, žodžiu.

R. K. O apskritai ateinantys į radiją žmonės jie buvo kažkaip tikrinami?

P. Nu, tai manęs niekad nekvietė ir nesakė, kad aš tave tikrinu, bet gal jie ten užtikrindavo. Niekas taip, kad tu ateik, mes su tavim pakalbėsime, kas tu tokia, tai tokių dalykų nebūdavo. Aš atėjau pavaduoti, paskui vienas iš dirbančių žurnalistų numirė, užėmiau jo vietą, mirė studijoje, praktiškai skaitydamas, o taip, kad tokio dalyko ne. Nebuvo atvirai.

R. K. O jūs kuo dirbot, nes paskutiniaisiais metais buvot skyriaus vedėja.

P. Tai jo jo, aš padirbau.

R. K. O dirbot iš pradžių?

P. Dirbau angliškų, su angliškom laidom, nu, tiesiog eilinė. Pakui aš jau artėjant persitvarkymui prieš metus ar, aš dabar negaliu tiksliai pasakyti, bet prieš tai, dar neprasidėjus bruzdėjimui, Atgimimo dar nebuvo, bet jau paskyrė mane, išėjo mūsų skyriaus vedėja anglų laidų, ir mane tada paskyrė skyriaus vedėja, aš pradėjau vadovaut, ir paskui jau pradėjo šilt, šilt viskas, ir viskas keitėsi, o cenzūros mes netekome, kada ji buvo panaikinta, aš galvoju, ar 1989 ar 1990 m., negalėčiau pasakyti, ar jau kai paskelbė Nepriklausomybę, ar dar iki to laiko. Bet jau jeigu dar ir nebuvo paskelbta Nepriklausomybė, tai vis tiek jas, vis tiek visi suprato, kas čia bus, ir atsitraukė su savo cenzūra, nes prasidėjo visai kitas, absoliučiai, visai kita žurnalistika, tai mes jau pradėjome labai atvirai kalbėti tarpusavy, kad ką BBC šiandien pranešė, kad tą ir tą ir mes turim tą daryti, taip ir taip, kai kalba BBC. Jau čia tada ir (aut. mini kolegos vardą) dirbo, jau jis ėjo daryti tokius interviu.

R. K. O tas prisitaikymas prie tų pokyčių, laisvėjimo, ar visi vienodai tas ribas bandė?

P. Nu, žinai, aš galiu pasakyti, su kuo aš bendravau ir savo, vis tiek kiekvienas žmogus turi savo draugų ratą, bendradarbių ratą. Yra žmonės, į kuriuos tu žiūri taip, žinai. Aš, prisimenu, čia buvo toks a. a. garsus muzikos redaktorius, labai toks išsilavinęs, daug žinojo, jis ankstokai mirė. Aš dar tik buvau pradėjus dirbti eiline redaktore, jis man sako: „Žinok, šitoj įstaigoj taip – jeigu durnas, tai bus pats didžiausias viršininkas.“ Kuo durnesnis – tuo didesnis viršininkas ir, matyt, pagal tai ta partinė priklausomybė ir buvo. Matyt, jie visi buvo paskirti, aš atsimenu juos visus, paskui jau pradėjo ateiti protingi žmonės, bet pirmieji tai buvo paklusnūs klapčiukai, žinai, kurie turėjo atsiskaityti, čia buvo toks vos ne politinis darbas. Kad galėtum tartis, pasiklausti, tai jie turbūt išsigąstų, jeigu paklaustum tarnybiniiais reikalais. Jie žino, kas galima, kas negalima, taip, nu tai mes būdavo tokie pašaipų objektai, bet tai tas viskas buvo patyliukais, aišku, žinai, tai kai saama buri.

R. K. O tie vadai, kaip jūs sakot, jie jus kontroliuodavo?

P. Jie ateidavo, jie turėdavo atskirus kabinetus, po vieną sėdėdavo, uždarytos durys būdavo, ne taip, kaip dabar, – atvirai. Jo, kartais jų galėdavai nematyti ir savaitę, ir dvi, ir tris, gal kartais jie su mažesniais ir nenorėdavo bendrauti, kalbos nebuvo, tai nei ten bendrų švenčių, tokių dalykų nebūdavo. Jie turėjo tokį ratą, matyt, savo visiškai, ir tai va.

R. K. O į turinį kišdavosi?

P. Nu, į turinį jo, jiems irgi reikėdavo nešti aplankėlę, jie galėdavo pasakyti, kad ne, ne ką jūs, čia negera tema arba jūs negerai parašėt ką nors, nesakydavo, kad cenzūra, ne ne, tik kažkaip pasakydavo, kad arba kažką ne taip padarėt, arba jums reikia perrašyt, šitų dalykų tokių nereikia, reikia kitaip padaryti tą medžiagą, dar patvarkykite, bet jo, tikrindavo tekstus, tikrindavo.

R. K. O jūs tokius ryškius cenzūros atvejus prisimenat?

P. Nea, nea, vat aš ir sakau, kad pavydžių negali pasakyti, apskritai galiu pasakyti jausmą tikrai tokį, o kaip ten konkrečiau kas nors, tai ne, neatsimenu.

R. K. O kalbant apie tą jausmą, na, jūs vis tiek supratot, kad tai propagandinis radijas?

P. Jo, jo, taip, tai tą supranti ir prie to prisitaikai, ir žiūri, kaip čia ką padarius, kad nieko nepažeidus ir sveika išlindus, ir kad laida išeitų, ir kad durnysčių nebūtų parašyta. Kadangi, kaip sakau, dirbo pagal radijo lygį, kas čia dirbo viso radijo Lietuvos lygį, tai buvo iš provincijos atvažiaavę žmonės masiškai. Čia tokių šviesių žmonių būdavo, vat, muzikos redakcijoje, kokių nors kultūros ten su literatūra susijusių, su kuriais tu ir reikalo neturėtum šiaip gyvenime, net ir šiais laikais. Nu, šiais jau tokių tamsių nebūna, bet tokie paklusnūs, matyt, ir buvo surinkti, kad vykdytų, čia nebuvo kokios nors kad čia veiktų kokia nors kūrybinė institucija, Lietuvos kūrybinė institucija, kad būtų topas koks nors, tokio tais laikais nebuvo, čia buvo vis tiek, bet vat užtat, Juškevičius tai sakė taip: „Ai, vis tiek Maskvoj buvo nuomonė, vis tiek ten jūsų nieks neklauso, naktį eina tos laidos, tai kalbėkit, ką jūs norit.“ Bet taip, kad ką norit, tikrai nebuvo, vis tiek reikėjo nunešt cenzoriui. Jeigu mes būtūmėm kalbėję, ką mes norim, tai tokių tekstų, aišku, nebuvo.

R. K. Apskritai kaip karjera radijuje buvo daroma?

P. Karjera buvo daroma tik per politiką, tik per politinę liniją. Aš tai nebuvau partijos narė, komunistų partijos narė, bet šiaip žmonės, kurie buvo įstoję, tai jie aiškiai tapdavo kažkokiais skyrių vedėjais, vyriausiais redaktoriais ir apskritai ateidavo iš šalies žmonės, kurie niekada nėra buvę radijuje, tai čia tokie dalykai būdavo.

R. K. O jūsų, kai buvot skyriaus vedėja, nereikalavo į partiją stoti?

P. Ne, ne, ne, jau kaip aš sakau, aš jau buvau, gal dar buvo kokia aštuoniasdešimt, aš net nebežinau kada, nu kažkur prieš pat, gal metai likę ar pora, va taip, man atrodo.

R. K. Tai jau tada viskas laisviau?

P. Mhm.

R. O apskritai vis tiek buvo žmonės, kurie kolaboravo ir bendradarbiavo?

P. Tai niekas šito nežinojo.

R. K. Nežinojo, kas yra kas?

P. Kas yra kas, kad paskūst, kad būdavo skundikų, tai faktas, kad pranešdavo, nes tada baliukus mes švęsdavom su maistu, su gėrimais, tada dar nedraudavo, žinai, ir vieną kartą aš tik, prisimenu,

užgriuvo komisija mums bešvenčiant, kieno ten gimtadienis buvo, aš galvoju ar mano, ar ten toks, nežinau. Bet žinojom, kas yra kas, žinojom, dar dabar dirbančių yra, jo.

R. K. O apskritai parašydavot tekstą ir kokius jis tada tuos laiptelius turėjot pereiti?

P. Vyriausiam redaktoriui duoti, iš vyriausio redaktoriaus gauni, ir tada nešti į cenzūrą, prieš tai rašai planą, kitos savaitės planą, kiek tu ten turi, reiškia, kiek turi laidų padaryti, buvo normos tam tikros, ir parašai, tada svarstyme būdavo priimama arba atmetama temų pasirinkimas, paskui vyriausias redaktorius atsakomybę turėjo, ta prasme, taip pasakyti – tinka, netinka. Skyriaus vedėjas, jo, skyriaus vedėjas buvo labai normalus ir labai išsilavinęs žmogus, be galo, literatas toks buvo, Dieve, a. a., jau, žinai, jisai mokėsi literatūros institute Maskvoje, deklamuodavo Bloką, mokėjo visą mintinai, išsižioji tiesiog, aš tokios aplinkos, tokios inteligentiškos, tai nebepatyčiau, nes kai dabar, pvz., ateina jaunimas po universiteto, tik ir pradeda reikšti kokias nors pretenzijas arba kokią nors kritiką, tai aš kelerius metus, aš tik klausydavausi tų pokalbių, jų diskusijų, nes vis tiek, kai išsilavinę, jie diskutuoja apie tai, kas vyksta, ir tai, ką jie girdėjo per kokį radiją, ar ką jie perskaitė, nes jau knygos ėjo, tai man tokį akiračiui ir gyvenimui davė, tokia gera mokykla. Aš nežinau, kaip dabar, pvz., tu jautiesi, ar gali tą pasakyti. Tada buvo kitaip, tas ratas žmonių, kurie kambary sėdėjo, tai ten buvo šeši žmonės, penki žmonės, tai toks uždaras, ir amžinai būdavo kokios nors diskusijos. Paskui viens po kito šitie žmonės mirė arba išėjo, susikonfliktavo. Tokia pabandė, jau artėjant, nors iki Sąjūdžio, aišku, buvo toli, viena iš muzikologų ir kultūrininkų pabandė pareikšti kažką prieš profsąjungą, bet čia su cenzūra ir laidom neturi nieko, jinai tiesiog buvo, su kuo ten buvo susijęs konfliktas, aš jau nebepreisimenu, bet ji nebeištvėrė ir leido sau pasakyti, ką ji galvoja.

R. K. Apie būtent valdžią?

P. Apie profsąjungų veiklą, apie atostogas, apie krūvius, kažkas tokio buvo, apie žmonių darbo laiką, taip griežtai susakė ir pasakė jai. Jinai, man atrodo, labai greitai susirado kitą darbą, leidykloj man atrodo.

R. K. O tas kalbėjimas anglų laidose, jisai buvo kažkoks kitoks?

P. Oi, anglų laidoj iš viso buvo laisviau, todėl, kad niekas nesuprato. Kaip sakydavo vienas toks redaktorius garsus, liftu važiuom, niekada nepamiršiu: „Oi sako, (aut. sako savo vardą), kas dabar studijuoja anglų kalbą, kam ta kalba reikalinga.“ Kam ta kalba reikalinga, tai pasirodė 1990 m., tai buvo taip graibstoma, taip reikėjo šitų specialistų, taip trūko. Tai buvo tokia problema neišsprendžiama, trūko kokius septynerius metus, kol, žinai.

R. K. O tos glavlitininkės, jos vis tiek anglų kalbą mokėjo?

P. Jos, aš nežinau, gal šiek tiek ir mokėjo, tai bet laidos buvo verčiamos, turėjai viską lietuviškai paduot, tai, manau, nors mes gi tada dirbdavom su trumpabangininkais, laiškų buvo labai daug, atrasdavo, išvis nežinojo, kad tokia šalis egzistuoja, paprastai pradėdavo nuo to, ir kas ta Lietuva,

pasakokit ir tą, ir aną, ir klausimus labai užduodavo, būdavo, ką jiems pasakot. Paprastai tie klausimai būdavo vieno, nu bet išsilaikėm, va taip mes išsilaikėm ir sulaukėm pabaigos.

R. K. O į tuos laiškus buvo atskainėjama jiems?

P. Taip, nes atsakinėjo tokia Virginija Jakutienė, paskui jina tapo vertėja, buvo televizijos filmų vertimų skyriaus vadovė, žodžiu, tai ji šefavo visus tuos laiškus, turėjom du gerus, geri anglistai buvo iš universiteto, paskui atėjo dirbti ir diktoriais, tai jie kalbėdavo gera anglų kalba, nes reikėjo labai geros anglų kalbos, kad neatrodytų, kad negali suprasti, ką šneka, iš tikrųjų viskas buvo tvarkoj, su šituo tai viskas buvo tvarkoj, ir tos pašto valandėlės tai buvo pasiklausomos, ir labai daug užpildavo laiškais. Toksai muzikos labai daug dėdavom klasikinės, visokių pasakojimų, nu mes turėjom tokią dirigentę, kiekvienas redaktorius turėjo turėti savo būrį autorių, tai vat būdavo, aš prisimenu, Dvarionaitė, buvo tokia dirigentė moteris garsi, vien dėl to, kad jina moteris, tais laikais tai čia buvo stebuklas. Jos vyras muzikantas buvo, irgi jis ateidavo, jie rašydavo, kalbėdavo, žinai. Kartais darydavo interviu – Landsbergis, Gedgudas, visokių tokių, plius dar Žiuraitytė buvo tokia, kuri buvo didžiojo teatro dirigento Žiuraičio sesuo, iš tokių garsių muzikų šeimos, aš dar per „Svoboda“ girdėjau neseniai pasakojimą apie tą šeimą, žinai. Nu, žodžiu, toks ratas buvo uždaras, kuris nelabai turėjo su kuo ir bendrauti, bet tai čia ne apie cenzūrą kalba. Ai, mes žinojom, kuriuo laiku jie keičiasi, pamainos tų cenzorių, žinodavom, ką nešt, kam nešt ir kaip, kada nenešt ir ką pasakyt, ir kodėl ča tas, o ne anas. Kaip ir visur visada visi ieško kažkokių išeičių ir gudrybių.

R. K. Bet ar tai reiškia, kad visi cenzoriai žiūrėdavo kažkaip atlaidžiau?

P. Nu, žinai, kaip aš prisimenu, taip, taip, ten niekad nebūdavo, kad tave pasodintų ir tarkuotų, kad kažką nusišneki, kaip jūs čia išvis drįsot, va tokių dalykų niekada gyvenime nėra buvę, tiesiog gal ir darbas toks, žinai, čia ne tas, kas turėdavo propagandos redakcijoje dirbdavo, vat su šita pašnekėk. Nu, tie buvo pasakyta ten apie kokius nors ir iš viso, kai prasidėjo, reiškia, kaip su Sąjūdžiu kartu žmonės, Lietuva pradėjo klausyt radijo, nes prasidėjo tikra informacija ir tiesiog radijas atgimė kaip nežinau kas, o jau užsienio, su anglų kalba, tai aukso amžius, visiems rūpėjo, kas toj Lietuvoj vyksta, tai Baltijos kelias, ką mes išgyvenom tuo metu, aišku, niekada nepasikartos, nes staiga pradėjai kūrybinį darbą dirbti, tikrą informacinį kūrybinį darbą – ko nebuvo per visą sovietmetį. Tu turėjai daryt tai, ką galima daryt, ką reikia daryt, stengeis išvengti tai, ką reikia, ir daryti tai, kas tau galima, ir kas yra įdomu, kažkaip apeini kažkokią temą, parašai kokį nors sakinį, o paskui dar ką nors pridedi kažką tokio, nu kažkaip mes sukdavomės. Sukdavomės, tiesiog sukdavomės – geriausias žodis ir, aišku, prisitaikėm, nes reikėjo prisitaikyt, nu, nieko, tu negalėjai būt revoliucionierium ir tekštelt, ir paskui atsisveikint su darbu.

R. K. O to noro buvo?

P. Nu, noro buvo, bet ir sveiko proto buvo. Kur eit? Kuo dirbt? Kur eit – į fabriką dirbt? Kur tu gali eit, ką dirbt, supranti? O, be to, dirbti su anglų kalba kur nors, tai tikrai gauti darbo buvo neįmanoma. Aš tada dar nesupratau, kodėl čia taip su ta anglų kalba sunku, labai, kad tiesiog čia specialiai valdžios buvo daroma, kad nereikia tų užsienio kalbų, nereikia, kad žmonės pažintų daugiau, nereikia to. Nu gerai, baigei tą anglų kalbą, ir tu gali eit į mokyti, knygų beveik nevertė, išversdavo knygas tas, kurios jau išverstos iš anglų kalbos į rusų. Aš galvojau, kodėl ten tie vertėjai verčia pasidėję rusiškas knygas, ir čia kažkur visai neseniai, nes aš mačiau, pas mus, reiškia, dirbo viena tokia vertėja, kuri, reiškia, gaudavo, o gauti knygą vertimui, tai čia būdavo pažinčių, pažinčių, nu tiesiog reikėjo turėti dideles pažintis, nes knygų taip mažai versdavo tokių tikrų, gerų.

17 Priedas. Interviu su korespondentu/e vėliau redaktoriumi/e/ Užsienio laidų vyr. redakcija. Laidų anglų kalba skyrius, 2017 11 06.

R. K. Tai aš pirmiausia noriu paklausti, ar sutinkat, kad būtų įrašyta, anonimiška, bus mokslo tikslais naudojama?

P. Sutinku, jokių problemų, gali būt naudojama kokiais tik nori tikslais.

R. K. Kada jūs atėjot į radiją?

P. Aš į radiją atėjau aštuoniasdešimt penktų metų, lapkričio, regis, dvidešimt trečią dieną, turėtų būti, jeigu sulauksiu lapkričio pabaigos, trisdešimt dveji metai, prieš trisdešimt dvejus metus.

R. K. Ir kokiom aplinkybėm atėjot?

P. Aplinkybės buvo paprastos, kadangi aš studijavau anglų kalbą ir literatūrą universitete ir mes po trečio kurso atlikinėjom vertiminę praktiką, vertimų praktika buvo. Po trečio kurso ir kaip ten atsitiktinai papuolėm į LRT, į užsienio laidų redakciją, kadangi LRT turėjo padalinį, vadinamąjį „Lulą“, laidos užsienio lietuviams, bet iš tikrųjų tai buvo ne tiktai lietuviškas pusvalandis kiekvieną savaitę, bet buvo ir angliška laida – pusvalandis lietuviškai, pusvalandis angliškai užsieniui ir tada mes patekom su savo kursioku į tą praktiką, neva tai mums reikės versti tekstus iš lietuvių kalbos – žurnalistai parengia lietuviškai, o mes išversim, neva, į anglų kalbą ir mes taip nusitiekę atėjom, čia gal buvo kokių aštuoniasdešimt trečių, antrų metų laikotarpiu, mes taip atėjom kažkur po dviejų kursų atlikt praktikos. Po trijų kursų, tikriausiai, o gal net po visų keturių, kadangi kursai tai buvo penki. Tiksliai dabar nepasakysiu. Ir kadangi mes atėjom atlikt tos praktikos, pakilom į šeštą aukštą ir sutikom (aut. mini kolegės vardą ir pavardę), kuri buvo anglų skyriaus vedėja, mano kolegė, po to, daug metų, netgi kelis dešimtmečius – būsimoji, tai jinai tada, nu, mus labai greitai pasodino ant žemės, kad: „žiūrėkit, jūs esat po trečio kurso, iki vertimo sklandaus ir greito“, nes išversti reikėdavo kiekvieną dieną laidą anglų kalba, jinai įrašoma vakare, o transliuojama vakare ir naktį, kelis kartus, kad pasiektų užsienį, kad pasiektų vakarus – propagandinė ta laida, bet kaip labai greitai sužinosiu, kad ne tokia jinai jau, nu jinai tokia keista propagandinė, galbūt ne tokia kaip tu įsivaizduoji, kad bus, ir viskas, ir mes praėjom verst, mes nieko negavom verst, čia šito nebuvo, mes tiesiog paprasčiausiai gavom reporterius, tuos vadinamus magnetofonus ir buvom išsiųsti daryt reportažiukų – kaip viskas prasideda nuo gatvės apklausos/vox populi ir tada sudėtingesni, sudėtingesni. Pasidarėm žurnalistais užsienio laidose ir kada aš jau buvau baigęs universitetą, mano kursiokas buvo anksčiau pakviestas, kadangi atsirado viena vieta, jis buvo vedęs, su mažu vaiku, aš buvau toks romantizuotas veikėjas, tai man nebuvo taip jau, be to, tuo metu buvau ligoninėj, tai jisai pirmas atėjo, o paskiau jisai kažkaip jautė, kad nu kaip ir reikėtų, mes buvom dar kaip ir draugai tokie, ne tik kursioakai, tai jisai jautė galbūt, kad kaip čia, kai jisai tikrai išgirdo, kad atsirado laisva vieta ir jisai labai čia jau suspurdėjo,

bet iš tikrųjų tai man paskambino ne jisai, aš dirbau kitur. Man paskambino vyriausias redaktorius, kadangi aš buvau po praktikos dar daręs reportažus ir, neslėpsiu, tuo metu patikau vyriausiam redaktoriui, ir, tiesiog, aš patikau savo kūryba, aišku, nes detalę tokią prisimenu, kad kai aš atėjau, jau po praktikos, buvo, atrodo, ar dainų šventė, ar Baltijos jaunimo festivalis ir buvo tokia Julija Lapienytė, muzikos redaktorė užsienio laidose ir jinai, reiškia, aš po praktikos, man dabar pasako, kaip mes dabar pasakom studentams, kad, jūs, jeigu tau patinka, tai tu gali kartas nuo karto ateidinėti, ten gi sumoka dar vieną kitą rublį ir aš, atsimenu, aš padariau jau tikrai važiavau į Kalnų parką, ten kalbinau dirigentą Aleksą, kurio, regis, jau nebėra kaip kažkokio jungtinio, didelio choro vadovą, kažką dar ten kalbinau ir padariau reportažą, kuris dabar, man regis, šių dienų požiūriu būtų labai paprastas ir toksai netgi nieko labai kūrybingo, bet kažkodėl kai aš atėjau, pirmiausiai tekstą palikau, nes sovietmečiu taip nebuvo, kad tu ką sugalvosi, tą padarysi. Tu turi parašyti tekstą, tą tekstą skaityti tavo redaktoriui, kuris tave kuruoja, tada jį skaito vyriausias redaktorius, kuris yra iš tikrųjų vadovas užsienio laidų ir kai tu jau būni, gauni palaiminimą, kad viskas gerai, tada jau pradedi montuoti garsus, eini į technikos skyrių ir rengi tą reportažą ir, kaip ten atsitiko, kad aš atvažiavau, palikau tą tekstą ir gal po dienos atvažiavau, nes niekas niekur labai neskubėjo, nebuvo tokio didelio labai operatyvumo ir žinau, kad man (aut. mini kolegės vardą), kuri buvo labai, man ji – jinai buvo visuomet tokia linksma: „Su tavim nori kalbėtis Jonas Lukoševičius.“, kuris irgi jau keletą metų yra a. a. ir kuris sėdėjo aukštu žemiau, reiškia pati redakcija šeštam aukšte, o ji – penktam.

R. K. O jis buvo kas jums?

P. Vyriausias užsienio laidų redaktorius, tai yra pagal tuometines, kadangi vadinosi Lietuvos radijo ir televizijos komitetas prie LTSR Ministrų Tarybos, toks buvo oficialus Lietuvos radijo ir televizijos pavadinimas, nereikia sakyti, kad sovietmečiu tai buvo vienintelė institucija – viena televizija, vienas radijas. Taip ir vadinosi Lietuvos radijo ir televizijos komitetas prie LTSR Ministrų Tarybos, LTSR tai yra Tarybų socialistinė respublika ir buvo viskas suskirstyta redakcijom – buvo televizija, radijas, Janutis Jonas buvo generalinis direktorius, ne, ne, meluoju – pirmininkas, generalinių direktorių nebuvo, čia jau vakarietiška struktūra. Jisai buvo pirmininkas komiteto, absoliučiai jis gal trisdešimt metų prabuvo, jisai buvo didelė jėga, o jau paskiau redakcijos: informacijos redakcija, propagandos redakcija, tada ir baigėsi viskas tuo, kad jinai nori pasikalbėti, faktas – Jonas Lukoševičius tave kviečia ir (aut. mini kolegės vardą, pavardę), atsimenu, jinai visada tai parodydavo, aš labai gerai atsimenu: „Tave kviečia vyriausias redaktorius.“ Praktiškai tai reiškia – tu esi ką tik atlikęs praktiką, tu nelabai dar kas esi, beveik esi niekas, o su tavim nori pasimatyti vyriausias redaktorius, kuris negarsėjo labai dideliais sentimentais, bendraujant su kolegomis arba su jaunesniais kolegomis. Ir ta Julija Lapienytė – jinai irgi buvo simpatiška moteris, sunkaus labai likimo, buvo pianistė ištremta į Sibirą, bestudijuojanti konservatorijoje, grįžusi, baigusi anglų kalbą, kaip sako, mačiusi ir šilto, ir šalto labai

lakaus, žodžiu – meistrė, labai gerą humoro jausmą turėjo ir jinai taip sako: „Nu, berneli, toli eisi, jeigu tave nori pamatyti, reiškia, jau šitas Jonas Lukoševičius. Mano autorius Gedgaudas, muzikologas Jonas Gedgaudas, jisai rengdavo reguliariai medžiagas, muzikines medžiagas, ateidinėja, jau daug metų dirba ir, reiškia, vyriausias redaktorius kol kas nepanoro jo pamatyt, o tu rengi savo trečią ar ketvirtą reportažą, jisai nori pamatyt, o, beje, įdomu yra tai, kad būdavo taip laidos – reiškia pusvalandis angliškai, pusvalandis lietuviškai, buvo anglų laidų skyrius ir buvo lietuvių laidų skyrius ir kiekvienas redaktorius pats galėdavo rengti iki maždaug keturiasdešimt procentų laidos. Tu, pavyzdžiui, turėjai savo žurnalą ar savo programėlę, tu privalėdavai labai griežtai, kad pritraukti neetatinis autorius vadinamus, tai visi ieškojo tokių, kurie galėtų dirbt už honorarą, reiškia – negalėjai pats parengt visos laidos, tokia buvo tvarka, gal iš dalies ir gera, kad tu, reiškia, negali uzurpuot viso turinio, vat jeigu tavo pusvalandinė laida, tai žinios ir tavo laida po to eina, nu, sakykim, dvidešimt minučių, tai tu turi pats praktiškai galėdavai vieną kažkokį interviuką ar kažkokį pokalbį, o kitą už, maždaug, šešiasdešimt procentų tu turėjai parengt...

R. K. O čia tik laidose užsieniui taip buvo?

P. Dabar neapasakysiu. A, taip, buvo, bet nežinau, va čia (aut. mini kolegos vardą, pavardę) galėtų pasakyt, ar buvo, pavyzdžiui, kur kitur, bet aš manau, kad tvarka tai buvo ne tik užsieniui. Tiesiog buvo tvarka, man regis, visose redakcijose, bet čia reikėtų paantrint šitą dalyką. Šiaip tai buvo labai griežtai, kad tu turi turēt būrį savo neetatinių autorių ir paskui skambini, tariasi, kad tau reguliariai kas nors parengtų kažkokius tai pasakojimus, tai dėl kokių ten neetatinių autorių susipešdavo, žinau, kad susipešdavo ten kokie Rimantas Pleikys labai darydavo, pataikydavo ir tematiškai ir įdomiai ir radijiškai kaip tada supratom ir tada, reiškia, maždaug – jau tu pasivogei mano autorių arba susitari, kad ir tam, ir tam padarys.

R. K O kaip jums atrodo, kam tų neetatinių autorių reikėjo?

P. Jeigu jūs klausiat manęs, koks buvo mechanizmas, ar kažkur atėjo, daug klausimų tu negali atsakyti, aš niekuomet apie tai nesusimąščiau. Galėjo būt keli dalykai, sakykim taip. Šiaip tikrosios priežasties aš nežinau, bet svarstyčiau aš taip: pirmiausia, kad tavęs neištiktų per dideli pinigai, negu dera uždirbt. Atlyginimas iš tikrųjų buvo neblogas, sakyčiau, netgi geras, man, pavyzdžiui, atsirausiam daugiau negu po metų po baigus universitetą ir dirbus pirmus metus kitoj įstaigoj, tai atlyginimas mano išaugo daugiau negu dvigubai, bet aš tikrai nuoširdžiai atsimenu, kai tau yra dvidešimt ketveri metai ir veiksmas vyksta Sovietų Sąjungoj, kai visi nieko neturi jauni, arba viską turi, nebuvo tokių išsiskirstymo apraiškų, tai aš, pavyzdžiui, man pinigai neturėjo jokios įtakos – nei aš ten skundžiausi, kad maži pinigai, tik aš žinau, kai gavau pirmą algą vietoj devyniasdešimt aštuonių rublių vienoj darbovietėj virš dviejų šimtų, tai aš pasijutau tokiu milijonierium, kad, atrodo, čia baisiausiai jau didelis efektas, bet iš tikrųjų tas neveikė apsisprendžiant. Gali būt, kad finansiškai

buvo labai griežta disciplina, socialistinė santvarka ir tu negali turėt daugiau negu kokie nors vidurkiai ir tu turi pritrūkt, kad tu negautum už visą laidą, nes tie honorarai, tarp kitko, aišku keista – išrašydavo tuos pinigus vyriausio redaktoriaus pavaduotojas, retai kada kišdavosi redaktorius arba atsakingas sekretorius, nes visos redakcijos turėjo labai griežtą struktūrą: vyriausias redaktorius, tada yra jo pavaduotojas ir atsakingas sekretorius – tokia trijulė. Ir va, pavyzdžiui, atsakingas sekretorius visuomet galėdavo tau parašyt mėnesio pabaigoj, kiek išrašė honoraro, beje, honorarai visos laidos būdavo aplankėliuose, neišeidavo į eterį nei vienas nešifruotas žodis, todėl viską galėdavai perskaityti, kas buvo kalbam radijui, todėl visur buvo prikrauta vadinamųjų aplankėlių su laidomis ir tos krūvos, kadangi viskas turi būt iššifruota ir dar atspausdinta dviem arba trim egzemplioriais, dažniausiai trim, nes mašinbiuriais buvo baisiai didelis, tai ant stalų redaktoriai sėdėdavo tarp stirtų, reiškia, tokių aplankėlių ir tu visuomet galėdavai pažiūrėti, ir tos aplankėlės originalo viduryje, šiuo atveju pavaduotojas, jisai, sakykim buvo Edvinas Butkus mano laikais, paskui jisai tapo jau vyriausiu redaktorium, tai ant tos nugarėlės užrašydavo sumą ir paskui, reiškia, kiek tas reportažas yra vertas, ir aš esu gavęs už aštuoniasdešimt šeštų metų Kalėdinį reportažą iš bažnyčios apie prakartėlę, kuris buvo padarytas taip juokingai, kad mes jį transliavom porai dienų praėjus Kalėdoms tiktai, nes taip mes įsivaizdavom, kad reikia, bet įrašytas bažnyčioj, aš gavau septyniasdešimt rublių honorarą. Dvidešimt, šešiolika, dvidešimt penki, trisdešimt jau buvo daug. Rublis pakankami buvo didelis pinigas, nes atlyginimas jeigu buvo ten du šimtai trisdešimt, du šimtai, sakykim, penkiasdešimt, tai buvo labai daug ir septyniasdešimt rublių, sakykim, už tą, tai buvo tikrai didelis labai pinigas. Gali būti, kad šita priežastis buvo viena, kita aš nežinau ar galėjo būti kokia nors ideologinė priežastis, reikia nepamiršti, kad aštuoniasdešimt penktais metais, kai aš pradėjau dirbti, Gorbačiovas buvo atėjęs į valdžią aštuoniasdešimt penktų metų kovo mėnesį, tai aštuoniasdešimt penktų metų lapkričio mėnesį, po gero pusmečio, jau buvo praėjusi darytis pertvarka – vadinamoji Perestroika, nors, iš tikrųjų, dar jos taip greitai nesijuto ir taip toliau, tai ar buvo kas nors, sakykime, ir aš jau susidūriau su tuo, kad aš savo autorius man, pavyzdžiui, niekas nesakė, kad tu šito žmogaus negali imt, tam buvo pagaliau Glavlitas, apie kurį, aš manau, bus atskiras klausimas, tai aš nežinau, kokia dar gali būti priežastis.

R. K Ir kai jūs atėjot pas Lukoševičių apie ką kalbėjot?

P. Kai atėjau pas Lukoševičių kada?

R. K. Kai jis norėjo su jumis pasikalbėti.

P. Kai jisai norėjo pasiklabėti, jisai pasakė labai paprastai, jisai sėdėjo aukštu žemiau, buvo mažakalbis, sakykim, žmogus toks kalbantis pro ūsą ir jisai, aš dabar tikrai pažodžiui neprisiminsiu tokio dalyko, bet jisai tada man pasiūlė bendradarbiauti, dirbti, ar jum tinka čionai, ar jum patinka ir taip toliau – nu tai aišku patinka, patinka. Jums gerai sekasi, jūs pagaunat, reiškia, tą radiją. Jeigu jum

patinka ir gerai sekasi – ateidinėkit ir dažniau. Ir tuo metu tai reiškė praktiškai absoliučiai atidarytas duris, ir tai tikrai labai daug ką reiškė, nes nu, žodžiu, aš buvau taip, kaip tuo metu jčiau labai įvertintas, tiktai, aš atsimenu, kai čia tas pokalbis vyko, galbūt vasarą, aš taip manyčiau, kad aštuoniasdešimt penktą vasarą, o lapkričio mėnesį po kelių mėnesių, atsirado ta vieta ir kada man paskambino, iš tikrųjų man paskambino, man tai paskambino tas kursioakas mano į tą mano darbovietę ir jisai man pasakė: „Žiūrėk yra vieta, paprašė tave surasti ir tu greitai varyk čionai, greitai atvaryk.“ Jo, čia buvo Virgis Razmantas, mano kurso draugas ir mes buvom tuo metu kartu baigę ir tada, aš atsimenu, atvažiavau čia, netoli važiuoti nuo fizikos instituto, kur dirbau, ir, atsimenu, kas jisai tada: „Čia taip ir taip, yra vieta, vienas iš darbuotojų tampa informacijos redakcijos atsakingu sekretorium, žodžiu, eina į paaukštinimą, yra laisva vieta. Nori?“. Kurgi tu nenorėsi! Ir tada mes nusileidom į personalo skyrių, tuo metu vadinos kadrų skyrius, vadovas Kaitulis, vardo neatsimenu, bet toksai pakankami malonus žmogus ir jisai sako: „Tai va čia tas vyrukas“ vyriausias redaktorius jau buvo suinteresuotas. Ir tada man pasakė: „Jūs turbūt suprantat, kad galutinis atsakymas buvo po kokių trijų dienų.“. Kurgi tu nesuprasi, mes daug ką supratom, beveik viską supratom: kad tave tiesiog patikrins, ar tu patinki į tokią įstaigą, ar tu neturi kokių nors ten pagal sovietinį nešvarumų ir aš taip normaliai tą priėmiau, nes nemaniau, kad man kažkas galėtų kliudyt. Nebuvo taip, kad jie susispendę maždaug čia jau tave tikrins, ko gero, tuo pačiu ir mus dar patikrins ir ką nors suras, tas viskas ėjo tokia kaip rutina ir tada, aišku, galiausiai jau pasakė, kad priima ir taip aš tapau darbuotoju ir pakilau į šeštą aukštą ir parašiau pareiškimą, ir tada (aut. mini kolegės vardą, pavardę), man atrodo, atsisuksi paklausia: „Kada duosi pirmą medžiagą?“. Aš tą atsimenu labai aiškiai, tada net žado netekau, maždaug – čia dabar, tipo, nebeetatinis esi darbuotojas, kiekvieną dieną reikės ką nors daryti. Tai va.

R. K. O apskritai atėjus į šitą darbą kas nors pasakė, ką galima, ko negalima sakyti?

P. Ne, tokio nebuvo pasakymo, ko galima, ko negalima, kai tu ateini, bet labai svarbu, kadangi kai jau čia mane pakvietė ir kadangi mane visi pažinojo, aš atsimenu tuo metu, ko gero, vienas pirmųjų taip pasisakiau, aišku, pasisakiau namie. Namie sureagavo ramiai, kad į tokį darbą kviečia, nes labai, reiškia, tu eini, tu pabaigęs anglų kalbą ir jau aštuoniasdešimt penkti metai, tave kviečia į tokia instituciją, į radiją ir televiziją, į užsienio laidų redakciją. Užsienis – žodis sovietmečiu buvo magiškas, užsienio visiškai negali būti, nes jis yra uždarytas, todėl tu eini į užsienio laidų redakciją ir tu dirbsi tokioj vietoj, tu automatiškai eini į labai išskirtinę vietą. Aš labai džiaugiausi viduj, galvojau, ko dar galima norėti pabaigus anglų kalbą, tu eini dirbti į anglų skyrių redaktorium ir kiekvieną dieną kalbėsi per radiją angliškai į pasaulį – tokia nuostata. Ir aš atsimenu, kai kam pasisakiau, keletui žmonių artimųjų ir manęs iškart paklausė: „Ar tu supranti, kad tu eini į propagandą dirbti sovietinę propagandą, bet tai yra propaganda. Ar tu supranti, kad tu būsi propagandistas ir tu turėsi sakyti

šitą?“. Tai tą paklausė keli žmonės, aišku tie žmonės nebuvo svetimi. Viena iš jų buvo (aut. mini kolegos vardą, pavardę), aš buvau tuo metu ansambly, aš pasigyriau iš karto, kad mane kviečia, o jinai buvo dirbusi irgi jaunimo redakcijoj, rengusi laidas ir jinai, atsimenu, labai. Nu, du dalykai – labai linksma kompanija, išskirtinė vieta, labai geras bufetas LRT, iš tikrųjų jisai buvo kitoks, tai buvo nieko dabar neprimenantis. LRT Lietuvos televizija, čia LRT niekas tuo metu taip nevadino, buvo televizija ir radijas ir tu eini tikrai jau čia į rinktinę vietą, bet, atsimink, kad tau reikės, plus – labai nedaug, kas žinojo, kas tose užsienio laidose vyksta, nes, vienas dalykas, kaip labai greitai paaiškėjo, kad skirtumas yra nemenkas, nu kaip nemenkas, kad tikrai užsienio laidos buvo kitokios ir kitaip viskas jose vyko, gerokai kitaip, tą drįstu labai atsakingai pasakyti, bet aš to irgi tuo metu nežinojau ir toks liko: aha, nu eini, eini, bet nu kur gi čia, kaip sakiau, anglų kalba ir čia užsienis ir čia radijas ir aš žinau, kad buvau klausęs naktim ne vieną kartą, ir žinau, kad mano močiutė klausydavo vasaromis, dar kai aš buvau paauglys ir kaime būdavau, jinai sakydavo taip, kaime, vieniemy gyvendama: „Tai, kai nemiegu, tai pasiklausau, ką ten jie meluoja užsieniui iš Vilniaus“, nes eidavo lietuviškai, paskui angliškai. O aš dar, matai, buvau toksai smalsuolis, kad aš klausydavau dar Švedijos radijo. „This is Swedish Radio International“, labai muzikėlė buvo graži, sąmoningai maždaug nuo kokios aštuntos, devintos klasės, man ta Švedija išvis kažkokia mistika buvo, tai aš dar jaučiu susvaigau, kad čia bus čiut ne kaip Švedijos radijui, kad čia irgi toks formatas, pusvalandinis formatas – tokias laidas turėjo beveik visos šalys Europoj ir daug kur pasauly, tuo metu tas trumpųjų bangų – schort wave, reiškia tos trumpųjų bangų radijo stotys, valstybių radijo stotys, jų nacionalinės programos skirtos užsieniui buvo labai populiari ir tai, kad Lietuva turėjo angliškas laidas. Aš daug kartų irgi esu sakęs, tai buvo irgi atsitiktinumas ir čia buvo tik penki miestai Sovietų Sąjungoj tokias laidas turėjo, tai Maskva, Kijevas, Jerevanas, Taškentas ir Vilnius ir tos angliškos laidos atsirado labai atsitiktinai, vien dėl to, kad čia dirbo Henrikas Juškevičius ir jo žmona – anglistė, bet jos atsirado Maskvai nepalaiminus, tiktai vėliau Maskva, iš pradžių savaitgaliais ir grynai savo iniciatyva ir va čia viena irgi iš tų sovietinių keistenybių kai iš tikrųjų tu galvoji, kad taip negalėjo būti, bet taip buvo.

R. K. Jūs sakot, kad laidos buvo propagandinės, bet keistai propagandinės, tai kaip?

P. Kaip sakydavo: viską tą galima sukompnuoti, reiškia, labai daug rašydavo laiškų, kadangi trumpųjų bangų klausymas buvo populiarius visam pasauly ir buvo dvi rūšys klausytojų – tie vadinami mėgėjai, kurie turėdavo imtuvus trumpųjų bangų ir jie tiesiog klausydavosi įvairių stočių, aš, iš dalies, buvau tolimas to irgi. Tiesiog vakare tu sukinėji, eini per trumpas bangas, tu lėtai suki rankenėlę ir tu girdi kaip iš tikrųjų visame pasaulyje, tai girdi, tu pereini per visą pasaulį. Tu girdi, kad „Radio Tirana“, pavyzdžiui, tik pamanykit, „Radio Tirana“, Albanija – nenusakoma valstybė tais laikais,

visiškai niekas nieko apie ją nežino. „This is radio Tirana“ paskui, aišku, propaganda angliškai ne taip stipriai nacionalinėm kalbom tai trukdydavo arba, kaip sakiau, Švedijos radijas gerai girdėjosi. Aš ten jau nešneku „Radio Moscow Internatioal“ vėlgi, paskui vėliau jau kaip aš Maskvos radijų sužinosiu, tai visur tas toks propagandinis šoninis, tas toks elementas, reiškia, buvo kitoks ir tą pažymi visi, tai va šitoj šviesoje mes gaudavom labai daug laiškų. Radijas užsieniui iš angliškai kalbančių auditorijų visam pasauly, kadangi siųstuvai trumpų bangų per Maskvą eidavo ir jie būdavo išdėstyti tiek toli, kiek Kamčiatka ir tiek arti kaip Bulgarija, arba toje Moldovoj, Bulgarijoj per visą Sovietų Sąjungos perimetrą, dėl to girdimumas mūsų pasaulyje buvo labai geras. Pavyzdžiui, laiškas ateina iš Republic of Kiribati – Kiribačio Respublika, nežinau, kiek ten gyvena žmonių yra maža sala-valstybė apie kurią mes niekada beveik negirdim, aš, būtent gavęs, pamatęs laišką supratau, kad yra tokia valstybė. Labai daug laiškų iš Japonijos būdavo, tuoj pasakysiu kodėl aš apie tai kalbu, iš Amerikos – ko gero, dvi tokios didžiausios klausytojų grupės tai buvo. Japonija, japonai išvis viskuo labai domėjosi, kas vyksta Lietuvoje, kaip apkerėti kažkokie, kad jiems viskas labai gražu ir kad viskas labai įdomu ir iš Amerikos, taip pat vienas, atrodo japonas, parašė: „You are broadcastig for the Soviet Union, but you do not sound Soviet“, „Jūs transliuojat iš sovietų Sąjungos, bet jūs neskambant sovietišškai.“ ir dabar, kodėl mes neskambėjom sovietišškai? Čia gi baisiausias mums komplimentas buvo. Aišku, tik nežinau kaip būtų buvę kaip prieš Gorbačiovo laiką, bet čia šitoks pasakymas mums reiškė viskas, mes jau esam išsilaisvinę, mes neskambam sovietišškai, geresnio komplimento tu negali sugalvoti, ką reiškia, kad tu neskambi sovietišškai ir niekad mes to neapartinėjom garsiai ir netrynėm rankų, kad kaip gerai dabar, įsivaizduok, jau ot pasiekėm savo, juk tu nuduodi, kad tu to negirdi, bet tai akivaizdu. Pavyzdžiui, (aut. mini kolegės vardą, pavardę) į rankovę prunkščianti, jina labai tokių buvo gyvų reakcijų ar ten, supranti, Virginija, reiškia, laiškų Jakutienė, tai jina buvo truputį oresnė, nu maždaug, jina taip galvą atmesdavo, nu va dabar ir ką, dabar einam gert kavos ir mes jau čia bufete nusileidę į apačią, tai jau žinosim savo vertę ir, maždaug, kas tokie esam, nes va tas užsienis. Daug kas tikriausiai po tokių, kai tu nueini, kai kas turbūt pagalvodavo: nu šitie tai susireikšminę ir, ko gero, užverbuoti kokų nors KGB tarnybų. Taip aš įsivaizduoju. Bet iš tikrųjų kartais tai būdavo labai paprastas tas džiaugsmas. Dabar, kodėl jie mums taip parašydavo? Atsakymas į klausimą, kai sako: ar jums kažkas liepė kažką daryti? Jokių negalėdavo būti maždaug – tegyvuoja komunizmas ir socializmas, nes šitos stotys, nereikia turėti iliuzijų, tai buvo propagandinės radijo stotys, lietuviškai sukurta stotis buvo tai iš viso keturiasdešimt šešiais metais, kuri buvo Maskvos sumanymas, kad reikia nacionalinėm kalbom transliuoti ir susigrąžinti visus po antro pasaulinio karo išbėgusius žmones, kas, aišku, visiška iliuzija ir tai tiktai buvo grynai propagandinis triukas, kaip gerai, o angliškai tai vėlgi, kad būtų propaganda, nei jokio kitokio tikslo nebuvo, kad mes irgi esam, kaip čia Sovietų Sąjunga gerai gyvena, ir kaip čia visos tautos gerai tvarkosi, tai iliuzijų turėt, kad čia mes

gyvenam vakarietiškai, to nereikia, bet, pavyzdžiui, tokių, sakykim, atvirų panegirikų kaip čia socializmas klestinti visuomenė, kad čia mes statom komunizmą, tas nebūtų praėję jokiais būdais. Tu turėjai pasakot apie paprastus žmones, koks nors tenai važiuoji į kaimą surandi jauną ar ne jauną, nebūtinai jauną kolūkietį ir tu pasakoji, kaip žmonės gyvena, kokie jų rūpesčiai, kad jie ten, sakykim, turi apie tokį, kad ir pagalbinį ūkį turi, kad jie dirba kolūky, bet nieko tokio, čia turi ir pagalbinį ūkį ir taip gyvena, verčiasi kažkaip, darbuojasi, žodžiu, turėjai pasakot apie tą gyvenimą visiškai nekliudydamas jokių politinių temų ir niekaip nekvestionuodamas tų temų. Tai, aš manau, tas momentas buvo vienas labai akivaizdus, kad mes ieškodavom su (aut. mini kolegą vardą, pavardę), (aut. mini kolegą vardą, pavardę) lygiai taip pat buvo lietuviškoj daly, turėdavo tuos pačius žurnalus. Aš turėjau anglišką žurnalą „Mūsų gyvenimo būdas“ „The Wave We Live“, o jisai – lietuviškai ir mes, pavyzdžiui, susiruošiam į kokią nors komandiruotę ir važiuojam į Jonavos rajone esantį Šveicarijos kaimą, Londono kaimą ir Paryžiaus kaimą ir tikrai mes esam vieną šaltą žiemą, kokiais aštuoniasdešimt gal septintais metais klampoję per pusnis ir mums rodė žmonės. Visiškai Londono kaimas tai mums ypatingai įstrigo, nežinau, ar jis šiandien tebėra, nes mums parodė toksai senukas miške tarp eglių, tokioj bakūžėj rodė savo pasą ir buvo užrašyta, kad Jonavos rajonas Londono kaimas ir ta prasme aš jau nešneku Šveicarija tai biškį didesnė ir mes baisiausiai prisirašę, ką ten prisirašysi – įsirašėm tuos žmones, gal kokią (seniūnių tuo metu nebuvo), gal kokią apylinkės pirmininkę ar kokia paštininkė buvo ir tu grįžti su tokia medžiaga ir parengi lietuvišką jau mes čia tokį sumestinį darom ir parengi, pavyzdžiui, angliškai. Angliškai turėjo skambėt labai įdomiai, aš dabar net neprisimenu, kaip angliškai tu pasakoji: „Čia Lietuvos radijas, šiandien girdėsite reportažą iš Šveicarijos, Londono ir Paryžiaus, iš tikrųjų tai yra kaimai provincijoje, ne provincijoje, netoli antro pagal dydį Kauno bla bla bla bla ir tu va tokius dalykus turi. Dar vienas dalykas, kuris japonams leisdavo įsivaizduoti, ypač japonai mėgdavo, mes turėdavom, kaip sakiau, muzikos redaktorė buvo ir buvo tokia „musical intermission“, kad aišku angliškai labai skamba – muzikinė pertraukėlė, ne koksai musical break, bet aš atsimenu - intermission. Dar labai turėjo ir režisierių ne tik, kad buvo redakcijoje, kiekviena laida turėdavo savo režisierių, režisierius lietuviškai laidai, režisierius angliškai laidai, išleidėjas lietuviškai laidai, išleidėjas angliškai. Viskas buvo labai sustyguota šia prasme, tai ta būdavo, kad tu groji ten kokią nors lietuvių liaudies melodiją, tas būdavo: „Sėdėjau aš prie lango ir ką nors ten dariau.“ Dažniausiai tai kokia nors liūdnesnė, gali būt ir linksmesnė daina kiekvieną dieną ir išversti keli posmeliai koks posmelis žodžių ir aš, atsimenu, išverčiau, buvo režisierė kuri buvo anglistė, buvo reikalas išversti, kad maždaug: „O dabar jūs girdėsite lietuvių liaudies dainą“, maždaug: „Sėdėjau aš prie lango“ dainuoja tą dainą ir tada diktoriai, o skaitydavo angliškai diktoriai vyras ir moteris dažniausiai dviese, įrašydavo tas laidas ir sako: „Šitoj dainoj ten apdainuojamas tas ir tas, kaip mergelė žiūri pro langą ir laukia bernelio.“ Aš žinau, kad „girl“ ir „lead“ anglų kalbos

tokie žodžiai, tam vaikinui yra nežinau daug labai žodžių, bet būdavo „girl“ ir „lead“. „Lead“ tai jau vaikas, „girl“ kaip aš suprantu – mergina, lygtai taip atrodo. Ir man labai tas keistai, iš vienos pusės keistai, aišku mes tuo metu buvom jauni, ta muzika nebuvo mano domės, dėl to aš pradėjau, kai rengdavau savo laidą, reiškia „Youth in Focus“ ir „The Wave We Live“, tai aš tokias grupes išknisau kaip „Vairas“ ir tada buvo atsiradęs „Saulės laikrodis“, kurios buvo ant bangos, tuo metu naujos grupės, tada jau kai aš pradėjau dirbti, man atrodo, pirmieji metai jau buvo roko festivaliai, aštuoniasdešimt penktais ar šeštais metais vidaus reikalų ministerijos rūmuose, statybos technikumė buvo vienas tas iš pirmųjų „Lituanica“ jau prasidėjo, jau buvo Gorbačiovo laikai ir tada visokie, tu jau tokiuose gaudavai kažkokį įrašą „Vairo“ grupė tokia daina „Gimiau nei per anksti nei per vėlai“ ir tu dėdavai ta dainą. Dabartinėm sąlygom turėtų būti labai juokinga, o paskui visokie lietuvių liaudies tautosaka, pavyzdžiui, kokia „Eglė žalčių karalienė“, kad ir, pavyzdžiui, „Eglė žalčių karalienė“ yra lietuvių literatūros tokia pasaka, mitas ir labai populiarus kaip čia medžiais paverstus vaikus bla bla bla, ir kai tu angliškai išverti, apipavidalini su muzika ir kai tu ištransliuoji, tai aišku, tokie japonai girdi iš Sovietų Sąjungos ateina tokia kažkokia labai įdomi laida tai dėl to ir sakydavo.

R. K. O kai jūs sakot, kad tas propagandiškumas buvo kitoks, tai ar jis kilo iš to, kad pati sistema suprato, jog užsieniui reikia transliuoti kitaip ar iš pačių žmonių, darbuotojų.

P. Žiūrėkit, pirmiausia, nereikia kurti iliuzijų. Aišku Gorbačiovo laikas buvo kitoks negu buvo anksčiau, bet kaip aš sakau, noriu labai aiškiai pasakyti, kad neatrodytų, kad jau buvo Sovietų Sąjunga pasibaigus ir mes buvom laisvi. Ne, mes nebuvom laisvi, mes buvo turbūt labai stipriai savicenzūros veikiami ir tas kitoniškumas dabar iš pačių darbuotojų, taip, mes buvom kitokie Sovietų Sąjungoj ir tai visiškai akivaizdu, mes iš skirtingų labai erdvių suėję ir dirbdami čia kitokie mes buvom ir kitokie, ir mes tą puikiai jutom. Aš gal labai greitai po pusmečio čia darbo buvau pasiūstas ar trims mėnesiams į Maskvą, į „Radio Moscow International“, tai tas, pavyzdžiui, kai aš nuvažiavau į Maskvą iš Vilniaus, gal jau metus buvau pradirbęs ir kadangi čia tokia gimininga radijo stotis, jie šefuodavo ir aš atsimenu Pozneris, Vladimiras Pozneris, jų garsus šiaip jau žurnalistas, vadovavo tuo metu visom užsienio redakcijom, o Maskvos radijas transliavo gal kokia trisdešimčia kalbų tikrai, anglų kalba ir visom kitom. Dabar kažkas panašaus į „BBC“, žodžiu, didžiulis milžiniškas pastatas ir taip toliau, ir tu papuoli į anglišką redakciją, tai vau mūsų masteliais, mūsų gal kokį dešimt žmonių buvo anglų laidose, o ten tu papuoli, kur dirba tikri amerikiečiai, prijaučiantys Sovietų Sąjungai, įvairiais laikais atvažiavę, diktoriais dirba arba labai gabūs žmonės, kurie tiesiog gabūs kalbom. Bet akivaizdu, kad kontrastas buvo milžiniškas apie tai, kaip mes konstruodavom laidas, nors mes gaudavom iš Maskvos radijo neprivalomus tokius atsiųsdavo maždaug, kad „Molodaja dajarka krasnojarskoe kraja, uciastnica konsomolska devitnadcataja vsesajusnao konferenciei“, kas reiškia, kad tokia ir tokia yra

jauna melžėja dalyvauja visasąjunginiame suvažiavime arba konferencijoje, kokioj devynioliktoj, ir būna, reiškia, padaryta jų interviu su ja. Ateidavo ant tokio rudo popieriaus, ateidavo tokie lakštai, atspausdintas tekstas rusiškai ir mes gaudavom tikriausiai teletaipu, ateidavo, reiškia, tie, jie būdavo skirti gal jūs norit išsiversti ir pas save pratransliuoti. Vat šito niekas mums, niekuomet mes pas save to nedarėm ir mes į šoną tą padėdavom, dabar mes transliuosim iš Lietuvos radijo apie kažką tai reiškia, kaip kokiam nors Krasnojarsko krašte dirba kokia nors jauna melžėja ir kaip jinai važiuos į Maskvą komjaunimo konferenciją, atseit mes jums siunčiam pavyzdį, bet jie patys suprato Maskva, kad jūs tų pavyzdžių nenaudosit. Realybėj, kai aš nuvažiavau į tą stažuotę, kai akivaizdu buvo, kad žiauriai įdomu, kadangi visai kita techninė bazė, vien tai sakau, kad anglų kalba labai gera buvo, nes dirbo labai daug užsieniečių, kurie vienaip ar kitaip buvo atsidūrę Sovietų Sąjungoj dėl visokiausių priežasčių: šeimyninių, politinių ir dirbo. Mes tiek žmonių neturėjom, pas mus, pavyzdžiui, nei vieno užsieniečio nebuvo, nes šiaip jau Baltijos valstybės, Pabaltijys buvo uždarytas vakariečiams, kad čia atvažiuotų gyventi ir akivaizdu buvo, kad ir žiūri į mus kitaip. Aš atsimenu, ta vadovė tokia, kuri mane Lapačka vadino, tipo katinėlis ar kažkas, dabar nepasakysiu nei jos vardo, nei nieko, bet maždaug ką čia šnekėt: „U vas tam Zapad, S drugova mira priehal“ maždaug – iš kito pasaulio, ir jūs esat vakariečiai, atseit. Iš vienos pusės, tu stažuoji Maskvos radijų, bet kad kitaip mes į viską žiūrėjom, tai akivaizdu, tas, aišku, atsilies, mes aišku nebuvom ten ne disidentai ir nieko kito, bet mes buvom ir santūresni, ir ne kažkokie tokie, nedainuojantys ditirambų tam gyvenimo būdui ir va čia atsakymas irgi tikriausiai glūdi, tai reikia pripažint, kad mes buvom kitokie.

R. K. Bet vis dėlto, kiek pati sistema suprato, kad užsieniui negalima kalbėti taip pat kaip viduj?

P. Matai, viduj, kas dabar pamatuos? Aš buvau jaunas reporteris, kas buvo kalbama užkulisiuose, kokie vykdavo pasitarimai su šituo pirmininku tuo pačiu, ar būdavo kažkokios nuorodos. Mes kai skaitom dabar, matom, Jonas Januitis, jo knyga, beje, parašyta apie tai, kaip jis vadovavo. Daug kas galėtų šaipytis ir labai kritiškai žiūrėti, bet, pavyzdžiui, man tai ta knyga buvo labai įdomi, ir labai daug ką pasakanti, ir akivaizdu, kad tokie dalykai, kad pas mus, kaip jau ten bebūtų, jis buvo atėjęs iš sovietinių partizanų, man atrodo, ir jisai buvo absoliutus sovietinės idėjos apologetas, bet akivaizdu, kad ir jisai labai puikiai juto, pavyzdžiui, paimkim, kad ir tą muilo operą „Petraičių šeimoje“, jeigu televizijoje paėmus ir visa tai, kaip buvo sudaryta, nu kad buvo žmonių bendras supratimas, čia gali ginčytis iki numirimo, kiek mes buvom kitokie, čia vėl aš prie to grįžtu ir ar užsieniui iš tikrųjų, pavyzdžiui, toks Jonas Lukoševičius, jisai buvo dirbęs jau vieną kadenciją atidirbęs „Tiesos“ korespondentu Niujorke iš tikrųjų tai buvo, kad labai ne daug lietuvių žurnalistų Maskvon pasiūsdavo dirbti užsienio korespondentais ir oficialiai jie dirbdavo kaip „Pravdos“ korespondentais, centrinių laikraščių, tai Lietuvoj būdavo po vieną žmogų, ne daugiau, gal kas nors dar būdavo kokioj Prancūzijoje, ar, sakykim, kaip Čekuolis galėdavo būt kokioj Ispanijoje, Amerikoje, Niujorke, ne

visuomet, bet vat, pavyzdžiui, keli tas Jonas Lukoševičius buvo dirbęs, beje, jis du kartus, antrą kartą išvažiavo ir po mėnesio Sąjūdis prasidėjo ir man teko jau Sąjūdžio metais būt Amerikoje, ir jis dirbo, dar buvo Sovietų Sąjunga ir jis dirbo „Pravdos“ ir „Tiesos“, o „Pravda“ Maskvoje, „Tiesa“ Lietuvoje giminingais šitais, tai jisai dirbo tuo korespondentu Niujorke. Tai akivaizdu, kad jisai žinojo, jie gi puikiai tikriausiai žinojo, kad tu vakarams, jeigu pradėsi Šiaurės Korėjos stilium šnekėt, nu niekas tavęs neklausys, tu turi bent jau stengtis papasakoti neprikišamai, nerėkdamas kažkokių tai lozungų, kad tegyvuoja socializmas arba komunizmas, tu turi elementariai šnekėt apie gyvenimą, gal tada kas nors ką nors ir išgirs. Iliuzijų neturiu, aš manau, kad niekas mūsų nesiklausė, lietuviškai tai tikrai niekas nesiklausė, mūsų pradėjo klausytis tik tada kai prasidėjo Sąjūdis ir šai čia praėjo darytis perversmas, o angliškai klausėsi ir klausėsi turbūt kaip iš egzotinės pasaulio dalies. Taigi Sovietų Sąjunga buvo tikrai stiprus geopolitinis vienetas visam pasauly ir aš manau, kad jie tikrai galvodavo, kad jinai labai didelė ir jeigu čia ateina iš tokios specifinės vietos ateina programa, tai jos klausosi. Aš manau, kad supratimas, kad tu negali dainuoti, negali vien tiktai girti sovietinės sistemos, jisai tikrai tvyrojo ore, bet vėl gi, nebuvo taip pasakyta, kad negirdėčiau tokių ir tokių, viskas vykdavo procese, nebuvo tokių nurodymų, kad šito negalim, šitą galima, šito negalima, bet kai aštuoniasdešimt septintais metais buvo Lietuvos krikšto šešių šimtų metų minėjimas, tai jau buvo aštuoniasdešimt septinti metai, tai jau Gorbačiovas beveik dvejus metus prabuvęs, kada ten buvo vasarą, man atrodo, ir kada ten buvo didelės iškilmės Petro ir Povilo bažnyčioje, Vilniuje ir jau leido sovietai, kadangi visur buvo religinių reikalų komitetas, reiškia religinių šitų ir žinau, kad buvo didžiulis, reiškia, Lietuvos krikšto 1387-1987 – šeši šimtai metų iš Maskvos, reiškia, atvažiavęs didžiausias religinių reikalų, nebeatsimenu jo pavardės Petro-Povilo bažnyčioje iškilmės didžiulės, išplaukiančios iš bažnyčios rėmų, Lietuva, dar nėra Sąjūdžio, bet jau Perestroika ir mes jau tokie kieti, kad mes galim paminėt savo krikšto šešis šimtus metų ir aš buvau reporteris, kuris dariau centrinį, pagrindinį reportažą. Nebeatsimenu, ką aš ten rašiau, atsimenu, kad aš ten buvau toje bažnyčioje, prikalbinęs ten visko tralialia, didelį padariau reportažą ir už jį gavau velnių. Dabar aš atsimenu, kaip aš gavau velnių. Ateina, reiškia, mūsų vertėja anglų kalbos, palikau medžiagą vyriausiam ir išėjau galbūt į miestą, nebuvo aplink tiek daug prekybos centrų, gal čia buvo gastronomas vienas ir koks kioskas, aš nežinau, kur aš išėjau, aš buvau toks biškį blūdas. Kažkur aš išėjau, nes porą valandų aš turiu, vis tiek aš nieko negaliu toliau daryti, kol bus ir žinau, kad kažkur aš užtrukau, grįžau ir vertėja Rasa jinai: „Jėzus, jūs tiktai nesijaudinkit“ ir aš jau supratau iš to. Nu, pasirodo, vyriausias redaktorius, tas pats Jonas Lukoševičius, jisai, ką dabar aš nepasakysiu, bet ten buvo kokios trys vietos išbrauktos ir jisai taip išbraukdavo, kad ten kartais jo tušinukas popierių praplėsdavo, o jisai buvo toksai beceremoninis, maždaug – čik, čik – išbraukia ir jisai būdavo kartais išbraukia ir palieka kaip susegti lapai ir jisai palieka raštelį: „Gal truputėlį kitą katrą atidžiau parinkit faktus“ arba kažką tokio, arba vieną taip

padarė, kaip panašiai dabar rengia kolega (aut. mini kolegą vardą, pavardę), neatsimenu dabar pavardės. Būdavo žmogus, kuris ateidavo kartą per savaitę ir pašnekėdavo, koks dabar oras lauke, panašiai kaip Paltanavičius, kaip gamta atbunda ir atsimenu kaip tą gamtą darė mano kolega tą rubriką ir jisai atsineša tuos šituos, pabraukyt taip gerokai, prisegtas toks raštelis ir užrašyta: „Man atrodo, kad kai kuriems mūsų autoriams nuo pavasario saulutės gerokai suminkštėjo smegenėlės“. Šitą užrašą aš atsimenu. Ką tai reiškia, kaip dabar tam autoriui, ar tai pasakyt? (Aut. mini kolegės vardą, pavardę) visada juokdavosi tokiais atvejais ir mes neverkdavom, nu jisai tokiais atvejais visada būdavo lakoniškas, nes tas autorius labai mėgdavo: „Jau pavasarėlis, jau zuikučiai nusimetė žiemos rūbelius, jau čia pakalnutės ir žibutės tuoj“ – skystimas, toks akivaizdus skystimas ir manau, kad su jo pastaba aš dabar visiškai su tuo sutikčiau, nes ten toksai, žinai, grynas saldėsis. O man grįžtant prie to, tai baigėsi tuo, kad ten nieko nebuvo, bet jis mane pasikvietė ir pasakė ir aš atsimenu tekstą: „Kur čia dabar šuoliavot, kaubojum pasijutot, kas čia dabar ta ta ta?“ Būtent va toks tekstas buvo, tą labai gerai ir nelabai, ką daugiau jisai pasakė, bet jisai turbūt bandė pasakyti, kad ar tu supranti, kad tu biškį perlenkei laidą, kad tu išėjai iš tų. Aš dabar tikrai neatsimenu iš ko, gal ten kokį nors tikintį pakalbinę kažką pasakiau, bet esmė tikrai nenukentėjo, išėjo tas reportažas, bet buvo kokios dvi ar trys vietos išbrauktos iš to, tai buvo tokia cenzūra jau ir davė jis man tokį įspėjimą, nelabai būtum tu su juo, jisai buvo tokio keisto kalbėjimo, kas čia dabar, tipo: ką tu mažas vaikas, pats nupranti, nesusigaudai? Čikšt ir tai numeta, ir tu jau eini ir jisai ten niekada nemoralizuodavo, nedarydavo šitų. Tai va, dabar atsakant į jūsų klausimą, ar tai buvo kažkoks mechanizmas, ar kažkas jam buvo pasakęs, ar kažkas vyko tokio, ko aš, pavyzdžiui, nežinau, kaip tas mechanizmas buvo sudėliotas, kodėl tas užkliuvo, o gal jisai norėjo pasirodyt, kad jisai kontroliuoja kažką, nes aš ten tikrai negalėjau prirašyt kažkokio tokio, vat būtų, beje, kažkur susirast archyve pasižiūrėt, beje, tikriausiai būtų archyve, juk tu galėtum pasižiūrėt, kada buvo švenčiamas tas jubiliejus ir tu sužinotum, kad ten buvo išbraukta ir kas ten buvo, bet to mechanizmo, dar katą kartoju, buvo jau Gorbačiovo laikai ir kiek buvo jo pačio cenzūros, jisai buvo visagalis, ar jisai buvo patas iš vidaus. Jisai daug daugiau žinojo, visi sakydavo, jisai žinojo savo sistemą, o aš tai, pavyzdžiui, taip ir likau nesužinojęs, nes, įsivaizduokit, kad aš buvau penktuose darbo metuose, kai atėjo nepriklausomybė, tai aš pradirbau sovietinėj propagandoj tik tai penkis metus.

R.K. Tai parengus reportažą, kaip tada vykdavo jo perklausimas, redagavimas?

Taip, reportažas, kaip sakiau, pirmiausia tu reportažą rengi. Ta grandinė buvo tiesiog techniškai, kai dabar pagalvoji, kaip galėjo taip būti. Tu išeini į objektą, arba eini į interviu, arba eini į kažkokį tai renginį, tu nešiesi reporterį, magnetofoną, mes juos vadindavom reporteriais, ir tu įrašinėji, reiškia, kur tu bebūtum. Nebuvo labai paplitę sovietmečio radijuje garsų naudojimas, nebuvo, reikia pripažinti, čia stiprioji radijo žurnalistikos, sovietinės radijo žurnalistikos pusė ir, reikia pripažinti,

kad tuo panašiai metu, gal Sąjūdžio metais, ir gal panašiai tuo laikotarpiu, mėgdžiojant tikriausiai kokius nors girdint vėlgi tą patį BBC, aš galiu pagal save kalbėti, mes pradėjom jaunesni reporteriai įsirašinėti pašalinius garsus, tą vadinamą foninį garsą, „cleansoundą“, kaip nori gali pasakyt ir jeigu tu būni kur nors miške, tai tu atskirai dar įsirašai paukščių čiulbėjimo arba kokio nors, reiškia traktoriaus važiavimo per lauką, arba vandens tekėjimo, arba aš tikriausiai esu, pats labai ryškiai atsimenu, dariau apie studentų gyvenimą bendrabutyje, pats neseniai buvęs dar studentu, ir įsirašinėjau kepamų bulvių, reiškia, garsą, kaip keptuvėj, bendrabučio valgykloj bendroj, kepa bulvės ir tu tada įdedi ir atrodo kokie paprasti dalykai, tu gal ir ne pats sugalvojai, gal nuo ko nors numėgdžiojai, kad garsai yra. Paskui jau pradėjo atsirast kažkokia literatūra, tu pradėjai girdėt, pradėjai kažką skaitinėti, kad radijas tai yra garsai, kad radijui reikia daug labai pašalinių garsų ir kažkur, aš atsimenu, pradėjau visiem sakyt, kad jeigu tu nori iliustruot kokį nors nusikaltimą, tai tu tiesiog stiklo gabalą mesk ir tiesiog, kai dužta tas stiklas, dūžtantis stiklas kažkur paskaičiau yra pats ryškiausias, vienas ryškesnių garso vaizdų piešimo, kad dūžtančio stiklo garsas visuomet privers žmogų pagalvot, kad kažkas vyksta negero, kad kažkas daužė stiklą, kad vyksta kažkoks kriminalinis veiksmas. Ir iš tikrųjų mes tą pradėjom po truputėlį naudot, čia jau Sąjūdžio pradžioj, dar ir ne visai Sąjūdžio, bet Sąjūdžio ypatingai. Ir tada buvo vienas laikotarpis, kad tu nebegalėjai tų garsų nenaudot. Tai čia vienas momentas. Ir kai tu padarai tą reportažą, bet pirmiausia tai tekstas, tu pasirašai tekstą, tu išsišifruoji savo pašnekovus ir tu dažniausiai tai darai, kol dar neturėjom kiekvienas savo atskirai mašinelių, tu tą darai ranka. Būdavo specialus kambarys, kur užsidėdavai, perrašydavo, tau pirmiausiai perrašydavo iš kasetės į didelę juostą tavo visą įrašą, tu jį išsišifruoji. Kai kas labai kruopštus, būdavo sėdi redaktoriai ir šifruojasi tai, ką jie įsirašė, kartais be proto daug. Didžiausias yra sugebėjimas įsirašyt ne per daug ir iki šių dienų tenka kartot jaunesniems kolegoms: „Neįsirašykite per daug, nes tu visuomet, visuomet atsineši žymiai daugiau medžiagos.“ Tu išsišifruoji, tada tu pradedi dėliot savo tekstą – autorinę dalį, kokius tu garsus naudos, kokį pašnekovą, kur ką dėsi ir taip tu parašai ant popieriaus tavo reportažas. Tu turi, reiškia, juostą su garsu, tu turi šitą, bet tada prasideda, tu turi gaut parašus. Nu, tarkim, vadinkim tai cenzūra, vadinkim tai redaktoriaus priežiūra, bet be šito tikriausiai negalėdavai tuo metu išsiversti tai tikrai. Tiesa, dar maža detalė, kad jeigu tu parašei ranka, tai tu neši į mašinbiurį, mašinbiurį kaip kokiam oro uoste. Baisus ten dešimt mašininkių, nu gal dešimt niekuomet ir nebuvo vienu metu, bet visos sėdi pakankamai glaustoj erdvėj ir visos kala elektrinėm mašinėlėm. Tuo metu, kai aš pradėjau dirbti, buvo mašinėlės, bet jau nebe mechaninės, o elektrinės. Garsas, rytų vokiečių pagaminto „Robotrono“ yra nenusakomas, jisai gerai spausdina, bet triukšmas toks, kad atrodo kažkas iš kulkosvaidžio varytų, tu turi balsą pakelt ir, aišku, mašininkės visos, taip jau grubiai tariant, tu žinai, kad tau ta, ta ir ta dirbs, nes pagal redakcijas, turi žemai nusilenkt dažnai, mašininkės visos labai svarbios ir maždaug jos pasako, nu, jau per valandą,

tai tikrai neatspausdinsiu, atspausdinsiu geriausiu atveju gal per dvi valandas, gal per tris. Kadangi visuomet vėluoji, nu dažnai vėluoji, nu reikia ten priprašai kartais barniais, kartais gražumu, kartais, reiškia, žodžiais. Būdavo visaip. Būdavo mašinininkės tokios: „Nespausdinsiu ir viskas“. Pasakai, kad čia labai svarbu ir kad čia laukia redaktorius, dažniausiai jos viską suspėdavo ir dažniausiai viską laiku, bet dažniausiai reikėdavo dar pasiginčyti su redaktoriais, ypatingai tokiais redaktoriais. Atėjo jaunas redaktorius: „Žinok, savo vietą“ čia ne koks nors per kitą liniją, tipo, nu, ką tu čia maždaug man įsakinėsi. Tada tu parsineši tris egzempliorius: originalas ir du per kalkę atspausdinti. Trys egzemplioriai, nes reikės duot vertėjui ir kadangi yra užsienio laidos ir tu turi dar angliškai jau vertėjai apie kokią trečią, ketvirtą valandą, gal net anksčiau, jau jie praktiškai nerimauja, nes reportažas trijuose, keturiuose A4 formato puslapiuose, jau jiems reikia išversti, nes reikės ir angliškai laidai ir jau jie trepsi ir tu praktiškai dažnai rizikuodamas duodi tą reportažą verst vieną egzempliorių, tu neši vertėjams ir jie pradeda versti kol kas redaktoriaus negavus palaiminimo. Redaktorius palaimina ir taip toliau, tada tu jau pasakai vertėjams, kad čia viskas gerai, bet tai dar ne viskas ir va tada prasideda. Redaktorius jau čia jisai, ką nori jisai gali išbraukti, gali pabraukti, bet tada būdavo, kad tu tą jau su visa aplankėle, labai retai, kada po vieną laidą neši į vadinamąjį Glavlitą. Čia Glavlitas yra tai darinys iš rusiško aš net nežinau, kaip jisai dabar šifruojasi. Reikėtų iššifruot, kad „Glavnoje“, tai čia yra vyriausioji paslapčių saugojimo valdyba, buvo kažkokia institucija, bet sutrumpintai visi vadino – Glavlitas. Glavlitas būdavo ten, kur dabar maždaug yra „Klasikos“ redakcija, kur sėdi (aut. mini kolegos vardą, pavardę), tai buvo aukštu žemiau ir sėdėjo, jau mano laikais dirbo, labai mielos moterys, dvi kolegės. Jos iš tikrųjų nebuvo nei kokios piktos pareigūnės, jos tiesiog, nežinau, viena, man atrodo, buvo anglų kalbą baigusi ir jos tiesiog labai maloniai, nu sėdėdavo atrodo jų durys buvo aptrauktos irgi maždaug Glavlitas seifas didžiulis, ten gali būt gal kokių nors slaptų dokumentų laikydavo, bet jos su raudonu tušinuku visuomet pasirašydavo ant aplankėlės viršuj, kad tu praėjai Glavlitą ir jos iš tikrųjų jau tais laikais neskaitė kažko tokio labai, kad jau jos čia to galima, to negalima, aš vieną labai aiškų pavyzdį atsimenu, aš buvau gal Juodkrantėje ir aš padariau reportažą apie gintarą, kad gintaras čia Lietuvos auksas, kad čia Juodkrantėj kasa. Mes po to sužinojom, kad Kaliningrado srity daug daugiau, nu, apskritai tam regione gintaro daug, bet Juodkrantėj, aš dar gal kokius liaudies meistrus pakalbinau ir kad kažkiek to gintaro ir aš atsimenu daug aš į pajūry išvažiuodavau, tai atsiveždavai daug medžiagos ir aš buvau Juodkrantėj, prisirašiau ten apie gintarą ir baisiai patenkintas buvau tuo reportažu apie gintarą ir ką gi reikėtų man manyt – koks buvo mano didžiulis nustebimas, kai buvo tas gintaro reikalas, praktiškai gal ne visas, bet buvo labai daug kas išbraukta. Pasirodo, gintaras tam tikra forma tuo metu kaip sakė, naudojamas karinei pramonei, neva tai karo lėktuvo ar net gintaro mase dengti, kad jei ar neapledėtų ar ką darytų, žodžiu, gintaras buvo strateginė medžiaga ir pagal sovietų standartus, apie gintarą pasakot, tu galėjai papasakot apie vieną

kitą papuošalą, bet apie jokias gintaro gavybas, apie jokią kasimą pramoniniu būdu, tai buvo tabu ir tos moterys, aš atsimenu, kad gal mes net ir pašnekėjom, kad nu ne, gintaro tai čia negali būti, jos tiesiog irgi vadovavosi kažkokias kanonais. Sakau, su jom santykiai buvo tokie, kad nu dar reikia ir į Glavlitą parodyt. Mano laikais tai jau buvo daugiau mažiau formalumas, tikrai neatsimenu, kad būtų didelis incidentas buvęs, būdavo, kad nepraeis per Glavlitą, tu pats pasakai arba ten sakykim gal kas kitas pasako, tai čia ir tada tas reportažas yra verčiamas į anglų kalbą jau reiškia tu montuoji, tuo metu išsimontuoji garsus, tu eini į studiją, įsirašai ir laida taip sudaryta. Vienas kolega padarė vieną reportažą, kitas kitą, tada ateina vakarinis metas, tada tas kas daro žinias lietuviškai kas skaito, eina skaito lietuviškai, visos laidos įrašytos, gal porą kartų esam ir gyvai skaitę, bet jau čia Sąjūdžio metais. Laida įrašyta, tada žinias kas daro, jeigu tu tą savaitę rengi žinias, tai aš taip reiškia tu rašai žinias, kitas verčia, tu jas pats ir skaitysi etery, o kitas kolega, kuris anglų kalba daro, tu jam duodi, jisai verčiasi anglų kalba, jisai aišku pageduogja ir taip atsiranda, kad, reiškia, ta laida yra blynas, trisdešimties minučių – lietuviškas ir angliškas, yra du blynai padaryti, jų gamyba baigta, nežinau apie kokį laikotarpį buvo baigta, sakykim tarp kokių aštuonių ir devynių, ir tada tu tą blyną neši į dabartinį poilsio kambarį – techninė kontrolė ir tu, reiškia, grįžti, o mes edėjom šeštam aukšte, tai, pavyzdžiui, vos ne du kilometrai, kaip aš juokaudavau, tai atneši čia į radiją, tada grįžti, tada paskambini į tą jau telefonu vidiniu ir sakai jau junkite. Beje, abudu buvo rusakalbiai atsimenu ir kalbama buvo, nu, gal mes pasakydavom, kad jau galim klausyt, jau tu su ausinėm, jau tu sėdi paaidėjęs ir tu klausaisi laidą. Lietuvių kambary klausosi koks nors (aut. mini kolegos vardą, pavardę) arba kokia ten (aut. mini kolegos vardą, pavardę), arba kokia (aut. mini kolegos vardą, pavardę) klausosi lietuviškos laidos, o mes jau klausom tos dienos, jeigu aš tą savaitę budintis, aš klausausi angliškos laidos, o čia sukasi ir, pavyzdžiui, gali būti po laidos, ta laida praeina ir tada tu jau nebeateini jos tą laidą, jau eina jinai į programą ir tada jinai jau po kelių valandų bus ištransliuota. Jų būdavo techninė kontrolė: ar nėra kažkokio broko akivaizdaus, pavyzdžiui, būdavo, kad kokia nors juosta sulipusi ir kaip eina ir tas kiau kiau juosta suvaikšto, jau techninis brokas, užrašo į knygą šitą, pavyzdžiui, chronometražas būdavo, turi ten būti dvidešimt devynios minutės laida trisdešimt, man atrodo, sekundžių ar net dvidešimt devynios, nulis penkios sekundės, ten bus signalai ir taip toliau ir būna, kad, pavyzdžiui, atsitinka tu sakai, kad čia bus ilgesnė laida, bet maždaug, reiškia, mums taip reikia, šiandien praleiskit ilgesnę laidą ir ta Čiudakova jau tokia moteriškė: „Nu horoso detocka, nu horoso.“. Maždaug jau čia savi mes būsime, bet jie buvo grynai techniniai ir, pavyzdžiui, tas Fominas – antro pasaulinio karo veteranas, su medine koja, šlubuojantis, jisai pasiima tokį eina tie magnetofono laikrodžiai ir jisai dar tokį senovinį chronometrą užsidėdavo ir jisai maždaug: „Stob sekunda v sekundu“ ir jisai toks fainas seniokas, supranti, ir būdavo nu kartais, persimeti koku žodžiu su juo įėjęs. Pavyzdžiui, centriniai irgi rusiškai kalbėdavo, būdavo toks Šupurovas ir jisai man vieną

kartą, kiek aš atsimenu, o jisai buvo komunistų partijos narys: „Vi pridstavliaite da akaova mi dozili pazora. Proslom nidele akazivaetsa nasa partinaja arganizacaja nizaplatila“ maždaug mokesčio, reikia, partinio mokesčio. Reiškia Lietuvos radijo ir televizijos komunistų organizacija, kiek jau čia jų buvo, nesumokėjo ten į partijos ar miesto ar kažkokį komitetą vėlavo sumokėti mokesį. Kokia gėda, supranti, jisai gal buvo kokiam partiniam ar susirinkime. „Tak ja vzial sa svaevo karmana ir vot zaplatyt“. Vat, aš nesuprantu, jis tuo metu juokavo ar nejuokavo – išgelbėjau partinės organizacijos garbę, jam paskiau matyt atidavė tuos pinigus, bet toks epizodas buvo. Aš dabar kai galvoju, jisai galbūt, supranti, nu jisai man pasakojo tokius dalykus ir ar jisai šaiposi iš to, ar jisai rimtai pasakoja, nu, jisai šaipytis gal ne visai šaiposi, bet maždaug kaip filme atrodo žiūrėtų ir ką aš jam galiu pasakyti man kai dvidešimt penki metai, kai pagalvoju, dabar tokių žmonių net nebėr, jisai buvo dar nuo to, tie žmonės vat visi pasitraukė, toks labai gražus seniokas, kūdas toks sakytum kaip filme kokiam ir tada taip baigdavosi ta laida ir jau kai jinai eina į eterį, jisai patikrinta ir idėjiškai, ir techniškai, o jeigu jau ten kur nors kas nors, čia gi būdavo, vaikeliai, eteris, vienintelis radijas, neduok Dieve, koks diktorius sušlameno lapais, tu negali, tu turi tuos lapus perdėt, kai jau tie diktoriai skaitydavo, reiškia, toj pirmoj programoj, kur tiesiogiai eina, tuos lapus tu turi perdėt, kad jis nukristų ir ten nebūtų jokio šlamėjimo, kad ten nebūtų jokių pauzių, sekundžių ir taip toliau, nes tyla tai reiškia beveik diversiją.

R. K. O jūs sakot, kad jisai daug daugiau žinojo, apskritai kaip tuo metu buvo tampama vadovais arba daroma karjera radijui?

P. Oi, nu tai žinokit čia šito aš tai jau nepasakysiu, kaip tampama vadovai, čia jau buvo akivaizdu, kad kokia karjera. Karjera buvo, kad (aut. mini kolegės vardą, pavardę), pavyzdžiui, pasidarė anglų skyriaus vadove, ai tikriausiai mirė a. a. Greta Jansonienė, kuri buvo vadovė anglų skyriaus ir tada (aut. mini kolegės vardą, pavardę) pasidarė, bet čia jau yra aštuoniasdešimt septinti metai ir tau jau yra kitaip, akivaizdu, kad (aut. mini kolegės vardą, pavardę) tiek metų dirba ir jinai nebuvo kaip nors tiek metų pradirbusi ją, man atrodo, automatiškai, vat jinai padarė karjerą, jinai tapo anglų skyriaus vadove, bet čia, vėlgi, kartoju, jau nebebuvo gilus sovietmetis, o, pavyzdžiui, matai, kaip padarai karjerą radijui, geriausia tai yra, dabar, pavyzdžiui, tas Jonas Lukoševičius, jisai grįžo iš Amerikos, pabuvęs korespondentu ir jisai akivaizdu, kad buvo žmogus dirbęs „Pravdos“ redakcijoje trejus metus, ilgiau ten negalėdavai dirbti, ten buvo kaip diplomatinė tarnyba, tu ilgiau ten nepadirbsi, būdavo labai aiškiai viskas sustyguota, kad tau neužsisėdėt, gal tokia vieta būdavo aukso vertės, aš nežinau, kaip ją reikėjo gauti Maskvoj, nes pabaltijiečiams tokių vietų nesiūlydavo. Henrikas Juškevičius, kuris ir dabar yra aktyvus veikėjas ir kuris buvo čia techninio centro direktorius nuo šešiasdešimt šeštų metų ir kurio žmona buvo anglistė, ir kurio dėka ir jo žmonos dėka atsirado angliškos laidos, būtent kaip sako, reiškia, mitologija buvo lietuviškos laidos ir jas sugalvojo, o kodėl gi mums nepatransliavus angliškai savaitgalį ir kaip irgi neoficialiai sakoma, kadangi žmona buvo anglistė, jai reikėjo darbo ir

jie pradėjo tas laidas, reiškia paėmė eina, reiškia, kiekvieną dieną išaina pusvalandinė laida anglų kalba ir jie niekam nesakę paėmė ir šeštadienį sekmadienį ištransliuodavo angliškai ir kai Maskva, vėl gi, čia yra faktai, ir kai Maskva sužinojo šitą dalyką, jau buvo kurį laiką eteryje, o vat čia keistenybė sovietų yra, kad kiek ten nuvažiavo tuo metu, rūkytų dešrų, skanių sūrių ir Kalvadoso lietuviško aš nežinau ir ar išvis važiavo, bet ta formulė, kad į Maskvą nuvažiuodavo.... Lietuvoj viskas buvo kitaip, Lietuva buvo labai kitokia ir tada, reiškia, ir tas pagalbinis ūkis, ir Vilniaus Kauno autostrada pradėta statyti ir Maskva nežinojo iki kol iki Vievio buvo nutiestas kelias ir tada jau kai pamatė, kad tiek daug nutiesta, dviejų pusių autostrada vakarietiško tipo ir tada jau jie maždaug tęskit ir toliau ir kada lygiai taip pat su laidom jie išgirdo, kad angliškai labai geros kokybės laidos ir ten, Maskvoj, sėdinti kokios nors moteris, sakykim, vidutinio lygio pareigūnė, apimta sentimentu, galėjo pasakyti: „Oi, jum taip gerai sekasi, nu bala nematė, tęskit toliau.“ Šito pilna buvo, čia vat neįtikėtini dalykai. Kaip kas nors pasakoja, tiesiog neįtikėtini dalykai. Juk mus Sausio 13 – a čia kareiviai užgrobė pastatus, o Maskvoj tą patį vakarą paklausė ten kontrolė ten trumpųjų bangų, juk eina per Maskvą, paklausė: „Kak vseгда? Kak vseгда.“. Ir mes iš užgrobtos sovietinės kariuomenės LRT pastato, bet mes transliuojam šitą dieną mes transliuojam prašmatnią laidą, kaip mus užgrobė, veiksmas vyksta nu čia jau nebėra Sovietų Sąjunga, bet Maskvos atžvilgiu tai tebėra Sovietų Sąjunga mūsų nepripažįsta. Įsivaizduoji koks absurdas? Maskva padeda mums ištransliuoti mūsų parengtą laidą pasauliui, kurioje mes smulkiai pasakojame, kaip okupavo sovietinė kariuomenė, kareiviai pastatus ir taip toliau. Kaip tokį dalyką paaiškinti? Tokį dalyką gali paaiškinti inercija, rutina, kurios buvo labai daug. Atsakant į jūsų klausimą, mano atsakymai yra tokie trumpi, tai tas Henrikas Juškevičius jisai iš Vilniaus buvo išsiųstas į Prahą, o Prahaj buvo Ovirtas atrodo tuo metu vadinosi, reiškia, EBU buvo Europos transliuotojų sąjunga tai buvo vakarietiškos valstybės, vakarus vienijanti organizacija, o socialistinės valstybės, sovietinio bloko šalys: čia Vengrija, Sovietų Sąjunga, atitinka Lenkija, buvo ta jų būstinė Prahaje ir jisai iš Vilniaus važiuoja į Prahą jaunas inžinierius, čia techninio centro vadovas buvęs, važiuoja į Prahą užimti to posto. Neįtikėtina, nes lietuvių beveik niekur nesiųsdavo, paskiau jisai jau grįš į Maskvą ir bus Ostankino televizijos, Ostankino tai yra kaimas, Maskvos priemiestis, kur buvo įsikūrusi sovietinė televizija, tai jisai ten to techninio centro direktorium dirbo iki pat, reiškia, sovietų Sąjungos griūties, tai vat buvo karjerą padaręs lietuvis. Į klausimą, kodėl jisai tą karjerą padarė, nes jis toks labai „easy going“ žmogus, tai jisai atsakė labai paprastai: „Aš visuomet būdavau su baltais švariais marškiniais ir visada darbe pasirodydavau pusvalandžiu anksčiau negu reikia.“ Ir į šitą atsakymą telpa labai daug. Telpa, pirmiausiai, kad nebūtinai tu turėjai būti pasižymėjęs sovietinis propagandistas ir man net kartais atrodo, juk protingų žmonių visuomet buvo pakankamai nemažai, labai greitai pajusdavo net patys didžiausi vadovai toj pačioj Maskvoj, suprasdavo, kad prieš juos tiesiog protingas žmogus, nu žmogus, kuris tiesiog sveiko

proto. Tu niekada to negalėjai įvardyti, bet šitas faktorius, žmogiškasis faktorius, kurį gali pavadinti pusvalandžiu darbe anksčiau ir visuomet švarūs baltiniai, tik po to manymu aš sau taip interpretuoju, kad slepiasi tai, kad sveiko proto iniciatyvus, humaniškas žmogus, aišku nekalbama čia apie kokius stalinizmo laikus ar kažkokius ankstesnius, jis galėjo būti labai dažnai lemiamas ir akivaizdu, kad tą tu jusdavai, tiesiog vat šiam žmogui sekasi. Aišku buvo visokių variantų, buvo matyt ir šitų, bet į tokį kokį nors niurzgantį propagandistą, čia gi vis tiek visi buvo su pretenzijom, tai jie nebuvo labai populiarūs tie žmonės, būdavo gi čia visokių zanūdų vadinamųjų, bet aš manau, kad tas faktorius mano laikais jau turėjo lemiamos įtakos, vienas iš lemiamų.

R. K. Tas Gorbačiovo laikas, jis vis tiek buvo toks ribų bandymo laikas. Kiek to buvo?

P. Nu tai vat ribų bandymo metas be jokios abejonės. Aš atsimenu mano tas reportažas pirmas, kaip sakiau, tas Kalėdinis reportažas iš Žvėryno bažnyčios, nežinau, kas man pasakė, kas man susakė, tai čia jau aštuoniasdešimt šeštų metų Kalėdos, tai aš metus jau, reiškia, dirbu čia laidoj. Žinau, kad kažkas pasakė, kad Žvėryno bažnyčioj yra kunigas toks Lydys, kuris po to, man atrodo, žuvo avarijoje važiuodamas iš Vilniaus į Trakus ir kuris, man atrodo, kai aš dariau reportažą tą dieną buvo su baltais kedais ir su džinsais, ir kad turėjo daug ryšių užsieny, toks modernus kunigas ir kad toj bažnyčioj yra labai moderni prakartėlė. Ta prakartėlė yra be galo išieškota ir techniškai įspūdinga, tai yra visas tas Kristaus gimimo įsivaizdavimas ir iš tikrųjų aš atsimenu, kaip mes nuvažiavom su operatorium ir aš pamačiau, aš buvau šokiruotas, nes užėmė vieną bažnyčios visą ta navą ir ten buvo, reiškia, tiek viskas mechanizuota, ten visi avinėliai juda, paukšteliai čiulba, čia Kristus lopšy supasi, ta prakartėlė įspūdinga buvo. Kažkas pasakė man ir galvoju, kodėl nenuvažiavus padaryt, bet, sakau, dabar juokingiausia, kad aš, pavyzdžiui, sumontavau reportažą, kaip man gražiai skambėjo ne taip, kaip reikia, kad piemenėlių mišios, nes aš važiavau, interviu prieš tai buvo, o mes įrašinėjom piemenėlių mišias, kurios vysta vėlai vakare, kaip jūs žinot, ir po to tas piemenėlių mišias po dienos mes sumontavom ten kur gražiai pagiedojo ar kur kokie vagonai sugrojo, ar kur kažką sakė pačios mišios kažkokią ištrauką aš sudėliojau kaip man garsiškai gražiai, ne taip kaip chronologiškai buvo ir mes ištransliavom šitą gal kokią dvidešimt šeštą, gal dvidešimt septintą dieną, mes ištransliavom į pasaulį kaip maždaug piemenėlių mišias, nu supranti, turėjo atrodyt labai juokingai. Tai reiškia, vėlgi, tų ribų bandymas ir aš žinau, kad aš valgykloj, stovim mes eilėj nuėję kavos gerti, nes dešrelės, kava ir keksai. Buvo tokie keksiukai visada skanūs ir būdavo dešrelių iš tokio šildytuvo, tai imi dvi dešreles vakare, baltos kavos ir keksiuką, čia būdavo toks nuolatinis ir eina visi gal tokiu metu, gal biškį anksčiau, nes, man atrodo, kad kavinė gal netgi iki aštuntos dirbdavo ir aš girdžiu, kad eilėj sako: „Ar tu girdėjai, kad iš Žvėryno bažnyčios – aš dabar neatsimenu, kas taip sakė, Lulas rengia reportažą. Aš tą tikrai girdėjau, aš labai suklausau, nes kalbama apie Žvėryno bažnyčią ir reportažą. Įsivaizduok, kad buvo praėjęs gandas per šitą ar mes buvom pransliavę jau, bet, pavyzdžiui, aš čia nesusidūriau su jokiais

pasipriešinimais, nei jokio, nei kas nors ten labai žiūrėjo, sakau tokią nesąmonę paliko, pavyzdžiui, man kas nors galėjo pasakyti, kad žiūrėk, tu mišiu nelabai gali išdaryti, kaip tau gražu. Aš, ko gero, pradėjau reportažą nuo galo ir paskui pabaigiau ten, kur kažkas kažką susako, tai buvo man aš tuo metu buvau paskendęs radijiniam dalyke, tai visais atvejais turėjo būti biškį idiotiška, bet tas niekas neužkliuvo arba specialiai, reiškia, kad nežinau, specialiai tai irgi nieko nebuvo, bet vat mes ištransliavom, tai va tokia riba. Nu tai va, čia aštuoniasdešimt šešti metai, čia tokios ribos buvo, kurios kitų temų tikrai nebuvo galima sakyti, tai tų ribų, reikia būti sąžiningiems, pripažinti, tikrai nebuvo, kad padarom apie Nepriklausomybę arba apie ką nors kitą, ne, ne, ne, ta riba buvo labai aiški, bet ar bažnyčia, kuri šiaip jau sovietmečiu buvo, egzistavo, vat bažnyčia čia buvo tas ribų testavimas. Kitas va tas jubiliejus, kaip sakiau, šešių šimtų metų, Lietuvos krikšto jubiliejus, kur aš kažką, dabar nepasakysiu ką, bet ne taip padariau.

R. K. Gerai, o tas Sąjūdžio laikas, mitingai?

P. Tai čia jau visai kas kita. Sąjūdis jau prasidėjo visiškai kitaip, tai, aišku, dar sovietmetis, bet Sąjūdžio birželio trečia buvo lemiama diena. Mes nedalyvavom, beje, iš mūsų niekas nebuvo, aš jau esu sakęs iš Lulo, manau, kad ir iš televizijos, ir iš radijo niekas nebuvo tam posėdy, kai gimė pats Sąjūdis, tai buvo birželio trečiosios vakaras, bet kitą dieną „Vakarinės naujienos“ laikraštyje tokia žinutė pasirodė, kad, reiškia „Vakarinės naujienos“, Vilniaus laikraštis išeidavo tarp trijų keturių, čia susidarydavo hole centriniam didžiulė eilė, nes atveždavo, reiškia, su mašina, atveždavo tris laikraščių blokus, tris kapeikas kainavo, visiems reikėdavo vakarinių naujienų nusipirkti ir, reiškia, jas greitai išparduodavo, tokia paravinėdavo iš ūkio dalis, tiesiog improvizuotą tokį kioską padarydavo ir tuos laikraščius išpirkdavo ir aš atsimenu, kaip mes tą laikraštį atsinešėm ir paskaitėm, nes mes, pavyzdžiui, to Sąjūdžio, nebuvo ore tvyrantis toks dalykas, kad čia Sąjūdis, taip toliau, tiesiog tu pamatei žinutę labai nedidelę, aš turėjau išsikirpęs ir maždaug (aut. mini kolegės vardą, pavardę) sako: „Gal reikia nueiti pakalbinti?“ Tai va čia birželio trečia, susikuria Sąjūdis, ketvirtą tikriausiai buvo ta žinutė ir kokią penktą aš pasiskambinau Prunskienei Kazimierai, jinau dirbo žemės ūkio šitam projektavimo institute, kuris čia kyla į kalną ir pamenu buvo kažkokia mokslinė bendradarbė ir jinau man paskyrė laiką. Laidiniai tik telefonai, jinau buvo nu dar tokia jaunatviška tuo metu ir atsimenu su tokia lengva mėlyna suknele ir ateina jinau taip sukdamą rankinuką ir jinau: „Oi, man kaip plovė dabar žinokit, vėlavo jinau gal gerą valandą, kodėl aš jos laukiau, aš atsimenu, kaip aš vaikščiojau tuo koridorium, jos nėra ir nėra, bet gal sekretorė sako, kad turi jinau sugrįžt išėjusi į centro komitetą ir jinau ateidama koridorium, tipo jinau manęs nepažįsta: „Nu ir plovė man smegenis, nu, ir plovė man smegenis, nu plovė man smegenis Giedraitis.“ O Giedraitis buvo sekretorius komunistų partijos Lietuvos, atsakingas už žemės ūkį, o jinau žemės ūkio šita ir tokio mokslinio instituto jinau gal direktorė buvo, gal ne direktorė nežinau kuo, bet mokslinė bendradarbė ir aš jau

toks nepuoliau sakyt už ką čia jus plovė, bet aš su ja parengiau interviu, kas tas Sąjūdis, kad mes norim ekonominio savarankiškumo, tikrai nebuvo apie jokią Nepriklausomybę kalbama tuo metu, tikrai neklausėm ir Sąjūdžio pirmom dienom iki pat suvažiavimo spalio mėnesį, kas pasakė gal koks Rolandas Paulauskas pasakė apie Nepriklausomybę nuo scenos, tai daugelio dar buvo priimta kaip provokacija, kad provokuoja, tada gražino Katedrą tikintiesiems, kurią šiaip jau gražino sekančių metų kovo mėnesį per Kazimierines, bet paskelbė, kad Katedra tikintiesiems, ten sukėlė furorą tas suvažiavimas dvi dienas vyko, tai va taip po truputėlį ir aišku mūsų užsienio laidos, va čia jau kuo mes galim didžiuotis, kaip aš sakau, aštuoniasdešimt aštuntais, kaip aš įvardinčiau, prasideda mano keturi aukso metai, ketveri metai auksinės žurnalistikos, jeigu labai grubiai gal dveji metai. Aš taip grubiai skaityčiau nuo aštuoniasdešimt aštuntų metų, Sąjūdis iki devyniasdešimt antrų, iki rinkimų spalio mėnesį, kada grįžta į valdžią LDDP, kad pralaimi visi dešinieji išsilikę, bet tai ten jau kiekvieną dieną buvo kažkoks protestavimas, iš pradžių mes buvom labai dideliame kontraste, nes čia jau Edvinas Butkus buvo tuo metu vyriausias redaktorius ir mūsų toks tikslas buvo, kadangi jisai, mes išeinam vakare ir mes ruošiam tokią žurnalistinę laidą už visą dieną, mes visur dalyvaujam, visur būnam, jeigu mitingas, tai mes būnam jame iki galo. Mes pradėjom tuo metu naudoti atpasakoji, su citatom, kas ką sakė, ir tas buvo labai didelis kontrastas nelabai ryškiam televiziniam kalbėjimui arba per vietinę radiją išvis niekas nekalbėjo, nebuvo tokios manieros, o mes vat padarydavom tokį pranešimą, tai aš buvau mitinge, pavyzdžiui, aš būdavau Edinstvos mitinguose, tai aš padarau keturių minučių, penkių minučių, aš sėdžiu su mažu blanknotėliu, negaliu išsitraukt jokio reporterio ir aš sėdžiu susirietęs kur į kampą ir rašausi konkrečias citatas, o ten jau susirinkę Edinstvo tai yra edinstvininkai jau čia prieš Sąjūdį rusiškai viskas vyksta, bet ir lietuviškai būna ir jau ten kala tokiom citatom, kad maždaug nepraeis fašistų tankai ir kad čia jie smerkia Sąjūdį ir kaip čia išduoda viską ir kaip čia niekaip negalės būti. Ir kai tu surašai tokią citatą, vakare paruoši keturias, penkias minutes visi tiesiog mus pradėjo Lietuvoj tada klausyt ir aš atsimenu klausydavo, vienu metu drįstu sakyt, kad mes pasakojom galbūt išsamiausiai, nes tos formatas buvo geras, televizija tuo metu dar buvo tokiose rankose, čia buvo kaip ir tokia autonominė vieta. Edvinas Butkus aišku, jisai pats rengdavo žinias, pirmą kartą aš supratau, kas yra tokios tikros žinios iš kur jisai visą šitą turėjo tas vyriausias redaktorius, kuris tuo metu buvo ir ten jisai tą tokį, kaip ir pradėjo, truputėlį gal BBC pamėgdžiot, kad žinios turi būti žinios, o jokia ne propaganda, kad turi būti pirmiausia, kas svarbu, tu turi iškelti į pirmą vietą, o ne tai, kas yra propagandiška, va tokiam rakte buvo.

R. K. Bet jūs vis dėlto atėjot jau Gorbačiovo laikais dirbti ir jaunas žurnalistas buvot, bet jeigu jūs lygintumėt save su tais žmonėm, kurie jau anksčiau dirbo radijūj, kiek jiems buvo lengvas tas ribų bandymas?

P. Aš dabar galiu vardinti artimiausius kolegas ir koleges, tai jiems nebuvo, reiškia, buvo aišku tų žmonių kai kurių jau nebėra kitose redakcijose, čia vat vėlgi reikia pasakyti laidos užsieniui ar taip supuolė visi trupučiuką turėjo to tokio anglosaksiško mandrumo, kas labai juokingai skamba, bet jo tikrai buvo. Mūsų ir Kalėdiniai vakarėliai to meto naujametiniai, jie būdavo gerokai kitokie negu pas kitus. Tiesa, ateidavo labai nemažai dėstytojų iš universiteto, kartais jie pavaduodavo netgi kai diktoriai išeidavo į atostogas, tai jie pavaduodavo, tai, pavyzdžiui, toks Rimas Remeika visuomet atsinešdavo širšių medaus. Vėlgi, visi jau pasiklausydavo BBC, visi buvo anglistai taip sutapo, tai visi buvo tokie su tokiau, man atrodo, kad mano redakcijoje moterys buvo daug puošnesnės. Nebuvo tokių absoliučiai momentų, kad kažkam būtų labai sunku pereiti į tą kitą laikotarpį, ten viskas vyko palaiptai ir tie žmonės tokie, pavyzdžiui, tokia Vida Jakutienė, jinai yra pusseserė mūsų korespondentės Australijoje Ritos Baltušytės arba jos dėdė buvo Juozas Baltušis, mes daug pletkų žinojom, tas pats Luckus, kai žuvo, kai nužudė tą žmogų šitas fotografas. Viskas suplaukdavo, kur kas nors Vilniuj būdavo elitiška, kur kas nors į kokią Indiją jau pradėdavo išvažiuot, Čiurlionio gatvės čia visi pletkai buvo, čia tas tą daro, čia tas tą daro. Kas jau buvo ideologiškai labai kitokie, tai tas labai per sausio įvykius pasirodė, pavyzdžiui, rusų redakcijoje buvo gal keli darbuotojai, bet ir tai vienas, du, buvo toks Mickevičius. Taigi žiūrėkit, juk jums viską pasako sausio įvykiai, kaip okupuoja radiją ir televiziją, tai kiek lieka? Lieka vienas Steigvila buvo toks žmogus, į okupuotą televiziją neateina praktiškai nei vienas žmogus, tas Steigvila buvo televizijos darbuotojas, bet jisai, kur jisai atsidūrė aš nežinau. Niekas nenuėina iš dviejų tūkstančių dviejų šimtų darbuotojų tuo metu per radiją televiziją tuo metu neproporcingai viskas išpūsta.

R. K. Ar galima sakyti, kad iš principo užsienio redakcijos tie žurnalistai buvo privilegijuotesni arba jūs taip jautėtės?

P. Mes taip jautėmės. Jie nebuvo privilegijuotesni, čia irgi būtų „over statmentas“ ir nereikia labai susireikšminti ir tikrai mes nebuvom susireikšminę, bet mes jautėmės, dar kartą kartoju – žodis užsienis jisai buvo magiškas sovietiniais laikais, beveik niekas arba retai išvažiuodavo į užsienį, juk tikriausiai ne vienas žmogus galėjo pagalvoti, kad jeigu tu dirbi užsienio laidų redakcijoje, užsienis – automatiškai, tas užsienis jisai įjungia, kad prieš tave žmogus iškart stabteli ir čia daug po tuo slepiasi dalykų. Iš karto žmogui kyla klausimas – tu dirbi užsienio laidų redakcijoje, tai tu tikriausiai neišvažiuoji iš užsienio, tu visą laik ten būni važinėji, tuo tarpu niekas iš mūsų nevažinėjom. Tu dirbi užsienio laidų redakcijoje – aha, o kaip tu pakliuvai į tą užsienio laidų redakciją? Tu jeigu pakliuvai į tą užsienio laidų redakciją, tu man nepasakok pasakų, tu esi susijęs su struktūrom, tu esi tikriausiai užverbuotas, nes jau ten tikrai nepaims eilinių visiškai dalykų ir jūs tada esat visi labai neaiškūs, čia kaip, sakykim, niekas į akis taip nepasakydavo, bet akivaizdu, kad tokia kalba būdavo, pavyzdžiui, tu baigei anglų kalbą, man gi pasakė pirmoj darbovietėj po beveik metų, kai aš dirbau. Tai aš

nusistebėjau, kad su manim labai mandagiai sveikinasi visi darbuotojai, tai man per naujametinį kolegė ir sako: „(aut. sako savo vardą), kaip gi su tavim nesisveikins, ar tu žinai, kad tave visi saugumiečiu laiko? Ir aš atsimenu, aš iškart išsiblaiviau, linksmybės man pasibaigė, nu, aš gi dabar nepulsiu pasakot, bet tuo metu aš žado netekau, tai kaip reiškia, kad tu dirbi užsienio skyriuj, nu, tai kas gali dirbt užsienio skyriuj? O aš manau, kad buvo labai nemažai atsitiktinumo sovietuose, vat apie ką aš vis bandau pasakyti, atsitiktinumo buvo įvairaus, bet nereikia taip galvot, kad jau čia taip viskas lengvai ir vyko, ir viskas lengvai ėjosi, tai ne, taip tikrai nebuvo, bet mes atitinkamai sakau. Kadangi visi supuolė žmonės, mes tikrai nevaikščiojom užrietę nosies, kad čia šitas užsienis, bet atitinkamai, reiškia, mažesnė struktūra, visi mes supuolę su tam tikra, vis tiek nori tu nenori tuo metu sakyki toks kad ir anglų kalbos studijavimas, tu biškį daugiau literatūros paskaitei, vieną kitą, tu jau klausai BBC, tu jau daugiau žinai, atseit, daugiau žinai įsivaizduoji, nu tiktai kvailas žmogus būtų galėjęs įsivaizduoti, kad aš esu užsienietis ir aš esu iš užsienio, bet tolimam tokiam šitam pati redakcija buvo kitokia, nu, jinai buvo kitokia ir aš sakau, kaip aš ne veltui sakau, kad mūsų vakarėliai būdavo prašmatnesni ir tol, kol čia visi linksmi labai linksminasi, visame kitame radijuje, bet daug skaniau ir daug vakarietiščiau.

R. K. Ir jūs sakėt, kad kai ėjot į radiją, jūsų artimieji paklausė, ar jūs suprantat, kad einat į propagandinį radiją, o jūs pats apie tai galvojot, koks tas santykis buvo su sistema?

P. Aš buvau tam tikra prasme visą laiką. Tikriausiai jeigu reiktų taip grubiai sakyti, tai aš esu bailys, aš esu labai žiūrintis į pasekmes ir aš tikriausiai labiau bijau negu nebijau. Aš, pavyzdžiui, turbūt niekada nebūčiau galėjęs, kaip čia, sakykim, buvo tokių disidentinių pasireiškimų. Nežinau, pavyzdžiui, kaip reikia būt nusistačius, aš tikriausiai nieko negalėčiau išduot, bet, pavyzdžiui, kažkoku tai būti tokiu labai prieš srovę, bent jau tuo metu aš nežinojau. Aš tiktai papasakosiu tokį dalyką. Į radiją, kai aš ėjau, ne, tikriausiai aš apie tai negalvojau. Man buvo per daug didelis tas plusas, kad tu eini į tokią vietą, kadangi aš čia jau buvau, kaip sakiau, praktiką atlikęs, tai aš įsivaizdavau, kad nu praktiškai ir dar tas mikrofonas, studijos tos, užsidegančios raudonos lempos, kai tiesioginis eteris, radijas ir kadangi aš sakau, kažkiek tas radijas buvo įdomu, tai matyt šitas žiauriai nusvėrė, o dėl propagandos, tai aš atsimenu, kai į pirmą darbą aš nuėjau, ir tenai reikėjo, ten kadangi buvo mokslinis institutas, ir buvo tas vadinamas pirmas skyrius, o pirmas skyrius būdavo paprastai koks nors karininkas atsargos ir mokslinis institutas tu turi pasirašyt, kad tu, pavyzdžiui, neskleisi jokios informacijos apie tai, jeigu tu matysi kokius nors dokumentus su mokslu susijusius, ar su kažkuo, kad tu jų tiesiog neperduosi niekam ir nedarysi ir taip toliau. Kai aš pasirašinėjau, man kaip tada, kai aš nuėjau, ir aš pasirašinėjau, ir kai jau toks pagyvenęs žmogus jis ten dar sako: „Aš tai čia tų paslapčių nematau, bet toks yra formalumas ir turi pasirašyt.“ Ir aš tada ten kelis parašus

padėjau, kad aš to nesakysiu, to neskleisiu ir aš atsimenu, kaip aš išėjau iš jo, o tokie kabinetai buvo – paprastos durys, tada dar grotuotos durys, nes, suprask, kad jau ten jau dokumentai, ir aš einu koridorium ir galvoju: „Viskas, aš niekuomet gyvenime neišvažiuosiu į užsienį, manęs neišleis į užsienį.“ Nes kaip sakiau užsienis yra magiškas žodis ir magiška vieta, kaip aš išvažiuosiu, kai aš padėjau kokius keturis parašus, aš galvojau, nu, nesąmonė visiška, būčiau aš koku paprastu mokytoju, tai aš bent į kokią Rytų Vokietiją nuvažiuočiau arba į Lenkiją, dabar kur aš čia įlindau ir ką aš čia pasirašiau, jeigu aš tiek parašų pridėjau, bet kada, kai reikės kurs nors važiuot, manęs gi neišleis kaip per daug paslapčių žinantį. Tai va čia buvo mano didžiausia ideologinė baimė, bet ne čia ateinant, ne čia ateinant, be to, turėkit omeny, kad jau buvo Gorbačiovas, tai yra didelis skirtumas ir jau vis tiek, nu, praėjęs geras pusmetis, bet ta dvasia buvo labai kitokia

18 Priedas. Interviu su išleidėju/a. Užsienio laidų vyr. redakcija. Laidų lietuvių kalba skyrius, 2017
10 10.

R. K. Tai, pirmiausiai, noriu paklausti, ar sutinkat, kad būtų įrašyta ir bus naudojama mokslo tikslais, anonimiška?

P. Sutinku.

R. K. Kada jūs pradėjot dirbti radijuje?

P. Pradėjau dirbti aštuoniasdešimt penktų metų, ko gero, gal gegužę, gal ir truputį anksčiau, dar buvau penktame kurse, nebuvau dar baigusi ir pradėjau dirbti laidų užsieniui redakcijoje, laidų lietuvių kalba skyriuje ir pradėjau dirbti išleidėja.

R. K. Ir kokiom aplinkybėm atėjot į radiją?

P. Cha, aplinkybės labai proziškos, nes buvau televizijos specialistė, bet sovietmečiu buvo paskyrimai, reikėjo gauti paskyrimą, nenorėjau, aišku, važiuoti iš Vilniaus, kadangi neblogai mokėjau anglų kalbą, gerai šiaip mokiausi, atėjau į radiją, į Lietuvos radijo ir televizijos komitetą, ir paklausiau, kokių gal yra laisvų vietų, ir kaip tik buvo laisva vieta užsienio redakcijoj; laikina, nes išėjus buvo į dekretą išleidėja, ruošėsi išeiti, taip ir atsiradau, nors buvau televizijos specialistė. Tiesiog norėjau likt Vilniuje ir prieš skirstant, norėjau užsitikrinti, kur dirbsiu.

R. K. Ar konkursą tuo metu reikėdavo kažkokį praeiti?

P. Ne, tikrai nereikėjo jokio konkurso, manau buvo vidinis koks nors patikrinimas, nes, kiek aš žinau, visi tuo metu kadrų skyriaus vadovai, kurie buvo tikrai susiję ir su kitomis institucijomis, kurios tikrindavo personalą ir akivaizdu, kad einančius dirbti į laidų užsieniui redakciją, tikrindavo ne ką mažiau, o gal truputėlį ir daugiau., tai matyt tas patikrinimas buvo toks už akių, tikrai nebuvo jokio konkurso.

R. K. Bet, ar jūs žinojot, kad kažkoks patikrinimas vyksta?

P. Ne, aš manau, aš po to dirbdama savo protu jau pagalvojau, kad tikrai jis turėjo būti, bet tuo metu mes atlikinėjom praktikas, pažinojom kadrų skyriaus vadovą, Donatas Kirkulis toks buvo, kiek atsimenu ir viskas, į jį kreipiesi, atlikinėjom čia praktikas, aš atlikinėjau televizines praktikas, bet kažkaip tuo metu man pasiūlė vietą ir man tikrai, tikrai nieks jokio konkurso neskelbė. Manau, kad suvaidino tai, jog a – tikrai gerai mokiausi, b – mokėjau gerai tiems laikams anglų kalbą, buvau iš inteligentų patikimos šeimos žurnalistų ir man, kad visai tai sudėjus į vieną krūvą ir buvo tas, kodėl mane priėmė į šitą darbą.

R. K. O jūs sakot, kad į laidas užsieniui buvo didesnis tikrinimas?

P. Aš nežinau, aš spėčiau vis tiek tai jau aštuoniasdešimt penkti metai, po truputį, po truputį buvo gal pradėta šilimas, bet manau, kad tikrino kaip kas šneka, be viso to, kad cenzūra buvo ir vis tiek žiūrėjo,

ką priima. Ten kokių nors, aišku, turbūt universiteto ir nebūtų baigę žmonės, kurie nebuvo labai patikimi sovietmečiu tokiu požiūriu, bet aš manau, kad tikrai tikrino visus, nes vieša paslaptis buvo, kad kadru skyriaus vadovai buvo susiję ir su saugumu ir visa kita ir šita visa įstaiga jinai buvo, vis tiek jinai turėjo, tai buvo propagandinė įstaiga, kuri turėjo savo šampą, tai aišku, kad jaunimas, kuris atėjo iš universitetų, jisai, niekas čia aišku kaip dabar studijų laikais nedirbo ir studentai nelakstė pirmyn atgal, kai kurie gal tik pradėjo, bet nu tikrai čia buvo su tam tikru režimu įstaiga, jau įeinant sėdėjo milicininkai ir į eterį, tuo metu, kai aš pradėjau dirbti, tikrai nieks nedėjo laisvai ir nešnekėjo, joks žurnalistas į eterį, tai akivaizdu, jog tai buvo specifinė įstaiga.

R. K. Mhm, o žurnalistikos universitete tuo metu, kaip buvo mokoma, kiek tos sovietinės ideologijos taisyklės tais laikais buvo mokomos?

P. Tai, aš manau, kad jos buvo daug, dabar man taip atrodo, jėzau dabar prisimint, ko mums visko dėstė, bet tarybinė spauda, komunistinė užsienio, kažkaip kitaip vadinosi, užsienio spauda, kur irgi mokėmės tikrai apie „Morning Star“ ir ten Australijos komunistų laikraščius ir visa kitą, tai mokslinis komunizmas, kur buvo valstybinis egzaminas ir kas tik nori, tai aišku, kad to buvo nemažai, visose kitose specialybėse to buvo su kaupu, o šitoj – ypatingai, bet tų dalykų aš kažkaip nelabai ir atsimenu. Aš atsimenu, jie ėjo ir praėjo. Aš gal labiau filosofo Meškausko paskaitas atsimenu arba Laimono Tapino paskaitas su visais filmais, kurių nebuvo galima žiūrėti ir jis vis dėlto ir Paradžanovas ir kas tik nori ir mums suteikdavo tokią galimybę – pasižiūrėti ir apie tai kalbėti arba Egmonta Jansono teatro paskaitos, kur mes tikrai išvažinėjom ir matėm visus spektaklius geriausiai ir tikrai aptarinėjom, dailės paskaitos, sakykim, ko dabar neturi žurnalistikos studentai, bet tada tai buvo toks bendras išslavinimas ir pakankamai gilus. Rolando Rastausko užsienio literatūros paskaitos, tai kai tu va tokių prisiminei, aš prisimenu tai, man tai buvo įdomu ar Antikos literatūra, tai buvo bendro išsilavinimo. Profesinių dalykų, jeigu manęs kas paklaustų, aš tikrai jų išmokau ir mane išmokino čia, radijų, tikrai ne universitetas. Man universitetas davė tokį tikrai gerą bazinį išsilavinimą, bet profesinių dalykų aš mokiausi jau dribdama, tikrai ne universitete.

R. K. Ir sakot, kad išleidėja dirbot iš pradžių, kai atėjot. Ką darė išleidėjas tuo metu?

P. Išleidėjos darbas buvo, kadangi viskas buvo šifruojama, buvo visi tekstai, tai išleidėja turėjo juos sudėti į tos dienos aplankėlę, ją užpildyti – popierinis toks įdėkliukas, nunešti surinkti parašus, reiškia, vyriausiojo redaktoriaus, nes be vyriausiojo redaktoriaus parašo, tuo metu vyriausiuoju redaktoriumi buvo Jonas Lukoševičius, tu negalėjai niekur laidos nešti ir pasiimti iš jo jau suredaguotus, subraukytus tekstus žurnalistų, kurie buvo tai dienai paruošę ir atnešti juos atgal, nes jis buvo emociingas žmogus, tai ne visada žurnalistai, o dažniausiai išvis nenorėdavo eit pasiimti savo tekstų, tai aš buvau tas eiklusis žirgas, kuris eidavo, kadangi iš pradžių dar nieko pati nedariau kaip žurnalistė, iš pradžių tik tuos popierėlius nešiojau, tai jau aš eidavau jų pasiimti tada reikėdavo užpildyti visus

finansinius dalykus tos laidos, visus apmokėjimus, kad ir Burokevičiaus išrašyti honorarą už komentarą, kuris tuo metu komentarus rašė laidoms užsienio lietuviams ir paskui, kadangi laida buvo iš trijų dalių, buvo kokie du-trys pasakojimai, komentarai, o per visą dieną ir iš anksto gerokai paruošti, o paskui reikėdavo įrašyti žinias, būdavo lietuviškų žinių keturios minutės, kurias ruošė Edvinas Butkus ir užsienio naujienos, kurios buvo verčiamos ir tavo atsiųstų privalomų žinių, tai va tas paimti žinias, nueiti nunešti jas vertėjoms, jos išverčia, tada tu viską tą susisegi, tada jau į vakarą, kai viską Edvinas padaro lietuviškas žinias, tada jau tu eini į studiją, susirandi diktorius ir diktoriai įskaitydavo jau tas verstinas pasaulio ir Sovietų Sąjungos žinias, tada jau visą laidą suklijuoji, ten pradžias pabaigas susidedi viską gražiai ir jau tokią gatavą paruoštą, ai dar atiduodi į išleidimą, kuris neš į eterį, bet prieš tai dar visus tuos tekstus reikėdavo nunešti į Glavlitą, į cenzūrą, palikti dažniausiai, iš pradžių pirmaisiais metais palikdavom ir jos jau skaitydavo, ar ten nieko nėra blogo tuose tekstuose, neleistino, tada parsinešdavom ir tada dar tos savaitės budintis redaktorius, taip būdavo pasiskirstyta, sėsdavo prie ausinių, ten būdavo tik ausinės, o iš techninės vadinamosios kontrolės jau būdavo sumontuota laida be žinių klausomasi, tai reiškia, kad vaidino, kad klauso reiškia techniškai, ar viskas gerai Fominas buvo toks, o iš tiesų aš manau, kad dar sekdamo, ar tikrai viskas yra išbraukta, išimta ir taip, kaip parašyta popierėlyje ir tada, kai perklausydavo, tai tada jau būdavo galima tokią laidą leisti į eterį ir tada surinkdavo, reikdavo surinkti ant laidos būdavo šampukas, didelė tokia dėžė, ant jos surašyta, kas per laida, kada jina bus transliuojama, kas redaktorius, kas išleidėjas ir su visais šampukais, parašiukais ir ant tos aplankėlės tu be Glavlito šampuko nuneši nieko į eterį, niekas tau jos netransliuos, tai toks buvo pradinis išleidėjos darbas ir taip penkis dienas per savaitę. Darbas antroji dienos pusėj visada būdavo, nes baigdavo pakankamai jau į vakarą, o paskui, kadangi vis tiek baigiau žurnalistiką, tai pradėjau daryti savaitės istorijas, paskui, kažkodėl, Butkus patikėjo, kad aš galiu daryti žinias.

R. K. Bet čia dar sovietmetis buvo?

P. Čia dar buvo sovietmetis ir tada karts nuo karto aš dar padarydavau, kai jisai nebūdavo jo, ar kažkas atsitikdavo, tai leisdavo jis jau montažines daryt ir tada iš Edvino aš jau pradėjau mokytis daryt žinių, kas tai yra žinios, nes tikrai to nieks nemokė, apie žinias jau universitete tikrai nieks nemokė, kaip reikia rašyt žinias. Buvo „Eltos“ žinios, kurias reikėjo perskaityti, kas čia dar per žinių rašymas radijui kažkokiam dar keistai, o (aut. mini kolegą pavardę) mokė rašymo pasakojimo, vis tiek „Savaitės istorija“ buvo kažkokie pasakojimai ir va mokė, kaip rašyt, kaip radijui rašyt, nes aš nebuvo mokiusis radijo, negaliu pasakyt, ko tada mokė, kaip radijui rašyt ir po truputį va dirbdama praktinį tokį darbą, aš pradėjau mokytis, kas yra radijas. Tai viskas buvo sovietmečiu, o paskui pasidėjo Atgimimas ir tada jau tikrai buvo ką veikti.

R. K. O apskritai, dirbant tą darbą, kažkas susakė kažkokias taisykles, ko galima, ko negalima sakyti?

P. Ne, tikrai niekas nieko nesakė. Susakė, va ką tikrai susakė, kad niekada mes ten nesikreipiam bičiuliai, draugai ir visa kita į klausytojus, niekada nesakėm Tarybų Sąjunga, visada mes sakėm Sovietų Sąjunga jau tais laikais, tai tokių tarsi paprastesnių buvo, bet čia jau viduj redakcijoj buvo pasakyta, kad vengti klišių sovietinių, kad mes kreipiamės vis tiek mūsų kalba yra šiek tiek kitokia, mūsų kalba vis tiek skiriasi nuo to, kaip kalbėjo į vidinį radiją, vis tiek mes buvom skirti į išorę, į užsienio lietuvius, bet tas kalbėjimas truputį skyrėsi – stilistika, tonas, bet ko negalima kalbėti, niekada man nieks nėra sakęs, bet mes ir nekalbinom disidentų, ta prasme ta vidinė, matyt, kažkokia cenzūra, vis tiek tu temas derindavai su skyriaus vedėju. Pirmiausia tavo medžiagą skaitydavo skyriaus vedėjas, jeigu jis palaimindavo, tada nešdavom vyriausiam redaktoriui, tai vis tiek tu derindavai, ką tu darysi, kur tu eisi, planai buvo, radijas buvo „Mieganti gražuolė“ tu darydavai ten prieš savaitę, niekur neskubėdavai, nieks čia nedarydavo, taip, kaip čia greitai viskas turi vykti. Nežinau, kažkaip tikrai nieks nesakė, kad to negalima kalbėti.

Sveikiname dar anksčiau už mus besikeliančius kolegas iš televizijos!!! Linkime žvalių rytų, visada suskambančių žadintuvų ir dar daugiau laidų pradžių, nusileidus parašutu. O ko palinkėsite Jūs?

R. K. Bet tas kliūčių vengimas, kaip sakot, buvo užsienio laidose?

P. Tai buvo tik būtent užsienio lietuviams, tarsi, na, nežinau dabar iš šalies žiūrint, tarsi, ar tu sakysi Tarybų Sąjunga, nu mes viduj taip sakėm ar Sovietų Sąjunga. Tada taip, tarsi, mes jiems draugiškesni būsim, gal artimesni, gal mes ne tokie, ta Sovietų Sąjunga nėra čia jau tokia baisi ir sustabarėjus, kad mes lankstūs ir visokie kokie, bet tai buvo tokia tiesiog, aš nežinau nuo kada jinai buvo, kai atėjau, aš jau radau tokią tvarką, tai man tiesiog pasakė: mes kalbam šitaip ir ne kitaip, bet tuo pačiu toj laidoj kalbėdavo Burokevičius, darydavo savo komentarus ir dar keletas panašaus plauko veikėjų iš komunistų, koks ten institutas vadinosi – LKP institutas ar kaip, jis ir jie ten buvo šalia tų pasakojimų, bandytų atrodyti labiau tokiems civilizuotiems ir vakarietiškiems, nu ne vakarietiškiems, demokratiškiems, tai nežinau, būdavo ten perliukų, aš atsimenu jau tuo metu perliukas. (aut. mini kolegės pavardę) nuėjo pas kalbininkę daryt interviu ir papasakojo, kaip jie su visais arbatos puodeliais, kaip pradeda gert kavą, kaip valgo tuos sausainius. Vau, buvo, mes anksčiau tokių nedarėm. Aštuoniasdešimt čia kokie septinti metai, čia mum buvo vau.

R. K. O sakot, kad tokia savicenzūra buvo, tai tos ribos iš kur jūs jas žinojot?

P. Ne, nu ta savicenzūra, tiek kiek tu prieidavai informacijos, ne interneto laikai, tai iš kur tu ją semdavaisi, iš enciklopedijų, laikraščių ir knygų, kurias randi bibliotekoje, tai ten jau ką rasdavai, tą rasdavai, tai ten jau nebuvo iš kur labai smarkiai pasirinkti ne, jau pats informacijos kiekis, kurį tu galėjai gauti, viskas tu ką turi, tą darai. Kalantos, va dabar galvoju, ar mes darėm ką nors apie Kalantą,

vat įdomu, jeigu surastumėm kokias aplankėles, pavyzdžiui, apie Kalantos susideginimą, kalbėjo tais laikais Lulas ar ne ir kur atrast medžiagą aštuoniasdešimt šeštų-septintų metų spaudoje buvo galima? Gal ir galima, bet tiesiog mes kitos informacijos neturėjom, aūū iš kur tu ją gausi? Taip, mes nežinau apie Brežnevo kokią mažąją žemę, aš nedirbau, ar darė laidos užsienio lietuviams, gal ir darė, aš manau, kad tai sąlygojo informacija, prie kurios tu ištiesdavai rankas, tu nieko kito negalėjai gauti.

R. K. O tas visas redaktorių, vėliau Glavlito tikrinimas, kiek ten būdavo braukoma?

P. Oo, būdavo braukoma, bet aš kadangi, tiesą sakant, mano daugiau kūrybiškai redaguojama kiek mano pačios tekstai, nes savaitės istorija, dar gal anais laikais Sovietų Sąjungos, užsienio nedaug informacijos neturėdavai, tai braukydavo labai kūrybiškai. Iš manęs neatsimenu, kad būtų kas išbraukęs dėl kokių nors cenzūrinių dalykų, bet koksai nors (mini kolegos pavardę), o vėliau (mini kolegos pavardę), kurie keliavo po Lietuvą ir bekeliaudami po Lietuvą jie galėjo pasakyti, ar ten Linas galėtų geriau papasakoti pagal kokį derliaus nuėmimo lygį, kiek kareivių galėjo būti tam rajone, tai tas dalis galėdavo išbraukti, bet tuo metu, kai aš nežinojau, taip, buvo tie tekstai braukomi, Lukoševičius tikrai braukdavo, kartai ir iš įniršio būdavo ten su skylė koks lapas kaip jis braukdavo, bet kad labai iš cenzūros būtų, kažkas matyt yra iš vidaus parėję, kad to nereikėdavo. Išbraukdavo kažkokius skaičius, kurių negalima minėti, gal kažkokių vietovių, gamyklos buvo dėžytės kai kurios, tai apie tas mes ir išvis nepasakojom, neatsimenu, kad būtų kažką labai raukę ir būtume negalėję išeiti į eterį, be to, manau, kad kai jau aš atėjau aštuoniasdešimt penktais, aštuoniasdešimt penktais aš dirbau kokius šešis iki lapkričio gal kokio ir paskui išėjau ir grįžau jau aštuoniasdešimt septintų po sausio ir tas jau viskas sušilo ir tokios cenzūros, aš manau to tokio griežto nepajutom, kad buvo šeštam, septintam ar aštuntam dešimtmety. Jau aštuoniasdešimt penkti, šešti, septinti metai vis tiek buvo kitaip, nebuvo taip griežta, juo labiau, kad paskui tai vis lengvėjo. Vat reikėtų klausti tų, kurie dirbo šeštam, septintam dešimtmety, aš manau, kad ten tai jau buvo labai griežta, vien dėl to, kad kada pirmą kartą į eterį žurnalistas išėjo gyvas, reiškia kaip buvo nepasitikima visais ir kad neduok Dieve ko nepasakytų iki tol, kol gyvas žmogus atėjo į eterį.

R. K. O kaip jūs palyginat tą savo santykį su politine santvarka jau atėjus po Gorbačiovo į valdžią ir vis tiek matėt tų žmonių, kurie čia dirbo kelis dešimtmečius, ar jįsai skyrėsi kažkaip?

P. Nu vat sunku pasakyti, nu žinai, būdavo visokių kalbų, kad ten vienas ar kitas redaktorius vis tiek, kad ir yra atšilimas susijęs su kai kuriom institucijom, nes neabejotinai, kad būdavo kiekvienoj redakcijoje toks žmogus anais laikais, tai gal mes labai įtariai žiūrėjom į kai kurias žmones ir į tą, ką jie sako, bet aš atėjau, kai jau buvo per daug sušilę viskas, aš nejaučiau to. Aš tik kai kurias žmones stebėdavau ir vos ne vieša paslaptis buvo ir tu – kažkas čia yra ne taip, bet ne, negalėčiau to pasakyt.

R. K. Sąjūdžio laikas, jis vis tiek toks buvo ribų bandymo laikas, ar visi vienodai tas ribas išbandydavo?

P. Hm, geras klausimas. Nežinau, mums pasisekė gal, kad mūsų redakcija buvo tokia drąsuolių, nu ir mes nieks ten nemanė, kad mes kažkokias ribas bandom, kad mes kažkokie drąsuoliai esam. Tiesiog vat taip išėjo ir mes taip darėm ir mes nesijautėm, kad mes ten darėm kažką labai drąsiai, bet buvo toks pakankamai jaunas kolektyvas, lyginant gal su kitais padaliniais, nes aš buvau kokių dvidešimt septynerių, mano kolegės nu trisdešimt-trisdešimt penkeri čia jau buvo tas vidurkis kur tikrai ir jiems visiems tikrai viskas tas buvo labai įdomu ir dabar galvoju įdomu būtų paklaustyt, gal (aut. mini kolegės vardą) galėtų tą pasakyti, pavyzdžiui, kai (aut. mini kolegės vardą) darė pirmąjį reportažą bernelių mišias kaip vat įdomu gal (aut. mini kolegės vardą) atsimena, kaip buvo suderinta, kas leido, nes niekur to nebuvo arba su Sąjūdžiu ar mums leido kas nors, ar mums kilo mintis, kad mums reikia pasiklausti, nes kad būtų mums išbraukę ir neleidę transliuoti, tai aš to neatsimenu, kad kas nors būtų pasakęs, kad to negalima, nes tikrai aš tada tas aplankėles nešiau ir žiūrėjom, kas iš to išeis, tik klausimas jeigu taip pagal metus atsekti, ar tada mes jau nešėme tuščias aplankėles, nes jau būdavo taip viskas sušilę, kad mes sau leisdavom nueiti, Glavlitas dirbo iki tam tikros valandos, aš dabar neatsimenu ir mes ateidavom sakydavom, žinot, mes nespėjam mūsų laida dar ruošinama, tai ar čia, žinote, uždėsite mums antspaudėlį ant tuščios aplankėlės, tai jau paskui darydavo ir taip, nors prieš tai, pavyzdžiui, Aušra papasakos, kad jinai pavėlavo ir jos nepraleido ir turėjo grįžti, Glavlito moterys uždėjo štampuką, nors jos jau žiūrėjo pro pirštus, jos praversdavo net, bet štampukas turėjo būt, tai gal jau tada kai prasidėjo Sąjūdis viskas taip plaukė lengvai? Vat gaila, kad niekas tada nežinojo, kad reikia užsirašinėti ir kas va taip, kaip taip atsitiko, kad mes ėjom mes jau nebešifravom tekstų, nebemontavom ir ėjom vos, nu negyvi, kadangi ten, ne, šifravom, nes reikėjo anglam atiduot verst, šifruot tikrai šifruodavom, nes pagrindinis dalykas, kad anglai tai turėdavo išverst iš lietuviškų tekstų, bet tikrai ne Glavlitui. Bet kad aš būčiau klausus, ar mums galima daryt, gal Butkus gali papasakot.

R. K. Bet, o kodėl atsirado sau tokia vidinė mintis?

P. Nu, kažkas vyksta ir va ta va tokia visi apie tai kalba. Lietuvos televizija jau pradėjo transliuot „Veidrodi“, nu va toks atsirado, matyt, visi suprato vau, o mes visi tai darysim. Nebuvo tokio, kad o visi daro, tai reiškia nenubaus, nekilo net mintis. Vat, įdomu kaip kiti pasakys, bet aš tai neatsimenu to, kad mes čia kažkokie drąsūs.

R. K. O matėt, kaip viskas vyko toj redakcijoj kur viduj transliavo, ar skyrėsi tai nuo laidų užsieniui?

P. Problema buvo ta, kad nelabai matėm, po to, kai likimas apsisuko ir aš jau atėjau į tą vidinį radiją, tai man čia viskas buvo nauja, aš čia nežinojau nieko. Aš žinojau, kad yra tokios žinios, aš tų laidų nelabai iš pradžių klausiau – kaip jie dirba, kokios... Mes gyvenom visiškai atskira respublika su savo tvarka, su savo vidiniu gyvenimu ir mes vat taip ir gyvenom, jokio ryšio neturėjom su kitais padaliniais.

R. K. O natūraliai vat toks atskyrimas buvo užsienio laidų susiklostę ar tai buvo specialiai padaryta?

P. Geras klausimas, gal taip susiklostė, negražu sakyti, kad laikė save geresniais turbūt. Tiesiog gyveno Lulas, anglai, jie darė atskiras laidas, kurias nelabai kas girdėjo. Nežinau ką galvojo kiti apie mus, nors, pavyzdžiui, su naujienų tarnyba paskui jau labiau bendradarbiauom, su tuo dar vadinamuoju „Šaltinėliu“, kuris ten visas žinias rinkdavo ir atsinešdavom irgi kol dar nebuvo kompiuterių reikėjo iš teletaipo „Eltą“ atsinešti ir visa kita, bet nežinau, gal ir kitos redakcijos, mūsų buvo labai daug, čia dabar mūsų yra labai mažai, buvo daug, visi dirbo savo skyreliuose, gal ir visi nebendravo, gal ir kitos redakcijos tokio ryšio neturėjo, buvo sukrauta tokiais visokiais dabar atrodo visai nereikalingais dalykais: šifruok tekstą, nešk, tikrink, klausyk, perklausyk, permontuok. Montažas ilgai užtrukdavo gi patys nieko nemontavo, gi buvo tie juostiniai, klijavom, aš jau nepatekau kai klijais klijavo, kai lipnia juoste klijavo aš visą tai dar mačiau, paskui jau atsirado, reiškia, magnetinis montažas. Viskas užimdavo žiauriai daug laiko, kol tu vieną gabaliuką padarai, tu ten sugaišdavai. Telefonai, žinot, irgi mobilūs nebuvo, reikėdavo paskambinti pašnekovams nuo aštuonių iki šešių su pietų pertrauka ir dar nebūtinai jis sėdi prie to telefono, nors užsimušk. Tai visas tad darbas buvo toks kažkoks imlus, kad tu realiam laike įsirašai kasetės valandą ir persirašai realiam laike valandą, nu kai dabar pagalvoji, tai jūs gyvenat aukso laikus.

R. K. Kaip sovietmečiu atrodė buvo daroma karjera radijui?

P. Per komjaunimą gal. Kadangi aš jos sovietmečiu kaip ir nespėjau padaryti, tai nelabai žinau, nes aš sovietmetį kaip buvau išleidėjas, taip aš ta išleidėjas tą sovietmetį, regis, ir baigiau. Na, aš manau, kad turėjai būt komjaunuolis tai tikrai arba paskui tai jau stot į komunistų partiją, kad jau tik per partinę liniją. Jau jeigu tu nesi partijoje, tai aš manau, kad vargiai ar kas nors galėjo tapti kokius nors vadovu.

R. K. Jeigu norėjai tapti redaktorium...

P. Aš taip įsivaizduoju, reikėtų dar paklausti vyresnių kolegų, bet kaip aš suprantu, tu turėjai būti komunistų partijos nariu, o man, matyt, negrėsė tas, nes aš net nesvajojau apie tokį nuostabų daiktą kaip komunistų partija, tai o ten tave turėjo kolegos pasiūlyti, tai matyt turėjai būti nusipelnęs, tai ne, man kažkaip užteko komjaunimo universiteto laikais, tai aš manau, kad tai yra pirmiausia susiję su painiais dalykais, nu turėjai profsąjungose irgi aktyviai dalyvaut, kas irgi ne tai, kas profsąjungos dabar yra. Kaip būdavo, atsirasdavo viršininkai, tai man net tada žiūrint būdavo kosmosas, nes kai buvo net nežinau, Jonas Lukoševičius gal net išvyko į užsienį, kur nors korespondentauti, neabejotinai jisai buvo susijęs su saugumo tarnybam, jeigu jisai Amerikoje sovietmečiu buvo korespondentas, tai tikrai niekas ten taip paprastai neišvažiudavo užsimaņęs. Jis išvažiavo ir vietoj jo buvo paskirtas Antanas Šimkūnas, žmogus, kuris iki tol dirbo vadinamo Pehhvato tarnyboje, tai reiškia žmogus, kuris

klausėsi vakarų balsų ir šifruodavo, kur jis tas šifruotes dėdavo, čia jau jo reikėtų klausti, jis dar darydavo laidą apie blogąjį vakarų pasaulį „Pasaulis ir mes“ kaip ten vadinosi. Ir jisai staiga tampa mūsų vyr. redaktorium, laidų, kurios rengiamos anglų ir lietuvių kalbomis vyr. redaktorium, redaktorius, kuris nemoka anglų kalbos, tai jau čia buvo aaa. Sovietmečiu gūdžiu tai nebūtų įvykę, nes nuneš aplankėlę su anglišku tekstu, tai ką tada darys. Sakau, mes sugebėdavom nunešti aplankėlę su anglišku tekstu, sakydami, kad lietuviško nėra, sakydami, kad lietuvišką mes vėliau atnešim ir jis žiūrėdavo, nu negražu aišku tą sakyti, bet jis anglišką tą tekstą, ką jisai ten skaitė? Kaip galėjo toks žmogus tapti vyr. redaktoriumi, gal buvo patikimas, nežinau. Visi galvojo, kad bus Edvinas Butkus, nes profesines prasme jis buvo tikai labai kietas netgi ar stojo į partiją, ar ketino stoti ir visi galvojo, kad jis bus. Ne, bet tapo žmogus, kuris net nemoka angų kalbos ir apie žurnalistiką pat iš savęs, nu, jokie autoriteto redakcijoje neturėjo visiškai. Tai vat, matyt jie kažkaip tapdavo tais vadovais, nežinau.

R. K. Tai labiau iš šalies tie vadovai?

P. Ne, iš vidaus. Perehvat. Va, čia gal (aut. mini kolegą pavarde) galėtų pasakyti, nes jisai tuo metu irgi čia šiek tiek buvo, nes kaip ar iš redakcijos tapdavo, nes Lukoševičius vargiai, ar jis dirbo užsienio laidų redakcijoje buvo to labiau rašantis žurnalistas, kaip jisai atsirado toje redakcijoje vat įdomu, bet jau buvo tokie metai, kai jau nelabai svarbu buvo, kas tai redakcijai vadovaus.

R. K. O žurnalistas apskritai tuo metu privileijuota buvo klasė?

P. Hm, privileijuoti buvo diktoriai, žurnalistas tikrai ne. Atlyginimas buvo geras, jeigu ta prasme tai atlyginimas tikrai buvo geras, nes jeigu aš, aš dabar jau nebeatsimenu, mano gal buvo aštuoniasdešimt rublių išleidėjos, bet tu galėdavai jau tais laikais užsidirbt honoraro, o jau redaktoriai – šimtą dešimt, gal dvidešimt rublių, tai aš kažkaip lyginu, mano tėtis buvo vyriausias redaktorius, tai nu čia LRT visada buvo neblogai.

R. K. O sakot, kad privileijuoti buvo diktoriai, kuo tai pasireiškėdavo?

P. Diktoriai būdavo, vienas dalykas jie turėdavo du mėnesius atostogų, tai jie jau čia atostogaudavo, be to, kadangi jiems vieninteliams reikėjo į eterį, tai bufete, kuris būdavo labai garsus ir būdavo eilės jame amžinai, tai ateidavo diktoriai ir jie niekada į tą eilę ir nestodavo, jie visada būdavo pirmi, nes jie buvo žvaigždės – tiek televizijos, tiek radijo. Radijo mažiau, bet televizijos nu kur jau. Ar tenai Stankevičienė, ar Bigelytė, ar ten radijo Stonytė, ar ten Bulovas, jie ateidavo ir viskas, aš sakau, jie dar turėjo ir du mėnesius atostogų, o kadangi aš su jais susidurdavau, kai man reikėjo nešti ir prašyti, kad jie skaitytų žinias, tai būdavo tokių labai draugiškų ir viskas tvarkoj, o būdavo tokių, nu taigi jie viską mokėjo ir priklauso nuo to, kada tu eisi namo, o ji va sėdi ir nenori, jie tvarko šiuo metu asmeninius reikalus ir nieko nepaskysi, nes jie yra diktoriai, o tu eilinė išleidėja, žinok savo vietą, bet žurnalistai tikrai nebuvo vėliau gal nuo (mini kolegą pavarde), kai žurnalistai pradėjo dirbti žurnalistais, o ne pasakotojais, tai tada jau taip, žurnalistai vis tiek kažkaip daugiau savo darbu kažką

galėjo padaryt, tada kitaip į juos padėjo žiūrėt, o šiaip kas žinojo šituos žurnalistus čia dirbančius? Dieve, nieks jų nežinojo. Gal kultūros pasaulio žmonės žinojo ten kultūros redakcijos, literatūros, taip ten ir Strazdelis dirbo, ir Dačiulis, ir Jakštas. Tai Jakštas išvis buvo poetas žinomas, tai jie irgi turėjo po du mėnesius išvažiuodavo ilsėtis ir rašyti, tai vat. Muzikos išvis iš tų laikų nieko neatsimenu.

R. K. O kai jūs dirbot išleidėja, vat pernešdavot tą tekstą žurnalisto per kelis tuos laiptelius, per kelias grandis. Kaip jums atrodo, kodėl tas mechanizmas veikė, nu niekur neužlūždavo, kaip dabar pasakyti, jis niekus nesutrikdavo, ir niekur nesugriūdavo?

P. Nu, matyt gerai veikė sovietinė sistema užvesta, nu tvarka buvo, buvo va taip va veikdavo, nesutrikdavo niekas. Viskas veikdavo, žmonės ten klausydavo ten tvarkingai to radijo, tų perklausų, visi ten nu veikė mašina, nu tai buvo mašina, kūrybos ne kažką ir ta cenzūra, matyt, nu gal kad mes truputį kitaip gyvenom, o gal tiesiog tiek mes turėjom informacijos. Ką mes galėjom? Mes balsų galėjom užsienio pasiklausti ir tai įdėti į savo laidas? Nu nešovė matyt į galvą, nebūtų šovę, tu puikiai žinai, kad tai neišeis į eterį, kad pereis per visas grandis. Tai kokia prasmė to, gal tiesiog pasakoti geriau apie žmones, apie lietuvius, ką darė Lulas.

R. K. Bet kai jūs sakot tuo vėlyvuoju sovietmečiu net nieko ir neklausdavot, ar galima taip daryti, tai bendra tokia buvo ir vadovų pozicija?

P. Dabar reikėtų atgaminti, kas pas mus paskutiniu metu, nes pasui jau ten Lukoševičius, tai prie Lukoševičiaus tikrai viskas vyko labai tvarkingai kaip geru sovietmečiu, paskui jau po Šimkūno kažkaip atsirado Edvinas, tai va Edvinas Butkus jisai buvo lygiai toks pats, o Šimkūno matyt mes neklausdavom, nes mes išvis jo nieko neklausdavom, nes jis nu ne kažką buvo vadovas, taip jau buvo susiklostę, jau tuo metu, matyt, tai buvo galima daryti, nes anksčiau, aš įsivaizduoju, sovietmečiu vyriausias redaktorius, tu jo nieko net nepasiklausi. Tu jam nuneši, kiek aš atsimenu, tuščią aplankėlę ir viso gero, ne kažką jisai ten galėdavo padaryt, tai matyt mes į jį nereagavom, o kai buvo Butkus vadovas, tai jis buvo gal net drąsesnis už mus ir tokia buvo visų nuotaika, nežinau, kodėl nešaudavo į galvą pasiklaust, kaip sausio 13-ą ten tom visom dienom, kaip nedirbt kiauras naktis, arba kaip nelaukt, bet visa Lietuva tada buvo kitokia, jau nebebuvo tas pats, buvo Sąjūdis, tie mitingai. Neit į mitingą, nepranešt apie jį? Neįsivaizduoju. Vat įdomu pažiūrėt, o ką radijas, vat visiškai neatsimenu gyvenom tokiu istoriniu laikotarpiu, kaip radijas tą Mickevičiaus paminklą nušvietė, kad va įdomu, kas tada ėjo ir kas tada pasakojo, kaip buvo padaryta.

R. K. O šiaip sakot, kad žinojot, kas ten galbūt kolaboravo ir priklausė partijai. Kokie tie santykiai tarp žmonių buvo?

P. Šaltai mandagūs, šaltai mandagūs.

R. K. Bet tai buvo vieša paslaptis?

P. Nu, matai, aš laikausi, kad kol tu nematai popieriuko, tu negali sakyti, ta buvo nuojautos, tarsi visi įvardindavo tarsi apie tą patį visi kalbėdavo, tarsi puse lūpų, bet įrodymų nėra. Tai nebuvo žmogus, prie kurio... Jis tarsi truputį atsiskyres, tarsi tu matai, kad kai visi šnekasi, labiau klausosi, bet taip nebuvo, šiek tiek iš šalies, oi čia tas iš saugumo, bet, sakykim, to žmogaus paskui kažkaip ir nebeliko su mumis, net negaliu pasakyti, kaip jis išėjo, kur jis išėjo, kada jis išėjo, tiesiog neliko ir tiek.

R. K. O tokių atvejų, kad paskūsdavo buvo?

P. Jeigu buvo, tai mes nežinojom. Čia jau reikėtų vyresnių kolegų klausti, sakau, aš jau atėjau, kai jau buvo pašilę gerokai.

19 Priedas. Interviu su atsakinguoju sekretoriumi/e. Laidų rusų kalba vyr. redakcija, 2017 11 27.

R. K. Tai aš pirmiausia noriu paklausti, ar sutinkat, kad būtų įrašyta, anonimiška ir mokslo tikslais bus naudojama.

P. Nu, tai aišku.

R. K. Kada jūs maždaug pradėjot dirbti radijūj?

P. Ne maždaug, aš tiksliai žinau, tai buvo rugpjūčio 1 d. 1977 m.

R. K. Ir kokiom aplinkybėm atėjot į radiją?

P. Aš atėjau į radiją, žinok, truputėlį anksčiau, buvo labai juokingas toks nuotykis. Reiškia, mano tuometinis vyriausiasis redaktorius, jam buvo dvidešimt šešeri metai, pati gali įsivaizduot. Jis išvaikė tą redakciją, kuri buvo prieš tai, ir norėjo naujos, jaunos redakcijos. Jis užklausė mūsų katedrą rusistikos universitete, ar turi gerų merginų, berniukų, ir pasiūlė ne mane. Aš nebuvo labai gera mergina, o pasiūlė mano draugę – jinai buvo Lenino stipendininkė, tokia, žinai, labai gerai mokėsi, mes iki šiol draugaujam. Jinai pasiėmė mane, kad būtų drąsiau, jinai tik įžengė į tą naują, tenai didžiulis buvo kambarys, tipo mūsų Newsroomo (aut. radijo Naujienų tarnyba), o tenai skamba telefonas, čia stovi acetonas, žinai, visi šaukia, kalba telefonais. Jinai pažiūrėjo, sako – beprotnamis, apsisuko ir išėjo, o man labai patiko, ir aš pradėjau bendradarbiaut, tai čia buvo paskutinis mano penktas kursas, tai aš buvau neetatinė ir pagal paskyrimą aš atėjau dirbt, kartu su (aut. mini kolegės vardą) – mes kursiookės. Tai, vienu žodžiu, pagal paskyrimą iškart aš žinojau, kad čia dirbsiu, man labai patiko viskas, tai vat ir pradėjau, ir pirmas žingsnis buvo mes ėjom į tą skyrių, pirmąjį skyrių taip vadinamą, ir ten pasirašinėjom, kad mes neišduosim kažkokios paslapties, per visus tuos metus nesužinojau, kokia čia paslaptis, bet turėjom pasirašyti tokį pasižadėjimą, kad mes neišduosim valstybinės paslapties.

R. K. Tai per tuos visus metus taip ir nesužinojot, kas čia per paslaptis?

P. Niekas ir neskaitė, supranti, ten buvo labai daug, sovietmečiu buvo labai daug, nu kaip, ritualinių tokių dalykų. Mes neskaitėm, niekas gi neskaitė. Lygiai taip, kaip paskui balsavom, neįsigilinom nei kas ten šita sąjunga, nepartinių ir partinių. Supranti, ritualiniai tokie dalykai – reikia, tai reikia, nu ir pasirašai.

R. K. O šiaip tikrindavo ateinančius čia žmones, kas tai yra per žmonės.?

P. Supranti, mes skaitėmės ideologinė organizacija, kuri prilygdavo kokiam, nu nežinau, ministerijai, sakyčiau, tokio lygmens. Tai čia buvo, manau, kad, ko gero, tikrindavo, bet supranti, mes to nežinojom. Aišku, ne kiekvienas galėjo, jeigu tavo reputacija. Kita vertus, su manim dirbo žmogus, kuris sėdėjo, pvz., atsėdėjo kalėjime. Nu, jaunystėj jisai buvo prisigėręs, kažką ten sumušęs, jisai dirbo iki pat pabaigos. Tai, vienu žodžiu, ten laikė tuos, kurie buvo ant kabliuko – labai daug

geriantys, labai daug buvo geriančių žmonių, kurie turėjo silpnybes, gal jie buvo, pvz., tai stukačiais, kaip mes sakom, ane, mes niekas nežinojom, bet šiaip turėjai būti nepriekaištingos reputacijos, bet supranti – tu nieko nežinojai apie kitus žmones. Labi žmonės apie tai kalbėjo, nu ne kiekvieną paimdavo, be abejo.

R. K. O apskritai atėjus į radiją, kas nors pasakė, ką galima, ko negalima kalbėti.

P. Supranti, nu irgi mes tai žinojom nuo pat mažens, nuo mokyklos laikų, kad, pvz., nė į galvą neateidavo pasisakyti viešai, kad tu prieš tarybų tą valdžią. Visur buvo priešų, bet supranti, kita vertus, va toks įvykis, aš prisiminiau, kad, pvz., laiptinėj buvo rūkykla, tas koridorius ir pačiam gale buvo speciali vieta rūkymui, bet jinai ėjo ten, reiškia, kaip laiptai atsarginiai, ir taip per visus aukštus. Tu galėjai manyti, kad kažkas tavęs klauso. Pvz., tu pradedi pasakot kažkokį anekdotą, žmonės labai daug pasakodavo – ir pagėrę, ir nepagėrę – absoliučiai blaivi žmonės labai mėgo. Ir kažkas sėlina, tu girdi kažkokius žingsnius, taip tdttdt nuėjo. Gal čia buvo kažkokia manija, bet mes manėm, kad kažkas ir klauso. Visi spėliojo, kas yra tas žmogus, kuris... nu, mes tą žinojom, supranti, tai buvo akivaizdu. Pvz., pas mus buvo komjaunimo susirinkimai, ir (aut. mini kolegos vardą, pavardę), dabar tos komisijos narys. Jisai, jam buvo, supranti, viskas, jį paskyrė, jam tai buvo, jis taip nenorėjo, ir visi mes taip nenorėjom ir (aut. mini kolegos vardą, pavardę) iš mūsų padalinio, aš juk su jais dirbau. Ir visiems tai buvo dzin, bet reikia atbūt. Supranti, nuobodu klaikiai, bet tu privalėjai atbūt. Taip, buvo, nu, kai tokios buvo sąlygos.

R. K. Mhm, o kiek savicenzūra veikdavo?

P. Nuo pirmo žingsnio iki paskutinio, nes supranti, jeigu tu norėjai čia dirbt, tai tu turėjai prisitaikyti, kitaip neįmanoma. Tie, kurie buvo disidentai, tai jie ir buvo disidentai, o tie, kurie čia dirbo, žinojo, kad tu negali kritikuoti valdžios, bet tu galėjai, reiškia, keikti namuose, žinai, įmetęs pagalvę ant aparato, nes visko galėjo būt arba ištraukti ir rozetės tą aparatą, supranti, kaip yra. Nu, ir, vienu žodžiu, virtuvėse tai žinai tiek pat, kiek tu praleisdavai laiko darbe, tiek pat tu praleisdavai po to vis tiek, kad išsikraut, vis tiek žmogus negali taip, nu jeigu jis sveikas, negali meluot dvidešimt keturias valandas į parą. Tai jis ateidavo pas draugus ir, supranti, visai atvirkštinis gyvenimas buvo, ir tenai, supranti, tie patys žmonės kalbėjo visai kas kita, bet čia buvo toks kaip ir vaidinimas. Čia tu vaidini tokį, reiškia, patriotą ir labai tokį, reiškia, komjaunuolį, aš partijos narė nebuva, o paskui tu ateini namo ar pas draugus, ir pradedi kalbėti visai kas kita. Tai buvo norma ir taip gyveno visi, absoliučiai visi žmonės aplink. Bet supranti, pvz., mano mama buvo arši antitarybinė, ant tiek, kad tėvas neleido jai dirbt, bijojo, kad mus išveš į Sibirą. Tai jinai po karto, supranti, buvo namų šeimininkė. Pvz., jinai nesivaldė, bet tai yra kitos kartos žmonės. Jinai ant tiek nemėgdavo Stalino, Lenino ir visos tos valdžios, kad jinai negalėjo susivaldyti, o tėvas mano, pvz., buvo komunistas, jisai normaliai prisitaikė, normaliai čia gyveno, ir viskas jam ten buvo, nu kaip gera, jis nieko nesakė man. O,

supranti, kaip buvo atosvara, vienu žodžiu, čia tu dirbi baltai, o ten juoda ta pusė buvo. Ir kai įvyko tas Sąjūdis, tai, supranti, buvo viskas aišku, kur kas nueis, nu ne visi.

R. K. Jūs sakot partijos nare nebuvo, o reikalavo būti?

P. Ne, ne, ne, ne. Supranti, mes priklausėm tarnautojams. Oi, ką tu, tai, supranti, kaip partijos nariai. Buvo tokia rekomendacija arba ne rekomendacija, o, reiškia, turėdavo, ateidavo ten į fabriką arba į įmonę toks nurodymas. Turi būti moteris, trijų vaikų motina, išsilavinimas – vidutinis, ir tu vat tokių žmogų turėjai apdovanot arba jinai turėjo įstot į partiją. Viskas ėjo pagal, supranti, ten buvo savi apskaičiavimai. O kadangi mes buvom tarnautojai, tai mums labai buvo sudėtinga, turėjo būti šitie kolūkiečiai ir darbininkai, bet šitie darbininkai (aut. juokiasi) buvo pijokai, kolūkiečiai, visai nenorėjo, supranti, o išties tai norėjo, kurie tarnautojai inteligentai labai norėjo, jeigu norėjo padaryt bent kokią karjerą. Bet ten buvo kovos pirmiausia. Antra vertus, aš niekada nenorėjau būti viršininke ir man to nereikėjo, ir aš nemėgau viso šito. Buvau aš komjaunuolė, kai visus priėmė ir priėmė, paskui jau nebuvo, niekas ir nesiūlė, tiesą pasakius, nes, supranti, ką, tu partijos narys, iš karto vienu laipteliu aukštyt ir galėjai kopt. Mes turėjom vieną tokią, mano vat, jinai už mane metais vyresnė moteris, jinai buvo karininko, reiškia, sovietinio karininko dukra, jinai buvo partijos narė, ir jinai padarė karjerą, bet jinai, dabar jos nebėra gyvųjų tarpe, ten susiklostė labai tragiškai jos likimas, bet mes visi žinojom, kad čia vot reiškia karjeristė, nes, supranti, įstojimas į partiją, jisai nebuvo ideologinis žingsnis, jisai buvo grynai karjeros su mintim, ir visi tai žinojo, su tokia panika žiūrėjo, nu vat karjeristas įstojė į partiją, ne tai, kad aš tai tikiu tais idealais. Nes, supranti, aš tai septyniasdešimtų metų žmogus, šito laikotarpio žmogus, mes buvom cinikai. Gal buvo kažkokių tokių, aš jų nemačiau, tokių idealistų, kurie tikrai tikėjo, nu vat kaip mano tėvukas, supranti, prieš karą buvo visa šeima kairieji ten jau tokie socialdemokratai, o mes tai jau niekuo netikėjom, ką tu žinai, nu jau viskas buvo. Mūsų tokia, kaip čia pasakyt, pasmerkta kata, labai daug kas nusigėrė, nes, supranti, viskas be prošvaisčių, ir tu negali įsivaizduot, kad taip greitai viskas žlugo. Taip, vat ir gyvenė, gerai, kad nes turėjo tokį darbą, kuris buvo labai įdomus.

R. K. Ar aš teisingai suprantu, kad į partiją, jeigu buvai paprastas tiesiog žurnalistas, nereikėjo, niekas nereikalavo stot ir net ir nelabai galėjai to daryt?

P. Nelabai galėjai, nežinau, kaip lietuviams, bet mums, rusams, kadangi buvo oooo (aut. kalba šaukiamąja intonacija) Tarybų Sąjungoj, tai niekas ir nesiūlė. Aišku, jeigu aš labai stengčiausi, labai norėčiau, tai aš turėčiau kažkaip save reikšti toj komjaunimo organizacijoje, kažkaip, bet, supranti, kadangi man buvo dzin, tai ir dzin, bet, supranti turbūt, tokiems, kaip mano kolegė, buvo pasiūlyta, kadangi jinai, supranti, ideologiškai buvo artima tam pasauliui. Aš tai vis tiek nebuvo labai artima, supranti, ir dėl tautybės, ir šiaip, žinai, o taip nelabai reikalavo, bet labai žmonės norėjo, norėjo padaryt karjerą, ir mes nesmerkėm jų. Jie buvo mums svetimi, bet supranti, kad smerkt, sakyt – ne,

bet jau kažkaip ne savas partijos narys, vat jau. Žinai, jau jų pradėdavom truputėlį vengti, nes partijos narys turėjo pranešti, kam reikia, kokius anekdotus tu pasakoji, kaip tu čia, žinai, juokiesi iš kokio Griškevičiaus ar ten Brežnevo. Tai va, taip ir buvo.

R. K. O čia buvo laidos rusų kalba, ar jose buvo daugiau ideologijos, negu tarkim lietuviškose?

P. Ne, ir aš tau pasakysiu, kodėl. Pas mus gi buvo viskas labai aišku. Supranti, apriori, kodėl kitų laidų žmonėms reikėjo pasirašyt dar tam tikrą pasižadėjimą, ne tokį kaip mūsų, o jau tokį tikrą, pvz., luliečiams, nes apriori manė, kad rusai yra lojalūs, supranti, mes buvom savi, nu, rusai, maža to, tie visi KGB-istai, jei klausė radiją, ir jie supranta, nu, jie girdi, ką mes kalbam, ir supranta tą kalbą, tai, vienu žodžiu, iškart pagauna ir jeigu kas. Ir šiaip buvo toks, kaip žinai, ir požiūris, kad jau rusai tikrai lojalūs ir, reiškia, mes kaip tik daugiau sau leisdavom negu lietuviai, nes ten tai labai akytai žiūrėjo, ką tu ten pasakoji. Jeigu anglų kalba, tai так вообще (rus. tai apskritai) jau čia irgi išvis neaišku. Labai labai tikrino, ir tik savi tam tikrų sferų žmonės galėjo dirbt toj laidoj, ypač anglų kalba, tai buvo tokie. O mes tai ne, ir, supranti, mes, nu, mūsų laidos, buvo normalios, valandinę programą tu turėjai parengt per savaitę. Aš dariau, reiškia, pradžioj moksleiviams, profesinių techninių mokyklų moksleiviams ir studentams, daug važinėjau. Čia buvo labai juokinga, miela ir įdomu. Paskui, reiškia, mes darydavom tokias laidas, bet ten laidos būdavo labai sudėtingos. Tu vat gali įsivaizduot, turi būti visi žanrai per valandą – ir apybraiža turėtų būti, reportažas iš vietos, tai yra toksai kaip ir pasijungimas, nu tada nebuvo tokio, įrašytas, ir kažkieno pasakojimas ir kultūrai, ir viskas per valandą, ir tu, reiškia, sumontuoji, pirmiausiai tu šifruoji Glavlitui, sumontuoji, paskui atiduoti garso režisieri, jinaį įrašo diktorius ir panašiai, ir dar yra viena formintoja, kuri tau uždeda garsus ir panašiai, tai čia buvo kūrinys. Paskui visi susirinkdavo ir klausydavo tavo laidą. Vienu žodžiu, vyriausiasis redaktorius arba pavaduotojas ir kolegos, nu ir vertino. Kitaip į eterį neišeidavo, ne kaip mes dabar darom, padarei ir... Ne, ten buvo labai, maža to, dar techninis patikrinimas buvo. Tas žmogus, kuris aptarnavo, paklausyt, kaip fonas, lygiai ir visa kita, ir galėjo būt, kad ir gražindavo, už tai tu turėjai padaryt ne valandą prieš eterį. Taip nebuvo, dvi dienas, čia tu pridudai, ten užklįjuoja, tai čia technologiškai buvo labai įdomu, labai ir dar kiekvieną savaitę mes važiuodavom į komandiruotę kolūkį ar dar kažkur, supranti, į Klaipėdą. Nu, vienu žodžiu, tu turėjai būtinai vieną kartą per savaitę išvykt, tai aš pamačiau Lietuvą, supranti, per tas komandiruotes, ne visą, bet labai daug.

R. K. Ir jūs sakot, kad valdžia pasitikėjo labiau, galvojo, kad lojalūs žmonės, o situacija kokia reali buvo?

P. Žinai, man sunku pasakyt, kadangi mes labai mažai bendravom, žinai, neatviravom. Nu, aš sakau rūkykloj, tu galėjai (aut. mini kolegos vardą, pavardę) ten pradėjo dirbt žemės ūky arba kokia nors ten (aut. mini kolegos vardą, pavardę). Aš juos atsimečiau nuo senų laikų, bet mes neatviravom, mes

kalbėjom apie darbą, supranti, nu vat taip irgi, supranti, nebuvo bendravimo, bet toks (aut. mini kolegos vardą, pavardę), ką jisai apie ateistines laidas galėjo man pasakyt. Nieko. Darė ten ateistines laidas – klaiku, arba ten Lulas, nu Lulas ir ką. Ne, žinai, negaliu tau pasakyt, čia reikia klaust tų, kurie, žinai buvo kokie gal ansambliokai, kur nors važiuodavo žemiokai, nes, supranti, o čia darbe, žinai, su savais irgi, su senais darbuotojais, kurie ten liko iš senos redakcijos, mes irgi nelabai bendraudavom, bet mūsų buvo labai jauna redakcija, panašiai kaip jūsų Newsroomas. Pririnko tada mano viršininkas labai jaunų žmonių iš univierkės, mums buvo labai smagu, o tie seni žmonės, žinai, buvo.

R. K. O tai pasikeitė ta kažkaip redakcija, kai pasikeitė tos kartos?

P. Taip, supranti, labai pas mus liko tik tai trys tokie pagyvenę žmonės iš senos kartos. Šiaip tai buvo labai juokinga, kad aš patekau per, supranti, sąmokslą. Pastatė jauną redaktorių ir ta redakcija, kuri buvo prieš tai, jinai buvo ja nepatenkinta, jie sumanė sąmokslą, kažkokius parašus surinko, o viena iš senesnių darbuotojų išdavė. Nu, ir mano viršininkas, a. a. Bogomolnikovas, susidorojo su tais, kurie jam nepatiko, o aš, supranti, to nežinojau. Aš atėjau laisvos vietos, labai gerai, super. Tai aš po to gyvenime niekur nieko nepasirašau, nes paskui man tik tai, supranti, paaiškino po kiek metų, kad ar tu nežinai, kad tu atėjai į tokios vietą. Tai va, tai, vienu žodžiu, ten buvo labai juokinga. Nu, ir kadangi mes buvo labai jauni, mes labai norėjom, nu, aišku, kaip ir dabar. Man labai dabar panašu, kaip buvo, kai aš atėjau 1977 m. Nu, žinai, pirmi du metai, trys, tu mokaisi, tu daug ko nežinai, bet jau kokiais 1980 m. aš buvau, ko gero, normali redaktorė, aš labai norėjau ir aš buvau viena pirmųjų, kuri išėjo į tiesioginį eterį. Tu supranti, čia buvo toks nuotykis ajajai, ir mes labai konkuravom su informacijos redakcija, ir labai norėjom būti pirmi. O juokingi pasijungimai, kad tu matytum. Aš sėdžiu čia, mano kolega važiuoja tonvagenu į autobusų stotį, kaip dabar atsimenu, o ten penkiasdešimt žmonių dirba prie to pasijungimo, tai čia mes labai norėjom kažko naujo techninio, supranti, labai buvo tokie, bet mūsų laida buvo klaidiai populiarai, klaidiai, ir, supranti, po to atėjo viena tokia direktorė, tai čia jau po kiek laiko, po Nepriklausomybės, kuri taip ir pasakė (aut. mini kolegos vardą, pavardę): „Nebus rusų laida pati geriausia.“ Nes, supranti, mūsų laikas buvo dėkingas – nuo trijų iki keturių – valandinė. Per tą valandą tu spėjai, viskas jau įvyko pirmoj dienos pusėj. Mes tokie, kaip čia pasakyt, betarpiškai bendravom, nu, turėjom tokią charizmą, labai buvom tokie energingi, labai mėgom tiesioginius eterius, prikviesdavom tiek žmonių, kad, žinai, netilpdavo prie va to stalelio, ir labai visi klausė, nes tu per valandą sužinai viską, tau nieko daugiau nereik. Nu, jinai tada mus sunaikino, jinai perkėlė laiką, paskui padalino perpus tą valandą, pusvalandį vienoj programoj, pusvalandį – kitoj, nu ir jau tada, aišku, sumenko mūsų populiarumas, bet prieš tai visi sakydavo: „O mes klausom tik tai rusus, nes buvo labai populiarūs.“ Tik dėl to, kad buvom, supranti, mum buvo labai įdomu dirbt, nu vat kaip jaunimui.

R. K. O ta cenzūra. Na, savicenzūra, po to pas vyresnįjį redaktorių keliauja. Kuriam etape jinai buvo stipriausia?

P. Žinai, kas dar buvo. Tu įrašai kažkokį tai žmogų, pirmiausia tu prieš dvi savaites turi suderinti su „Kalba Vilniui“ pavardę ir temą, ir tu gali mirt, bet tu privalai tą žmogų įrašyti, nes, suprantai, visaip gali būt, jis gali ten kažkur išvažiuot, nu ten nelabai važiuodavo, bet, pvz., susirgt, niekas į tai neatsižvelgė. Tai parašai toks, ir jis turi būt laidoj, tai čia planavimas buvo toksai. Ir paskui, reiškia, kai tu sutvarkai tekstą, po to, kai Glavlitas tave jau palaimina, viskas tvarkoj, tu paduodi dar tekstą šitam programų direktoriui. Tasai žiūri, bet ten buvo visada labai geri žmonės ir paskui eina pas direktoriaus pavaduotoją, generalinio direktoriaus kaip būtų pavaduotoją, radijo direktorių. Nu, jisai išvis nieko neskaitė, bet, suprantai, keliavo tekstai. Aišku, čia buvo formalumas, bet tu įsivaizduoji buvo cenzorius. Ir skaito tave vadovas tavo, pvz., tą tekstą, viršininkas, jam svarbiausia, kaip skamba, ne kaip parašyta, paskui tekstą skaito glavlininkės, paskui skaito programų direktorius ir dar tas pavaduotojas – didžiausias viršininkas, mūsų Guoda, pvz. Nu, tu gali įsivaizduot, tai visi apsidairo, visi apsidraudžia ir tik po to, reiškia, jie ten pasirašo ant tos papkūtės, ir tik tada tu gali tą pridut ir paskui paklauso, bet klauso, jau, reiškia, prisiima visą atsakomybę viršininkas, bet tekstą mato labai daug žmonių, tu nieko negali – nei į kairę, nei į dešinę, nei žingsnio atgal, nei pirmyn. Tai įsivaizduoji, kokia technologija, tu didžiausią dalį savo laiko praleidai dėl, kad bėgiojai per tuos aukštus, nešiojai tą popieriuką ir dar šifruoji, tas tai buvo pragaras, tas šifravimas. Aš per tą šifravimą išvis praradau savo, nu, kaip sakyti, aš buvau rusistė labai tokia ir gerai mokiausi, bet dabar aš beveik neraštinga, nes tu ant greičio rašai ant kelių padėjusi popierių ir sustatyt amžinai. Čia buvo tokie trys magnetofonai ar keturi – neatsimenu, ir čia, ir patalpa tokia, kaip čia, šitas kambarys, tvanku be galo, ir dar stovi šitas acetonas, nes čia klijuoja, čia ir šifruojam, tos klasikinės ausinės išvis tragedija. Tai tu labai ir mes išeidavo iš čia apie pirmą nakties, pvz, Man labai buvo normalu, jeigu aš montuoju pati, išeiti pirmą, dvyliką, nu tu nespėdavai nieko. Tai va, kiek buvo, kokia buvo piramidė virš tavo tos vienintelės valandinės laidos.

R. K. O Glavlitas kiek braukydavo, kaip ten viskas vykdavo?

P. Nu, sakau man buvo keli atvejai tiktai, kaip suprantai, sakau, va tas Rostropovičius, kai jis pabėgo, mes ten dar nežinojom, kad jisai, nu jis nepabėgo „jam dėl Solženycino atsisakė, reiškia, panaikino jo pilietybę, jis turėjo ten pasilikti, mes to nežinojom, ir buvo jo vardas paminėtas, jinai išbraukė, pasakė: „Taip reikia.“ Paskui dar kažkokią vietovę, kur, ko gero, buvo padalinys, bet to nežinojom. Jie braukydavo, suprantai, dėl karinių kažkokių dalykų, kurių mes dažniausiai mes nežinojom, kiek čia išvis yra kariuomenės, kur jinai ten patalpinta ir dažnai išbraukdavo, o šiaip dėl ideologinių, tai ten nebuvo, nes, suprantai, ten toj stadijoje, kai tą tekstą skaito viršininkas, tai kokia gali būti ideologija, perspausdini, jeigu kas ne taip. Pas Glavlitą jau eina tiktai tos tarybinės paslaptys, kur kas dislokuota,

kur čia kas kažkoks bunkeris, dar kažkas, va taip braukdavo, bet ideologiškai aš neatsimenu, kad (aut. mini kolegės vardą) brauktų man. Bet sakau, ten buvo dvi glavlitininkės, viena nusigėrė mirtinai iš nuobodulio, aš taip suprantu, o gal jinai buvo linkus, bet supranti, vat sėdi žmogus kambary, rūko, geria ir laukia tų laidų, nu siaubas, klaikus užsiėmimas, supranti, ir labai su mumis plepėdavo, kaip spėdavo pažiūrėt, bet jie žiūrėdavo, supranti, nu labai greitai. Ne, tai, kad tu palieki, būdavo, kad palieki: „Palik ir paskui ateisi, ten po pusės dienos.“ Tai va, buvo ir tokių atvejų, nu nelabai, man nelabai.

R. K. O šiaip žiūrint į pačią įstaigą, ar buvo tokių lojalių valdžiai žmonių?

P. Buvo, buvo, buvo ir nemažai buvo. Buvo visokių, bet supranti, kadangi aš vis tiek daugiau bendravau su savo bendraamžiais, jie nebuvo lojalūs, o, pvz., senesni žmonės gal buvo tokie, nu, žinai, visokių būdavo. Sunku buvo pasakyti, vat aš tau pasakysiu. Aš dirbau su žmogum, kuris yra Sausio 1-os, juokinga baisiai, jisai pateko į tą radijo stotį „„Sovetskaja Litva“, Jisai jau pas mus nedirbo. Mano pavardė (mini pavardę), jo (mini pavardę), mus visą laiką painiojo juostas su laidom. Jisai buvo Mickevičiaus Kapsuko giminaitis tolimas. Kaip jis koneveikė valdžią is buvo toks ūkiškas žmogus, puikus, va dabar, būtų koks verslininkas, jis ten daug ką sugebėdavo nuveikt, ten turėjo nuostabią sodybą, galima sakyti. Ir staiga, kai viskas 1990 m. pradėjo suktis ir 1991 m. jisai išėjo į pensiją, staiga jis patenka į tą tenai, į tą kitą barikado pusę. Buvo jis lojalus valdžiai? Ne, bet supranti, čia buvo grėsmė visam jo, nu kaip, gyvenimui. Jo žmona vadovavo fabrikui vyno ir degtinės, čia buvo Panerių gatvėj toks kombinatas, jie buvo labai turtingi. Aišku, jei vogdavo, jinai vogdavo, jisai čia žinai dirbdavo. Prieš tai jisai buvo tardytojas, ir jisai šantažuodavo žydus, kurie vykdavo į Izraelį, atimdavo jų, pvz., juvelyrus, žmonių dalį pinigų, jeigu žinojo, nes ir paskui išvaikė, jo. Įsivaizduoji, jis buvo tardytojas, išvaikė visą jo skyrių ir, aišku, nepasodino tais laikais, nes nesodindavo, nes pats didžiausias būtų skandalas, o paprasčiausiai, va, atleido. Jisai pateko į radiją irgi kažkaip, savais keliais. Jis kaip žurnalistas buvo absoliutus nulis. Be, sakau, mes su juo draugavom, jis man patarimų visokių, visada galėdavo paskolinti pinigų.

R. K. Jis rusų redakcijoje dirbo?

P. Rusų, rusų, bet jis, sakau, žurnalistas ne koks, bet, pvz., jisai patenka į tą pusę, ir paskui jis buvo vienas iš paieškomų, išvyko jis į Maskvą, dabar jau miręs ir, vienu žodžiu, nesėkmingai susiklostė jo gyvenimas. O vat pvz., toks atvejis buvo. Jisai lojalus valdžiai? Jis puikiausiai prie jos prisitaikė, nes viską jis gavo iš tos valdžios, kadangi jis Mickevičiaus Kapsuko giminaitis. Puikus butas ten, ko gero, puiki karjera, čia žmona jo vagia puikiausiai, visko ir turėjo va, bet sakau, buvo vienas iš tokių kritikų, jisai sau leisdavo ir viešai pasakyti apie tokį Leniną, Staliną ir tą valdžią, gal todėl, kad jis jų nebijojo, buvo pats jis dalis, tai va tokių žmonių buvo, labai toks netikėtas. Ai, paskui kažkas iš mano draugų man: „Tu perėjai į tą radiją? Sakau: „Ne, panaši pavardė“. Sakau: „Ne, aš čia likau, o jisai...“ Arba

buvo tokių šventai tikinčių, buvo lojalūs, bet kad jie būtų, va, tikrai įsitikinę, kad tai yra tiesa, tai aš nežinau. Mano aplinkoj jų nebuvo, bet matėsi, kad senesni žmonės, o gal ir bijojo, supranti, niekas nekalbėjo apie tremtinius, niekas nekalbėjo, kad mano tėvukas buvo išstremtas arba ten giminaičiai buvo. Supranti, visi tyliai vaikščiojo tokios pelytės ideologinės, tai va, ir dar, pvz., pažiūrėk mano radijo direktorius Putelis Vidmantas. Vidmantas Putelis buvo labai geras žmogus, nepaprastai, tai jisai buvo su mumis Sajūdžio, reiškia, kai užgrobė radiją, tai jisai gi su mumis radijui buvo Seime, ir jisai ten vedė laidas ir naktimis, nu, vienu žodžiu, toks pasišventęs žmogus, nu, aišku vyresnis, koks jis būtų, aš net nežinau, ji turėjo būti paini, bet sakau, tais momentais, kai jisai galėjo irgi pereiti į tą prorusišką radijo stotį, jis liko su mumis ir labai geras, padorus žmogus. Daug buvo tokių padorių žmonių, kurie, nu, supranti, sunku pasakyt. Dabar tai, žinai, atrodo kolaborantai mes visi tokie, prisitaikėliai, bet, supranti, žmogus, kuris tada negyveno, neįsivaizduoja, kad tai buvo, nu, neįmanoma, žinai, kaip koncentracijos stovykloje, nu, neįmanoma maištauti, tu neturėjai įrankių, nieko neturėjai, nors ir buvo tokių, kurie maištavo. Mano, pvz., kartos žmonės buvo tokie neprisitaikėliai, bet irgi, jeigu tėvai ten turtingi, galėjo, pvz., niekur nedirbti. Mes, reiškia, čia protestuojam tuo, kad mes hipuojam, hipiai, supranti, nu, vat, sakykim, bet irgi tėvai tai maitino ir rengė, tai irgi toks protestas buvo, žinai, savotiškas, sakyčiau, bet sakau, labai sunku dabar paaiškinti, kodėl taip buvo.

R. K. Kaip tas darbas radijui, ar jis keitėsi po Gorbačiovo atėjimo?

P. Taip, be abejo, bet žinai, kaip sunkiai (aut. juokiasi) aš atsimenu, mums buvo labai juokinga, čia mano su draugu, mes prisiminėm, kad mes įrašėm vieną pirmųjų tokių pilietinio pasipriešinimo, reiškia, buvo akcija. Ties Žalgirio stadionu, ten dabar tokia aikštelė, kur dabar stovi prokuratūra, ir tenai, man atrodo, norėjo statyti garažus, ir tenai Avyžius rašytojas, Klima mūsų iki šiol gyvena – daug ten buvo tokių šviesių žmonių, ir tie žmonės pasipriešino, tai čia jau po Gorbačiovo išėjo, ir kadangi ten gyveno mano kolega, jisai įrašė, jie protestavo, ir pasakė – mes prieš, mes čia su šunimis vaikščiojam, trali vali, tarp kitko jie ir laimėjo, ir aš atsimenu, jis atsinešė tą kasetę, va, tokią, va, ir ateina mūsų direktorė Zabulytė tuomet buvo, ir sako: „Atiduokit.“ Tu įsivaizduoji, o mes jau nenorim atiduoti, ir, vienu žodžiu, ten mano viršininkas, visi privertė atiduoti tą kasetę. Kaip mes buvom, žinai, aš taip pykau, mes taip pykom, nes supranti, o po to pradėjom, nu, vienu žodžiu, slapstyti, ir nieko nesakyt, ir jau mūsų viršininkai suprato, kad ne jų laikai, ir buvo labai juokinga. Pvz., mes, va, (aut. mini kolegą vardą, pavardę) yra liudininkė, kai buvo Jėdinstvo vienybė, kai buvo „Vienybė-Jėdinstvo-Jedność“, irgi mano a. a. viršininkas, jisai rašo, o mes su (aut. mini kolegės vardą) atėjom paklaustyti, atėjo šitie Burokevičiai, nu, kažkoks, neatsimenu, ar šitas Burokevičius atėjo, ar kitas Jarmolavičius – vienas iš tų komunistų, žinai, vadovų, ir mano viršininkas sako: „Mes mintimis su jumis, bet negalim to garsiai pasakyt.“ (aut. mini kolegės vardą) sako, kad tik įrašytumėm į juostą, mes turėtumėm įrodymą, paliudijimą, tai, vienu žodžiu, netgi pačioje redakcijoje ir kažkas knisosi mūsų

stalčiuose, o aš dirbau Sąjūdžio spaudoj nuo 1988 m., nu ir, vienu žodžiu, paskui šitam „Atgimime“, kur mes su (aut. mini kolegos vardą, pavardę) ir susipažinom, ir su (aut. mini kolegos vardą, pavardę), jie buvo studentai, aš jau buvau žurnalistė. Aš rusiškam padaliny, o jie, reiškia, lietuviškam, ir kažkas ten, ieškojom, bet aš viską nešiojau su savim, aš nieko nepalikdavau redakcijoje, nes tu negalėjai pasitikėt. Tai po Gorbačiovo, be abejo, nu, buvo toks, žinai, toksai jau pagyvėjimas, jau mūsų valdžia suprato, kad negali daug ko reikalauti, jau patys bijodavo, labai, žinai, dvejojavo. Paskui 2000-aisiais išvis (aut. mini kolegos vardą, pavardę) mane paskyrė vyriausiąja redaktore. Ačiū Dievui, aš čia neilgai išbuvau vyriausiąja, paskui mumis sujungė su šitais informacija. Tai va, tai buvo tokie, tokie labai įdomūs laikai. Va, čia 1988 m., antri, paskui aš išėjau dekretinių atostogų. Taip, be abejo, pasikeitė labai.

R. K. Ar aš teisingai suprantu, kad vadovų tarpe tas perėjimas buvo sudėtingesnis?

P. Nu, mūsų vadovui tai buvo didžiausias smūgis, jis buvo, supranti, jis ir mirė penkiasdešimties metų nuo šito, nuo infarkto. Supranti, jis buvo toks sentikis, rusas sentikis, puikiausiai lietuviškai, jo šeima buvo lietuviška labai, jusiai prastai rusiškai kalbėjo, labai energingas žmogus, vat, jis buvo partietis, ir visa jo karjera buvo grindžiama tuo, kad jo valdose antras sekretorius ar trečias, nu kažkoks iš sekretorių medžiodavo, ir, reiškia, tėvas buvo ten kolūkio pirmininkas, pasakė, norėčiau aš, kad sūnus mano sostinėj gyventų, sako, pasirink specialybę, tegul būna žurnalistas, jusiai tapo žurnalistu, ir jusiai, supranti, save siejo su partija labai, nes visas jo gyvenimas buvo šitoj, ir jam buvo labai baisu, labai jam buvo labai baisu. Aš dabar įsivaizduoju, kad jam buvo šokas. Paskui jis nuėjo vadovaut buvo mūsų (aut. mini kolegos vardą, pavardę) tuomet buvo, oi, reiškia, naujos sąjungos turbūt vienas iš vadovų, ir jusiai vadovavo, mano vot viršininkas vadovavo jo štabui, ir jie ten pralaimėjo kažkaip labai prastai, pats (aut. mini kolegos vardą, pavardę) pateko į Seimą, bet kiti nepateko ir Vasia buvo, reiškia, labai nusivylęs, na, vat ir mirė jusiai du 2000-aisiais m., supranti, tokia nelaimė. Ai, jusiai mirė, jau aš buvau vyriausiąja, o jusiai mirė, vienu žodžiu, ir man reikėjo jį laidot. Mūsų labai buvo sudėtingi santykiai. Kam nepatinka (aut. mini kolegos vardą, pavardę), nematė mano pirmutinio viršininko, tas tai buvo siaubas, jis galėjęt tave aprėkt, vos ne, žinai, nemušt. Jusiai buvo labai grubus žmogus, tai aš jau tokia užgrūdinta, man niekas nebaisu. Vat, bet daug kam turbūt buvo didžiausias šokas. Supranti, jie puikiai visi gyveno. Vasia statė namą didžiulį, tais laikais tai buvo išvis – žmogus statosi Gineitiškėse, tenai už Vilniaus. Jusiai statė namą, viskas taip klostėsi puikiai, ir staiga tas Gorbačiovas nelaimingas su savo Perstroika ir atgimimas. Jam tai buvo, jusiai jautė, kad galas ateina, bet jusiai būtų prisitaikęs ir prie dabartinių sąlygų, jusiai paprasčiausiai neatlaikė organizmas. Jusiai mažai judėjo fiziškai, buvo toks... rūkė, gėrė, skilandžius rydavo, supranti, bet jeigu jis būtų išlikęs ir būtų gyvas, jis jau būtų, ko gero, ir Seime.

R. K. Tai tas ribų bandymas labiau vyko tarp žurnalistų, paprastų žurnalistų?

P. Turbūt. [...] Supranti, dar toks dalykas, jau kai prasidėjo kažkokie man 1998 m., bendruomenė rusų, buvo labai įdomu. Vienu žodžiu, čia mūsų rusų kultūros centras, palikom Perestroiką, Lietuvos Nepriklausomybę 1988 m., tai buvo spalio kokia trisdešima, pirma diena, ir sukvieta rusų bendruomenę, ir liko ten, žinai, saujelė, o visi kiti su Valera Ivanovu, „Jedinstvo-Jedność“ iškeliavo, reiškia, iš tos salės ir, vienu žodžiu, mirti priešai buvo mirtini, ten nesisveikindavo, žinai, ir atsisukdavo, ir pereidavo į kitą gatvės pusę, tai mūsų buvo tokių labai mažai, kurie palaikė, ir tie žmonės, kurie žurnalistai ir rusai, ne rusai – visokie. Tie, kurie manė, kad pralaimės Gorbačiovas ir Lietuva, tai jie ten žinai bandė, bet irgi ne taip nepasisakydavo, o taip šliedavosi prie šitos, nu vat kaip ir Vasė – mes mintimis su jumis, bet mes negalim to pareikšti viešai, bet mes suteiksim jums eterį, galimybę pasisakyti, supranti, vat irgi žmonės laukė, tai irgi normalu, daug kam buvo neaišku, kuom baigsis, o taip jau eit, supranti, vat šitaip ir mūsų tarpe, ir čia esančių žmonių buvo tokių, kurie, supranti, palaukė, palaukė, kuom baigsis, ir tada jau pasisakė, kad mes jau čia.

R. K. Mhm, o kaip karjera apskritai radijuj buvo daroma?

P. Nu žinai, čia labai priklausė kaip Lietuvoj – nuo pažinčių, viskas per pažintis. Supranti, nu buvo, buvo, žmonių, kurie galėjo įvertinti labai talentingą žmogų, bet, sakyčiau, supranti, vis tiek per pažintis. Viskas ir anais laikais, sovietmečiu, tik per pažintis. Tu galėjai, ten skambino tėvas, ten kaimynas ir panašiai, tu šitaip apsirūpindavai maistu per pažintis, arba apsirengt, kokią dublionkę nupirkt tik per pažintis, tas pats buvo ir su karjera. Žinai, vat įvertinti talentą, tai čia būdavo, bet išskirtinis atvejis, ir daugiau kultūroj, supranti, kur koks Sondeckis pamatydavo talentingą smuikininką, jis pramušdavo, žinai, visas sienas, kad smuikininkas taptų orkestro nariu. O visur, kur karjera, kur, supranti, santykiai ten pažintys, mano dukrytė, mano, žinai, sūnėnas – visur per pažintis. Nu, tu galėjai ten šaukt „myliu Leniną“, bet tas nelabai tau, nebent išvežtų į beprotnamį. Turėjom vieną tokį krygerį – juokingas labai, propagandos redakcijoj, gali įsivaizduot, dirbo žmogus su spravkia. Jis buvo šizofrenikas, puikiai dirbo, laidos neprikaištingos, viskas tvarkoj. Ateidavo pas mus ir sakydavo: „Aš parašiau Brežnevui laišką, nes KGB sisioja į mano vandentiekį, mama negali gerti arbatos.“ Tam Mickevičiui paduodavo, labai taisyklinga rusų kalba užrašyta, tas uždėdavo dar visko ten ko reikia, ir tas siūsdavo, ir vieną gražią dieną jisai atsistojo prie to mūsų pastato, atsisuko į tą pastatą ir pradėjo šaukti: „Tegyvuoja Leninas ir tarybų valdžia.“ Jeigu jis būtų prieš – iškart supakuotų, o čia dabar niekas nežino, kaip reaguot. O paskui dar vienas – išvežė į ligoninę, jis paskui grįžo, ir dirbo, bet mes jo žiauriai bijojom, nes, supranti, nu, tikras, tai buvo ir tokių atvejų. Supranti, čia durnynas buvo tikras – visokių buvo žmonių, bet kaip darė karjerą – nu kažkaip. Nežinau, kadangi aš karjeros nedariau, absoliučiai niekad gyvenime, tai aš ir nemoku tau net pasakyt. Visi, kas dirbo, tas ir dirbo, nu vat. Iš mano kartos, iš mano vat bendraamžių likom (aut. mini kolegos vardą, pavardę) iš jaunimo redakcijos, su kuria mes draugavom, kadangi mūsų pastatas buvo čia, mes su informacijas,

aš niekada nemėgau žinių, ir mes iš kito, labai mažai bendravom, o reiškia, va, (aut. mini kolegos vardą, pavardę), jinai tokia, su (aut. mini kolegos vardą, pavardę), mes buvo kartu komjaunimo organizacijoj. Su (aut. mini kolegos vardą, pavardę) kavą gėrėm mūsų kavinėj, nu ir viskas, mūsų daugiau, žinai, nebeliko tokių jau.

R. K. O žurnalistika apskritai tuo metu buvo privilegijuota specialybė?

P. Ką tu, ne tas žodis. Specialybė – nežinau, kadangi mes visi rusistai.

R. K. Nu, bet darbas čia radijuj?

P. Bet supranti, tu atidarai kojom visas duris, tu skambini ir sakai: „Aš atvažiuoju“, ir visi jau pastrojinti, tau yra mašina, nes sakau, mes buvo ideologinė organizacija, prilygstanti kaip mūsų įstaiga kaip ministerija, o mes, sakykim, rajono partijos komiteto arba miesto partijos komiteto, nes, pvz., kaip tu susiskambinėji. Aš, pvz., darau jaunimui, aš skambinu sekretoriui komjaunimo į rajoną ir sakau: „Aš atvažiuoju.“ Viskas jau paruošta, tave sutinka, už rankytės veda. Vienu žodžiu, jeigu tu vyras, tave girdo. Jeigu tu moteris – tau saldainiai ir panašiai. Jie visi mūsų žiauriai bijojo, nors mes jų niekad ir nekritikavom, nes mes negalėjom ir neturėjom galimybių, bet dėl viso pikto jie visi buvo, reiškia, ten kolūkiai, mokykla, kolūkis arba ten fabrikas kažkoks, visi jau stovi, supranti, tu pacankė atvažiuoji, jei visi vat va šitaip stovi, ir tavęs bijo, maža kas, gal aš paskui į centro komitetą parašysiu, kad blogai priėmė, nes, supranti, koks. Ir labai didelis buvo vat būtent Perestroika, per Gorbačiovo atėjimą prasidėjo tikra žurnalistika, prieš tai tai buvo ideologinė organizacija, tu rašai, susipažįsti. Buvo labai įdomių žmonių, tų paprastų žmonių, ten visokių menininkų, viskas ten, bet tu dirbi tą ideologinį darbą, ir staiga prasideda tikras gyvenimas, kai tavęs neįleidžia niekur, nes garkomas jau dabar uždarė prieš tave duris, ir tu pradedi suvokti, kokia čia yra. Trylika metų aš dirbau sovietmečiu ir visa kita, tai aš turiu su kuo palyginti, ir tada tu prasmunki, pvz., mes su drauge apsimetėm užsienio žurnalistėm ir į Jedinstvos suvažiavimą patekom, reikėjo, reiškia, Sąjūdžiui būtinai duot, apie ką jie ten kalba, irgi juokinga. Žinai, stovėjom ten tipo mes nesuprantam, ką jie čia rusiškai kalba, bet niekas ir neatpažino mūsų, va, kas keista, nedavė į skūrą, būtų užmušę, supranti, siaubas. Tai vot tik tada prasidėjo žurnalistika, nes, supranti, to darbo, kurį aš dirbau sovietmečiu, aš nelaikau žurnalistika, tai nėra jokia žurnalistika. Ir 1988 m., tai jau prasideda pats tas.

R. K. Bet jūs patys supratot, kad jau reikia pradėt daryt tą žurnalistika?

P. Ne, nu jeigu tau leidžia, tai tu ir bėgi, supranti, kai tau leidžia. Tau įdomu čia didžiausias kaifas, supranti, kai tu pradedi veikt kažką normalaus, supranti, yra prasmė. Prieš tai tai buvo pinigų, nu, kaip tu dirbai už pinigus, tam, kad nuvažiuot vasarą kur nors į Krymą. Aš labai daug keliavau, aš per sovietmetį apvažiavau visą Tarybų Sąjungą iki Baikalo. Supranti, ten prie visų buvau jūrų, nu vat, tam tu dirbi, kad tą mėnesį praleisti puikiai, supranti pabendraut, kažkur nukeliaut, tik tos kelionės, nes mes uždribom gerai, čia buvo pats geriausias darbas, nu vat ir gerai apmokamas, o po to

prasidėjo... Jau irgi mes neprastai visą laiką gyvendavom, bet jau prasidėjo žurnalistika nuo 1988 m. Prieš tai tai buvo, sakau, nu kaip ir visi irgi eidavo į kažkokią įstaigą, irgi buvo nuobodulys baisus, supranti, mano draugas dirbo Pitiorkoj, tai čia karinis pramoninis. Jisai sako: „Tu gauni kokį popieriuką, tau reikia jį nunešt, tu ir taip visą dieną, tu gali praleist taip, antaip, paskui eini sakai – klausykit, man reikia nunešti, paskui tu neši, paskui galvoji, ne, dar nueisiu parūkyt.“ Žmonės mirdavo iš nuobodulio, tai buvo nuobodulio laikai, žiaurus, tik vakare tu gauni vienai nakčiai knygą, tu ją skaitai arba dar kažką su draugu girtuokliauji, tai ir kavinės nėra, niekur tavęs neįleidžia, nu košmaras, tu įsivaizduok tokį gyvenimą, kai tu negali nueiti į kavinę kavos.

R. K. O kai jūs sakot, kad dirbot „Sąjūdžio žiniuose“, tai jūs ir radijui, ir „Sąjūdžio žiniuose“ dirbot tuo metu?

P. Taip, nuo 1988 m. Aš niekad nedirbau vieno darbo. Aš vat atėjau, reiškia, pirmiausia mes vertėm „Atgimimą“: į rusų kalbą, paskui mano draugas Georgijus Jefremovas, jisai sukūrė laikraštį „Saglasija“, ir jau mes dirbom „Saglasija“ naktimis, nu iki trečios nakties spausdindavom, ateidavom po darbo. Tai vat ir, reiškia, leisdavom iki 1991 m., tai čia 1989 m. 1990 m., 1991 m. Tris metus aš dirbau šitą darbą, paskui aš ten įkūriau dar keletą tokių laikraščių, kadangi aš buvau Lietuvos pilietė, kurie negalėjo leisti rusams, ir dar aš čia dirbau, kai buvo Sausio 13-osios įvykiai, tai aš buvau čia, ir buvau prie pastato, o paskui keturioliktą dieną aš jau buvau Seime, ir verčiau, viskas buvo dviem kalbom anais laikais, tai va, tai užtat gavau Sausio 13-osios medalį.

R. K. O taip apibendrinant to Gorbačiovo laikus, Sąjūdžio, tai vis tiek buvo propagandinė institucija, koks jausmas yra, kai supranti, kad dirbi propagandoj?

P. Normalus, supranti, tu absoliučiai nieko nejauti. Supranti, tu gali pajusti kažką, kai pasikeičia situacija. Kai tu joje. Pvz., tu plaukioji, nu kaip tu gali įsivaizduot? Tu plaukioji, plaukioji, kas yra nesvarumas. Čia reikia, kad kažkas pasikeistų, ir tada tu suvoki, kas buvo prieš tai, ir kas yra dabar, nes tuomet viskas buvo natūralu. Pvz., aš noriu, aš galvoju ideologiją, bet supranti, mes rašydami tą laidą, šiaip truputėlį buvo ir absurdo. Pvz., sutinku savo klasioką, jisai sako: „Girdėjau tave kalbant per radiją.“ Aš sakau: „Kokia laida?“ Jisai sako: „Argi aš klausau, ką tu ten čiulbi, aš girdžiu tavo balsą, tu čiulbi labai entuziastingai ir tiek.“ Žmonės neklausydavo tų laidų, tik tie, nu kurie ten buvo pakalbinti ir panašiai. Čia buvo, žinai, nu apsimetimas toksai, mes apsimetam, kad mes dirbam kažkokį svarbų ideologinį darbą, žmonės to neklausė, ir jeigu dabar manęs kažkas, nu žinai, visą savo gyvenimą, aš manau, gan teisingai pragyvenau, bet jeigu mane apkaltintų – tu tenai propagandą visokią varei. Žmonės to nelaike propaganda, žmonės visi žinojo, kad tokios yra taisyklės, kaip ir žiūrėjo tą televizorių beprasmišką, tas buvo ir čia. Gal aš save teisinu iš tikrųjų, bet taip buvo. Visi mano draugai, niekas šito radijo neklausė, buvo net, supranti, pikta. Tu darai kažką, tu stengiesi. Nu ne, nu, jiems neįdomu, nuobodu, ką ten apie tuos komunistus, apeis soclenktyniavimą, nu, nesąmonė,

ypač, jeigu protingas žmogus, jis to neklausys. Ar mes vat paveikėm kažką, gal mes kažką suvedžiojom, supranti, vat jeigu taip atvirai pakalbėt, manau, kad ne, nes čia daugiau tokia buvo vaidyba. Man dabar taip atrodo, nežinau, nu galbūt ir paveikėm kažką, nu, mano nuodėmė tokia, bet aš ją paskui bandžiau visais įmanomais būdais išgyvendint, nu, vat taip ir buvo.

R. K. Tai aš pirmiausia tik noriu pasakyti, kad mokslo tikslais bus naudojama, anonimiška, tai ar sutinkat, kad būtų įrašyta?

P. Sutinku, sutinku.

R. K. Kada jūs maždaug pradėjot dirbti radijuje?

P. Aš pradėjau 1976 m., baigusi universitetą, žurnalistiką, bet kadangi man buvo du pasirinkimai – arba aš turėjau važiuoti į Biržus, kur ten turėjo būti steigiamas rajoninis korpusas arba pasirinkimas buvo programų direkcijoje, dar buvo viena vieta propagandos redakcijoje, bet ten jau buvo numatyta vieta (aut. mini kolegos pavardę), nu žinot šitą, jis, kaip vyras, tai jis jau buvo toje redakcijoje, o man programų direkcijoje.

R. K. Ir jūs planavime dirbot?

P. Jo, aš dirbau programų planavime, po kelerių metų buvau paskirta... Kai mes ateidavom dirbti, mes visada turėdavom, būdavo priskirtas toks globotojas oficialiai, kuris mokydavo to darbo, tai mano globotoja buvo tokia Zabulytė, tuo metu buvo radijo programų direktorė – labai tokia garsi moteris (aut. juokiasi).

R. K. Tai jinai ir susakė, kokios čia taisyklės, kaip kas veikia?

P. Jo, ne, tai ten būdavo kaip ir dabar pareigybinės charakteristikos, būdavo nuostatai, vat šitaip būdavo pareigybinės charakteristikos (aut. atsiverčia knygutę) čia 1974 m., vat, ir pagal tai, bet šiaip to darbo konkrečiau, tai mokė jinai.

R. K. Mhm, ir kaip tada buvo programos planuojamos?

P. Tada nebuvo kompiuterių, tada programos buvo, tiesiog muzikos redaktorius atnešdavo suplanavęs muzikos programą ant didžiulio vatmano lapo, ir jis būdavo subraukytas dienomis, ir ten būdavo valandos, surašyti koncertai, mes tada rašydavom ranka į paprastus lapus, paskui visa tai nešdavom į spausdinimo biurą, ir mašinininkės atspausdindavo mums viską. Jau iš šių dienų žiūrint, buvo labai primityviai dirbama.

R. K. Bet, žodžiu, niekas nesuplanuota neišeidavo į eterį?

P. Ne, niekas nesuplanuota neišeidavo, tinkleliai buvo tokie gana pastovūs, jie labai mažai keitėsi, labai retai keitėsi ir, pvz., čia 1982 m. buvo tie didesni pokyčiai, o, pvz., prieš tai beveik dešimtmetį tas tinklelis buvo labai pastovus, labai pastovus buvo.

R. K. O, sakot, 1982 m. buvo pokyčiai didesni, tai kas ten per pokyčiai?

P. Tie didesni pokyčiai buvo kai kurios laidos vietomis buvo sukeistos, nu, galvojant, kad nebuvo jokių sociologinių tyrimų, nebuvo jokios apklausos, vat, tai taip buvo dėliojama iš kažkokių nuojautų remiantis, ta programa.

R. K. O kaip atrodo, kiek tuo sovietmečiu tos programos buvo ideologinės tokios?

P. Tos programos buvo labai ideologinės, jeigu aš, pvz., paskaityčiau čia, po ranka turiu netgi, tiesiog nustebtumėt, vat jeigu šiais laikais girdėtumėt tokį tekstą: „Uždavinys buvo redakcijai padėti partinei organizacijai aiškinti darbo žmonėms komunistų partijos ir tarybinės vyriausybės nutarimus, mobilizuoti kolūkiečius, tarybinio ūkio ir pramonės darbininkus, tarybinę inteligentiją, vykdyti gamybinius planus ir socialistinius įsipareigojimus, kelti darbo našumą, mažinti produkcijos savikainą, didinti gamybos efektyvumą, atskleisti nepanaudotus rezervus, diegti į gamybą pirmūnų patyrimą ir mokslo laimėjimus.“ Vat, buvo labai ideologizuota visa šita, buvo tokia redakcinė taryba radijų, kurioj buvo radijo direktorius, vyriausi redaktoriai, vyriausiasis režisierius, žodžiu, dar keletas žmonių, kurie visi redaktoriai savo laidų turėdavo pateikti temas ir toje redakcinėje taryboje tos temos būdavo aptariamoms. Aš sakyčiau, kad toks pirmas etapas cenzūros tai jau būdavo ten toje taryboje, ir ten būdavo sudaromi ne tik tokie, kad eilinę savaitę aptaria, bet ten būdavo ir tokie tematiniai, metiniai planai, tai ten būdavo visos tos tarybinės šventės, visi ten jubiliejai ir visa kita, ir būdavo ištisi laidų ciklai numatyti net visoms šitoms datoms. Tai ten buvo, kaip čia pasakyti, tai buvo to tarybinio gyvenimo būdo, tos propagandos toks įtvirtinimas jau prasidėdavo nuo visų šitų planų.

R. K. O dažnai būdavo, kad kažkokios temos netikdavo laidų?

P. Labai dažnai būdavo, kai tos temos ir netikdavo, ir netgi neseniai dabar permečiau istoriją, šitą knygą, kur ten būdavo protokoluojami visi susirinkimai, tai ten radijo direktorius sakė, kad ieškoti plenumų medžiagoje, vedamuosiuose straipsniuose, suvažiavimuose tų temų, kuriuos vat ir gal tas temas ruošti laidas per radiją. Ideologijos buvo, nu kaip čia pasakyti, labai daug, nes buvo ne tik tos laidos, bet, pvz., radijo spektakliai, meno taryba, kuri perklausydavo, arba dainų, naujas dainas priimdavo, jas irgi, jas perklausydavo – ir tekstus, ir tą muzikinį skambėjimą, taip be kontrolės, dabar ypatingai, mes tarsi gyvenom kažkaip tarsi to nelabai ir jausdami, nes patys redaktoriai žinojo, jie jautė, ką galima, ko negalima, ir tai, ko jie nenumatydavo, tai būdavo ir vyriausiasis redaktorius skaitos, ir vietinis Glavlitas, ir programų direktorė, žodžiu, būdavo daug grandžių pereinama, kol visa tai išeina į eterį ir visos jos buvo įrašytos tos laidos, ten gi gyvų laidų tik diktoriai skaitė žinias, o šiaip tos žinios, kiek žinau, tai irgi būdavo kelių žmonių peržiūrima iki tol, kol atnešama diktoriui – labai viskas buvo kontroliuojama.

R. K. O savicenzūra kiek veikė?

P. Aš manau, kad jos buvo daug. Gal dabar redaktoriui atrodo, kad jie kažkaip buvo, kitaip galvojo, bet aš kažkaip manau, kad buvo daug, nors šiaip jie tarpusavy pasišnekėdavo, aš esu va taip girdėjusi. Va, sako, va tą išėmė, tas nepatiko, anas nepatiko, bet šiaip kažkokios buvo, kaip čia pasakyti, ir rašytos taisyklės, ir nerašytos, kad jie tiesiog jautė, va tas negerai, tas nepraeis, be to galima apsieiti. Man atrodo, kad buvo viskas labai ideologizuota. Nu, kito tokio propagandos tokio ruporo, nu, kaip ir nebuvo, buvo labai galingas toks.

R. K. O jūs pati su cenzūra tiesiogiai susidurdavot, ar tas planavimo skyrius jau nelabai?

P. Planavimo skyrius nelabai su visu šituo susidurdavo, nebent programų direktorė, kuri konkrečiai skaitydavo laidas, arba pavaduotojas programų direktorės, o šiaip mes tai buvom toks ganėtinai techninis darbas – sudėlioti tas programas. Paruošti spaudai vat, atiduoti išleidimo skyriui ir dabar pagal kurias translacijos vykdavo, taip, kad tokios cenzūros konkrečios mes kažkaip tos galios neturėjom.

R. K. Ar kažkas keitėsi tuo pereinamuoju laikotarpiu, Gorbačiovo laikais?

P. Man atrodo, tie tokie procesai visuomeniniai, jie, aišku, atsiliepė, ir aš galvoju, kad gal tie visuomeniniai procesai ėjo greičiau negu pats radijas, tarsi vijos visa šita, nes Gorbačiovo laikais, vat ten 1987 m. buvo pradėtos va tiesioginės laidos. „Klausiata-atakome“, toliau buvo „Jūsų nuomonė“, tada vedė Rimgaila ir Rupeika, apie tas laidas, kad jos tiesioginės buvo tiek svarbu, kad ten Maskvos radijas, Kurklietytė va ten tokia žurnalistė, rengė pasakojimą apie tai, kad pas mus prasidėjo tiesioginės laidos, ir, man atrodo, su tų tiesioginių laidų pradžia kažkur tas šiltėjimas, cenzūros mažėjimas. Aišku, tai buvo, man atrodo, jeigu jos buvo tiesioginės, bet jos irgi nebuvo tiesioginės, kaip dabar mes įpratę, kad tas laidas ir tos savicenzūros ir tose laidose buvo va ten daug, ir ten ilgą laiką, o šitų laidų vos ne metus laiko, kad nu nieko panašaus nebuvo, nes inercija buvo tokia didelė, kad peržengti taip, kaip tu daug metų dirbai, nu keisti, pakeisti, visa tai buvo gana sunku.

R. K. Bet turbūt tos tiesioginės laidos, jų dabar ir suplanuoti neidavo taip, kaip anksčiau?

P. Jos buvo, buvo renkami tie klausytojų laišškai iš anksto, tie klausimai, ne visai buvo tokios tiesioginės, kaip dabar jos yra, nes tie laišškai, jie buvo gaunami, jie buvo atrenkami, jei buvo atsakoma į tuos laiškus, taip visiškai to tiesioginio eterio, koks dabar yra, jo tada nebuvo, toks tarpinis variantas buvo.

R. K. Mhm, apskritai kaip žmonėms sekėsi pereiti iš vieno laikotarpio į kitą, kaip jūs tai prisimenat, ar visi vienodai tą priėmė?

P. Tą tiesioginį eterį?

R. K. Apskritai Gorbačiovo laikai, Sąjūdis, kad keičiasi kažkiek tematiškai?

P. Nu, kaip, jeigu Sąjūdžio tuos laikus, buvo labai įvairiai. Aš galvoju, kad buvo toks begalinis didelis entuziazmas, ir atrodo, kad tarsi, kai aš stebėjau žurnalistus, atrodė, kad tarsi to tarybinio periodo ir nebuvo, jie visi buvo taip pasinėrę į tą naują gyvenimą, jiems, atrodo, tarsi ir nebuvo, cenzūros, nebuvo, jie kažkaip labai entuziastingai, bet buvo ir kitokių dalykų, pvz., per tą, kai buvo šita, kai mes buvo, pas akluosius, va, ten dirbom, tai ten buvo net taip, kad buvo ir baimės, buvo kad ir sako: „Nesakykim savo pavardžių.“ Kiti sakė: „Taigi mus vis tiek žino ir iš balsų pažįsta.“ Visaip, man atrodo, buvo, visko buvo.

R. K. Žodžiu, įvairiai, o kiek, pvz., iš pačių darbuotojų buvo ideologijos reikalaujama, kad jie ten galbūt partijai priklausytų ir panašiai?

P. Nu, į partiją tai čia buvo tokia didelė atranka, į partiją buvo priimami geriausi ir ne visi buvo priimami į tą partiją, va tai man pačiai buvo siūloma į tą partiją du kartus, sakė, trečią kartą neprašysim. Va tai buvo limituotas, kaip čia pasakyti, nebuvo, kad kiekvienas norintis gali į tą partiją įstot, čia buvo irgi gal koks limitas, gal koks skaičius, ne visus čia ir priėmė į tą partiją.

R. K. Ir jūs sakėt jums pačiai du kartus siūlė, bet kodėl jūs ten nenorėjot ar...

P. Nu tiesiog šiaip būdavo atviri tie partiniai surinkimai ir tuose atviruose partiniuose surinkimuose, nu man buvo nepriimtina taip, kaip buvo kalbama, kas ten buvo šnekama, ta visa ideologija man tiesiog buvo. Aš buvau ir pionierė, ir komjaunuolė, bet tai buvo kažkaip mokykloj va toks spaudimas, o čia buvo visiškai toks pasirinkimas pačios, kad aš galėjau laisvai pasakyti, kad aš tikrai nestosiu, ir tikrai nenoriu toj partijoj būt, bet buvo už manęs kiti, kuriuos priėmė, tai čia, kaip sakant, nebuvo jokio.

R. K. Buvo tokių, kurie ir norėjo?

P. Jo, jo, jo, nes čia buvo kažkokia, nu, garbė būti tuo partijos nariu, pripažintu, būti tarp geriausių, o ne šiaip kažkur tai šone, buvo tokio, taip buvo galvojama apie, jie buvo geriausi, priešakiniai.

R. K. O kaip karjera būdavo radijų daroma?

P. Karjera būdavo radijų daroma, man atrodo, labai taip palaipteliui, nebūdavo taip, kad tu va atėjęs iš karto patampi, buvo tiesiog laipteliai. Jeigu tu esi redaktorius, tu vyresnysis redaktorius, žodžiu, buvo palaipteliui, šuolių tokių didelių, tu turėjai visus laiptelius pereit iki aukščiausio. Nors iki vyriausiojo redaktoriaus, aukščiausio laiptelio, nelabai ir daeisi, jei buvo labai, nu, daug metų dirbantys, kaip sakant, toj aukščiausioj pozicijoj, ir toks kažkoks susidarius ypatingom aplinkybėm – jeigu išeidavo, atsirasdavo vieta kitam.

R. K. O tie patys aukščiausi vadovai, ar jie iš šono buvo, ar iš vidaus irgi parenkami?

P. Ne, tai jie būdavo iš vidaus, ir kiek aš atsimenu, tai jie būdavo dešimtmečiais. Tuose postuose, jie būdavo tiesiog dešimtmečiais, aš, pavyzdžiui, neprisimenu, kad būtų kažkokia didelė kaita ten tų vyriausiųjų redaktorių, arba iš viso, kad būtų darbuotojų labai didelė kaita. Tai buvo tiesiog, nu, vienintelis radijas ir televizija, ir kurie jau ateidavo šičia dirbti, tiesiog ir nu visą gyvenimą ir dirbdavo (aut. juokiasi), ta prasme ilgą laiką dirbdavo. Tokio pasirinkimo kaip dabar – yra daug radijo, televizijos stočių, ir tu gali eiti kur nori, nu tada taip nebuvo, kiti laikai buvo.

R. K. O čia vis tiek buvo propagandinė institucija...

P. Aš manau, taip. Čia buvo propagandinė institucija ir aš, pvz., tų žmonių nežinau pavardžių arba bent numanau, bet buvo kiekviename skyriuje ir žmonės, kurie dirbo ir saugumui, buvo šitaip, va ir

kažkas tai tuo metu tarsi ir žinojo, kas iš tų žmonių dirba, nebuvo oficialiai sakoma, bet žmonės taip nujautė, kas dirba

R. K. O tai kokie buvo santykiai tarp žmonių tuo laiku, kai tu žinai, kad ne visais gali pasitikėti?

P. Nu, tiesiog kalbi atsargiai, ne viską sakai, nekalbi atvirai. Tarsi irgi žinai, ką gali sakyti, ko negali, kaip, su kuo kalbėti, va taip.

R. K. O žmonių santykis su pačia sistema, va žinant, kad tu dirbi propagandinėje institucijoje, ar kažkaip galvoji tuo metu, kad va čia?

P. Aš kažkaip pati negalvojau, aš pati apie tai negalvojau ir tik, kai atėjo Sąjūdis, persitvarkymas aš netgi vat keistai atrodo, aš netgi tikrosios Lietuvos istorijos nežinojau. Taip, kaip buvo iš tikrųjų, kadangi mokykloj mus šitų dalykų nemokė. Tiesiog gal buvo kitaip miestuose, kurie ten, pvz., kaimuose gyveno, paprastose šeimose, mes tos informacijos neturėjom, aš atsimenu šeimoj, mūsų mama ten buvo iš tokių pasiturinčių ūkininkų, tai ten buvo ir jos brolis sušaudytas, ir mama, sesuo į Sibirą išvežta ir, žodžiu, namai atimti, ir aš visą laiką girdėdavau dainas tas dainuojamas ir „Lietuva brangi“ ir „Mėtos vosilkos“ partizanų dainas, visas šitas dainas, bet, nežiūrint viso šito, aš tos istorijos ne... Mama sakydavo: „Tokie buvo laikai.“ Mokykloj šito viso nemokė, nesakė tiesos, nors mano kai kurie bendraamžiai, vilniečiai ar čia, aš supratau, kad jie daug daugiau tos tikrosios Lietuvos istorijos žinojo. Tačiau, kai atėjo tie nauji laikai, tai atrodo buvo toks jausmas, tada viskas stojosi į savo vietas ir tos dainos, ir tie pasakojimai, ir atrodo, kad tu tą viską žinotai nuo pat pradžios – toks buvo jausmas, kad tu nuo pat pradžios visa tai žinotai. Zabulytė, mūsų programos direktorė, sakė kažkaip mums reikia mažinti tos Maskvos, sako: „Mes ten įdėkim savo tautines mažumas ir kadangi įdėsi kitą programą, ji neturės tokio svorio, ir vis vien lygtai jų programa bus svarbesnė, įdėkim tautines mažumas ir jau tautinių mažumų mes negalėsime judinti.“ Ta prasme jie supras, kad mes negalim jų judinti ir taip buvo padaryta, ten įdėjo tautinių mažumų programą, ir taip sumažėjo rusiškos tos programos. Taip, kad kažkaip man atrodė, kad ir tie vadovai ir, pvz., jie kažkaip tai tarsi ir buvo propagandoj, viskas ideologizuota, tačiau jie kažkaip tai tą suvokė, jie nebuvo fanatikai, aš pasakyčiau nei ta mūsų Zabulytė, nei Mitalas, programų direktorius, jie kažkaip nebuvo, kad tokie fanatikai.

R. K. Tai tų bandymų kažkokių apeiti buvo?

P. Kažkokių bandymų apeiti jų tokių buvo, vis tik ir dėl tos lietuviybės išsaugojimo programoj viso šito, tokių dalykų buvo, bet buvo ir tokių dalykų, be kurių tarsi kitaip ir negalėjai egzistuoti, ir tu turėjai su tuo susitaikyti. Tokio fanatizmo, vis tik jie buvo išsilavinę žmonės pakankamai, tai viskas nevienareikšmiškai, va taip galėtum pasakyti, daugiau kartais sakyčiau buvo va gal mano kartos daugiau buvo žmonių tokių, kuri buvo labiau, labiau tokie, vadovų požiūris buvo toks platesnis, galbūt todėl, kad jie buvo vyresni, todėl, kad jie buvo matę ir žinojo kitos tos Lietuvos – ikitarybinės tos Lietuvos – tą visą istoriją, ko mes nežinojom, tai buvo taip, toks, nežinau, buvo šiaip tai ir su tuo

persitvarkymu, va čia, kai buvo to Sąjūdžio metu buvo žmonių, kurie patapo dideliais patriotais, o iš tikrųjų per tą visą Naugarduke jų iš viso nebuvo, jie buvo dingę, o paskui jie buvo labai netgi dideli patriotai, darė patriotines laidas, visa kita. Buvo rusų redakcija tokia buvo labai, jiems buvo labai sunku apsispręsti. Žodžiu, kai mes buvom išvyti, mes neturėjom nieko toj Naugarduko gatvėj, ten nebuvo nei su kuo rašyti, žinios buvo ranka rašomos, skaitomos iš lapelių, mes gi buvom be jokios technikos išėję, o noras, o mūsų valdžia buvo Žvėryne ten toj pieninėj vadinamoj ir tik telefonu buvo mums nurodymai duodami, ir noras kuo greičiau, kuo greičiau įeiti į tą programą, visą laiką jinai tokia tradicinė buvo nežiūrint, kad nebuvo iš ko ir kaip ją padaryt. Rusų redakcijai buvo labai sunkus apsisprendimas, jiems buvo labai sunku priimt, kad taip nutiko, ir vyriausias redaktorius sakė, va taip neoficialiai šnekėdavom – nu negali būti, kad viskas grįš atgal kaip buvo, ir jie kažkaip ilgą laiką nėjo ir nedarė jokių medžiagų. Laida jų buvo penkioliktą valandą, ir mes buvom, susitarę, kad jau vieną dieną pradės tą savo laidą, aš sakiau – darykit tiek, kiek galit, nors dešimt minučių ar penkiolika, ir liko kelios minutės, žiūriu prie mikrofono nieks neateina. Tai aš nuėjau, kadangi tuo metu nebuvo, iš programų direkcijos buvau tik aš viena, ta prasme ir kiti, visa valdžia buvo ten, tada kumščiu į stalą, tada atėjo. Tiesiog buvo, sakau, ateinat ir kalbat, tiek kiek turit, tiek ir kalbat. O taip, kad tokio, kaip čia pasakyt – buvo visko, matyt, visokių jausmų buvo ir visokių minčių, ir buvo didelio tokio patriotizmo, ir abejonių buvo, gal ir baimių, apie kurias dabar, atrodo, kad nebuvo, bet iš tikrųjų buvo tokia nežinia, buvo daug nežinios, bet buvo tokių, kurie atrodė nieko nesibaimino, tokia Babiliūtė buvo. Dabar kuriuos matau pavardžių nenorėčiau įvardint, bet tokius rašant dabar jau kurie yra dideli patriotai, tai su jais daugiausiai tada buvo, jiems daugiausiai buvo problemų. Nemoku aš pasakyt viską, aš apie tai nesiruošiau kalbėti. Bet mes, buvo aš dar kažkur tokią mintį skaičiau, kad pas mus, žodžiu, tas propagandinis darbas buvo taip atidirbtas, kad paskui jis lygiai taip pat ėjo ir Sąjūdžio metais, tik buvo įdėtas kitas turinys. Tik va, kai aš tą mintį perskaičiau, čia nepamenu, kas apie tai kalbėjo, tai aš va kažkaip va taip ir sutikčiau, nes visa tarsi techninė pusė buvo tiek atidirbta, kad ten tik buvo kitas turinys ir viskas....

R. K. Bet vis tiek jau apie Nepriklausomybę buvo kalbama tada?

P. Jo, jo, ten gi tada buvo, žodžiu, kelintais metais ten tada buvo... Žodžiu buvo dar ilgą laiką, tik 1989 m. buvo dalis laidų, kurių jau nebetikrino šita kontrolė, žodžiu, Glavlitas paleistas, o dar dalį laidų tada dar tikrino.

R. K. Ir planavimas dar veikdavo iš anksto?

P. Jo, iš anksto planavimas.

R. K. Bet tas temas, susijusias su Nepriklausomybe, jau leido daryti?

P. Ne, tai jau leido, ar iš pradžių gi neleido, pačioj pradžioj dar renginių skelbti, tai, o per kur žmonės išgirs, jeigu ne per radiją, tai jau paskui jau leido skelbti tuos renginius, kai prasidėjo ir tie mitingai,

Aukščiausiosios Tarybos posėdžiai, ten jau tu nieko nesureguliuosi, kai tu paleidi tiesiogines transliacijas, jau tada savaime ta cenzūra atpuola, ir vertimai buvo antroj programoj, ilgai į rusų kalbą, kad suprastų ir rusakalbiai tie mūsų gyventojai, kaip čia viskas vyksta. Tada tiesiog atrodė, kad kažkaip kaip užtvanka kažkokia prasiveržė ir viskas it upė išsiveržė.

R. K. O tos programos iš Maskvos, tai čia buvo grynai, ką Maskva transliuodavo, tai čia turėdavo būti pertransliuota?

P. Retransliuoti, tiesiog tuo metu aštuntą valandą įjungia, vakare žinias įjungia. Šiaip dabar, atrodo, tokie neįmanomi dalykai, kai diktorius skaitydavo, pvz., pasibaigia partijos suvažiavimas, ten išspausdinta didžiausia „Tiesa“ tuos visą medžiagą, ir diktorius skaitydavo po kelias valandas, skaitydavo per radiją to suvažiavimo medžiagas, būdavo ten ir tos gegužės pirmosios, Spalio revoliucijos metinės, tai tie paradai irgi būdavo, rašydavo labai scenarijų, čia rašydavo grupė toks Jonas Petraitis, ten iš kokios grąžtų gamyklos, ten toks ir toks, tie paradai eidavo visi, ir ta muzika ta tarybinė, buvo ten irgi nurodyta, kiek ten lietuviškos, kiek ten, kiek kokios kitokios muzikos, bet visa tai – keisti laikai būdavo, kitą kartą, atrodo, tarsi tame ir nedalyvavai, tarsi kažkokį kino filmą matai, prisimeni kaip kažkokį, tokia buvo labai užsukta visa mašina. Tokios labai visos formuluotės, socialistinis lenktyniavimas.

R. K. Tai pirmiausiai noriu paklausti, ar sutinkat, kad būtų įrašyta, mokslo tikslas bus naudojama ir anonimiška.

P. Be abejo, mokslo tikslais būtina tiesiog įrašyti.

R. K. Ir kada maždaug jūs pradėjot dirbti radijuje?

P. Aš labai seniai pradėjau, aš pradėjau turbūt 1979 m. Tai jau yra daugiau negu trisdešimt metų.

R. K. O kokiom aplinkybėm atėjot į radiją?

P. Aplinkybės buvo tokios labai įdomios, tiesą pasakius, niekada neplanavau ateiti į radiją, tiksliau, planavau ateit į radijo orkestrą, anuo metu buvo žinomas ir garsus Aloyzo Končiaus orkestras, kurio dabar labai dažnai mes pasigendame, ir visi menininkai, kurie turėjo reikalų su šituo orkestru dabar jo gaili, ir vis jį prisimena, jeigu kalbame, pavyzdžiui, apie LRT, tai tada buvo numatyta, kad aš ateisiu į tą orkestrą, bet gal čia ne spaudai, jau nesakysiu, kokios aplinkybės susiklostė, ir anais laikais buvo korupcijos (aut. juokiasi) apraiškų, aš tiesiog, nu, Končius mane mielai būtų priėmęs, bet kitos aplinkybės lėmė, dėl ko aš neatėjau, ir tada aš atėjau į radiją, buvo laisva vieta radijuje ir atėjau į muzikos redakciją. Be abejo, kai ateini į muzikos ir ne tik muzikos, bet ir į kitas redakcijas, tai anais laikais tikrino, labai žiūrėjo tavo žinias, labai žiūrėjo, ką tu gali, ir šiais laikais taip turbūt yra, bet pradėjom nuo koncertų darymo, t. y. buvo pats paprasčiausias dalykas, darėme koncertus ilgokai, o po to, kadangi kiekvienas jaunas žmogus mes norime kažko daugiau, pradėjau rodyti iniciatyvą, kad man reikia kažko daugiau, tai tada mane man davė užduočių – ne vieną, ne dvi tų užduočių, ir vis žiūrėjo, ar aš galiu su jomis susidoroti. Ir tada, kai paaiškėjo, kad aš galiu su jomis susidoroti, tada pradėjau rengti, anuomet buvo labai populiaru, pvz., nueini iš vakaro į kokį nors koncertą, išklausai tą koncertą, staigiai pasidarai tokią blic medžiagą, tai yra papasakoji apie tą koncertą, pakalbini vieną, antrą, trečią klausytoją, pakalbini kokį autorių, turbūt kokį atlikėją, na, va tokį mišrų pasidarai, garso režisierius turėjo labai greit muziką pristatyti, ir kitą rytą atėjus nuo aštuonių iki dešimtos, pvz., reikėjo tą visą medžiagą sumontuoti ir paduoti į eterį. Tai buvo tokie operatyvūs vadinami reportažai, ir pradėjau nuo jų, o paskui, aišku, gavau rimtų laidų, nes jau ten paaiškėjo, kad aš ten labai gerai dirbu ir taip toliau, tai va tokios mano aplinkybės, bet koncertų skyriuje buvo dirbti ir sunku, ir kartu, ir su jumoro gaidele turėjai būti, nes kitaip turbūt būtum neišlaikęs, nervai būtų neišlaikę, nes tuo metu koncertai buvo visi žinome, kad pirmiausia turėjom rusišką muziką, tarybinę lietuvišką muziką, rimtų kompozitorių, tada turėjome groti tarybinių tautų folklorą, tada, reiškia, buvo taip programa suskirstyta, kad, pvz., vienas koncertas – lietuviškas, kitas – rusiškas, trečias – ten, sakykim, lengvosios muzikos, bet, pvz., užsienietišką muziką, mes žymiai vėliau pradėjom groti, ir tai ten „ABBA“, pvz., „Modern Talking“, „Boney M“, va, šituos tokius paprastesnius, o apie roko grupes rimtos jau kalbos nebuvo anuomet, grojom broliškų tautų, tai vengrų, bulgarų, lenkų, na, visą tą buvusį sovietinį konglomeratą, tai tas tai grojom, net turėjom savo atskirą kartoteką, nu, tokią spintą.

Atsadarai, ir ten nuo lubų prikrauta kortelių ir suskirstyta. Viena redaktorę turėjom, jiniai labai tvarkinga, tai jiniai sudėjo korteles, užrašas „Vengrija“, „Bulgarija“, „Lenkija“, ir mes iš to ėmėm, ir grojom tas užsienietiškas melodijas, aišku, grojom ir savo lietuviškas, tai va taip ir ėjo: viens, du, trys, keturi, viens, du, trys, keturi. Programa buvo ištiesai planuojama, žingsnio nežengsi be plano. Susirenka vyriausias, vyriausio pavaduotojas, sekretorius, planuotojas, dar vienas kitas, žodžiu, kokie penki, šeši, septyni žmonės, buvo paskirtas žmogus atskiras kaip atskira pareigybė planavimas, jis suplanuodavo, o mes jau visi atsisėdę pasvarstydavom, ar jis gerai suplanavo, ar jis blogai ir, be abejo, kiekvieną kartą rasdavo vyriausias ką nors pataisyti. Žinot, čia gal nelabai politikai šitas kūrinys, čia gal per daug to, per mažai ano, žodžiu, turėjom darbo. Pvz., ateini ryte, koncertų skyriuj, kai dirbau, tai koncertų buvo anuomet buvo labai daug, dabar labai daug laidų, o tada tai buvo pagrindas koncertai ir viena kita laida. Tai mes krūvį turėjom nežmonišką, aš pamenu – buvo dienų, kai mes turėjom septynis kokius koncertus padaryti, ir jie turi būt su anonsais išrašytais, tai ne taip, kaip, pvz., dabar ateinam, sudedam grojaraštį ir viskas aišku. Ateini ryte, žiūri du gražinti, ir vėl kokie penki nauji. Gražinti dėl to, kad kažkas ten, kažkoks žodis nepatiko, ar gal kūrinys ten kažkoks nepatiko anais laikais labai žiūrėdavo ir vyriausias tai buvo dievų dievas, ir jeigu jam pasirodė kažkas ne taip, tai jis tikrai gražina. Dabar aš taip prieinu prie žmogaus, pasakau, žinai tas man nelabai gal gerai, gal tu pataisyk, o jisai man sako: „Man atrodo, kad visai neblogai.“ Na ir ką, aš labai, pasiginčijam, padiskutuojam ir tegul lieka, kitą sykį pakeičia, taip, be abejo, yra ir taisytinų vietų. Kitą sykį aš pati net nieko nesakydama atsisėdu, paklausau, jeigu aš matau, kad man nelabai tinka, aš pati, tai čia, sakykim, mes dabar liberalai visi, o tais laikais liberalizmas buvo labai toli padėtas į stalčių, tai žinot, o maži vaikai, o mašinų nebuvo, o mobiliųjų nebuvo, tai pataisai greit tuos, darai naujus, ir tas va toks konvejeris ištiesai, bet buvo atskirai koncertų skyrius, atskirai laidų skyrius, tai jau taip buvo, ne taip, kaip dabar, darome viską. Laidos irgi buvo labai klausomos, labai žiūrimos, jeigu ten žodis, net jeigu ten nekaltas žodis, bet jeigu jis galėtų kaip nors pakeisti visą sakinio esmę ir iš to būtų galima suprasti ten kažkaip kitaip, tai tau būtinai lieps pataisyti, o anais laikais tas juostas gi reikėjo karpyti, reiškia tu pats negali, turi išsikviesti garso režisierių, tada susitarti su technine tarnyba, kad tau, o visi turėjo irgi tą grafiką laidų, dabar kur tu įsiterpsi su tuo pataisymu, tai visi, aišku, pykdavo, visiems būdavo labai nepatogu, bet dėl to vieno žodelio nepraleisdavo, nes dabar prie kompiuterio atsisėdi, labai paprasta iškirpti tą žodį, o tais laikais nebuvo taip paprasta dėlioti. Va, tai aš pamenu, atėjo vieni Naujieji metai, ir čia jau artėjome turbūt prie Nepriklausomybės, nepaskysiu, kurie tai metai, dar nepriklausomybės tikrai, bet jau tikrai į tą pusę, ir nusprendė jau valdžia, kad prieš Naujus metus reikia, na, ne tik jau tą oficialinį tokį koncertą padaryti programą, bet kažkas ten buvo diskoteka kažkur, aišku, ta diskoteka ten buvo ne taip, kaip dabar. Susirenka prižiūrimai ir pagal planą sudaryta ir nuspręsta, ir jiniai buvo įrašyta, ir aš pamenu, vyriausias, reiškia, susitarė su savo pavaduotoju, kad

vėl čia mane patikrins ar kaip, aš čia sumontuočiau tą, nes ten reikia išmontuoti diskoteką. Iš tikrųjų ten reikėjo išmontuoti, davė man garso režisierių ir vat, jau tu dabar tam garso režisieriui turi nurodyti, ką karpyti, kaip padaryti, kad būtų ir smagu, ir neišeitų koks nereikalingas žodis, nereikalinga frazė. Tai vat, tai paskui, kai jau mes sumontavom, aš turėjau tokią nuojautą, netaisė manęs niekas, vyriausias sakė: „O, puiku, čia tau labai gerai pavyko.“, bet tas turėjo perklausyt, jau tas, sakysim, mūsų programų direktorės lygio žmogus, ir aš turėjau parašyti scenarijų, ten buvo ilga programa, buvo kažkokia muzika, tada įterpiau tą diskoteką, tada dar ten kažką dariau, ir visur aš turėjau išrašyti, ką aš kur kalbu, ką aš, kur dainuoja, o prie tos diskotekos aš neišrašiau nieko, tik parašiau, kad diskoteka iš ten, montažas padarytas, nes perklausė vyriausias redaktorius. Kitą dieną aš jau ramiai išėjau, kad viskas gerai, čia padaryta, kitą dieną ateinu – mane ant kilimėlio: „Tai, pone (aut. mini savo vardą), o kodėl čia, kas čia per diskoteka, iš kur jūs ją gavot?“ Skambinti vyriausiam, tada vyriausias patvirtina, kad tikrai čia jau yra padaryta, jis vis tiek: „Ne, bet žinote, jūs turėjote iššifruoti“. Reiškia, aš turėjau kiekvieną žodį pašifruoti, tai man vargais negalais pavyko išsikovot, kad nereikėtų to šifro, nes jau ten būtų, žinai, nu jau per daug būtų buvę. Tai va taip mes gyvenom, aišku, toje pačioje programoje grojom ir rimtą muziką, ir estradą tą vadinamą, tiesa, dar anekdotinės situacijos, kaip mes gudriai į eterį prakišdavom. Anais laikais ir Bachas buvo pavojingas, neįdėsi kūrinio, pvz., „Ave Marija“ arba su pavadinimu „Magnifikant“. Pavadinimai su religija, jie irgi neturėjo praeit, tai mes turėjom tokių gudrių redaktorių, viena niekam nieko nesakydama parašė: „Bachas, „Melodija“, ir nuėjo į eterį, ir kažkas išgirdo.“ Išgirdo ir, nu, aišku, o kaip čia ta melodija? Nu, tai ta ten apsimesusi kvaila pradėjo aiškinti, kad ten ant tos kortelės buvo taip parašyta, vat, ant kitos tai buvo parašyta „Ave Marija“, bet ant šitos, o aš šitą paėmiau ir tai tiesiog, žinokit, net koncertus kai kuriuos klausydavo.

R. K. O apskritai ateinant kažkas pasakė, kas yra tas sovietinis standartas?

P. Taip, taip, buvo supažindinta, kad bus taip, taip ir anaip. Iš pradžių ten gavau tik po vieną kitą koncertėlį, ten skyriaus vedėja mane globojo, ir, o, tiesą sakant, kadangi muzikos akademijoje ir po šiais laikais nėra tos žurnalistikos ir jokios klabos apie tą radiją, tai, žinokit, atėjus į tą radiją anais laikais supratimo neturėjai, kaip jis turi skambėti, tai aš pamenu – vieną kartą sudeu koncertą, mane pagiria, o kitą kartą sako: „Nu anas buvo geresnis.“ Nu va, ir aš galvoju, nu kodėl anas buvo geresnis? Nu, man atrodo, kad ta muzika buvo visai nieko ir kol va tau smegeninė susisuka iš tikrųjų, kaip radijų turi skambėti, tai turi praeiti laiko. Vieną kartą neapsikentusi, žinot, mes visi atėję iš konservatorijos – maksimalistai. Mes labai daug žinom ir anonsas buvo parašytas, groja ten, sakykim, valstybinis pučiamųjų orkestras „Trinitas“ ten, o aš parašiau, kaip, pvz., profesūra. Sakydavo, negalima niekad sakyti pučiamųjų orkestras, tai pučiamųjų instrumentų orkestras reikia sakyti. Skyriaus vedėja mane taiso, reiškia, dėl to vieno žodžiu, o aš tai drąsiai jai ir sakau: „Žinot, bet

konservatorijoje yra taip, ir aš geriau žinau (aut. juokiasi).“ Aš, pamenu, man nuo šitos frazės pačiai pasidarė bloga, ir aš dar ir dabar tą frazę pamenu, nes aš pamenu Stasė Laurinaitytė buvo tokia garsi dainininkė mūsų skyriaus vedėja, aš pamenu dar ir dabar jinau taip: „Aaa, tai vat supratau“. Kad mes kartais jauni, labai daug žinome, bet kartais pasakome gal ne vietoj, tai jo, jo, ypatingai būdavo jau jeigu prieš kokias šventes, tai tada iš vienos pusės ir lengva buvo daryti – kuo daugiau pridėsi raudonų dainų, tuo bus geresnis tavo koncertas, bet jeigu jau, pvz., miršta, ten buvo metai vieni tokie, kai labai mirdavo gensekai, tai Maskvoje patys aukščiausi, tai ten jau, jau drebėdavom visi, nes tu turėdavai praklausti kiekvienos dainos žodžius – neduok Dieve, o ten ir nekaltoji dainoje gali būti koks nors. Dabar pavyzdžio nepasakysiu, bet ir šiandien dirbdama kartais va būna situacija, kad tą dainą paprastą dieną tu dedi, ir tau viskas gerai, bet jeigu ten, pvz., ateina kokio šventė – Mindauginės ar Kalėdos, jau tu dėl to žodžio ir dėl to galvoji. Nu, vat ar tinka kontekstas tai dienai ar ne, nu ir ten būdavo, ir vieną kartą, nežinau po kurio mirties, ir mūsų tokia techninė sekretorė buvo, mes susirinkę laukėm, čia visi ant blakstienų stovim, kaip čia reikės daryti nurodymų, ir jinau sako: „O šiandien ryte aš girdėjau rusų liaudies dainą praskambėjo, kurioje žodžiai buvo „Наверное, костью подавился“. (aut. juokiasi). Tai mes puolėm, tiek juokėmės, mes ir dabar ilgus metus, kartais susirenkam redakcijoje ir prisimenam va tokius, kuriozines tokias situacijas, tai ir šita viena iš tų, tai, žinot, ir būdavo juoko, ir būdavo streso, ir būdavo ašarų, visko būdavo, nes taip paprastai nieko nebūdavo.

R. K. O kiek, pvz., tokiais atvejais būdavo svarbus ne tik tekstas, bet ir melodija, kad ten minoras, mažoras būtų?

P. Oi, dėl to, žinokit, labai, mes jau čia šiais laikais labiau pergyvenam. Mes, pvz., nebuvo tokio, kad ir ryte dėt, sakykim, kad jau vien būtų presto tempu, daugiau lėmė pats turinys, o tempas, aišku, jeigu jau šventė dėdavom linksmas dainas, jau tu ten tokios liūdnesnės neįdėsi, nes gali pagalvoti, kad nemyli tėvynės, tai taip kažkaip.

R. K. O jeigu vadų ten laidotuvės?

P. O, ten jau tada, aš sakau, jau visi stovėdavom ant blakstienų, būdavo gedulinga muzika, ir dar būdavo tas pats vėl – valdžia ateidavo paderint, ar tikrai šita muzika, o į eterį reikia labai greitai pildyti, nėra laiko ten kada galvot, tai jau būdavo stresas, iškviesdavo iš namų ankstyvą rytą, o jeigu reikia ir šeštadienį, ir sekmadienį atvažiuodavom visi į darbą.

R. K. Ar aš teisingai suprantu, kad kiekvienos dainos tekstą reikėdavo perklausyti?

P. Taip, buvo komisija, buvo speciali komisija, ir labai rimta komisija, tai ne tai, kad mes čia dabar vietoj redaktūra susirenkam dėl kokios nors vienos dainos, jeigu mums kokie nors neaiškumai dėl teksto, pvz., tai buvo vadinama turbūt nepamenu redkoleginė kažkokia redakcija ar kas, žodžiu, patys aukščiausi viršininkai joje dalyvaudavo, orkestras rašydavo studijoje, visi kolektyvai ateidavo rašyti arba gaudavom iš plokštelių įrašų studijos, ir visi iki vieno buvo perklausomi, ir ne taip, bet žodis į

žodį, ir jeigu jau ten koks žodelis užkliūna, tai jau būdavo, toje perklausoje dalyvaudavo kartais ir tų kūrinių autorių, ypatingai turbūt tų estradinių dainų autoriai, ir tada būdavo sakoma, nu va čia ten tu Bložei, pvz., tu ten parašei, šitie žodžiai mums ten nelabai, gal galėtum perdaryt tuos žodžius, ir ką, ir žmogus eidavo perdarinėt, eidavo tobulint, ir tada sprendavo – tiek priimam, o tiek nepriimam, ir tada jau, kai priima oficialiai, eina per visas tarnybas, per infotekas su šampais, su viskuo, ir kai jau ateina iki redakcijos, tai tada mes jau kažkaip žiūrim, kai jeigu tai jau yra aprobuota, tai jau yra aprobuota, jau negali ten kažkas labai išlįsti, tiktai sakau, dėl bažnytinės muzikos jau žiūrėdavo, kad nepatektų, o tos, sakykim, roko muzikos, ten „Queenų“ ar „PinkFloydų“, ar „Rolling Stones“ ar kitų „The Zeppelin“, „The Purple“, tai mes jau ten ir neturėdavom, ir mes dėl to galvos nesukdavom, tai taip visi tekstai būdavo paklausomi, neateidavo, į fondus neatguldavo nė vienas kūrinys nepaklauskas.

R. K. Ar keitėsi kažkas Gorbačiovui atėjus į valdžią?

P. Eeee, kurie čia metai?

R. K. 1985 m.

P. Nu, kažkiek keitėsi, sakau, jau mes tada turbūt pradėjom groti truputėlį užsienietiškos muzikos vieną kitą kūrinių, ir ne tik tų brolišku, sakau, jau „ABBA“ pas mus atsirado „BoneyM“, turbūt „Modern Talking“, dabar jau nebeatmenu tiksliai, bet jau kažkiek tos užsienietiškos, galų gale, keitėsi pats tinklelis, nes anksčiau jis buvo taip jau labai, sakau, sudarytas, būtinai, jeigu ten planuotoja suplanavo du iš eilės koncertus lietuviškus, tai jinai turės juos perdaryt, o tada jau truputėlį lengviau, tas tinklelis pradėjo darytis, jau atsirado daugiau estradinės muzikos, galų gale, po to jau, man atrodo, išsikristalizavo, atsirado gi ne viena programa, nes iš pradžių tai toje pačioje vienoje, va dabar kurią mes turim, mes kišdavom viską, nes jinai jau buvo tokia jau tipo reprezentacinė, kuri reprezentavo ne tik populiarią muziką, bet ir klasikinę, lietuvių autorių akademinę muziką ir folklorą, Lietuvos ansambliai, viską pas mus grojo, turėjo visi savo vietą, o paskui atsirado jau kita programa, į kurią nukeliavo ta rimtesnė muzika, o kitoje programoje liko populiarai, laidos kažkokios, ir jaunimo laidos, jau ten gi buvo transliuojamos.

R. K. O Sąjūdžio laiku, kai ten prasidėjo visi mitingai, ar ten buvo galima kažką laisviau daryti?

P. Taip, taip, mes labai greit, mes Sąjūdžio laikais jau viską transliavom ir automatiškai dabar, galvoju, muziką mes turbūt pradėjom nuo to, nuo roko maršo ir čia prie spaudos, kur buvo tas didysis koncertas, kad mes labai greit tą muziką susirinkom, ir jau transliavom, nu bet čia jau buvo tie įvykiai,ėjo tais metais, o iki tol, tai dabar aš tiksliai nepamenu, bet man atrodo, kad jau, jau, jau buvo laisviau, jau tada gi turėjom ir visa koja galėjom groti ir tuos Povilaičius, ir Petrikytes, ir visus ansamblius, nes iki to irgi jau daugiau buvo kreipiamas dėmesys į tą akademinę pusę, į profesionalią pusę.

Filharmonijos ansambliai taip, bet, pvz., tų, kurie kūrėsi ansambliui už filharmonijos ribų, tai jie buvo irgi dozuojami.

R. K. O kai jūs sakot patys susirinkom tą muziką, tai čia fonduose nebuvo, tai jūs patys ją kažkaip...?

P. Fonduose, aišku, jos nebuvo, aš dabar nepamenu, kaip mes ją gavom, nepamenu, žinokit, kaip mes gavom, bet gal buvo kažkas įrašę ir atnešę ją mums, kažkas ją mums tiesiog davė, čia fonduose mes nieko neturėjom iš to.

R. K. O valdžia kaip žiūrėjo į tai, ar tas toks perėjimas...?

P. Žinot, valdžia bent mūsų redakcijoje jau turbūt juto, kad bus kažkas kitaip, ir irgi buvo, aš pamenu, tas mūsų vyriausias, kuris buvo pakankamai griežtas žmogus, labai jis buvo griežtas, jis buvo partijos narys, ir jau ten atsiskaitydavo savo valdžiai šimtaprocentiniai, o paskui jau turbūt jis suprato, kad ateis kita karta, ir kad jam nelabai čia bus tos vietos, tai bet po to, iki to jau keitėsi ir tie aukštesni viršininkai, jie atėjo liberalesni žmonės truputėlį, tai vien ir dėl to keitėsi. Tiesa, buvo dar vienas labai įdomus momentas, bet čia turbūt moksliniam tam darbui nereikia, to, kad tą dieną, kai iškėlė vėliavą, tai mūsų redakcija šventė gimtadienį vienos merginos, ir mus paskui kitą dieną visas saugumas kvietė pokalbiui (aut. juokiasi), ir taip supratom, bet mes ne šitoj patalpoj darėm tą gimtadienį, vadinasi, mūsų tarpe buvo žmogus, kuris informavo, nes niekas nežinojo apie tą gimtadienį, susirinko žmonės, atšventė, eilinį baliuką pasidarė, ir kitą dieną jau mums pasakė, kad va buvo toks atvejis, ir jūs turėsite eiti pokalbiui, ir kiekvienaėjo, ir rašė, kiek išgėrė, paskui mes labai juokėmės iš to. Viena moteriškė parašė: „Aš išgėriau penkiasdešimt gramų likerio ir šimtą ten kažkokio kitokio.“ Tai vat iki tokio lygio, kas buvo kalbama, apie ką, kokios dainos buvo dainuojamos, kiek išgėrėm, kada išėjom namo, su kuo važiuvom, viskas tas buvo, turėjo būt parašyta ir pasirašyta, tai aš kadangi turėjau tuo metu mažą vaiką, tai aš nebuvo, ir po to labai apsidžiaugiau, kad man nereikėjo šitos procedūros pereiti, bet va visi kiti, tai praėjo tą.

R. K. O kai jūs sakot, kad kažkas informavo, tai nemažai apskritai į šitą įstaigą buvo infiltruotų?

P. Taip, ir mes ir žinom, kas informavo, buvo viena redaktorė, kuri, kai mes juokavom redakcijoje, kad pats vyriausias redaktorius nepaisant, kad jis labai griežtas ir labai raidės žmogus, ir kad jis viską sprendžia, bet va tą, pvz., kūrybinį momentą, kaip aš darau, kad reikėjo įrodyti, kad tu gali, tai sprendė su ta moterim, su ta redaktore, kuri tuo metu, taip buvo jinai gerai dirbo skaitėsi, bet jinai dėl kiekvieno, jeigu tu jai, pvz., nepatikai dėl kažkokio ten, tai jau jinai už tave ten nenueis ir nelinktels jam į taktą, kad taip, šita gali dirbt. Reikėjo įtikti ir tai moteriškei, ir tada jau tave palaimino, jau tu gali dirbti žurnalistinį darbą, tu gali daryti laidas, tu esi patikimas, bet ne tik patikimas, bet tikrino ir tavo, ar tu tą sugebi daryti.

R. K. Mhm, o kiek apskritai iš pačių darbuotojų buvo reikalaujama tos ideologijos, partijai ten priklausyti?

P. Būtinai, būtinai. Jeigu tu darydavai laidą, tai tu turėdavai iš karto toje laidoje, jeigu tu, sakykim, apie ten kažkokį kompozitorių, tai turėdavai suminėti jo visus ten titulus, pasiekimus, apdovanojimus, ko jis ten nusipelnęs yra, ditirambų reikėjo, taip, taip, taip, ir jeigu tu ten, sakykim, darai ir anuo metu buvo ten, pvz., kažkokios ten, pvz., dainų šventės, tai tiesiog tu turėjai iki laidos išrašyti viską. Kiekvieną tavo žodelį, kiekvieną tavo sakinelį, kaip tu darysi, kur kokia muzika skambės, ne taip, kaip dabar nueina į eterį ant popieriuko susirašę, tai ir partijai, ir Vyriausybei, ir apie Leniną dainų, ir apie partiją, šitas taip, buvo, na, bet paskui buvo, aišku, ir atiduodavai duoklę ir tam kūrybiniam elementui, ir tu važiuodavai, pvz., važiuodavom labai dažnai į komandiruotes. Nepamenu, kokia buvo, kuriuo momentu, bet, man atrodo, jau būtent tam dešimtmetį buvo tokios laidos, kažkokios popietės ar ne popietės, aš pavadinimo tiksliai nepamenu, bet aš pati pamenu, kad, pvz., turėjom kilnojimąją radijo stotį, su ta stotim nuvažiuodavai į kokį Trakų rajoną ar kažkokį kitą rajoną, prieš tai tu susiskambini, reiškia, turi susirinkit į tuos kultūros namus to rajono geriausi kolektyvai muzikiniai, ten daininkai, instrumentalistai, ir aš pamenu atvažiuoju, ir pilna žmonių, ir tu nežinai iš anksto, kas ten bus, tu turi staigia galvoti, daryti, kaip rašyti, nes tu per dieną turi ir pasidaryti, o kultūrnamy šimtas žmonių, kolektyvų, atlikėjų, tu turi pakalbint to rajono, reiškia, kompartijos tą vyriausą, turi pakalbinti kompartijos, to rajono, pakalbinti tuos atlikėjus, muzikantus, nu paskui jau derinom, kad būtų ne vien tiktai ideologiniai dalykai, bet kad būtų ir įdomu, ir įrašyti muziką reikia, reiškia, iš pirmo karto gali nepavykti, o šitiek kolektyvų, tai mes ten būdavo visą diena juodai – be pietų, be nieko, grįždavome vakare nusiplūkę ir tu staigiai turėdavai sugalvoti klausimus, ko pašnekint vieno kolektyvo, nepaklausit to paties kito, o ką jūs čia grojat, priėjus, reiškia, smegeninė turėjo dirbti labai ir labai greitai, na, ir paskui tą medžiagą visos dienos parsivežus, tai yra kokios penkios, šešios valandos ar septynios, ir tu turėdavai išsimontuot, ir padaryt iš to vieną valandą, tai jau būdavo, tai jau būdavo darbelio ir tai vienkartinis išvažiavimas, aš pati pamenu kažkur Šalčininkų rajone buvau, kažkur Trakuose, kažkur dar, kiti važiuodavo dar arba tiesiog važiuodavom į didžiuosius miestus kokio žymaus kompozitoriaus pašnekint kažkokia proga, ne taip, kaip dabar – paskambinam, jie dažniausiai atvažiuoja, tada labai mes daug važinėdavom patys.

R. K O po to dar viską ir patikrindavo?

P. Jo, o po to patikrindavo, ir kai tau dėl kažkokios smulkmenėlės dar liepdavo, vėl gražindavo, tai tiesiog, žinokit, buvo, nes darbo to buvo nemažai, nors ir žmonių tuo metu buvo reakcijoj tikrai žymiai daugiau, žymiai daugiau buvo, tai dabar, pvz., pirmoj programoj trys dirba, tai tada jau tikrai, jau skaičiaus nepamenu, bet žymiai daugiau, bet ir buvo tada daugiau techninio darbo, dabar kitokio techninio darbo turim su tom „Digom“, su tais įvedimais, o tada nerūpėjo. Priėmė komisija, yra

žmonės, kurie užklįjavo reccordu, užklįjavo dėžutes, parašė ant dėžutės informaciją, ją perdavė į infoteką, infotekoj atsirado kortelės su įrašu, su visa informacija, ir tu tik ateini, išsitrauki tas korteles, nusirašai su rankute sau numerius, ir eini prie savo senobinės mašinėlės, dėlioji, bet va tokio, tas montažas buvo sunku jau, neduok Dieve, pamenu montuotojos, jeigu kokia sunkesnė vieta turėjo montuot, tai ir dabar pamenu, tokius piktus veidus, nes visiems buvo, ne tik mums, ir tau pačiam, ir tam žmogui ten karpyt su tom žirklių, bet patikrinimas buvo, nė viena laida neišeidavo neperklaudyta, mes dabar, pvz., žmogus padaro, ir etery pasiklausom pastabas, o tada, ne, tada ne, ir iškerpi tą vietą ir dar paklauso, ar tu iškirpai, o gal tu apgavai.

R. K. Ta techninė kontrolė buvo.

P. Ne tik, vyriausiasis redaktorius paklausydamo irgi, jau į techninę kontrolę, kai tu nuneši į Glavlitą, tai jau ten būna viskas padaryta. Ta prasme, viskas, nu nebent Glavlitui irgi gali kažkas užkliūti, taip.

R. K. O iš pačių darbuotojų ten reikalavo partijai priklausyti?

P. Ne, ne, nė iš vieno, ten jau kas savo nuožiūra buvo, žinau, pvz., Vitaitė tokia, to garsiojo Vito, kas jis buvo, garsus žmogus, veikėjas kažkoks dirbo, bet jinai buvo tokia geranoriška, vat kita, kuri rikiavo žmonių likimus tam tikra prasme mūsų redakcijoje, tai ta taip, o šita buvo pakankamai geranoriška, bet va tie žmonės ir darė Maskvai, pvz., medžiagas, ne kiti.

R. K. Tie, kurie partijai priklausė?

P. Taip, jinai ir darė ta moteris, tiesa, paskui atėjo jau tuo biški link tos mūsų Nepriklausomybės, kai viskas paprastėjo, tai jau tada dirbo ir nepartinė, pamenu, tokia Olga Mancienė, dabar jinai jau seniai nedirba, labai buvo gera redaktorė, tai jinai pradžioj, kai jinai atėjo į redakciją, nemanau, kad jinai buvo partinė, tikrai ne, bet kadangi jinai rusų kalbą mokėjo, tai jai irgi buvo leista daryti, bet pačioj pradžioj, tais senesniais laikais tai jau taip, reikėjo atsakingo žmogaus.

R. K. Mhm, o ką reiškia „medžiagą Maskvai“?

P. Būdavo daromos laidos pastoviai, mūsų redakcijoje apie muzikinį gyvenimą, kitos redakcijos, matyt, kažką iš savo varpinės darė, ir siųsdavo pastoviai laidas į Maskvą, į radiją, irgi ir ten būdavo transliuojama, taip, taip, taip.

R. K. O kaip tuo laiku jums atrodo buvo daroma karjera radijui?

P. Tai vat, karjera, mano karjera, tai sakau – per kraują, kadangi anais laikais į tą redakciją stengdavosi priimti baigusius konservatoriją, bet būtent tą muzikos istorijos arba muzikos teorijos, arba nu kaip mes dabar vadinam muzikologija, tuos, bet ateidavo į redakciją, kurie būdavo kitas specialybės baigę, tai vat ypatingai šitiems būdavo, ar jis sugeba, nes jau tas skaitėsi tai labai daug žinių turi, o jau o šitas galbūt dar ir nelabai kažką turi. Tai sakau, aš pradėjau dirbt koncertų skyriuj, tų koncertų buvo velniškai daug, bet paskui, kadangi turėjau potencialo savy, tai norėjau kažką daugiau daryt, ir man tas veržimasis, aš pamenu, neužteko man ten padaryt kelių tų reportažėlių iš koncertų salių, aš gal

metus laiko dariau, ir dariau, ir paskui tik galiausiai jau buvo nuspręsta, kad tikrai šitas žmogus gali ir buvo jau tada rimtos laidos duodamos.

R. K. O tais viršininkais tapti?

P. Nu, jie žiūrėdavo, kas jau ten geriau dirba, kas geriau organizuojasi, tai viršininkai buvo ilgą laiką tie patys, nu, ir dabar, tiesą sakant, mes ilgą laiką sėdim tuose postuose, bet ten kažkaip nepamenu, tai turbūt buvo, atsitiko taip, jau čia artėjant Nepriklausomybei, ta mūsų skyriaus vedėja, garsioji Stasė Laurinaitytė išėjo į pensiją, o gal buvo taip, kad jiems pasiūlė jau išeiti, man atrodo, ir tada man buvo pasiūlė tą jos vietą taip, ir aš paskui ten penkerius ar šešerius metus dirbau, ir po to pasakiau: „Dieve, gink, niekada gyvenime“. Ir paskui vėl įbridau į tą upę, nes tas darbas labai atima tą kūrybiškumą, o pasidarai toks biškį organizacinės veiklos tvarkytojas ir tas truputėlį negerai, negerai, reikia dirbt geriau kūrybinį darbą, o ten, sakykim, dideli viršininkai turbūt ateidavo per irgi kažkas tuos žmones pažinojo, nes ta pati Stasė Laurinaitytė, jinai dainavo čia, ir darė įrašus, ir čia, matyt, daugiau kažkokių reikalų turėjo, žodžiu, aš taip supratau, kad ją pažinojo ir valdžia, ir vienu momentu jai pasiūlė tą postą. Paskui kitam, laidų skyriui, buvo ta, kur jau sakiau, nenoriu minėt žmogaus pavardės, nes jau miręs, ir galų gale buvo kaip buvo, tai va, nežinau, ką dar prisimint.

R. K. O šiaip, kaip jūs sakot, na, tuo laiku su tam tikra humoro doze reikėjo dirbti, nes supranti, kad patenki į tokią propagandinę instituciją?

P. Taip, taip, taip, tai mes būdavo infotekoj, kai susėdam rašytis informacijos iš tų kortelių, o sueidavo daug, visos redaktorės ten stovėjo, daug tų stalų, kėdės, ir prie to stalo tas dėžes, mes tų dėžių per gyvenimą esam prisikilnojusios duok, Dieve, o tos dėžės yra ne tokios lengvos tarp kitko, tai tą dėžę pasidedi ir vartaisi, tai ten ką, susigalvojom pasijuokti iš vieno, iš trečio, iš kito, tai, žiūrėk, besijuokdamos dar nusirašom kokį neteisingą numeriuką. Aš pamenu, tik atėjus, kūriniai buvo rašomi ir žymimi tam tikrai šifrais ir, sakykim, B raidė prasideda, numeris, reiškia, jis iš plokštelių, A raidė – reiškia jis mūsų studijoj įrašytas, ir taip toliau, ir taip toliau, ir aš radau ten kažkokį kūrinį, kuris man patiko, ir aš jį nusirašiau, ir įsidėjau, ir laukiausi tuo metu kūdikio, ir buvo jau mano paskutinės dienos, ir skamba tas kūrinys, ateina tas laikas, aš pati girdžiu, kad skamba kažkas, kažkas ne taip, kažkokia vaikiška, ar tai nu nemažas ten kūrinėlis, ten buvo dvidešimt minučių, gal tipo koks spektakliukas padarytas vaikiškas, nežinau, dabar neatsimenu, bet aš jau atėjau, atsisėdau ir supratau, kad jau mane paauklės, tik, galvoju, mane mano pilvukas gal išgelbės. Prasiveria durys, ir ateina vyriausiojo pavaduotojas: „Tai, kas čia dabar skamba?“ Nu, sakau: „Nu skamba, aš nusirašiau numerį, turėjo būt lyg viskas gerai“. O paskui išsiaiškino, kad būtent taip buvo žymimi vaikiški kūriniai. Aš kažkaip nežinodama tų visų šifrų, nusirašiau neliestiną šifrą ir paleidau į eterį, reiškia, tą kūrinį, nu tai ten nebuvo kažkas labai ypatingo, bet tuo metu nežiūrėjo atlaidžiai į bet kokią klaidą, vis tiek tu gaudavai pastabą, ir rimtą, tave iškviesdavo pas viršininką, ir kaip čia ponias (aut. sako savo

vardą), drauge (aut. sako savo vardą), ar kuri kita, nu, ir tu ten pasidievagodavai, kad daugiau nebus, kad žiūrėsi atidžiai, bet tų klaidų vis tiek pasitaikydavo, nepaisant nieko.

R. K. Tai pirmiausia noriu paklausti, ar sutinkat, kad bus įrašyta, anonimiška ir mokslo tikslais bus naudojama?

P. Taip, sutinku.

R. K. Kada jūs maždaug atėjot į radiją?

P. Aš atėjau dirbti 1984 m.

R. K. Ir dirbot režisiere?

P. Taip, aš atėjau pagal, aš baigiau konservatorijoj tuometinėj televizijos režisūrą, tais laikais dar buvo ir skirstymai, ir reikėjo režisieriaus radijuj, o kadangi aš turėjau šeimą, mane paskyrė į radijo režisieres, ir aš atėjau dirbt į radiją, o mano kolegos į televiziją nuėjo.

R. K. O ką tuo metu turėjo daryti režisierius?

P. O, tais laikais kontrolė buvo didelė, kiekviena laida turėjo turėti režisierių – bet kuri laida, išskyrus žinias, nu, ir išskyrus koncertus. Tai aš atėjau dirbti į jaunimo redakciją, tais laikais tas etapas buvo didelis, daug ten keitėsi laidų, bet tais laikais kiekvieną dieną dvidešimt minučių buvo laida – „Jaunimo banga“. Ją paeiliui darė skirtingi redaktoriai, ir aš buvau tos laidos režisierė. Kaip tais laikais sakydavo, režisierius atsako už laidos idėjinį ir meninį lygį. Ta prasme, kaip pasakyti – derinių buvo daug, esmė virtuvė buvo tokia, kad pradžioj temas planuodavo, paskui jas derindavo, tvirtindavo, nu gal to reikėjo kad nebūtų ir susidubliavimų kažkokių, bet turėjai gauti leidimą, kad net jeigu ir važiuoti kažkur, kalbinti kažkokį žmogų, kažkokią susiplanuoti temą, tas turėjo būti patvirtinta, ir paskui, tai vat, o režisierius irgi skaitydavo scenarijų, jeigu reikėdavo kažką trumpinti, jeigu kažkas keldavo abejonių irgi būdavo galima pasakyt ir po to įrašinėdavo su diktoriais vedamąjį tekstą, nes patys redaktoriai negalėjo skaityt į eterį, tiktai diktoriai. Jie buvo patvirtinti, atrinkti, tie, kurie skaitydavo žinias, tie, kurie netgi reklamas skaitydavo. Aš niekada nepamiršiu, kai aš išgirdau, kaip skaitė tiesioginiam etery reklamą, ir buvo, reiškia, automobilių tepalų reklama ir įvardino kelias rūšis ir sakė, kad galite pasirinkti pagal skonį (aut. juokiasi), čia kaip anekdotas gali skambėt. Tai va režisieriaus darbas toks ir buvo – parinkt muziką, būdavo, kad visa tokia ir buvo: garso režisierius, režisierius ir redaktorius. Redaktorius atiduoda scenarijus ir įrašus, ir toliau visą kitą daro režisierius su garso režisierium. Garso režisierius siūlo muziką, parenka, režisierius apsprendžia, kiek, kokia muzika gali skambėti, jo toks darbas buvo.

R. K. O, tas idėjinis ir meninis lygis, kaip jūs sakot, jį kažkas buvo apibrėžę, ar toks buvo, kas tai buvo?

P. Esmė yra tame, nu kad idėjinis-meninis lygis. Meninis lygis – viskas aišku, kas liečia idėjinį, nu, tai tas auklėjimas, tas idėjinis. Esmė buvo tokia, kad režisierius turėjo būti irgi. Jeigu būtų kažkas išėję, praslydę pro kažkur, tai atsakingas už galutinį rezultatą būtų buvęs režisierius. Kodėl praleidai, tu ką nepamatei? Tiesą sakant, ir dabar panašūs dalykai kartais vyksta – kaip tu čia nesužiūrėjai. Tai

vat režisierius yra tas žmogus, kuris turi galutinį rezultatą įvertinti, kad nebūtų kažkokių dviprasmybių, nes gi galima ir forminant, ir parenkant muziką kažką padaryt tokio, tai va, režisierius ir buvo, kad perskaityta būtų su intonacijom teisingom, jeigu čia kalbėt apie idėjinį tų metų lygį, o tai, ką darytų režisierius, ir dabar, ir ką aš dariau, reiškia, po laisvės atgavimo, tai buvo lygiai tas pats darbas. Vis tiek žiūri, atsakai už galutinį darbą.

R. K. Apskritai jums čia atėjus kažkas pasako – ką galima, ko negalima, kur yra tos ribos?

P. Niekas nesakė konkrečiai, bet kadangi tos kontrolės buvo labai daug, buvo vyriausias redaktorius, laidos buvo visos perklausomos ir buvo netgi techninė kontrolė, vat šitam aukšte mūsų ten buvo, ten, kur dabar yra svečių kambarys, buvo techninė kontrolė, toks Fominas – senas, senas darbuotojas, šlubas, toks karo veteranas. Tai aš atsimenu kažkada leidom sau laidoj panaudoti efektą, tai perklausęs visą juostą, jis uždėjo pastabą, lapelį tokį – garsą galima iškirpti reiškia, o ten kažkoks ar barbėjimą, ar kažkokius žingsnius įdėjom, ar duris, aš jau dabar neatsimenu, bet jis tai užskaitė kaip broką. Bet sakau, kontrolė buvo tokia, kad kiekvienas žinojo, už ką atsakingas, tvyrojo ore, tu tiesiog žinojai, kad yra dalykų, kurių negalima liest, tam tikrus niuansus, kaip pasakojau, kaip su dainom kartais ten būdavo, netgi jau ir tas perėjimas buvo toksai sudėtingas, aš atsimenu buvo tokia grupė „Europos bamba“ ir „Gulago univermagas“, ta prasme, ir ten apie bachūrą daina: „Judink rūrą, gal surasi tu bachūrą“. Tai manęs irgi paklausė, išsikvietė, čia maždaug kas? Aš, atsimenu, ėjau ir susitikau Deksnį laiptinėj, sakau: „Kaip tau atrodo, rūra čia keiksmazodis ar vietovardis?“ Ta prasme, juokavom, aišku, ten represijų jokių nebuvo, bet reakcijos tokios buvo. Tai ir dabar kartais pas žmones būna tokių visokių ribotumų, ir reaguoja kartais neadekvačiai, o šiaip sakau – tą žinojo, nes apsauga buvo, iš esmės net prie įėjimo saugumiečiai budėjo, personalo skyrius buvo, reiškia, mes visi žinojom, kad tai yra iš saugumo, tai yra rimti žmonės, visa kita, nors komitetas, saugumo komitetas buvo, čia irgi vadinosi komitetas – Radijo ir televizijos komitetas, ir žinojom, kad yra generalinis, praktiškai įsivaizduokit, jeigu va tam dideliame pastate, kiekvienam aukšte, buvo peržiūrų kambarys, kur stovėdavo televizorius, ir būdavo vykdomos peržiūros, netgi tų, o pas generalinį, pas Januitį, buvo monitoriai, kur jis galėdavo įsijungti bet kurią studiją ir pažiūrėti, kas ten vyksta tuo metu. Ta prasme, tu mygtuką paspaudi ir tu gali pasižiūrėt, kas ten, koks įrašas ir kas vyksta. Ta prasme, kad pati sistema buvo labai atsakingai sutvarkyta ir netgi į radijo pastatą buvo atskiras postas, atskiri leidimai, kad kitas nepraeitų, nes maža ką tu gali įlįst į eterį, gali pasakyt kažką ne taip, taip, tos apsaugos buvo daug smulkiuose etapuose. Kiekvienas etapas turėjo kažkokią apsaugą, aš galvoju, kad net ir mus priimant į dabą tikrino, ir žiūrėjo, ar mes tinkami tokiam darbui, ar galima mus priliesti prie tiesioginio eterio, o taip, kad ateitų ir pasakytų, tu to nesakyk, nu tai mes buvom paprasti žmonės, saugumiečiai turėjo instrukciją, ką daryt, nu kaip ir Glavlitas, moteriškės tokios stebuklingos, kurios skaitydavo tuos tekstus, ir išbraukdavo, kas joms atrodydavo, ne, kritikuoti kažko buvo negalima. Dažniausiai

tas ir būdavo – savo nuomonę išvis mažai, kas drįsdavo sakyti, nes tai buvo neetiška, nemandagu, ir nu taip negalima. Tu turi bendrą tendenciją nušviesti, nuomonę pasako visi suvažiavimai, kokia turi būti nuomonė, ir tu gali nušviesti, aš čia dabar jau aiškinu ir žurnalistų darbą. Tai va, o paskui keitėsi po biškį viskas, kai prasidėjo, kai atėjo Atgimimas, aš tai labai gerai atsimenu, kai, reiškia, ta Sausio 13-oji, kadangi čia gyvenau, tai buvo labai keistas jausmas, kai ateini į darbą ir negali įeiti į darbą. Na, tada slapstėmės, teatre dirbom, visur išmėtyti buvom, ir darbas nesustojo, viskas tvarkoj, ir buvo faina, kad atsirado muzikinės laidos, kad turėjom muzikos, kad nebereikėjo naudotis fondais, nes fondai, aš atsimenu iš vaikystės – jeigu koncertas vyksta, tai yra taip. Schema buvo labai aiški - instrumentinė muzika, daina, dvi instrumentinės arba daina, ir instrumentinė – roduojama, ir kažkur viena kokia ten koks Karelas Gotas praeina, jau reiškia, aprobuoti tie įrašai, nes iš Maskvos gaudavom įrašus. Fondai buvo turtingi, bet tokių, nu tai, ką išleisdavo „Melodijos“ plokštelės, buvo galima paimti, iš namų nebuvo galima plokštelės nešti. Paskui buvo galima neštis, kai apskritai prasidėjo, buvo galima gauti tų įrašų, prie parduotuvių kasetes pardavinėdavo su įrašais. Čia, radijų, aš atsimenu garso netgi čia šitoj aparatinėj daug stovėjo, čia buvo techninės kontrolės irgi aparatinė, ir ten jau perrašinėdavo juostas, ta prasme, kad būdavo galima gauti apskritai užsienietiškos muzikos iš radijo perrašinėdavo, iš plokštelių ir po truputį taip pradėjom dėti į laidas, pasikeitė laidų formatas jau buvo ne dvidešimt minučių, nes dvidešimties minučių laidoje apie dainas išvis nėjo kalba. Padarė tada dvi laidas skirtingas jaunimui būtent, nes buvo vaikų laidos, moksleiviams skirtos laidos ir jaunimui skirtos laidos. Va taip, ta jaunimo redakcija buvo taip ir vaikučiams buvo ne tik pasakėlė, bet dar šeštadieniais ar sekmadieniais „Dėdė Karolis“ ar kažkas ten – rašydavo laiškus, piešinukus siųsdavo. Moksleiviams irgi ten kažkokia „Moksleivių planeta“, aš pavadinimo jau nebeatsimenu, bet ten irgi buvo skirta būtent tai auditorijai – mokinukai ir visokie, o jaunimas, studentai, tada atsirado didesnės laidos jau valandinės. Šeštadienį jaunimo laida, o sekmadienį jaunimui – „Juventus“, tai tada atsirado vietos muzikai, nes temų daug, jas atskirti kažkaip reikia, priedo atsirado muzikantų, tų grupių, su kuriais jau buvo galima irgi paklabėt, nes nu šiaip niekas nekviėdavo, išvis muzikinės laidos buvo, nu, tokios labai akademiškos, nes aš atsimenu muzikos redakcijoje buvo toks vokietis vadovavo, labai griežtas, tai ten liaudies muziką galima, klasikinės buvo, programoj klasikinės muzikos irgi daug skambėjo, nu tai „Armonika“ buvo populiari, čia jau kaip popas, nu ir visa tai, kas, kas netgi tos pačios „Nerijos“ ar Povilaičio nedažnai išgirsdavai, nes buvo sunormuota, kiek ko turi skambėt.

R. K. Tai apskritai galima sakyti, kad buvo tais sovietiniais laikais kažkoks muzikos standartas įforminimo?

P. Taip taip, tai irgi buvo, reiškia, tam tikri atlikėjai. Sakau, klasika, kaip sakoma, arba sovietinė muzika, ta prasme aprobuota, patvirtina, jinai nekelia jokių pavojų. Užsienietiška muzika jau gali kelti pavojų, tai jos būdavo tikrai tiek, ką išleisdavo „Melodijos“ plokštelėse, ir buvo galima ant pirštų

ten koks nors Karelas Gotas, va, tokie, ką jau žinojom mintai ir kas nekėlė jokių abejonių, o gauti tai, kas iš tiesų buvo populiariu. Buvo paskui netgi bitlų (aut. „The Beatles“), bet tai vos kelios dainos, nes nu visiškai atsiribot negalėjo, ne Šiaurės Korėjos variantas, vis tiek buvo, bent jau deklaravo, kad yra atvira ir visa kita, tai negalėjo nutylėt ir tokių dalykų. Buvo išleista mažytė irgi plokštelė su keturiom dainom – dvi vienoj pusėj, dvi kitoj, reiškia, bitlų ir ką buvo galima grot, bet čia šiaip tai, kas yra fondai, net vien fondai buvo tokia baisi viršininkė, ką tu, ką tu. Tu gauni, įsivaizduok, rašai paraišką, kokio tau reikia numeriukų, eini į kartoteką, užsirašai numeriukus, paduodi paraišką, tau surenka, atneša tas juosteles, paskui tu turi antspauduką, aš turiu, netgi galėsiu parodyt. Tu, reiškia, užklijuot turi ir uždėti savo antspaudą, tu esi atsakinga, nes ta juostelė paskui gali eteryje skambėt, o etery irgi mikšeriai buvo, bet jais nebuvo jaudinamasi, darbas buvo, žinai, toks paprastas – parodysiu. Žiūrėk, čia vadinasi raktas, jisai, kai atjungį, tu netgi jeigu ir paleisi, nieks neišeis į eterį, tai būdavo taip – play, raktas, viskas. Ratas, stop, pirma raktas, kad joks traškesys netgi paleidimo, mikšeriai visi spragsėjo nuo iki. Viena operatorė stovi prie magų, kita prie pulto, nes tokių, kad ten miksuoti kažką, mikširuoti nebuvo, ir ant vieno mago visąlaik buvo uždėtas vyturėlis.

R. K. O ką tai reiškia?

P. Tai reiškia įrašytas vyturėlio čiulbėjimas, ir jeigu iki žinių, iki majako, kol Maskva pasijungs, trūksta ten trisdešimt sekundžių, tai paleidžia tą vyturėlį. Kai aš atėjau, dar buvo tas dalykas.

R. K. Ir būtent vyturėlis?

P. Jo, jo, jo, bet tai buvo visai faina, žinok, tame buvo kažkoks fainas dalykas, bet sakau, tai vat aš tau parodysiu (aut. rodo antspaudą). Va, toks va antspaudukas, kiekvienas garso režisierius ir aš, kaip režisierė, kadangi pati eidavau, tokia juostelė, būdavo ant tos dėžutės užklijuoji ir uždedi tą antspaudą, pagal tą anspaudą žinodavo, kas paėmė.

R. K. Kiekvienas turėjo atskirą sau savo ten?

P. Išvis tie, kas turėjo teisę paimti juosteles, tai eterio operatorės ir būdavo tokiom krūvom užklijuoja kiekvieną, nes jeigu tu paimi ir ten kažkas ištrinta, sugadinta arba įrašyta ne tai, kas parašyta, tai, aišku, iš ko bus galima atsakomybės pareikalaut. Tai jau čia irgi sakau, ta, sakau, atsakomybė ir ta kontrolė buvo išdalinta labai step by step, reiškia, visur labai po truputį, ir tada niekas tau nieko konkrečiai nesako, bet ta kontrolė vis tiek yra. Nes kiekvieną laidą perskaito scenarijų, patvirtina, prieš tai suderina, planuoja, tada derina, reiškia, planavimas, tada derinimas, kai jau tikrai, tada scenarijaus skaitymas, tada laidą klauso vyriausia, Glavlitas skaito, ir techninė kontrolė dar kartą perklauso. Nu, tai kur tu čia prakiši ką nors. Taip viskas suskaičiuota, sustyguota, kad, neduok tu Dieve, niekur nieko neprasisuksi.

R. K. Ir jūs minit tuos traškesius, efektus, aš suprantu, kad eteris turėjo būti labai švarus?

P. Be abejo, be abejo, tai va tame ta techninė kontrolė, ir taip vadinama ji buvo. Jeigu nekokybiškas įrašas ar kažkas, galėjo nepraleisti techninė kontrolė, ir eteris turėjo būti švarus ir, sakau, mūsų efektus, kūrybingas mintis, reiškia, palaikė broku, bet jau buvo tie laikai, kai buvo galima po truputį, nu vis tiek viskas juda į priekį, kažkas atsiranda, tai neišbrokavo, pažymėjo tą vietą tiesiog, kai juosta didelė aštuntu greičiu, va, toks blynas, keturiasdešimt trys minutės, tai toj vietoj būdavo įkištas popieriukas, kad žinotum, kurioj vietoj, tai prasuka, įkištas popieriukas ir pastaba.

R. K. Kaip viskas keitėsi Gorbačiovui atėjus į valdžią, ar keitėsi apskritai?

P. Keitės, va tas po truputį ir keitėsi, kadangi, aišku, žinių tarnyba tai buvo atskiras dalykas, ir jie ten darė atskirai tas žinias, aišku, žinių redaktorei, jeigu ten jie patys neskaitydavo. Jie ruošdavo žinias ir duodavo diktoriams skaityt, tai apie tai, kas ten, tau gali paaiškinti tie, kas darė žinias, bet sakau, kas atsitiko, tai atsirado daugiau apskritai laisvės ir galimybės, sakau, kadangi viskas išoriškai, aš sakau, galiu tik nuo savęs kalbėt, kad atsirado daugiau muzikos, atsirado daugiau grupių, kurios ne filharmonijai priklausė, nu ties patys „Fojė“ ir „Bixai“, ir visa kita, čia mes turėjom, jau gavom muzikinę laidą tiesiogiai, įsivaizduoji, tai buvo pirmoji tokia tiesioginė laida, jos principas buvo labai paprastas. Vakare, devintą valandą vakaro buvo, po žinių, ir aš eidavau su krūva juostelių, dešimt dainų mes prasukam, jas pristatom ir žmonės laidos metu skambina ir paskui dar rašo laiškus, ir renka, reikia, septynias atrenka, trys iškrenta, reiškia mažiausiai, kitą dieną vėl prisideda naujos, ir mes rinkdavom dešimtukus, kur būdavo sporto rūmuose paskui koncertai dešimtukų. Tai va ten ir „Fojė“, ir „Bixai“, ir Butkutė, ir Augis ir Dinius, va ten tos dainos, va dabar, kur čia dainuoja, yra netgi tokių dainų, kur pas mus skambėjo kokių grupių buvo atsiradusių, dabar net nebėra, ir ta muzika jau pradėjo būti galima transliuoti ir laidose, tiek, kiek reikia, nes turinys lengvėjo, nebereikėjo specialiai važiuoti kolūkj, supranti, ir kalbinti komjaunuolius. Atsirado laisvesnės temos, apskritai apie jaunimą, ką veikia jaunimas. U, studentų laida, tai aišku buvo pati smagiausia, ten dirbo va (aut. mini dviejų kolegų vardus ir pavardes), ten netgi jie tokią pusiau vaidybinių darė, reiškia, kai ten pasiuntė vienas komandiruotę į mišką, nu žaidėm ir (aut. mini kolegų vardą) ten klausia (aut. mini kolegų vardą), kur tu? Aš čia, ir uždedam, žinai, Sipavičiaus dainą: „Aš girių paslaptis pažinsiu...“ (aut. dainuoja). Žinai, tokius darėm, ta prasme, kad jau pasidarė smagu, ir nebebuvo tokios kontrolės, aišku, perklausos dar buvo, ta atsakomybė vis tiek tai eina į eterį, bet paskui tų laidų pasidarė daugiau, ir tiesioginės, ir ta kontrolė sumažėjo, ir to planavimo tiek nebebuvo, Glavlito nebeliko. Va, tai tie dalykai, kažkaip atsirado daugiau tiesioginių laidų, atsirado vedėjai, kurie jau patys galėjo eiti vesti, žinias dar skaitė diktoriai oficialias, oficialios žinios, bet atsirado tokios laidos, kaip, pvz., man atrodo, buvo netgi taip ir vadinosi „Aktualijos“, pirmoji laida, kur ėjo, vat (aut. mini kolegų vardą, pavardę) dar dirbo, kur buvo va tipo „Lietuvos dienos“, tiktai gal ne tokia intensyvi, nes nebuvo, nu, korespondentai buvo, bet jie siūsdavo juosteles, ir iš juostelių leisdavo, nebuvo ten, paskui tiktai

atsirado tie telefonai, atsirado reklama kaip tokia, keitėsi technologijos, buvo labai įdomu. Oi, čia kokių tik technologijų... Sako, reikia keist darbą kas kažkiek laiko, aš kai pagalvoju per mano tuos kiek trisdešimt keturis metus beveik, tai čia tiek pasikeitė technologijų, ir mini diskai dar buvo, tu net nežinai tikriausiai, kas tas yra. Tos juostos, paskui dar atsirado tos kasetės, nu pats blogiausias dalykas iš kasečių leisti, nepatogiausias dalykas iš tų paprastų, nors ir tai buvo galimybė, o buvo jau čia skaitmeninė galimybė – mini diskas ir tokie kaip flopikai, žinai, bet juos galėjai sunumeruoti ir, pvz., tokias reklamas, kai jų jau daugiau atsirado, išvis reklaminiis blokas atsirado, nes anksčiau ta reklama dešimt minučių reklama skirtas laikas ir diktorius perskaitydavo muzikos fone ten param param, ten kažkokius oficialius, vat sakau tepalus mašinų pagal skonį gali išsirinkt. Tai va, tada, sakau, keitėsi tos technologijos, ir atsirado gyvybės, ir apskritai po tos okupacijos labai daug kas pasikeitė, todėl, kad mes išėjom dirbti tokiom sąlygom, kur neturėjom nieko, ir subyrėjo ta sistema, jeigu anksčiau ji dar kažkiek vilkosi, žinai, iš inercijos – ta kažkokia tai drausmė, derinimas, vis tiek žmonės nepasikeičia taip greitai, tai, išėjus dirbt į teatrą, staiga esmė yra tik užpildyt eterį, ir tu atsakai pats – nieks tavęs nekontroliuoja, bet tu pats pradedi save kontroliuoti, tai va tas periodas labai viską sustatė į vietas ir kai mes jau sugrįžom čia, jau atgal žengti nebebuvo kaip, nes mes jau buvo įpratę, nes vis tiek tegul nepilnus metus mes dirbom va tokiu principu, bet tai iš tiesų va čia ir pasikeitimas didžiausias buvo. Ta prasme jisai, tas periodas įnešę savo korekciją.

R. K. Čia jau Sausio 13-osios?

P. Taip, čia jau, ko gero, mano galva, vienas ryškiausių pasikeitimų, nes kai iš tiesų subyrėjo sistema, kai tu išeini iš savo sienų, kai tu iš namų gali atsineši įrašus ir pats sprendi, ar tai tiks, ar netiks, ar kokybė ar kažką, nes kai tave ištiesai kontroliuoja, taigi prarandi iniciatyvą, kai tau pasako, ką daryt, o čia, kai tu pradedi spręsti pats ir būdavo teatre padarom laidas, vežam, transliuojam iš aklujų kombinato, nunešam, bet tai ką atiduodi, tu pats ir atsakai.

R. K. O tas įrašų nešimas, kaip sakot, iš namų buvo jau po Sausio 13-osios, ar ir sovietiniais laikais to buvo?

P. Sovietiniais laikais tas buvo neįmanoma, tai buvo tiksliai fondiniai įrašai, tai buvo kontroliuojama, iš tiesų tai buvo tokia sistema, kur nebuvo kaip įsiterpt, nes scenarijų vos ne tu turėdavai nurodyti, kokią tu muziką grosi.

R. K. Net ir po Gorbačiovo atėjimo tai vis tiek buvo?

P. Taip, nes, sakau, kol buvo dar Janutis, ta pati sistema dar buvo, jinai iš inercijos važiavo, nebebuvo jau taip griežtai, aš pas Januitį kabinete nebuvau, pas Mitalą nebuvau, bet aš atsimenu netgi tokie budėjimai buvo privalu, darbo drausmė labai griežta, aš atsimenu apgaudinėdavo moteriškės. Režisierių skyrius, režisierių būdavo gal aštuonios, kiekviena laida turėjo savo režisierių, negalėjo be režisieriaus laida. Rusų laida turėjo savo režisierių irgi, vaikučiai turėjo savo, moksleiviai savo, Lulas

– laidos užsienio lietuviams turėjo, žinios neturėjo režisieriaus, va, žinios neturėjo, literatūra turėjo režisierių, nu va taip va buvo režisieriai ir, sakau, būdavo palieka ant kėdės šaiką kokį, kad tipo aš čia esu, nes kabinetai buvo režisierių atsiras irgi susitikimai, nu viskas kaip priklausu, direktyvos, artėja šventės, kaip ką daryt, ko nedaryt. Va, dar atsiminiau tą dalyką prieš kažkokias tai šventes būdavo susirinkimai, kai pasako, kuria linkme, ko nedaryti, kur atkreipti dėmesį, ką akcentuot, ir ko žiūrėt, kad nepraeitų. Aš tiksliai neįvardysiu, ko konkrečiai, bet aš tikrai dabar atsimenu, kad būdavo susirinkimas, Grakauskas mūsų vyriausias buvo, tai jis pasakydavo, tie dalykai ta prasme va tiek būdavo: „Žiūrėkit, kad ten nebūtų kažkokių tai.“ Bet vis tiek Vasario 16-ąją iškėlė trispalvę čionais, buvo įdomu, bet vėl supranti netgi tas momentas, mes pašnibždom kalbėjom, nebuvo tokių patikrinimų, ne, bet žinojom viskas taip tyliai, tyliai, gražiai. Mes žinojom, kad taip įvyko, bet nebuvo, skandalo viešo nebuvo. Viešas skandalas būtų tiktai reklama, tam žinia, tai akcijai, tai vat.

R. K. O į dainų tekstus, ten parenkant dainas, kiek reikėjo atsižvelgti?

P. Oi, tai be abejo, tai čia buvo vienas svarbiausių dalykų, jeigu laidoj. Koncertai tai yra koncertai, bet šiaip laidoj tekstais tu gali labai sužaisti. Tai aš sakau, man buvo situacija, jau sakau buvo „Kardiofonas“, jau čia Gorbačiovo laikai, „Kardiofonas“ kaipo grupė, ir aš įdėjau „Kalėdinę eglutę“, ir manęs paklausė maždaug: „Kame reikalas, apie ką mes čia dainuojam?“ Ir aš tada sakiau, kad čia už tą knygą poezijos Antanas A. Jonynas gavo komjaunimo premiją, tai taip praslydo, bet nebuvo toleruotina. Tai va jau Gorbačiovo laikais, jo. Tas dalykas. Sakau, labiausiai pasijuto po Sausio 13-osios, o prasidėjo visas atšilimas iki Sausio 13-osios. Jau 1990 m., kai Gorbačiovas atėjo, atšilimas, sakau, tada tiesioginę laidą leido muzikinę daryti, ir koncertus, bet dar buvo perklausos, kai reikėdavo susirinkt ir klausyt. Aš kartais pagalvoju, tai nebuvo labai jau blogai, kai kurie dalykai buvo gerai, nes dabar kartais tai praeina. Nu, matai ritmas dabar toks, kartais laida iki paskutinės min... ir tiesioginio eterio labai daug, ką tu čia perklausysi, o tada tiesioginio eterio buvo mažai, visos laidos įrašinės, tai buvo galima perklausyt ir perdaryt, jeigu ką, jeigu kažkas kelia abejonių, buvo tokie dalykai. Reikėdavo ir kažką iškirpti, aš atsimenu pirmą spektaklį, kai dariau, gal tris kartus perdarinėjom, tai spektaklį. Tai va žinai, ne jo, perklausos buvo, čia kontrolės toks mechanizmas. [...]

R. K. O kiek savicenzūra veikė?

P. Aš manau, kad čia, čia vis tiek priklauso nuo kiekvieno asmeniškai. Faktas, kad čia, žinai, nepasidraskysi labai, nes, o ypač jaunas žmogus, kai ateini, tu vis tiek patenki į sistemą. Tu tampi tos sistemos dalim, sraigteliu, ir nu tave labai greitai suvalgys, jeigu tu nebūsi sistemos dalis. O savicenzūra, tai sistemoj iniciatyvos nereikia, ją iš tavęs kaip tik atima. Kūrybinę palieka kažkiek, viskas taip, tu gali, bet šiaip tai nelabai, o paskui – kuo daugiau laisvės, tuo daugiau atsakomybės, nu, vis tiek ateina žmonės išsilavinę, vis tiek jie turi kažkokią ir kultūrinį pagrindą ir kažkokią vidinę kultūrą turi, ir pojūtį kažkokį, jeigu ten žinai kažkiek su menais ar apsiskaitę, juk turi turėti, negali

mužikas taip grubiai tariant ateiti, kuris visai be skonio, ir be supročio. Būna kartais ym za pazym užėina. Kaip čia, nesupranti tu rusiškai?

R. K. Truputį supantu.

P. Čia ym za pazym kaip ausį va taip pradeda krapštytis. Iš didelio rašto išėina iš krašto. Va čia ym za pazym, va šitaip verstuši geriausiai, bet šiaip aš manau, kad vis tiek žmonės ateina išsilavinę ir jie visi turi tą kažkokį pojūtį, kažkokį turėjo, bet sakau – kuo daugiau laisvės, tuo daugiau atsakomybės, va tada išlenda, kas pas tave yra, ko pas tave nėra.

R. K. O kai sakot, išlenda, kas pas tave yra, ko pas tave nėra. Tas perėjimo laikotarpis, kiek skirtingai žmonės į tai žiūrėjo?

P. Aš manau, kad buvo žmonių, kurie negalėjo su tuo susitaikyti. Tie, kurie ilgai sistemoj padirbo ir jiems tai galėjo būti per sunku, ir gali būti, kad čia aš negaliu už visus pasakyti, bet aš manau, kad tie, kurie kaip ir žinių taryba, va tie viršininkai, tai jie tiesiog visiškai negalėjo likti ir dirbti, nes su tuo susitaikyti, tai pirmiausia paneigti savo praeitį visą, supranti, susitaikyti su tuo, ką tu deklaravai, nes nu viršininkai, kaip ten bebūtų, jie turėjo iš viršaus – komanduoti, diktuoti ir pirmas barjeras kontrolės buvo ir jiems su tuo susitaikyti buvo, už tai pirmiausia ir pasikeitė tos tarnybos, ir aš manau, kad čia, čia nuo žmonių. Kiti prisitaikė, kurie, žinai, dirbo savo darbą. Tu savo darbą turi kažkokį net ir žinias darant. Tu darai darbą, kokias žinias gauni, tokias redaguoji. Tu nekuri žinių, tu jas paimi iš to, ką tau siunčia, tas pats BNS, aš dar pirmus kompus atsimenu tokius įdomius labai. O čia jaunimui tai lengviau pereiti, jie dar nėra įaugę į tą sistemą. Tai, aišku, kitas ana, kitaip pradėjo jau vesti patys laidas nebesiuntinėjo jų redaktoriai, kad mūsų žurnalistas nuvažiavo ten į tokį tai kolūkį ir pakalbino ten tą ir tą, ir tada žurnalistas jau pakalbina. Ten ačiū, paskui važiavo ten ir ten, ir pasakė tą ir tą, nu buvo toks labai įdomus, trafaretinis tas reikalas, o paskui pradėjo patys vesti, o kai sau rašai tekstą – jau kitaip. Tada atsiranda, reiškia, ir tavo santykis, ir tada atsiskleidžia tavo charakteris, pasidaro laidos įdomios, nes vienas su jomoru žiūri į vienus dalykus, kitas gal oficialiau, galų gale, interesai atsiranda, pradeda skirstyti, kas kam įdomiau. Viena pas mus žurnalistė buvo, kuri praktiškai ir neišėjo. Jinai buvo tokia komjaunuolė aktyvistė ir liko oficialesnė, paaiškėjo, kad religija artimesnė, jinai pradėjo ta ten, nes temos pasidarė laisvesnės. Tu gali kalbėti apie tai, kas tau įdomu ir va čia pasidarė įdomu, oi, tai tada ir man buvo labai įdomu, nes tas laidas daryt – vėlgi tų temų daug, ir muzikos atsiranda daugiau, ir galima žaist, tada netgi ir buvo tas taikymas, kad muzika ne šiaip skambėtų kaip skirtukas, o būtent, kad jinai pratęstų, arba užvestų ant temos, supranti, kad jinai nebūtų neutrali kažkokia. Vat kaip „Ryto garsuose“ labai retai, retkarčiais tikrai, kai tema paprašo, o ten tada mes stengiamės, kad apskritai, jeigu muzika skamba, jinai įneša kažką, kažkokią papildomą informaciją arba sustiprina, arba nuotaiką sukuria va tai temai apie kurią bus kalbama ir būdavo labai tokių gražių ieškojimų, gražių dalykų ir gerai klausėsi tos laidos, žinai. Kai išieškotos, apgalvotos,

nieko atsitiktinio nėra, skirtukų buvo mažai, mažai skirtukų buvo, vat skirtukai kažkaip labai, nu, čia kaip sakoma, kito laikmečio produktas.

R. K. O kai jūs sakot, kad gal ir ateinant buvo tikrinama, o tiesiogiai teko su tuo susidurt, ar čia tik toks nujautimas?

P. Man neteko, man asmeniškai neteko, kad mane ar tikrintų, ar prašytų kažko, ar klaustų. Ne, nu aš žinau, bet viena tas dalykas, tas pojūtis, kad kažkas tave stebi, kai konservatorijoj mokiaus, taigi,, kaip mes sakėm, čia yra tautų draugystės varo konservatorija, o šalia Felikso Dzieržinskio vardo konservatorija. Mes saugumą taip vadinom, nes viskas gi greta, ir faktas, kad mes ten buvom ir sekami, ir klausomi, ir aš atsimenu, mano kursiokas – Fimas Driežis, dabar jis „Lėlės“ teatre dirba, kažkada gatvėj mums einant jisai sakė: „(aut. sako savo vardą), jeigu staiga kažkas išvežtų tave, ieškok, arba jeigu staiga dingčiau aš, tai ieškok.“ Buvo toks dalykas, sako: „Jeigu staiga dingčiau ir nerastum, tai skelbk, nes saugumas gali taip pasielgt“. Mes žinojom ir taip atsargiai, bet kadangi, žinai, mes nu kai menininkai. Klasiką, ten statom, ten politika neužsiiminėjom, tik tiek, kad laisvai kabėjom, tik faktas, žinojo, kad mus skaičiuoja.

R. K. O čia žinojot vis tiek, kurie yra tie, kurie pasako galbūt, perduoda?

P. Žinok, ne, tokių nežinojom Aš bent tokių neieškojau, bet aš, kai pasižiūrėdavai į personalų skyrių, tai žinodavai, kad apie tave žino viską. Tiesą sakant galiu pasakyt tokį faktą. Kai aš atėjau dirbt, buvo tokia a. a. Nijolė Strazdūnaitė, labai garsi aktorė, labai daug multikų įgarsinusi, tikriausiai žinai, jinai buvo mano kaip kuratorė, tai jinai žinojo apie mane viską. Pirmas dalykas, kurį jinai man pasakė: „(aut. sako savo vardą), tau reikia išsiskirti su šituo žmogum.“ Jinai žinojo apie mane viską, ir aš galvojau, jinai su mano dėstytoju bendravo, gal tas dėstytojas pasakė, bet man pasirodė, kad jinai iš kažkur kitur informacijos turėjo. Jinai Popovienė buvo, jos vyras, su kuriuo jinai išsiskyrė. Popovas generolas, jinai aristokratė tokia, bet gali būti, kad vat iš kažkur jinai turėjo informacijos, bet šiaip sakyti, kad kažkas žinai... Aš manau, kad visi tie, kurie, pvz., žinių vadovas, dar kažkas, vyriausi, jie visi buvo kažkiek susiję ir informuoti, nes nu atsitiktinių žmonių negalėjo tokia ideologinė įstaiga, tai yra labai svarbu, nes tais laikais per radiją girdėjau, reiškia, šventa, negali būt kitos nuomonės, čia juk per radiją pasakė tai jau visio. Taip kad aš manau, kad tie žmonės, jie visi buvo sustyguoti ir tie susirinkimai kiekvieną dieną, ir būdavo direktyvos, ir visa kita, nes kitaip nelabai įsivaizduoju. Nu, apsauginiai ir personalas, tai čia, akivaizdu, tokie vyrai stovėdavo – ne dabartiniai apsauginiai, kaip su rentgenu nuskenuodavo.

R. K. O kiek tos ideologijos reikalaudavo, ar ten būdavo kažkokie reikalavimai partijai priklausyti, dar kažkas?

P. Buvo komjaunimo organizacijos, taip aš netgi buvau komjaunuolė, į partiją neįstojau, reiškia, bet buvo tokių, kurie aktyviai, nu kaip sakoma, visa ta nomenklatūra, jin perėjo ir į Lietuvos, nes žmogus,

kuris nori vadovauti, organizuoti, tai jis ar šiais laikais, ar tais, jis lenda į priekį, į avansceną ir į tuos kažkokius valdančius. Spaudimo, pvz., stoti į partiją tai nebuvo jokio, nu mokesčius mokėt komjaunimo ten kažkokie susirinkimai buvo. Nu, vienąsyk, pasinaudojus, Sputniko kelialapiu išvažiavau į kelionę, o tai čia tai buvo didelis dalykas, bet šiaip spaudimo nebuvo. Paprastai, žinai, tokiose įstaigose ir nebūna, pagal planą darbininkui, daugiau turi būti procentas ten reikėdavo išlaikyti procentą, kiek partijos narių, bet buvo, buvo partijos pirmininkas Lėkus toksai vaikščiojo, tai jisai buvo antras žmogus – atsakingas už ideologiją ideologinėje įstaigoje šiaip jau, taip banaliai, nu keistai skamba. Nu, pats Janutis buvo labai griežtas ir ten visose srityse, aš netgi atsimenu buvo viena diktore išrinkta, televizijos diktoriaus atanka buvo ten turėjo atitikti, tai, įsivaizduok, mergaitė jinai neilgai buvo, bet jos kasa geltona buvo, bet matyt kažkam reikėjo. Nu, daug ten tų niuansų yra, ten žinai, kai paklausi atsiminimus, kiek ten buvo dalykų, kurie praslydo, vis tiek gi buvo ir kažkokių linksmy dalykų, ta ideologija linksmai pateikiama. Nu, aš kai atėjau, jau nebebuvo, pvz., kokio nors subatvakario, bet aš kai dar klausydavau radijo, tai aš atsimenu, ten tokia komedijos tipo – kolūkio pirmininkas, nu herojai, tiek susėdę ten jie aktualijom, nu bet tos aktualijos, o politika tokia, nu mes politikos nedarėm, esmė buvo tokia, kad nu nušviesti ideologiją tokią, kad komjaunimas gerai, kokie pasiekimai, kaip tvarkosi, kaip dirba visi laimingi, visi gerai viską daro, viskas puiku, nu, o kaip kitaip žmonės klausosi, ir sako: „Nu matai, tiksliai, čia viskas gerai.“

R. K. O taip žiūrint iš dabartinės perspektyvos čia vis tiek buvo propagandinė tokia ideologinė institucija, koks yra jausmas, kai supranti, kad čia vis tiek propagandinė institucija?

P. Nu, taip, supranti, aš tau galiu pasakyt atvirai, man pačiai, aš kai pagalvoju, mūsų tėvas buvo labai lengva mus auklėt, augint vaikus, nes supranti tu tokių principų, kaip sakoma, jeigu būtų atsitikę tai, kad buvo deklaruojama, ir tai, kad vyko iš tiesų, taigi būtų labai geri. Mylėk tėvelius, klausyk tėvelių, gerbk senelius, mylėk tėvynę, draugui padėk. Va, dešimt Dievo įsakymų, reikia vykdyt ir buvo komunizmas, supranti, tai mus auklėjo taip, bet iš tiesų, kad viskas vyko ne taip, žinai, čia paskui pradėjai suprasti, vaikystėj dar kažkaip atrodė buvo netgi to naivaus tikėjimo, paskui vėl supranti, kad reikia daryti taip, gal buvo mažai tos vilties, kad pasikeis tas, išgyvent tai vis tiek reikia, tu laikais tų taisyklių, bet vat kai pajunti, kad gali viskas pasikeisti, o va tada atsiranda apetitas, ir tada atsiranda tokie dalykai, kurie kur jau pradedi žaist netgi kažkokiom potekstėm net ir tokiam darbe jau gali sau kažką leisti, jau kai nebeliko tos kontrolės, aš konkrečiai neįvardysiu, bet aš atsimenu tą jausmą, kai žinai padarai (trina rankom) gerai. Žinai, kiti gal net nepastebės, bet pats ar su muzika kažką sužaidi, kažkas tai kažką pratraukia Viešpatie Dieve, netgi muzikantai, netgi, sakau, va tas Gulago univermagas, kuris buvo, mes leidom į eterį tas dainas, mama mia, žinai, visokiausia pavaryk, mes galėjom leisti į eterį.

23 Priedas. Interviu su komiteto pirmininko pavaduotoju/a radijui, 2017 11 03.

Pradėjo dirbti: 1979 m., komiteto pirmininko pavaduotoju/a tapo 1989 m.

R. K. Tai aš pirmiausia noriu paklausti, ar sutinkat, kad būtų įrašyta, anonimiška ir mokslo tikslams bus naudojama?

P. Žinoma, sutinku, taip.

R. K. Tai kada jūs pradėjot dirbti radijuje?

P. Radijų aš pradėjau dirbti 1979 m., iš karto baigęs anglų kalbos studijas universitete, dirbau diktorium anglų kalba laidų užsieniui redakcijoje. Esu dirbęs ten redaktorium, vyresniuoju redaktorium, vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoju, po to dirbęs, šiaip tai labai mėgdavau keisti darbus, jeigu tik yra koks nors pasiūlymas, tai aš ir pasinaudodavau, ir esu dirbęs taip pat radijo žinių redakcijoje, ir esu dirbęs „Panoramos“ direktorium du metus, ir po to baigiau sovietmetį, būdamas Lietuvos radijo direktorium, ir baigiau savo darbus ten 1992 m. sausio pabaigoj. Tai va, tokia istorija, taip, kad pažinau visas technologijas to darbo, ir tas darbas labai man patiko visose tose pareigose, ir ypač man patiko radijo kolektyvas, kad labai yra puikūs žmonės, ir dabar dar tenka bendrauti su daugeliu iš jų, pasitaikant progai, o šiaip įsimintiniausi tai yra paskutiniai tie sovietmečio metai – nuo 1987 iki 1990 m.

R. K. Mes pakalbėsime dar, aš paklausinėsiu, o kaip apskritai jūs atėjot į radiją, kokioms aplinkybėms tuo metu buvo ateinama?

P. Tu metu buvo, kiek žinau, Lietuvos radijo užsienio tų laidų redakcijoje, diktoriai buvo neetatiniai anglų kalba. Buvo Lionginas Pažūsis, dirbo Špokevičienė, jie buvo diktoriai universitete ir jie ateidavo vakarais išverst ir paskaityt tų žinių. Ten būdavo penkios minutės, septynios, trys, nu, įvairiai, kiek ten likdavo nuo to, ir kaip tik tuo metu buvo sugalvota, kad reikia etatinio diktoriaus toj redakcijoje, na, ir kaip tik po baigimo buvo skirstymas, ir mane paskyrė į tas pareigas, vat visos tokios aplinkybės.

R. K. Ar kažkaip buvo tikrinami ateinantys žmonės?

P. Oi, šito aš tikrai nežinau, kaip jie buvo tikrinami, bet šiaip tai mane buvo pasikvietęs kadru skyriaus viršininkas, Didžiariekis toks buvo, kiek pamenu, ir viskas, po to tuo metu Januitis vadovavo, o radijui – Mitalas – ten tokie nemirtingi buvo, ilgai dirbantys vadovai, tai va tiek, o po tiktai su redakcijos darbuotojais. Ir kiek atsimečiau, gana sudėtingas buvo darbas, kadangi, dabar tai prie mikrofono visi pripratę, jau visa šita, o tada pradėdi skaityt žinias ir kas kiekvieną paragrafą vis klysti ir vėl reikia iš naujo įrašinėti, bet tos moterys, operatorės, gana kantrios buvo, nekreipdavo dėmesio ir paskaitydavom tas žinias, po to po truputį, po truputį pradėjau pats daryti kažkokius interviu, po to kažkokius, ten sporto apžvalgas, dar kažkas, nu taip po truputį, po truputį ir išmokau to žurnalistinio darbo šie tiek, o kas ten tikrino, ten vadovai, aišku, ten būdavo tas Glavlito vadinamas kabinetas, ir visą tekstą sudėdavo į tokią papkelę ir ant jo uždėdavo antspaudą. Ten būdavo kažkokie reikalavimai, ko negalima, kaip ką, kiek pamenu, po to jau žinių redakcijoje dirbdamas jau žinojau, kad ten

reikalavimas, kad negalima skelbti miestelių gyventojų dydžio šiuo metu ir kažkada palyginimui, vat tokį atsimenu faktą, o daugiau tai ten būdavo tokia valdiška tvarka – nuneši, pasiimi, nuneši, pasiimi su antspaudu, o ką ten tikrindavo, tai čia jau ne mūsų būdavo, o po to jau sovietmečio galia, ta prasme, jau kiek jis dirbo tas kabinetas, tai ten jau ant tuščios papkės uždėdavo antspaudą, kiek atsimenu, o po to vieną dieną dingio išvis žmonės iš to kabineto ir viskas.

R. K. O tai 1979 m. atėjus kažkas pasakė, kur yra tos ribos, ką galima, ko negalima sakyti?

P. Oi, ne, ne, tikrai niekas nieko nesakė, paprasčiausiai darydavom, kad būtų įdomu, stengdavomės apie kokią nors įdomybę surast, kažką. Atsimenu Raimundą Šeštakauską, po to jį kalbinau, bet čia jau kai žiniose dirbau, žinių toks buvo labai aktyvus studentas, vaikinai, akys tokios didelės, nori dirbt, vat tokių vat buvo, kalbindavau žmones iš kitų redakcijų, kad ateitų ten kažkur, buvo konfliktas didelis, kai tokia Kiliuvienė, ne palauk, tokia buvo išleidėja, po to diktorė jinai buvo, man atrodo, televizijoje, pakviečiau, tai labai supyko kiti ten, kurie jos darbdaviai, kad ten kalbini, na, ir va tokių, nu bet sakau, kuo toliau į sovietmčio pabaigą, tuo jautiesi pats šeimnininkas, ir niekas nevadovauja, ir darai taip, kaip atrodo reikalinga – kas įdomu, kas, pvz., ai dar būdavo tą Šeštakauską aš kalbinau, kad Kauno redakcijai vadovautų, ir jau beveik viską sutarėm ir staiga išsikviečia Januitis, sako: „Tu ką čia išdarinėji, kad šitą mes gi turim ten Lapinską“. Ir nu, kad tokius jau postus reikia derinti, nu tai čia gūdi, dar buvo šitas laikotarpis. Po to, kai aš tapau radijo direktorium, tai praktiškai niekas nevadovavo, nes tie vadai, jie tokie, tai važinėdavo po konferencijas ar dar kažkas, tai kažkur tai, tai komandiruotė, nu jų kaip ir nebuvo praktiškai, buvo galima ramiai dirbt, ką nori. Kažkas ateina, pasiūlo kokią nors laidą, nu gerai, tai, sakau, išsikviečiu ten programų direktorę, sakau, duokit ten studiją, tegu įrašo ten ką nori, paklauskite, kas ten bus per laidą, nu ateina, sako: „Skandalas, ten tragiška, jokių šansų nėra.“ Nu, sako: „Nu kaip mes padarysim pokalbį, pagrosim gitara, ten dar kažką, dar kažką.“ Nu va tokių, bet buvo tokių ir dabar dar likusių. Atsimenu, ateina, pagalvojom ten dėl kalbos valandėlių, nu nebuvo ten kažkaip, tai atėjo ten iš tų komisijų kalbos, kokios ten buvo tuo metu nežinau. Sugalvojom laidą „Taisyk žodžiui kelią“, kuri, man atrodo, ir dabar yra, ar kažkas tai tokio, nu vat tipo arba atėjo Vaidotas Žukas su savo idėjom, įkūrė „Mažąją studiją“, tai irgi dar buvo sovietmečio laikai, ir, atsimenu, bendravom su tokia Belgijos katalikiško radijo vadove, amerikietis ir brazilas atvažiavę buvo, tai aš čia juos užėmiau, vežiojau, ten ta, ta, ta, ir jie pasiūlė tokią rusišką laidą „Blagovest“, kurią mes antroj programoj transliuodavom kiekvieną šitą, ir už ją jie mokėdavo pinigus iš Belgijos sąskaitos, ir po to, kai reikėjo technikos, mes nuvažiojom ir už tuos pinigus nupirkom dešimt „Marantz“ šitų reporterių, tai čia buvo oj, oj, oj tuo metu. Kai atsivežėm, kai okupuota buvo šita, dar visi pastatai buvo okupuoti, tai irgi nieko neklausiau, ar ten galima, ar negalima, nu, kodėl katalikiška rusiška programa, lygtai nieko, paklausėm pora, šita, gerai, sakom, tai va tokių buvo, arba atsimenu „Sąjūdžio žinias“, kai irgi Sakalauskaitė Ramunė ten dirbo, ir dar

kažkas tai, sutarėm, kad kiekvieną darbo dieną, jie atneša voką su „Sąjūdžio žiniomis“, ir mes skaitom po žinių. Reiškia, dešimtą valandą dešimt baigiasi žinios ir tada Sąjūdžio žinios, tai va irgi niekas nieko neklausė ir nereikalavo, o šiaip tai įsimintiniausia buvo Baltijos kelio transliacija, tai čia jau buvo irgi, atėjo Kaušpėdas, sako: „Reikia čia tokį renginį padaryt, nu ir čia įdomu.“ Nu ir ką, žodžiu, tai buvo 1989 m., bet lūžis, aišku, viso to palaisvėjimo tai buvo Sąjūdžio transliacija, kadangi visur – ir per radiją, per televiziją – transliavo šitą Sąjūdžio suvažiavimą, tai jau nuo to laiko viskas – sovietmetis, bet kaip ir. O šiaip tai buvo įdomu dirbt, kai, sakau, vadų nėra, aš atsimenu per du kabinetus dirbdavau – ir už televiziją atsakingas, ir už radiją. Ten naujo, to pastato devynaukščio penktam aukšte buvo radijo direktorius, šeštam televizijos direktorius. Ten sekretorė viena yra, sėdi, knygą skaito, skambindavo tiesiai, paskambini, žmogus pakeli, pakalbi su juo, kas ten yra. Na, būdavo dar tokių atvejų, kai reikėdavo diskutuot su žmonėm, kad jie ką nors ten nenuvažiuotų ten ne į tą. Tai buvo su rusų redakcija, ten buvo pora žmonių, atsimenu, tai vienas norėjo daryt reportažą pasipiktinusių žmonių apie tai, kad reikia, kodėl pakeista yra ar ruošiamasi pakeisti Raudonosios armijos prospektą į Savanorių prospektą, nu tai ką, išsikviečiau žmogų ir aiškinau, nu kad čia... Jisai ten priešinosi (aut. juokiasi), ten dar kažką, dar kažką, nu bet va būdavo tokių sudėtingų situacijų, kai reikėdavo įtikinėt žmones. Nu, kas čia dar iš tokių įdomesnių dalykų? Tik sakau, vat man toks įspūdis, kai dabar prisimenu, kad niekas neįsakinėjo, nenurodinėjo ir niekieno nereikėjo klausinėt, ką reikia daryt, ir panašiai. Ir šiaip, kai tą šaukinį sukūrėm, irgi vat su velioniu, Racevičius buvo, Rimvydas Racevičius – kompozitorius, kai pradėjo iš Kaliningrado srities transliuot ten tie jau prieš Sausio 13-ąją, tai buvo pavojus, kad žmonės gali sumaišyt, kas čia radijas Lietuvos ar ne, reikėjo pakeist ir sugalvojom pakeist šitą, tai nuėjom, sako aš turiu seife visokių ten įrašų, pabandom paklausyt. Nuėjom gal trys ten – vieną paklausėm, kitą paklausėm, o, čia šitas tinka, šitas gerai, viskas, iš karto bam ir pradedi, reiškia, nuo rytdienos kitas anonsas Lietuvos radijo, kur ir dabar variantas likęs tas šaukinys.

R. K. Bet jūs buvot tuo metu radijo direktorius nuo 1985 m., Gorbačiovo laikais, jūs nebijojot tų ribų bandyti?

P. Ne, aš radijo direktorium buvau tik nuo 1989 m. pradžios, o ten aš dirbau radijo žinių redaktorium, va. Tai ten buvo cirkų įvairių, man tai labiausiai įsiminė, kaip ten tie pareigūnai, ten sėdintys CK, dar kažką jie priima tai, kaip gryną pinigą, tai kas yra, nes vieną kartą išsikvietė, o ten buvo ant palangės Janučio telefonas, nu be disko, toks raudonas, kur jeigu skambina, tai čia jau pirmininkas, čia jau, žodžiu, visi tikrai. Tai išsikviečia jisai vieną kartą, nu, kokie tai metai buvo, gal 1986 m. kokie, nors ir buvo ta laida, nu kur dvyliktą valandą eina, kur darydavom įrašą ir tą įrašą po to paleisdavom. O ten nėra iš ko daryt, nu įsivaizduok, padaryk šiandien naujienas penkiolikos minučių ten ar pusvalandžio, kai nieko nėra, reportažai ten iš rajonų nesąmonės kažkokios, žinai, ten tą, nu vat

būdavo tą pirmą dienos pusę gana didelė įtampa, nes pasikviečia Januitis sako: „Ką jūs ten reportažą iš Šilutės? Atneškite tekstą.“ Atneši tekstą, parašyta, kad žolės paruošė ten iš hektaro dvidešimt keturias tonas, o jam Griškevičius skambino ir, kad tiek mažai, kas čia gali būt, nes pas Griškevičių ant stalo stovėdavo tranzistorius, kaip po to pasirodė, ir jis dvyliktą valandą įsijungia, niekas ten netrukdo, ir jis visko išklauso, kaip Lietuvoj vyksta gyvenimas, kaip gyvena žmonės, ir kas tai yra, ir tada iš karto reaguoja, skambina, ten gali ministru paskambinti, gali tam, gali tam. Nu, o pats įspūdingiausias buvo, ko gero, Rupeikos reportažas apie tuometinį prekybos ministrą Riaubą apie tai, kad jis ten baldų susikombinavo kažkaip nelegaliai ir, nu, ir toks reportažas buvo ir jis darydavo kas savaitę tokius probleminius reportažus septynių minučių ten, aštuonių, nu kas netikėta, su garsais labai gerai išnaudoja mikrofoną, garsus tuos, visa šita, nu vat, tai ir tą reportažą kažkas išgirdo Seime, ten dar kažką, ir po to buvo net svarstymas Seime ir jis buvo ten nuėjęs, kadangi ten būdavo ir Seimo studijoje toj. Ir Bičkauskas, Seimo narys to, nu ne Seimas, kas ten buvo Aukščiausioji Taryba, sako: „Nu va, buvo toks reportažas toks per radiją, ar jūs girdėjot, kas čia darosi Lietuvoj?“ „Nu, o kas ten?“ Tai va, sako, galim paklaust, nes yra tas reportažas čia atneštas, tai buvo taip, reiškia, vyksta tiesioginės, tuo metu tiesioginės jau buvo transliacijos jau iš ten, tai va aš sėdžiu kabinete, vyksta tiesioginė Seimo transliacija, kurios metu šitie deputatai klauso Rupeikos įrašą visam Seime, ir visa Lietuva girdi šitą įrašą, nu ir po to diskutuoja. Tai va kokia įtaiga radijo tuo metu buvo ir kaip keisdavo netgi atmosferą. Žodžiu ir panašiai, tai vat šitas buvo toks. Čia kaip pavyzdys šitas, kokie radijai buvo tuo metu (aut. juokiasi). Kad ir „Panoramoj“ buvo aš atsimenu, kai dirbdavom, dabar žiūrim reitingus ten panašiai „Panoramos“ ten penki procentai, ten dar kažką, o tuo metu mes žiūrėdavom kiekvieną dieną keturiasdešimt aštuoni procentai, žinai tuo metu visas televizijas žiūrinčių buvo jau LNK televizija, buvo dar kita, viena televizija neturėjo žinių, bet jau ir tai. Tai vat čia buvo 1995-1996 m.

R. K. Bet čia jau Nepriklausomybės.

P. Čia jau Nepriklausomybės, nu, bet vis tiek, kokia visuomeninio transliuotojo buvo.

R. K. O kiek sovietmečiu apskritai tų vadovų postai buvo politizuoti?

P. Hm, [...] nu, aš tai net neįsivaizduoju, kai dabar, nu politizuoti ten būdavo [...] va, dabar dar prisiminiau, kai apie Rupeiką šnekam, po to apie vadovus grįšim, aš kažkaip net nežinau. Žinau, kad tas vadovas labai žiūrėdavo, kaip tie CK nariai, ten Šepetys buvo atsakingas už šitą, tai jis vieną sykį man sakė „Draugystės“ viešbutį žiūrėjo, čia man pasakojo kažkas, jis norėjo pasigirt, kad ten parodė, kažką ir parodė atvirksčiai tą siužetą, žemyn galva, ne taip uždėjo juostą ar ten dar kažką, nu tai čia didžiausias skandalas. Kitaip sakant, kiek aš ten vėliau sužinojau, jie laba nereagavo į tai, kaip reaguodavo į tai tie centro komiteto vadovai, nu vat, o šiaip tai būdavo kiekvieną, aš nežinau, ar kiekvieną savaitę, ar dažniau, būdavo vyriausių redaktorių posėdis, kur išdėstydavo ten tą, tą.

R. K. Čia išdėstydavo kas – Januitis?

P. Januitis, arba kai būdavo netgi, man atrodo, radijo ar televizoriaus direktoriai papasakodavo, ką jie ruošiasi šiandien rodyt, nu vat kažkas tokio, aš pamenu, ir įdomiausia dar buvo tokia istorija, bet čia jau ne sovietmečiu, kai paskelbė Nepriklausomybę, reiškia, gal kas pasakojo, kad po dviejų dienų pas mus bus susirinkimas, ateis Seimo nariai. Ten buvo Zingeris, man atrodo, Ozolas, Ozolas vadovavo tai grupei, ten buvo trys ar keturi žmonės, atrodo, nu sako: „Tai paskelbėm Nepriklausomybę, dabar reikia keist vadovus.“ Visi tik o, nes visus, kaip sakant, visi, taip sakant, sklandžiai perėjo prie to už Nepriklausomybę, nėra jokių nei klausimų, ir čia reikia vadovų. Sako: „Kas bus, ką jūs siūlot?“ Kaušpėdą, ir čia, kai pradėjo juoktis visi, žinai, salė buvo pilna susirinkus. Politikai ir žurnalistai, kitaip sakant, vienas kito nesuprato, nu bet po to visai gerai Kaušpėdas įsipaišė, eksperimentų visokių darė televizijoje ir panašiai. Taip, kad [...] nu aš, sakau, taip viskas, kiek dabar atsimenu, dar vieną tokį įdomų dalyką atsimenu, kai su Rupeika pradėjom tą „Klausiame-atsakome“ tiesioginę laidą. Viskas prasidėjo nuo, nu kaip, mes nei į užsienį nevažinėjom, nei ten ką skaitydavom, nu vat taip sau dirbi ir viskas. Dabar tai čia viskas, yra internetas ar ten dar kažkas. Buvo susitikimas su Čekuoliu, gal kokiais 1986 m., gal 1987 m. padžioj, tai jisai pasakojo apie save, apie radiją ir sako: „Buvau Portugalijoje, tai ten taip gali prieit prie taksofono ir paskambint į radiją, ir užduot klausimą, ir dar kažką.“ Kaip čia taip galima žinai, įsivaizduoji? Nu, ir po to Rupeika, ką sugalvojo, tą tiesioginę ir labai jaudinomės, kaip čia bus pirmas tas, gali gi žmogus ką nors pripasakot ten, žinai, arba dar kažką pasakyt, išvadint ten kuo nors, keiktis. Kai prasidėjo laida, visiškai rimtai žmonės ten pradėjo, ir vienas iš skambučių buvo tų „Stiklių“ savininko Zacharevičiaus, kaip jisai skundėsi, kaip čia vat kooperatyvus sukūrė, o nepadeda visur barjerai, vat turim kabluką „Moskvyčių“, ten niekaip negalim užregistruoti, biurokratai ten, nu va taip, žodžiu, viskas vystėsi, ir po to kas savaitę ta laida ėjo, ėjo kažkiek, tai ir visai buvo, palyginus... 1987 m. jinai prasidėjo.

R. K. Jūs tam tiesioginiam eteriui prašėt kažkokių leidimų, ar tiesiog patys nusprendėt?

P. Ne, ne patys, nes tai jau buvo, po to, jau kai po Janučio, kai pradėjo keistis vadovai, tai ten nesuprasi, ar jie vadovauja, ar tik taip sėdi, rūko kabinete. Ten buvo tos Kuolelis a. a., va, numirė neseniai, tai jisai tik rūkydavo, ten sėdėdavo, nežinojo, ką jisai veikia šiaip, po to jau prieš Nepriklausomybę, atrodo, Šniukas, tai irgi važinėdavo kažkur, kažką darydavo

R. K. O apskritai tuo sovietmečiu visi bandė tas ribas bandyti, ar skirtingai, vieni bandė daugiau kažką daryti, kiti ne?

P. Oi, dabar sunku pasakyti kaip ten ką, gal kiti ir prisimena, nu aš tai tokia rutina buvo ten praktiškai, ateini, darai ten, kokie ten bandymai. Tai tiesioginis eteris tik vėliau atsirado, o šiaip tai viskas juostuose, ir ten nelabai kažką galėčiau pasakyt apie tuos bandymus. Šiaip tai, nu, nustebint kažkuo tai, kad aš suradau kažką įdomaus, kažkokį žmogų labai įdomų ar ten dar kažką.

R. K. O šiaip, kai dirbot redaktorium, daug ten reikėjo redaguoti, nu, ne žurnalistiškai, bet ten atsizvelgiant į tą politinę santvarką?

P. Nu, sunku pasakyti, daugiausiai tai, nu kaip, žinių redakcijoj tai nu juostos, tekstai, tai sutrumpinti, esmė tik tai. Žinios tai jau, žinios tai taip būdavo išspausdintos iš teleksų, dar ten kažko, o šiaip tai paklausydavai įrašus šitą, šitą iškirpt, tas ten neįdomu.

R. K. O kaip radijų apskritai sovietmečiu karjera būdavo daroma, kaip buvo galima pakilt aukščiau?

P. (Aut. juokiasi) Nu, kaip ir visur, man atrodo, aš tai taip įsivaizduoju, kaip ir va čia mes turim daug žmonių, bet yra žmonės, kurie domisi kažkuo, nori tobulėt, tai vat vienas iš tokių pavyzdžių, kai atėjo nieko neišmanydama apie šitą, kas čia yra, kur, bet iki tiek po to viską supranta ir taip plačiai, kad, nu, stebiesi. Kitas gali dirbti dešimt metų ir tu negali nieko padaryti. Buvo kiek bandymų, va, priimi žmogų teisininką, ten dar kažką, nieko netobulėja, nė kiek. Nu, tai, man atrodo, čia tokia bendra, kad daro įdomiai, vis daugiau žino, stengiasi, pareigingas, tvarkingas.

R. K. O politinis lojalumas?

P. Nu, tai koks ten lojalumas, nelojalumas.

R. K. O sovietmečiu reikėjo priklausyti partijai?

P. Nu, taip, partijai, komjaunimui, dar kažką. Matyt, tas kažkiek turėjo reikšmės, nežinau, bet kiek aš žinau iš tų kolegų, kad visi kažką užėmė tas aukštesnes pareigas už tai, kad buvo kažkuo įdomesni, kažkuo stropesni, nu nežinau, kaip čia įvardinti, bet aš tai taip sakau, per tą laiką ir čia jau aš penkiolika metų šitose pareigose dirbu, tai dvi kategorijos žmonių yra – kurie, nu, visiškai netobulėja, ir kiti, kurie per porą metų aplenkia ir tuos veteranus, kurie čia dirba ir visa kita.

R. K. O kiek savicenzūra buvo sovietmečiu stipri?

P. (Aut. juokiasi) Nu tai tas labai sunku pasakyti, nežinau, matyt, buvo ribos kažkokios, dabar tiek metų praėjus labai sudėtinga apie tai numatyti, kad buvo savicenzūra kažkokia, žinoma. Tai negi ten dirbdamas radijų pradėsi kritikuoti ten, žinai, komunistų partiją ar ten dar kažką, arba turi išeiti ir ten kažkur kitur kažką kitą veikt.

R. K. O apskritai, kurioj vietoj ta cenzūra suveikdavo stipriausiai – savicenzūra, redaktoriai, Glavlitas – daug tų laiptelių?

P. Ne, aš manau savicenzūra buvo pagrindinis dalykas. Nu, jeigu ten Glvalitas išbraukdavo žodį arba skaičių, tai čia ne lemiamas veiksnys, matyt, kad vis tik savicenzūra buvo, kuri po truputį, po truputį, sakau, po to išnyko.

R. K. O kai jūs minėjot tautinių mažumų redakciją, kad ten Sąjūdžio metu pakreipti reikėjo?

P. Ne, kai kurie, keli žmonės gal buvo, šiaip tai kiti normaliai ir dabar gi ten dirba pusė jų, du trečdaliai gal, bet buvo ten keli veteranai, dabar net pavardžių neatsimenu. Bet Bogomolnikovas buvo,

vadovavo, tai normaliai, visiškai suprato ir va tos tautinės mažumos, jos iš tikrųjų tada dar daugiau, man atrodo, buvo ir rusiškai, ir ukrainietišškai, ir baltarusiškai negu dabar, ir pirmoj programoj buvo, ne antroj. Jom reikėjo skirti atskirą dėmesį, kad nenukryptų kažkur, bet sakau, buvo tik keli žmonės, bet tas Bogomolnikovas, jis susitvarkydavo ir pats. O po to čia jau ne sovietmečiu, jau po Nepriklausomybės, kai buvo okupuoti pastatai, tai jie labai daug dirbo, nes mes pirmoj programoj transliuodavom „Panoramą“ gyvai, o per antrą programą transliuodavom vertimą į rusų kalbą tuo metu lygiagrečiai. Tai jie organizuodavo visa šitą, ir vertėjus, ir patys, tai čia didelis indėlis jų yra.

R. K. O kaip jūs tapot radijo direktorium, dar vis tiek sovietmetis buvo tuo metu?

P. Paskyrė (aut. juokiasi). Iškviatė į Centro komitetą ir ten pas kažkokį sekretorių reikėjo, bet atsimenu pas Brazauską buvau, tai tas man padarė didžiausią įspūdį, nes jis buvo jauniausias iš visų, ir domėjosi, vat kažką jis ten pasakojo apie kažkokius dalykus, dabar aš ten nepamenu, bet tik prisimenu, kad tie visi tada skyrė Šniuką generaliniu direktorium, ar kaip jis ten vadinosi, mane radijo, Neverauską technikos direktorium, tuo pačiu metu visus paskyrė, tai va tas man. Prisimenu, kad reikėjo pereit per va tą, žodžiu, nes tai buvo Ministrų Tarybos Radijo ir televizijos komitetas prie SSSR Ministrų Tarybos.

R. K. Bet jie kažkaip nesakė, kad čia vis tiek tas jautrus laikotarpis?

P. Ne, ne. Va, ir po to mus pristatė, ir pradėjom dirbt, aš sakau, su Neverausku labai mes gerai susidraugavom, dirbome, ir dabar dar susiskambinam kartais (aut. pasakoja apie draugą). Sakau, vat jeigu vis taip apibendrinus, tuo metu savicenzūra ir buvo toks pagrindinis dalykas, kur rėmai kažkokie yra, ir jeigu kažkas va tokio ir būdavo ten kokia nors negerovė, tai tik ne politinės negerovės, o kokios nors ekonominės ten kažkokios, dar kas nors. Jis, sovietmetis, tas, man atrodo, baigėsi anksčiau negu formaliai, nes vat nuo 1998 m. spalio, kai buvo tas Sąjūdžio suvažiavimas, ir po to viskas, visiškai laisvė praktiškai. Niekas ten nesugebėjo nei sulaikyt, nei kažką tai tokio. Atsimenu „Kalbą Vilnių“, kai rinkimai buvo į tą SSSR liaudies deputatų, tai prieš tuos rinkimus, tai prieš tai „Kalba Vilnius“ išspausdino ant viršelio Antanavičius nuotrauką, tai ten skandalas, iš kažkur tai ten išspausdino pati redakcija šitą padarė, išspausdino, nu gerai šitą kažkas užpyko labai, bet dar nebuvo formaliai pasibaigęs sovietmetis, bet jis baigėsi, sakau, anksčiau radijų. Labai man patiko, nors ir čia man patinka, nes čia kiekvieną dieną vis nauji. Čia tą, kažkokia televizija parodė, kažkas šitą, čia nepilnamečiai, čia skundas, nu, vat kažką tai tokio. Ten daugiau rutinos buvo sovietmečiu. Nu, vat ateini, ten buvo tokių žmonių nelabai ten gabių, tai, pvz., kaip darydavo ten tas laidas. Sėdi, iškerpa iš laikraščio, kokią nors prikljuoja prie popieriaus žinutę, čia tipo bus kažkokia, nuneša, mašininkė atspausdina, vertėja išverčia, net savo ranka nerašydavo, nu, kompiuterių aš neatsimenu, ten kokie būdavo, gal nebūdavo dar. Tai mašininkė prikljuoja žinutę, atspausdina, ir čia kaip jo padaryta, žinai, tokių primityvių buvo.

Summary

Recently, the subject of the soviet period in Lithuania is analysed more often in scientific research. In difference to the earlier made researches, present theses are more focused on the underexplored micro or individual's level of the soviet period, in which attempts are being made to find out the relationship between the soviet system and a person, who lived in it, his/her behaviour strategies. It should be emphasized that a soviet person is considered to be a central object of such micro level and the definition of *homo sovieticus* is often applied to him/ her. The soviet regime sought to construct a soviet person, as one of the most important tools using its propaganda mechanism, which likely was the most effectively applied through the mass media restricted by several levels of censorship. An important role in generating the propaganda content was played by persons, who worked in the radio of the Lithuanian SSR and were its ideological employees.

Title of the work: "Evolution of Operating Strategies in the Field of Soviet Radio Broadcasting: a Case study of Lithuanian SSR Radio"

Problem of the work: *although the official censorship functioned in Lithuania up to the restoration of Independence, in the last decade of the Soviet period (1980-1990) certain favourable conditions appeared for the change of action strategies in the field of the soviet radio.*

Aim of the work: *Based on the field theory by P. Bourdieu, to analyse how the action strategies in the field of the radio changed in the late soviet period.*

Tasks of the work:

- *to define the research methodology;*
- *in the theoretical part of the work, to analyse the functioning of the field of journalism according to P. Bourdieu's theory;²⁶⁶ to analyse the models of action strategies in the field of culture by persons, who lived in the soviet period;*
- *based on the method of oral history, collect the research data (perform deep semi-structured interviews with persons, who worked in Lithuanian radio in the soviet times);*
- *to analyse and interpret the collected data;*
- *formulate the conclusions.*

It is noteworthy to mention that the last decade of the soviet period has been selected for analysis because persons, who acted in the public space at that time, performed a role of trespassers of boundaries; besides, this decade was famous for Gorbachev's ascension to power (1985) and for the policies of *Perestroika* and *Glasnost* initiated by him. Therefore, **a thesis** has been formulated in this

---

²⁶⁶ Pierre Bourdieu, Loic J. D. Wacquant. *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*. Vilnius: Baltos lankos, 2003, 131.

work that *after M. Gorbachev became the leader of the USSR in 1985 and announced the policies of Perestroika and Glasnost, the actors' strategies essentially changed in the soviet field of radio.*

After analysing the strategies of persons, who worked in the radio of the Lithuanian SSR in the late soviet period (1980-1990), it could be stated that the radio field was under total control of the field of politics (power) in 1980-1985, which manifested through the censorship mechanism. It is necessary to admit that self-censorship was functioning most actively within that censorship mechanism, therefore it is stated that before 1985 the censorship mechanism functioned **bottom-to-top**, moreover, in the radio of the Lithuanian SSR it was **denser** than in other cultural fields.

Due to such strong impact of censorship, before 1985 many actors in this field kept to the strategy of **conformance** and some part of them led **double life**.

Although the **thesis** of the work states that *after M. Gorbachev's ascension to power, the strategies of actors within the radio field were essentially changed*, it is worth mentioning that *the radio field for some time functioned under its own momentum, the change of strategies was not immediate, they had changed only partially*. Therefore, the period from 1985 to 1988 in the radio field should be considered transitional, when the majority of actors chose the strategies of **anticipation** or **testing of the boundaries**.

1988, the year when the Reform Movement for Lithuania (*Persitvarkymo sąjūdis*) started, should be considered an essential breaking point in the transformation of strategies. This was the time, when the major part of the field actors had to choose the strategy of **shift**, or **retreat** from the radio field. The latter strategy was very frequent among the field actors in the leading positions. A huge influence of the weakening censorship mechanism should be emphasized. This change was attempted to establish with the help of certain outside structures. Therefore, a conclusion is made that after 1988 the censorship mechanism was functioning from top to bottom.

After analysing the field of radio according to **the structure of competing agents' relations**, it can be stated that the field actors competed in two directions: **vertically** – in seeking for career and **horizontally** – while seeking for recognition, thus in both cases acquiring **symbolic capital**. Before 1985, the value of the **symbolic capital** depended on a field actor's personal position. Considering the structure of the soviet field, the symbolic capital was obtained mostly by those field actors, who sought for a career by showing their loyalty to the communist party. Besides, in the period under analysis, a dominant position was taken by radio broadcasters, who because of being famous were able to acquire high **symbolic** capital and convert it into material values.

Following 1987, after the Reform Movement started, content-generating journalists were able to obtain **symbolic** capital not only through their search for career, but also by preparing critical commentaries in respect to the government. It is also necessary to emphasize that, whereas before

1987 actors in the radio field often worked for **economic** capital – high salaries or social connections, which later were converted into possibilities to acquire deficit products, etc., after the Reform Movement started, the dominant forms of capital in the radio field changed and gradually transformed into the forms of capital that are typical to the field of journalism functioning under the present conditions, such as expression of the economic capital through the audience or expression of the social capital through dominance.

It should be emphasised that P. Bourdieu's theory of the field of journalism, which is applied in the work, has allowed to design a research tool, but in the research of the soviet period this theory requires certain adaptations.

It is noteworthy that the method of oral history, which has been used in the work, allowed for seeing the deeper motives of the field actors for strategy selection and subjective factors, but it should be noted that by using this method the risk of certain subjectivity of facts remembered or interpreted in the informants' narratives remained, therefore in making generalizations it has been sought to ensure that similar narrative would be repeated in reminiscences of at least a few field actors.

Taking into account the fact that the change of strategies in the radio field of the Lithuanian SSR occurred non-homogenously, it would be meaningful to explore the change of strategies not only in the radio, but also television field of the Lithuanian SSR in the late soviet period. Thus the largest mass media unit that functioned in the soviet period would be explored and the entire sound and video expression of the media field of the late soviet period Lithuania would be covered.